

**WYBRANE MIEJSCA PAMIĘCI
ARMII KRAJOWEJ
W WARSZAWIE I OKOLICACH**

*Patriotyczna Gra Komunikacyjna
Uzupełnienia*

Marek Cieciora

WYBRANE MIEJSCA PAMIĘCI ARMII KRAJOWEJ W WARSZAWIE I OKOLICACH

*Patriotyczna Gra Komunikacyjna
Uzupełnienia*

Warszawa, listopad 2017 r.

Copyright © Marek Cieciora & Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej

Przygotowanie książki było finansowane przez Polską Grupę Zbrojeniową S.A.

Nieautoryzowane rozpowszechnianie niniejszej publikacji w jakiegokolwiek formie jest zabronione.

Książka adresowana jest do wszystkich osób zainteresowanych historią Armii Krajowej. Może być wykorzystana przez nauczycieli jako podstawa zaplanowania i przeprowadzenia lekcji dotyczących historii Armii Krajowej oraz wycieczek do Miejsc Pamięci Armii Krajowej.

Autor dołożył wszelkich starań, by zawarte w niniejszej książce informacje były możliwie wyczerpujące i wiarygodne. Nie bierze jednak odpowiedzialności za ich wykorzystywanie.

Pod adresem: <http://armiakrajowa.org.pl/ksiazka3gra> dostępna jest wersja elektroniczna książki z okładką, recenzją oraz errata i uzupełnienia.

Na stronie gry <http://armiakrajowa.org.pl/ztm> dostępne są wersje elektroniczne opisów z nagraniami lektorów i pytaniami testowymi.

Recenzent
prof. dr hab. Leszek Żukowski

Redakcja
Alicja Berman

Korekta
Marta Kozłowska

Skład
Izabela Szczepanik

Projekt okładki
Izabela Szczepanik

ISBN: 978-83-62855-70-4

Wydawnictwo: Vizja Press & IT
ul. Pawia 55, 01-030 Warszawa

Druk: Fabryka Druku
ul. Zgrupowania AK „Kampinos” 6, 05-075 Warszawa

SPIS TREŚCI

PODZIĘKOWANIA.....	19
UWAGI WSTĘPNE.....	21
MIEJSCA PAMIĘCI W WARSZAWIE I OKOLICACH	23
MOKOTÓW.....	29
124. POMNIK: SŁOWACY W POWSTANIU WARSZAWSKIM	29
Utworzenie oddziału Słowaków	29
Niektórzy żołnierze	30
Udział w Powstaniu Warszawskim	31
Mirośław Iringh	32
Odznaczenia	32
Losy po powstaniu	32
Zdjęcia i film	33
Pytania testowe.....	35
125. TABLICA: RYSZARD ŁAZARSKI.....	36
Okres wojny.....	36
Okres po wojnie.....	37
Odznaczenia i wyróżnienia	39
Zdjęcia	39
Piśmiennictwo	42
Pytania testowe.....	42
126. KOPIEC POWSTANIA WARSZAWSKIEGO	43
Dane	43
Historia	43
Stan obecny	44
Zdjęcia	44
Piśmiennictwo	45
Pytania testowe.....	45
127. TABLICA: WIEŻA ZEGAROWA „DOMKU GOTYCKIEGO”	46
<i>Pieśń Marsz Mokotowa</i>	46
Słowa	47
Mirośław Jeziński.....	47

Jan Markowski	47
Uzupełnienia.....	48
Zdjęcia	49
Piśmiennictwo	52
Pytania testowe	52
128. TABLICA: KRZYSTYNA KRAHELSKA	53
Okres przed II wojną światową.....	53
Okres II wojny światowej.....	54
Odnaczenia	54
Twórczość	54
Zdjęcia	55
Piśmiennictwo	58
Pytania testowe	58
129. POMNIK: ROZSTRZELANI POWSTAŃCY	58
Upadek Mokotowa	59
Masakra jeńców przy ul. Dworkowej.....	59
Uzupełnienia.....	60
Zdjęcia	62
Piśmiennictwo	63
Pytania testowe	63
OCHOTA.....	65
130. TABLICA: ZAŁOGA „LIBERATORA” EW-264 ZE 178. DYWIZJONU BOMBOWEGO BRYTYJSKICH SIŁ POWIETRZNYCH RAF	65
Pomoc dla powstańczej Warszawy w nocy z 14 na 15 sierpnia	65
Załoga „Liberatora”	66
Zestrzelenie „Liberatora”	68
Pomnik załogi	68
Pytania testowe	69
PRAGA POŁUDNIE.....	71
131. TABLICA: VELI BEJ JEDIGAR	71
Okres do 1922 roku	71
Okres do II wojny światowej.....	72
Okres II wojny światowej.....	73
Okres po II wojnie światowej.....	74
Odnaczenia	74
Zdjęcia	75
Piśmiennictwo	76
Pytania testowe	76

PRAGA PÓŁNOC	79
132. TABLICA: RODZINA FEDOROŃKO	79
Wiaczesław Fedorońko	79
Orest Fedorońko	80
Szymon Fedorońko	80
Aleksander Fedorońko	81
Obelisk	81
Zdjęcia	82
Piśmiennictwo	84
Pytania testowe	85
133. TABLICA: LEON KOŹMIŃSKI	85
Okres przed wojną	86
Okres wojny	86
Okres po wojnie	88
Andrzej Koźmiński	88
Zdjęcia	89
Piśmiennictwo	92
Pytania testowe	92
ŚRÓDMIEŚCIE	95
134. TABLICA: RON JEFFERY	95
Okres przed Powstaniem Warszawskim	95
Okres Powstania Warszawskiego	96
Okres po II wojnie światowej	96
Piśmiennictwo	96
Pytania testowe	97
135. TABLICA: ZAŁOGA „LIBERATORA” KG-836 Z 31. DYWIZJONU SAAF	97
Pomoc dla powstańczej Warszawy w nocy z 14 na 15 sierpnia	98
Załoga „Liberatora” KG-836	98
Zestrzelenie „Liberatora” KG-836	98
Informacje uzupełniające	98
Zdjęcia	99
Piśmiennictwo	100
Pytania testowe	100
136. TABLICA: ŁUKASZ KONRAD CIEPLIŃSKI	101
Okres przed II wojną światową	102
Okres II wojny światowej	102
Okres po II wojnie światowej	103
Ordery i odznaczenia	104

Film i zdjęcia	104
Pytania testowe	107
137. POMNIK POWSTANIA WARSZAWSKIEGO	108
Historia pomnika	108
Opis pomnika.....	109
Informacje uzupełniające	109
Zdjęcia	110
Piśmiennictwo	110
Pytania testowe	111
138. TABLICA: KAZIMIERZ LESKI.....	111
Okres przed II wojną światową.....	112
Okres II wojny światowej.....	112
Okres po II wojnie światowej.....	113
Odnaczenia	114
Zdjęcia	114
Piśmiennictwo	115
Pytania testowe	115
139. TABLICA: OBRONA PRZEKOPU I BARYKADY POWSTAŃCZEJ	116
Projekt przekopu i barykady	117
Budowa barykady i przekopu	118
Obrona barykady	120
Wykorzystanie przekopu.....	121
Okręgowa Składnica Meldunkowa	122
Stan aktualny	122
Obrona barykady w przemówieniu prezydenta USA	122
Zdjęcia	123
Piśmiennictwo	126
Pytania testowe	126
140. TABLICA: JAN KRYSZT	127
Życiorys.....	127
Pomysł na akcję odwetową	127
Akcja	128
Zdjęcia	129
Piśmiennictwo	129
Pytania testowe	130
141. POMNIK: JÓZEF STANEK	130
Życiorys.....	131
Zamordowanie księdza	131
Pochowanie i upamiętnienie	132
Zdjęcia	134

Piśmiennictwo	135
Pytania testowe	135
142. TABLICA: WANDA GERTZ I ODDZIAŁ „DYSK”	136
Okres przed II wojną światową	136
Okres II wojny światowej	136
Okres po II wojnie światowej	137
Ordery i odznaczenia	137
Oddział „Dysk”	137
Zdjęcia	138
Piśmiennictwo	139
Pytania testowe	139
143. TABLICA: PLACÓWKA INFORMACYJNO-RADIOWA „ANNA”	140
Odślonięcie tablicy	140
Placówki informacyjno-radiowe	141
Działanie placówki „Anna”	141
Początkowa załoga placówki „Anna”	143
Zasilanie radiostacji placówki „Anna”	145
Zdjęcia	146
Piśmiennictwo	146
Pytania testowe	147
144. TABLICA: WYTWÓRNIA MATERIAŁÓW WYBUCHOWYCH AK „KINGA”	148
Funkcjonowanie wytwórni	148
Likwidacja wytwórni	148
Wykrycie wytwórni	150
Zdjęcia	150
Piśmiennictwo	152
Pytania testowe	152
145. TABLICA: LIKWIDACJA SKŁADNICY MELDUNKOWEJ K-2	153
Składnice meldunkowe	153
Składnica meldunkowa K-2 i jej obsadzenie	153
Likwidacja składnicy K-2	154
Reaktywowanie składnicy K-2	155
Zdjęcia	155
Piśmiennictwo	156
Pytania testowe	157
146. POMNIK PAMIĘCI WĘGIERSKICH HONWEDÓW, KTÓRZY WSPARLI POWSTAŃCÓW WARSZAWSKICH	157
Przyjaźń polsko-węgierska	158
Początki II wojny światowej	158
Oddziały węgierskie na terytorium polskim w 1944 roku	159

Rozmowy polsko-węgierskie.....	160
Kontakty polsko-węgierskie.....	160
Czynny udział Węgrów we wspólnej walce z Polakami.....	161
Wycofanie oddziałów węgierskich z Polski.....	162
Podsumowanie.....	162
Zdjęcia.....	163
Pytania testowe.....	167
WAWER.....	169
147. PŁYTA NAGROBKOWA: FRANCISZEK KOPROWSKI.....	169
Okres przed II wojną światową.....	169
Okres II wojny światowej.....	170
Okres po II wojnie światowej.....	171
Zdjęcia.....	171
Piśmiennictwo.....	172
Pytania testowe.....	172
WILANÓW.....	173
148. TABLICA: TOMASZ ZAN.....	173
Okres przedwojenny.....	173
Okres II wojny światowej.....	174
Okres powojenny.....	175
Odznaczenia.....	175
Teresa Helena Maria Dowgiałło.....	175
Zdjęcia.....	176
Piśmiennictwo:.....	179
Pytania testowe.....	179
149. TABLICA: CMENTARZ POWSTAŃCÓW WARSZAWY W POWSINIE.....	179
Powstanie cmentarza.....	180
Pochówki na cmentarzu.....	181
Zlikwidowanie Wilhelma Bunjesa.....	182
Zdjęcia.....	183
Piśmiennictwo.....	184
Pytania testowe.....	184
WOLA.....	185
150. TABLICA: WIKTOR BASZMAKOW.....	185
Zdjęcia.....	186
Piśmiennictwo.....	186
Pytania testowe.....	186

151. TABLICA: WŁADYSŁAW LINIARSKI	187
Okres przed II wojną światową.....	188
Okres II wojny światowej.....	188
Okres po II wojnie światowej.....	189
Ordery i odznaczenia.....	189
Zdjęcia.....	190
Piśmiennictwo.....	192
Pytania testowe.....	193
152. CMENTARZ POWSTAŃCÓW WARSZAWY NA WOLI	193
Pochówki na cmentarzu.....	194
Cmentarz Powstańców Warszawy przed 1990 rokiem.....	194
Uświetnianie cmentarza.....	195
Zdjęcia.....	197
Piśmiennictwo.....	200
Pytania testowe.....	200
153. PŁYTA NAGROBKOWA: JERZY ŚLASKI	201
Okres przed II wojną światową.....	201
Okres II wojny światowej.....	201
Okres po II wojnie światowej.....	202
Nagrody i odznaczenia.....	202
Twórczość.....	202
Zdjęcia.....	203
Piśmiennictwo.....	204
Pytania testowe.....	204
154. TABLICA: LUCJAN ANTONI SZYMAŃSKI	205
Okres przed II wojną światową.....	205
Działalność w konspiracji podczas II wojny światowej.....	206
Aresztowanie i śmierć.....	207
Ordery i odznaczenia.....	208
Zdjęcia.....	208
Piśmiennictwo.....	211
Pytania testowe.....	211
155. TABLICA: STANISŁAW JANKOWSKI	212
Okres przed II wojną światową.....	212
Okres II wojny światowej.....	213
Okres po II wojnie światowej.....	215
Odznaczenia.....	215
Zdjęcia i film.....	215
Piśmiennictwo.....	219
Pytania testowe.....	220

ŻOLIBORZ	221
156. TABLICA: IRENA SCHIRTŁADZE	221
Upamiętnienie Ireny Schirtładze	221
Ojciec Ireny Schirtładze	222
Zdjęcia	222
Piśmiennictwo	223
Pytania testowe	224
157. TABLICA: WALERIAN TUMANOWICZ.....	224
Okres przed II wojną światową.....	225
Okres II wojny światowej.....	225
Okres po II wojnie światowej.....	225
Ordery i odznaczenia	226
Zdjęcia	226
Piśmiennictwo	226
Pytania testowe	226
158. TABLICA: DAWID GOLDMAN I HENRYK LEDERMAN	227
Henryk Lederman	227
Dawid Goldman	228
Pluton pancerny	228
Zdjęcia	229
Piśmiennictwo	230
Pytania testowe	230
159. TABLICA: ROGER BARLET.....	231
Okres Powstania Warszawskiego	231
Pluton „Felek”	231
Zdjęcia	232
Piśmiennictwo	233
Pytania testowe	233
160. TABLICA: HIERONIM KAZIMIERZ DEKUTOWSKI.....	233
Młodość.....	234
Wojna obronna 1939 i przedostanie się na Zachód.....	234
Służba w Armii Krajowej	235
W konspiracji antysowieckiej.....	236
Śledztwo i śmierć.....	237
Ordery i odznaczenia	238
Marsz Zaporczyków	238
Zdjęcia	239
Piśmiennictwo	242
Pytania testowe	243

MIEJSCA POZA WARSZAWĄ.....	245
POWIAT GRODZISKI.....	249
161. TABLICA: MAGAZYN BRONI AK OBWODU „BAŻANT”.....	249
Obwód Błonie Armii Krajowej.....	249
Funkcjonowanie magazynu broni.....	250
Opanowanie magazynu broni.....	250
Zdjęcia i filmy.....	251
Piśmiennictwo.....	253
Pytania testowe.....	254
POWIAT LEGIONOWSKI	255
162. SKWER: MIECZYŚLAW STĘPNOWSKI I STANISŁAW FELICKI	255
Okoliczności i przebieg wydarzeń.....	255
Stanisław Felicki „Skiba” i Mieczysław Stępnowski „Alfa”.....	256
Upamiętnienie akcji.....	256
Zdjęcia	256
Piśmiennictwo	257
Pytania testowe.....	258
163. TABLICA: WANDA TOMCZYŃSKA.....	258
Okres przed II wojną światową.....	259
Okres II wojny światowej.....	259
Okres po II wojnie światowej.....	259
Zdjęcia	260
Piśmiennictwo	261
Pytania testowe.....	262
164. TABLICA: ANDRZEJ PASZKOWSKI	262
Okres II wojny światowej.....	263
Okres po II wojnie światowej.....	263
Zdjęcia	264
Piśmiennictwo	265
Pytania testowe.....	266
165. TABLICA: BRONISŁAW TOKAJ	266
Okres przed II wojną światową.....	266
Okres II wojny światowej.....	267
III batalion.....	267
Okres po II wojnie światowej.....	268
Uzupełnienia.....	269
Zdjęcia	270

Piśmiennictwo	271
Pytania testowe	272
POWIAT MIŃSKI.....	273
166. POMNIK: ŻOŁNIERZOM BATALIONU „ZOŚKA”	273
Batalion „Zośka”	273
Żołnierze batalionu „Zośka” wymienieni na pomniku	274
Stanisław Sieradzki	275
Ordery i odznaczenia	276
Zdjęcia	276
Piśmiennictwo	277
Pytania testowe	277
POWIAT OTWOCKI	279
167. POMNIK: APOLINARY AKAJEWICZ I RYSZARD BARAŃSKI	279
Poprzedzające wydarzenia	279
Śmierć Apolinarego Akajewicza i Ryszarda Barańskiego	280
Zdjęcia	281
Piśmiennictwo	282
Pytania testowe	282
168. TABLICA: KOMENDANCI IV REJONU „FROMCZYN” AK	283
IV Rejon „Fromczyn”	283
Komendanci IV Rejonu	284
Zdjęcia	285
Represje NKWD wobec żołnierzy Armii Krajowej	286
Piśmiennictwo	287
Pytania testowe	287
169. TABLICA: ŁĄDOWISKO „PIERZYNA”	288
Działania w IV Rejonie AK „Fromczyn”	289
Organizacja ładowiska „Pierzyna”	289
Zrzut w nocy z 3 na 4 kwietnia 1944 roku	289
Zrzućeni skoczkowie	290
Zrzucona broń i sprzęt wojskowy	292
Informacje uzupełniające	293
Zdjęcia	293
Piśmiennictwo	295
Pytania testowe	295
170. POMNIK: ŻOŁNIERZE AK IV REJONU „FROMCZYN” OBWÓD MEWA II OŚRODEK GLINIANKA-SIENNICA.....	296
Obwód „Mewa-Kamień”	296
Wydarzenia w Gliniance i okolicach.....	296

Zrzuty na terenie powiatu mińskiego – Obwód „Mewa-Kamień”	297
Rozbicie obozu w Rembertowie	300
Henryk Napieralski	300
Zdjęcia	301
Piśmiennictwo	303
Pytania testowe.....	304
POWIAT PIASECZYŃSKI.....	305
171. TABLICA: MIESZKAŃCY GÓRY KALWARII ZAMORDOWANI PRZEZ NIEMCÓW	305
Mieszkańcy Góry Kalwarii – żołnierze Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej – wymienieni na tablicy pamiątkowej	305
Związek Walki Zbrojnej w Górze Kalwarii	307
Aresztowania 22 listopada 1941 roku i działania odwetowe.....	308
Uzupełnienia.....	309
Zdjęcia	311
Piśmiennictwo	312
Pytania testowe	313
172. TABLICA: ŻOŁNIERZE NARODOWYCH SIŁ ZBROJNYCH	313
Narodowe Siły Zbrojne	314
Samodzielny batalion Narodowych Sił Zbrojnych im. Brygadiera Czesława Mączyńskiego	314
Florian Kuskowski	317
Czesław Jan Mączyński	317
Uzupełnienia.....	317
Zdjęcia	318
Piśmiennictwo	319
Pytania testowe	319
173. TABLICA: WŁODZIMIERZ KOZAKIEWICZ.....	320
Okres przed II wojną światową.....	320
Okres II wojny światowej.....	320
Okres po zakończeniu powstania.....	321
Informacje uzupełniające	322
Zdjęcia	323
Piśmiennictwo:	323
Pytania testowe.....	324
POWIAT PRUSZKOWSKI	325
174. TABLICA: ARESZTOWANIE I PROCES SZESNASTU PRZYWÓDCÓW POLSKIEGO PAŃSTWA PODZIEMNEGO.....	325
Okoliczności aresztowania	326
Generał brygady „Niedźwiadek”	326

Przebieg aresztowania.....	327
Śledztwo	328
Proces sądowy	330
Dalsze losy aresztowanych.....	331
Miejsce aresztowania	332
Zdjęcia i filmy.....	333
Piśmiennictwo	337
175. TABLICA: KAROL ŁONIEWSKI.....	338
Okres przed II wojną światową.....	339
Okres II wojny światowej.....	339
Okres po II wojnie światowej.....	339
Zdjęcia i filmy.....	341
Piśmiennictwo	344
176. MAUZOLEUM: ŻOŁNIERZE AK POLEGLI W PĘCICACH	345
Wydarzenia poprzedzające.....	345
Opis bitwy.....	346
Okres powojenny.....	348
Zdjęcia	348
Uzupełnienia.....	349
Pytania testowe	349
177. TABLICA: ZBIGNIEW GĘSICKI	350
Okres przed II wojną światową.....	350
Okres II wojny światowej.....	350
Odznaczenia	351
Zdjęcia	351
Piśmiennictwo	353
Pytania testowe	353
POWIAT WARSZAWSKI ZACHODNI.....	355
178. TABLICA: ZAŁOGA „BOEINGA” B-17 G SIŁ POWIETRZNYCH USA	355
Pomoc dla powstańczej Warszawy 18 września	355
Załoga samolotu	356
Stanowiska załogi	357
Zestrzelenie samolotu	358
Piśmiennictwo	359
Pytania testowe	359
179. POMNIK: KOMPANIA MŁODZIEŻOWA	360
Początki działalności konspiracyjnej w Dąbrowie Leśnej.....	360
Udział w Powstaniu Warszawskim.....	361
Dowódcy w Kompanii Młodzieżowej.....	361

Szarża pod Wólką Węglową.....	362
Zdjęcia i filmy.....	363
Piśmiennictwo	365
Pytania testowe.....	365
180. TABLICA: JÓZEF KRZYCZKOWSKI	366
Okres przed II wojną światową.....	366
Okres II wojny światowej.....	367
Okres po II wojnie światowej.....	368
Zdjęcia	368
Dodatkowe piśmiennictwo.....	370
Cmentarz Wojenny w Laskach.....	370
Pytania testowe.....	371
181. TABLICA: JADWIGA SZNAJDER I ZOFIA RACIBORSKA.....	372
Okoliczności wydarzeń.....	372
Przebieg wydarzeń.....	372
Kolejne straty.....	373
Piśmiennictwo	373
Zdjęcia	374
Piśmiennictwo	374
Pytania testowe.....	375
182. POMNIK: TRUSKAW.....	376
Przyczyny bitwy	376
Przebieg bitwy	377
Epilog.....	378
Zdjęcia	380
Piśmiennictwo	381
Pytania testowe.....	381
183. POMNIK: PIĘCIU POLEGŁYCH ŻOŁNIERZY AK	382
Poprzedzające wydarzenia.....	382
Śmierć pięciu żołnierzy AK.....	383
Pogrzeb poległych.....	384
Marian Grobelny.....	384
Uzupełnienia.....	386
Zdjęcia i filmy.....	387
Piśmiennictwo	389
Pytania testowe.....	390
184. TABLICA: DWOREK REICHERÓW.....	391
Podpisanie umowy kapitulacyjnej	391
Fragmenty umowy kapitulacyjnej	392
Dworek Reicherów	394

Kazimierz Reicher ps. „Gryf”, „Pomian”	395
Zdjęcia	395
Piśmiennictwo	396
Pytania testowe	396
185. TABLICA: OBÓZ W OŻAROWIE.....	397
Zorganizowanie obozu.....	397
Dotarcie do obozu	397
Funkcjonowanie obozu.....	398
Transporty z obozu	398
Zdjęcia	399
Piśmiennictwo	399
Pytania testowe	400
POWIAT WOŁOMIŃSKI	401
186. TABLICA: OBWÓD RADZYMIN	401
Tworzenie obwodu	401
Struktura obwodu.....	402
Działalność dywersyjno-bojowa	404
Przyjmowanie zrzutów ludzi i sprzętu	404
Działania obwodu w ramach akcji „Burza”	406
Żołnierze AK – Honorowi Obywatele Radzymina, Wołomina i Wyszkowa.....	409
Zdjęcia	413
Piśmiennictwo	414
Pytania testowe	414
187. TABLICA: LUDWIK I HALINA TULIŃSCY.....	415
Ludwik Jerzy Tuliński.....	415
Jadwiga Halina Tulińska	417
Uzupełnienia.....	417
Zdjęcia	418
Piśmiennictwo	420
Pytania testowe	420
188. TABLICA: II REJON „CELKÓW”	421
II Rejon „Celków” przed powstaniem i podczas powstania	421
Henryk Okińczyc	422
Zdjęcia	423
Piśmiennictwo	423
Pytania testowe	424
INDEKS OSÓB	425
UZUPEŁNIENIA	461

PODZIĘKOWANIA

Gorące podziękowania kieruję do członków Światowego Związku Żołnierzy AK: Hanny Stadnik, Marcina Biegasa i Janusza Komorowskiego, którzy dostarczyli mi szereg materiałów źródłowych.

Składam podziękownia dr. inż. Wojciechowi Jeute za przekazanie szczegółowych uwag i uzupełnień do opisów Miejsc Pamięci AK w powiecie Legionowskim.

Dziękuję za przesłanie uzupełniających informacji z urzędów znajdujących się w miejscowościach: Izabelin, Jabłonna, Konstancin-Jeziorna, Nadarzyn, Nieporęt, Piaseczno i Ząbki.

Po raz kolejny bardzo dziękuję: Juliuszowi Kuleszy – żołnierzowi Armii Krajowej, autorowi kilkunastu książek o Armii Krajowej, Maciejowi Janaszewi-Seydlitzowi – wieloletniemu prezesowi Stowarzyszenia Pamięci Powstania Warszawskiego 1944 – oraz członkom Światowego Związku Żołnierzy AK: Mirosławowi Chadzie, Kazimierzowi Czajkowi i Mirosławowi Widlickiemu – za szczegółowe uwagi i uzupełnienia.

Tak jak w poprzedniej książce zamieszczone pytania testowe są autorstwa Alicji Berman, dziękuję za ich opracowanie.

Bardzo ważnym elementem książki jest 1495 elementowy indeks nazwisk i pseudonimów osób wymienionych w książce. Jest to unikalny wykaz żołnierzy Armii Krajowej z odesłaniem do wydarzeń, w których brali udział – bardzo dziękuję za opracowanie na moją prośbę wykazu Alicji Berman i Zygmuntowi Bermanowi.

Książka nie powstałaby w ostatecznej postaci bez: Alicji Berman – redakcja i korekta, Marty Kozłowskiej – korekta oraz Izabeli Szczepanik – dokonanie składu i zaprojektowanie okładki. Bardzo dziękuję za zaangażowanie i dokładność.

Szczególnie dziękuję prof. dr. hab. Leszkowi Żukowskiemu za opracowanie recenzji książki.

Opracowanie opisów wydarzeń i biogramów oraz kierowanie przygotowaniem książki było złożonym i bardzo pracochłonnym przedsięwzięciem. Podjąłem się tego zadania, ponieważ ważna dla mnie jest tradycja rodzinna. Wielu moich bliskich było żołnierzami Armii Krajowej: ojciec kpr. pchor. Włodzimierz Wagiński ps. „Konrad” – adiutant dowódcy kompanii „Wkra” w batalionie AK „Łukasiński”, babcia Karolina Buchalczyk – sekcja kobieca 4. kompanii „Polesie” VI Rejonu VII Obwodu Okręgu Warszawskiego AK, dziadek ppor. Zenobiusz Buchalczyk ps. „Suchy” – dowódca 1727. plutonu w VI Rejonie „Helenów” (Pruszków) VII Obwodu „Obroza” AK oraz wujkowie: ppor. Stefan Grudziński ps. „Bogdan” – adiutant dowódcy batalionu „Parasol” AK, kpr. pchor. Janusz Markuszewski ps. Janusz Kwiatkowski” – kompania „Aniela” batalionu „Anatol” AK i plut. pchor. Władysław Podlewski ps. „Bogoria” – 2. kompania batalionu „Bełt” AK.

Każda z tych osób ma na swoim grobie tabliczkę ze znakiem Polski Walczącej i kodem QR, udostępniającą po zeskanowaniu kodu opracowany przeze mnie biogram. Dziękuję im za inspirację!

Marek Cieciora
Wiceprezes Zarządu Głównego
Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej

UWAGI WSTĘPNE

Biblioteka aleksandryjska była pierwszą próbą zebrania w jednym miejscu całej wiedzy ludzkości. Ostatnia taka próba to Google – Brewster Kahle

Podczas 2. edycji „Patriotycznej Gry Komunikacyjnej” wpadłem na pomysł, aby uzupełnić opisy upamiętnianych wydarzeń i biogramy żołnierzy AK tak, żeby zawierały w sumie reprezentatywne i wyczerpujące informacje o działalności Okręgu Warszawa Armii Krajowej. Wymagało to w pierwszej kolejności wyszukania kolejnych Miejsc Pamięci Armii Krajowej.

Miejsca te znajdowałyby się nie tylko w Warszawie, ale także w miejscowościach podwarszawskich, które w czasie wojny były objęte działaniem Obwodu VII „Obroża” Armii Krajowej.

Rozpatrywane były 3 okresy działalności: przed Powstaniem Warszawskim, podczas powstania oraz po jego zakończeniu.

Opracowane informacje zostałyby najpierw wydane w postaci papierowej książki, a następnie powszechnie udostępnione w jednym wirtualnym miejscu, jakim jest Gra.

Starałem się przy tym wybrać takie wydarzenia i takich żołnierzy AK, by opisy i biogramy były różnorodne i ciekawe. Koniecznym warunkiem była dostępność materiałów źródłowych.

Dodatkową zachętą do uwzględnienia wydarzeń w miejscowościach podwarszawskich było umieszczenie w nich tabliczek z kodami QR, umożliwiającymi rejestrowanie początku przejazdów do Miejsc Pamięci znajdujących się w Warszawie. Tabliczki te pozwalają także na rejestrowanie końca przejazdów z Warszawy do Miejsc Pamięci znajdujących się pod Warszawą, przy czym warunkiem jest ujęcie ich w Grze.

Wśród dodatkowych Miejsc Pamięci AK znalazły się także takie, których pominięcie nie jest dopuszczalne:

- Pomnik Powstania Warszawskiego;
- Kopiec Powstania Warszawskiego;
- Cmentarz Powstańców Warszawy na Woli;
- Cmentarz Powstańców Warszawy w Powsinie.

Przy opracowywaniu opisów korzystałem przede wszystkim z publikacji internetowych, zachowując wymaganą ostrożność i konfrontując informacje z różnych źródeł.

Był to jedyny sposób na uzyskanie informacji źródłowych z tak szerokiego zakresu. Wykorzystywałem również fundamentalne opracowania książkowe dotyczące historii AK, zbierane od wielu lat, np.:

- Jerzy Piórkowski, *Miasto nieujarzmione*, Warszawa 1957.
- Adam Borkiewicz, *Powstanie Warszawskie 1944. Zarys działań natury wojskowej*, Warszawa 1964.
- Tadeusz Szewera, *Niech wiatr ją poniesie. Antologia pieśni z lat 1939–1945*, Łódź 1975.
- Stanisław Kopf, *Dni Powstania*, Warszawa 1984.
- Jędrzej Tucholski, *Cichociemni*, Warszawa 1988.

- Bożena Urbanek, *Pielęgniarki i sanitariuszki w Powstaniu Warszawskim 1944 r.*, Warszawa 1998.

oraz zakupione w antykwariatach na potrzeby opracowywania opisów, np.:

- Elżbieta Ostrowska, *W alejach spacerują „Tygrysy”*, Szczecin 1984.
- Piotr Stachiewicz, *„Parasol”*, Warszawa 1984.
- Henryk Świdorski, *Okupacja i konspiracja w obwodzie AK Grójec-„Głuszc”*, Warszawa 1989.
- Jacek Zygmunt Sawicki, *VII Obwód Okręgu Warszawskiego Armii Krajowej „Obroza”*, Warszawa 1990.
- Elżbieta Ostrowska, *Z tajemnic powstańczej Warszawy. Kanały*, Warszawa 2003.

Należy podkreślić, że opracowane szczegółowe opisy reprezentatywnych Miejsc Pamięci umożliwiły stworzenie unikalnego wykazu żołnierzy Okręgu Warszawa Armii Krajowej.

Zgodnie z powyższym podejściem niniejsza książka zawiera opisy Miejsc Pamięci znajdujących się zarówno w poszczególnych dzielnicach Warszawy, jak i w miejscowościach powiatów podwarszawskich:

- 37 miejsc leżących w granicach Warszawy: opisy 124–160;
- 28 miejsc leżących poza granicami Warszawy: opisy 161–188.

Wśród nowych Miejsc Pamięci wyróżnić można 12 miejsc „zagranicznych” – dotyczących cudzoziemców lub osób innych narodowości, które były żołnierzami Armii Krajowej, a także wydarzeń, w których uczestniczyli cudzoziemcy. Spośród nich 11 leży w granicach Warszawy, a 1 poza Warszawą – opis 178. W poprzedniej edycji gry było już jedno „zagraniczne” Miejsce Pamięci – Góra Lotnika (nr 85).

Opracowano także 275 pytań testowych jednokrotnego wyboru z 3 możliwymi odpowiedziami (po 5 dla każdego Miejsca Pamięci), które będą dostępne przy poszczególnych opisach. Udzielone odpowiedzi zostaną uwzględnione w „Patriotycznej Grze Komunikacyjnej”.

Na zakończenie uzupełnień zamieszczono wykaz wstępnie przewidzianych kolejnych Miejsc Pamięci.

Mam nadzieję, że opracowana książka umożliwi szerokiemu kręgowi odbiorców zapoznanie się z kolejnymi, często nieznanymi, fragmentami historii Armii Krajowej i życiorysami wybranych jej żołnierzy.

MIEJSCA PAMIĘCI W WARSZAWIE

Okręg Warszawa AK – kryptonimy: „40”, „XX”, „Wydra”, „Drapacz”, „Prom” – był jednostką terytorialno-organizacyjną Armii Krajowej, obejmującą teren Warszawy i powiatu warszawskiego.

Jednostki wojskowe okręgu wzięły udział w Powstaniu Warszawskim. We wrześniu 1944 roku oddziały okręgu przekształciły się w Warszawski Korpus Armii Krajowej.

Sztab okręgu

Komendantami okręgu byli kolejno:

- Henryk Józewski „Olgierd” (do stycznia 1940 roku);
- płk Zdzisław Zajączkowski „Grzywa”, „Cieślak” (do marca 1941 roku);
- płk/gen. Antoni Chruściel „Monter”, „Nurt” (kwiecień 1941 – październik 1944 roku).

Według danych z lipca 1944 roku sztab okręgu przedstawiał się następująco:

- komendant – płk Antoni Chruściel „Monter”;
- szef sztabu – mjr dypl. Stanisław Weber „Chirurg”;
- Inspektor Lewobrzeżny „Reflektor” – mjr Karol Błasiński „Antoni Rymarz”;
- Inspektor Prawobrzeżny „Latarnik” – mjr Mieczysław Bigoszewski „Groch”;
- I oficer sztabu – rtm. kaw. Romuald Radziwiłłowicz „Zaremba”;
- Oddział II (wywiad i kontrwywiad) – szef wywiadu – mjr Henryk Trojańczyk „Miecz”; szef kontrwywiadu – por. Wincenty Kwieciński „Lotny”;
- Oddział III (operacyjno-szkoleniowy) – szef oddziału mjr dypl. Stanisław Weber „Chirurg”;
- Oddział IV (kwatermistrzostwo) – szef oddziału rtm. Tadeusz Dołęga-Kamieński „Badacz”;
 - Kompania motorowa „Orlęta” – ppor. rez. Stanisław Szrednicki „Stach”;
- Oddział V (łączność) – szef oddziału kpt. łącz. Kazimierz Larys „Lech”;
 - Batalion łączności – dowódca por. rez. Kazimierz Malinowski „Mirski”;
 - Kadrowa kompania radiotelegraficzna „Radio” – dowódca por. łącz. Czesław Pieniak „Mak”;
- Oddział V (Biuro Informacji i Propagandy) – szef oddziału por. rez. Antoni Nowak-Przygodzki „Opel”;
- Referat Saperów „XII-S” – szef referatu kpt. sap. Józef Pszeny „Chwacki”;
 - 1 batalion saperów – dowódca por. sap. Stanisław Gąsiorowski „Mieczysław” (kompanie 101 i 102), Podległy Referatowi Saperów;
 - 2 Batalion Saperów Praskich – dowódca por. Lucjan Zaruski „Władysław”;

- Wojskowa Służba Ochrony Powstania (WSOP) „Niagara” „O” – dowódca mjr rez. art. Antoni Łocz „Promień”;
- Zgrupowanie Użyteczności Publicznej WSOP „N-9215” (Warszawska Elektrownia Miejska) – dowódca kpt. rez. Stanisław Skibniewski „Cubryna” (6 plutonów);
- Pluton Użyteczności Publicznej WSOP „Nenufar” (Elektrownia Pruszkowska) – dowódca ppor. rez. Stefan Kwiatkowski „Zabłocki”;
- Wojskowa Służba Kobiet – komendantka Maria Szymkiewicz-Drzymulska „Rysia”.

Oddziały dyspozycyjne

- Dowódca Kedywu – ppor. Józef Roman Rybicki „Andrzej”;
- Oddział dyspozycyjny „A” („Kolegium A”) – dowódca ppor. rez. Tadeusz Wiwatowski „Olszyna”;
- Oddział dyspozycyjny „B” („Kolegium B”) KOSA – dowódca por. Ludwik Witkowski „Kosa”;
- TOW Śródmieście („Kolegium C”) – dowódca ppor. rez. Edward Paszkowski „Wiktor”;
- Kobiące patrole minerskie – dowódca dr med. Zofia Franio „Doktor”.

Odwód komendanta okręgu

- Dowódca obwodu – ppłk Franciszek Rataj „2808”, „Paweł”;
- Batalion NOW-AK „Antoni”;
- Batalion „Wigry”.

Struktura

Okręg początkowo dzielił się sześć obwodów. W styczniu 1942 z powiatu warszawskiego wyłączono samodzielny rejon Okęcie, włączając go w skład okręgu. W połowie 1942 w skład okręgu włączono powiat warszawski.

- **Obwód I** – Śródmieście, Stare Miasto – komendant ppłk Edward Pfeiffer „Radwan”;
- Rejon 1 (Stare Miasto, Powiśle, Muranów) kryptonim „XXI-11” – dowódca mjr Stanisław Błaszczak „Róg”;
- Rejon 2 (Śródmieście południowo-wschodnie) kryptonim „XXI-12” – dowódca rtm. Władysław Abramowicz „Litwin”;
- Rejon 3 (Śródmieście południowo-zachodnie) kryptonim „XXI-13” – dowódca mjr Władysław Brzeziński „Ratusz”;
- Rejon 4 (Śródmieście północno-zachodnie) kryptonim „XXI-14”, „Reguła” – dowódca mjr Stanisław Steczkowski „Zagończyk”;
- **Obwód II** – Żoliborz, Marymont, Bielany – komendant ppłk Mieczysław Roman Niedzielski „Żywiciel”;
- Rejon I Żoliborz kryptonim „XXII-21” – dowódca kpt. Marian Kamiński ps. „Żaglowiec”, „Ster”, „Jur”;
- Rejon II Marymont kryptonim „XXII-22” – dowódca rtm. Adam Rzeszotarski ps. „Żmija”, „Junosza”, „Sum”;
- Rejon III Bielany kryptonim „XXII-23” – dowódca kpt. Marian Masternak „Zwoliński” (do 1943 roku), następnie mjr Władysław Nowakowski „Serb”, „Żubr”;
- Rejon IV Powązki kryptonim „XXII-24” – dowódca kpt. Kazimierz Nowacki „Witold”, „Szkodnik”, „Żyrafa”;

Stan osobowy Obwodu w lipcu 1944 roku wynosił 132 oficerów, ok. 2921–2953 żołnierzy i blisko 400 kobiet. Łącznie ok. 3400 osób.

- **Obwód III** – Wola. Dowódcami byli kolejno: kpt./mjr Janusz Stanisław Dobrski „Żuk” (od 1940 roku); ppłk Ludomir Wysocki „Rosa”, „Mróz” (od marca 1942 do października 1942 roku); ppłk Jan Tarnowski „Lelek”, „Waligóra” (od kwietnia 1943 roku).
 - Rejon I (Górcze – Babice – Boernerowo) kryptonim „XXIII-3” – dowódca por. Stanisław Gabryszewski „Ballo”, „Wieczorek”;
 - Rejon II (Koło) kryptonim „XXIII-32” – dowódca por./kpt. Wacław Stykowski „Hal”;
 - Rejon III (Czyste) kryptonim „XXIII-33” – dowódca kpt. Stanisław Stefaniak „Stefan”;
- **Obwód IV** – Ochota – dowódca ppłk Mieczysław Sokołowski ps. „Grzymała”.
 - Rejon I (Ochota, Szczęśliwice) kryptonim „XXIV-41” – dowódca kpt. Tadeusz Jasiński „Zych”;
 - Rejon II (pl. Narutowicza, ul. Wawelska, ul. Filtrowa) kryptonim „XXIV-42” – dowódca kpt. Eugeniusz Kosiacki „Korczak”;
 - Rejon III (ul. Barska, Dworzec Zachodni) kryptonim „XXIV-43” – dowódca por. Andrzej Chyczewski „Gustaw”.

Stan liczbowy obwodu wynosił ok. 1500 żołnierzy. W skład obwodu wchodziła też Wojskowa Służba Kobiet licząca ok. 400 osób w oddziałach sanitarnych i łączności.

- **Obwód V** – Mokotów, dowódcy: kpt./mjr Janusz Szlaski „Prawdzic” (do 1942 roku), ppłk kaw. Aleksander Hrynkiewicz „Przegonia” (od 1942 do 6 sierpnia 1944 roku, formalnie do 18 sierpnia), p.o. ppłk Stanisław Kamiński „Daniel” (5–18 sierpnia 1944 roku), ppłk Józef Rokicki „Karol” (od 19 sierpnia do 26 września 1944 roku) – p.o. mjr Kazimierz Szternal „Zryw” (26–27 września 1944 roku).
 - Rejon I (ul. Podchorążych, Szwoleżerów) kryptonim „XXV-51” – dowódca rtm. Stefan Smolicz „Wrak”;
 - Rejon II (Sielce, Siekierki) kryptonim „XXV-52” – dowódca kpt. Ryszard Degórski „Brzoza”;
 - Rejon III (pl. Unii Lubelskiej, ul. Bagatela) kryptonim „XXV-53” – dowódca kpt. Leon Świątopełk-Mirski „Tomasz Łucznicz”;
 - Rejon IV (Pole Mokotowskie) kryptonim „XXV-54” – dowódca kpt. Zygmunt Karol Peitler „Zygmunt”;
 - Rejon V (Sadyba i wieś Czerniaków) kryptonim „Oaza” – dowódca por. Melchior Czesław Szczubetek „Jaszczur”;
 - Rejon VI (południowa część Górnego Mokotowa z Rakowcem, Służewcem i Ursynowem) – dowódca ppłk Stanisław Kamiński „Daniel”.
- **Obwód VI** – Praga – dowódca ppłk Konrad Szramka Gliszczyński ps. „Zawisza”; ppłk Antoni Żurowski „Bober”, „Papierz”.
 - Rejon I (Nowe Bródno, Pelcowizna) – dowódca kpt. Zygmunt Pawlik „Antoni”;
 - Rejon II (Bródno, Targówek, Targówek Fabryczny) – dowódca kpt. Kazimierz Lichodziejowski „Tara”;
 - Rejon III (Grochów, Saska Kępa) – dowódca rtm. Tadeusz Schollenderger „Rakowski”;
 - Rejon IV (Michałów) – dowódca mjr Henryk Bełdycki „Stefan”;
 - Rejon V (Praga Centralna) – dowódca kpt. Zygmunt Bobrowski „Ludwik”.

- **Obwód VII** – Powiat Warszawski. Informacje podano na początku części MIEJSCA PAMIĘCI POZA WARSZAWĄ.
- **VIII samodzielny rejon** Okęcie. Oddziały były zgrupowane w ramach 7. Pułku Piechoty Legionów „Garłuch”, dowódcy: kpt. Kazimierz Lang „Grzyb”, „Dziad” – od października 1939 do lutego 1942 roku; mjr Stanisław Babiaryz „Wysocki” – od lutego 1942 roku;
 - 1. batalion – dowódcy: kpt. Michał Murmyłło „Żubr” – od października 1939 do lutego 1940 roku, mjr Mikołaj Sukniewicz „Odyniec” – od lutego 1940 do końca 1944 roku;
 - 2. batalion – dowódcy: kpt. Zenon Jabłoński „Szubert” – od lutego 1940 do lutego 1942 roku, mjr Aleksander Mazur „Zawisza” – od lutego 1942 do 1 sierpnia 1944 roku (poległ w walce na Rakowcu), kpt. Henryk Malec „Bogumił” – od 2 sierpnia 1944 do końca 1944 roku;
 - 3. batalion – dowódcy: mjr Stanisław Babiaryz „Wysocki” – od października 1939 do lutego 1942 roku, kpt. Stanisław Jankowski „Korab” – od lutego 1942 do listopada 1943 roku (aresztowany i rozstrzelany), kpt. Wiktor Chrostowski „Raf” – od listopada 1943 do stycznia 1944 roku, kpt. Mieczysław Czarnecki „Biały” – od stycznia 1944 do końca 1944 roku.

W końcu lipca 1944 pułk liczył ok. 2300 żołnierzy zorganizowanych w 39 plutonach od nr 1 do 39.

Stan liczebny

W marcu 1943 w okręgu funkcjonowało 355 plutonów pełnych i 116 szkieletowych. Według meldunku Komendanta Głównego AK, w stosunku do września 1942 roku, nastąpiło zwiększenie stanów o 188 plutonów wskutek uzupełnienia stanów plutonów szkieletowych oraz wcielenie oddziałów Polskiej Organizacji Zbrojnej.

Według obliczeń Jerzego Kirchmayera stan ewidencyjny AK na terenie Okręgu Warszawskiego w lutym 1944 roku wynosił ok. 50 tys. żołnierzy, w tym Kedyw Komendy Głównej (ok. 2400 żołnierzy). W okręgu, według tych samych danych, funkcjonowało 800 plutonów (647 pełnych plutonów oraz 153 plutony szkieletowe), w tym 198 plutonów Wojskowej Służby Ochrony Powstania. Stan bojowy oddziałów okręgu wynosił w ciągu całego powstania od 25 tys. do 28 tys. żołnierzy.

Piśmiennictwo:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Okr%C4%99g_Warszawa_Armii_Krajowej
2. https://pl.wikipedia.org/wiki/Obw%C3%B3d_%C5%9A_r%C3%B3dmie%C5%9Bcie_Armii_Krajowej
3. https://pl.wikipedia.org/wiki/Obw%C3%B3d_%C5%BBoliborz_Armii_Krajowej
4. https://pl.wikipedia.org/wiki/Obw%C3%B3d_Wola_Armii_Krajowej
5. https://pl.wikipedia.org/wiki/Obw%C3%B3d_Ochota_Armii_Krajowej
6. https://pl.wikipedia.org/wiki/Obw%C3%B3d_Mokot%C3%B3w_Armii_Krajowej
7. https://pl.wikipedia.org/wiki/Obw%C3%B3d_Praga_Armii_Krajowej
8. https://pl.wikipedia.org/wiki/7_Pu%C5%82k_Piechoty_Legion%C3%B3w_Armii_Krajowej
9. https://pl.wikipedia.org/wiki/Obw%C3%B3d_Powiat_Warszawski_Armii_Krajowej

Nowe Miejsca Pamięci w granicach Warszawy przedstawiono w poniższej tabeli:

Dzielnica	Kogo dotyczy Miejsce Pamięci	Nr	Lp.
Mokotów	Słowacy w Powstaniu Warszawskim	124	1.
	Ryszard Łazarski	125	2.
	Kopiec Powstania Warszawskiego	126	3.
	Wieża zegarowa „Domku gotyckiego”	127	4.
	Krystyna Krahelska	128	5.
	Rozstrzelani powstańcy	129	6.
Ochota	Załoga „Liberatora” EW 264 ze 178. Dywizjonu Bombowego Brytyjskich Sił Powietrznych RAF	130	7.
Praga-Południe	Veli Bej Jedigar	131	8.
Praga-Północ	Rodzina Fedorońko	132	9.
	Leon Koźmiński	133	10.
Śródmieście	Ron Jeffery	134	11.
	Załoga „Liberatora” KG-836 z 31. Dywizjonu SAAF	135	12.
	Łukasz Konrad Ciepliński	136	13.
	Pomnik Powstania Warszawskiego	137	14.
	Kazimierz Leski	138	15.
	Obrona przekopu I barykady powstańczej	139	16.
	Jan Kryst	140	17.
	Józef Stanek	141	18.
	Wanda Gertz i Oddział Dysk	142	19.
	Placówka Informatyko-Radiowa „Anna”	143	20.
	Wytwórnia Materiałów Wybuchowych AK „Kinga”	144	21.
	Likwidacja Składnicy Meldunkowej K-2	145	22.
	Pomnik pamięci Węgierskich Honwedów, którzy wsparli powstańców warszawskich	146	23.
	Wawer	Franciszek Koprowski	147
Wilanów	Tomasz Zan	148	25.
	Cmentarz Powstańców Warszawy w Powsinie	149	26.
Wola	Wiktor Baszmałow	150	27.
	Władysław Liniarski	151	28.
	Cmentarz Powstańców Warszawy na Woli	152	29.
	Jerzy Ślaski	153	30.
	Lucjan Antoni Szymański	154	31.
	Stanisław Jankowski	155	32.
Żoliborz	Irena Schirtlądze	156	33.
	Walerian Tumanowicz	157	34.
	Dawid Goldman i Henryk Lederman	158	35.
	Roger Barlet	159	36.
	Hieronim Kazimierz Dekutowski	160	37.

Położenie 37 nowych Miejsc Pamięci znajdujących się w granicach Warszawy, które zostały opisane w niniejszej książce, przedstawiono na poniższym rysunku.

Łącznie z poprzednio wybranymi, opisanych zostało 160 miejsc położonych w Warszawie (123 + 37). Ich rozkład w dzielnicach przedstawiono na poniższym rysunku.

MOKOTÓW

124. POMNIK: SŁOWACY W POWSTANIU WARSZAWSKIM

Pomnik powstańców z 535. plutonu Armii Krajowej „Słowaków”, skwer Iringha sąsiadujący z Parkiem Kultury i Wypoczynku im. Edwarda Rydza-Śmigłego, u zbiegu ul. Czerniakowskiej z al. Wilanowską

Na małym, pionowym kawałku surowej, szpiczastej skały jest wyrzeźbiona opaska słowackiego plutonu. Pomnik został odsłonięty 4 września 2004 roku.

Na pomniku widnieje napis:

W hołdzie Słowakom, bohaterskim żołnierzom 535. plutonu Armii Krajowej walczącym w Powstaniu Warszawskim na ulicach Czerniakowa od 1 sierpnia do 23 września pod dowództwem Mirosława Iringha „Stanko” w 1. kompanii batalionu „Tur” Zgrupowania „Kryśka”.

Pluton w czasie Powstania Warszawskiego wchodził w skład Zgrupowania „Kryśka” walczącego na Czerniakowie. Dowodzony przez ppor. Mirosława Iringha ps. „Stanko” oddział poniósł dotkliwe straty.

Żołnierze z plutonu 535 nie byli jedynymi Słowakami walczącymi przeciwko Niemcom w Powstaniu Warszawskim. Kilku innych znalazło się w batalionie „Golski”. Wszyscy wzięli udział w walkach o Politechnikę, w których zginęli.

Utworzenie oddziału Słowaków

23 stycznia 1942 roku rządy na uchodźstwie Polski i Czechosłowacji zawarły układ, który miał się stać podstawą powołania powojennej konfederacji obu państw.

Efektym tego układu było utworzenie w Warszawie Słowackiego Komitetu Narodowego, który powstał na przełomie 1942 i 1943 roku. Jego członkowie zainicjowali sformowanie oddziału zbrojnego, który działałby w strukturach Armii Krajowej. Tak powstał 535 pluton złożony w znacznej mierze z żołnierzy narodowości słowackiej. Oprócz nich służyli w nim Polacy, Węgrzy, Gruzini, Ukraińiec i Czech.

Niektórzy żołnierze

Symbol krzyża znajduje się przy nazwiskach tych, którzy polegli w walkach podczas Powstania Warszawskiego. Nie wszystkie pseudonimy i stopnie są znane.

Dowództwo

- dowódca plutonu – ppor. Mirosław Iringh „Stanko”;
- zastępca dowódcy – ppor. Edmund Poszwa „Ciotka” (do lipca 1944), plut. pchor. Mieczysław Wojciechowski „Milan”;
- 1. drużyna – dowódca sierż. pchor. Adam Chałupiec „Janko”;
- 2. drużyna – dowódca sierż. pchor. Zbigniew Jakubowski „Janosik”;
- 3. drużyna – dowódca plut. Czesław Matuszewski „Reflektor” †;

Żołnierze

- strz. Juryj Alchazaszwili †;
- strz. Iwan Babilaszwili;
- strz. Georgij Bubalaszwili „Gryza” †;
- strz. W. Bajak „New” †;
- strz. J. Bargar „Sloboda” †;
- strz. Czesław Borkowski „Sokół”;
- strz. G. Ćako „Star” †;
- sierż. Zenon Dąbrowski „Żaba” †;
- kpr. Edward Długosz „Kaktus” †;
- kpr. Rajmund Fiksiński „Szach”;
- Sasza Galustian;
- kpr. Michał Gasparian;
- plut. Jan Kołdoński „Vis”;
- plut. NN „Valdek” †;
- strz. Władysław Krzykowski „Arab” †;
- ppor. Tadeusz Leider „Lech” †;
- sierż. Czesław Łabęda „Jurek” †;
- ppor. Wacław Ławryniuk „Wacek” †;
- strz. Stefan Naghy „Madziar” †;
- strz. Edward Nalewajski „Sokół” †;
- strz. Michał Nazarow;
- strz. A. Omyčka †;
- strz. Andrzej Orszagh „Miecz” †;
- strz. Edward Sindakiewicz „Kolejarz” †;
- strz. József (Józef) Skultety – w czasie okupacji znany piłkarz warszawskiego „Marymontu”, poległ w powstaniu, pochowany na Cmentarzu Powązkowskim;
- strz. Stano Surik „Ruka” †;
- strz. Jerzy Suszanaszwili †;

- plut. Hieronim Swaradzki „Kogut”;
- por. Armii Czerwonej Józef Tamaradze;
- strz. Mieczysław Zakrzewski „Bomba” †;
- łącz. Barbara Zamełka „Pagoda”;
- strz. Zelimir Zawadzki „Hermes” †;

Pluton sanitarny (od połowy sierpnia 1944)

- sanit. Irena Chudzińska „Wrzos”;
- sanit. Maria Sobczyńska „Tessa”;
- sanit. Halina Wojtyś „Ryta”;
- sanit. Danuta Kozłowska „Ata”;
- sanit. Danuta Pietraszek „Aga”;
- sanit. Józefa Kotowska „Kama”.

Udział w Powstaniu Warszawskim

1 sierpnia miejscem koncentracji plutonu była Willa Wittiga przy ul. Parkowej 33. Na miejsce postoju dotarła tylko część żołnierzy z pchor. Zbigniewem Jakubowskim „Janosikiem”. Grupa ta liczyła 24 żołnierzy, w tym 6 Węgrów, 9 Słowaków i 9 Polaków. W ataku na Belweder oddział został rozbity.

Drużyna sierż. pchor. Chałupca została odcięta na Pradze. Oddział próbował przedostać się na lewą stronę Wisły, jednak przy próbie przejścia przez most musiał się wycofać do punktu zbiorczego przy ul. Zamienieckiej 44 (obecnie 92).

Udział w transporcie broni zatrzymał część żołnierzy wraz z dowódcą plutonu ppor. Iringiem na ul. Czerniakowskiej 189. Oddział ten liczył 26 żołnierzy (w tym 10 Słowaków, 1 Czecha, 3 Gruzinów, 1 Ukraińca i 10 Polaków). Oddział wykonał natarcie na koszary szwoleżerów, aby wesprzeć atak od strony Dolnego Mokotowa. Atak się nie udał, zdziesiątkowany oddział, wraz z drużyną plutonu 1140 z III Zgrupowania „Konrad”, wziął udział w obronie barykad przy ul. Solec róg Mącznej oraz Fabrycznej róg Czerniakowskiej.

3 sierpnia do oddziału dotarli pojedynczy żołnierze ze Śródmieścia, m.in. plut. Matuszewski „Reflektor”. Od 7 sierpnia pluton wszedł w skład Zgrupowania „Kryśka” na terenie pododcinka „Jelito”. Od 10 sierpnia pluton obsadził bloki pomiędzy ul. Fabryczną a Przemysławą, odpierając ataki niemieckie ze strony gmachu Gimnazjum im. Stefana Batorego. Po reorganizacji oddział utworzył III pluton w 1. kompanii I batalionu „Tur”.

Od 20 sierpnia pluton walczył o ul. Solec na wysokości ul. Mącznej, gdzie odpowiadał za cypel czerniakowski. W nocy 14 września został odcięty od oddziałów i zmuszony wycofać się na ul. Zagórną. Utrzymał tę pozycję do 16 września, walcząc na przyczółku czerniakowskim wraz z żołnierzami 3. Pomorskiej Dywizji Piechoty.

23 września 1944 roku ostatnich 9 żołnierzy przeprawiło się na Saską Kępę wraz z żołnierzami 9. Pułku Piechoty. Według innej wersji przeprawiło się 13 rannych Słowaków i 5 obywateli ZSRR.

Jedną z drużyn w plutonie była drużyna **Gruzinów**. Uciekli oni do powstańców z kolaboracyjnego batalionu „Bergmann”, do którego trafili z okrutnej niewoli niemieckiej, mając do wyboru wstąpienie do niego lub głodową śmierć. W skład drużyny Gruzinów wchodził: Artemi Aroniszydze, Micheil Rusziaszwili, Juryj Alchazaszwili, Wano Babu-

laszwili, Giorgi Babulaszwili, Juri Babukaszwili, Elizabar Dżangdżawa, Giorgi Kuczawa, Nikolom Madeszwili, Juri Suszanaszwili, Ioseb Tamradze oraz Ormianie: Gasparian i Galustian oraz Nazarow. Juryj Alchazaszwili uratował życie dowódcy plutonu Słowakowi Mirosławowi Iringhowi, przenosząc go niemal na rękach na drugi brzeg Wisły. Wcześniej z trójką kolegów poszedł na niebezpieczną akcję: mieli zlikwidować niemiecki karabin maszynowy. Trzech kolejnych uparło się, że też pójdą, choć za jedyną broń mieli jedną butelkę zapalającą i... kindżał. Por. Józef Tamaradze zginął 15 września, ogniem rkm osłaniając odwrót plutonu przed nacierającymi Niemcami. Sanitariuszka „Aga” opowiadała, że gdy ostatni raz zaniósł mu jedzenie, krzyczał, że *chce pić, ale nie wodę, tylko niemiecką krew*. Jego nazwisko zostało umieszczone na Murze Pamięci w Muzeum Powstania Warszawskiego: kolumna 191, pozycja 63.

Mirosław Iringh

Mirosław Iringh ps. „Stanko” (ur. 28 lutego 1914 w Warszawie, zm. 28 maja 1985 tamże) – podporucznik, Słowak z pochodzenia, dowódca oddziału Słowaków – plutonu nr 535 podległego Armii Krajowej, wchodzącego w skład 1. kompanii batalionu „Tur” Zgrupowania „Kryśka” walczącego na Czerniakowie w czasie Powstania Warszawskiego.

W okresie II RP pracował jako dziennikarz, był współpracownikiem „Robotnika” (1938–1939). W latach 1942–1943 stał na czele Słowackiego Komitetu Narodowego. W roku 1944 był także fotografem walk powstańczych i życia codziennego w tym czasie. Wiele jego zdjęć zasililo zbiory Biblioteki Narodowej.

Po wojnie pracował w Towarzystwie Czechów i Słowaków oraz Centralnej Agencji Fotograficznej. Współpracował z takimi czasopismami jak: „Život”, „Gazeta Lubelska”, „Gazeta Krakowska”, „Życie Warszawy”, „Przyjaźń”, „Rzeczpospolita”.

Brał udział w organizacji pamiętnej wystawy powstaniowej w fabryce Norblina, wykonując dla niej ogromną ilość powiększeń fotograficznych.

Był represjonowany przez władzę powojenną za działalność w AK.

Zmarł na raka płuc w 1985 roku. Pochowany na Starych Powązkach.

Odnaczenia

- Order Virtuti Militari (V klasy)
- Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski
- Krzyż Walecznych – czterokrotnie
- Krzyż Partyzancki
- Krzyż Zasługi – dwukrotnie
- Krzyż Armii Krajowej
- Warszawski Krzyż Powstańczy
- Order Ľudovíta Štúra II klasy (2007), Słowacja, pośmiertnie

Losy po powstaniu

Ci, którzy przeprawili się przez Wisłę, zostali przetransportowani przez Rosjan do dużej willi w okolicach Lublina. Chociaż byli lepiej żywieni, a i łóżka były pewnie wygodniejsze od podłogi budynku na Zagórnej, byli pilnowani. Budynek otaczało ogrodzenie.

Niebawem żołnierze „sekcji sowieckiej” zniknęli. Spodziewając się, że i inni mogą wkrótce podzielić ich los, „Stanko” pomógł „Adze” i „Acie” przejść przez płot. Opierały się, nie chciały opuścić swojego dowódcy, ale wydał im rozkaz.

Sam nie uciekł. Prawdopodobnie nie miał już siły. Kaszel, jaki go gnębił od dłuższego czasu, okazał się objawem gruźlicy. Podporucznik trafił do szpitala. Wkrótce jednak wymknął się, przebrany za lekarza, gdyż zainteresowało się nim NKWD. Za dużo mówił o powstaniu. Pojechał do Warszawy, na ul. Zagórną, gdzie spotkał swoją żonę Walerię. W maju 1945 roku urodziła się ich córka Mirosława (obecnie Iringh-Fit).

Po wojnie zaczął pisać do różnych gazet. W wyniku prześladowań akowców stracił pracę. Dopiero po odwilży roku 1956 jego sytuacja się nieco polepszyła, choć wciąż był to stan daleki od normalności. Władza nadal go prześladowała.

Nawet po zakończeniu walki nie przestał interesować się losami swoich ludzi. W miarę poszukiwań dawali o sobie znać kolejni żołnierze 535. plutonu. Halina Gąsior („Ryta”), po odpiłynięciu pontonów z Powiśla, resztkami sił przeczłogała się do jednego z nadbrzeżnych budynków, skąd niebawem wygarnęli ją Niemcy. Przez Wolę trafiła do obozu w Pruszkowie. W lutym 1945 roku wróciła do kraju. Mirosław Iringh pomógł jej uzyskać status inwalidy i stosowną rentę. Żyje do dziś.

Przyjechały też „Aga” i „Ata” (w plutonie nazywane „Agata”, bo zawsze widywano je razem). Po tym jak „Stanko” pomógł im uciec, zajęły do rodziny Danuty Sobczyńskiej. Aby się utrzymać, handlowały mlekiem.

Część żołnierzy, którzy dostali się do niewoli, zdołała zbiec z transportu i wziąć udział w powstaniu na Słowacji. Tylko ci z „sekcji sowieckiej”, mimo usilnych poszukiwań, nie dali znaku życia. Prawdopodobnie do dziś leżą gdzieś w ziemi, zamordowani przez NKWD. Jako byli jeńcy w niewoli niemieckiej byli traktowani przez sowiecki aparat represji na równi z dezertierami.

Zdjęcia i film

Mirosław Iringh „Stanko” – dowódca plutonu

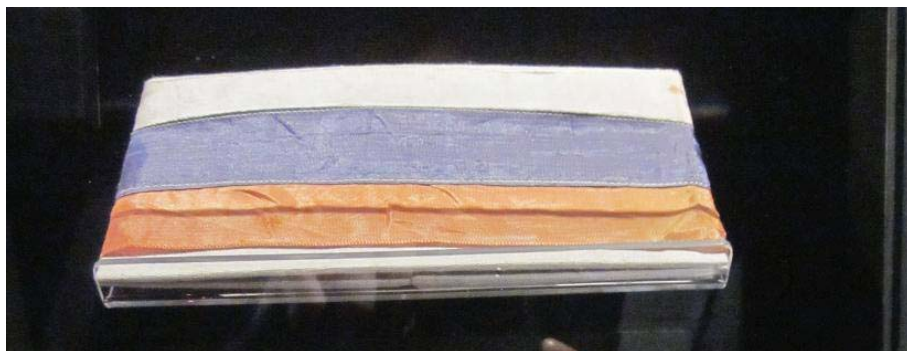
*Pluton Słowaków w 1944 roku.
Miroslaw Iringh pierwszy z prawej
(w furazerce, trzyma brzeg sztandaru)*

*Córka dowódcy słowackiego plutonu AK
Bogusława Iringh-Nagórska
odbiera z rąk Ambasadora Republiki
Słowackiej w Polsce przyznany jej ojcu
przez Prezydenta Republiki Słowackiej
Order Ludwika Sztura II klasy
(Rád Ľudovíta Štúra)*

*Udział Słowaków z plutonu 535
w Powstaniu Warszawskim upamiętnia
– oprócz pomnika – jeden z nowych,
kolorowych witraży umieszczonych
w kościele Matki Bożej Wspomożycielki
Wiernych na Chomiczówce (ul. J. Conrada 7),
gdzie widoczny jest emblemat plutonu
słowackiego umieszczony na tle sasanek*

*Opaska noszona przez słowackiego żołnierza, barwy biało-niebiesko-czerwone, wraz
z numerem plutonu i godłem narodowym Słowacji*

<https://www.facebook.com/203285966475337/photos/a.325195937617672.1073742102.203285966475337/325196127617653/?type=3&theater>

Tablica na pomniku

<http://eksploratorzy.com.pl/viewtopic.php?f=280&t=27858>

Słowacki pluton 535 w Powstaniu Warszawskim

https://www.youtube.com/watch?v=milhgP7gT_Y

Pytania testowe

1. 535. pluton podlegał organizacyjnie zgrupowaniu:
 - o „Radosław”
 - o „Kryśka”
 - o „Krybar”
2. 1 sierpnia pluton został rozbity podczas ataku na:
 - o Belweder
 - o Politechnikę Warszawską
 - o Fort Czerniakowski
3. Pomnik powstańców z 535. Plutonu Armii Krajowej „Słowaków” odsłonięto:
 - o 3 października 2004 roku
 - o 1 sierpnia 1998 roku
 - o 4 września 2004 roku
4. Życie dowódcy plutonu Mirosławowi Iringhowi uratował, przenosząc go na drugi brzeg Wisły, żołnierz z drużyny Gruzinów:
 - o Giorgi Kuczawa
 - o Jurek Alchazaszwili
 - o Juri Suszanaszwili
5. Dowódca plutony 535 Mirosław Iringh ps. „Stanko” był z zawodu:
 - o dziennikarzem
 - o nauczycielem
 - o fryzjerem

125. TABLICA: RYSZARD ŁAZARSKI

Tablica pamiątkowa Ryszarda Łazarzkiego na terenie uczelni, ul. Świeradowska

Ryszard Fabian Łazarz (ur. 20 września 1926 w Warszawie, zm. 8 kwietnia 2000 tamże) – syn Władysława i Wiktorii, strz./por., żołnierz Armii Krajowej ps. „Ryś”, „Faryla”, nazwisko konspiracyjne Łazarz, nauczyciel, działacz oświatowy i społeczny radny m.st. Warszawy, założyciel Uczelni Łazarzkiego.

Urodził się w rodzinie kultywującej tradycję walki o niepodległość oraz pracy dla ojczyzny, wychowany został w patriotycznej atmosferze. Za swój obowiązek uważał przystąpienie do działalności konspiracyjnej podczas II wojny światowej.

W czasie Powstania Warszawskiego walczył w Pułku „Baszta” Armii Krajowej, w batalionie „Bałtyk” – kompania B-2, 1. pluton. Szlak bojowy: Mokotów (ul. Kazimierzowska, Narbutta, Woronicza). Ranny w sierpniu 1944 roku.

Okres wojny

Zaprzyśiężony został w listopadzie 1943 roku. Przysięgę składał w swoim mieszkaniu przy ul. Towarowej 8 razem z kolegami z 1. sekcji IV drużyny, 1. plutonu kompanii B-2 w obecności dowódcy plutonu ppor. Stefana Dażwańskiego ps. „Stefan”, plut. pchor. Bolesława Koronkiewicza ps. „Huber” i dowódcy IV drużyny 1. plutonu kpr. pchor. Jerzego Sakowskiego ps. „Pilot”. Przysięgę przyjął ks. kapelan Jan Zieja ps. „Rybak”. Od chwili złożenia przysięgi do wybuchu powstania przechodził przeszkolenie wojskowe razem z 1. sekcją IV drużyny. Szkolenie (nauka o broni, musztra, początki wyszkolenia strzeleckiego, taktyka i walki w mieście) odbywało się w jego mieszkaniu przy ul. Towarowej 8 oraz w parkach i w okolicach podwarszawskich. 1 sierpnia 1944 roku o godz. 15.00 przysłała łączniczka z rozkazem: *Zbiórka o godz. 17.00 na ul. Madalińskiego 86 w pełnym uzbrojeniu*. Pluton zebrał się w pełnym składzie (62 osoby) na miejsce zbiórki. Uzbrojenie plutonu: 3 rkm, 6-8 kb, 6-8 pm, 15 pistoletów, 100 granatów, 20 butelek zapalających,

10 kg plastyku, 6 gamonów, 5 dużych granatów przeciwpancernych. Z miejsca zbiórki z tym oddziałem „Ryś” wyruszył do walki. Zgodnie z rozkazem, jako żołnierz plutonu, brał udział w ataku na Szkołę Rękodzielniczą – róg ul. Kazimierzowskiej i Narbutta, szkoła była zajęta przez 600 esesmanów. Walki trwały do wieczora, szkoła wskutek dużej przewagi niemieckiej w ludziach i sile ognia nie została zdobyta.

Pluton wycofał się, a następnie otrzymał rozkaz zdobycia szkoły przy ul. Woronicza – w szkole stacjonowała kompania rowerzystów, było ich kilkuset. Niemcy wystraszeni atakiem powstańców, wykorzystując sprzyjający moment, uciekli. Zdobyto: 2 moździerze, 1 granatnik, kilka karabinów, sporo amunicji, 5 kg materiałów wybuchowych, 40 rowerów, 3 samochody, w tym jeden osobowy czarny Steyr 220 w wersji kabriolet, oraz dobrze zaopatrzony magazyn żywnościowy.

Zajęcie szkoły pozwoliło na opanowanie dużego obszaru, nazwanego potem Rzeczospolitą Mokotowską. Podczas walk szkoła była siedmiokrotnie odbijana. Po zdobyciu szkoły „Ryś” wraz ze zdziesiątkowanym plutonem przedzierał się w kierunku Fortu Mokotowskiego. Tutaj pluton został ostrzelany przez oddziały niemieckie i właściwie przestał istnieć. Rannego „Rysia” łączniczka „Jaga” zaprowadziła na ul. Puławską 132. Następnie resztki plutonu, w tym „Ryś”, w połączeniu z drugim plutonem zajęły pozycję przy ul. Różanej.

27 września 1944 roku kompania B-2 otrzymała rozkaz wejścia do kanałów na rogu ul. Bałuckiego i Odolańskiej. Weszła tam jako ostatnia. „Ryś” szedł kanałem wysokim na ok. 90 cm (1/3 zajmowały wyschnięte nieczystości) do ul. Puławskiej, do momentu, gdy Niemcy wrzucili karbid, na skutek czego nastąpił odwrót. Wraz z innymi powstańcami „Ryś” wyszedł z kanału i wrócił na ul. Bałuckiego róg ul. Odolańskiej. Tam jednak czekali Niemcy. Popędzili powstańców do rogu Kazimierzowskiej i Różanej. Znajdował się tam rów przeciwczołgowy. Kazali im zdjąć buty i koszule, stanąć twarzą w stronę płotu i położyć na nim ręce. Za powstańcami ustawili karabiny maszynowe skierowane w ich plecy. W ostatniej chwili nadszedł starszy rangą Niemiec, który powiedział: *To nie są bandyci, to są jeńcy*. Popędzono wszystkich na Fort Mokotowski, potem do Pruszkowa. „Rysia”, wraz z innymi powstańcami, przewieziono w bydłowych wagonach do Sochaczewa, a następnie w podobnych wagonach (po 60 osób w każdym) do Stalagu XB w Sandbostel (numer jeniecki 221974). Od października 1944 do 30 kwietnia 1945 roku pracował fizycznie w firmie „Hapag” w Hamburgu.

Okres po wojnie

W lipcu 1945 roku przewieziony został przez Międzynarodowy Czerwony Krzyż z Niemiec na leczenie do Szwecji. W listopadzie 1945 roku pierwszym transportem wrócił do Polski. Włączył się w działalność Polskiego Stronnictwa Ludowego Stanisława Mikołajczyka, za co został aresztowany i był represjonowany. W latach 1946–1957 dziewięć razy zwalniany z pracy lub jej pozbawiany.

W latach 1945–1948 studiował w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie. W roku 1946 rozpoczął pracę w szkolnictwie średnim zawodowym. W 1952 roku uzyskał dyplom inżyniera hydrologii na Politechnice Warszawskiej, a w roku 1970 tytuł magistra pedagogiki na Uniwersytecie Warszawskim. Na tejsze uczelni ukończył w roku 1974 studia podyplomowe w zakresie ekonomiki i zarządzania szkolnictwem. Pracował jako starszy asystent w Wojskowej Akademii Technicznej, wykładowca w Szkole Głównej Służby Zagranicznej, a także Podyplomowym Studium Dziennikarstwa Uniwersytetu Warszawskiego. Posiadał także dyplomy nauczyciela uprawniające do nauczania matematyki

i stenografii w szkołach zawodowych. W roku 1958 otrzymał tytuł zastępcy profesora. Posiadał III stopień specjalizacji zawodowej w zakresie nauczania przedmiotów ekonomicznych. Głównym jego dorobkiem organizacyjnym i pedagogicznym było założenie w 1957 pierwszej szkoły dla absolwentów liceów ogólnokształcących – Państwowego Studium Stenotypii i Języków Obcych w Warszawie. Dyrektorem tej placówki był do chwili przejścia na emeryturę, tzn. do 1993 roku.

W roku 1991 założył i prowadził First Business College – Prywatne Policealne Studium Handlowe. W tym samym roku dekretem Prymasa Polski powołany do Rady Duszpasterskiej Archidiecezji w Warszawie. W 1993 roku Urząd ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych przyznał mu uprawnienia kombatanckie. W roku 1993 założył Prywatną Wyższą Szkołę Handlową – obecnie Szkoła Handlu i Prawa. W 1996 roku rozpoczęto budowę siedziby uczelni. 4 lipca wmurowano i poświęcono kamień węgielny pod budowę kampusu przy ul. Świeradowskiej 43 w Warszawie.

1 lipca 1999 roku uzyskał stopień naukowy doktora nauk technicznych na podstawie rozprawy: *Metody kreowania i organizacji szkół wyższych na przykładzie Wyższej Szkoły Handlu i Prawa* obronionej w Instytucie Organizacji i Zarządzania w Przemśle „ORGMASZ”. Promotor: prof. dr hab. Irena Hejduk – Instytut Organizacji i Zarządzania w Przemśle „ORGMASZ”. Recenzenci: prof. dr hab. Władysław Radzikowski – Uniwersytet Warszawski oraz prof. dr hab. Alfred Czermiński – Uniwersytet Gdański. 30 marca 2000 roku był pierwszym dniem pracy dr. Ryszarda Łazarskiego w nowej siedzibie Uczelni i, niestety, ostatnim. Zmarł 8 kwietnia 2000 roku.

Po jego śmierci, w uznaniu zasług oraz dorobku zawodowego, Minister Edukacji Narodowej podjął w czerwcu 2000 roku uchwałę o nadaniu szkole imienia jej założyciela. Autor i współautor wielu podręczników szkolnych i publikacji z dziedziny szkolnictwa średniego i policealnego – ogólnokształcącego i zawodowego, podręczników z dziedziny stenografii i stenofonotypii – podręczniki te napisał wspólnie z żoną Teresą Łazarską, która przez wiele lat była pedagogiem Państwowego Studium Stenotypii i Języków Obcych, a następnie kanclerzem Wyższej Szkoły Handlowej (zmarła 8 lutego 1996 roku).

Jego zainteresowania ekonomiczne zaowocowały w latach 1995–1996 popularyzowaniem różnych form kształcenia zawodowego europejskich szkół wyższych (Anglia, Holandia, Austria, Szwajcaria, Niemcy – wydania książkowe 1995–1996). Przez szereg kadencji sprawował mandat radnego Stołecznej Rady Narodowej z rekomendacji Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. Był m.in. wiceprzewodniczącym Komisji Nauki i Oświaty oraz przewodniczącym Komisji Nazewnictwa w Radzie Narodowej. Był współzałożycielem Towarzystwa Polska-Austria, członkiem Światowego Związku Żołnierzy AK i Związku Powstańców Warszawskich.

Napisał książkę: *Polegli w Powstaniu Warszawskim na Mokotowie lub przed Powstaniem. Jeńcy wojenni Stalagu XB Sandbostel*, wydaną przez PSSiJO w 1995 roku. Był także autorem książki wydanej przez Wyższą Szkołę Handlu i Prawa w 1999 roku, zawierającej protokoły z posiedzeń Społecznego Komitetu Budowy Pomnika Bohaterów Powstania Warszawskiego 1944 w okresie lipiec 1984 – maj 1992, przygotowanych na podstawie materiałów archiwalnych Związku Powstańców Warszawskich i opatrzonych wstępem przez Lesława Bartelskiego.

„Niepokorny optymista” – jak o nim mówiono – niezwykle zaangażowany we wszystko, co robił, tryskał wciąż nowymi pomysłami, czasem zdawałoby się wręcz nierealnymi, ale on je realizował. Wszystko musiało być dopracowane do ostatniego szczegółu-

łu; bardzo wymagający, ale jednocześnie pełen zrozumienia i przyjaźni w stosunku do młodzieży i współpracowników. Zawsze znajdował czas, aby porozmawiać, doradzić, pomóc. Współpracownicy i studenci wspominają go jako człowieka o niespożytej energii i ogromnej życzliwości, umiejącego cieszyć się sukcesami innych i tak zwyczajnie, po ludzku, dobrego.

Odznaczenia i wyróżnienia

Odznaczenia

- Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski
- Warszawski Krzyż Powstańczy
- Krzyż Partyzancki
- Krzyż Armii Krajowej (1982 w Londynie)
- Medal za Warszawę 1939–1945
- Medal Komisji Edukacji Narodowej
- Odznaka Weterana Walk o Niepodległość (1995)

Wyróżnienia

- Nagroda I stopnia Ministra Oświaty i Wychowania za wybitne osiągnięcia w pracy dydaktycznej i wychowawczej (1972 i 1977)
- Nagroda specjalna Ministra Oświaty i Wychowania za wybitne osiągnięcia w pracy dydaktycznej i wychowawczej (1982)
- Nagroda m.st. Warszawy za wybitne zasługi dla miasta (1987)

Zdjęcia

Strz. Ryszard Łazarski

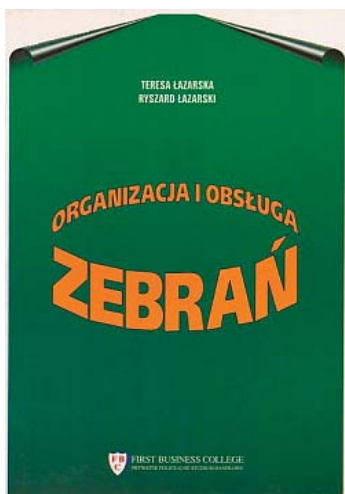

Ryszard Łazarski

<http://www.lazarski.pl/wykladowcy/ryszard-lazarski/>

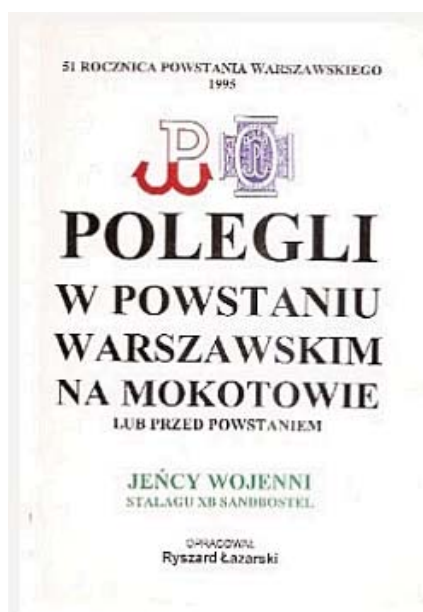
Obóz jeniecki Stalag XB w Sandbostel

Dwie z opracowanych książek

Dwie z opracowanych książek

*Grób Ryszarda Łazarskiego
na Cmentarzu Powązkowskim*

http://www.ramotowscy.pl/strona-Plik:Ryszard_%C5%81azarski_gr%C3%B3b.JPG.asp

Budynek Uczelni Łazarskiego

*Uroczystości przed pomnikiem Mokotów
Walczy 1944 w Parku im. gen. Gustawa
Orlicza-Dreszera (sierpień 2015 roku)*

W obchodach 72. rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego wzięli udział powstańcy i weterani II wojny światowej. Uczestniczyli w nich także m.in.: premier Ewa Kopacz, marszałek Sejmu Małgorzata Kidawa-Błońska, dyrektor Muzeum Powstania Warszawskiego Jan Ołdakowski i burmistrz Mokotowa Bogdan Olesiński, a także kompanie honorowe Wojska Polskiego, policji, straży miejskiej, harcerze ZHP i ZHR, grupa rekonstrukcyjna oraz mieszkańcy Warszawy. Z ramienia Uczelni Łazarskiego uczestniczyli prezydent Juliusz Madej i sekretarz uczelni Krystyna Fórmaniak. W swoim przemówieniu Pan Wojciech Militz ps. „Bystry”, prezes Środowiska Pułku AK „Baszta”, Mokotowskich Oddziałów Powstańczych wspominał założyciela uczelni – Ryszarda Łazarskiego, jego zaangażowanie w stworzenie wyjątkowego miejsca związanego z Pułkiem „Baszta”, jakim jest Uczelnia Łazarskiego.

*Pan Eugeniusz Tyrajski ps. „Sęk” –
wiceprezes Związku Powstańców
Warszawskich – z Ryszardem
Brzozowskim ps. „Krak” i Prezydentem
Uczelni Łazarski Juliuszem Madejem*

*Eugeniusz Tyrajski ps. „Sęk”
– wiceprezes Związku Powstańców
Warszawskich*

Piśmiennictwo:

1. Eugeniusz Ajewski, *Mokotów walczy. Biogramy 1939–1944*, t. 5, Warszawa 1999.
2. Eugeniusz Ajewski, *Mokotów walczy 1944*, Warszawa 1990.
3. <http://orgmasz.pl/przewody-doktorskie.html>
4. <http://www.lazarski.pl/wykladowcy/ryszard-lazarski/>
5. http://www.lazarski.pl/fileadmin/user_upload/dokumenty/Regulamin_Izby_Pamieci_Pulku_AK_Basztai_Walk_Powstanczych_Oddzialow_Armii_Krajowej_na_Mokotowie.pdf
6. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/ryszard-lazarski,223.html>
7. <https://www.facebook.com/uczelnia.lazarskiego/photos/.205292049598566.43460.195021347292303/899341736860257/?type=3&theater>
8. <http://www.info-pc.home.pl/whatfor/baza/baszta.htm>
9. <http://www.lazarski.pl/o-uczelni/organizacje-spoeczne-i-studenckie/izba-pamieci/>
10. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Q3jf2aDlhMAJ:www.lazarski.pl/o-uczelni/centrum-prasowe/news/uczelnia-lazarskiego-na-obchodach-72-rocznicy-wybuchu-powstania-warszawskiego/+&cd=3&hl=pl&ct=clnk&gl=pl>

Pytania testowe

1. Ryszard Łazarski podczas Powstania Warszawskiego walczył w szeregach:
 - Pułku „Baszta”
 - Batalionu „Parasol”
 - Batalionu „Łukasiński”
2. Przysięgę Ryszarda Łazarskiego przyjął w obecności dowódców:
 - ks. Stefan Wyszyński ps. „Radwan III”
 - ks. Jan Zieja ps. „Rybak”
 - ks. Zygmunt Trószczyński ps. „Alkazar”
3. Żołnierze 1. plutonu kompanii B-2 1 sierpnia stawili się na miejsce zbiórki przy ul.:
 - Towarowej 8
 - Odyńca 4
 - Madalińskiego 86
4. Ryszard Łazarski nosił pseudonim:
 - „Ryś”
 - „Lampart”
 - „Tygrys”
5. Po upadku powstania miejscem internowania Ryszarda Łazarskiego był:
 - Stalag VIII B Lamsdorf
 - Stalag X B Sandbostel
 - Stalag XI A Altengrabow

126. KOPIEC POWSTANIA WARSZAWSKIEGO

*Kopiec Powstania
Warszawskiego,
południowa strona
ul. Bartyckiej*

Kopiec Powstania Warszawskiego to sztuczne wzniesienie znajdujące się na Czerniakowie, w warszawskiej dzielnicy Mokotów, po południowej stronie ul. Bartyckiej. Kopiec ten uchwałą Rady Miasta Stołecznego Warszawy z 24 marca 2004 roku został nazwany Kopcem Powstania Warszawskiego.

Dane

- wysokość względna: ok. 37 m (121 m n.p.m.),
- prowadzące od 2004 schody na Kopiec są najdłuższymi w Warszawie – mają 350 stopni i 35 spoczników.

Historia

Sypanie kopca rozpoczęto po 1945 roku, zwożąc tu gruzy zniszczonych w 1944 roku dzielnic Warszawy. Jeszcze w latach 60. XX wieku na kopiec wjeżdżały śmieciarki, zwalając tu gruz i śmieci. Stąd nazwa kopca używana w tych latach – „Zwałka”, „Śmieciara”. Na planie Warszawy wydanym w 1995 roku użyto nazwy „Góra Śmieci”. Na innych mapach kopiec bywał opisywany jako „Kopiec Czerniakowski”.

W latach 60. i 70. wśród studentów Uniwersytetu Warszawskiego, którzy odbywali studium wojskowe w pobliskich barakach, obowiązywała nazwa „Kopiec (lub Kurhan) Kucejki”, od nazwiska kapitana LWP (a później majora) Henryka Kucejki, który uczył w tym studium i był bohaterem niezliczonych anegdot.

Na przełomie wieków u podnóża kopca od strony ul. Bartyckiej leżał duży głaz granitowy z napisem: *GŁAZ POD KOPIEC KONSTYTUCJI 1791.*

Ok. 1998 roku środowisko Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej, z inicjatywy ppłk. Eugeniusza Ajewskiego ps. „Kotwa”, zaproponowało uporządkowanie kopca i nazwanie go „Kopcem Pamięci Narodowej”. Po dyskusjach ze środowiskiem ŚŻŻAK radni Warszawy podjęli 24 marca 2004 roku uchwałę o nadaniu nazwy „Kopiec Powstania Warszawskiego”.

Z okazji 60. rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego uporządkowano szczyt kopca i zbudowano schody umożliwiające wygodne dojście od ul. Bartyckiej.

Stan obecny

Na wyłożonej kostką płaszczyźnie zainstalowany został kilkumetrowej wysokości symbol Polski Walczącej. Monument zaprojektował żołnierz Armii Krajowej ppłk inż. architekt Eugeniusz Ajewski.

Po dwóch stronach monumentu umieszczono 2 tablice pamiątkowe. Pierwsza poświęcona jest pamięci żołnierzy AK, powstańców warszawskich i mieszkańców Warszawy pomordowanych i poległych w latach 1939–1944, druga – twórcy monumentu.

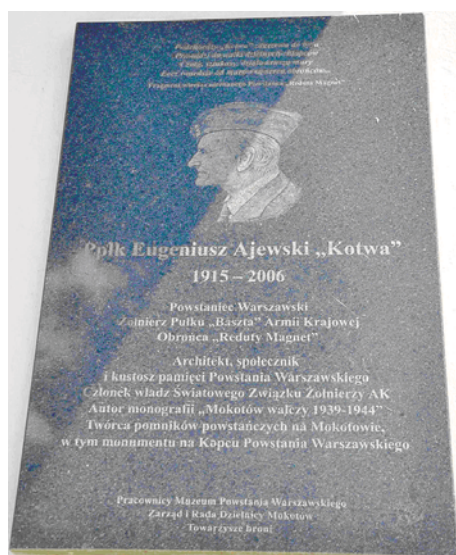
Na szczyt prowadzą schody, które od sierpnia 2004 noszą nazwę alei Godziny „W”. Wzdłuż schodów ustawione są setki małych drewnianych krzyży, w okresie rocznic powstańczych przepasanych biało-czerwonymi opaskami.

Tradycyjnie w dniu 1 sierpnia, w rocznicę wybuchu Powstania Warszawskiego, na kopcu o godz. 21.00 odbywają się uroczystości, w trakcie których następuje rozpalenie ogniska ogniem przyniesionym przez „sztafetę pokoleń” z Grobu Nieznanego Żołnierza. W skład „sztafety pokoleń” wchodzi kombatanci, żołnierze, harcerze i strażnicy miejscy. Ognisko płonie przez 63 dni, do 3 października, i jest utrzymywane przez Straż Miejską.

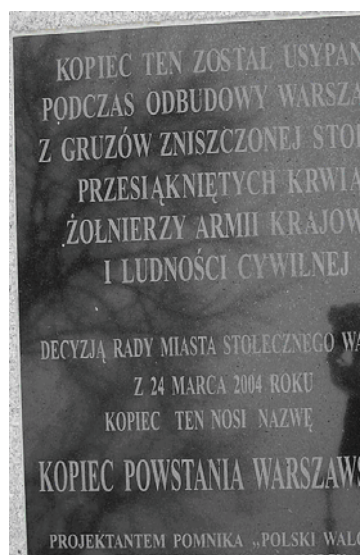
Ze szczytu kopca można podziwiać panoramę Warszawy w kierunku południowym i zachodnim.

U podstawy kopca, od strony parkingu przy ul. Bartyckiej, znajduje się tablica-obelisk zaprojektowana przez architekta Roberta Drzazgę, informująca o historii powstania kopca i jego nazwie.

Zdjęcia

Tablica poświęcona twórcy monumentu

Tablica informująca o historii powstania kopca i jego nazwie

Schody prowadzące na Kopiec

Tablica poświęcona pamięci żołnierzy AK, powstańców warszawskich i mieszkańców Warszawy pomordowanych i poległych w latach 1939-1944

Piśmiennictwo:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Kopiec_Powstania_Warszawskiego
2. <http://www.polskaniezwykla.pl/web/place/32381,warszawa-kopiec-powstania-warszawskiego.html>

Pytania testowe

1. Kopiec Powstania Warszawskiego znajduje się:
 - na Ochocie
 - na Mokotowie
 - na Woli
2. Schody prowadzące na szczyt kopca noszą nazwę:
 - Droga Bohaterów
 - Aleja Godziny „W”
 - Powstańczy Szlak
3. Stojący na szczycie kopca monument w formie symbolu Polski Walczącej został zaprojektowany przez:
 - Roberta Drzazgę
 - Eugeniusza Ajewskiego
 - Henryka Kucejkę
4. Co roku na kopcu, podczas uroczystości w dniu 1 sierpnia:
 - wartę honorową pełni Straż Miejska
 - odbywa się Apel Poległych
 - zostaje rozpalone ognisko
5. Obecną nazwę nadano kopcowi oficjalnie w roku:
 - 1998
 - 2004
 - 2014

127. TABLICA: WIEŻA ZEGAROWA „DOMKU GOTYCKIEGO”

Tablica pamiątkowa na wieży zegarowej „Domu Gotyckiego” – „Gołębnika”, ul. Puławska 59

„Gołębnik” jest częścią romantycznego założenia ogrodowego. Brama zaprojektowana została przez Szymona Bogumiła Zuga w 1780 roku. Za bramą zaczyna się uliczka Morskie Oko.

Pieśń *Marsz Mokotowa*

Autorem słów był podchorąży Mirosław Jezierski „Karnisz”, autorem muzyki Jan Markowski „Krzysztof” – porucznik z kompanii saperów Pułku AK „Baszta”.

Pieśń powstała ok. 20 sierpnia 1944 roku.

Słowa napisał kpr. pchor. Mirosław Jezierski „Karnisz” na kwaterze swojego oddziału przy ul. Goszczyńskiego na Mokotowie.

Następnego dnia po napisaniu tekstu „Karnisz” odszukał swego znajomego, ppor. Jana Markowskiego, zastępcę dowódcy kompanii saperów. Znali się z lat wojny, kiedy Jan Markowski – były pracownik Dyrekcji Wodociągów i Kanalizacji, nosząc fałszywe nazwisko „Jerzy Molicki”, musiał się ukrywać (był oficerem rezerwy i uczestnikiem kampanii wrześniowej).

Tekst „Karnisza” spodobał się „Krzysztofowi”. Skomponował on melodię na raty – początek, czyli tzw. *verse*, w willi przy ul. Goszczyńskiego, a refren na ul. Ursynowskiej w mieszkaniu gen. Przedzrymirskiej. Fortepian był tam nieco rozklekotany, co nie przeszkodziło pierwszym słuchaczom przyjąć *Marsz Mokotowa* z entuzjazmem.

Pieśń została przepisana na różnych dostępnych kawałkach papieru i rozesłana do innych oddziałów, wkrótce śpiewana była już przez cały Mokotów. Potem kanałami przeniesiono tekst i nuty do innych dzielnic walczącej Warszawy. W Śródmieściu jako pierwszy wykonał pieśń Mieczysław Fogg, przyjaciel Markowskiego. Od tej pory *Marsz Mokotowa* śpiewany był nieomal w całej Warszawie; niebawem stał się nieoficjalnym hymnem wszystkich powstańców.

Pieśń przedostała się też rychło do zgrupowania działającego w rejonie Puszczy Kampinoskiej, a stamtąd powędrowała, już po powstaniu, do oddziałów partyzanckich Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich walczących na Kielecczyźnie i w Krakowskim.

Obecnie pieśń jest nieformalnym hymnem dzielnicy Mokotów, jest też hymnem Hufca ZHP Warszawa Mokotów im. Szarych Szeregów.

Od 1969 roku rozbrzmiewa codziennie o godzinie 17.00 (na pamiątkę godziny „W”) z wieży zegarowej „Domku Gotyckiego” – „Gołębnika”, stojącego przy ulicy Puławskiej 59.

Słowa

*Nie grają nam surmy bojowe i werble do szturm nie warczą,
 Nam przecież te noce sierpniowe i prężne ramiona wystarczą.
 Niech płynie piosenka z barykad, wśród bloków, zaułków, ogrodów,
 Z chłopcami niech idzie na wypad, pod rękę przez cały Mokotów.
 Ten pierwszy marsz ma dziwną moc,
 Tak w piersiach gra, aż braknie tchu.
 Czy słońca żar, czy chłodna noc,
 Prowadzi nas pod ogniem z luf.
 Ten pierwszy marsz, to właśnie zew,
 Niech brzmi i trwa przy huku dział.
 Batalion gdzieś rozpoczął szturm,
 Spłynęła łza i pierwszy strzał.
 Niech wiatr ją poniesie do miasta, jak żagiew płonąca i krwawą,
 Niech w górze zawisnie na gwiazdach, czy słyszysz płonąca Warszawo?
 Niech zabrzmie w uliczkach znajomych, w Alejach, gdzie bzy już nie kwitną,
 Gdzie w twierdze zmieniły się domy, a serca z zapалу nie stygną.
 Ten pierwszy marsz ma dziwną moc,
 Tak w piersiach gra, aż braknie tchu.
 Czy słońca żar, czy chłodna noc,
 Prowadzi nas pod ogniem z luf.
 Ten pierwszy marsz niech dzień po dniu
 W poszumie drzew i w sercach drży,
 Bez próżnych skarg i zbędnych słów,
 To nasza krew i czyjeś łzy.*

Marsz Mokotowa

Miroslaw Jezierski

Miroslaw Jezierski ps. „Karnisz” (ur. 20 września 1922, zm. 30 lipca 1967), kapral podchorąży.

Podczas wojny w Komendzie Głównej Armii Krajowej – Pułk „Baszta” – VI batalion Wojskowej Służby Ochrony Powstania – 2. kompania WSOP.

Po powstaniu w niewoli niemieckiej, numer jeniecki 221271.

Po wojnie powrócił do kraju i przez wiele lat pracował w warszawskim Biurze Studiów i Projektów Gospodarki Wodno-Ściekowej.

Jan Markowski

Jan Markowski ps. „Krzysztof” (ur. 1 marca 1913 w Lublinie, zm. 2 kwietnia 1980 w Monachium), podporucznik, posługiwał się w konspiracji nazwiskiem „Jerzy Molicki”.

W okresie międzywojennym zaczął komponować. Pisał melodie do piosenek wykonywanych w kawiarniach przed wojną i podczas okupacji (*Bluzeczka zamszowa, I zawsze będzie czegoś ci brak, Zielony kapelusik*).

Uczestnik kampanii wrześniowej, później żołnierz Armii Krajowej:

- V Obwód Mokotów Warszawskiego Okręgu Armii Krajowej – IV Rejon – Wojskowa Służba Ochrony Powstania – 2. kompania WSOP;
- Komenda Główna Armii Krajowej – Pułk „Baszta” – VI batalion WSOP – 2. kompania WSOP.

Najpierw wstąpił do grupy łączności mjr. Jerzego Uszyckiego, potem trafił do mokotowskiego WSOP. Złożył przysięgę w swoim mieszkaniu przy ul. Jakubowskiej 22, gdzie miał też magazyn broni. Zorganizował drużynę specjalną, w której znalazł się i „Karnisz”.

Na przełomie 1939 i 1940 roku skomponował w Warszawie muzykę do słów utworu Krzysztofa Lipczyńskiego *Wojsko kolorowe* – była to jedna z najwcześniejszych piosenek żołnierskich, przeznaczonych dla tworzących się dywersyjnych grup Związku Walki Zbrojnej.

Wojsko kolorowe

W tym czasie pisał również muzykę do wielu piosenek „cywilnych”, z których część weszła do repertuaru Mieczysława Fogga. Szerszy rozgłos przyniosła mu skomponowana wówczas *Zamszowa bluzeczka*, spopularyzowana przez „pieśniarza Warszawy”.

Komponował muzykę do komedii wystawianych w czasie wojny w warszawskim (jawnym) teatrze „Miniatury”. Współpracował przez jakiś czas z Mieczysławem Foggiem, akompaniując mu i występując w popularnej kawiarni „Swan” na Nowym Świecie.

Po powstaniu znalazł się w niewoli niemieckiej (jeniec Oflagu VII A Murnau), następnie w II Korpusie Polskim we Włoszech i w Wielkiej Brytanii.

Działał na emigracji w Londynie. Kierownik muzyczny teatryku „Niebieski Balonik” (lata 1949–1952). Prowadzący (wraz z Wiktorem Budzyńskim) cykliczną audycję w Radiu Wolna Europa – *Podwieczorek przy mikrofonie*. Współpracownik Rozgłośni Polskiej Radia Wolna Europa w latach 1952–1978. Od 1962 roku w Monachium. Autor piosenek, muzyki do słuchowisk radiowych, ilustracji teatralnych.

Uzupełnienia

Ci sami autorzy stworzyli piosenkę *Sanitariuszka Małgorzatka*. Melodię skomponował Jan Markowski, kiedy, kontuzjowany pod koniec sierpnia 1944 roku w czasie eksplozji pocisku raketowego, znalazł się w szpitalu polowym. Opiekowała się nim sanitariuszka „Baszty” „Małgorzata” – Janina Załęska-Niewiarowska i jej ta piosenka została dedykowana.

Sanitariuszka Małgorzatka

Jan Markowski, kompozytor, tak wspominał sanitariuszkę „Małgorzatę”: *Dzięki jej ofiarności, pomocy i zastrzykom glukozy, cardiovitu, sympotolu – uratowała mi życie. A kiedy po kilku dniach zapytałem się: Jak mogę odwdziżyć się?, odpowiedziała: Napisz pan piosenkę. I tak się stało...* Potem, kiedy śpiewali ją na Mokotowie, powiedziała, że: (...) *więcej cieszy się z tej piosenki niż z Krzyża Walecznych.*

Janina Załęska-Niewiarowska (ur. 1 czerwca 1919, zm. 12 stycznia 1994).

W konspiracji od 1942 roku, w kompanii „Orzeł” (późniejszy kryptonim „Howerla”), łączniczka plutonu „Olchara” i „Startera”. Po utworzeniu Pułku „Baszta” przeniesiona do pomocy lekarza pułkowego. Przydział w lipcu 1944 roku – Komenda Główna Armii Krajowej – Pułk „Baszta” – batalion „Bałtyk” – kompania B-1 – sanitariat.

Przed wybuchem powstania mieszkała przy alei Róż.

Organizowała szpitaliki powstańcze i punkty opatrunkowe, opiekowała się rannymi powstańcami. Brała udział w ewakuacji rannych na Służewiec, następnie za Warszawę.

Po wojnie ukończyła Szkołę Główną Gospodarstwa Wiejskiego oraz Wydział Biologii na Uniwersytecie Warszawskim

Pochowana na Cmentarzu Powązkowskim.

Inny utwór tych samych autorów to: *Mała dziewczynka* z AK.

Mała dziewczynka z AK

Powstała w miesiąc po kapitulacji powstańczej Warszawy, w październiku 1944 roku. Była to trzecia z kolei piosenka autorskiej spółki z Mokotowa. Opublikowana została drukiem w 1952 roku w zbiorze *Pieśni Polski Podziemnej*, a następnie w drugim wydaniu z roku 1968. Obok nut znalazło się wyjaśnienie od autora i kompozytora, z którego wynika, że piosenką tą chcieli oni oddać hołd wszystkim dziewczętom powstańczej Warszawy, które jako bezbronne, bezimienne sanitariuszki-łączniczki, a niekiedy i z bronią w ręku, jako szeregowi żołnierze, na barykadach brały udział w walce przeciw okupantowi.

Zdjęcia

Zdjęcia, z wyjątkiem 2 ostatnich, pochodzą ze strony: <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/jan-markowski,29988.html>

Jan Markowski wraz z Janiną Katelbach-Starzyńską podczas Podwieczorku przy mikrofonie w rozgłośni Radia Wolna Europa

Jan Markowski (lata 40.)

*Sztab dowódcy obwodu V Mokotów,
od lewej: por. Aleksander Tyszkiewicz
„Góral”, ppor. Jan Markowski „Krzysztof”,
kpt. sap. Mieczysław Śliwczyński „Hanka”*

*„Domek Gotycki” – „Gołębnik”,
ul. Puławska 59*

Mirosław Jezierski ps. „Karnisz”

Sanitariuszka „Małgorzata” i ppor. „Krzysztof”

Jan Markowski w rozgłośni Radia Wolna Europa

40. rocznica wybuchu Powstania Warszawskiego

Emitent: Stronnictwo Demokratyczne Warszawa. Projekt: Krystian i Anna Jarnuszkiewicz.

Wykonawca: Mennica Polska 1984. Średnica: 70 mm. Nakład: patynowany 1500 sztuk.

Na awersie medalu przedstawiono słowa i nuty do Marszu Mokotowa. Na rewersie ukazana jest głowa powstańca w hełmie z orłem oraz napis MOKOTÓW w jego dłoni. W tle widoczny jest gmach Królikarni. Medal ten wznawiany był na 50. i 60. rocznicę wybuchu powstania.

Grób sanitariuszki „Małgorzatki”

<http://www.sejm-wielki.pl/s/cmentarze.php?grob=161483>

Piśmiennictwo:

1. *Niech wiatr ją poniesie. Antologia pieśni z lat 1939–1945*, Łódź 1975.
2. http://warszawa.wikia.com/wiki/Marsz_Mokotowa
3. <http://warszawa.wikia.com/wiki/Go%C5%82%C4%99b1nik>
4. <http://a-pesni.org/ww2-polsk/marszmokotowa.htm>
5. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/miroslaw-jezierski,18785.html#1>
6. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/jan-markowski,29988.html>
7. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/janina-zaleska,51195.html>
8. <http://www.sejm-wielki.pl/b/zi.1.189.a2a1a>
9. <http://www.warszawski.przewodnikliteracki.pl/miroslaw-jezierski-karnisz-1922-1967-ulica-antoniego-edwarda-odynca/>
10. <http://www.niedziela.pl/arttykul/74728/nd/zdjecia>

Pytania testowe

1. Autorem słów pieśni *Marsz Mokotowa* jest:
 - por. Marian Suchecki „Wnuk”
 - płk Kazimierz Pluta-Czachowski „Kuczaba”
 - Mirosław Jezierski „Karnisz”
2. „Domek Gotycki” stoi przy:
 - al. Niepodległości 86
 - ul. Puławskiej 59
 - ul. Ogrodowej 15
3. Kompozytor muzyki do pieśni *Marsz Mokotowa* Jan Markowski nosił pseudonim:
 - „Kania”
 - „Piotr II”
 - „Krzysztof”
4. Jednym z pierwszych wykonawców pieśni *Marsz Mokotowa* był:
 - Mieczysław Fogg
 - Jan Kiepura
 - Stefan Witas

5. Jan Markowski podczas powstania walczył w szeregach:
- Zgrupowania „Radość”
 - Pułku „Baszta”
 - batalionu „Kiliński”

128. TABLICA: KRYSZYNA KRAHELSKA

Tablica upamiętniająca Krystynę Krahełską, ul. Rakowiecka 57

Krystyna Krahełska ps. „Danuta” (ur. 24 marca 1914 w Mazurkach koło Baranowicz, zm. 2 sierpnia 1944 w Warszawie) – poetka, harcerka, etnograf, żołnierz Armii Krajowej, uczestniczka Powstania Warszawskiego.

Okres przed II wojną światową

Urodziła się w rodzinnym majątku w Mazurkach nad rzeką Szczarą koło Baranowicz, jako córka Jana Krahełskiego, inżyniera, późniejszego oficera Wojska Polskiego, starosty i wojewody poleskiego w latach 1926–1932 oraz Janiny Bury, biologa. Była bratanicą Wandy Krahełskiej-Filipowiczowej (uczestniczki, w 1906 roku, zamachu na rosyjskiego generała Gieorgija Antonowicza Skatona – gubernatora Warszawy) oraz kuzynką męża Haliny Krahełskiej. Była to typowa rodzina inteligencka.

Od roku 1928 członek ZHP, w latach 1929–1932 prowadziła gromadę zuchów. W roku 1931 znalazła się w składzie delegacji polskiej na Zlocie Skautów Słowiańskich w Pradze. W 1932 roku zdała maturę w gimnazjum im. Romualda Traugutta w Brześciu nad Bugiem.

Od października 1932 studiowała geografię i historię, a następnie etnografię na Wydziale Humanistycznym UW, gdzie była podopieczną Cezarii Baudouin de Courtenay Ehrenkreutz Jędrzejewiczowej. Kilkakrotnie wykonywała pieśni regionalne przed mikrofonami Polskiego Radia w Wilnie i Warszawie. W maju 1939 roku zdała egzamin dyplomowy. W latach 1936–1937 pozowała Ludwice Nitschowej, autorce pomnika warszawskiej Syreny.

O pomniku Syreny mówiła sama artystka:

Wyrzeźbiona przeze mnie twarz Syreny warszawskiej jest twarzą Krystyny, zmonumentalizowaną, aby nie było tak łatwo rozpoznać Krysię, chodzącą ulicami, co by ją

może krępować. Bo chodziła ulicami warszawskimi prosta, wysoka, jaśniejąca uśmiechem wewnętrzną młodzieńczą radością i siłą, gotowa na wszystko, co uczciwe, sprawiedliwe i piękne.

Okres II wojny światowej

We wrześniu 1939 roku w oblężonej stolicy działała w ramach obrony cywilnej, a podczas okupacji przebywała w Warszawie, następnie pracowała w Państwowym Instytucie Gospodarstwa Wiejskiego w Puławach. Od grudnia 1939 roku w konspiracji w Związku Walki Zbrojnej. Łączniczka i kurierka do specjalnych poruczeń na teren Nowogródczyzny. Przewoziła broń, przeszkolona w służbie sanitarnej, a w latach 1943–1944 pracowała jako pielęgniarka w szpitalu powiatowym we Włodawie. Jako sanitariuszka jeździła do oddziałów partyzanckich i szkoliła dziewczęta do służby sanitarnej.

Od maja 1943 roku ponownie w Warszawie. W Powstaniu Warszawskim przydzielona, jako sanitariuszka, do 1108. plutonu (dowódca ppor. Karol Wróblewski ps. „Wron”) w 3. szwadronie 1. Dywizjonu „Jeleń” 7. Pułku Ułanów Lubelskich AK pod pseudonimem „Danuta”. 1 sierpnia, podczas prowadzonego przez pluton od strony ul. Polnej ataku na budynek Domu Prasy przy ul. Marszałkowskiej 3/5 (m.in. siedziba redakcji i drukarni „Nowego Kuriera Warszawskiego”), w momencie opatrywania ранnego żołnierza Armii Krajowej, Zygmunta Gebethnera ps. „Zygmuntowski” oraz ранnego w płuco por. Władysława Kocha ps. „Mistrz”, została trzykrotnie postrzelona przez strzelca wyborowego w klatkę piersiową.

Mimo silnego ostrzału na ratunek Krystynie ruszyli przyjaciółka Janka Krassowska ps. „Jagienka” i kpr. Zbigniew Wrześniowski ps. „Wrzos”, który zginął. Przytomna, mówiła do „Jagienki”: Odejdźcie, odsuńcie się, zostawcie mnie. Zabrano ją w nocy o 21. Leżała wśród słoneczników, które tam rosły.

Była operowana w szpitalu powstańczym przy ul. Polnej 34, jednak w wyniku zadanych ran zmarła nad ranem 2 sierpnia.

Informację o jej śmierci podano dopiero 13 sierpnia 1944 roku.

Została pochowana w ogródku domu przy ul. Polnej 36, a po wojnie prochy przeniesiono na Cmentarz na Służewie przy ul. Renety. Na pogrzebie była obecna prof. Ludwika Kraskowska-Nitschowa.

Pośmiertnie awansowana do stopnia plutonowego Armii Krajowej oraz odznaczona orderami.

Odnaczenia

- Krzyż Walecznych – pośmiertnie
- Złoty Krzyż Zasługi z Mieczami – pośmiertnie
- Medal Wojska – pośmiertnie
- Krzyż Armii Krajowej – pośmiertnie

Twórczość

Wiersze i piosenki pisała od 1928 roku. Najbardziej znaną swoją piosenkę, *Hej, chłopcy, bagnet na broń*, napisała w styczniu 1943 roku dla żołnierzy „Baszty”. Stała się ona najpopularniejszą piosenką żołnierską Polski Walczącej i Powstania Warszawskiego. Tekst opublikowano po raz pierwszy na łamach konspiracyjnego pisma „Bądź Gotów” (20 listopada 1943, nr 21), a następnie przedrukowano kilkakrotnie w prasie powstańczej oraz w dwóch konspiracyjnych antologiach *Pieśni Podziemne* (1944) i *Śpiewnik B.Ch.* (październik 1944), a także w wielu antologiach powojennych.

Piosenkę napisała zainspirowana przez „Goliata”, hm. Ludwika Bergera, jednego z twórców „Baszty”. Pieśń została napisana podczas świąt Bożego Narodzenia 1942 roku. Jej premiera miała miejsce w mieszkaniu „Goliata” na Żoliborzu, przy ulicy Czarnieckiego 39, w styczniu 1943 roku (tablica ku czci Bergera znajduje się przy ulicy Śmiałej 5, w miejscu, gdzie 23 listopada 1943 roku śmiertelnie dosięgła go kula z pistoletu maszynowego). Krystyna pieśń tę wykonała wspólnie z przyjaciółką Jasią Krassowską „Jagienką”.

W czasie okupacji znane były i śpiewane także jej dwie wcześniejsze (napisane w latach 1941–1942) piosenki: *Kołysanka* (inny tytuł *Kołysanka o zakopanej broni*) i *Kujawiak* (inne tytuły *Kujawiak konspiracyjny*, *Kujawiak partyzancki*) oraz wiersze: *Polska*, *Modlitwa* i *Wiersz o Tobruku*.

Po wojnie wydano dwa zbiory jej wierszy i piosenek: *Smutna rzeka* i *Wiersze*.

Jej teksty zostały wykorzystane przez Agę Zaryan na płycie *Umiera piękno*.

Zdjęcia

Poniższe zdjęcia pochodzą ze stron:

<http://blogmedia24.pl/node/64333>

https://pl.wikipedia.org/wiki/Krystyna_Krahelska

*Krystyna Krahelska
(ok. 1937 roku)*

*Jan Krahelski, Wojewoda
Poleski, pułkownik Wojska
Polskiego, inżynier – ojciec
Krystyny Krahelskiej*

*Por. pil. Bohdan Krahelski,
pilot RAF – brat Krystyny
Krahelskiej
Brat Bohdan,
zmobilizowany,
przedostał się przez
Szwecję do Anglii, gdzie,
jako lotnik, brał udział
w bitwie o Anglię
i walczył w szeregach RAF.*

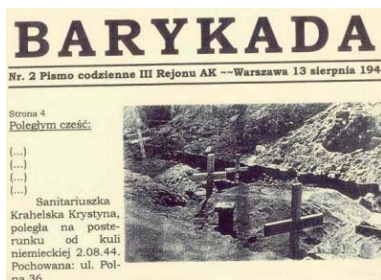
*Stary dwór Państwa Krahelskich w Mazurkach, gdzie urodziła się Krystyna Krahelska –
dziś jest to teren Białorus*

Przy barykadzie w rejonie Politechniki, od lewej: pchor. Tadeusz Wierzbicki „Nieczuja”, pchor. Zygmunt Gebethner „Zygmuntowski” (Krystyna Kraheńska została postrzelona w trakcie opatrywania go), ułan Ryszard Smorągiewicz „Ryś” (pierwsze dni sierpnia)

Pomnik Syreny z twarzą poetki Pomnik został odśnięty przez prezydenta Warszawy Stefana Starzyńskiego 15 sierpnia 1939 roku przy wylocie ul. Tamki na Wybrzeżu Kościuszkowskim.

Informacja o śmierci Krystyny Kraheńskiej

Tablica pamiątkowa poświęcona Krystynie Kraheńskiej na ścianie Pałacu Czartoryskich w Puławach

Wspomnienie o Krystynie Kraheńskiej

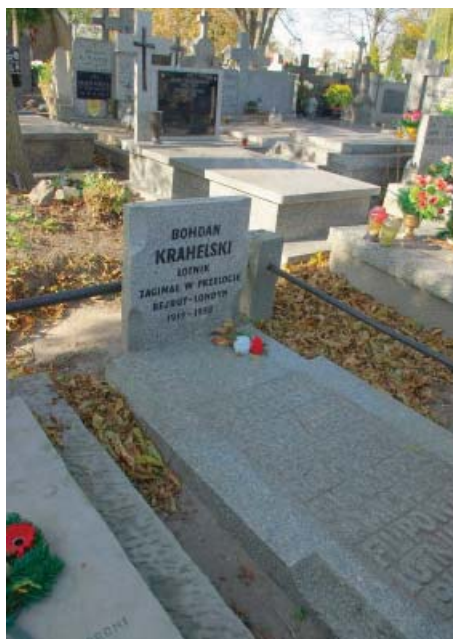
<https://www.youtube.com/watch?v=BCn32IHuxdk>

Fragment ekspozycji poświęconej Krystynie Kraheńskiej w Muzeum Powstania Warszawskiego wraz z kopią pomnika Syreny znajdującego się na Powiślu

Grób Krystyny Kraheleskiej na cmentarzu przy ul. Renety w Warszawie

Symboliczny grób Bohdana Kraheleskiego

Oznaka Honorowa im. Krystyny Kraheleskiej – Pamięci Powstania Warszawskiego, ustanowiona i nadawana przez Zarząd Główny Towarzystwa Przyjaciół Warszawy

Wręczenie Odznaki Honorowej im. Krystyny Kraheleskiej Szkole Podstawowej im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Czerwinie. Za ocalenie od zapomnienia bohaterstwa żołnierzy i ludności cywilnej w Powstaniu Warszawskim (21 maja 2013 roku)

<http://www.archiwum.moja-ostroleka.pl/odznaka-honorowa-im-krystyny-kraheleskiej-dla-sp-w-czerwinie,1370178758,2.html>

Piśmiennictwo:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Krystyna_Krahelska
2. <http://blogmedia24.pl/node/64333>

Pytania testowe

1. Krystyna Krahelska studiowała przed wojną:
 - o geografię i historię na Uniwersytecie Warszawskim
 - o filologię klasyczną na Uniwersytecie Stefana Batorego
 - o medycynę w Collegium Medicum na Uniwersytecie Jagiellońskim
2. Krystyna Krahelska w wojnie obronnej 1939 roku:
 - o działała w stołecznej obronie cywilnej
 - o służyła jako pielęgniarka w Szpitalu Polowym przy 4. Dywizji Piechoty
 - o wstąpiła ochotniczo do stołecznej VI Batalionu Obrony Narodowej
3. Krystyna Krahelska jest autorką:
 - o pieśni *Pałacyk Michła*
 - o pieśni *Marsz Mokotowa*
 - o piosenki *Hej chłopcy, bagnet na broń*
4. W Powstaniu Warszawskim Krystyna Krahelska była sanitariuszką:
 - o 1108. plutonu wchodzącego w skład Dywizjonu „Jeleń”
 - o kompanii O-1 Pułku „Basztą”
 - o sekcji sanitarnej przy 535. plutonie Słowaków
5. Krystyna Krahelska zmarła w wyniku odniesionych ran:
 - o 3 września 1944 roku
 - o 2 sierpnia 1944 roku
 - o 1 października 1944 roku

129. POMNIK: ROZSTRZELANI POWSTAŃCY

Pomnik przy ul. Dworkowej, nazywany Pomnikiem żołnierzy „Baszty” oraz Pomnikiem rozstrzelanych powstańców

Pomnik znajduje się naprzeciwko dawnej siedziby żandarmerii. Od wjazdu kanałowego do pomnika prowadzą namalowane ślady stóp.

Pomnik upamiętnia blisko 140 żołnierzy Armii Krajowej wziętych do niewoli przez Niemców w ostatnich dniach Powstania Warszawskiego. 27 września 1944 roku niemieccy policjanci wymordowali dziesiątki obrońców warszawskiego Mokotowa, którzy omyłkowo wyszli z kanałów w pobliżu komendy żandarmerii przy ulicy Dworkowej.

Upadek Mokotowa

24 września 1944 roku oddziały niemieckie przypuściły generalny szturm na pozostający wciąż w polskich rękach Górny Mokotów. Już po 2 dniach zaciętych walk stało się jasne, że z powodu ogromnej przewagi wroga upadek dzielnicy jest nieunikniony. W tej sytuacji dowodzący obroną Mokotowa ppłk Józef Rokicki „Karol”, utraciwszy łączność z dowództwem AK, a nie widząc możliwości dalszej walki, podjął decyzję o rozpoczęciu odwrotu kanałami do Śródmieścia. Planowano, że drogą tą ewakuowane zostaną władze cywilne i wojskowe, ranni oraz większość walczących oddziałów. Płk Antoni Chruściel „Monter” – dowódca Okręgu Warszawskiego AK – dowiedziawszy się o planach „Karola”, zabronił wycofywania walczących oddziałów z Mokotowa, zgadzając się wyłącznie na ewakuację rannych. Depesza z rozkazem „Montera” nie dotarła jednak do obrońców dzielnicy.

Ewakuacja rozpoczęła się 26 września ok. godz. 20.00. Polskie oddziały wchodziły do kanałów w atmosferze wkradającego się już w szeregi rozprężenia. Odwrót kanałami trwał już kilka godzin, gdy niespodziewanie nadszedł kategoriyczny rozkaz płk. „Montera”, polecający ppłk. „Karolowi” powrót wraz z wojskiem na Mokotów i kontynuowanie obrony. Do tego czasu w Śródmieściu znalazło się jednak ok. 800 powstańców, w tym dowództwo i 600 żołnierzy 10. Dywizji Piechoty AK oraz ok. 200 żołnierzy Zgrupowania „Radosław”.

Tymczasem ok. 400 powstańców wciąż znajdowało się w kanałach. Niespodziewany rozkaz przerwania ewakuacji powiększył tylko panujący tam chaos. Część żołnierzy w popłochu zaczęła się wycofywać w kierunku Mokotowa, część szukała innych dróg. W dodatku nauczeni doświadczeniem Niemcy zabarykadowali niektóre odcinki kanałów i ustawili strażę przy wjazdach. W rezultacie ostatnie grupki powstańców, które przed świtem 27 września weszły do kanałów, nie zdołały dotrzeć tą drogą do Śródmieścia. Obrzucając przez Niemców granatami, błędziły długo i częściowo wyginęły tam z wyczerpania lub zostały poduszone przez Niemców gazem z karbidu.

Masakra jeńców przy ul. Dworkowej

Dwie duże grupy powstańców po wielogodzinnym błąkaniu się w labiryncie kanałów zawróciły na Mokotów i 27 września, ok. godz. 10.00, znalazły się pod terenem kontrolowanym przez wroga. Niemcy zauważyli ruch w kanałach i zagrozili, że zaczną wrzucać do nich granaty i karbid. W dodatku poziom wody zaczął się podnosić. W tej sytuacji część żołnierzy AK wysunęła przez wjazd białe chustki.

Pierwsza grupa powstańców, w której znalazło się od kilkudziesięciu do 150 osób, wyszła przez wjazd położony między domami nr 1 i 3 na ul. Dworkowej. Pierwszy powstaniec, który wyszedł na powierzchnię, został zastrzelony przez Niemców. Wielu innych pobito. Wszystkich Polaków, którzy wyszli z kanałów, zrewidowano i ograbiono, a następnie zaprowadzono pod znajdującą się przy ul. Dworkowej komendę żandarmerii na powiat warszawski. Tam Niemcy wyciągnęli z tłumu osoby cywilne oraz część sanitariuszek i łączniczek, podczas gdy wziętym do niewoli żołnierzom AK rozkazali uklęknąć przy parkanie na skraju pobliskiej skarpy. Dalszy przebieg wypadków nie jest

do końca jasny. Podobno powstaniec o pseudonimie „Góral” miał nie wytrzymać napięcia i z krzykiem: *Nie dajmy się zarżnąć jak barany* chwycił za karabin najbliższego Niemca, podczas gdy kilku innych jeńców podjęło próbę ucieczki. Policjanci z oddziału Schutzpolizei, wspierani przez esesmanów z załogi tzw. domów Wedla, otworzyli wówczas ogień, mordując wszystkich wziętych do niewoli powstańców. Rannych dobijano.

W tym samym czasie druga grupa powstańców wyszła przez włącz przy ul. Dworkowej 5. Zostali oni również wymordowani przez Niemców. Zginęło wówczas ok. 30 osób.

Według Marka Gettera w 2 egzekucjach przy ul. Dworkowej Niemcy zamordowali tego dnia ok. 140 wziętych do niewoli żołnierzy AK. Większość ofiar stanowili żołnierze kompanii B-1, B-3 oraz kompanii łączności z Pułku „Baszta”. W gronie zamordowanych znalazły się co najmniej 4 kobiety. Udało się ustalić nazwiska zaledwie 5 ofiar masakry. Ocalało tylko 40 osób, w większości kobiety, które Niemcy wywieźli później do obozu koncentracyjnego Stutthof. Masakry uniknął także niewielki oddziałek por. „Górala” z 1. Pułku Szwoleżerów AK (liczący ok. 20 żołnierzy), który wyszedł z włącz nieco dalej od Dworkowej i nieco później niż grupy, które wymordowano.

Wymordowanie wziętych do niewoli powstańców było sprzeczne nie tylko z prawem międzynarodowym (rządy zachodnich aliantów uznały Armię Krajową za organizację kombatancką i integralną część Polskich Sił Zbrojnych), lecz również z postanowieniami uzgodnionego przez SS-Obergruppenführera Ericha von dem Bacha aktu kapitulacji Mokotowa.

Uzupełnienia

Tragiczny przebieg ewakuacji Mokotowa, w tym także sceny nawiązujące do egzekucji przy ulicy Dworkowej, ukazano w filmie Andrzeja Wajdy pt. *Kanał* (1957).

Relacja młodzieutkiej sanitariuszki – Anieli Wojdyna ps. „Aldona”, jednej z ocalałych i naocznego świadka tych rozstrzeliwań – relacja przekazana przez Mirosława Widlickiego.

W dniu 2 sierpnia 1944 roku zgłosiłam się do „Baszty” na Mokotowie. Przysięgę składaliśmy w kaplicy ss. Elżbietanek na ulicy Goszczyńskiego. Słowa przysięgi wyrzekłam wraz z innymi, gdy zgłosiłam się do AK, aby życie swoje ofiarować Ojczyźnie. Przydzielono mnie do punktu sanitarnego. Naszą Komendantką była Jadwiga Lipińska ps. „Pogoda”. Należeliśmy do Kompanii 0-1 ppor. Dariusza Dąbrowskiego „Bożydara”. Stacjonowaliśmy na ulicy Krasickiego, potem w „Alkazarze” w Al. Niepodległości. To były fortece Mokotowa. Tyle było tam rannych, zabitych.

W ostatnich dniach września przechodziliśmy na ul. Czczota, potem na ul. Odyńca, a następnie do Parku Dreszera i następnych ulic... Miasto płonęło... Wszystko zniszczone. Pamiętam, w „Alkazarze” została odprawiona Msza Święta. Wzbudziliśmy wtedy akt żalu. Odmówiliśmy „Confiteor”. Następnie udzielono nam Komunii Świętej, a po Mszy Świętej abszolucji na wypadek śmierci. Potem jeden z O. Karmelitów wręczył nam medaliki – szkaplerze. Dołączyłam do swojego.

W czasie tych miesięcy: sierpnia i września, ciągle doświadczałam przedziwnej opieki Matki Bożej, tak jak w latach dzieciństwa jak i młodości. Po tylu latach, tą drogą, chcę podziękować Matce Najświętszej za ocalenie życia w kanale i po wyjściu z niego.

Nasza Komendantka wyznaczyła nas sześć do przejścia kanałem do Śródmieścia. Wchodziliśmy dużą grupą do włącz przy ul. Szustra, róg Bałuckiego, z dnia 26 na 27

września w nocy o godz. 3-ciej. Razem z nami wchodził także ranny na Czeczota „Bożydar”, wchodziło dużo osób. W kanale – najpierw breja do kostek, w miarę dalszej drogi stawała się coraz głębsza. Kanały wpadały do burzowców. Niemcy rzucali granaty, robili przeszkody, używali gazu. Straciłam przytomność, najpierw ktoś mnie ratował; słyszałam cichy szept: „to dla Polski”. Detonacje rozpierzchły innych, a może już zginęli. Topiłam się i tak jak inni miałam, w tym burzowcu, w tej głębi, utonąć. Jednak na moment odzyskałam przytomność – chwyciłam medalik w rękę i wypowiedziałam ostatnią prośbę: „Matko, Maryjo, Jezu...”. Natychmiast przestałam się topić. Jakąś nadprzyrodzoną, ostatnią siłą, zrywem do życia, przepłynęłam tę głębinę i znalazłam się w bocznym kanale. Jestem głęboko przekonana, że to Matka Najświętsza podała mi Swoją Matczyną Dłoń i dopomogła przebyć tę ogromną głębię. Nie miałam sił, aby iść dalej, co chwila upadałam. Woda w bocznym kanale była płytsza. Przejścia do Śródmieścia już nie było. Doszliśmy jako mała grupa powstańców. Chcieliśmy otworzyć właz, ale nie mogliśmy. Długo się błakaliśmy, wyczerpani do ostatka tą beznadziejną wędrówką. Ciągłe upadałam z braku sił, pozostawałam na końcu, szłam ostatnia. Ktoś histerycznie krzyczał, ludzie padali w brei. Ci, co odchodzili ciągle się wracali do tego miejsca. Ktoś zaoferował się wyprowadzić nas z tego kanału drugim bocznym wyjściem w Aleje Niepodległości. Kiedy już byliśmy blisko wyjścia, wtedy – snop światła i ogłuszający huk. Niemcy wycelowali pocisk w ten właśnie kanał. Ci, co szli pierwsi wszyscy zginęli, słyszałam ich ostatnie jęki. Ci, którzy jeszcze mogli wypowiedzieli: „Jezus, Maryja”. Byłam przygnieciona głazami. Czułam, że jeszcze żyję, ale nie mogłam się ruszyć. Straciłam przytomność. Nie pamiętam jak długo i po jakim czasie ktoś mnie uwolnił... Byli to lekarze. Stałam, ubranie miałam całe w strzępach od odłamków, zakrwawiona, ale to były powierzchowne rany; z trudem mogłam iść, kanał był usłany trupami, nie było jak stanąć, wszędzie leżeli ci, co zginęli za Ojczyznę. Przy wyjściu stała Niemka – rewidowała, pytała: „Czy broń jest?”. Drżałam z zimna, wyszłam boso, ubranie w strzępach, jakaś kobieta okryła mnie męską jesionką i dała buty.

I następny okrutny, niezapomniany widok, na który patrzyłam, jak rozstrzelano wszystkich... Najpierw mężczyzn – tak bardzo duża niezliczona liczba. Padali jak ścięte kłosa najlepsi synowie Ojczyzny. Następnie sprowadzono z ulic niewiasty, dziewczęta. Dołączono mnie do tej grupy i ustawiono do rozstrzelania. Już miały paść wystrzały; taki decydujący moment. Przychodzi drugi Niemiec i oddala tego, co miał strzelać, a nam po polsku mówi: „Wy już nie będziecie rozstrzelani, pójdziecie do obozu”.

Wiem, że Matka Najświętsza chciała mnie ocalić, wtedy kiedy tonęłam i kiedy chciano mnie rozstrzelać. Obroniła mnie zarówno od utonięcia jak i od kuli śmiertelnej. Słyszałam jakiś głos wewnętrzny – nie będziesz rozstrzelana – i czułam jakiś dziwny spokój.

Zaniewidziałam całkiem na oczy i zostałam odprowadzona przez Niemca do szpitala powstańczego (Powstanie upadło) i zostałam ewakuowana z rannymi do Pruszkowa. Nie mogłam chodzić i nie widziałam; znajomi lekarze i sanitariuszki ułożyli mnie w rogu towarowego pociągu, który był przeznaczony dla matek z dziećmi i tak dojechałam do Wolbromia, skąd rozesłano nas do wiosek. Nie mogłam chodzić o własnej sile. Gorąco się modliłam polecając Matce Bożej mój wzrok. Po trzech tygodniach najpierw widziałam jak przez mgłę, potem coraz lepiej i w końcu całkiem dobrze. Miałam taki zanik pamięci, że nie mogłam przypomnieć sobie adresu moich Rodziców. Dobry Bóg wrócił mi wzrok,

pamięć i stopniowo młody organizm zwalczał ubytek sił. Było mi tylko bardzo przykro, gdy Akowcy odchodzili z Gór Świętokrzyskich do Austrii a ja nie mogłam jeszcze wędrować.

Po przebyciu frontu już rosyjsko-niemieckiego wracałam do domu. Była wtedy straszna zima, duży śnieg i mróz. Wędrowałam długo, gnana tęsknotą za swymi, za małym domem rodzinnym – czy żyją? – ta serdeczna troska dodawała mi sił... Jednakże przeceniłam swe siły, upadłam w śniegu, nic nie pamiętam. Ocknęłam się z bólu, gdy w jakimś małym domu rozcierano mnie śniegiem, nie dano mi zamarnąć przy torach, gdzie mnie znaleźli pracownicy. Jaką mam ofiarę złożyć o Najświętsza, Najlepsza z Matek Matko?

I wtedy powstało ciche pytanie w głębi duszy. I wtedy właśnie wypowiedziałam swoją wdzięczność ułożonym wierszem Matce Najświętszej, kiedy w dniu 2.II. 1945 r. znalazłam się już w domu, po bardzo trudnej, pełnej przygód wędrówce.

Zdjęcia

Wyciąganie powstańców z kanałów

Jeden z żołnierzy AK schwytyany w okolicach ul. Dworkowej

Tablica upamiętniająca egzekucje dokonane przez hitlerowców w czasie Powstania Warszawskiego – przy schodach prowadzących ze skarpy z ulicy Dworkowej. Od 1 sierpnia do 5 października 1944 roku rozstrzelano w tym miejscu ponad 400 osób cywilnych oraz powstańców wziętych do niewoli

Uroczystości przy pomniku (1 sierpnia 2015 roku)

<http://archiwum.udskior.gov.pl/Uroczystosci,przy-Pomniku,%E2%80%9EMokotow,Walczaczy,1944%E2%80%9D,1340.html>

<http://www.polskaniezwykla.pl/web/place/1788,warszawa-miejsce-pamieci-przy-ul-dworkowej.html>

Piśmiennictwo:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Egzekucja_przy_ulicy_Dworkowej
2. <http://www.sppw1944.org/index.html?http://www.sppw1944.org/relacje/relacja01.html>

Pytania testowe

1. Dowódcą sił powstańczych broniących Górnego Mokotowa był:
 - o ppłk Józef Rokicki „Karol”
 - o cichociemny mjr Feliks Dzikielewski „Oliwa”
 - o mjr Adam Rzeszotarski „Sum”
2. Ewakuacja oddziałów broniących Mokotowa miała miejsce:
 - o w nocy z 25 na 26 września 1944 roku
 - o w nocy z 26 na 27 września 1944 roku
 - o w nocy z 27 na 28 września 1944 roku
3. Masakra obrońców Mokotowa dokonana 27 września miała miejsce na ulicy:
 - o Belgijskiej
 - o Dworkowej
 - o Grażyny
4. Masakry obrońców Mokotowa dokonanej 27 września uniknął:
 - o niewielki oddział 1. Pułku Szwoleżerów AK
 - o pluton VII Uderzeniowego Batalionu Kadrowego
 - o oddział Grupy Artyleryjskiej „Granat”
5. W masakrze obrońców Mokotowa zginęło:
 - o ok. 210 żołnierzy AK
 - o ok. 160 żołnierzy AK
 - o ok. 140 żołnierzy AK

OCHOTA

130. TABLICA: ZAŁOGA „LIBERATORA” EW-264 ZE 178. DYWIZJONU BOMBOWEGO BRITYJSKICH SIŁ POWIETRZNYCH RAF

Napis na tablicy:

Tu 15 sierpnia 1944 r. niosąc pomoc powstańczej Warszawie zginęła śmiercią lotnika cała załoga Liberatora EW 264 ze 178 dywizjonu bombowego brytyjskich sił powietrznych RAF

Tablica upamiętniająca śmierć całej załogi „Liberatora” EW-264 ze 178. Dywizjonu Bombowego RAF, al. Bohaterów Września róg Na Bateriajce

Pomoc dla powstańczej Warszawy w nocy z 14 na 15 sierpnia

W nocy z 14 na 15 sierpnia wystartowało z pomocą dla powstańczej Warszawy 26 samolotów:

- 8 „Liberatorów” i 6 „Halifaxów” ze 148. i 178. Dywizjonu RAF,
- 7 „Liberatorów” z 31. Dywizjonu SAAF (South African Air Force – Południowoafrykańskie Siły Powietrzne),
- 2 „Liberatory” i 3 „Halifaxy” polskiej 1586. eskadry.

12 maszyn dokonało zrzutów na miasto: na pl. Krasińskich, pl. Napoleona i na zachodni brzeg Wisły za mostem Kierbedzia. 8 maszyn nie dokonało zrzutów z różnych przyczyn (głównie technicznych).

Nad Warszawą zestrzelono 4 samoloty:

- „Halifax” JN-926 ze 148. Dywizjonu RAF spadł zestrzelony na ul. Redutową (Wola), część załogi zginęła;
- „Liberator” EW-264 ze 178. Dywizjonu RAF spadł w płomieniach na ul. Na Bateriajce (Ochota), cała załoga zginęła;
- „Liberator” KG-836 z 31. Dywizjonu SAAF rozbił się o domy przy ul. Miodowej (Stare Miasto), cała załoga zginęła;
- „Liberator” KG-871 z 31. Dywizjonu SAAF, zestrzelony przez artylerię przeciwlotniczą, rozbił się w Gołędzinowie (Praga), cała załoga zginęła.

Załoga „Liberatora”

Załoga „Liberatora” EW-264 ze 178. Dywizjonu Bombowego RAF:

- chor. pil. Murray Alexander Baxter RAAF – pilot,
- st. sierż. Richard William Robinson – nawigator,
- sierż. John Winter – mechanik,
- sierż. Gordon Wallace Joslyn – bombardier,
- st. sierż. Jasper Victor Lee – strzelec,
- st. sierż. William Praat – strzelec,
- st. sierż. Fernard Joseph Barrett – radiooperator-strzelec.

Poniższe informacje i zdjęcia pochodzą ze strony:

<http://farfromhome-formortom.blogspot.com/search?updated-min=2012-01-01T00:00:00-08:00&updated-max=2013-01-01T00:00:00-08:00&max-results=13>

Chorący (pilot) Murray Alexander Baxter, Royal Australian Air Force

Murray Baxter (czwarty od prawej w pierwszym rzędzie) wraz z towarzyszami ze szkolenia RAF

<http://www.awm.gov.au>

*Szlachetnie wykonał swój obowiązek
Zawsze będziemy o nim pamiętać –
epitafium na nagrobku*

Murray Baxter urodził się 17 października 1920 roku w Wallacedale w australijskim stanie Victoria. Był synem Alexandra i Winifred. Był żonaty z Margaret. 11 października 1941 roku zaciągnął się do wojska i został pilotem bombowym, by trafić następnie do 178. Dywizjonu RAF.

Sierżant (radiooperator-strzelec) Fernard Joseph Barrett

Spoczywaj w pokoju. I niech Bóg będzie z Tobą – epitafium na nagrobku

Fernard Barrett był synem Jamesa i Suzanne z domu Morel, która prawdopodobnie była Francuzką. Rejestr Komisji jako miejsce pochodzenia podaje francuskie miasto Roubaix. Jak cała reszta załogi „Liberatora” EW-264 był członkiem Royal Air Force Volunteer Reserve (RAFVR), ochotniczej rezerwy dla sił lotniczych. Większość załóg brytyjskich bombowców wywodziła się z RAFVR. W momencie zestrzelenia ich bombowca Barrett miał 23 lata.

Sierżant (bombardier) Gordon Wallace Joslyn

Gordon Joslyn pochodził z Swindon w hrabstwie Wiltshire, tam też mieszkali jego rodzice – Cliford i Janet. Gdy zginął, miał 20 lat.

Sierżant (nawigator) Richard William Robinson

Ukochanej pamięci naszego drogiego syna i brata – epitafium na nagrobku

Richard Robinson swe imię otrzymał po ojcu, matka nazywała się Hilda May, mieszkał w Maidstone w hrabstwie Kent. W momencie śmierci miał 21 lat.

Sierżant (mechanik) John Winter

Sierżant (strzelec) Jasper Victor Lee

Sierżant (strzelec) William Pratt

William Pratt urodził się w szkockim mieście Kelso. Jego rodzicami byli James i Beatrice. Miał 20 lat, kiedy zginął, niosąc pomoc Warszawie.

Zestrzelenie „Liberatora”

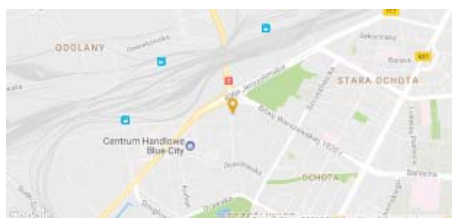
Nad Warszawą „Liberator” EW-264 ze 178. Dywizjonu RAF stanął w ogniu, trafiony przez niemiecką artylerię lub nocne myśliwce. Samolot spadł na ul. Na Bateryjce na Ochocie. Cała załoga zginęła. Po wojnie ciała zostały przeniesione do kwatery żołnierzy Wspólnoty Brytyjskiej na Cmentarzu Wojskowym przy ul. Prandoty w Krakowie.

Pomnik załogi

Widok pomnika

<http://www.panoramio.com/photo/59829578>

Położenie pomnika

Pytania testowe

1. Z pomocą dla powstańczej Warszawy nocą z 14 na 15 sierpnia 1944 roku wystartowało:
 - 8 samolotów
 - 26 samolotów
 - 17 samolotów
2. Nad Warszawą zestrzelone zostały:
 - 2 samoloty
 - 3 samoloty
 - 4 samoloty
3. Zestrzelony nad Warszawą „Liberator” EW-264 wchodził w skład:
 - 178. Dywizjonu RAF
 - 31. Dywizjonu SAAF
 - 148. Dywizjonu RAF
4. „Liberator” EW-264 rozbił się:
 - na Rynku Starego Miasta
 - na ul. Redutowej na Woli
 - na ul. Na Bateriajce na Ochocie
5. Załoga zestrzelonego „Liberatora” EW-264 pochowana została:
 - na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach
 - na Cmentarzu Rakowickim w Krakowie
 - na Cmentarzu Wojskowym w Krakowie

PRAGA POŁUDNIE

131. TABLICA: VELI BEJ JEDIGAR

*Pomnik Beli vel Jedigara w Parku Polińskiego przy ul. Szaserów
fot. Mieczysław Chada*

Veli bej Jedigar (właściwie Jedigaroff) ps. „Damazy” (ur. 31 października 1897 w wiosce Tekeli w Borczali, zm. 13 grudnia 1971 w Buenos Aires) – azerski oficer, pułkownik dyplomowany Wojska Polskiego i Armii Krajowej. Jego ojcem był Sadych bej Jadigar, a matką Olga Russiwa-Kroczybaszowa. Jego arystokratyczna rodzina miała książęce korzenie. Jego starszy brat Arczył bej Jedigaroff był majorem Wojska Polskiego i generalnym dyrektorem Centralnego Zarządu Dóbr Sanguszków.

Okres do 1922 roku

Veli bej Jedigar kontynuował rodzinne tradycje wojskowe. W latach 1909–1915 studiował w Gimnazjum Wojskowym w Tyflisie. Dla młodego korneta (chorążego kawalerii) I wojna światowa rozpoczęła się na froncie kaukaskim, gdzie brał udział w słynnej ofensywie Brusilowa prowadzonej przeciwko Austro-Węgrom w roku 1916. Po odbyciu służby w 2. Dagestańskim Pułku Veli bej rozpoczął służbę w 1. Dagestańskim Pułku Kawalerii w rosyjskim Wydzielonym Korpusie Kaukaskim. Następnie został przeniesiony do Szkoły Oficerskiej Artylerii w Kijowie, mając już podstawowe wykształcenie.

W wyniku zwycięstwa rewolucji październikowej i klęski Rosji w I wojnie światowej armia carska była w rozpadzie, a bolszewicy likwidowali byłych oficerów carskich. We wrześniu 1918 roku Veli bej Jedigarowi z ogromnym trudem udaje się dotrzeć do Azerbejdżanu. Trafiał do Baku, centrum pierwszej demokratycznej republiki na całym mużułmańskim Wschodzie. Azerbejdżańscy generałowie carskiej armii przybywali właśnie tam, aby wziąć udział w budowaniu armii republiki. Ośmiu oficerów z rodziny Jadigarów rozpoczęło służbę w Armii Narodowej. A kiedy powołano 3. szekijski pułk kawalerii, 22-letni oficer Veli bej objął stanowisko dowódcy szwadronu w tym pułku. 22 marca

1920 roku, w świąteczną noc Nowruz (Święto Wiosny), Ormianie napadli na azerbejdżańskie miasta Szusza, Łaczyn, Chankendi, Chodżały i Askeran. Karabachskie Oddziały Terytorialne pod dowództwem gen. mjr. Habib bej Salimova odparły atak. 3 kwietnia jednostki azerbejdżańskie przeszły do kontrofensywy. Po 12-dniowej bitwie siły ormiańskie zostały zniszczone. Nad Karabachem znów powiewała trójkolorowa flaga Republiki Azerbejdżanu.

3. Szekijski Pułk Kawalerii, w którym służył Veli bej Jedigar, również wyróżnił się w bitwach. Dowódca pułku, ppłk Tongiyev, w depeszy wysłanej 26 marca 1920 roku do dowódcy karabachskich oddziałów terytorialnych pisał: *Dziś – 26 marca po użyciu artylerii i broni palnej wioski Czajli i Burdż zostały wzięte. Ormianie wycofali się na zachód od Czajli – na południowe zbocza gór. Kilku wojowników ormiańskich zostało zabitych. Naszych kilku partyzantów zostało rannych (...). Szczególnie chcę wyróżnić ataki zwinnych kawalerzystów korneta pierwszej sotni, która zmusiła do ucieczki w popłochu liczną kawalerię wroga ().* Obrońcy niepodległości na znak protestu wobec okupacji Azerbejdżanu przez Armię Czerwoną 25 maja 1920 roku zjechali do Giandży, gdzie wybuchło powstanie. Jego uczestnikami byli oficerowie nowo powstałej Armii Narodowej. 3. Szekijski Pułk Kawalerii wykazał szczególną aktywność w organizacji powstania w Giandży. Do pacyfikacji powstania zostały ściągnięte dodatkowo jednostki Armii Czerwonej. Powstanie zostało brutalnie stłumione 31 maja 1920 roku. Veli bej, walcząc ze swoim oddziałem z rozbitego 3. Szekijskiego Pułku Kawalerii wycofał się na terytorium Gruzji. Jednak i ten kraj podzielił los Azerbejdżanu. Z zajętej Gruzji przedostał się na terytorium Turcji (w 1921 roku). Turcja, Grecja, Francja i Polska udzielały azylu politycznego młodym oficerom z Kaukazu. Ponad 20 oficerów Azerbejdżanu zostało wcielonych do Wojska Polskiego.

Okres do II wojny światowej

Veli bej również wybrał służbę w dalekim Lechistanie – w Polsce. Mimo trudności przedostał się do Rumunii, a stamtąd 19 listopada 1922 roku do Polski. Wybór kraju przez Veli bej Jedigara nie był przypadkowy. Jego matka Olga była Tatarką z polskimi korzeniami. Polacy odnosili się przyjaźnie do azerbejdżańskich oficerów służących w Wojsku Polskim. W latach 20. minionego stulecia marszałek Józef Piłsudski wspierał Azerbejdżan, a Warszawa stała się centrum azerbejdżańskiej emigracji politycznej. Można więc przypuszczać, że Polska nie była dla 25-letniego Veli bej Jedigara całkowicie obcą ziemią. Szybko stała się jego drugą ojczyzną. Uczył się nowego języka, zdobywał nowych przyjaciół i dalsze wykształcenie; otworzył nowy rozdział w swoim życiu.

We wspomnieniach z tego okresu w szczególny sposób została upamiętniona postać marszałka Józefa Piłsudskiego. Los bowiem trzykrotnie zetknął Veli bej Jedigara z Naczelnikiem Państwa. Po raz pierwszy, gdy zasiedział się przy lekturze książki w bibliotece Pałacu Belwederskiego, rezydencji marszałka, i uświadomił sobie, że już spóźnił się na spotkanie z narzeczoną. Zbiegł ze schodów w zarzuconym szybko, niedopiętym płaszczu. Na dziedzińcu spotkał go marszałek Józef Piłsudski i żartobliwie spytał: *Czy jest chociaż ładna? Tak jest, Panie marszałku – odparł Veli bej. Aha, to leć, lecz zapnij sobie ten płaszcz – upomniał go marszałek.* Drugie spotkanie odbyło się przy okazji wizyty tureckiej delegacji. Marszałek nakazał współpracownikom: *Zawołajcie mego Turka, aby tłumaczył.* Ostatnie, gdy Jedigar pełnił honorową wartę przy katafalku marszałka w 1935 roku.

Veli bej Jedigar realizował błyskawiczną karierę wojskową. W listopadzie 1922 roku został przyjęty do Wojska Polskiego jako oficer kontraktowy, ale z powodu choroby zwolniony. W styczniu 1924 roku przyjęto go z powrotem i w okresie od stycznia do października ukończył kurs dowódców szwadronów w Centrum Wyszkożenia Kawalerii w Grudziądzu – mianowany rotmistrzem kawalerii. W styczniu 1925 roku przydzielono go do 10. Pułku Strzelców Konnych, w którym został dowódcą plutonu w szkole podoficerskiej, a od czerwca 1925 roku – dowódcą plutonu, następnie od października 1926 roku – dowódcą 4. szwadronu. Od stycznia 1928 roku był dowódcą 2. wydzielonego dywizjonu, potem od kwietnia 1928 roku – dowódcą 3. szwadronu i od lutego 1929 roku dowódcą szwadronu szkolnego. W lipcu 1929 roku ponownie otrzymał dowództwo 4. szwadronu.

W okresie od lutego do czerwca 1930 roku przebywał na kursie dla dowódców batalionu w Centrum Wyszkożenia Piechoty w Rembertowie. Następnie w 10. Pułku Strzelców Konnych dowodził szwadronem szkolnym. W latach 1930–1932 był słuchaczem Wyższej Szkoły Wojennej w Warszawie.

(...) zdobycie wyższego wykształcenia (...) i tytuł oficera dyplomowanego, otwierają mu drogę do stanowisk sztabowych. Generał Janusz Głuchowski, który go poznał i pozytywnie ocenił w czasie gdy był dowódcą 4 dywizji kawalerii we Lwowie [w latach 1925–1929 rtm. Jedigar był wówczas oficerem w 10 pułku strzelców konnych], wyrobił mu przydział po ukończeniu Wyższej Szkoły Wojennej do sztabu Baranowickiej Brygady Kawalerii gen. Skotnickiego i w 1936 r. przydzielił go – już jako I Wiceminister Spraw Wojskowych – do 7 Pułku Ułanów na stanowisko dublującego I zastępcy dowódcy pułku. Z tą chwilą jego dalsze losy związały się z pułkiem, któremu oddał pełnię serca – tak pisze o przebiegu kariery wojskowej Veli bej Jadigara gen. Józef Smoleński.

Okres II wojny światowej

Wojna zastała Jedigara na stanowisku dyrektora naukowego Centrum Wyszkożenia Kawalerii w Grudziądzu, którego był absolwentem. W kampanii wrześniowej 1939 roku (od 11 września) brał udział na stanowisku szefa sztabu Mazowieckiej Brygady Kawalerii. Uczestniczył w walkach z Niemcami na szlaku bojowym tej brygady. Trafił do niewoli niemieckiej, w obozie dla polskich jeńców przedstawił dokumenty potwierdzające, że jest cudzoziemcem i w 1940 roku został zwolniony. Powrócił do Warszawy.

Podczas okupacji niemieckiej od przełomu lat 1939–1940 organizator i następnie (od sierpnia 1940 do lipca 1944 roku) dowódca 7. Pułku Ułanów Lubelskich „Jeleń” ZWZ-AK (jako dowódca pułku przyjął pseudonim „Damazy”). Tylko nadzwyczajnemu zaangażowaniu i pozycji, jaką zdobył u władz AK, uzyskując funkcję szefa działu kawalerii w Wydziale Broni Szybkich Oddziału III KG AK, należy zawdzięczać odtworzenie pułku i osiągnięcie w warunkach konspiracji pełnego stanu – ponad 850 ludzi. 27 lipca 1944 roku został awansowany do stopnia podpułkownika, ze starszeństwem 13 maja 1944 roku.

W lipcu 1944 roku otrzymał od dowódcy Armii Krajowej gen. Tadeusza Bora-Komorowskiego rozkaz przedostania się do Polskich Sił Zbrojnych, do II Korpusu Polskiego na Zachodzie. Gdy dojechał do Wiednia, dowiedział się o wybuchu Powstania Warszawskiego. Wrócił do kraju, w okolice Łodzi. Niestety, było już za późno. Pododdziały pułku walczyły w Powstaniu Warszawskim w Śródmieściu, na Mokotowie, na Starówce oraz w Puszczy Kampinoskiej. W bohaterskich walkach straty Dywizjonu „Jeleń” wyniosły 125 poległych i 98 rannych (przy stanie z 1 sierpnia 233 żołnierzy). Veli bej Jedigar wydał rozkaz o rozwiązaniu konspiracyjnego 7. Pułku Ułanów Lubelskich „Jeleń”. Przed

wejściem radzieckich wojsk do Warszawy dowództwo Armii Krajowej zniósło przysięgę wojskową wszystkich kaukaskich żołnierzy i oficerów.

Okres po II wojnie światowej

2 maja 1945 roku Jedigar przybył do II Korpusu Polskich Sił Zbrojnych we Włoszech, gdzie został przydzielony do sekcji oficerów łącznikowych, by następnie już w Wielkiej Brytanii w Polskim Korpusie Przystosobienia i Rozmieszczenia zostać komendantem obozu w Tilstok. Po demobilizacji na początku 1949 roku wyjechał wraz z rodziną do Argentyny. Zamieszkał w Buenos Aires i natychmiast przystąpił do tworzenia różnych organizacji polonijno-wojskowych. Powołał tam Samodzielne Koło Armii Krajowej i był wieloletnim jego prezesem, Stworzył Koło 7. Pułku Ułanów oraz Związek Kaukazczyków. Został także wiceprezesem Organizacji Ujarmionych Narodów „Liberación Europea”. Cztery lata po przyjeździe do Argentyny, po ciężkiej i długiej chorobie, zmarła jego żona Wanda, osierocając jedyną córkę – Zulejhę. Veli bej Jedigar nie mógł znaleźć dobrej pracy, był tragarzem w porcie i robotnikiem w fabryce tekstylnej. Zmarł w Buenos Aires 13 grudnia 1971 roku na trzeci zawał serca. Naczelnny Wódz Polskich Sił Zbrojnych gen. Kazimierz Sosnkowski napisał o Veli bej Jedigarze: *Nie zapominając o losach swego rodzinnego kraju, był on jednocześnie dla Polski oddanym i najwierniejszym synem.*

Płk Jedigar (awansowany 1 stycznia 1964 roku przez Naczelnego Wodza) jeszcze za życia przekazał córce swoje marzenie, chciał być pochowany w niepodległej, wolnej Polsce. Zulejha spełniła marzenie ojca po 20 latach, po upadku reżimu komunistycznego w Polsce. Prochy Veli bej Jedigara zostały przywiezione do Polski i złożone na Muzułmańskim Cmentarzu Tatarskim w asyście oddziału honorowego Wojska Polskiego 4 sierpnia 1990 roku.

W gazecie „Życie Warszawy” z 6 sierpnia 1990 roku napisano: *W zeszłą sobotę odbył się pogrzeb Veli bej Jedigara na warszawskim cmentarzu muzułmańskim. Pochowano go z honorami wojskowymi w asyście kompanii WP. Odprowadzała go najbliższa rodzina i przyjaciele. Oddano honorowe salwy, orkiestra odegrała marsza żałobnego Chopina. Modły nad grobem odprawił Imam parafii warszawskiej i białostockiej Aleksander Ali Chalecki.*

Odnaczenia

- Order Azerbejdżanu Igit Nisani („Za męstwo”)
- Order Virtuti Militari V klasy (rozkaz z dnia 16 stycznia 1945 roku)
- Złoty Krzyż Zasługi z Mieczami
- Krzyż Walecznych
- Krzyż Armii Krajowej
- Francuski Krzyż Wojenny (Croix de Guerre)
- Rosyjski Order Św. Jerzego (II, III, IV stopnia)
- Turecki Medal Wojenny (Harp Madalyasi)
- Order Medżydów (Mecidiye Nisani)

Zdjęcia

*Veli bej Jedigar jako sierżant
Dagestańskiego Pułku Kawalerii
z Krzyżem Zasługi Wojskowego Orderu
Świętego Jerzego i medalem Za Odwagę*

http://www.heltechnic.pl/info_Veli_bek_Jedigar

Rtm. Veli bej Jedigar

*Wanda Eminowicz – od 1938 roku żona
Veli bej Jedigara*

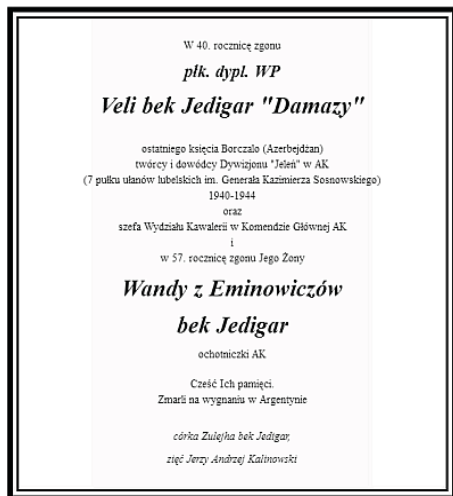
*Zulejha Jedigar-Kalinovska – córka Veli
bej Jedigara.
Mieszkała ostatnio w Madrycie, jej syn
jest dziennikarzem*

<http://www.p Polonia-baku.org/img/Jedigar/zulejha.jpg>

Grób płk. Veli bej Jedigara na Muzułmańskim Cmentarzu Tatarskim

<http://studium.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2016/11/Vel-bez-Jedigar.jpg>

Nekrolog w Gazecie Wyborczej
(13 grudnia 2011 roku)

Tablica pamiątkowa Veli bej Jedigara
na terenie koszar 8. Grudziądzkiego
Batalionu Walki Radioelektronicznej

Odślonięcie tablicy pamiątkowej Veli bej Jedigara, na terenie koszar 8. Grudziądzkiego Batalionu Walki Radioelektronicznej (21 czerwca 2013 roku)

<http://gruzdiadz.pl/pl/contents/content/69/4747>

Odślonięcie tablicy pamiątkowej Veli bej Jedigara, na terenie koszar 8. Grudziądzkiego Batalionu Walki Radioelektronicznej (21 czerwca 2013 roku)

<http://gruzdiadz.pl/pl/contents/content/69/4747>

Piśmiennictwo:

1. Veli Bej Jedigar: Azerbejżanin, pułkownik Armii Krajowej, oprac. Samir Rzayev, Warszawa 2015.
2. Wspomnienia Zulejhy Hanum Jedigar-Kalinowskiej: http://domkawkaski.org/index.php?option=com_content&task=view&id=100&Itemid=37

Pytania testowe

1. Po 1918 roku Veli bej Jedigar służył w armii:
 - Gruzji
 - Azerbejdżanu
 - Armenii
2. Veli bej Jedigar bezpośrednio przed wybuchem II wojny był:
 - dyrektorem naukowym w Centrum Wyszkożenia Kawalerii w Grudziądzu
 - dowódcą 10. Pułku Strzelców Konnych
 - dowódcą III Dowództwa Okręgu Korpusu
3. Podczas kampanii wrześniowej pełnił funkcję:
 - dowódcy 3. Pułku Strzelców Konnych im. Hetmana Polnego Koronnego Stefana Czarnieckiego
 - dowódcy I szwadronu 24. Pułku Ułanów im. Hetmana Wielkiego Koronnego Stanisława Żółkiewskiego
 - szefa sztabu Mazowieckiej Brygady Kawalerii
4. W latach 1940–1944 był dowódcą:
 - 14. Pułku Ułanów AK
 - 7. Pułku Ułanów
 - 13. Pułk Piechoty AK
5. Po demobilizacji w roku 1949 wyjechał wraz z rodziną do:
 - Argentyny
 - Kanady
 - Stanów Zjednoczonych

PRAGA PÓŁNOC

132. TABLICA: RODZINA FEDOROŃKO

Obelisk na rogu Jagiellońskiej i alei „Solidarność” – niedaleko soboru Świętej Równnej Apostołów Marii Magdaleny, naprzeciwko Liceum im. Władysława IV – upamiętniający rodzinę Fedorońko

Ukraińcy Wiaczesław i Orest Fedorońko byli żołnierzami Armii Krajowej, obaj zginęli w Powstaniu Warszawskim.

Ich brat Aleksander był pilotem 300. Dywizjonu Bombowego. Został zestrzelony nad Niemcami 25 kwietnia 1944 roku. Ojciec, Szymon, był prawosławnym kapłanem w Wojsku Polskim, zginął w 1940 roku w Katyniu.

Wojnę przeżyły żona Szymona oraz jej synowa. Wspólnie doprowadziły do ekshumacji i złożenia ciał Wiaczesława i Oresta w grobie na cmentarzu prawosławnym na Woli.

Wiaczesław Fedorońko

Wiaczesław Fedorońko ps. „Sławek” (ur. 20 lutego 1920 w Warszawie, zm. 18 sierpnia 1944 tamże) – członek Związku Walki Zbrojnej, a następnie Armii Krajowej.

Ukończył Gimnazjum im. Władysława IV w Warszawie. Podczas okupacji niemieckiej należał do Związku Walki Zbrojnej, a następnie Armii Krajowej. Przyjął pseudonim „Sławek”.

Miał stopień kaprala podchorążego. Po wybuchu Powstania Warszawskiego został przydzielony do 153. plutonu 1. kompanii IV Zgrupowania „Gurt” AK. Pełnił funkcję zastępcy dowódcy plutonu.

Zginął 18 sierpnia podczas ataku na restaurację „Żywiec” przy zbiegu Alei Jerozolimskich 34/36 i ul. Marszałkowskiej 100. Do uwięzionego na podeście zerwanych schodów Niemcy kilkakrotnie strzelali i niedobitego zostawili na powolne konanie. Odszedł, zostawiając żonę z maleńką córeczką. Druga urodziła się 8 miesięcy po jego śmierci.

Orest Fedorońko

Orest Fedorońko ps. „Fort” (ur. 24 maja 1922 w Warszawie, zm. 1 sierpnia 1944 tamże), kapral podchorąży.

1 sierpnia 1944 roku został przydzielony do 1. plutonu oddziału ochronnego Kwatery Głównej sztabu Okręgu Warszawskiego AK. Zginął jeszcze tego samego dnia podczas walki z Niemcami na pl. Dąbrowskiego. Pochowano go na podwórku jednego z budynków przy ul. Jasnej. Po wojnie został ekshumowany.

Szymon Fedorońko

Szymon Fedorońko (ur. 21 sierpnia 1893 w Czerteżu, zm. 1940 w Katyniu) – polski duchowny prawosławny, protoprezbiter, naczelny kapelan wyznania prawosławnego Wojska Polskiego.

Syn Michała i Anastazji. Urodził się w rodzinie duchownego prawosławnego. Ukończył prawosławne seminarium duchowne w Żytomierzu i tam uzyskał święcenia kapłańskie (1914).

Pracę w duszpasterstwie wojskowym rozpoczął w 1922 roku w stopniu kapelana ze starszeństwem z 1 czerwca 1919 roku. Został wówczas szefem duszpasterstwa prawosławnego w Okręgu Korpusu Nr X w Przemyślu, a następnie dziekanem prawosławnym w Okręgu Korpusu Nr II w Lublinie i w Okręgu Korpusu Nr I w Warszawie. 1 stycznia 1934 roku mianowany starszym kapelanem, z jednoczesnym powierzeniem obowiązków referenta w Głównym Urzędzie Duszpasterstwa Prawosławnego w Biurze Wyznań Niekatolickich Ministerstwa Spraw Wojskowych. Wkrótce potem został szefem tego urzędu i naczelnym kapelanem prawosławnym Wojska Polskiego. 19 marca 1937 roku uzyskał awans na stopień dziekana i od tego czasu przysługiwał mu tytuł protoprezbitera.

Po wybuchu II wojny światowej w 1939, kampanii wrześniowej i agresji ZSRR na Polskę został wzięty do niewoli przez Sowieców. Przebywał w więzieniu w Moskwie, po czym 11 kwietnia 1940 roku trafił do obozu jenieckiego w Kozielsku.

Mógł uniknąć śmierci, gdyż Sowieci z obozu jenieckiego wywieźli go do Moskwy i tam proponowali współpracę. Odmówił. Wrócił do Kozielska i podzielił los wszystkich jeńców.

Zamordowany w 1940 roku w Katyniu. W roku 1943 jego ciało zostało zidentyfikowane pod numerem 2713 w toku ekshumacji prowadzonych przez Niemców (opisane jako Szymon Fezazonko; przy zwłokach odnaleziono dokument poświadczający tożsamość wydany w obozie), został pochowany na terenie obecnego Polskiego Cmentarza Wojennego w Katyniu.

Odnaczenia:

- Srebrny Krzyż Zasługi
- Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości
- Medal za Długoletnią Służbę

W roku 2007 pośmiertnie awansowany do stopnia pułkownika.

8 października 2009 roku, w ramach akcji „Katyń... pamiętamy” / „Katyń... Ocalić od zapomnienia”, w tzw. Alei Katyńskiej na Cmentarzu Centralnym w Sanoku został zasadzony Dąb Pamięci poświęcony Szymonowi Fedorońce (zasadzenia dokonali jego krewna Anna Słuszkiewicz i ks. Jan Antonowicz). Dąb Pamięci honorujący Szymona Fedorońkę został zasadzony także w Płocku.

Szymon Fedorońko oraz jego synowie zostali wspomniani w treści przemówienia pt. *Wolność i Prawda*, przygotowanego przez Prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego i zapla-

nowanego na obchody 70. rocznicy zbrodni katyńskiej 10 kwietnia 2010 roku w Katyń, którego wygłoszenie uniemożliwiła katastrofa polskiego Tu-154 w Smoleńsku.

Aleksander Fedorońko

Aleksander Fedorońko (ur. 21 stycznia 1918 roku w Żytomierzu, zm. 25 kwietnia 1944).

Był absolwentem Szkoły Podchorążych Lotnictwa (Grupa Techniczna w Warszawie). W okresie kampanii wrześniowej w stopniu podporucznika służył w Brześciu nad Bugiem. Nie wykonał w tym czasie żadnego lotu bojowego. Z końcem września ewakuował się do Rumunii, następnie do Francji, a po jej upadku do Anglii. Tam w stopniu porucznika został przydzielony do 300. Dywizjonu Bombowego „Ziemi Mazowieckiej”. Brał udział w wielu lotach bojowych. Zginął 25 kwietnia 1944 roku w Rejonie Mannheim w Niemczech. Podczas powrotu z kolejnego lotu bojowego jego samolot został zestrzelony. Pośmiertnie odznaczony Krzyżem Walecznych. Dziś w miejscu, w którym zginęła cała załoga bombowca, znajduje się grób poległych.

Obelisk

Obelisk został odsłonięty 10 listopada 2008 roku przez prezydenta Lecha Kaczyńskiego. W uroczystości udział wzięły córki Władysława, Aleksandra i Oresta oraz metropolita Sawa, arcybiskup Miron i biskup Jerzy. Obelisk został wystawiony dzięki staraniom wychowanków Gimnazjum im. Władysława IV oraz Towarzystwa Przyjaciół Pragi.

Prezydent powiedział: *Kiedy słyszałem historię tej rodziny, przypomniała mi się historia wielu innych polskich rodzin, polskich, co nie oznacza zawsze katolickich, mających inne niż polskie korzenie. Takim przykładem jest właśnie ta rodzina i takie rodziny stanowią podstawę siły i potęgi Rzeczypospolitej. To przykład wielobarwności naszej kultury i charakteru naszego narodu, naszego narodu, który jest narodem w sensie historycznym i politycznym, a nie w sensie plemiennym. Niezmiernie się cieszę, że tuż obok katedry stoi pomnik upamiętniający taką właśnie polską prawosławną rodzinę, rodzinę, która była wzorem ofiarności i patriotyzmu, wzorem poświęcenia.*

<http://warszawyhistoriaukryta.blogspot.com/2014/07/aleja-solidarnosci-obelisk-rodziny.html>

http://www.przegladprawoslawny.pl/articles.php?id_n=1903&id=8

Wiersz autorstwa Wiery Fedorońko, matki Aleksandra, Władysława i Oresta

Cieniom moich ukochanych synów

*To nieprawda, najdrożsi,
że przy mnie Was nie ma.*

*To nieprawda, że odeszliście,
choć zakryła Was ziemia.*

*Wy jesteście wciąż ze mną,
dotknijcie mych dłoni
i żaden już obraz
Waszego nie przysłoni.*

*Choć na życie moje
padły smutku cienie,*

*ja wciąż czuję na sobie
Wasze tkiwe spojrzenie.*

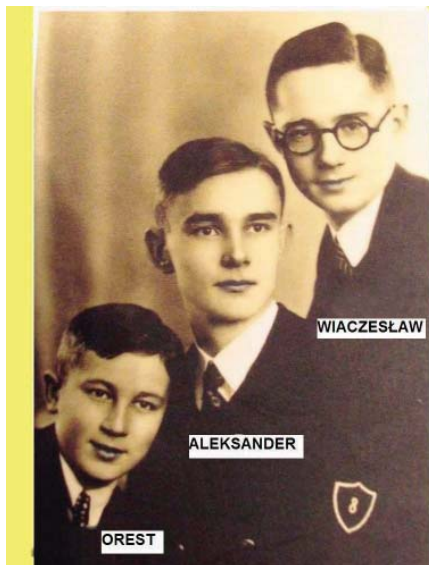
*Zawsze, czy to we dnie
czy też nocą ciemną,
Wasze oczy wciąż patrzą
i wciąż błędzą za mną.*

*Bo wy żyjecie we mnie,
w mym sercu, w mej duszy,
Waszych głosów dźwięku
nic już nie zagłuszy.*

*I jak te suche kwiatki
niby martwe a żyją,
tak i Wy żyjecie,
choć serca nie biją.*

*I wierzę głęboko,
że jesteście ze mną,
czujecie, kierujecie,
Waszą matką biedną.*

Zdjęcia

Bracia Fedorońko

<http://arekpanzertiger.blogspot.com/2014/09/ moje-korzenie-czyli-cos-o-mnie.html>

*Bracia Fedorońko: od lewej Aleksander,
Orest i Wiaczesław*

<http://lotniczyspacerpowarszawie.pl/places/symboliczna-mogila-rodziny-fedoronko-cmentarz-prawoslawnny-woli-warszawie/#jp-carousel-14586>

Szymon Fedorońko

<https://warszawyhistoriaukryta.files.wordpress.com/2016/08/szymon-fedoroc584ko-spoczywa-na-cmentarzu-w-katyniu.jpg>

Wacław Fedorońko

<http://arekpanzertiger.blogspot.com/2014/09/moje-korzenie-czyli-cos-o-mnie.html>

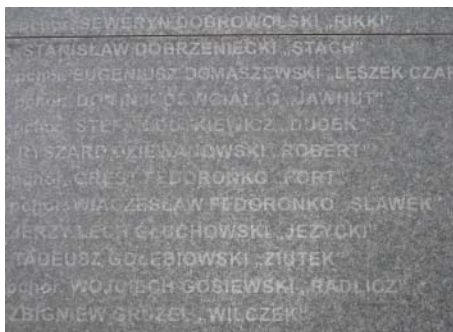

Aleksander Fedorońko

Orest Fedorońko

<https://whu.org.pl/2016/08/03/aleja-solidarnosci-obelisk-rodziny-fedoronko/orest-fedoronko/>

Fragment Muru Pamięci w Muzeum Powstania Warszawskiego: kolumna 170, miejsca 20 i 21

Grób Aleksandra Fedorońki w Mannheim (Niemcy)

http://www.polishairforce.pl/_cmmichelstadt.html

Na cmentarzu komunalnym w Michelstadt (na północny wschód od Mannheim) spoczywa siedmiu polskich lotników (por. Aleksander Fedorońko, ppor. Władysław Jasiński, plut. Edmund Pogodziński, kpr. Zenon Różycki, sierż. Kazimierz Wodo, kpr. Janusz Dudziak i kpr. Jan Jagiełło). Należeli do załogi „Lancastera I” BH-G (LL855) z 300. Dywizjonu Bombowego „Ziemi Mazowieckiej”, który podczas nalotu na Karlsruhe został zestrzelony przez nocny myśliwiec. Samolot eksplodował w powietrzu, a jego szczątki spadły koło miasteczka Erbach, ok. 2 km od Michelstadt. Lotników pochowano we wspólnym grobie na miejscowym cmentarzu. W 1947 roku stacjonująca w Michelstadt polska 4230. Kompania Wartownicza „Wotyńska” postawiła własnym sumptem na grobie poległych pomnik z czerwonego piaskowca.

Grób rodziny – cmentarz prawosławny na Woli
<http://niebieskaeskadra.pl/?control=8&id=3798>

Piśmiennictwo:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Wiaczes%C5%82aw_Fedoro%C5%84ko
2. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/wiaczeslaw-fedoronko,9841.html>
3. http://www.archiwum.wyborcza.pl/Archiwum/1,0,865386,19990819WA-DLO,Wiaczeslaw_Fedoronko_Slawek,.html
4. <http://warszawyhistoriakryta.blogspot.com/2014/07/aleja-solidarnosci-obelisk-rodziny.html>
5. <http://www.ngp.pl/str/tekst3047.html>
6. <http://www.magazynparafialny.org/mp/dzial/wieczernik/wieczernik11.html>
7. https://pl.wikipedia.org/wiki/Szymon_Fedoro%C5%84ko
8. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/orest-fedoronko,9840.html>
9. <http://arekpanzertiger.blogspot.com/2014/09/moje-korzenie-czyli-cos-o-mnie.html>
10. <http://lotniczyspacerpowarszawie.pl/places/symboliczna-mogila-rodziny-fedoronko-cmentarz-prawoslawny-woli-warszawie/>
11. <https://przegladpraski.pl/pomnik-bohaterow-pomazany-interweniuje-radny/->
12. <http://www.bydgoszcz.cerkiew.pl/czytelnia/nieznanapowstanczahistoria>
13. <https://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwiBvcPShvTSAhXTKywKHeOqBdlQFggIMAI&url=http%3A%2F%2Flotniczyspacerpowarszawie.pl%2Fplaces%2Fsymboliczna-mogila-rodziny-fedoronko-cmentarz-prawoslawny-woli-warszawie%2F&usq=AFQjCNE56o9uL7j7S05Bu0Dxia0MJDAxEg&sig2=DNk-sRQn5eJl67mR3qPfr7Q>

Pytania testowe

1. Obelisk poświęcony rodzinie Fedorońko został odsłonięty w roku:
 - o 2008
 - o 2004
 - o 2007
2. Szymon Fedorońko zginął:
 - o w Starobielsku
 - o w Ostaszkowie
 - o w Katyniu
3. Waczesław Fedorońko podczas Powstania Warszawskiego walczył w plutonie wchodzącym w skład:
 - o Zgrupowania „Żubr”
 - o Zgrupowania „Krybar”
 - o Zgrupowania „Gurt”
4. Aleksander Fedorońko walczył w:
 - o 303. Dywizjonie Myśliwskim
 - o 300. Dywizjonie Bombowym
 - o 178. Dywizjonie RAF
5. Orest Fedorońko zginął:
 - o 1 sierpnia 1944 roku
 - o 2 sierpnia 1944 roku
 - o 1 września 1944 roku

133. TABLICA: LEON KOŹMIŃSKI

*Grób Leona Koźmińskiego,
Powązki, kwatera 105, rzęd 6, grób 20*

Leon Koźmiński (ur. 1 października 1904 w Daszkowcach, pow. lityński na Ukrainie, zm. 16 czerwca 1993) – profesor zwyczajny, polski ekonomista, porucznik Armii Krajowej ps. „Leon”, brał udział w Powstaniu Warszawskim. Po wojnie przez kilkadziesiąt lat profesor SGH, zajmował się organizacją handlu. Postanowieniem Rady Powierniczej Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania otrzymała w 1997 roku imię prof. Leona Koźmińskiego. Od 6 sierpnia 2008 roku uczelnia, decyzją Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego, nosi nazwę Akademia Leona Koźmińskiego.

Okres przed wojną

Lata dzieciństwa spędził w majątku Wyszczykusy koło Żytomierza, a następnie, od 1914 do 1920 roku, w szkole średniej z internatem Collège Champittet w Lozannie w Szwajcarii. Po powrocie do Polski w 1920 roku uczęszczał do Państwowego Gimnazjum Humanistycznego w Tczewie, gdzie uzyskał świadectwo dojrzałości, wydane przez Kuratorium Pomorskiego Okręgu Szkolnego.

Studiował w Szkole Głównej Handlowej, w której uzyskał magisterium. Stopień doktora obronił na Sorbonie, w Paryżu, w wieku 26 lat. Był to rok 1929. Od 1930 do 1931 roku odbywał służbę wojskową w Batalionie Podchorążych Rezerwy Piechoty nr 7 w Śremie. W 1930 roku ukończył kurs podchorążych rezerwy w Śremie koło Poznania (w wieku 26 lat, po uzyskaniu stopnia doktora w Sorbonie). Został przydzielony do 21. Pułku Piechoty „Dzieci Warszawy”, a po drugich ćwiczeniach rezerwy mianowany podporucznikiem. W 1929 roku podjął pracę wykładowcy w Szkole Głównej Handlowej w Warszawie, pracując równolegle w zarządzie spółki akcyjnej Dom Książki Polskiej (hurtowni dla księgarzy i wydawców oraz domu wydawniczego), gdzie po 2 latach został powołany do Rady Nadzorczej. Od października 1936 roku do wybuchu II wojny światowej był prezesem Rady Nadzorczej i ekspertem w dziedzinie organizacji i techniki handlu w tej firmie. Za całokształt dorobku naukowego uzyskał habilitację jako docent organizacji i techniki handlu w Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie (pismo Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego nr BP-16422/38 z dnia 10 sierpnia 1938 roku).

Po habilitacji został przeniesiony do służby intendentury, a po ćwiczeniach intendentury w Krakowie przydzielony na kurs oficerów intendentury dywizji w Przemysłu. W czasie tego przeszkolenia ogłoszono, że oficerowie mają natychmiast udać się do swych przydziałów mobilizacyjnych; tam wręczono im karty powołania. Dostał przydział do dowódcy rezerwowej 44. Dywizji Piechoty, która miała się mobilizować w 10. Pułku Piechoty w Łowiczu. Pod koniec lipca wyjechał pociągiem do Łowicza. Przyjmował zmobilizowanych oficerów.

Okres wojny

10. Pułk Piechoty, do którego został wcielony por. Koźmiński, wycofał się na teren Zamojszczyzny, z braku amunicji często walczone na bagnety. 17 września 1939 roku nastąpił atak sowiecki, pułk Koźmińskiego był zmuszony do walki na dwa fronty. Por. Koźmińskiemu powierzono prowadzenie kolumny rozbitków do Włodzimierza Wołyńskiego, gdzie miały być formowane jednostki. Grupa, którą prowadził, szła przezornie polami i lasami i doszła bez strat w rejon Dubienki. Druga podobna kolumna, która szła drogami, została zdziesiątkowana przez czołgi niemieckie. Gdy sytuacja stała się beznadziejna, dowódca zdecydował się na kapitulację, zostawiając żołnierzom swobodę decyzji poddania się Niemcom lub Rosjanom, a sam popełnił samobójstwo. Por. Koźmiński, nie kryjąc swego stopnia oficerskiego, wolał poddać się Rosjanom. Oficerowie

i podchorążowie zostali załadowani do pociągu idącego na wschód, jak później się okazało do Kozielska, skąd już w 1940 roku zostali wywiezieni do Katynia i tam uśmierceni strzałami w tył głowy. Leon Koźmiński szczęśliwie uniknął tego losu. W pociągu spotkał swego studenta, Kamińskiego, który namówił go do ucieczki skokiem z pociągu. Ucieczka udała się, ale Kamiński złamał nogę. Na szczęście zaradny por. Koźmiński znalazł chłopa, który zgodził się sprzedać furmankę i konia i obaj uciekinierzy, udając gospodarzy wiejskich, dotarli do Warszawy.

Prof. Leon Koźmiński należał do tych patriotów polskich, którzy nie mieli żadnej wątpliwości co do konieczności podjęcia podziemnej walki z Niemcami, zaangażował się w nią na wielu frontach. Rozpoczął współpracę z polskim wywiadem wojskowym. W domu, w którym mieszkał, działała „centrala szyfrów” i punkt kontaktowy wywiadu Polskiego Państwa Podziemnego. W jego mieszkaniu byli przechowywani działacze poszukiwani niemieckimi listami gończymi. Drugim terenem działalności podziemnej prof. Koźmińskiego była praca w tajnym w komórce „Z” – „Ziemie Zachodnie” przy Delegaturze Rządu na Kraj. Zakładano, że po zwycięskiej wojnie (ta wiara nigdy nie opuściła społeczeństwa polskiego) Polska wróci na stare słowiańskie ziemie zachodnie, zdobyte i skolonizowane przez Niemców już w średniowieczu, a zachodnią granicą Polski będzie Odra. Przygotowywano w podziemiu plany zagospodarowania i rozwoju tej powojennej części Polski. Prof. Leon Koźmiński zaangażował się też w dalszą podziemną działalność w Pułku Armii Krajowej „Baszta”. Prowadził wykłady w zorganizowanej Szkole Podchorążych. W ramach działalności zawodowej w 1940 roku pracował w Szkole Zgromadzenia Kupców Warszawy, a następnie od 1941 do 1944 roku w Miejskiej Szkole Handlowej E. Lipińskiego (tajna SGH) – prowadził zajęcia z „nauki o handlu” jako „organizację przedsiębiorstw”. Wykładał również na Tajnym Uniwersytecie Ziem Zachodnich w Instytucie Morskim w Warszawie.

Po wybuchu Powstania Warszawskiego ppor. Leon Koźmiński, jako żołnierz „Baszty”, znalazł się w ogniu walki na Mokotowie, gdzie został przydzielony do oddziałów zaopatrzeniowych przy wojskowej komendzie AK Mokotowa. Tam, zgodnie ze swoją specjalnością (intendentura), organizował i prowadził zaopatrzenie oddziałów AK działających na Mokotowie, nie zapominając również o potrzebującej pomocy ludności cywilnej. Tu, po kilku dniach działania, zyskał uznanie przełożonych i kolegów za głębokie zaangażowanie i efekty wykonywanych obowiązków. Na początku września 1944 roku spotkał się na Mokotowie z płk. „Radosławem”, z którym kontaktował się już w okresie konspiracji, a który po upadku Starego Miasta kanałami przeszedł początkowo do Śródmieścia, a później na Mokotów. Teraz, już pod dowództwem płk. „Radosława”, zajmował się kierownictwem niezwykle skomplikowanej służby zaopatrzeniowej i administracyjno-komunikacyjnej. Było to zaplecze bezpośrednich walk o wielkiej skali ważności. Zmieniający się teren frontu powodował częste przesuwanie jednostek zaopatrzeniowo-administracyjnych. Silne bombardowania wielokrotnie powodowały liczne straty w tej służbie. Ostatecznie Mokotów padł, część powstańców przeszła kanałami do Śródmieścia, ale Niemcy zasypali fragmenty kanałów tak, że niektórzy musieli wyjść jeszcze na terenie niemieckim. Niemcy wielokrotnie rozstrzeliwali poddających się powstańców. Tak było do 30 sierpnia, tj. do komunikatu aliantów stwierdzającego, że AK jest częścią alianckiej Armii Polskiej i niezachowanie postanowień układu genewskiego może odbić się represjami w stosunku do jeńców niemieckich na froncie zachodnim.

Po upadku Mokotowa trafił do obozu przejściowego w Pruszkowie, gdzie Niemcy z miejsca rozpoczęli oddzielnie grupować oficerów i żołnierzy. Prof. Leon Koźmiński miał

już smutne doświadczenie z kontaktu w 1939 roku z Armią Czerwoną, ówczesnym przyjaciele Armii Niemieckiej, i nie wierzył, że Niemcy potraktują oficerów AK zgodnie z konwencją genewską. Zdecydował się więc zataić swój stopień i pójść do niewoli razem z żołnierzami. Po forsownym marszu pod silnym konwojem do obozu w Pruszkowie został załadowany do pociągu towarowego, który ruszył na zachód. Trafił do obozu pracy w Norymberdze i dalej, w listopadzie 1944 roku, do bardzo ciężkiej pracy fizycznej na linii fortyfikacji frontu zachodniego w miejscowości Prüm. Jednak, wedle własnoręcznie napisanego życiorysu, jako nienadający się do pracy fizycznej szybko został odesłany do Norymbergi, a w styczniu 1945 roku, po ponownych badaniach, do Generalnego Gubernatorstwa. Po kilku dniach przeszedł front wojsk radzieckich i leczył się we wsi Masłomiąca pod Miechowem, gdzie od października 1944 roku przebywała jego żona z synem.

Okres po wojnie

W roku akademickim 1945/1946 prof. Leon Koźmiński doprowadził razem z zaprzyjzonymi kolegami, wybitnymi profesorami: Andrzejem Grodkiem, Stanisławem Skrzywanem, Janem Drewnowskim, Aleksym Wakarem i Edmundem Dąbrowskim, do odbudowy Szkoły Głównej Handlowej. Wspólnie z prof. Andrzejem Grodkiem ratował zbiory biblioteki i archiwum oraz wykładał organizację i technikę handlu. W 1947 roku za dorobek naukowy mianowany został profesorem nadzwyczajnym SGH. Od 1947 do 1949 roku był wykładowcą w Oddziale Łódzkim Szkoły Głównej Handlowej. Pracował nieprzerwanie i nadzwyczaj aktywnie jako wykładowca, organizator, profesor Szkoły Głównej Handlowej, przemianowanej w 1949 roku na Szkołę Główną Planowania i Statystyki. W latach 1950–1960 pełnił funkcje dyrektora naukowego i kierownika Zakładu Organizacji i Techniki Handlu w Instytucie Handlu Wewnętrznego Ministerstwa Handlu Wewnętrznego. W 1952 został wydalony z SGH za to, że przez 3 lata nauczał zabronionego w PRL przedmiotu marketing oraz za tolerowanie niesocjalistycznych prac doktorskich. Wraz z profesorem wydalonych zostało 7 jego doktorantów. W latach 1956–1960 pełnił funkcję dziekana Wydziału Handlu Wewnętrznego SGPiS. 19 listopada 1960 roku został Uchwałą Rady Państwa mianowany profesorem zwyczajnym.

Studenci kształceni na Wydziale Handlu Wewnętrznego SGH-SGPiS zdobywali współczesną wiedzę o gospodarce rynkowej wielu krajów, o elementach zarządzania przedsiębiorstwem handlowym, o programowaniu działalności handlowej. Powstały z inspiracji prof. Leona Koźmińskiego w Katedrze OTH Zakład Teorii Organizacji Zarządzania wykształcił wielu uznanych (w kraju i za granicą) specjalistów w tej dziedzinie. Prof. Leon Koźmiński koncentrował się, do końca swego życia na pracy naukowej i wierny swej konsekwentnej postawie byłego żołnierza Armii Krajowej nie został członkiem PZPR. Mimo braku tego istotnego wymogu, dzięki swoim wyjątkowym walorom intelektualnym i moralnym, utrzymał wysoką pozycję szanowanego profesora, a nawet dwukrotnie dziekana wydziału. W swoim dorobku naukowym był promotorem 20 prac doktorskich, ok. 500 prac magisterskich oraz recenzentem wielu wniosków o awanse pracowników nauki, przewodów doktorskich i habilitacyjnych. Oprócz nauki i dydaktyki pasją prof. Koźmińskiego była turystyka górską – latem i zimą.

Andrzej Koźmiński

Andrzej Krzysztof Koźmiński (ur. 1 kwietnia 1941 w Warszawie) – polski ekonomista, profesor nauk ekonomicznych, specjalizujący się w zakresie zarządzania, długoletni rektor Akademii Leona Koźmińskiego, noszącej imię jego ojca Leona Koźmińskiego.

W roku 1963 ukończył studia ekonomiczne w Szkole Głównej Planowania i Statystyki, a w roku 1964 studia socjologiczne na Uniwersytecie Warszawskim. Na SGPiS uzyskał kolejne stopnie naukowe – doktora (1965) i doktora habilitowanego (1968). W roku 1976 uzyskał tytuł profesorski i został zatrudniony na Uniwersytecie Warszawskim na stanowisku profesora nadzwyczajnego, w 1983 został profesorem zwyczajnym. Od roku 1963 do roku 1976 pracował w SGPiS, początkowo jako asystent w Katedrze Ekonomii Politycznej, następnie od 1969 jako docent w Katedrze Teorii Organizacji. Od 1973 roku był wykładowcą na Wydziale Zarządzania Uniwersytetu Warszawskiego, początkowo jako docent, a od roku 1976 jako profesor i kierownik Zakładu Analiz Systemowych Instytutu Zarządzania. W latach 1981–1987 był dziekanem Wydziału Zarządzania UW. W latach 1986–1989 pełnił funkcję kierownika resortowego programu badawczego za-tytułowanego *Instrumenty zarządzania w gospodarce narodowej*. Od lat 90. związany z Akademią Leona Koźmińskiego (do 2008 działającą jako Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Zarządzania). Objął w niej stanowisko profesora zwyczajnego i kierownika Katedry Zarządzania. Przez 18 lat pełnił funkcję rektora tej uczelni (do roku 2011), następnie został Przewodniczącym Rady Powierniczej i Prezydentem ALK. Został również jednym z 2 członków korespondentów Polskiej Akademii Nauk z dziedziny zarządzania i członkiem Collegium Invisibile. Był stypendystą Fundacji Fulbrighta, wykładał m.in. na University of California (UCLA), Washington University i Sorbonie. W 2010 roku Prezydent RP Lech Kaczyński powołał go na członka Narodowej Rady Rozwoju.

Zdjęcia

Na ćwiczeniach podchorążówki (lata 30.)

Z żoną Janiną po ślubie (rok 1935)

Wielkie przedsiębiorstwa handlu detalicznego we Francji, Warszawa 1937

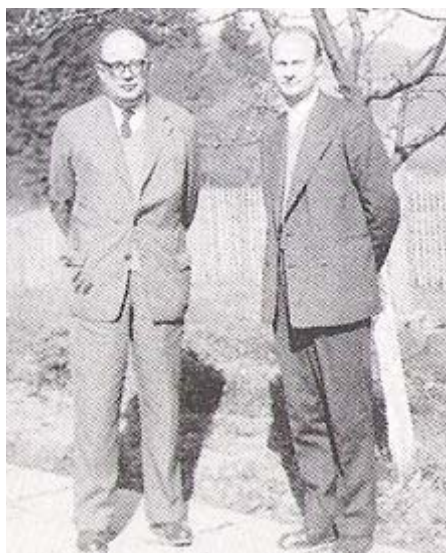

Tablica pamiątkowa prof. Leona Koźmińskiego w budynku uczelni

http://www.kwadryga.com/product_info.php/kozmiński-leon-wielkie-przedsiębiorstwa-handlu-detalicznego-we-francji-p-1912

U syna, od lewej stoją Claude Chapeau i Andrzej K. Koźmiński (Pyry, rok 1989)

Dziekan prof. Leon Koźmiński i prodziekan prof. Zygmunt Kossut (Zakopane, rok 1964)

Budynek Akademii Leona Koźmińskiego. W Akademii znajduje się zorganizowana przez Archiwum SGH wystawa przybliżająca sylwetkę tego wybitnego naukowca

Leon Koźmiński

Medal wyemitowany przez Mennicę Polską w 2004 roku
https://www.mennica.com.pl/_files/ver/item/1501924

Chór Kameralny „KameLeon” Akademii Leona Koźmińskiego podczas obchodów 70. rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego na Mokotowie

Chór Kameralny „KameLeon” Akademii Leona Koźmińskiego wraz z chórem „Amo Libertatem” pod dykcją Katarzyny M. Bonieckiej wziął udział w głównych obchodach 70. rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego na Mokotowie, które odbyły się 1 sierpnia 2014 w Parku Dreszera pod pomnikiem Mokotów Walczący 1944 z udziałem wielu kombatantów, władz państwowych i samorządowych, wojska, harcerzy, grup rekonstrukcyjnych i mieszkańców Warszawy oraz gości spoza Warszawy. Połączone chó-

ry wykonały przy akompaniamencie Orkiestry Reprezentacyjnej Komendy Stołecznej Policji *Marsz Mokotowa*. W dalszej części uroczystości zabrzmiały *Warszawskie dzieci* oraz wzruszająca *Mała dziewczynka z AK*. Następnie ok. 2 tysięcy uczestników uroczystości przeszło w defiladzie ul. Puławską, by zatrzymać się pod tablicą upamiętniającą twórców hymnu Mokotowa przy numerze 59. W tym miejscu dla wszystkich zebranych chóry „KameLeon” ALK i „Amo Libertatem” wykonały raz jeszcze *Marsz Mokotowa*.

<http://www.kozminski.edu.pl/pl/aktualnosci/aktualnosc/chor-kameralny-kameleon-akademii-leona-kozminskiego-wzial-udzial-w-glownych-obchodach-70-rocznicy-powstania-warszawskiego-na-mokotowie/>

Umocowanie tabliczki z kodem QR w Akademii Leona Koźmińskiego

Piśmiennictwo:

1. Marian Strużycki, Marek B. Kamiński, *Leon Koźmiński: patron Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania*, Warszawa 2004.
2. Magdalena Bajer, *Rody uczone. Kreski do szkicu*, Toruń 2013.
3. Andrzej K. Koźmiński, *Koźmiński – reaktywacja*, Warszawa 2011.
4. <http://uczelnia.sgh.waw.pl/pl/muzeum/zbiory/Strony/Wspomnienia.aspx>
5. <http://www.kozminski.edu.pl/pl/o-uczelni/kim-jestesmy/patron/>
6. https://pl.wikipedia.org/wiki/Andrzej_Ko%C5%BAmi%C5%84ski
7. <http://www.nasz.gdansk.pl/category/historia/>

Pytania testowe

1. W trakcie kampanii wrześniowej Leon Koźmiński walczył w szeregach:
 - o 24. Pułku Ułanów
 - o 10. Pułku Piechoty
 - o 19. Pułku Artylerii Lekkiej
2. Leon Koźmiński uniknął śmierci w Katyniu dzięki:
 - o ucieczce z pociągu jadącego do Katynia
 - o przeniesieniu do łagry na Uralu
 - o wezwaniu na przesłuchanie do Moskwy
3. Podczas okupacji Leon Koźmiński działał w:
 - o komórce „Z” przy Delegaturze Rządu na Kraj
 - o Biurze Informacji i Propagandy Komendy Głównej ZWZ-AK
 - o Radzie Pomocy Żydom przy Delegacie Rządu RP na Kraj

4. Leon Koźmiński podczas Powstania Warszawskiego walczył w:
 - Pułku „Baszta”
 - batalionie „Chrobry II”
 - 104. Kompanii Syndykalistów
5. Po upadku powstania trafił do obozu pracy:
 - pod Lubeką
 - w Norymberdze
 - w Essen

ŚRÓDMIEŚCIE

134. TABLICA: RON JEFFERY

Tablica pamiątkowa przy ul. Nowy Świat 30 w Warszawie

Ron Jeffery (ur. 6 września 1917 w Londynie, zm. we wrześniu 2002 w Auckland) – żołnierz brytyjskiego wywiadu i Armii Krajowej, pisarz.

Okres przed Powstaniem Warszawskim

Do RAF wstąpił w 1937 roku, w wieku 18 lat. Został radiooperatorem.

Dostał się do niemieckiej niewoli we Francji w 1940 roku, dwukrotnie próbował ucieczki z obozu jenieckiego, w roku 1941 ostatecznie przedostał się do okupowanej Polski. Tu nawiązał kontakt z podziemiem, w AK przyjął pseudonimy „Józef Kawala”, „Stanisław Jasiński”, „Sporn”, „Botkin”.

Był łącznikiem wywiadu brytyjskiego z płk. Smysłowskim (Boris Aleksiejewicz Smysłowski-Holmston – rosyjski wojskowy, walczył z bolszewikami w szeregach na Kubaniu, w czasie II wojny światowej podjął współpracę z Niemcami, był dowódcą sformowanej z Rosjan jednostki wojskowej do zadań specjalnych, przeznaczonej do walki partyzanckiej z nacierającą Armią Czerwoną, awansowany do stopnia generała majora), sondując możliwość jego współpracy z aliantami. Brytyjczycy planowali wówczas dokonanie zamachu na Hitlera, wykorzystując kontakty dowództwa ROA w niemieckim sztabie generalnym.

Dzięki świetnej znajomości wielu języków, zwłaszcza niemieckiego, był niezwykle przydatny dla Komendy Głównej. Został kurierem AK do Wiednia, Pragi, Budapesztu, Berlina i Hamburga.

W lutym 1944 roku, w mundurze niemieckiego oficera Abwehry, przez Niemcy, Danię, Norwegię i Szwecję przedostał się do Londynu, by osobiście dać świadectwo okrucieństw niemieckich w okupowanej Polsce.

Brał również udział w likwidowaniu kolaborantów i drukowaniu bibuły.

Okres Powstania Warszawskiego

W czasie powstania nie tylko informował połączone sztaby o sytuacji w Warszawie, ale prowadził także audycje w powstańczym radiu „Błyskawica”.

W ciągu 63 dni powstania przekazał do Londynu ponad 100 depech w języku angielskim za pomocą alfabetu Morse’a, działał głównie przy ul. Kruczej z radiostacji Stefana i Zofii Korbońskich. Z czasem stał się głównym korespondentem wojennym brytyjskiego dziennika „The Times”.

Apelował o dostawy broni i o pomoc Rosjan, którzy w połowie sierpnia rozłożyli się nad Wisłą po praskiej stronie. Tłumaczył: *Moskwa twierdzi w transmisji 8 sierpnia, o 15, że tylko polscy komuniści – Armia Ludowa – walczą w Warszawie. To nieprawda, żadne jednostki AL nie biorą udziału w walce*. Opisywał niemiecką metodę szturmowania barykad z pomocą żywej tarczy z mieszkańców Warszawy.

Został ranny podczas walk na Mokotowie. Przed upadkiem powstania ewakuowany z Warszawy, dołączył do 7. Dywizji AK w rejonie Kielc, gdzie podjął walkę partyzancką z Niemcami i partyzantką komunistyczną.

Okres po II wojnie światowej

Po 1945 roku wrócił do Warszawy, gdzie się ujawnił i został aresztowany przez NKWD i osadzony w areszcie, skąd prawdopodobnie zbiegł do Odessy, a później na Maltę. Stamtąd przedostał się do Wielkiej Brytanii i został pracownikiem MI5.

O powstańcach powiedział raz: *To prawdziwy zaszczyt móc nazywać Polaków sojusznikami*.

Był jednym z najbardziej wartościowych agentów brytyjskich II wojny światowej. Jako kurier brytyjski w okupowanej Polsce posiadał wprost nieocenioną wiedzę dla swojego rządu, który sceptycznie odnosił się do raportów polskiego podziemia, uważając je za stronnicze. Anthony Eden i Winston Churchill chcieli koniecznie spotkać się z nim, jako kurierem, który przekazałby im wiadomości z pierwszej ręki z okupowanej Polski.

Został jednak zdyskredytowany przez sowieckich agentów ulokowanych w wywiadzie brytyjskim (Kim Philby), którzy skutecznie podważyli jego wiarygodność. Szczególnie nie spodobała się jego zwierzchnikom sprawa zbrodni katyńskiej, którą Jeffery ujawniał wszystkim. Trafił za to do obozu karnego, gdzie zmuszony był czyścić latryny. W tym czasie Wielka Brytania starała się zachować jak najlepsze stosunki ze Związkiem Radzieckim, dla dobra sojuszu poświęcając sprawę swojego pierwszego alianta (Polski).

Po wojnie wyemigrował do Nowej Zelandii, gdzie wydał swoje wspomnienia pt.: *Red Runs the Vistula* (Wisła jak krew czerwona).

W uznaniu jego zasług dla Polski dowódca AK gen. Tadeusz Bór-Komorowski nadał mu w 1943 roku Krzyż Walecznych. Nadano mu też Krzyż Armii Krajowej.

W 1995 roku prezydent Lech Wałęsa udekorował go Krzyżem Komandorskim Orderu Zasługi Rzeczypospolitej Polskiej.

Piśmiennictwo:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Ron_Jeffery
2. <http://www.dziennikzachodni.pl/arttykul/956993,john-ward-powstanie-warszawskie-ocza-mi-brytyjskiego-lotnika,2,id,t,sa.html>
3. <https://www.facebook.com/Uzbrojenie/posts/1189822934402363:0>

Pytania testowe

1. Ron Jeffery wstąpił do RAF w roku:
 - o 1935
 - o 1936
 - o 1937
2. Po przedostaniu się na terytorium okupowanej Polski nawiązał współpracę z:
 - o Armią Krajową
 - o Narodowymi Siłami Zbrojnymi
 - o Armią Ludową
3. W czasie wojny Ron Jeffery był korespondentem wojennym dziennika:
 - o „The Daily Telegraph”
 - o „The Guardian”
 - o „The Times”
4. Podczas powstania Ron Jeffery:
 - o prowadził audycje w radiu „Błyskawica” i przekazywał depesze do Londynu
 - o walczył w szeregach batalionu „Wigry”
 - o działał jako fotoreporter z ramienia Referatu Filmowego Biura Informacji i Propagandy Komendy Głównej Armii Krajowej
5. Gen. Tadeusz Bór-Komorowski odznaczył go:
 - o Krzyżem Armii Krajowej
 - o Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militarii
 - o Krzyżem Walecznych

135. TABLICA: ZAŁOGA „LIBERATORA” KG-836 Z 31. DWIZJONU SAAF

Tablica upamiętniająca śmierć załogi „Liberatora” KG-836 z 31. Dywizjonu SAAF, ul. Miodowa 22/24 (Akademia Teatralna w Warszawie)

Pomoc dla powstańczej Warszawy w nocy z 14 na 15 sierpnia

W nocy z 14 na 15 sierpnia wystartowało z pomocą dla powstańczej Warszawy 26 samolotów:

- 8 „Liberatorów” i 6 „Halifaxów” ze 148. i 178. Dywizjonu RAF,
- 7 „Liberatorów” z 31. Dywizjonu SAAF (South African Air Force – Południowoafrykańskie Siły Powietrzne),
- 2 „Liberatory” i 3 „Halifaxy” polskiej 1586. eskadry.

12 maszyn dokonało zrzutów na miasto: na pl. Krasińskich, pl. Napoleona i na zachodni brzeg Wisły za mostem Kierbedzia. 8 maszyn nie dokonało zrzutów z różnych przyczyn (głównie technicznych).

Nad Warszawą zestrzelono 4 samoloty:

- „Halifax” JN-926 ze 148. Dywizjonu RAF spadł zestrzelony na ul. Redutową (Wola), część załogi zginęła;
- „Liberator” EW-264 ze 178. Dywizjonu RAF spadł w płomieniach na ul. Na Bateriajce (Ochota), cała załoga zginęła;
- „Liberator” KG-836 z 31. Dywizjonu SAAF rozbił się o domy przy ul. Miodowej (Stare Miasto), cała załoga zginęła;
- „Liberator” KG-871 z 31. Dywizjonu SAAF, zestrzelony przez artylerię przeciwlotniczą rozbił się w Gołędzinowie (Praga), cała załoga zginęła.

Załoga „Liberatora” KG-836

- kpt. pil. Grattan Chesney Hooey SAAF – pilot
- kpt. pil. Peter Herbert Andrews SAAF – drugi pilot
- kpt. pil. Cedric Arthur Cooke SAAF – nawigator
- sierż. Peter Henry George Lees RAFVR – bombardier
- kpt. pil. Harry Allpress Ruston Male SAAF – radiooperator-strzelec
- kpt. pil. Gordon Bruce Pitt SAAF – radiooperator-strzelec
- chor. pil. Terence Desmond O’Keefe SAAF – radiooperator-strzelec

Zestrzelenie „Liberatora” KG-836

„Liberator” KG-836 z 31. Dywizjonu SAAF tuż przed dokonaniem zrzutu został celnie trafiony przez niemiecką obronę przeciwlotniczą, płonąć leciał nad ul. Miodową w kierunku pl. Krasińskich. Możliwe, że pilot chciał lądować, ale 100 m przed placem zahaczył skrzydłami o dachy domów stojących po obu stronach ulicy.

Zginęła cała 7-osobowa załoga oraz 7 cywilów i 3 żołnierzy AK.

Zbiorniki paliwa w skrzydłach spowodowały olbrzymie pożary w domach stojących po obu stronach. Samolot spadł, ale niewykluczone, że gdyby poleciał jeszcze 100 m dalej, runąłby na oczekujące na placu kobiety, które sygnalizowały miejsce zrzutu.

Informacje uzupełniające

Miejsce katastrofy zostało później utrwalone na fotografiach przez Zygmunta Sowińskiego „Ostoję”. Z wraku „Liberatora” wymontowano 2 uszkodzone karabiny Browning kal. 12,7mm. Powstańczy rusznikarze zdołali złożyć z nich jeden sprawny, który był używany przez żołnierzy batalionu „Chrobry”. Z racji tego że w zasobnikach zrzutowych nie

przenoszono amunicji kal. 12,7 mm, Browninga z Miodowej można było używać tylko do momentu wyczerpania zapasu amunicji pochodzącej z wraku „Liberatora” KG-836.

Do ekshumacji w 1947 roku ciała załogi samolotu znajdowały się w grobach na dziedzińcu dzisiejszej Akademii Teatralnej.

Po ekshumacji cała załoga została pochowana w kwaterze żołnierzy Wspólnoty Brytyjskiej na Cmentarzu Wojskowym przy ul. Prandoty w Krakowie.

Meldunek kpt. Wiktora Dobrzyńskiego „Włada”, kierownika Komisji Odbioru Zrzutów do Dowódcy Grupy „Północ” płk Karola Ziemskiego „Wachnowskiego” z 15 sierpnia 1944 roku:

Melduję, że dn. 15.VIII.44 g. 2.30 spadł zestrzelony samolot Halifax23, 4-o motorowy na kamienicę Miodowa Nr 24, którą przebiwszy rozpadł się na części, które upadły na ul. Miodową. Pożar, spowodowany materiałami pędnymi i smarami oraz wybuchającą amunicją zrzutową przeniósł się na sąsiednią kamienicę, która doszczętnie spłonęła. [...] Ze zgłiszcz wyciągnąłem 2 spalonych lotników, których oddałem do pochowania lekarzowi i kapelanowi.

W meldunku mowa jest o samolocie „Halifax”, ale to był „Liberator”.

Zdjęcia

Pierwszych 5 zdjęć jest autorstwa Zygmunta Sowińskiego. Przedstawiają szczątki alianckiego bombowca „Liberator” KG-836. W tle budynki Collegium Nobilium – Miodowa 22/24.

Zdjęcia pochodzą ze strony:

<http://www.1944.pl/fototeka/kolekcja/zygmunt-sowinski-ostoja,143.html#9892>

Budynek, na którym umocowana jest tablica pamiątkowa

Kwaterna żołnierzy Wspólnoty Brytyjskiej na Cmentarzu Wojskowym przy ul. Prandoty w Krakowie

https://pl.wikipedia.org/wiki/Cmentarz_wojskowy przy ul. Prandoty w Krakowie#/media/File:Krakow_Military_Cemetery,_II_WW_Commonwealth_section,1_Prandoty_street,Krakow,Poland.JPG

Piśmiennictwo:

1. <http://dziwnawojna.pl/historia-jednego-z-zestrzelonych-nad-warszawa-samolotow-z-alianckim-wsparciem-dla-powstania/>
2. <https://hu-hu.facebook.com/LotniczaWarszawa/photos/a.205153556184839.57520.196195507080644/781324418567747/>
3. <http://forum.tradytor.pl/viewtopic.php?t=3831>
4. <https://www.facebook.com/chrobryjeden/photos/1234278779946013.1073741835.218905368150031/1234278789946012/?type=3&theater>

Pytania testowe

1. Dowódcą „Liberatora” KG-836 był:
 - por. Gordon Bruce Pitt
 - por. Grattan Chasney Hoey
 - por. Peter Herbert Andrews
2. We wraku samolotu znaleziono broń:
 - 1 karabin Browning kal. 7,7 mm
 - 2 karabiny Browning kal. 12,7 mm
 - 3 karabiny Bren kal. 7,7 mm

3. Zdobytej broni używali powstańcy z batalionu:
 - „Chrobry”
 - „Kiliński”
 - „Parasol”
4. Zestrzelony nad Warszawą „Liberator” KG-836 wchodził w skład:
 - 178. dywizjonu RAF
 - 31. dywizjonu SAAF
 - 148. dywizjonu RAF
5. „Liberator” KG-836 rozbił się:
 - na ul. Ratuszowej na Pradze
 - na ul. Redutowej na Woli
 - na ul. Miodowej na Starym Mieście

136. TABLICA: ŁUKASZ KONRAD CIEPLIŃSKI

Portret Łukasza Cieplińskiego w budynku PAST z umocowaną tabliczką z kodem QR udostępniającym niniejszy biogram. Tabliczka została umocowana 20 kwietnia 2015 roku

Łukasz Konrad Ciepliński ps. „Pług”, „Ostrowski”, „Ludwik”, „Apk”, „Grzmot”, „Bogdan” (ur. 26 listopada 1913 w Kwilczu, zm. 1 marca 1951 w Warszawie) – podpułkownik piechoty Wojska Polskiego (1 marca 2013 roku, w ramach obchodów Narodowego Dnia Pamięci Żołnierzy Wyklętych pośmiertnie awansowany do stopnia pułkownika przez Ministra Obrony Narodowej Tomasza Siemoniaka), żołnierz Organizacji Orła Białego, ZWZ-AK oraz NIE i Delegatury Sił Zbrojnych na Kraj, prezes IV Komendy Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość, kawaler Orderu Orła Białego nadanego pośmiertnie w 2007 roku przez Prezydenta RP Lecha Kaczyńskiego. Na mocy ustawy uchwalonej przez Sejm RP na posiedzeniu z 4 lutego 2011 roku kolejne rocznice męczeńskiej śmierci członków IV Zarządu Głównego WiN, w tym Łukasza Cieplińskiego, obchodzone są 1 marca jako nowe święto państwowe – Narodowy Dzień Pamięci „Żołnierzy Wyklętych”. 1 marca 2017 roku, w ramach kolejnych obchodów, Minister Obrony Narodowej Antoni Macierewicz nadał 3. Brygadzie Obrony Terytorialnej imię płk. Łukasza Cieplińskiego. Brygada otrzy-

mała nazwę wyróżniającą „Podkarpacka” i przejęła tradycje miejscowego podokręgu i inspektoratów AK oraz okręgu i rejonów WiN.

Okres przed II wojną światową

Urodził się w rodzinie o tradycjach patriotycznych. Jego rodzicami byli Franciszek i Maria z domu Kaczmarek. W 1927 roku ukończył 6-klasową Publiczną Szkołę Powszechną w rodzinnym Kwiliczu, kontynuował następnie naukę w sąsiednim Międzychodzie. W latach 1929–1934 uczęszczał do Korpusu Kadetów nr 3 w Rawiczu, gdzie obok normalnego kursu gimnazjum ogólnokształcącego przeszedł zasadnicze szkolenie wojskowe na poziomie rekrucim, a następnie podoficerskim, wdrażając się do dyscypliny i nabierając żołnierskiego hartu. W maju 1934 roku uzyskał świadectwo dojrzałości i stopień wojskowy starszego strzelca. Od 1934 roku służył zawodowo w Wojsku Polskim. Początkowo – w latach 1934–1935 – odbywał szkolenie w Szkole Podchorążych Piechoty w Komorowie–Ostrowi Mazowieckiej, do której jako wzorowy kadet został przyjęty od razu na drugi rok, z pominięciem jednorocznego wstępnego kursu unitarnego. Szkołę ukończył z jedną z najwyższych lokat, uzyskując stopień starszego sierżanta podchorążego. 15 października 1936 roku otrzymał promocję na stopień podporucznika piechoty. 11 listopada tego samego roku spotkało go szczególne wyróżnienie, kiedy jako delegat swego rocznika uczestniczył w tradycyjnej wizycie na Zamku Królewskim w Warszawie u Prezydenta RP Ignacego Mościckiego. Przydzielony do 62. Pułku Piechoty w Bydgoszczy, służył w nim nieprzerwanie do wybuchu II wojny światowej, obejmując w 1938 roku dowództwo plutonu, a w roku 1939 kompanii przeciwpancernej. W tym czasie dał się m.in. poznać jako zapalony sportowiec. Zdobywał nagrody w indywidualnych konkursach strzelania z karabinu, był mistrzem w pięcioboju nowoczesnym, dobrze jeździł konno i pływał.

Okres II wojny światowej

Po wybuchu II wojny światowej walczył w szeregach 62. Pułku Piechoty jako dowódca kompanii przeciwpancernej, m.in. w bitwie nad Bzurą i w Puszczy Kampinoskiej podczas przebijania się do oblężonej Warszawy. Wyróżnił się w walkach pod Witkowicami, gdzie z działka przeciwpancernego zniszczył 6 niemieckich czołgów i 2 wozy dowódcze. Został za ten wyczyn odznaczony osobiście Orderem Virtuti Militari V klasy przez gen. Tadeusza Kutrzebę (generał odpiął dla niego order od swojego munduru podczas bitwy) oraz awansowany do stopnia porucznika. Po przebiciu się z resztkami pułku przez Puszczę Kampinoską do Warszawy Ciepłiński walczył w jej obronie. Po kapitulacji Warszawy 28 września 1939 roku nie poszedł do niewoli. W celu zorganizowania trasy przerzutowej wraz z innymi oficerami przedostał się na Węgry, do Budapesztu, do polskiej placówki wojskowej. Po przeszkoleniu i otrzymaniu ładunku (pieniądze i instrukcje) wyruszył w drogę powrotną do Polski.

16 stycznia 1940 roku, na skutek zdrady, został wraz z towarzyszącymi mu osobami (Kazimierz Heilman-Rawicz, Lucjan Kühn i Zygmunt Pawłowicz) aresztowany przez policję ukraińską w Baligródzie. Pojmany pod przybranym nazwiskiem Jan Pawlita, został osadzony w więzieniu w Sanoku, z którego na początku maja 1940 roku zbiegł i dotarł do Rzeszowa. Tam natychmiast zaangażował się w działalność konspiracyjną; został mianowany komendantem Podokręgu Rzeszowskiego Organizacji Orła Białego. Po scaleniu OOB z ZWZ objął funkcję komendanta Obwodu Rzeszów. W tym czasie otrzymał awans do stopnia kapitana. Od roku 1941 stał na czele Inspektoratu Rejonowego ZWZ-Podokręg Rzeszów AK; zajmował to stanowisko aż do lutego 1945 roku, brał udział

w wielu akcjach bojowych na obszarze powiatów Rzeszów, Dębica, Kolbuszowa. Jego adiutantem był Mieczysław Wałęga.

Doprowadził do doskonałego zorganizowania struktur wywiadu i kontrwywiadu, które zlikwidowały łącznie ok. 300 konfidentów Gestapo i kolaborantów. Sukcesem jego podwładnych było przechwycenie części pocisków V-1 i V-2 wiosną 1944 roku oraz wykrycie tajnej kwatery Adolfa Hitlera w tunelu kolejowym pod wsią Stępina niedaleko Strzyżowa. Przyczynił się do uruchomienia na Rzeszowszczyźnie konspiracyjnej fabryki broni. W międzyczasie awansował do stopnia majora. W maju 1944 roku przeprowadził akcję „Kośba” – likwidację funkcjonariuszy niemieckich na swoim terenie. Nosił wówczas pseudonim „Pług”.

W ramach akcji „Burza” jego oddziały zorganizowane w 39. Pułk Piechoty Strzelców Lwowskich AK 2 sierpnia 1944 roku brały udział w wyzwaniu Rzeszowa. W połowie sierpnia, wobec nakazu radzieckiego komendanta wojskowego o złożeniu broni przez AK, zdecydował o zejściu w konspirację. Był przeciwny ujawnianiu się żołnierzy AK i wstępowaniu do LWP – wydał rozkaz o bojkocie mobilizacji. W nocy z 7 na 8 października 1944 roku podjął nieudaną próbę odbicia 400 akowców więzionych przez NKWD na Zamku Rzeszowskim. W styczniu 1945 roku został przeniesiony do sztabu Okręgu Krakowskiego AK. Tam współtworzył organizację NIE, zostając w lutym tego roku inspektorem rejonowym NIE i szefem sztabu Okręgu – najpierw w NIE, a następnie w Delegaturze Sił Zbrojnych na Kraj. Związał się też ze Zrzeszeniem Wolność i Niezawisłość.

Okres po II wojnie światowej

We wrześniu 1945 roku został prezesem Okręgu Krakowskiego WiN, a w grudniu tego roku komendantem Obszaru Południowego. Po rozbiciu przez Urząd Bezpieczeństwa III Zarządu Głównego WiN i aresztowaniu Wincentego Kwiecińskiego w styczniu 1947 utworzył IV Zarząd Główny WiN. Przeniósł siedzibę Zrzeszenia z Krakowa do Zabrza. Za jego kierownictwa osłabiona organizacja rozwijała głównie działalność wywiadowczą i propagandową, m.in. utworzono ekspozytury zagraniczne w Londynie, Paryżu, Berlinie, Monachium i Rzymie. Występował wówczas pod pseudonimami „Ostrowski” i „Ludwik”. To on, jak piszą historycy, *wprowadza WiN na najwyższy szczebel w historii jego istnienia, tak pod względem organizacyjnym, jak i ideowym*. Ciepłiński ze współpracownikami alarmował świat, że w Polsce rządzonej przez komunistów łamane są elementarne prawa człowieka, dokumentował zbrodnie bezpieki, śledził działania władz i sił sowieckich w Polsce i roztaczał wizję obalenia komunizmu. Działania IV ZG WiN były najbardziej heroiczne w historii tej organizacji, bo przypadły na czas sfałszowania wyborów przez komunistów w styczniu 1947 roku, nasilenia terroru i załamania się postaw społeczeństwa.

28 listopada 1947 roku został aresztowany w Zabrzu przez funkcjonariuszy UB. Zawierzył obietnicom oficerów UB o ogłoszeniu „cichej amnestii” dla jego podkomendnych, ujawnił kontakty organizacyjne i swoich współpracowników. W celu ratowania aresztowanych w czasie likwidacji IV Zarządu Głównego WiN 2,5 tysiąca podkomendnych i doprowadzenia do ich amnestionowania początkowo zgodził się na udział w „grze wywiadowczej” z wywiadami państw zachodnich; gdy jednak zorientował się, że MBP nie ma zamiaru dotrzymać umowy, wycofał się z niej, podpisując tym samym na siebie wyrok śmierci. Brutalne i okrutne śledztwo wobec ppłk. Łukasza Ciepłińskiego i jego współpracowników trwało aż 3 lata i było prowadzone pod bezpośrednim nadzorem NKWD. Był przetrzymywany w warszawskim więzieniu mokotowskim. Zachowały się

grypsy więzienne adresowane do rodziny w ostatnich miesiącach życia Łukasza Cieplińskiego. Pisał je ołówkiem chemicznym na dwóch stronach bibułki, którą skręcał i wciskał w szwy chusteczki sporządzonej z więziennego prześcieradła, następnie przemywanej do krewnych. Ta chusteczka trafiła do adresatów i dziś jest najcenniejszą pamiątką rodziny. W jednym z grypsów pisał do żony: *Kochana Wisiu! Jeszcze żyję, chociaż są to prawdopodobnie już ostatnie dla mnie dni. Siedzę z oficerem gestapo. Oni otrzymują listy, a ja nie. A tak bardzo chciałbym otrzymać chociaż parę słów Twoją ręką napisanych (...). Ten ból składam u stóp Boga i Polski (...). Bogu dziękuję za to, że mogę umierać za Jego wiarę świętą, za moją Ojczyznę i za to, że dał mi taką żonę i wielkie szczęście rodzinne.*

Rozprawa odbyła się w październiku 1950 roku przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Warszawie. Przed stalinowskim sądem mówił: *Staję przed zarzutem zdrady narodu polskiego, a przecież już w młodości życie moje Polsce ofiarowałem i dla niej chciałem pracować. Dla mnie sprawa polska była największą świętością.* Prasa pisała natomiast: *Historia zdrady narodowej... Szpiedzy na żołdzie amerykańskim... Współpracowali z Mikołajczykiem i kardynałem Hlondem.* 14 października ppłk Łukasz Ciepliński został skazany na 5-krotną karę śmierci oraz 30 lat więzienia (wraz z nim zostało osądzonych i skazanych na karę śmierci 6 jego współpracowników: Józef Batory, Franciszek Błażej, Karol Chmiel, Mieczysław Kawalec, Adam Lazarowicz, Józef Rzepka); wyrok wydała ława pod przewodnictwem płk. Aleksandra Wareckiego. Przed śmiercią Łukasz Ciepliński powiedział współwięźniowi, że będzie trzymał w ustach medalik i po tym będzie można odnaleźć jego zwłoki. Wyrok śmierci został wykonany 1 marca 1951 roku, Łukasz Ciepliński został zabity strzałem w tył głowy w piwnicy pomieszczeń gospodarczych więzienia UB na Mokotowie w Warszawie. Według współwięźniów wszyscy oskarżeni w procesie zostali straceni tego samego dnia, choć w aktach znajdują się dwie daty: 1 marca i 1 czerwca. Miejsce jego pochówku do dziś pozostaje nieznanne. Pozostawił żonę Jadwigę Zofię z Sicińskich, z którą związek małżeński zawarł 5 sierpnia 1945 roku w parafii pw. św. Józefa w Rzeszowie-Staromieściu, oraz syna Andrzeja.

Ordery i odznaczenia

- Order Orła Białego (2007, pośmiertnie)
- Krzyż Srebrny Orderu Wojennego Virtuti Militari
- Krzyż Walecznych

Film i zdjęcia

Ppor. Łukasz Ciepliński jako dowódca kompanii przeciwpancernej II batalionu 62. Pułku Piechoty (rok 1939)

*Łukasz Ciepliński jako
elew Korpusu Kadetów
nr 3 w Rawiczu*

*Łukasz Ciepliński jako
podporucznik 62. Pułku
Piechoty w Bydgoszczy*

Łukasz Ciepliński

<http://www.bohaterowie1939.pl/polegly,cieplinski,lukasz,7914.html>

*Tablica pamiątkowa na murze więzienia
w Sanoku*

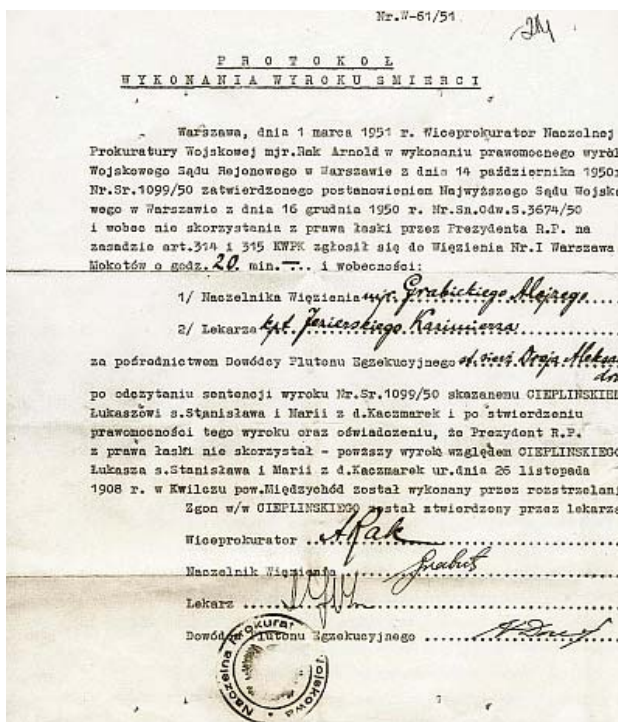

*Pomnik – symboliczna mogiła ku czci
7 członków IV Zarządu Głównego
WIN, w tym Łukasza Cieplińskiego,
zamordowanych 1 marca 1951 roku,
wystawiony na cmentarzu Wilkowyja
w Rzeszowie*

*Łukasz Ciepliński z żoną Jadwigą
(rok 1946)*

<http://www.piotrsamolewicz.pl/2016/12/26/wspomnienie-o-andrzej-cieplinskim/>

Protokół wykonania wyroku śmierci na Łukaszu Cieplińskim wystawiony 1 marca 1951 roku przez Naczelną Prokuraturę Wojskową

Łukasz Ciepliński upamiętniony na tablicy pamiątkowej obelisku w Witkowicach

Monument Łukasza Cieplińskiego w strukturze Pomnika Żołnierzy Wyklętych w Rzeszowie
Pomnik został odsonięty 17 listopada 2013 roku, kilka dni przed setną rocznicą urodzin Łukasza Cieplińskiego. Projekt stworzył i pomnik wykonał prof. Karol Badyňa. Ponadto tworzą go popiersia sześciu członków WiN (Adam Lazarowicz, Mieczysław Kawalec, Józef Batory, Franciszek Błażej, Józef Rzepka, Karol Chmiel).

Popiersie Łukasza Cieplińskiego w Parku Jordana w Krakowie, odsłonięte 1 marca 2017 roku

Składanie przysięgi przez żołnierzy 3. Podkarpackiej Brygady Obrony Terytorialnej w Rzeszowie im. płk. Łukasza Cieplińskiego „Pługa” na sztandar Inspektoratu Rzeszów Armii Krajowej „Rteć”, „Rzemiosło”

Piśmiennictwo:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/%C5%81ukasz_Ciepli%C5%84ski
2. <https://dobroni.pl/n/pogromca-czolgow-pod/2218>
3. <http://www.gloswielkopolski.pl/artukul/729599,lukasz-cieplinski-z-kwilcza-ostatni-szef-wini-jego-ostatnie-grypsy-z-wiezienia-rocznica,2,id,t,sa.html>
4. <http://www.bohaterowie1939.pl/polegly,cieplinski,lukasz,7914.html>

Pytania testowe

1. Bezpośrednio przed wybuchem wojny i podczas kampanii wrześniowej Łukasz Ciepliński służył w:
 - 55. Poznańskim Pułku Piechoty
 - 69. Pułku Piechoty
 - 62. Bydgoskim Pułku Piechoty
2. Po kapitulacji Warszawy Łukasz Ciepliński i trafił do niewoli i przedostał się:
 - do Francji
 - na Węgry
 - do Wielkiej Brytanii

3. W roku 1940 zaangażował się w działalność konspiracyjnej organizacji:
 - o Organizacja Orła Białego
 - o Miecz i Pług
 - o Związek Jaszczurczy
4. Łukasz Ciepliński został aresztowany przez funkcjonariuszy UB:
 - o 28 listopada 1947 roku
 - o 10 maja 1945 roku
 - o 5 września 1946 roku
5. W roku 2007 Łukasz Ciepliński został odznaczony pośmiertnie:
 - o Krzyżem Komandorskim Orderu Wojennego Virtuti Militari
 - o Orderem Orła Białego
 - o Orderem Odrodzenia Polski

137. POMNIK POWSTANIA WARSZAWSKIEGO

Pomnik Powstania Warszawskiego, pl. Krasińskich. Pomnik zlokalizowany jest w pobliżu wjazdu kanałowego, przez który 1 i 2 września 1944 roku powstańcy ewakuowali się ze Starego Miasta do Śródmieścia

Historia pomnika

Pierwsze próby utworzenia pomnika miały miejsce już w 1945 roku, a Biuro Odbudowy Stolicy zorganizowało nawet konkurs na jego projekt, wygrany przez Jerzego Staniszkisa i Jerzego Hryniewieckiego. Projektu jednak nigdy nie zrealizowano, ale pomysł powracał pod różnymi nazwami: „Pomnik Bojowników o Wolność i Demokrację” (1948), „Pomnik Bohaterów Warszawy” (1957) czy „Pomnik Bohaterów Powstania”. Działania przełożyły się na powstanie pomników Bohaterów Warszawy 1939–1945 (ustawionego niegdyś na pl. Teatralnym, a dziś przy Nowym Przejazdzie) oraz Powstańców Warszawy (ustawionego na pl. Powstańców Warszawy). Pomnika upamiętniającego samo Powstanie Warszawskie nadal jednak nie było.

Inicjatywa ustawienia pomnika została wysunięta 18 września 1980 roku przez Mariana Pyzła ze Staromiejskiego Koła Terenowego PTTK. Powstał Społeczny Komitet Budowy Pomnika Powstania Warszawskiego 1944, któremu przewodniczyli gen. bryg. Jan Mazurkiewicz „Radosław” oraz prof. dr Jan Karol Kostrzewski. Lokalizację wybrano w telewizyjnym sondażu, zebrano też pieniądze – w sumie 22 miliony zł.

W 1983 roku rozpisano konkurs na pomnik, jednak żadna z 65 prac nie przypadła jury do gustu.

W drugim etapie konkursu wybrano projekt Piotra Rzeczkwoskiego, studenta ASP, i Marka Ambroziewicza, który przedstawiał mur i wybiegających zza niego powstańców (część pierwsza) oraz mur i powstańców kryjących się za nim (część druga). Zgody na budowę pomnika w tym kształcie jednak nie udzielono.

W 1984 roku rozpisano nowy konkurs, a spośród 3 nadesłanych prac wybrano koncepcję prof. Wincentego Kućmy oraz inż. Jacka Budyna. Projekt zaakceptowano w 1985 roku, jednak już 31 lipca 1984 roku położono kamień węgielny pod monument. Projekt wywoływał dużo kontrowersji i, pomimo rozpisania w 1988 roku, trzeciego konkursu, decyzją ministra wybudowano pomnik według wcześniej zatwierdzonego projektu.

Pomnik odsłonięto 1 sierpnia 1989 roku, w 45. rocznicę wybuchu Powstania Warszawskiego.

Opis pomnika

Pomnik składa się z 2 elementów: powstańcy wybiegający spod monumentalnego pylonu to tzw. „zryw”, natomiast ludzie stojący nad zejściem do kanałów to tzw. „epilog”, symbolizujący koniec powstania na Starym Mieście. Na tyłach części „zryw” znajdują się płaskorzeźbione imitacje plakatów podziemia z okresu II wojny światowej, orderów wojenne oraz tablica pamiątkowa z informacjami o projektancie pomnika i komitecie jego budowy. Rzeźby wykonano w brązie, a pylony są betonowe.

Ponadto na kolumnach pobliskiego gmachu Sądu Apelacyjnego, w miejscu, gdzie na innych kolumnach znajdują się łańciskie sentencje, umieszczone zostały nazwy wszystkich jednostek bojowych biorących udział w Powstaniu Warszawskim, na pobliskiej ścianie znajduje się także duży napis Powstanie Warszawskie 1944 oraz tablica pamiątkowa ze spisem dywizji lotniczych, które niosły pomoc powstańczej Warszawie.

W sierpniu 2013 roku rozpisany został przetarg na remont konserwatorski pomnika, prace zostały wykonane w okresie od 26 września do 28 listopada. Projekt renowacji przygotował zespół pod kierunkiem Andrzeja Jeżewskiego, w ramach prac oczyszczono brązowe rzeźby i ścianę pamięci, uzupełniono ubytki i zabezpieczono je antykorozyjnie oraz ponownie ułożono bruk i schody. W 2014 roku wymieniona została też nawierzchnia wokół pomnika, prace prowadzono od kwietnia do lipca.

Informacje uzupełniające

Budowę pomnika poprzedziła zbiórka pieniędzy i surowców potrzebnych do jego wykonania. Pomnik tworzą postacie powstańców. Część z powstańców wchodzi do kanału (nawiązanie do ewakuacji Starówki), a część wybiega spod konstrukcji przypominającej walące się ściany i cegły spadające w wyniku wielkiego wybuchu.

Pomnik jest krytykowany przez niektórych architektów za brak walorów artystycznych oraz nawiązanie do konwencji socrealistycznych.

Pomnik był miejscem historycznych wydarzeń. Podczas uroczystości 50. rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego w 1994 roku prezydent Niemiec Roman Herzog, jako pierwszy Niemiec w historii, przeprosił naród polski za rozpętanie przez III Rzeszę II wojny światowej i bardzo krwawe stłumienie powstania, powiedział m.in.:

To wywołuje w nas Niemcach wstyd, że nazwa naszego kraju i narodu jest już na zawsze związana z bólem i cierpieniem, które zostało zadane milionom Polaków.

Obecnie tłem pomnika jest wybudowany w 1999 roku Gmach Sądu Najwyższego Rzeczypospolitej Polskiej.

Według zamysłu projektanta, profesora Wincentego Kućmy, pomnik stanowi jeden z elementów tryptyku, w skład którego wchodzi także: pomnik Obrońców Poczty Polskiej w Gdańsku (1979) oraz pomnik Poległym w Obronie Ojczyzny w Częstochowie (1985).

Zdjęcia

Tablica fundacyjna

„Zryw”

Napis na murze

„Plakaty”

Piśmiennictwo:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Pomnik_Powstania_Warszawskiego
2. <https://www.holidaycheck.pl/pi/43c69d08-746d-3fd9-940b-72f79e5105de>

Pytania testowe

1. Pierwszy konkurs na projekt pomnika upamiętniającego Powstanie Warszawskie zorganizowano w roku:
 - 1945
 - 1956
 - 1960
2. Ostatecznie zwyciężył projekt opracowany przez:
 - Piotra Rzeczковского i Marka Ambroziewicza
 - Jerzego Staniszkisa i Jerzego Hryniewieckiego
 - Wincentego Kućmę i Jacka Budyna
3. Pomnik Powstania Warszawskiego odsłonięty został:
 - 31 lipca 1984 roku
 - 1 sierpnia 1989 roku
 - 1 sierpnia 1985 roku
4. W bezpośrednim sąsiedztwie pomnika znajduje się gmach:
 - Ministerstwa Sprawiedliwości
 - Sądu Najwyższego RP
 - Ambasady Chińskiej Republiki Ludowej
5. Społecznemu Komitetowi Budowy Pomnika Powstania Warszawskiego przewodniczył m.in.:
 - gen. Jan Mazurkiewicz „Radosław”
 - ppłk Antoni Żurowski „Papierz”
 - płk Kazimierz Pluta-Czachowski „Kuczaba”

138. TABLICA: KAZIMIERZ LESKI

Tablica pamiątkowa, ul. Nowy Świat 4

Kazimierz Leski ps. „Bradł”, „37”, „Leon Juchniewicz”, „Karol Jasiński”, „Juliusz Kozłowski”, „gen. Julius von Hallman”, „gen. Karl Leopold Jansen”, „Pierre”, „Jules Lefebvre” (ur. 21 czerwca 1912 w Warszawie, zm. 27 maja 2000 tamże) – polski inżynier-mechanik, wynalazca, żołnierz AK i powstaniec warszawski.

Okres przed II wojną światową

Był synem inżyniera Juliusza Leskiego. Do roku 1930 uczęszczał do VIII Liceum Ogólnokształcącego w Warszawie.

Ukończył Gimnazjum Państwowe im Władysława IV i Wyższą Szkołę Budowy Maszyn i Elektrotechniki im. H. Wawelberga i S. Rotwanda.

Jeszcze w czasach gimnazjalnych jego wielkim marzeniem było latanie. Przeszedł kurs teoretyczny, badania lekarskie i szkolenie na kategorii A, B i C. Złożył podanie o przyjęcie do dęblińskiej Szkoły Podchorążych Rezerwy Lotnictwa i otrzymał skierowanie na kurs rekrucki w Dywizyjnej Szkole Podchorążych Piechoty przy 15. Pułku Piechoty. Dopiero po ukończeniu tego kursu załatwił sobie przeniesienie do Szkoły Podchorążych Rezerwy Lotnictwa w Sadkowie pod Radomiem. Tam latał na szybowcach i samolotach RWD-8, PWS-14 i PWS-24.

W 1936 roku wyjechał do Holandii, do pracy w centralnym holenderskim biurze konstrukcyjnym okrętów – Nederlandse Verenigde Scheepsbouw Bureaus B.V. w Hadze, gdzie początkowo pracował jako kreślarz. W Holandii kontynuował naukę – studiował na Wydziale Budowy Okrętów Politechniki w Delft.

Po zakończeniu kariery kreślarza rozpoczął pracę w dziale okrętów podwodnych. Do jego obowiązków należało umiejscawianie w projektach okrętów wytypowanych urządzeń i maszyn, wraz z zaprojektowaniem i obliczeniami wytrzymałościowymi mocowań i zawiesznień.

W tym czasie uczestniczył m.in. w projektowaniu okrętów podwodnych ORP „Sęp” i ORP „Orzeł”, które budowano w stoczni Koninklijke Maatschappij na zamówienie polskiej marynarki wojennej. Dość szybko dał się poznać jako twórczy konstruktor, opracowując m.in. nowe, zasadniczo inne niż dotychczas stosowane, elastyczne posadowienie szybkoobrotowych (20 000 obr./min) dmuchaw powietrznych stosowanych do szasowania balastów, co usunęło źródło dość częstych i trudnych do naprawy awarii. W czasie budowy ORP „Orzeł” Kazimierz Leski odpowiedzialny był za sprawy siłowni.

Okres II wojny światowej

Wybuch wojny zaskoczył go w Sadkowie. 17 września 1939 roku, po ewakuacji lotniska na wschód, został, jako pilot samolotu łącznikowego R-XIII F, zestrzelony przez Armię Czerwoną w pobliżu Czortkowa nad Seretem; ranny i wzięty do niewoli, uciekł z niej do Lwowa, a następnie przedostał się do Warszawy.

Włączył się do polskiej konspiracyjnej organizacji wywiadowczej „Muszkietery”, w której prowadził wywiad komunikacyjny i kontrwywiad – „Mu-37”. Od 1942 roku, po rozbitciu „Muszkietarów”, był oficerem w ZWZ-AK w Biurze Studiów Wojskowych – Oddział II Komendy Głównej referat „Komunikacja” – oraz w kontrwywiadzie – referat „997” zajmujący się działalnością obcych wywiadów.

W ramach tego referatu rozpracowywał niemieckie służby wywiadowcze na terenie Warszawy: wywiad policyjny Sicherheitspolizei (Abt. III, Abt. IV AS, Abt. IV E, Abt. IV N, Abt. ES) i wywiad wojskowy – Abwehre.

Od początku 1942 roku organizował także drogi dla przetrzutu kurierów na Zachód

poza teren okupacji niemieckiej. W tym czasie stał na czele komórki „666”, której zadaniem było przerzucanie ludzi i materiałów wywiadowczych z Komendy Głównej Armii Krajowej do Sztabu Naczelnego Wodza w Londynie. Z dokumentami doskonale przygotowanymi przez Wydział Legalizacji Oddziału II Komendy Głównej Armii Krajowej „Agaton”, z dobrą znajomością języka i idealnym wczuciem się w rolę, wielokrotnie jeździł przez Berlin, Hanower i Brukselę do Paryża.

Początkowo podróżował jako cywilny pracownik firmy działającej na potrzeby Wehrmachtu, jednak wojenny uraz kręgosłupa dawał mu się mocno we znaki – nie mógł długo stać, a miejsca siedzące zarezerwowane były głównie dla niemieckich oficerów. To skłoniło go do zmiany tożsamości. Kolejne podróże odbywał już jako niemiecki generał Julius von Hallmann, którego od 1943 zastąpił gen. Karl Leopold Jansen. W trakcie „przecierania tras” dla przyszłych kurierów dotarł do Hiszpanii (Pireneje). W międzyczasie nawiązał współpracę z francuskim ruchem oporu. W Warszawie współpracował też z Referatem „998” (łączność z uwięzionymi) II Oddziału KG AK.

Jako generał niemieckich wojsk technicznych von Hallman zdobył plany fortyfikacji jednego z odcinków Wału Atlantyckiego (co ułatwiło aliantom lądowanie w Normandii).

W Powstaniu Warszawskim walczył jako dowódca kompanii „Bradł” batalionu „Miłosz”. Za męstwo został odznaczony Krzyżem Virtuti Militari i trzykrotnie Krzyżem Walecznych.

Po kapitulacji wyszedł z Warszawy w składzie 72. Pułku Piechoty. Uciekł z konwoju przed Ożarowem, powrócił do konspiracji i został szefem sztabu Obszaru Zachodniego AK (Pomorze), a następnie Delegatury Sił Zbrojnych na Kraj.

Okres po II wojnie światowej

Od lutego 1945 roku współdziałał przy tworzeniu Zjednoczenia Stoczni Polskich oraz organizował, jako dyrektor, Stocznnię Nr 2 w Gdańsku, utrzymując cały czas kontakt z podziemiem. Ratował w tym czasie przed wywiezieniem do ZSRR nielicznie ocalałe z pożogi wojennej urządzenia portowe.

Aresztowany przez UB w sierpniu 1945 roku w Poznaniu, przewieziony został do Warszawy i osadzony w X pawilonie więzienia na Mokotowie.

W styczniu 1947 roku, w procesie Komendy Głównej WiN (główny oskarżony płk Jan Rzepecki) skazany na 12 lat więzienia pod zarzutem usiłowania obalenia ustroju, a następnie współpracy z okupantem.

Karę odbywał na ul. Rakowieckiej w pawilonach: X, XI i I, następnie w obozie pracy przy Zakładach Naprawczych samochodów Star w Jelczu (1953), krótko we Wrocławiu – w więzieniu przy ul. Kleczkowskiej – i ponownie na warszawskim Mokotowie.

Wiosną 1955 roku wyszedł na wolność. 17 czerwca 1957 roku wyrokiem Sądu Wojewódzkiego dla m.st. Warszawy został zrehabilitowany.

W latach 1955–1957 pracował jako redaktor naukowy w Państwowych Wydawnictwach Technicznych, następnie ponownie w Przemysle Okrętowym.

W latach 1962–1978 był dyrektorem naukowym (właściwie p.o. dyrektora, gdyż stale pomijano go przy awansach) i pracownikiem naukowym w Ośrodku Informacji Naukowej PAN.

Był autorem wielu patentów i ok. 150 prac naukowych, organizatorem ruchu wynalazczego i honorowym prezesem Stowarzyszenia Polskich Wynalazców i Racjonalizatorów.

W 1973 roku uzyskał na Uniwersytecie Warszawskim stopień doktora nauk humanistycznych. W tym czasie poświęcił się pracy nad maszynową analizą i syntezą tekstów pisanych w języku naturalnym.

Był honorowym członkiem Polskiej Federacji Campingu. Autorem wielokrotnie wzn-

wianych wspomnień *Życie niewłaściwie urozmaicone: wspomnienia oficera wywiadu i kontrwywiadu AK.*

W 1988 roku Telewizja Polska wyprodukowała film dokumentalny ukazujący wojenne losy Kazimierza Leskiego – *Byłem generałem Wehrmachtu* – scenariusz i reżyseria Jacek Bławut.

W 1989 roku, został przewodniczącym Związku Powstańców Warszawskich.

W 1995 roku Instytut Yad Vashem przyznał mu tytuł Sprawiedliwy wśród Narodów Świata.

Zmarł 27 maja 2000 roku, pochowany na Starych Powązkach.

Odnaczenia

- Krzyż Srebrny Orderu Virtuti Militari
- Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (1994)
- Krzyż Walecznych – trzykrotnie
- Złoty Krzyż Zasługi z Mieczami

Zdjęcia

Poniższe zdjęcia pochodzą ze strony:

<http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/kazimierz-leski,214.html>

Kazimierz Leski w Szkole Podchorążych Lotnictwa (rok 1938)

Kazimierz Leski – okres przedwojenny

Kazimierz Leski – okres okupacji

Fałszywy ausweis Kazimierza Leskiego, wystawiony przez Stanisława Jankowskiego „Agatona”

*Kazimierz Leski –
okres powojenny*

*Kazimierz Leski po odebraniu
medalu Sprawiedliwy wśród
Narodów Świata, przyznanego
przez Instytut Yad Vashem za
pomaganie Żydom w czasie II
wojny światowej (22 marca 1996
roku)*

*Grób rodziny Leskich na warszawskich
Powązkach*

*Kazimierz Leski „Bradł” (na zdjęciu
po lewej) i Stanisław Jankowski „Agaton”
na uroczystości z okazji 50. rocznicy
wybuchu II wojny światowej w Malmö
(rok 1989)*

Piśmiennictwo:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Kazimierz_Leski
2. <http://www.tpw.org.pl/index.php/wspomnienia/articles/kazimierz-leski-1912-2000.html>
3. <http://www.tpw.org.pl/index.php/wspomnienia/articles/kazimierz-leski-1912-2000.html>
4. <https://opinie.wp.pl/polski-szpieg-kazimierz-leski-wykradl-plany-walu-atlantyckiego-podajac-sie-za-niemieckiego-general-a-6126017561577601a>
5. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/kazimierz-leski,214.html>

Pytania testowe

1. Przed wojną Kazimierz Leski przeszedł kurs rekrucki w:
 - o Szkole Podchorążych Piechoty w Komorowie
 - o Dywizyjnej Szkole Podchorążych Piechoty przy 15. Pułku Piechoty
 - o Szkole Podchorążych Artylerii Przeciwlotniczej w Brześciu n. Bugiem

2. Brał m.in. udział w pracach nad projektem polskiego okrętu podwodnego:
 - ORP „Żbik”
 - ORP „Sokół”
 - ORP „Orzeł”
3. W początkach okupacji należał do konspiracyjnej organizacji wywiadowczej o nazwie:
 - „Sztyltnicy”
 - „Muskieteryzy”
 - „Gwardziści”
4. W Powstaniu Warszawskim Kazimierz Leski walczył jako dowódca kompanii batalionu:
 - „Zośka”
 - „Karpaty”
 - „Miłosz”
5. Społecznemu Komitetowi Budowy Pomnika Powstania Warszawskiego przewodniczył m.in.:
 - gen. Jan Mazurkiewicz „Radosław”
 - ppłk Antoni Żurowski „Papierz”
 - płk Kazimierz Pluta-Czachowski „Kuczaba”

139. TABLICA: OBRONA PRZEKOPU I BARYKADY POWSTAŃCZEJ

Tablica upamiętniająca obronę barykady powstańczej, umieszczona przez Stołeczną Radę Narodową i odsłonięta 21 sierpnia 1971 roku, Al. Jerozolimskie 23

<http://stolicawobiektywie.blogspot.com/2014/08/aleje-jerozolimskie-17-aleje.html>

Treść napisów:

*W TYM MIEJSCU W ROKU 1944
LUD WARSZAWY
I ŻOŁNIERZE
ARMII KRAJOWEJ
BOHATERSKO
BRONILI PRZEZ 62 DNI
BARYKADY
POWSTAŃCZEJ
JEDYNEGO POŁĄCZENIA
Z DZIELNICAMI STOLICY
PARALIŻUJĄC WAŻNĄ ARTERIĘ
KOMUNIKACYJNĄ OKUPANTA
WZDŁUŻ ALEI JEROZOLIMSKICH*

*BARYKADĘ BUDOWALI
I JEJ BRONILI
ŻOŁNIERZE A.K.
BAONU "BEŁT"
BAONU "KILIŃSKI"*

Barykada w Al. Jerozolimskich (rozciągnięta od nr 17 do 22) to sławna powstańcza reduta – najpierw barykada wierzchnia z worków z piaskiem, później podziemny przekop – rów łącznikowy. Biegł od bramy nr 17 przez jezdnię Al. Jerozolimskich, przecinając główną arterię komunikacyjną, którą wojska niemieckie przerzucały zaopatrzenie na front za Wisłę. Zarazem łączyła dwie części powstańczej Warszawy. Przekop został zbudowany przez saperów z batalionu „Bełt”. Był to również tzw. punkt przeskokowy.

Projekt przekopu i barykady

Na początku Powstania Warszawskiego Al. Jerozolimskie podzieliły pozycje powstańcze na dwie części.

W pierwszych dniach sierpnia ta główna arteria w mieście nie była przez powstańców zabezpieczona. Sporym utrudnieniem było to, że niemiecki okupant trzymał Al. Jerozolimskie pod ostrzałem, obsadzając ogromny budynek w rejonie Banku Gospodarstwa Krajowego, skąd Niemcy mieli dobry wgląd w ulicę. Wstawiony tam został karabin maszynowy, który regularnie ostrzeliwał przechodzących.

Pod takim ostrzałem łączniczki musiały przebiegać z jednej strony ulicy na drugą. Najczęściej czyniły to nocą, mimo niemieckich rakiet oświetlających i mimo wstrzelanych karabinów maszynowych. Były jednak sytuacje, że meldunek trzeba było dostarczyć w biały dzień. Często, niestety, nie udawało się to. Przejście możliwe było tylko po zmroku.

Pewnym zabezpieczeniem dla przebiegających łączniczek były ściany ułożone z worków napełnionych piaskiem. Usytuowano je u wylotu budynków: Al. Jerozolimskie 17 i 22. Te ściany osłonowe były niestety krótkie i nawet nie sięgały jezdni. Były ponadto stale niszczone środkami ogniowymi nieprzyjaciela.

W tej sytuacji postanowiono zmontować „kolejkę linową” i w metalowej puszcze przesyłać meldunki. Pomysł zrealizowano, lecz urządzenie zostało przez Niemców w krótkim czasie zniszczone.

„Kolejkę linową” po stronie północnej budowali żołnierze służby łączności oraz żołnierze oddziału osłonowego drukarni powstańczych. Jeden z nich, pchor. „Rysio” został przy zakładaniu „kolejki” ranny i zmarł w szpitalu.

Konieczne było stworzenie połączenia umożliwiającego współdziałanie oddziałów powstańczych znajdujących się po obu stronach Al. Jerozolimskich, obejmujące wymianę żołnierzy, łączników, rannych, broni, żywności i medykamentów.

Powstańcy wpadli na pomysł, by wykonać przez Al. Jerozolimskie przekop, który ostatecznie przebiegał przez warszawską arterię. Plan został opracowany przez powstańców z batalionu „Bełt” dowodzonego przez plut. Erwina Brenneisena. Teren działania batalionu „Bełt” rozciągał się po południowej stronie Al. Jerozolimskich od ul. Marszałkowskiej, poprzez ul. Bracką, Nowy Świat do pl. Trzech Krzyży.

Budowa barykady i przekopu

7 sierpnia rozpoczęto budowę osłanianego przejścia komunikacyjnego.

Budowa barykady i przekopu odbywała się w ciężkich warunkach, gdyż ostrzał niemiecki szedł z dwóch stron. Strzelano z:

- „Cristalu” na rogu Brackiej (dziś tam jest „Orbis”),
- „Cafe Clubu” na rogu Nowego Światu,
- BGK na rogu Nowego Światu (dziś jest tam Bank Inwestycyjny, poczta i PAP),
- hotelu „Polonia” i Dworca Głównego,
- baru „Żywiec” na rogu Marszałkowskiej (po wojnie była tu Rotunda PKO),
- budynku Al. Jerozolimskie 25.

Ponadto strzelały czołgi ustawione przy Nowym Świecie lub przy Hotelu „Polonia”.

Budowę przekopu prowadzono w kilku etapach:

- W pierwszej fazie budowę zapoczątkowali od strony południowej żołnierze batalionu „Bełt” z bramy domu nr 17 (obecnie 23). Pracą kierował dowódca plutonu saperów tego batalionu, por. Józef Łowiński „Stanisław Byliński”. W skład plutonu wchodziło 9 zgranych kolegów: por. „Manowski”, por. „Andrzej”, „Zych”, „Żorz”, „Dostoja”, „Janczewski”, „Wiewiórka”, „Suwak”, „Powolny”. 9 ludzi nie mogło wykonać tak wielkiego zadania. Na apel por. „Bylińskiego” zgłosiło się wielu ochotników cywilnych, przede wszystkim rzemieślników. Barykada – tunel, to w równym stopniu i ich zasługa. Ofiarnie w pracach uczestniczył Henryk Zawadzki, komendant OPL w Al. Jerozolimskich 17. W budowie pomagali także wszyscy wolni od służby żołnierze batalionu „Bełt”, jak również oddziałów łączności. Praca odbywała się po 14–16 godzin na dobę, ekipy zmieniały się w przekopie co 10 minut z uwagi na ogromne napięcie nerwowe i morderczy wysiłek fizyczny.
- W drugiej fazie, od 5 do 7 sierpnia, budową barykady od strony północnej, na ukos od domu nr 20, wraz ze wzmacnianiem ścian osłonowych zajmowała się 7-osobowa drużyna saperów utworzona w ramach 3. plut. 8 kompanii batalionu „Kiliński”. Ponieważ wykop pod północną stroną ulicy był bardzo płytki (na przeszkodzie stanął znajdujący się tu tunel średnicowej linii kolejowej,) z konieczności należało wykonać dwustronne barykady osłonowe w postaci wału ziemnego i płyt chodnikowych, kamieni oraz worków z ziemią. Prace budowlane wykonywano pod stałym ogniem broni maszynowej, strzelców wyborowych, granatników i dział czołgowych nieprzyjaciela.
- W następnych dniach (od 8 sierpnia) drużyna kpr. pchor. Stanisława Zakrzewskiego „Zenona”, która weszła w skład nowo utworzonego plutonu saperów por. Jerzego Rzepeckiego „Piotra” 8. kompanii batalionu „Kiliński”, przejęła prace budowlane od strony północnej. W budowie brali udział także podkomendni ppor. Władysława Darnosza „Kutny” ze Zgrupowania AK „Bartkiewicz”.

- W trzeciej fazie budowy wykonano właściwy przekop (wraz z barykadami zabezpieczającymi), łączący budynki nr 22 (brama) i nr 17 (sklep futrzarski), ubezpieczając wejście do przekopu od strony północnej bunkrem przy bramie domu nr 22 oraz stanowiskiem km na balkonie, nad bramą tego budynku.
- Ostatni, czwarty okres, trwający aż do końca powstania, cechowały stałe naprawy powstających zniszczeń, przeważnie pod ogniem niemieckim, prowadzonym: od wschodu z BGK „Cristalu” i „Cafe Clubu”, od zachodu z hotelu „Polonia” i baru „Żywiec” oraz niemieckiego bunkra ulokowanego przy budynku Al. Jerozolimskie 25.

Od strony Śródmieścia Południowego wchodziło się w bramę domu przy ul. Nowogrodzkiej 12 i dalej podwórkami, zaś od Śródmieścia Północnego przez bramę przy ul. Brackiej 23.

Wykonanie prac po stronie południowej powierzono plutonowi saperów batalionu „Bełt”, dowodzonego przez por. inż. „Bylińskiego”.

Początkowo układane były przez szerokość jezdni worki z piaskiem. Była to praca syzyfowa i ogromnie niebezpieczna, gdyż bez przerwy trwał ostrzał ckm z BGK i z rogu Marszałkowskiej, a czołgi, które stały w tychże punktach, ostrzeliwały barykadę i niszczyły wykonaną pracę. Wobec tego zaczęto przekopywać jezdnię. Kilofami trzeba było rwać bruk, szyny tramwajowe wysadzać trotylem, którego było mało.

Przeszkodami w wykonaniu przekopu były: sklepienie tunelu linii kolejowej, które było ok. pół metra pod powierzchnią jezdni, oraz tory tramwajowe.

Najniebezpieczniejszą pracą było przebicie podłoża pod torami tramwajowymi w celu założenia ładunków wybuchowych. Aby to przebicie wykonać, trzeba było leżeć na poziomie jezdni i manipulować kilofem i młotem pod ustawicznym ostrzałem.

Od strony południowej, tj. od numeru 17, przekop był nie głębszy niż na 1 m. Pogłębiały go worki z piaskiem. Natomiast od strony północnej przejście wykonano w postaci tunelu pod jezdnią, gdyż tam nie przeszkadzało sklepienie tunelu kolejowego.

Przekop powstał na wysokości nieistniejącego już domu towarowego „Smyk”. Posiadał 2 wejścia: jedno ze strony południowej, mieściło się przy współczesnym sklepie Andrzeja Jedyńaka. Drugie, północne znajdowało się tuż przy barze „Buldog”.

Barykada powstała dzięki zbiorowemu wysiłkowi. Łączniczki, żołnierze i ludność cywilna mogli stosunkowo bezpiecznie przedostawać się z jednej strony ulicy na drugą.

Służbę osłonową barykady pełniły kolejno plutony wszystkich trzech kompanii batalionu „Bełt”: „Skiby”, „Budziszka” i „Wilka”.

Można spotkać informację, że w budowie barykady i przekopu uczestniczyli także żołnierze z batalionu AK „Iwo”.

Niemcy oczywiście nie zrezygnowali ze zniszczenia barykady. Nie mogąc szkodzić strzałami na wprost, zastosowali granatniki i goliaty. Niestety dla siebie – bez powodzenia.

Połączenie komunikacyjne między obu częściami Śródmieścia zostało utrwalone.

Za wykonanie przejścia po stronie południowej por. „Byliński” odznaczony został Krzyżem Walecznych, a por. „Andrzej” Krzyżem Zasługi.

Ruch oddziałów niemieckich Al. Jerozolimskimi został zamknięty. Jak dowiodły tego dalsze wydarzenia, Niemcy nieustannie, przy użyciu wszystkich dostępnych środków, starali się je odzyskać. Powstańcy jednak do końca nie ustąpili.

Obrona barykady

Warto zaznaczyć, że przejście w Al. Jerozolimskich powstało 8 sierpnia 1944 roku. Jeszcze podczas budowy Niemcy dwukrotnie starali się zdobyć główną arterię Warszawy. Dlaczego? Była to jedna z ważnych dla okupanta tras przelotowych, które służyły do transportu wojsk ze wschodu na zachód. Trasa zaczynała się na Ochocie, a kończyła się na Pradze.

Każdy nowy element barykady-przekopu Niemcy próbowali zniszczyć ostrzałem lub goliatami.

Wszystkie umocnienia (przekop, barykada, bunkier) bronione były od strony północnej – podobnie jak i cała strona ulicy na tym odcinku – przez 8 kompanię (Kolegium „C”) batalionu „Kiliński”, dowódca por. Edward Paszkowski „Wiktor”. Rejonu samej barykady i bunkra bronił 3. pluton ppor. Antoniego Bieniaszewskiego „Antka” z 8. kompanii, uzbrojony m.in. w km wymontowany z działa samobieżnego, zdobytego 2 sierpnia na ul. Szpitalnej i rusznicę przeciwpancerną ze zrzutów. Obsługa km pod dowództwem ppor. Stefana Kocięckiego „Ostrzewy” prowadziła pojedynki ogniowy z niemiecką załogą gmachu BGK.

Od strony południowej załogę placówki osłaniającej przejście tworzyli żołnierze zmieniających się plutonów kompanii por. Kazimierza Przeclawskiego „Budziszka” i ppor. Zenona Wiktorczyka „Wilka” z batalionu plut. Erwina Brenneisena „Bełta”. Począwszy od 5 sierpnia, aż do końca walk powstańczych, żaden pojazd niemiecki – mimo częstych ataków goliatów i piechoty wspieranej czołgami – nie przedarł się przez Al. Jerozolimskie. Trasa przelotowa z zachodu na wschód została skutecznie zablokowana. We wrześniu w rejonie barykady, a zwłaszcza przy skrzyżowaniu z ul. Bracką, toczono ciężkie walki obronne, w których uczestniczyli również żołnierze 1., 2., 3., 6. i 7. kompanii batalionu „Kiliński”, utrzymując pozycje obronne do końca walk.

Pierwsza niemiecka próba opanowania przekopu odbyła się 3 sierpnia. Okupanci usiłowali się przebić, wychodząc z natarciem z rejonu dzisiejszego dworca Śródmieście. Wróg usiłował przejechać przez Al. Jerozolimskie, ale został ostrzelany przez powstańców.

Podobnie zakończyła się druga próba. 4 sierpnia od strony pl. Zawiszy w Al. Jerozolimskie wjechał czołg Dywizji Spadochronowo-Pancernej „Hermann Göring”. Niemcy, ostrzeliwując poszczególne okna i budynki, chcieli przyduścić powstańców ogniem. Próba ta zakończyła się fiaskiem – barykady nie udało się zniszczyć.

Po 8 sierpnia Niemcy nawet bali się wystawiać czołgi w pobliżu barykady. Gdy podstawiali jedno z nich w okolice Banku Gospodarstwa Krajowego i stamtąd ostrzeliwali z dział barykadę powstańców, w rejonie dzisiejszego domu handlowego „Vitkacy” momentalnie leciała butelka z benzyną, czy pocisk z granatnika PIAT.

10 sierpnia w godzinach popołudniowych na dom przy Al. Jerozolimskich 25, w którym usadowili się Niemcy, poprowadzono atak mający na celu ich odrzucenie z budynku. Atak prowadzili por. „Zych” i por. Stefan Wojnarowski „Miś”. Szturm był udany, Niemcy zostali wyparci, zdobyto broń i amunicję oraz wzięto jeńców. Por. „Skiba” poprowadził nocny atak na wschód od barykady-przekopu, w stronę ul. Brackiej. Niemców odrzucono, a powstańcy urządzili umocniony punkt oporu na zbiegu ul. Brackiej i Al. Jerozolimskich. W akcji tej uzyskano znaczny zapas leków z zajętej apteki Gessnera.

26 sierpnia w Al. Jerozolimskich atak kilku goliatów i czołgów na barykadę chroniącą przejście spowodował uszkodzenie osłony.

Barykada została utrzymana do ostatnich chwil Powstania Warszawskiego. Do samego końca za dnia była burzona przez Niemców, a w nocy odbudowywana przez polskich żołnierzy. Jak mówił jeden z powstańców, Stanisław Kopf: *O tę barykadę toczyła się osobna bitwa. I tę bitwę wygrali Polacy.*

W pierwszej dekadzie września obroną barykady dowodził pchor. Bogdan Siudowski. Był dwukrotnie ranny; mimo sprzeciwu lekarzy opuścił szpital polowy przy ul. Kruczej i dowodził obroną barykady do dnia kapitulacji. Za ten okres walk mianowano go podporucznikiem i przedstawiono do odznaczenia Srebrnym Krzyżem Virtuti Militari.

W ostatnich dniach walk wciąż trwała obrona tego miejsca prowadzona przez resztki oddziałów ewakuowanych z Mokotowa, których dowódcą był rtm. Andrzej Czaykowski „Garda”. Wojnę przeżył. Został skazany i stracony w więzieniu mokotowskim w 1953 roku.

Wykorzystanie przekopu

Przez przekop mógł przejść każdy, kto miał przy sobie specjalną przepustkę. Była ona sprawdzana przez żołnierzy przy wejściu. Ruch przebiegał wahadłowo: raz z południowej, a raz z północnej strony. Priorytetowe przejście posiadali powstańcy, mogli m.in. przerzucać wojsko, by przeciwdziałać natarciom wrogich sił.

Przez barykadę przerzucono także zespół radiostacji „Błyskawica”, która stała się symbolem powstania. Dzięki niej świat dowiadywał się, co się dzieje w Warszawie.

Dzięki utrzymaniu tej barykady udało się uratować życie tysiącom powstańców i cywilów, przedostających się kanałami po upadku Starego Miasta i innych opuszczonych pod naporem wroga miejsc Śródmieścia. Po 5 września przez przekop przechodziło ok. 3 tys. osób dziennie.

Ruch przez Al. Jerozolimskie normowany był specjalnym zarządzeniem, opublikowanym w drukowanym Rozkazie nr 26 komendanta Warszawskiego Okręgu Armii Krajowej z 7 września 1944 roku.

Relacja Witolda Sikorskiego ps. „Boruta” z początku września 1944 roku:

Zatrzymałem się na ulicy Widok przy barykadzie przecinającej Aleje.

Zameldowałem się, okazując legitymację.

– *Musi pan poczekać do wieczora. Teraz ostrzeliwuje czołg, a barykada jest uszkodzona. Przepuszczamy tylko łączników.*

– *Ale ja muszę natychmiast – powiedziałem takim tonem, że tylko spojrzął na mnie i machnął ręką.*

Zwróciłem się do wachmistrza żandarmerii, który kierował ruchem.

– *Niech pan poczeka.. Zbiera się parę łączniczek, to przeskoczycie razem. Stanąłem w bramie, przyglądając się barykadzie. Głęboka na pół metra. Robiła wrażenie stale znajdującej się pod ogniem.*

Po chwili nadeszły 3 łączniczki z oficerem sztabu ppłk Radwana.

Wachmistrz dał znak ręką:

– *Uwaga, obstrzał od strony Brackiej i ... ruszajcie!*

Ustąpiłem miejsca łączniczkom, ale zatrzymały się, widząc, że jestem ranny:

– *Niech pan skacze pierwszy, my za panem!*

Nie namyślając się długo, wszedłem do przekopu. Pochyliłem się i wykonałem wolny skok aż na drugą stronę. Poprzez szczeliny worków ujrzałem czołg stojący koło „Cristalu”. Kiedy dopadałem już do końca przekopu, połączonego wyłazem z piwnicą domu przy ulicy Kruczej, rozległ się za mną huk.

Obejrzałem się do tyłu. Worki z barykady rozsypały się, a na dnie przekopu leżały martwe ciała dwóch dziewcząt. Pozostała łączniczka z oficerem dołączyli za mną...

<http://witas1972.salon24.pl/792152,warszawskie-jerusalem-avenue-polityka-historyczna-trumpa-w-obronie-cywilizacji,2>

Okręgowa Składnica Meldunkowa

W domu przy Al. Jerozolimskich 17 mieściła się przez cały czas powstania Okręgowa Składnica Meldunkowa „S” Komendy Okręgu Warszawskiego pod dowództwem ppor. Elżbiety Grossówny-Ostrowskiej „Eli”.

Do zakresu jej działania należało:

- a) sprawne utrzymywanie łączności przy pomocy gońców (sieć dowodzenia) między Komendą Okręgu Warszawskiego i Komendą Obwodu Warszawa Śródmieście, znajdującymi się po północnej stronie Al. Jerozolimskich, a dowództwami Podobwodu Śródmieście Południowego, Zgrupowaniem „Kryśka” na Czerniakowie i częścią VII Obwodu (Warszawa Powiat) kryptonim „Obroża” położonymi po stronie południowej;
- b) obsługiwanie centrali i sieci polowych linii telefonicznych pomiędzy dowództwami różnych szczebli;
- c) utrzymywanie łączności specjalnej (kanałowej) z Mokotowem.

Stan aktualny

Po prawie 74 latach przebieg Al. Jerozolimskich jest taki sam. Budynek, które widzimy na co dzień, przejeżdżając przez miejsce dawnej barykady, powstały dopiero w latach 70. Wcześniej postawiony budynek „Smyk” już nie istnieje, trwa budowa nowego.

Słynny przekop został zasypany, położono nową nawierzchnię ulicy. Została tylko tablica upamiętniająca miejsce, gdzie powstańcy walczyli o słynną już barykadę.

Obrona barykady w przemówieniu prezydenta USA

W swoim przemówieniu na pl. Krasińskich 6 lipca 2017 roku prezydent USA Donald Trump tak opisał wydarzenia związane z przekopem:

W sierpniu 1944 roku, tak jak teraz, Aleje Jerozolimskie były jedną z głównych arterii przecinających miasto ze wschodu na zachód. Kontrola nad nią miała kluczowe znaczenie dla obu stron bitwy o Warszawę. Wojsko niemieckie chciało ją przejść jako najkrótszą drogę przemieszczania oddziałów na front i z frontu.

Dla członków Polskiej Armii Krajowej natomiast możliwość przedostawania się na północ i na południe przez Aleje Jerozolimskie miała zasadnicze znaczenie dla utrzymania Śródmieścia, a tym samym utrzymania przy życiu samego Powstania. Noc w noc, pod ostrzałem z broni maszynowej, Polacy znosili worki z piaskiem, by bronić swojego wąskiego przejścia w poprzek Alei Jerozolimskich. Dzień w dzień, wróg rozbijał je w drobny mak. Wtedy Polacy zrobili okop, a wkrótce – barykadę. W ten sposób nieustraszeni powstańcy zaczęli przekraczać tę arterię.

To wąskie przejście zadecydowało o kontynuacji Powstania. Mieszkańcy i powstańcy, ryzykując życiem, biegli tym wąskim przejściem, by nieść pomoc swojemu miastu. „To było zaledwie kilka metrów” – wspominała młoda kobieta imieniem Greta. „Ten śmiertelnie niebezpieczny fragment ulicy przesiąknięty był krwią powstańców, łączniczek i kurierów”.

Snajperzy brali ich na cel. Żołnierze wroga palili każdy budynek, a kiedy atakowali barykadę, wykorzystywali Polaków jako żywe tarcze dla swoich czołgów. Wróg nie ustawał w ataku na małe przyczółki cywilizacji, a Polacy nie ustawali w jego obronie.

Przesmyk przez Aleje Jerozolimskie wymagał ciągłej obrony, napraw i umocnień. Ale wola obrońców, nawet w obliczu śmierci, była niezachwiana; przejście istniało do ostatnich dni

Powstania. Nigdy nie zostało zapomniane, dzięki Polakom było zawsze dostępne.

Pamięć o ofiarach tego heroicznego wydarzenia woła do nas przez dziesięciolecia, a wspomnienia o obrońcach przejścia przez Aleje Jerozolimskie należą do najbardziej żywych.

<http://www.blogmedia24.pl/node/78003>

Zdjęcia

Por. Józef Łowiński „Byliński” z batalionu „Bełt”, dowódca plutonu saperów budujących barykadę od strony nieparzystej (południowej)

Ppor. Antoni Bieniaszewski „Antek”, dowódca obrony barykady od strony północnej

Henryk Zawadzki, cywilny komendant OPL domu Al. Jerozolimskie 17

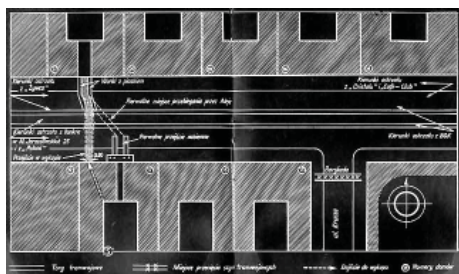

Elżbieta Grossówna-Ostrowska, dowódca Okręgowej Składnicy Meldunkowej

<http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/elzbieta-gross,15574.html>

Usytuowanie oddziałów powstańczych wokół przekopu

Plan budowy przekopu i barykady

http://www.info-pc.home.pl/whatfor/baza/baon_belt.htm

Przekop w Al. Jerozolimskich

*Umacnianie przekopu – ujęcie w kierunku południowym.
Fot. Joachim Joachimczyk „Joachim”
(ze zbiorów MPW)*

<http://www.1944.pl/fototeka/barykady,60.html#1565>

Żołnierze batalionu „Gustaw” przechodzą na północne Śródmieście przekopem przez Al. Jerozolimskie, niosąc worki jęczmienia z magazynów Haberbuscha.

<http://wiekdwudziesty.pl/powstanie-warszawskie-w-81-fotografiach/>

Al. Jerozolimskie – ostrzał BGK

Dzisiejszy widok okolic, gdzie była zbudowana barykada

<http://warszawa.ngo.pl/wiadomosc/1991978.html>

Okolice kawiarni „Otto” – widać barykadę przecinającą w poprzek Al. Jerozolimskie, dalej majaczy sylwetka monumentalnego gmachu BGK. Zdjęcie wykonane na przełomie października i listopada 1944 roku

http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/1,87631,5758311,Historia_jednej_powstanczej_fotografii.html

Stanowisko ckm-u na balkonie kamienicy po północnej stronie Al. Jerozolimskich ochrania przejście między Śródmieściem Północnym a Południowym

<http://whyart.pl/wydarzenia/eugeniusz-haneman-fotograf-walczacej-warszawy/>

Przemówienie prezydenta USA Donalda Trumpa na pl. Krasińskich (6 lipca 2017 roku)

Uroczystości na pl. Krasińskich (6 lipca 2017 roku)

Uroczystości przy tablicy pamiątkowej

<https://www.facebook.com/SzymonMajewskiSam/photos/pcb.880571202098968/880564398766315/?type=3&theater>

Uroczystości przy tablicy pamiątkowej. Trzeci z lewej kpt. Ignacy Łyskanowski ps. „Skiba”, dowódca 32. kompanii w batalionie „Bełt” – dziadek Szymona Majewskiego

<https://www.facebook.com/SzymonMajewskiSam/photos/pcb.880571202098968/880564398766315/?type=3&theater>

Piśmiennictwo:

1. *Barykady Powstania Warszawskiego 1944*, oprac. Romuald Śreniawa-Szypowski, Warszawa 1993.
2. Elżbieta Ostrowska, *W Alejach spacerują „Tygrysy”*: sierpień – wrzesień 1944, Szczecin 1984.
3. Stanisław Kopf, *Dni Powstania*, Warszawa 1984.
4. Adam Borkiewicz, *Powstanie Warszawskie*, Warszawa 1984.
5. Eugeniusz Ajewski, *Album Pamięci Narodowej, t. 2. – Powstanie Warszawskie*, Warszawa 2006.
6. http://www.art.srodmiescie.warszawa.pl/pomniki/wszystkie_obiekty/tablica_pamieci_obrony,p73458122
7. <http://wawalove.pl/Barykada-w-Al-Jerozolimskich-Historia-miejsca-o-ktorym-uslyszal-swiat-w-przemowieniu-Trumpe-a26660>
8. http://www.info-pc.home.pl/whatfor/baza/baon_belt.htm
9. <https://www.redisbad.pl/redisbad-historycznie-oddzialy-powstaczej-warszawy-batalion-bet>
10. http://powstanie44.blogspot.com/2014/12/049-aleje-jerozolimskie-w-dniach-2-7_9.html
11. http://warszawa.wyborcza.pl/warszawa/1,87631,5758311,Historia_jednej_powstanczej_fotografii.html
12. <http://beret-w-akcji2.salon24.pl/440386,wspomnienia-z-powstania-warszawskiego-czesc-74>
13. <http://tvnwarszawa.tvn24.pl/informacje,news,symbol-powstanczego-oporu-o-tej-barykadzie-mowil-donald-trump,236022.html>
14. <http://www.ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/bogdan-siudowski>

Pytania testowe

1. Tablica upamiętniająca obronę barykady w Al. Jerozolimskich została odsłonięta:
 - 1 sierpnia 1946 roku
 - 21 sierpnia 1971 roku
 - 2 sierpnia 1989 roku
2. Obrona barykady w Al. Jerozolimskich trwała:
 - 63 dni
 - 61 dni
 - 62 dni
3. Przekop przez Al. Jerozolimskie został wykonany przez żołnierzy batalionu:
 - „Pięść”
 - „Bełt”
 - „Odwet”
4. Dowódcą plutonu saperów, którzy wykonali przekop od strony południowej był:
 - ppor. Antoni Bieniaszewski „Antek”
 - pchor. Stanisław Zawadzki „Zenon”
 - por. Józef Łowiński „Byliński”
5. O przekopie i barykadzie przy Al. Jerozolimskich 17 w swoim przemówieniu na Placu Krasińskich mówił:
 - Prezydent USA Donald Trump
 - Prezydent Francji Emmanuel Macron
 - Prezydent Rosji Władimir Putin

140. TABLICA: JAN KRYST

Tablica ku pamięci Jana Krysta, ul. Moniuszki 8 w Warszawie odsłonięta w październiku 1995 roku

Życiorys

Jan Kryst ps. „Alan” (ur. 6 kwietnia 1922 w Modlinie, zm. 22 maja 1943 w Warszawie) – żołnierz Armii Krajowej.

Był synem Franciszka (kierowcy, działacza PPS i żołnierza AK). Wychowywał się w Warszawie. Uczęszczał do gimnazjum mechanicznego I stopnia, które ukończył kilka miesięcy przed wybuchem II wojny światowej. Zdobył srebrną odznakę strzelecką w sekcji strzeleckiej Przystosobienia Wojskowego, należał też do Związku Harcerstwa Polskiego. We wrześniu 1939 uczestniczył ochotniczo w obronie Warszawy na pierwszej linii umocnień; w czasie okupacji pracował jako ślusarz w prywatnej firmie.

Był żołnierzem AK w Obwodzie Wola Okręgu Warszawa.

Pomysł na akcję odwetową

Jan Kryst ciężko chorował na gruźlicę. Wiosną 1943 roku lekarze dawali mu tylko kilka miesięcy życia. Był świadomym żołnierzem i nie chciał umrzeć w łóżku. Chciał sam zdecydować, kiedy i jak nastąpi jego śmierć. Zgłosił swojemu dowódcy chęć wykonania każdego zamachu z bronią w ręku. Nawet bez szans na odwrót i przeżycie. Informacja o tym dotarła do dowódcy Kedywu Okręgu Warszawskiego, mjr. Jerzego Lewińskiego ps. „Chuchro”. Ten doświadczony oficer służby stałej, ostatni dowódca Związku Odwetu, przekształconego w Kedyw, odbył długą rozmowę z 21-letnim żołnierzem. Uświadomił mu, że misja, którą ma wykonać, jest samobójcza.

Po rozważeniu za i przeciw wyrażono zgodę na akcję, powierzając mu samotny atak na warszawską restaurację „Adria” przy ul. Moniuszki 10 – lokal „nur für Deutsche”, a przed wojną jedno z ulubionych miejsc rozrywki warszawiaków, gdzie brylował m.in. gen. Bolesław Wieniawa-Długoszowski. Teraz spotykali się tam wysocy niemieccy funkcjonariusze z trupimi czaszkami na kołnierzykach i czapkach.

Zadanie Krysta było pozornie proste – zabić jak najwięcej funkcjonariuszy Gestapo i wycofać się z lokalu. Dywersanta miało ubezpieczać 2 konspiratorów, którzy czekali na zewnętrznie lokalu. Do środka, gdzie było pełno uzbrojonych Niemców, miał wejść tylko Kryst.

Dlaczego nie użyto bomby? W tym wypadku Kryst miałby na pewno większe szanse na przeżycie. Tłumaczy nam to informacja Kierownictwa Walki Konspiracyjnej opubli-

kowana w „Biuletynie Informacyjnym” po akcji Krysta. Szedł wykonać zadanie z pełną świadomością tego, że zginie. Kierownictwo Walki Konspiracyjnej nie użyło bomby – tu bowiem nie chodziło o wytracenie Niemców bez wyboru. Chodziło o wyszukanie spośród tłumu gości jedynie gestapowców i o ich uśmiercenie. Człowiek, który podejmował się tego zadania, wiedział, że z lokalu przepelnionego wojskowymi Niemcami żywy nie wyjdzie. W kieszeni ubrania miał pismo, zawiadamiające o powodach akcji, grożące wzmożonym odwetem, jeśli bestialstwa gestapowskie nie ustaną.

Akcja

Kryst do wypełnionej po brzegi „Adrii” wszedł 22 maja 1943 roku ok. godz. 21.40. Wielka sala była wypełniona po brzegi. Niemcy bawili się na całego. Oficerowie i żołnierze siedzieli przy wspólnym stole, pijąc wino. Kelnerzy uwijali się, roznosząc naczynia, flaszki wina, wermutu, szklanki mięty i kufle piwa.

Kryst musiał nie zdradzać oznak zdenerwowania, ponieważ został bez problemów wpuszczony do środka. Nie zajął stolika, lecz stanął pod słupem w pobliżu łoża znajdującej się na środku sali.

Jedyny imiennie znany świadek wydarzenia, włoski dziennikarz Alceo Valcini, tak opisywał dalsze wydarzenia: *W czasie gdy piruety tancerki przyciągały uwagę publiczności w środku sali, gdzie dawano program, usłyszałem strzał – najpierw jeden, potem drugi, trzeci, czwarty, piąty... O parę kroków ode mnie, po prawej stronie, zrobił się zgiełk. Przewracano stoły, naczynia, stołki, butelki. Wycie i krzyki. Po kilku minutach grupa żołnierzy poruszonych do ostatnich granic utorowała sobie przejście wśród tłumu, krzycząc: „Zamach” i trzymając rewolwery w ręku. Wysoki młodzieniec z twarzą zbroczoną krwią padł na ziemię, gdy rzucono w niego kilkoma krzesłami. To polski zamachowiec, patriota; zabił on w ciągu paru sekund dwóch oficerów i dwóch żołnierzy, strzelając zza marmurowej kolumny w kierunku centralnie ustawionego stołu, przy którym zazwyczaj zajmowały miejsca osobistości niemieckie (...). Niemcy rzucili się na niego i zmasakrowali, bijąc flaszkami i stołkami. Przy mnie wyzioną ducha, w swym brązowym ubraniu, za obszernym jak na gruzlika. Zmarł, gdy agent Gestapo usiłował wydobyć od niego jakąś tajemnicę.*

Po zabiciu zamachowca natychmiast przystąpiono do śledztwa. Aresztowano cały personel lokalu. Na miejsce przybył sam gubernator Warszawy gen. Ludwig Fischer. Śledztwo trwało do piątej rano. Niemcy uznali, że zamachowiec był Żydem zbiegłym z getta (trwały wtedy walki w getcie). Nie mogli uwierzyć, że ktoś z polskiego podziemia mógł zdecydować się na tak straceńczy krok jak Kryst. Zabitych Niemców oraz Krysta złożono do trumien. Ciało żołnierza AK przewieziono do kostnicy przy ul. Oczki, skąd zostało wykradzione przez żołnierzy podziemia. Pochowano je bezimiennie na Cmentarzu Wojskim.

Jan Kryst zabił jednego kapitana oraz dwóch poruczników Gestapo. W raporcie Kedywu czytamy, że po pierwszych strzałach został uderzony od tyłu w głowę przez siedzącego nieopodal przy stoliku Niemca, a następnie zastrzelony z rewolweru.

Niemcy nie zastosowali żadnych represji wobec ludności polskiej za ten zamach.

Akcja Krysta rozeszła się szerokim echem po całej stolicy. Bohatera postanowiono upamiętnić. W ramach akcji małego sabotażu „Wawer” w 4. rocznicę wybuchu wojny dokonano zawieszenia tabliczek z nowymi nazwami ulic w Warszawie. Ulicę Rogowską nazwano Jana Krysta. Z kolei w czasie Powstania Warszawskiego odsłonięto, 8 sierpnia 1944 roku w „Adrii”, tablicę pamiątkową ku jego czci. Po wojnie jego imieniem nazwano ulicę w Warszawie.

Jan Kryst został pośmiertnie odznaczony Krzyżem Walecznych.

Major Jerzy Lewiński ps. „Chuchro”, który wysłał „Alana” do Adrii, jeszcze w tym samym roku został aresztowany przez Niemców i w listopadzie rozstrzelany w egzekucji ulicznej.

Zdjęcia

Jan Kryst

Restauracja „Adria” – widok na salę i scenę (sylwester 1935 roku)

Kpt. Jerzy Lewiński ps. „Chuchro”

Grób Jana Krysta na Cmentarzu Wolskim w Warszawie

Piśmiennictwo:

1. <http://blog.surjepolonia.pl/2012/09/samobojcza-akcja-zolnierza-ak/>
2. https://pl.wikipedia.org/wiki/Jan_Kryst
3. http://www.info-pc.home.pl/whatfor/baza/biog_kryst.htm
4. <http://www.ekartkazwarszawy.pl/kartka/zamach-restauracji-adria/>

Pytania testowe

1. Przed wojną Jan Kryst ukończył:
 - o gimnazjum mechaniczne w Warszawie
 - o studia na Politechnice Warszawskiej
 - o liceum klasyczne im. Mikołaja Reja w Warszawie
2. Jan Kryst wykonał samotny samobójczy atak na funkcjonariuszy Gestapo i żołnierzy SS w:
 - o restauracji „Adria” przy ul. Moniuszki 10
 - o kawiarni „Café Club” na rogu Al. Jerozolimskich i ul. Nowy Świat
 - o kinie „Apollo” przy pl. Trzech Krzyży
3. Zamach wykonany przez Jana Krysta miał miejsce:
 - o wieczorem 22 maja 1943 roku
 - o późnym popołudniem 14 sierpnia 1943 roku
 - o wieczorem 30 września 1942 roku
4. W trakcie zamachu Jan Kryst zdołał zabić
 - o 2 oficerów Gestapo
 - o 3 oficerów Gestapo
 - o 5 oficerów Gestapo
5. Pierwsza tablica upamiętniająca czyn Jana Krysta została zawieszona:
 - o 8 sierpnia 1944 roku w „Adrii”
 - o w 50. rocznicę wybuchu powstania – 1 sierpnia 1994 roku
 - o w dniu otwarcia Muzeum Powstania Warszawskiego – 31 lipca 2004 roku

141. POMNIK: JÓZEF STANEK

Pomnik w miejscu śmierci ks. Józefa Stanka, na rogu ul. Solec i Wilanowskiej

Józef Stanek SAC, ps. „Rudy” (ur. 6 grudnia 1916 w Łąpszach Niżnych na Spiszu, zm. 23 września 1944 w Warszawie) – polski ksiądz pallotyn, błogosławiony Kościoła katolickiego, męczennik II wojny światowej, kapelan Zgrupowania „Kryśka” Armii Krajowej podczas Powstania Warszawskiego.

Życiorys

Urodził się 6 grudnia 1916 w Łąpszach Niżnych na Spiszu, w ówczesnej diecezji spiskiej (obecnie archidiecezja krakowska) jako ósme dziecko rolnika Józefa i Agnieszki z domu Nowak. W 1923 roku stracił rodziców i dziadków, a jego opiekunką została starsza siostra. W roku 1925 poszedł do 4-klasowej szkoły powszechnej w miejscu zamieszkania. Nauki gimnazjalne pobierał od 1929 roku w Collegium Marianum w Wadowicach. Po ukończeniu gimnazjum w 1935 roku rozpoczął nowicjat w Sucharach. Sutannę pallotyńską otrzymał 15 sierpnia 1935 roku z rąk ks. Józefa Bogdana. Pierwszą profesję złożył 15 sierpnia 1937 roku na ręce ks. Jana Maćkowskiego. Studia filozoficzne odbył w Sucharach w latach 1936–1938, a teologiczne w Ołtarzewie w latach 1938–1942. W 1939 roku, podczas ewakuacji seminarium na wschód, dostał się do sowieckiej niewoli, z której uciekł i poprzez dom rodzinny wrócił do Ołtarzewa. Świecenia kapłańskie otrzymał 7 kwietnia 1941 roku w katedrze w Warszawie z rąk abp. Stanisława Galla. 13 kwietnia udało mu się odprawić mszę prymicyjną w swojej rodzinnej miejscowości, skąd musiał szybko uchodzić do Warszawy.

Po ukończeniu teologii rozpoczął studia socjologiczne na tajnym Uniwersytecie Warszawskim. Działał w konspiracji jako kapelan AK. Mieszkał w Ołtarzewie i stamtąd przewoził żywność dla głodujących mieszkańców Warszawy. 1 sierpnia 1944 roku znajdował się w Warszawie w Zakładzie Sióstr Rodziny Maryi na Koszykach przy ul. Hożej, gdzie pracował jako duszpasterz i kapelan pobliskich szpitali. 15 sierpnia przełożeni wojskowi skierowali go do pracy duszpasterskiej w Zgrupowaniu AK „Kryśka” działającym na Powiślu, na wysokości ul. Czerniakowskiej. Osiadł przy dowództwie na Czerniakowie, na ul. Wilanowskiej. Został naczelnym kapelanem tego zgrupowania i sanitariuszem powstańczym, przybierając pseudonim „Rudy”. Odprawiał nabożeństwa, spowiadał, głosił kazania, przygotowywał do sakramentu pokuty i na śmierć, udzielał pomocy rannym i pomagał ludności cywilnej na Czerniakowie (nosił wodę z Wisły, odgrzebywał zasypanych gruzem). Pocieszał i podnosił na duchu załamanych mieszkańców i – mimo niebezpieczeństw – wygłaszał do nich słowo Boże. W kwaterze przy ul. Wilanowskiej zorganizował, przy pomocy ks. Wiktora Bartkowiaka, kaplicę i potrzebne paramenty liturgiczne. Zawsze występował w sutannie, którą pożyczył od ówczesnego kleryka Edwarda Materskiego, ze stułą, z białą-czerwoną opaską na ramieniu i w furażerze, aby być widocznym znakiem dla wszystkich szukających pomocy. Pełniąc swe kapłańskie obowiązki, był często wykorzystywany jako łącznik, wysyłany na najbardziej zagrożone odcinki walki. Odwiedzał szpitale powstańcze i ludzi chroniących się w piwnicach. Zrezygnował z możliwości przeprawy pontonowej na drugi brzeg Wisły, chcąc dzielić los żołnierzy i ludności cywilnej, która została na lewym brzegu rzeki. Swoje miejsce w pontonie oddał rannemu żołnierzowi. Liczył wraz z innymi na pomoc żołnierzy polskich zza Wisły. W jednym z przemówień do żołnierzy kapelan Stanek przywołał przykład Termopil, gdzie 300 Spartan powstrzymało napór wroga przez 3 dni. Osamotniona walka na Czerniakowie trwała prawie 3 dni. Wyczekiwana odsiecz jednak nie nadeszła. Wczesnym rankiem Niemcy zdobyli pozycje powstańcze.

Zamordowanie księdza

Podczas pacyfikacji przyczółka czerniakowskiego, aby ratować innych, podjął się roli parlamentarzysty w rozmowach z Niemcami i został zatrzymany przez nich jako zakładnik na ul. Wilanowskiej 11/13. Przed kapitulacją, 22 września, kazał powstańcom zniszczyć broń, przyjmując na siebie wszystkie konsekwencje tej decyzji. Po uprzednich

szykanach (szyderstwa i bicie pięściami po twarzy) został powieszony przez Niemców 23 września 1944 roku na zapleczu magazynów „Społem” przy ul. Solec, na żelaznej belce wystającej z muru, w pobliżu dawnych posesji nr 53 i 55. Na miejsce stracenia szedł spokojnie, popychany brutalnie przez oprawców. Kazali mu zdjąć opaskę AK, lecz on odmówił. Świadom tego, co go czeka, stał spokojnie, błogosławił jeszcze spod szubienicy żołnierzy i ludność cywilną. Jego męczeńskiej śmierci towarzyszyły okrzyki oprawców, które zapamiętał ks. Józef Warszawski, jezuita (ps. „Ojciec Paweł”): „Nie Żydzi, nie Anglicy, lecz ci w czarnych kieckach są najgorsi, to są diabły”.

Powieszono go rano o 6.30, ubranego w sutannę, bez butów, które mu zdjęto przed egzekucją. Zginął przy domu śmierci, gdyż Niemcy wystrzelali lub powiesili wszystkich jego mieszkańców (ok. 200 osób). Temu widowisku musieli przyglądać się ściągnięci przez Niemców powstańcy i mieszkańcy pobliskich domów. Obok niego powieszono 2 sanitariuszki z AK. Po śmierci wisiał jeszcze jakiś czas na szubienicy. Z szyderstwem pokazywali go Niemcy ludności polskiej pędzonej z Czerniakowa do obozu w Pruszkowie, jako głównego bandytę powstania. W ten sposób hitlerowcy, wbrew własnej woli, zorganizowali jakby pierwsze pielgrzymki oddające hołd temu, który wzorem Jezusa „umiłował do końca”, oddając życie za drugich. Jerzy Hańce, żołnierz Szarych Szeregów, napisał: *Został zamordowany wspaniaty człowiek, o nieocenionych wartościach duchowych i humanistycznych. Był i jest wzorem do naśladowania. Wskazał nam, jak należy żyć, aby być w zgodzie z samym sobą, wobec własnego sumienia i innych ludzi. Pamięć o kpt. ks. „Rudym” w naszych sercach nigdy nie zginie.*

Pochowanie i upamiętnienie

Zwłoki jego ekshumowano 14 kwietnia 1945 roku i pochowano w mogile zbiorowej przy ul. Solec, a 4 marca 1946 roku przeniesiono je na Cmentarz Wojskowy na Powązkach. Podczas ekshumacji stwierdzono, że zwłoki zachowały się na tyle, że można było je rozpoznać. Zostały pochowane w sutannie, a w kieszeni znajdował się brewiarz. Na szyi zmarłego znaleziono odciśnięte ślady pętli. Szczątki złożono w trumnie i przewieziono do kościoła Pallotynów na Pradze, a po nabożeństwie żałobnym na Powązki. Staraniem żyjących powstańców i pomocy Zarządu Prowincjalnego Stowarzyszenia Apostolstwa Katolickiego 30 października 1987 roku ekshumowano zwłoki ks. Stanka i 5 listopada złożono w kwaterze Zgrupowania „Kryśka”. W uroczystościach wzięł udział kard. Józef Glemp, poczty sztandarowe AK, duchowieństwo diecezjalne i pallotyńskie, siostry zakonne, rodzina i rzesze wiernych. 23 września 1994 roku przy skrzyżowaniu ul. Wilanowskiej i Solec odsłonięto i poświęcono pomnik ku czci ks. Stanka i wszystkich walczących na tym terenie w oddziałach AK i Wojska Polskiego. Uroczystej mszy z tej okazji przewodniczył i kazanie wygłosił kard. Józef Glemp, wzięli też udział Edward Materski, biskup sandomiersko-radomski, Zbigniew Kraszewski, warszawski biskup pomocniczy, poczty sztandarowe AK, kompania reprezentacyjna i orkiestra Wojska Polskiego, delegacja z Łapsz Niżnych i orkiestra PKP.

Podobna uroczystość poświęcenia tablicy pamiątkowej na murze zabytkowego kościoła św. Kwiryna w Łapszach Niżnych miała miejsce 11 września 1994 roku. Odsłonięcia dokonała siostra ks. Stanka, Aniela Nowobiliska. W uroczystości wzięł udział ks. Henryk Kietliński, dyrektor Ośrodka Postulacji i senator Franciszek Bachleda-Księdzularz. Przed mszą mgr inż. Ryszard Czugajewski (autor książki *Umiłował do końca*), uczestnik walk powstańczych, przedstawił zebranym życie i działalność kapłańską ks. Stanka podczas powstania na przyczółku czerniakowskim. W części artystycznej uroczystości Wojciech

Zabłocki ps. „Derkacz” opowiedział o uratowaniu jego życia przez ks. Stanka, gdy został ciężko ranny. Pokazał też jego różaniec, na którym się modlił od chwili wyciągnięcia go spod stosu trupów na ul. Solec.

Ks. Stanek został beatyfikowany 13 czerwca 1999 roku w Warszawie przez papieża Jana Pawła II, wraz z ks. Józefem Jankowskim, w gronie 108 męczenników II wojny światowej. Relikwie bł. ks. Józefa Stanka zostały 24 listopada 2000 roku przeniesione do dolnego kościoła Chrystusa Króla w Warszawie. Uroczystości tej przewodniczył kard. Józef Glemp, a w wydarzeniu brali udział przedstawiciele Kościoła i państwa, pallotyni i pallotynki oraz krewni błogosławionego. Od 2007 roku jego relikwie znajdują się w ołtarzu pallotyńskiego kościoła w Poznaniu. Sylwetka ks. Stanka występuje w kościele w Ołtarzewie, w lewej stronie nastawy ołtarza bł. Józefa Jankowskiego. Doznaje też czci w warszawskim kościele Trójcy Świętej na Czerniakowie (instalacja relikwii męczennika odbyła się 8 kwietnia 2011 roku), gdzie od lat obchodzi się rocznicę jego męczeńskiej śmierci i Matki Bożej Częstochowskiej przy ul. Zagórnej (uroczysta instalacja 30 listopada 2008 roku). Miejscem kultu jest też sanktuarium w Licheniu, gdzie dolny kościół stał się centralnym sanktuarium kultu 108 polskich męczenników. W stołecznym Muzeum Powstania Warszawskiego znajduje się dedykowana mu kaplica (otwarta i poświęcona przez kard. Józefa Głępa), w której znajdują się relikwie ks. Józefa i jego piękny wizerunek. Główna aleja w parku Marszałka Edwarda Śmigłego-Rydza na Solcu – między al. Na Skarpie przy pl. Trzech Krzyży a Wisłostradą – nosi jego imię. W pobliżu męczeńskiej śmierci ks. Józefa powstał pomnik upamiętniający jego egzekucję. Wszystkie te inicjatywy wyszły od Ryszarda Czugajewskiego, architekta i pisarza, animatora sprawy beatyfikacyjnej Stanka, ofiarnego współpracownika i przyjaciela pallotynów. Oprócz tego Czugajewski wygłosił wiele przemówień o Stanku, rozdał ludziom wiele tysięcy obrazków i folderów przy różnych okazjach oraz organizował ustawiczną modlitwę o dar beatyfikacji. Na wniosek Związku Powstańców Warszawskich Środowiska Żołnierzy Zgrupowania „Kryśka” ks. Stanek pośmiertnie otrzymał Złoty Krzyż – odznakę kapłana Wojska Polskiego (13 maja 2000 roku); w imieniu rodziny odebrał je ks. Ryszard Stanek, bratanek błogosławionego. Po obejrzeniu przez rodzinę i wiernych w Łąszkach Niżnych odznaka została przekazana do Ośrodka Postulacji SAC w Warszawie. Relikwie męczennika otrzymał w 2009 roku biskup senior Edward Materski z Radomia.

Relikwie męczennika zostały umieszczone w kościele Świętego Krzyża i Matki Bożej Częstochowskiej przy ul. Łazienkowskiej w Warszawie oraz w kaplicy wojskowej w Ciechanowie. Imię Stanka przyjęła też Szkoła Podstawowa w Łąszkach Niżnych. Ponadto na terenie tej parafii zbudowano nową kaplicę w Kacwinie, a na zewnętrznej ścianie domu Bolesława Stanka umieszczono tablicę pamiątkową informującą o miejscu urodzin ks. Józefa. Kult bł. Józefa szerzą w Polsce również kręgi wspólnot ZAK, będące pod opieką duszpasterską ks. Stanisława Rudzińskiego, które szeroko upowszechniają obrazki i książki o nim i o bł. ks. Józefie Jankowskim. Jego kult w USA szerzy liczna rodzina Stanków poprzez przybliżanie innym życia i męczeńskiej śmierci krewnego za pomocą publikacji i obrazków. W Australii Andrzej Zbiegieniewski w polsko-australijskim czasopiśmie kulturalno-społecznym w 2006 roku zamieścił obszerny artykuł *Błogosławiony ksiądz Józef Stanek*. Przedstawienia ikonograficzne błogosławionego ukazują kapłana ubranego w pallotyńską sutannę i fioletową stufę, z biało-czerwoną opaską, której nie chciał zdjąć z ramienia. Męczennik ma bose stopy, gdyż zdarto mu przed powieszeniem buty. Prawą rękę podnosi w geście błogosławieństwa.

Zdjęcia

Beato Józef Stanek
martire (1916-1944)

*Pogrzeb ks. Józefa Stanka, kościół
Pallotynów przy ul. Skaryszewskiej
w Warszawie*

Fragment pomnika

<https://ewastankiewicz.wordpress.com/2013/09/23/bl-ks-jozef-stanek-ps-rudy-23-09-1944-przyjal-z-godnoscia-smierc-meczenska/>

Bł. ks. Józef Stanek „Rudy” pallotyn

<https://www.youtube.com/watch?v=VXuefZT3tew>

*Szczyt domu, na którym esesmani
powiesili ks. Józefa Stanka.
Z kapeluszem w ręku naoczny świadek
śmierci ks. Józefa (wyprowadzona na
stracenie przez rozstrzelanie). Z prawej
strony ks. Albin Łukiewski
(19 lipca 1945 roku)*

Piśmiennictwo:

1. <http://www.pallotyni.eu/Liber.mortuorum/zmarli.php?biograf=286>
2. https://pl.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zef_Stanek
3. https://pl.wikipedia.org/wiki/Pacyfikacja_Czerniakowa
4. <http://telewizjarepublika.pl/z-petla-na-szyi-jeszcze-blogslawil-ks-jozef-stanek,14688.html>
5. http://www.se.pl/wiadomosci/dziejesie/ks-jozef-stanek-historia-smierci-kapelana-zgrupowania-krysa_651713.html
6. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/jozef-stanek,41933.html#5>
7. http://www.pallotynichelmno.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=14&Itemid=133
8. <http://www.radiowarszawa.com.pl/modlitwa-w-liturgiczne-wspomnienie-bl-ks-jozefa-stanka-sac/>

Pytania testowe

1. Ks. Józef Stanek święcenie kapłańskie otrzymał w roku:
 - 1937
 - 1939
 - 1941
2. Podczas Powstania Warszawskiego ks. Józef Stanek został skierowany do posługi duszpasterskiej w:
 - Zgrupowaniu „Krybar”
 - Zgrupowaniu „Krysa”
 - Zgrupowaniu „Radostaw”
3. W powstaniu ks. Józef Stanek posługiwał się pseudonimem:
 - „Rudy”
 - „Tomasz”
 - „Biskup”

4. Oby być widocznym, ks. Józef Stanek nosił na ramieniu biało-czerwoną opaskę i jako nakrycie głowy:
 - rogatywkę polową
 - hełm
 - furażerkę
5. Ks. Józef Stanek zginął zamordowany przez Niemców, ponosząc śmierć:
 - przez rozstrzelanie
 - przez powieszenie
 - na skutek wybuchu bomby

142. TABLICA: WANDA GERTZ I ODDZIAŁ „DYSK”

Tablica upamiętniająca mjr Wandę Gertz i żołnierzy Oddziału „Dysk” na ścianie kościoła Jana Bożego przy ul. Bonifraterskiej 12

Wanda Gertz ps. „Lena”, „Kazik” (ur. 13 kwietnia 1896 w Warszawie, zm. 10 listopada 1958 w Londynie) – major Wojska Polskiego.

Okres przed II wojną światową

Wanda Gertz urodziła się 13 kwietnia 1896 roku w Warszawie, w rodzinie Jana i Florentyny. W latach 1914–1916, w męskim przebraniu, pod nazwiskiem Kazimierz Żuchowicz, pełniła służbę w I Brygadzie Legionów Polskich.

W czasie wojny z bolszewikami pełniła funkcję zastępczyni dowódcy drugiej Ochotniczej Legii Kobiecej przy Dowództwie Frontu Litewsko-Białoruskiego. 22 maja 1920 roku Naczelny Wódz przyznał jej z dniem 1 kwietnia 1920 roku prawo poborów i funkcji podporucznika piechoty i korzystania z odznak oficerskich na czapce bez prawa używania innych odznak oficerskich. Później była komendantką ochotniczego batalionu kobiecego w Wilnie.

W okresie międzywojennym była instruktorką i organizatorką obozów Przysposobienia Wojskowego Kobiety oraz urzędniczką wojskową zatrudnioną w Generalnym Inspektoracie Sił Zbrojnych w Warszawie.

Autorka wspomnień zatytułowanych W pierwszym pułku artylerii, opublikowanych w książce *Służba Ojczyźnie* wydanej w 1929 roku w Warszawie.

Okres II wojny światowej

W czasie kampanii wrześniowej 1939 roku walczyła w obronie Warszawy. W tym samym roku podjęła pracę konspiracyjną w SZP, a następnie w Związku Walki Zbrojnej i AK.

W latach 1942–1944 była organizatorką i komendantką oddziału AK „Dysk” (dywersja i sabotaż kobiet).

„Dysk” nie brała udziału w akcjach likwidacyjnych, bo Gertz nie chciała, by jej podkomendne zabijały i aby prześladowały je wyrzuty sumienia. Sama jednak osobiście zastrzeliła w Warszawie konfidentkę Gestapo. Podkomendne wcześniej ustaliły jej rozkład dnia i dogodne miejsce wykonania wyroku

W godzinie „W” 42 podkomendne Wandy Gertz miały 14 pistoletów, 1 ręczny karabin maszynowy oraz butelki z benzyną. Wanda Gertz wiedziała, że jej główne zadanie to uchronić dziewczyny przed łatwą śmiercią. Wydawała im tysiące zakazów i obostrzeń. Niektóre tego nie wytrzymały i uciekły do męskich oddziałów, w nadziei, że nikt nie będzie tak się o nie trząść.

„Dysk” w czasie powstania, w ramach Zgrupowania AK „Radosław”, przeszedł szlak bojowy od Woli po Stare Miasto i Czerniaków. Zginęło 11 dziewczyn, 9 zostało rannych.

Po upadku powstania kobiety po raz pierwszy w historii zostały uznane za jeńców wojennych. Wanda Gertz – od 23 września 1944 major Wojska Polskiego – dostała nowe zadanie. Miała zająć się organizacją stalagów, oflagów i obroną praw przetrzymywanych tam kobiet. Przeszła kolejno przez obozy w Ożarowie, Lamsdorf, Muhlberg, Molsdorf, Blankheim – w Oflagu IX C w Molsdorfie była komendantką polską obozu. I znów wywiązała się z zadania – współwięźniarki miały w niej najlepszą opiekunkę, zapamiętały ją głównie z niezliczonych skarg i zażaleń, jakimi bez przerwy nękała niemiecką komendanturę.

Okres po II wojnie światowej

Po oswobodzeniu z niewoli przez armię amerykańską wstąpiła do I Korpusu Polskiego.

Potem zamieszkała w Londynie. Tu, tęskniąc za Warszawą, umarła 10 listopada 1958 roku, w nędzy, na raka. Pomimo ciężkiej choroby nie chciała zapomogi – pracowała fizycznie w kolejowej kuchni. Niedługo przed śmiercią mówiła żartem do przyjaciół- emigrantów: Będę jeszcze przed wami w Polsce.

Jej prochy zostały przywiezione do Polski i pochowane na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w kwaterze batalionu AK „Parasol”.

Ordery i odznaczenia

- Krzyż Srebrny Orderu Wojennego Virtuti Militari
- Krzyż Niepodległości z Mieczami
- Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski – pośmiertnie (22 lipca 1958, za wybite zasługi na polu pracy niepodległościowej)
- Krzyż Walecznych – pięciokrotnie (po raz pierwszy w 1921)
- Złoty Krzyż Zasługi z Mieczami

Oddział „Dysk”

Oddział „Dysk” to dywersyjno-sabotażowy oddział kobiecej Armii Krajowej.

Okres konspiracji

Wiosną 1940 roku utworzono oddział kobiecej pod nazwą Kobiecte Patrole Minerskie pod dowództwem dr Zofii Franio (ps. „Doktor”). Do jesieni 1942 roku oddział operował jako jednostka Komendy Głównej Związku Odwetu, kiedy został przeniesiony do Warszawskiego Okręgu Armii Krajowej w celu reorganizacji i poszerzenia. Pracami organi-

zacyjnymi zajęła się por. Wanda Gertz (ps. „Lena”), która stworzyła jednostkę dywersji i sabotażu kobiet „Dysk”. W skład oddziału weszły:

- Władysława Macieszyna „Stawa”
- Maria Jankowska „Margeryta”
- Jadwiga Szymańska „Wiga”
- Hanna Bielik „Filipina”
- Maria Zielonka „Zofia”

Na początku 1943 roku „Dysk” został przeorganizowany. Utworzono grupy, a w nich plutony i sekcje. Podstawowe grupy to: dywersyjna, sabotażowa i łączności. W tym okresie oddział uzbrojony był w 14 pistoletów i materiały wybuchowe. W okresie Powstania Warszawskiego dysponował ręcznym karabinem maszynowym i butelkami zapalającymi.

Akcje konspiracyjne oddziału to:

- zniszczenie torów kolejowych pod Radomiem w nocy z 16 na 17 listopada 1942 roku,
- wysadzenie mostu na Krzewie pod Łukowem we współdziałaniu z oddziałem Kedywu,
- przecięcie drutów telefonicznych pod Sieczychami 20 marca 1943 roku,
- udział w akcji „Wilanów” nocą z 26 na 27 września 1943 roku,
- likwidacja dwóch agentek Gestapo,
- udział w inwigilacji i likwidacji gestapowców, m.in. Franza Kutschery.

Okres Powstania Warszawskiego

W czasie powstania „Dysk” wszedł w skład Brygady Dywersyjnej „Broda 53” i walczył w Zgrupowaniu „Radosław”. Miejscem zbiórki 1 sierpnia 1944 była fabryka „Telefunken” na ul. Mireckiego. O godzinie „W” na wyznaczone miejsce zgłosiły się 42 osoby.

Z fabryki oddział został przeniesiony do szkoły na ul. Okopowej, następnie na ul. Muranowską, a po przedostaniu się na Stare Miasto kwaterował na ul. Mławskiej, Franciszkańskiej i Długiej. Po upadku Starówki „Dysk” przedostał się kanałami do Śródmieścia, skąd część zdrowych pod dowództwem „Zofii” poszła w kierunku Czerniakowa, a ranne i chore zostały w Śródmieściu.

W walkach na Woli i Starym Mieście oddziałem dowodziła mjr Wanda Gertz. „Dysk” przygotowywał sygnalizację świetlną dla alianckich samolotów oraz brał udział w przyjmowaniu zrzutów na cmentarzach. Pełnił również funkcje łącznościowe, sanitarne, gospodarcze oraz obserwacyjne.

W czasie walk zginęło 11 członków „Dysku”, a 9 zostało rannych. Po kapitulacji powstania część kobiet poszła do niewoli, ranne zostały wywiezione wraz ze szpitalami, reszta została zdemobilizowana i opuściła Warszawę wraz z ludnością cywilną.

Zdjęcia

Poniższe zdjęcia pochodzą ze strony:

<http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/wanda-gertz,812.html>

Okładka wydanej książki (2015)

Piśmiennictwo:

1. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/wanda-gertz,812.html>
2. https://pl.wikipedia.org/wiki/Wanda_Gertz
3. <http://kobietyihistoria.blogspot.com/2014/08/dyskobolka.html>
4. https://pl.wikipedia.org/wiki/Oddzia%C5%82_Dysk

Pytania testowe

1. Podczas pierwszej wojny światowej Wanda Gertz służyła w I Brygadzie Legionów Polskich pod nazwiskiem:
 - o Władysław Paczkowski
 - o Kazimierz Żuchowicz
 - o Marian Morawski

2. W okresie międzywojennym była m.in.:
 - o instruktorką i organizatorką obozów Przystosowania Wojskowego Kobiet
 - o współtwórczynią Ochotniczej Ligii Kobiet
 - o organizatorką Pomocniczej Służby Kobiet
3. Do powstania w godzinie „W” stały się:
 - o 42 podkomendne Wandy Gertz
 - o 52 podkomendne Wandy Gertz
 - o 34 podkomendne Wandy Gertz
4. Podczas powstania oddział „Dysk” wchodzi w skład:
 - o Grupy Artyleryjskiej „Granat”
 - o batalionu „Parasol”
 - o Brygady Dywersyjnej „Broda 53”
5. W czasie powstania zginęło:
 - o 7 członkiń „Dysku”
 - o 11 członkiń „Dysku”
 - o 29 członkiń „Dysku”

143. TABLICA: PLACÓWKA INFORMACYJNO-RADIOWA „ANNA”

Tablica upamiętniająca radiostację „Anna”, ul. Marszałkowska 62

http://www.gdziebylec.pl/obiekt/pokaz/Tablica_pami%C4%85tkowa_-_Radiostacja_Anna/21578

Napis na tablicy:

W tym domu (ul. Marszałkowska 62) w okresie Powstania Warszawskiego w sierpniu i wrześniu 1944 roku działała placówka informacyjno-radiowa „RADIOSTACJA ANNA” pod dowództwem dra Kazimierza Ostrowskiego pseud. Olesza, w skład której wchodził m.in. dr Adam Dobrowolski pseud. Sawicki i Władysław Bartoszewski pseud. Teofil. Jako placówka Biura Informacji i Propagandy (BIP) Komendy Głównej Armii Krajowej spełniała ona istotną rolę w zakresie utrzymania łączności i informacji podczas działań powstańczych.

Odślonięcie tablicy

Tablicę odślonili 7 sierpnia 2004 roku o godz. 12.00 prezes Naczelnej Rady Adwokackiej Ferdynand Rymar oraz pracujący w placówce Władysław Bartoszewski.

Podczas uroczystości Władysław Bartoszewski, najmłodszy podczas powstania członek załogi placówki, powiedział: *Dzięki temu można było oszczędzić zdrowie i życie ludzi. Zamiast biegać pomiędzy dzielnicami z papierkami, narażeni na śmierć od kul, mogli oni nie być do tego użyty, bo wiadomości – jeśli nie były bardzo tajne – można było przekazać drogą radiową. (...) Dobrze, że Warszawa po 60 latach spłaca długi własnym dzieciom.*

Inicjatorem powstania tablicy było koło seniorów izby krakowskiej, z której wywodzi się dowódca radiostacji „Olesza” i członek załogi „Adamski”.

Po uroczystości pod tablicą złożono wieńce, m.in. w imieniu prezydenta Warszawy Lecha Kaczyńskiego oraz prezesa Instytutu Pamięci Narodowej Leona Kieresa.

Placówki informacyjno-radiowe

Szef VI Oddziału Sztabu Komendy Głównej AK płk Jan Rzepecki, w porozumieniu z Szefem Wydziału Informacji BIP-u Aleksandrem Gieysztozem ps. „Borodziej”, zdecydował, żeby w celu zabezpieczenia w czasie powstania łączności pomiędzy rozlokowanymi w różnych punktach miasta agendami VI Oddziału Sztabu KG zorganizować placówki informacyjno-radiowe, zaopatrzone w niewielkie aparaty radiowe nadawczo-odbiorcze krótkiego zasięgu produkcji konspiracyjnej, tzw. UKF, pracujące na falach ultrakrótkich o zasięgu 10 km. Zasięg w gęsto zabudowanym mieście wynosił kilka kilometrów. Radiostacje miały pracować od godziny „W”.

Początkowo planowano zainstalowanie 5 takich placówek. Ponieważ jednak 1 sierpnia 1944 roku zespoły delegowane na Żoliborz i Pragę nie dotarły do wyznaczonych miejsc działania, zorganizowano tylko 3 takie placówki.

Placówkę o kryptonimie „Rafał” zainstalowano w budynku na rogu ul. Kredytowej i pl. Dąbrowskiego. Dowódcą był Kazimierz Moczarski (ps. „Rafał”). Już 5 sierpnia kwatery tej placówki została zniszczona i w związku z tym została przeniesiona do budynku PKO. Placówka działała w sąsiedztwie miejsca postoju płk. Jana Rzepeckiego, szefa VI Oddziału Sztabu Komendy Głównej.

Druga placówka zainstalowana została na terenie północnej części Śródmieścia, przy ul. Siennej 22. Szefem tej placówki był Adam Dobrowolski. Posługiwała się ona kryptonimem „Kowal”, od pseudonimu dowódcy. Placówka, obok utrzymywania łączności radiowej z placówką „Rafał”, prowadziła intensywną działalność propagandowo-wydawniczą – do dnia 1 września 1944 roku. W tym dniu kwatery radiostacji została całkowicie zniszczona. Adam Dobrowolski wraz z całą załogą placówki został skierowany do trzeciej placówki radiowej kryptonim „Anna” i wszedł w skład jej obsługi.

Trzecia działająca w czasie powstania placówka nosiła kryptonim „Anna” i zainstalowana została na terenie Śródmieścia-Południe przy ul. Marszałkowskiej 62, w pobliżu Wilczej, gdzie działała do końca powstania.

Działanie placówki „Anna”

Placówka według pierwotnego planu miała mieścić się w mieszkaniu jednej z łączniczek, Katarzyny Augustyniak „Anny”, na najwyższym piętrze domu przy ul. Piękną 68, róg Emilii Plater. Nadano jej kryptonim „Anna”, od pseudonimu gospodyni lokalu.

31 lipca zaszła nagle konieczność przeniesienia zainstalowanej już radiostacji nadawczo-odbiorczej w inne miejsce, a zarazem ewakuacji mieszkania na Piękną na skutek jego przypadkowej dekonspiracji. Ostatecznie siedzibą placówki informacyjno-radiowej „Anna” stała się wielka kamienica przy Marszałkowskiej 62, placówka funkcjonowała

nieprzerwanie od 2 sierpnia aż do chwili kapitulacji powstania. Początkowo nadajnik radiowy był przenoszony na różne piętra, m.in. do mieszkań:

1. Kazimierzy Żuławskiej, wdowy po pisarzu Jerzym (matki Wawrzyńca, uczestniczącego wtedy w akcji powstańczej, i Juliusza, osadzonego w oflagu od 1939 roku). Pani Żuławska przyjęła obsługę radiostacji z wielką kulturą i życzliwą gościnnością;
2. lekarki dentystki dr Cerańskiej;
3. dziennikarza Kowalczyka – na najwyższym piętrze;
4. na zapleczu drogerii czy perfumerii – na parterze, z wejściem z bramy.

Ostatecznie radiostacja została ulokowana w położonym na najwyższym piętrze mieszkaniu redaktora Kowalczyka.

Szefem placówki był Kazimierz Ostrowski ps. „Olesza”, jego zastępcą Władysław Długosz ps. „Śniady”, trzecim członkiem obsady placówki był Władysław Bartoszewski. Funkcje łączniczek pełniły Barbara Cretti ps. „Halina” i Krystyna Madeyska ps. „Jola” oraz – rezerwowo – Katarzyna Augustyniak ps. „Anna”. Aparat nadawczo-odbiorczy obsługiwał radiooperator Tadeusz Korwin-Piotrowski ps. „Tadeusz” wraz z młodocianym pomocnikiem „Wawrzkiem” (NN).

Praca odbywała się nieprzerwanie dzień i noc. Meldunki o sytuacji w dzielnicy były przekazywane kilka, a nawet kilkanaście razy na dobę. Przykładowo 3 sierpnia o godz. 10.00 został przekazany z Marszałkowskiej 62 na pl. Dąbrowskiego meldunek następującej treści: *W całym rejonie Marszałkowskiej z przecznicami między pl. Zbawiciela a Alejami Jerozolimskimi, na barykadach i w oknach, na wielu budynkach powiewają flagi biało-czerwone. Nastrój ludności wobec walczących nacechowany jest tak daleko idącą serdecznością i uczynnością, że po prostu zaciera się granica pomiędzy walczącymi a współdziałającymi. Mieszkańcy domów samorzutnie zaopatrują w żywność i świadczą szereg usług wszystkim walczącym (...).*

Meldunków podobnych, często też poruszających szereg spraw szczegółowych, w ciągu pierwszych 7 dni powstania zostało nadanych 67, a przyjętych 27 – zasadniczym zadaniem placówki było informowanie zwierzchników o elementach sytuacji w Śródmieściu. Otrzymywane były głównie instrukcje lub pytania, ale bardzo niewiele wiadomości.

Wykorzystując stały wzrost stanu osobowego placówki „Anna”, uruchomiono dwuosobowe patrole informacyjne, które obchodziły systematycznie cały teren południowej części Śródmieścia, docierając do wielu placówek bojowych, administracyjnych i sanitarnych. Zebrane informacje były przekazywane do centrali, ale także — zależnie od ich charakteru — dowódcom rejonów i samodzielnych grup bojowych AK, ośrodkom opieki społecznej, szpitalom, niekiedy też w trybie interwencyjnym do Komisariatów XI i XIII obsadzonych przez Państwowy Korpus Bezpieczeństwa.

Placówka przekazywała nie tylko informacje BIP-u, lecz także meldunki bojowe. Przeszło dwie trzecie meldunków operacyjnych ze Śródmieścia-Południe przekazanych zostało w pierwszych dniach powstania do kwatery Obwodu Śródmieście-Północ za pośrednictwem radiostacji „Anna” i „Rafał”.

Radiostacja stała się celem ostrzałów. Albo Niemcy w sposób goniometryczny namierzali, skąd odbywało się nadawanie, skąd wychodzi fala radiowa, albo też ktoś zdradzał. Siedziba przy Marszałkowskiej została namierzona i radiostację trzeba było przenieść o kilka domów, ale i tam została namierzona, w tym miejscu padła bomba i zrobiła dużo zniszczeń, uszkodziła też samą radiostację.

Pod koniec powstania pocisk raketowy uderzył w jedną z oficyn i zniszczył 2 ostatnie piętra. Dom jednak ocalał i już w styczniu 1945 roku zaczęli do niego wracać mieszkańcy.

Placówka wydawała także pismo powstańcze „Wiadomości z Miasta i Wiadomości Radiowe”, potem nazwane „Biuletyn – Wiadomości z Miasta i Wiadomości Radiowe”. Taka działalność, choć nie była wcześniej przewidywana, została podjęta z doraźnej konieczności zaspokojenia głodu informacji w południowej części Śródmieścia w pierwszych dniach Powstania Warszawskiego.

Założenia koncepcyjne pisma przewidywały od początku dostarczanie czytelnikom, a przede wszystkim ludności niebiorącej bezpośredniego udziału w działaniach bojowych, podstawowych wiadomości o sytuacji w mieście, na frontach i na świecie, ujętych w formie zwięzłej, narzuconej stosunkowo skromnymi rozmiarami wydawnictwa.

Zacząło się od numeru napisanego po prostu na maszynie w 10 egzemplarzach, na 2 stronicach zwykłego papieru przebitkowego. Biuletyn ukazał się pod zwyczajnym tytułem „Wiadomości z Miasta”, z datą 3 sierpnia 1944 roku i uwidocznioną godziną 14.00. Podtytuł „Informacje ze źródeł wojskowych” wskazywać miał na powiązanie wydawnictwa z Armią Krajową, choć nie było ono wtedy oczywiście żadnym z jej oficjalnych organów. Pismo opatrzone wskazówką. *Nie niszc. Podaj dalej. Wiadomości niniejsze powinny obejść kilkanaście domów.*

Zapowiedziano równocześnie wydanie następnego numeru na dzień 4 sierpnia rano. Jednak kolejny nr 2 biuletynu ukazał się jeszcze tego samego dnia, 3 sierpnia o godz. 21.00 pod rozwiniętym już tytułem „Wiadomości z Miasta i Wiadomości Radiowe”, pod którym pismo wychodzić miało odtąd już nieprzerwanie do numeru 83 z 12 września 1944 roku włącznie. Począwszy też od numeru 2 kształtować zaczęła się pewna stała struktura biuletynu, składającego się w zasadzie z 2 odrębnie zatytułowanych działów: „Wiadomości radiowe” oraz „Wiadomości z miasta”, niekiedy także „Wiadomości z kraju”. Poza tymi działami, obejmującymi tylko krótkie informacje, znajdowały się komentarze, komunikaty i hasła, a w powiązaniu z działem „Wiadomości z miasta” początkowo krótkie obrazki reporterskie, a później też własne obszerniejsze reportaże z działań bojowych oraz funkcjonowania różnych służb powstańczych (sanitariatu, opieki społecznej itd.).

Począwszy od numeru 9 z 7 sierpnia godz. 12.00, biuletyn odbijany był w 500 egzemplarzach 2 razy dziennie – o godz. 12.00 i 18.00. W ciągu sierpnia 1944 roku nakład pisma stale wzrastał, osiągając szczytowy pułap 1500 egzemplarzy. Stopniowe wyczerpywanie się zapasów papieru powielaczowego i okresowe trudności w uzyskiwaniu farby doprowadziły w ciągu września do kilkakrotnego obniżania nakładu biuletynu, nie spadł on jednak nigdy poniżej 500 egzemplarzy.

Zakres tematyczny wiadomości z miasta ogłoszonych w ciągu 2 miesięcy w biuletynie był dość różnorodny. Obok tematów poruszanych stale trafiało się sporo informacji zupełnie przypadkowych. Wśród systematycznie poruszanych problemów wspomnieć warto sprawę niemieckiej dywersji psychologicznej, próbującej oddziaływać na ludność za pomocą różnych plotek o dezorientującej treści. Specjalna waga była przykładana do możliwie natychmiastowego demaskowania tego rodzaju posunięć wroga.

Początkowa załoga placówki „Anna”

Kazimierz Ostrowski

Kazimierz Ostrowski (ur. 29 maja 1907 w Krakowie, zm. 10 sierpnia 1999) – doktor prawa, adwokat, działacz społeczny.

Absolwent prawa na Uniwersytecie Jagiellońskim. Należał do Związku Polskiej Młodzieży Demokratycznej, w latach 1927–1932 pełnił funkcję prezesa. Po odbyciu aplikacji w 1934 roku został adwokatem.

Do 1950 roku był syndykiem Gminy Miasta Krakowa. W czasie II wojny światowej działał w konspiracji, należał do Związku Odbudowy Rzeczypospolitej, pełniąc funkcję Komendanta Okręgu Krakowskiego. W 1942 roku, po próbie aresztowania go przez Gestapo w kotle zorganizowanym w jego mieszkaniu, uciekł z Krakowa do Warszawy, gdzie ukrywał się pod przybranym nazwiskiem i nadal działał w konspiracji pod pseudonimami „Łaski”, „Nowina”, „Olesza”, „Sulima”, „Zaleski”. Pracował w BIP-ie Komendy Głównej AK jako kierownik Referatu Prasowego. Uczestniczył w Powstaniu Warszawskim jako dowódca placówki radiowo-informacyjnej „Anna” przy ul. Marszałkowskiej 62.

18 sierpnia 1944 roku został mianowany przedstawicielem szefa VI Oddziału Sztabu Komendy Głównej AK płk. Jana Rzepeckiego „Wolskiego” wobec władz wojskowych i cywilnych na terenie obwodu Śródmieście-Południe, kierującym jednocześnie placówką informacyjno-radiową „Anna” oraz pracą żołnierzy przydzielonych centralnie przez VI Oddział Sztabu do tej dzielnicy. Po zakończeniu powstania otrzymał zadanie objęcia kierownictwa „Mleczarni”, tj. ekspozytury VI Oddziału Sztabu KG AK na teren podwarszawski z siedzibą w Pruszkowie.

Po wojnie dr Ostrowski brał udział w pracach organizacji kombatanckich i został wiceprzewodniczącym Zarządu Głównego Światowego Związku Żołnierzy AK. Wstąpił się jako obrońca w głośnych procesach, przede wszystkim politycznych, m.in.: w procesie załogi obozu w Auschwitz toczącym się przed Najwyższym Trybunałem Narodowym w Krakowie, w procesie uczestników manifestacji z okazji 3 maja 1946 roku w Krakowie, działaczy WIN, Kurii Arcybiskupiej w Krakowie, działaczy „Solidarności” z czasów stanu wojennego Tadeusza Piekarza i Stanisława Handzlika. Uczestnik prac Centrum Obywatelskich Inicjatyw Ustawodawczych Solidarności.

W 1995 roku odznaczony został orderem Odrodzenia Polski z gwiazdą. W 2014 roku pośmiertnie został odznaczony medalem „Dziękujemy za wolność”, medal przyznało Stowarzyszenie Sieć Solidarności za udział w tworzeniu wolności, niepodległości i demokracji w Polsce w latach 1980–1989.

Adam Dobrowolski

Adam Dobrowolski ps. „Adamski”, „Kowalski”, „Sawicki” (ur. 17 grudnia 1903 w Nadbrzeziu, zm. 9 kwietnia 1981 w Krakowie) – porucznik czasu wojny, doktor prawa, sędzia.

W 1922 ukończył Gimnazjum im. Jana Sobieskiego w Krakowie, a następnie studiował na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego i w Wyższej Szkole Nauk Politycznych w Krakowie. Otrzymał w 1933 roku dyplom doktora praw na UJ. W latach 1926–1930 odbył aplikację sądową, po której został asesorem, a następnie sędzią grodzkim w Krzeszowicach. Był adwokatem w Krakowie od 1933 roku. Od grudnia 1939 roku działał w konspiracji, w Związku Odrodzenia Rzeczypospolitej, w którym był członkiem Komendy Okręgu w Krakowie i kierował tam kolportażem wydawnictw ZOR. 1 maja 1940 roku został aresztowany i był więziony na Montelupich w Krakowie, a później w więzieniu w Tarnowie i w obozie koncentracyjnym Auschwitz.

14 czerwca 1941 roku został zwolniony z obozu i powrócił do Krakowa. 5 lutego 1942 roku Niemcy skreślili go z listy adwokatów. 20 czerwca został ponownie aresztowany i osadzony na Montelupich. 20 listopada zwolniony, przeniósł się do Warszawy. Otrzymał tam stanowisko wicedyrektora Wydziału Przemysłowego Zarządu Miejskiego.

Czynnie uczestniczył w Wydziale Informacji BIP-u KG AK oraz kierownictwie Związku Wolnej Polski. Został mianowany podporucznikiem czasu wojny.

Dowódca placówki informacyjno-radiowej „Kowal” w czasie Powstania Warszawskiego, a po jej zbombardowaniu członek personelu placówki „Anna”.

Po upadku powstania był zastępcą szefa BIP-u KG AK od października 1944 do stycznia 1945 roku.

Prowadził praktykę adwokacką w Krakowie po wyzwoleniu. Zmarł w Krakowie 9 kwietnia 1981 roku.

Odnaczony Krzyżem Walecznych (1944), Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami (1945) oraz Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami.

Władysław Bartoszewski

Władysław Bartoszewski (ur. 19 lutego 1922 w Warszawie, zm. 24 kwietnia 2015 tamże) – polski historyk, publicysta, dziennikarz, pisarz, działacz społeczny, polityk oraz dyplomata.

Więzień Auschwitz, od sierpnia 1942 roku żołnierz Armii Krajowej, działacz Polskiego Państwa Podziemnego, uczestnik Powstania Warszawskiego. Dwukrotnie minister spraw zagranicznych, senator IV kadencji, w latach 2007–2015 sekretarz stanu w Kancelarii Prezesa Rady Ministrów. Kawaler Orderu Orła Białego, Sprawiedliwy wśród Narodów Świata.

Był adiutantem dowódcy placówki informacyjno-radiowej „Anna” Kazimierza Ostrowskiego i redaktorem naczelnym czasopisma „Wiadomości z Miasta i Wiadomości Radiowe”. 20 września, rozkazem komendanta Okręgu Warszawa AK Antoniego Chruściela „Montera”, został odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami (na wniosek szefa Biura Informacji i Propagandy KG AK płk. Jana Rzepeckiego). 1 października mianowany przez dowódcę AK gen. Tadeusza Komorowskiego „Bora” na stopień podporucznika (również na wniosek Rzepeckiego). 4 października odznaczony Krzyżem Walecznych.

Opuścił Warszawę po kapitulacji powstania 7 października 1944 roku. Działalność konspiracyjną kontynuował w Biurze Informacji i Propagandy KG AK w Krakowie. Od listopada 1944 do stycznia 1945 roku pełnił funkcję sekretarza redakcji „Biuletynu Informacyjnego”. Pod koniec lutego 1945 roku powrócił do Warszawy, gdzie rozpoczął służbę w pionie informacyjno-propagandowym organizacji NIE.

Zasilanie radiostacji placówki „Anna”

Po kilku dniach walki stało się jasne, że powstanie nie zakończy się szybko. Zaistniała realna groźba, że Niemcy odetną dla miasta dopływ energii elektrycznej i wody. Zapadła wówczas decyzja o budowie na terenie przy ul. Hożej 51 elektrowni polowej oraz uruchomieniu studni głębinowej.

Zadanie to otrzymał dowódca saperów „Obroży” kpt. Michał Bucza ps. „Mechanik”. Robotami związanymi z budową polowej elektrowni kierował jej późniejszy dowódca inż. Sobiesław Dajkowski „Florek”, elektryk, specjalista budowy maszyn elektrycznych.

Obsadę elektrowni w pierwszych dniach działania stanowiło 4 żołnierzy: dowódca inż. Sobiesław Dajkowski „Florek”, kpr. Józef Zielonka „Gryf” i szeregowcy Tadeusz Baczyński „Damian” oraz Henryk Kuligowski „Michał”.

5 września, po przeniesieniu do Śródmieścia-Południe Komendy Głównej i Komendy Okręgu AK, do elektrowni polowej została podłączona radiostacja foniczna „Błyskawica”, zainstalowana na ul. Poznańskiej 13, a następnie na ul. Koszykowej 26. Poza nią z energii elektrowni polowej korzystały również radiostacja Komendy Okręgu oraz radiostacja placówki informacyjno-radiowej „Anna” Komendy Obszaru Warszawa.

Elektrownia zasilala również urzadzania składnicy meldunkowej K-2 prowadzacej specjalny całodobowy nasłuch radiowy, szyfrowanie i odszyfrowywanie depeusz.

Zdjęcia

*Dr Kazimierz Ostrowski
Zdjęcie udostępnione przez Okręgową
Izbę Adwokacką w Krakowie*

Władysław Bartoszewski

*Grobowiec Kazimierza Ostrowskiego na
Cmentarzu Rakowickim*

*Grób Władysława Bartoszewskiego na
Cmentarzu Wojskowym na Powązkach
(2016)*

Piśmiennictwo:

1. Władysław Bartoszewski, *Życie trudne, lecz nie nudne: ze wspomnień Polaka w XX wieku*, Kraków 2010.
2. Władysław Bartoszewski, „Wiadomości z Miasta i Wiadomości Radiowe”: ze wspomnień redaktora powstańczego biuletynu, „Rocznik Historii Czołapiśmiennictwa Polskiego” 1972, nr 11/4, s. 577–594.

3. Kazimierz Ostrowski, *O udziale adwokatów krakowskich w Powstaniu Warszawskim*, „Palestra” 1986, nr 30/5–6 (341–342), s. 88–91.
4. <http://www.um.warszawa.pl/node%252F847>
5. <https://www.salon24.pl/u/korabita/600899,do-nieba-z-radiostacji-anna-nieznane-wspomnienia-44-nr23>
6. [https://pl.wikipedia.org/wiki/Kazimierz_Ostrowski_\(prawnik\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Kazimierz_Ostrowski_(prawnik))
7. <http://palestra.pl/old/index.php?go=artykul&id=1378>
8. https://pl.wikipedia.org/wiki/Adam_Dobrowolski
9. https://pl.wikipedia.org/wiki/W%C5%82adys%C5%82aw_Bartoszewski
10. http://www.sppw1944.org/index.html?http://www.sppw1944.org/powstanie/powstanie_radio.html

Pytania testowe

1. Podczas powstania na terenie Warszawy działały:
 - 2 placówki informacyjno-radiowe
 - 3 placówki informacyjno-radiowe
 - 4 placówki informacyjno-radiowe
2. Placówka informacyjno-radiowa „Anna” podczas powstania znajdowała się przy ulicy:
 - Kruczej 12
 - Siennej 22
 - Marszałkowskiej 62
3. Kryptonim „Anna” pochodził od:
 - pseudonimu Katarzyny Augustyniak, gospodyni pierwszego lokalu placówki przy ul. Pięknej 68
 - imienia żony szefa placówki
 - imienia św. Anny, patronki dnia 26 lipca, w którym powołano placówkę do życia
4. Szefem placówki informacyjno-radiowej „Anna” był:
 - Władysław Bartoszewski „Teofil”
 - Kazimierz Ostrowski „Olesza”
 - Tadeusz Korwin-Piotrowski „Tadeusz”
5. Placówka wydawała pismo informacyjne zatytułowane pierwotnie:
 - „Wieści z frontu”
 - „Informacje z Warszawy”
 - „Wiadomości z Miasta i Wiadomości Radiowe”

144. TABLICA: WYTWÓRNIA MATERIAŁÓW WYBUCHOWYCH AK „KINGA”

Tablica poświęcona pamięci członkom załogi wytwórni Materiałów Wybuchowych AK „Kinga”

Funkcjonowanie wytwórni

W podziemiach domu przy ul. Solec 103 znajdowała się tajna wytwórnia amonitu Wydziału Saperów Komendy Głównej Armii Krajowej pod kryptonimem „Kinga”. Produkcja materiałów wybuchowych była szczególnym frontem walki podziemnej – wyjątkowo trudnym i niebezpiecznym.

Była to jedna z wytwórni, inne to: „Farbiarnia” przy ul. Krochmalnej oraz „Asfaltowa” przy ul. Asfaltowej.

Załodze „Kingi” w latach 1943–1944 udało się wyprodukować ok. 4 ton amonitu. To doskonały, zastępczy materiał wybuchowy, który charakteryzował się prostotą produkcji. Wytwórnia została zorganizowana przez inż. Janinę Szabatowską „Jankę”, która kierowała nią z przerwami aż do połowy stycznia 1944 roku. W międzyczasie nadzór nad „Kingą” sprawował kpt. inż. Czesław Sudlitz „Kalina”, który w lutym 1943 roku przejął od Janiny Szabatowskiej także kierownictwo produkcji materiałów wybuchowych w pionie Wydziału Saperów. Wytwórnią aż do końca jej działalności w kwietniu 1944 roku kierowała mgr Eleonora Herdegen „Magda”. W celu skutecznego kamuflażu w podziemiach budynku zorganizowano produkcję środków piorących, nad którą pieczę sprawował działacz konspiracji dr Jan Tabeau z Pionek.

Likwidacja wytwórni

W Wielki Czwartek, 6 kwietnia 1944 roku, ok. godz. 10.00, cały teren od Tamki do ul. Czerwonego Krzyża został otoczony przez oddziały policji niemieckiej.

Stanisław Kowalewski „Nowicki”, znajdujący się wraz z Antonim Audyckim „Janem” w górnym pomieszczeniu (obaj czuwali nad bezpieczeństwem wytwórni, a pomieszczenie było punktem obserwacyjnym zaopatrzone w sygnalizację świetlną), zdążył zaalarmować załogę w podziemiu. Jednak wyjście z podziemia przez wykop również zostało obsadzone. Usiłował on zorganizować odsiecz, ale jakakolwiek pomoc oddziałów Armii Krajowej z zewnątrz w tak krótkim czasie była niemożliwa. Niemcy, bojąc się wejść do podziemia, postanowili je zatopić. Straż Pożarna najpierw na rozkaz Niemców nawoływała do poddania się, a następnie rozpoczęła zatapianie „Kingi”.

W trakcie zalewania pomieszczeń podziemnych załoga wytwórni zniszczyła dokumentację i odebrała sobie życie.

Jedynym świadkiem prawie całego tragicznego wydarzenia był jeden z pracowników, Jerzy Dziudzi „Jurek”, który w wyniku postrzału przed końcem walk stracił przytomność. Nieznany jest w związku z tym przebieg zajęcia podziemia przez Niemców. Wiadomo, że nastąpiło to między godz. 16.00 a 17.00. Jerzy Dziudzi tak zrelacjonował w 1974 roku swoje przeżycia:

Gdy zobaczyliśmy czerwone światło alarmowe, wszyscy pobiegliśmy wykopem do wyjścia prowadzącego do ogrodu ss. szarytek. Po odsunięciu gruzu, komendant załogi, Mieczysław Zawadzki, gdy odsunął klapę i wychylił głowę ponad ziemię, dostał serię z karabinu maszynowego. Odciągnęliśmy jego zwłoki i zamknęliśmy wyjście. Gestapo wybiło bardzo duży otwór w suficie, przez który zaczęło zatapiać „Kingi”. Przez ten otwór rzucono do nas granaty. Jeden z nich, wybuchając w wodzie z wielką siłą, wyrwał ogromny kawał ściany. My do obrony mieliśmy jedno parabellum, bo drugie było zagwożdżone kulką, oraz dwie skrzynki filipinek. Na zmianę, kryjąc się za kolumnami „Kingi” i wykorzystując odpowiedni moment, rzucaliśmy do nich filipinki. Nikt nie chciał poddać się. Walka trwała parę godzin. Wody wciąż przybywało, mieliśmy jej powyżej pasa, ale od jakiegoś czasu przestało jej przybywać, nie wiem, dlaczego, widać znalazła sobie jakieś ujście. W pewnej chwili dostałem czymś w głowę i straciłem przytomność, którą odzyskałem dopiero na Szucha.

W „Kindze” śmiercią bohaterską zginęli:

- Mieczysław Zawadzki „Lotnik” – komendant załogi, lat 23,
- Stanisław Żygnierski „Rom” – zastępca komendanta załogi, lat 21,
- Marianna Wiśniewska „Marta”, lat 44,
- Edward Blechowski „Eddy”, lat 20,
- Eugeniusz Dąbrowski „Dąb”, lat 42,
- Zdzisław Dziudzi „Czekalewski”, lat 20,
- Aleksander Załęski „Kindzior”, lat 25.

Aresztowani zostali: Stanisław Kowalewski „Nowicki”, Antoni Audycki „Jasio”, Jerzy Dziudzi „Jurek” i „Generał”. Po ciężkim śledztwie w Gestapo uwięzieni zostali na Pawiaku, skąd 21 maja 1944 roku wywieziono ich do obozu koncentracyjnego w Stutthofie. Obóz przeżyli „Jasio”, „Jurek” i „Generał”.

Ocaleni ponadto: Zygmunt Wiśniewski „Kozioł”, mąż „Marty”, jego syn Jerzy i Stefan Szablewski, którzy mieli pracować na nocnej zmianie.

Zwłoki pomordowanych Niemcy przewieźli do Zakładu Medycyny Sądowej przy ul. Oczki. Niemcy podali w gazecie ogłoszenie o wypadku tramwajowym, w którym miało zginąć kilka osób. Proszono o zjawienie się rodzin szukających zaginionych, w celu identyfikacji. Była to prowokacja. Krewni ofiar „Kingi” zostali ostrzeżeni i nikt nie stawiał się na wezwanie Niemców.

Zwłoki zostały wykradzione przez Zygmunta Wiśniewskiego z „Kingi” i Józefę Cieciko „Lukrecję” z „Farbiarni” przy pomocy pracowników zakładu. Ofiary spoczywają na Cmentarzu Bródnowskim.

Polegli członkowie załogi „Kingi” pośmiertnie zostali dwukrotnie odznaczeni przez Komendę Główną Armii Krajowej Krzyżami Walecznych.

Fragmencie wspomnień Stanisława Maliszewskiego:

Zginęli oczywiście, bo odbierali sobie życie, mieli dosłownie jeden pistolet. Mogliby się wysadzić w powietrze, ale na to nikt nie poszedł, bo wiadomo, że mieszkało tam bardzo dużo ludzi, nie tylko Polaków, ale i Niemcy. To była dzielnica niemiecka na tamte czasy. Nie podjęli tego ryzyka i tym pistoletem jednym wszyscy pozbawili się życia za wyjątkiem jedynej kobiety, która z nimi była, pani Wiśniewskiej. Miała czterdzieści cztery lata, żaden nie miał sumienia do niej strzelić, to przebiła się nożyczkami. To znam z opowiadania ich matki, po wojnie, bo różnie to wyglądało, bo Urząd Bezpieczeństwa chodził.

<http://wolniedzwieki.pl/glos/pomnik21/>

Wykrycie wytwórni

W dostępnych opracowaniach możemy spotkać powtarzające się przypuszczenia, iż Niemcy dowiedzieli się o lokalizacji wytwórni w wyniku zdrady.

Jako domniemanego zdrajcę podaje się Stanisława Kowalewskiego ps. „Nowicki”.

Na zbiorowym nagrobku widnieją nazwiska: Aleksander Załęski „Kindzior”, Eugeniusz Dąbrowski „Dąb”, Stanisław Żygnierski „Rom”, Edward Blechowski „Eddy”, Mieczysław Zawadzki „Lotnik”, Marianna Wiśniewska „Marta”, Zdzisław Dziudzi „Czekalewski”.

Nazwisko Mieczysława Zawadzkiego wryte jest dwukrotnie – na zamazanym obecnie kawałku, gdzie niedawno wryte było nazwisko „Nowickiego”.

Istniało domniemanie, że „Nowicki” zginął podczas ewakuacji obozu. Po wojnie jednak podobno ktoś go gdzieś w Polsce widział i rozpoznał. Zaczęto dochodzić prawdy. Wyszło na jaw, że poszedł na współpracę z Gestapo.

Zdjęcia

*Por. inż. Janina Szabatowska „Janka”.
Organizowała produkcję materiałów wybuchowych podczas Powstania Warszawskiego.
Odnaczona Orderem Virtuti Militari V klasy. Po wojnie pracowała m.in. w Instytucie
Chemii Ogólnej.*

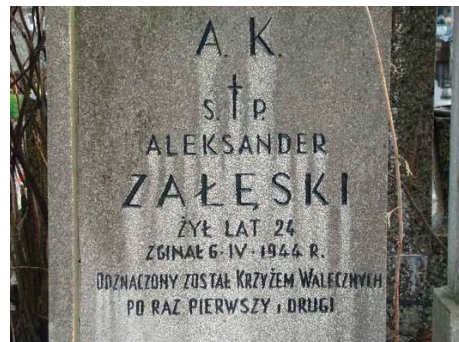

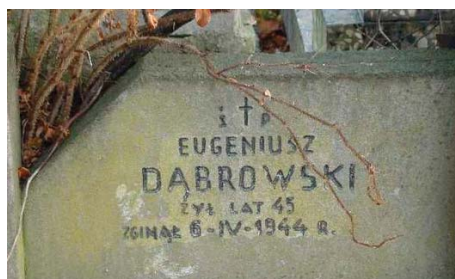
Główne osoby z największej podziemnej wytwórni materiałów wybuchowych AK, przy ul. Krochmalnej 15 w Warszawie – inż. Janina Szabatowska „Janka”, organizator i kierownik wytwórni, oraz majster Karol Sadlik „Eugeniusz Witkowski”, kierownik nitracji, w drodze do lub z laboratorium mieszczącego się w bocznej ulicy od pl. Zbawiciela (maj 1943 roku)

Poniższe zdjęcia przedstawiają groby członków załogi „Kingi” – pochodzą ze strony: <https://dobroni.pl/n/swiatelko-dla-zolnierza/18980>

Podwójna tablica pośrodku nagrobka zawiera pseudonimy osób, które wtedy zginęły.

Piśmiennictwo:

1. <http://wolnedzwieki.pl/glos/pomnik21/>
2. <https://dobroni.pl/n/swiatelko-dla-zolnierza/18980>
3. <http://www.1944.pl/archiwum-historii-mowionej/stanislaw-maliszewski,1635.html>
4. *Produkcja materiałów wybuchowych*, „Biuletyn informacyjny SZŻAK”, październik 2015

Pytania testowe

1. Tajna wytwórnia amonitu Wydziału Saperów KG AK „Kinga” znajdowała się w podziemiach budynku przy ulicy:
 - Krochmalnej 2
 - Solec 103
 - Fabrycznej 15
2. Organizatorką wytwórni była:
 - inż. Janina Szabatowska „Janka”
 - por. Kinga Radomska „Królewna”
 - Eleonora Herdegen „Magda”
3. W latach 1943–1944 wytwórnia „Kinga” wyprodukowała w sumie:
 - ok. 15 ton amonitu
 - ok. 9 ton amonitu
 - ok. 4 ton amonitu
4. Wytwórnia materiałów wybuchowych „Kinga” działała pod przykrywką:
 - wytwórni papierosów
 - wytwórni środków piorących
 - wytwórni obuwia

5. Oddziały policji niemieckiej otoczyły wytwornię w dniu:

- o 6 kwietnia 1943 roku
- o 6 kwietnia 1944 roku
- o 12 maja 1944 roku

145. TABLICA: LIKWIDACJA SKŁADNICY MELDUNKOWEJ K-2

*Tablica na ul. Emilii Plater 15
(brak jest jakichkolwiek informacji
o rozstrzelanych)*

https://pl.wikipedia.org/wiki/Tablice_pami%C4%85tkowe_Tchorka_w_Warszawie

Składnice meldunkowe

Komunikację podczas powstania miały zapewnić przewodowe i radiowe sieci łączności: alarmowa, inspektorska oraz bojowa. Założono przy tym, że podczas walki nie wszystkie oddziały będą mogły być objęte łącznością przy użyciu środków technicznych. Zaplanowano więc szerokie wykorzystanie pracy łączników.

W konsekwencji „Rozkazem Technicznym Łączności Okręgu Warszawskiego Armii Krajowej” utworzono m.in. 5 okręgowych składnic meldunkowych: K-1, K-2, K-3, N i S oraz 7 składnic meldunkowych obwodowych: Śródmieście, Żoliborz, Wola, Ochota, Mokotów, Praga i Okęcie.

Składnice poprzez gońców miały przekazywać meldunki i rozkazy na poziomie obwodów i rejonów (w Warszawie obwód obejmował dzielnice miasta). W toku walk łącznicy i gońcy mieli się stać głównym środkiem łączności. Każda składnica miała swojego dowódcę – oficera lub podchorążego – oraz personel złożony z gońców. Przeważali wśród nich ludzie młodzi: harcerze i harcerki.

Niektóre składnice były połączone liniami telefonicznymi, były wyposażone w centraliki telefoniczne umożliwiające zestawianie połączeń. Korzystano z istniejących sieci miejskich: Elekrowni, Tramwajów, Straży Ogniowej oraz Wodociągów. Planowano również stosowanie łączności optycznej na bazie sygnałów świetlnych. Na początku nie przewidywano korzystania z kablowej sieci polowej, ale jej użycie wymusił przebieg walk.

Składnica meldunkowa K-2 i jej obsadzenie

Dowództwo VII Obwodu „Obroża” w pierwszym okresie powstania miało znajdować się w Warszawie. Na miejsce pobytu sztabu wybrano siedzibę Związku Spółdzielni Mleczarskich i Jajczarskich przy ul. Hożej 51, gdzie dyrektorem był kwatermistrz VII Obwodu mjr inż. Tomasz Dziama „Roman”.

Zadaniem obwodowej składnicy K-2 było zapewnienie łączności Dowództwa Obwodu z poszczególnymi rejonami, znajdującymi się na terenie powiatu warszawskiego. Składnica miała jednocześnie pełnić rolę centrali przekaźnikowej depeż Komendy Okręgu AK. Siedzibą składnicy meldunkowej miał być teren Fabryki Dźwigów Groniowskiego przy ul. Emilii Plater 10.

31 lipca 1944 roku komendant VII Obwodu wydał rozkaz zajęcia przed godziną „W” (jeżeli sytuacja na to pozwoli) miejsca postoju Okręgowej Składnicy Meldunkowej K-2 przez oficera łączności obwodu i dowódcę kompani osłonowej por. „Mariana”. Siedzibą K-2 miała być Fabryka Dźwigów Groniowskiego przy ul. Emilii Plater 10. Po otrzymaniu rozkazu o godzinie „W” zdecydowano obsadzić fabrykę o godz. 15.30. Fabrykę zajęto bez zakłóceń. Na jej terenie znaleźli się st. sierż. Mieczysław Radwański „Tygrys”, drużyna osłonowa pchor. Sławomira Tabaczyńskiego „Kara” z plutonu szturmowego kompanii osłonowej Sztabu VII Obwodu oraz patrol gońców (łącznie 17 osób). Ich uzbrojenie było niedostateczne; składało się z 2 pistoletów z niewielkim zapasem amunicji oraz 3 granatów filipinek. Przed godz. 16.00 przybył oficer łączności VII Obwodu por. inż. Bolesław Lessman „Lasota”, jego zastępca ppor. inż. Stanisław Chyczewski „Zbyszek” oraz inspektor z ramienia Komendy Okręgu mjr Karol Błasiński „Rymarz”. Na terenie fabryki znajdowało się również kilku pracowników, którym nie pozwolono opuścić opionowanego terenu.

Likwidacja składnicy K-2

Niespodziewanie o godz. 16.15 nadjechały 2 samochody ciężarowe z Niemcami, którzy obstawili ulicę. Grupa ok. 20 Niemców sforsowała bramę fabryki i wtargnęła na teren. Mjr „Rymarz”, por. „Lasota”, ppor. „Zbyszek” i jeden z żołnierzy znajdujący się w pobliżu portierni, zostali obezwładnieni przez Niemców. St. sierż. „Tygrys” rzucił w kierunku wbiegających policjantów granat i korzystając z zaskoczenia, wydał swoim podwładnym rozkaz ukrycia się w dalszych pomieszczeniach fabryki. Niemcy wkrótce ponowili atak, ale „Tygrys” rzucił w ich kierunku pozostałe 2 granaty, zabijając 2 Niemców i raniąc kolejnego. Korzystając z zamieszania, powstańcy zdołali przedostać się po dachach na teren sąsiedniej posesji przy ul. Wilczej 62. W czasie starcia „Tygrys” został ranny w nogę. Pomocy przy przedostaniu się na sąsiedni teren udzielili mu Tadeusz Ejmont „Hrabia”.

W ręce Niemców wpadli ppor. Stanisław Chyczewski ps. „Zbyszek” (dowódca składnicy), por. Bolesław Lessman ps. „Lasota” (oficer łączności) i strzelec Zbigniew Krawczyk. Obu oficerów i żołnierza Niemcy wyprowadzili na ulicę, rozstrzelali wraz z 5 przypadkowo schwytanymi polskimi mężczyznami, a następnie w pośpiechu odjechali.

W 15 minut po egzekucji rejon ten został całkowicie opanowany przez powstańców, ale Obwodowa Składnica Meldunkowa K-2 przestała istnieć, zanim jeszcze została uruchomiona. Dowództwo VII Obwodu „Obroża” zostało praktycznie odcięte od swoich rejonów podmiejskich, zwłaszcza że nie zadziałała także łączność radiowa.

1 sierpnia 1944 roku, podczas strzelaniny, mjr Karol Błasiński został ciężko ranny przy ul. Emilii Plater 15. Zmarł 6 sierpnia w szpitalu polowym na Hożej 39 – został pochowany na Powązkach.

Następnego dnia ciała zamordowanych pogrzebano na podwórzu kamienicy przy ul. Emilii Plater 15.

Reaktywowanie składnicy K-2

Składnica meldunkowa K-2 została reaktywowana w siedzibie dowództwa Zgrupowania „Zaremba” przy ul. Poznańskiej 12, znajdującej się tam od 8 sierpnia.

Dowódcą składnicy został ppor. Bernard Fojudzki „Bernard”, a jego zastępcą ppor. inż. Edward Dobrzyński „Maciek” – radiotelegrafista. Udało im się zebrać rozproszoną załogę składnicy z ul. Emilii Plater 10 i spełniać funkcję ośrodka łączności dla południowo-zachodniej części Śródmieścia-Południe.

Obsada składnicy meldunkowej K-2 przedstawiała się następująco:

- 6-osobowy patrol telefoniczno-budowlany pod dowództwem kpr. Aleksandra Rębalskiego „Mesara” (w skład patrolu wchodził m.in. Jerzy Kaczyński „Sokół” i Tadeusz Nickowski „Szukalski”),
- drużyna łączniczek i telefonistek dowodzona przez ppor. Jadwigę Odynec-Zawadzką „Dudę”, składająca się z 3 patroli liczących łącznie ok. 16 dziewcząt, oto niektóre z nich: patrolowe – Irena Kokoczyńska-Ostrzeszewicz „Irena”, „Mira” i „Wanda I”, Wanda Machlejd-Symonowicz „Kogucik”; łączniczki-telefonistki – „Ala” Buchner (zginęła na ul. Wilczej), Barbara Srokowska-Oftuszevska „Alina”, „Ewa”, Halina Sieczko „Hala”, „Mirka” i „Wanda” Ołtarzewska.

Składnica Meldunkowa K-2 przy ul. Poznańskiej 12 prowadziła również we wrześniu specjalny, stały, całodobowy nasłuch radiowy, ze zwróceniem szczególnej uwagi na utwory muzyczne po komunikatach BBC, które zawierały zaszyfrowane informacje o planowanych zrzutach broni, amunicji i żywności dla walczącej Warszawy przez samoloty alianckie. Chorał *Z dymem pożarów, z kurzem krwi bratniej* oznaczał, że danej nocy zrzutów nie będzie, natomiast skoczna melodia *Jeszcze jeden mazur dzisiaj* niesła wiadomość pozytywną. Częste nadawanie chorału denerwowało warszawiaków, nieświadomych, że jest to zakodowana wiadomość.

Organizacją łączności i nasłuchu zajmował się por. inż. Witold Strachalski „Orawski”, „Krzysztof” – oficer łączności telefonicznej Wydziału V Sztabu Komendy Okręgu Warszawskiego AK.

Zdjęcia

Mjr Karol Błasiński

<http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/karol-blasinski,3398.html>

Stanisław Chyczewski

<http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/stanislaw-chyczewski,6167.html#1>

Tablice pamięci kompanii osłonowej sztabu „Obroza” o kryptonimie „Lubicz”, poświęcone 15 września 2001 roku, teren domu Sióstr Rodziny Maryi, ul. Hoża 53

Napisy na tablicach:

ŚP żołnierzom VII Obwodu Armii Krajowej „Obroza” Okręgu Warszawskiego - poległym w Powstaniu Warszawskim 1944 r. „Są ludzie i są czyny ludzkie, które śmierć przewyżniają i obcują między nami” Ignacy Mościcki.

Polegli:

*płk Alojzy Horak „Neuman-Nestorowicz”
ppłk Karol Błasiński „Rymarz”
por. Stefan Koralewski „Marian”
por. Józef Cymerman „Sylwester”
por. Jan Janiczek „Świadek-Bolesław”
por. Bolesław Lessman „Lasota”
ppor. Stanisław Chyczewski „Zbyszek”
sierż. Maria Tyszyńska „Mariola”
sanit. Andrzej Twardo „Wacusz”
strz. Jerzy Chrzęszczyński „Władek”
strz. Witold Wereszczako „Olgierd”
łącz. Zofia Hubner
łącz. Kazimiera Muszalikowa „Roma”*

http://www.ibprs.pl/ak_obroza_kampinos/397.html

Piśmiennictwo:

1. http://www.ibprs.pl/ak_obroza_kampinos/391.html
2. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/stanislaw-chyczewski,6167.html>
3. <http://www.1944.uke.gov.pl/>
4. http://www.info-pc.home.pl/whatfor/baza/zgr_zaremba_piorun.htm
5. <https://www.salon24.pl/u/beret-w-akcji2/599646,wspomnienia-z-powstania-warszawskiego-czesc-109>

Pytania testowe

1. W celu ułatwienia komunikacji podczas Powstania Warszawskiego otworzono w Okręgu Warszawskim:
 - o 5 okręgowych i 7 obwodowych składnic meldunkowych
 - o 3 okręgowe i 5 obwodowych składnic meldunkowych
 - o 4 okręgowe i 6 obwodowych składnic meldunkowych
2. Siedziba obwodowej składnicy meldunkowej K-2 w godzinie „W” znajdowała się:
 - o na terenie Polskiej Wytwórni Papierów Wartościowych przy ul. Sanguszki 1
 - o w Fabryce Dźwigów Gronowskiego przy ul. Emilii Plater 10
 - o w Państwowej Fabryce Wyrobów Tytoniowych przy ul. Dzielnej 62
3. Po wkroczeniu Niemców odwrót obsady składnicy osłaniał za pomocą granatów:
 - o mjr Karol Błasiński „Rymarz”
 - o pchor. Sławomir Tabaczyński „Kar”
 - o st. sierż. Mieczysław Radwański „Tygrys”
4. Składnica meldunkowa K-2 została reaktywowana w siedzibie dowództwa zgrupowania:
 - o „Żmija”
 - o „Zaremba”
 - o „Żubr”
5. Dowódcą reaktywowanej składnicy został:
 - o ppor. Bernard Fojudzki „Bernard”
 - o kpr. Aleksander Rębalski „Mesar”
 - o mjr Karol Błasiński „Rymarz”

146. POMNIK PAMIĘCI WĘGIERSKICH HONWEDÓW, KTÓRZY WSPARLI POWSTAŃCÓW WARSZAWSKICH

Pomnik pamięci Węgierskich Honwedów, którzy wsparli powstańców warszawskich, ul. Matejki w Warszawie

Pomnik został odsłonięty 19 września 2017 roku.

Poniższe informacje stanowią połączenie fragmentów opracowania *Polacy nasi przyjaciele. Węgry i Powstanie Warszawskie 1944*, wydane z okazji odsłonięcia pomnika.

Przyjaźń polsko-węgierska

Przyjaźń polsko-węgierska liczy ponad tysiąc lat. Nasze rody panujące połączyły związki dynastyczne, wygnańcy zaś obydwu narodowości znajdowali schronienie u siebie nawzajem. Nasza historia, kultura, droga rozwoju pod wieloma względami są podobne, a wspólne losy przypieczątowane zostały krwią wylaną pod wspólnym sztandarem na polu walki.

W okresie węgierskich walk o wolność w latach 1848–1849 około 4,5 tys. Polaków walczyło na Węgrzech i w Siedmiogrodzie. Największą cudzoziemską formacją w szeregach wojska węgierskiego był dowodzony przez gen. Józefa Wysockiego Legion Polski. Węgry z sentymentem wspominają jednego z najskuteczniejszych generałów armii honwedów, Polaka – Józefa Bema, dowódcę armii węgierskiej w Siedmiogrodzie. Pamiętają również o gen. Henryku Dembińskim, który z własnej woli ofiarował swoje życie i krew w obronie węgierskiej wolności.

W okresie powstania styczniowego w latach 1863–1864 najliczniej z obcokrajowców w walce o niepodległość wspierali Polaków ochotnicy węgierscy, którzy stanowili grupę liczącą około 500 żołnierzy. Po klęsce powstania Węgry przyjęły co najmniej 4 tys. uchodźców z Polski.

Węgry i Polacy razem walczyli także podczas I wojny światowej. Dowodzone przez Józefa Piłsudskiego Legiony Polskie już w grudniu 1914 roku odegrały znaczącą rolę w bitwie pod Limanową, która na kartach historii zapisała się jako zwycięstwo sił węgierskich. Chorągiew Legionom Polskim ofiarowali budapeszteńscy studenci, a jej przekazanie dowódcy Legionów nastąpiło 7 grudnia 1914 roku w Worochcie.

Kiedy po zakończeniu I wojny światowej armia polska na śmierć i życie walczyła o niepodległość kraju przeciwko Armii Czerwonej, Węgry w ostatniej chwili, podczas toczonej od 14 do 22 sierpnia 1920 roku bitwy warszawskiej, dostarczyły pozostającym niemal bez amunicji siłom polskim 22 mln pocisków. Pomoc węgierska trwała do marca 1921 roku. Łącznie wojsko polskie otrzymało od węgierskiej fabryki amunicji 58 mln pocisków.

Powstanie Warszawskie, oprócz bohaterskiej, pełnej poświęcenia walki narodu polskiego, pokazuje również wyjątkową, mocną przyjaźń, która nie uległa osłabieniu nawet wówczas, gdy żołnierze polscy i węgierscy realnie znaleźli się po przeciwnych stronach jako członkowie dwóch wrogich sobie sojuszy.

Podczas Powstania Warszawskiego żołnierze węgierscy, unikając niemieckich nacisków w kwestii prowadzenia walki zbrojnej przeciwko Polakom – mimo że formalnie podlegali rozkazom armii niemieckiej – nie chcieli w żaden sposób walczyć przeciwko swym polskim bratankom. Przeciwnie: wiele razy udzielali im pomocy w walce na śmierć i życie, pamiętając słowa regenta Węgier: „Polacy to nasi przyjaciele, a Niemcy to jedynie nasi towarzysze broni”.

Początki II wojny światowej

1 września 1939 roku siły niemieckie napadły na Polskę. Następnie bohatersko broniących ojczyzny Polaków od tyłu zaatakowało sowieckie imperium. Początkowo Hitler składał Węgom obietnice terytorialne, aby w ten sposób zachęcić oddziały węgierskie do włączenia się w działania wojenne, później zaś zwrócił się również o zezwolenie na przemarsz wojsk niemieckich przez terytoria węgierskie w stronę Polski.

Rada ministrów w Budapeszcie zignorowała obietnice dotyczące terytoriów, a wniosek o zezwolenie na przemarsz wojsk niemieckich został przez nią jednogłośnie oddalony 10 września. Wraz z rozwojem działań wojennych coraz więcej polskich uchodźców przybywało na Węgry przez przywróconą pół roku wcześniej historyczną granicę polsko-węgierską w Karpatach. Dzięki temu tysiące żołnierzy polskich i uchodźców cywilnych w dniach klęski wrześniowej i nawet długo potem znajdowało schronienie na przyjaznej ziemi węgierskiej.

Mimo że polscy żołnierze podlegali na Węgrzech internowaniu, to dzięki życzliwości gospodarzy większość z nich niewątpliwie znalazła się we Francji i w Wielkiej Brytanii, gdzie kontynuowali walkę.

Istnieją rozbieżności co do liczby uchodźców z Polski. Według obliczeń Józsefa Antalla (seniora), na Węgry do 17 września 1939 roku przybyło 15 tys., potem aż do 19 marca 1944 roku jeszcze 125 tys. polskich uchodźców cywilnych oraz internowanych żołnierzy. W jednym z wykazów prowadzonych do maja 1943 roku odnotowano przybycie do lata 1940 roku 45 225 żołnierzy polskich, co w owym czasie odpowiadało liczebności dwóch-trzech dywizji piechoty.

Oddziały węgierskie na terytorium polskim w 1944 roku

W latach 1943–1944 liczący ponad 100 tys. osób kontyngent węgierskich formacji wojskowych walczył w Związku Sowieckim. Lekkie dywizje wojsk węgierskich stopniowo spychane były na zachodnią część ziem ukraińskich i białoruskich. Większość została wycofana na kontrolowany przez partyzantów obszar rozlewiska Prypeci, w okolice Kowla i Brześcia.

Po pewnym czasie węgierskie siły okupacyjne zostały podzielone. VII Korpus wycofał się w Galicji w stronę północno-wschodnich Karpat, natomiast VIII Korpus został przegrupowany do okręgu Pińsk–Brześć, by następnie wycofać się w stronę środkowej części Generalnego Gubernatorstwa. W tym czasie obydwie węgierskie związki operacyjne wielokrotnie stawały naprzeciw regularnych oddziałów sowieckich.

VIII Korpus (od 1 maja 1944 roku pod nazwą węgierskiego II Korpusu Rezerwowego) został podporządkowany niemieckiej 2. Armii wchodzącej w skład Grupy Armii „Środek”. Węgierska 1. Dywizja Kawalerii, która w starciu z nacierającymi siłami sowieckimi straciła blisko 2,5 tys. ludzi, 15 lipca została włączona do II Korpusu Rezerwowego.

Wkrótce potem 23. Dywizję Rezerwową II Korpusu skierowano zza Bugu w stronę Warszawy, a następnie w okolice Radomia i Tomaszowa, gdzie miała zabezpieczać linie kolejowe i zwalczać partyzantów.

Dowódca II Korpusu Rezerwowego, gen. brygady (od 1 września 1944 roku gen. dywizji) Béla Lengyel, jeszcze przed wyjazdem do Warszawy został przyjęty przez regenta Miklósa Horthyego, który poinformował go, że zależy mu na jak najszybszym wycofaniu korpusu rezerwowego i postrzeganej wówczas jako jednostka elitarna dywizji kawalerii z powrotem na Węgry. „Nasze oddziały nie mają czego szukać pod Warszawą, Polacy to nasi przyjaciele, a Niemcy to jedynie nasi towarzysze broni, nie dajmy się wmanewrować w konflikt niemiecko-polski”.

Gen. Nikolaus von Vormann, dowódca niemieckiej 9. Armii, któremu powierzono otoczenie kordonem stolicy Polski, chciał wykorzystać do stłumienia powstania liczące łącznie 30 tys. żołnierzy trzy węgierskie dywizje rezerwowe oraz stacjonującą w okolicach Płońska węgierską 1. Dywizję Kawalerii, uważaną również przez wielkie mocarstwa za jednostkę elitarną (blisko 12 tys. żołnierzy).

Polacy, wiedząc o obecności wojska węgierskiego pod Warszawą, wydrukowali po polsku i węgiersku ulotki i broszury, które miały ułatwić nawiązywanie wzajemnych kontaktów. W ulotce po polsku objaśniano, jak rozpoznawać węgierskie mundury i przytaczano podstawowe zwroty grzecznościowe umożliwiające porozumiewanie się z honwedami. W ulotce po węgiersku odwoływano się do tradycji przyjaźni polsko-węgierskiej i wyjaśniano cele walki AK.

Węgierski II Korpus Rezerwy otrzymał od Niemców rozkaz przeprowadzenia ostrzału artyleryjskiego polskich powstańców na Mokotowie. Gen. Lengyel osobiście zwrócił się do gen. von Vormanna o cofnięcie rozkazu, powołując się na fakt, że Węgry nie znajdują się w stanie wojny z Polską. Dowódca niemieckiej 9. Armii spełnił tę prośbę, potem chciał namówić węgierskiego generała, by przekonał polskich powstańców do kapitulacji.

Według innych źródeł z von Vormannem w podobnym celu spotkał się gen. Antal Vattay, poprzedni dowódca węgierskiego II Korpusu Rezerwowego. Niezależnie od tego, czy rozmowy prowadził gen. Lengyel, czy gen. Vattay, von Vormann wydał rozkaz odizolowania Warszawy. W ten sposób, zamiast w stłumieniu powstania, oddziały węgierskie musiały uczestniczyć w otaczaniu polskiej stolicy ciasnym kordonem.

Rozmowy polsko-węgierskie

Pierwsze sondażowe kontakty z przybyłymi do Polski Węgrami miały miejsce już w lipcu 1944 roku.

Po wybuchu Powstania Warszawskiego dowódca Armii Krajowej, gen. Tadeusz Bór-Komorowski, skontaktował się z dowódcą II Korpusu Rezerwowego gen. Bélą Lengyelem. Obydwaj oficerowie znali się osobiście z czasów, kiedy Béla Lengyel w latach 1934–1939 był węgierskim attaché wojskowym w Warszawie.

Tajne węgiersko-polskie rozmowy wojskowe z przedstawicielami Armii Krajowej prowadził osobiście gen. Béla Lengyel w towarzystwie kpt. Janosa Richtera. Polskim negocjatorem był ks. ppłk dr Jan Sępień ps. „Szymon”.

O przebiegu tych rozmów Béla Lengyel informował gen. Janosa Vörösa, szefa Sztabu Generalnego Honwedów, który przesłał gen. Lengyelowi telegram następującej treści:

- a) nie przyłączać się do Polaków,
- b) doprowadzić dywizje do ojczyzny,
- c) przyjaźnie zakończyć stosunki z Polakami,
- d) udostępnić Polakom leki.

Rozmowy, mimo że nie doprowadziły do przejścia węgierskiego korpusu na stronę wrogów Niemiec, trwały aż do powrotu jednostek węgierskich nad Cisę i Dunaj.

Równocześnie nawiązywano kontakty na niższych szczeblach: sondowano nastroje panujące wśród honwedów i zawierano lokalne porozumienia o unikaniu starć. Nierzadko Węgrzy przekazywali albo sprzedawali bezcenną dla Polaków broń, amunicję oraz wyposażenie wojskowe. Kontakty nawiązywano poprzez łączników, którzy mieli docierać do oddziałów węgierskich z pojedynczą propozycją zawarcia porozumienia, a wobec pozytywnej odpowiedzi – umawiać formy łączności.

Kontakty polsko-węgierskie

Kontakty mieszkańców Warszawy i okolic z Węgrami datują się z okresu jeszcze przed pojawieniem się węgierskiego korpusu nad Wisłą. W lutym 1944 roku Niemcy zaję-

li większość kompleksu szkolnego przy ul. Czerniakowskiej 137, należącego do sióstr nazaretanek. W internacie szkoły urządzono szpital dla honwedów. Węgry zezwolili wówczas siostram nie tylko na kontynuowanie nauczania, ale nawet na przeprowadzenie egzaminu maturalnego, mimo że surowo zabraniały tego niemieckie zarządzenia okupacyjne. Opuszczając budynek, węgierscy żołnierze pozostawili zapasy żywności, broni i amunicji wykorzystane potem przez powstańców.

W sierpniu i wrześniu 1944 roku powstańcy polscy utrzymywali kontakty ze światem zewnętrznym na odcinku kontrolowanym przez węgierski II Korpus Rezerwowy; w szpitalach polowych honwedzi opatrywali rannych w walkach powstańców i cywilów; zdarzało się, że przekazywali im niezewidencjonowaną broń, amunicję oraz zapasy jedzenia i leków.

Stacjonujące w pobliżu Warszawy oddziały węgierskie również wielokrotnie otrzymywały mniejszą lub większą pomoc od polskich partyzantów i powstańców.

Żołnierze 5. Dywizji, którą dowodził gen. Laszłó Szabó, opiekowali się także ocalałymi z barbarzyńskiej pacyfikacji mieszkańcami Woli i terroryzowanymi przez żołdaków RONA mieszkańcami Ochoty. Węgierscy muzycy wojskowi często wykonywali polskie pieśni narodowe, które wzruszeni Polacy mieli okazję słyszeć po raz pierwszy od września 1939 roku. Na Ursynowie, po wspólnej polowej mszy, węgierska orkiestra wojskowa odegrała *Mazurek Dąbrowskiego*. Podobna sytuacja miała miejsce na Młocinach, gdzie po mszy węgierski oficer zaintonował polski hymn. Równie wzruszające sceny rozgrywały się w czasie wspólnych mszy św. w Zielonce i Rawie Mazowieckiej. 20 sierpnia 1944 roku, w dniu węgierskiego święta narodowego (dzień św. Stefana), Polacy i Węgry wspólnie odśpiewali w kościele *Bogurodnicę*. Mieszkańcy Warszawy i okolic wyraźnie czuli, że w honwedach mają i wsparcie, i ochronę. Wielowiekowa przyjaźń pomiędzy naszymi narodami przeżyła się wówczas nie tylko na odważną postawę maddziarskich dowódców, którzy odmówili walki z Armią Krajową, ale również zwykłych żołnierzy, którzy – w miarę możliwości – pomagali żołnierzom podziemia i cywilom, nie bacząc na konsekwencje. Polacy odwodzili się, jak mogli – np. jeden z honwedów za kilogram konserwy mięsnej otrzymał obrazek z Matką Boską Częstochowską.

Węgry chętnie wymieniali broń i sprzęt wojskowy na poszukiwane artykuły spożywcze. Funkcję „waluty” wymiennej często pełnił alkohol. Istniał nawet specjalny taryfikator do przeliczania wartości oręża na litry wódki czy spirytusu. Jeszcze przed wybuchem powstania żołnierze jednej z drużyn batalionu „Golski” uzbroili się po zęby w zamian za dostarczenie honwedom opla, którym Węgry wyjechali z Warszawy. Wśród przekazanej Polakom broni były pistolety maszynowe MP 40, lugery, wisy i amunicja. Z kolei żołnierz pułku „Baszta” wspomina, że pozyskali od Węgrów tyle broni, że nie mogli jej udźwignąć.

Na terenach polskich można spotkać wiele mogił węgierskich żołnierzy, 41 pochowano w Warszawie, 2 w Modlinie, 4 w Siedlcach i 4 w Słomczynie.

Czynny udział Węgrów we wspólnej walce z Polakami

Część węgierskich żołnierzy wycieńczonych walką na froncie wschodnim, nie mogąc się doczekać powrotu do ojczyzny, odwiekanego przez Niemców, zdecydowała się na walkę po stronie powstańców. Na przykład do Grupy „Kampinos” dołączyło aż kilkudziesięciu węgierskich ochotników. Większości przydzielono zadania pomocnicze, takie jak pełnienie służby wartowniczej i zdobywanie zaopatrzenia. Dowódcy polscy i węgierscy ustalili, że honwedzi przekażą Polakom trochę broni, co niosło ze sobą wielkie

ryzyko. Złapanych na tym procederze Węgrów Niemcy gotowi byli traktować jak zdrajców i rozstrzeliwać. Taki los niestety spotkał kilku honwedów, spoczywających dziś na cmentarzach w Konstancinie i Podkowie Leśnej. Wśród węgierskich ochotników w powstańczych szeregach byli również Żydzi uwolnieni przez powstańców z Gęsiówki. Kilku Węgrów walczyło też w szeregach 535. plutonu złożonego ze Słowaków.

Jeden z końcowych aktów węgierskiej pomocy miał miejsce 29 września pod Jaktorowem, podczas wielkiej obławy niemieckiej (operacja „Sternschnuppe”) na żołnierzy Grupy „Kampinos”, która to jednostka ostatecznie została rozbita. W pobliżu stacjonowała węgierska jednostka huzarów z 1. Dywizji Kawalerii pod dowództwem rtm. Mikłósza Bodócsyego. Węgrzy najpierw wzięli akowców do niewoli, opatrzyli rannych, nakarmili, po czym zwolnili, obdarowując na odchodnym żywnością oraz bronią i amunicją, a także wskazali najdogodniejsze drogi wyrwania się z pierścienia obławy. Wówczas też honwedzi stanowczo sprzeciwili się wydaniu Niemcom około 100 polskich partyzantów, ratując ich w ten sposób od pewnej śmierci.

Wycofanie oddziałów węgierskich z Polski

Nie było przypadkiem, że ostatecznie niemieckie dowództwo wojskowe wycofało formacje węgierskie z warszawskiego kordonu. 28 sierpnia 1944 roku rozpoczęło się przetrzucanie na Węgry 12. i 23. Dywizji Rezerwowej, 19 września natomiast wyruszył transport z 1. Dywizją Kawalerii. We wrześniu wycofano z otaczającego Warszawę kordonu również 5. Dywizję Rezerwową. W ten sposób położono kres bezpośrednim węgiersko-polskim kontaktom wojskowym.

Do ostatnich zadań Węgrów przed powrotem do ojczyzny należało konwojowanie ludności cywilnej wypędzanej ze stolicy Polski. Jednym z Węgrów, którzy w ten sposób uratowali co najmniej kilkuset warszawiaków, jest obchodzący właśnie setne urodziny István Elek, były żołnierz 4. Pułku Huzarów, który po wojnie zamieszkał w Polsce. Honwedzi nie tylko eskortowali cywilów, ale też dzielili się z nimi żywnością, lekami i środkami opatrunkowymi, chociaż sami nie mieli ich w nadmiarze. Po filtracji w obozie przejściowym w Pruszkowie wypędzeni mieszkańcy stolicy wywożeni byli m.in. na roboty przymusowe do Rzeszy, a także do obozów koncentracyjnych. Zdarzało się, że Węgrzy odczepiali wagony z wyruszających w nieznane transportów. W ten sposób wielu Polaków uniknęło strasznego losu więźniów obozów lub niewolniczej pracy w niemieckich fabrykach zbrojeniowych.

Podczas wycofywania się z Polski formacje węgierskie przewiozły na Węgry ukrywających się wśród nich powstańców, zarówno żołnierzy Armii Krajowej, jak i cywilów, przebranych w węgierskie mundury.

Podsumowanie

Obecność wojsk węgierskich w okolicach powstańczej Warszawy przyniosła wiele korzyści Polskiemu Państwu Podziemnemu i mieszkańcom okupowanej oraz walczącej stolicy. Jednym z nich był efekt psychologiczny: pobyt obcych żołnierzy przyjaźnie odnoszących się do autochtonów pozytywnie kontrastował z postępowaniem niemieckiego okupanta wobec Polaków.

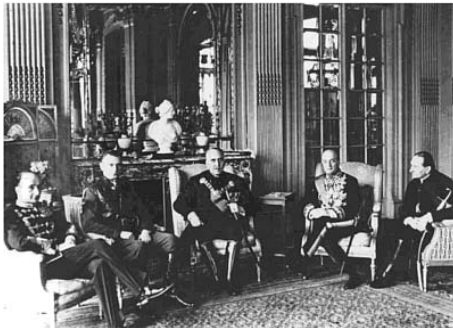
Węgierska pomoc materialna i moralna dla walczących z Niemcami Polaków musiała osiągnąć istotny wymiar, skoro niemieckie dowództwo w pewnym momencie rozważało rozbrojenie i internowanie węgierskiego II Korpusu Rezerwowego. Niedoślą operacja antywęgierska otrzymała nawet kryptonim „Wirbel”. Jej elementem miało

być aresztowanie dowództwa korpusu węgierskiego w razie próby przejścia na polską stronę, względnie puczu antyniemieckiego na Węgrzech. Niemcy nie ufali Węgrom do tego stopnia, że przestali się z nimi dzielić informacjami. Faktycznie honwedzi ostrzegali Polaków przed planowanymi niemieckimi akcjami pacyfikacyjnymi. Ostatecznie Niemcy postanowili o odesłaniu Madziarów do domu, lękając się wybuchu walk niemiecko-węgierskich na samym zapleczu frontu.

Dziś wielu Polaków kojarzy obecność Węgrów pod Warszawą podczas powstańczego zrywu stolicy wyłącznie z filmu Andrzeja Munka z 1957 roku pt. *Eroica*, z brawurową rolą Edwarda Dziewońskiego. Trzeba jednak wiedzieć, że honwedzi naprawdę stacjonowali pod „płonącą jak żagiew” Warszawą i tak jak to było przez stulecia wspólnej historii, także i wtedy nie zawiedli w godzinie próby swoich polskich bratanków, niosąc pomoc żołnierzom podziemia i cywilom, pojedynczym osobom i całym oddziałom. Nie wahali się, tak jak pod Jaktorowem, kierować broni przeciwko barbarzyńcom w mundurach, stając w obronie zagrożonych, mimo groźby najsurowszych konsekwencji ze strony wątpliwych sojuszników Węgiei. Nie pozostawali nigdy obojętni na poniewierkę i cierpienia bezbronnych cywilów, zwłaszcza kobiet i dzieci. Nawet już opuszczając Polskę, Węgrzy ubolewali nad jej losem.

Wszystkim bohaterskim Węgrom, zwłaszcza honwedom gen. Beli Lengyela, za ich szacunek okazany Polsce i Polakom w obliczu rozgrywającej się na ich oczach tragedii Warszawy i jej mieszkańców, winni jesteśmy nieprzemijającą wdzięczność i pamięć.

Zdjęcia

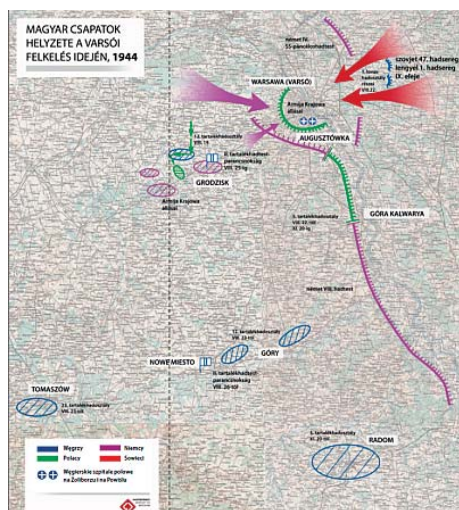

Z lewej: mjr Béla Lengyel, węgierski attaché wojskowy w Warszawie (rok 1936).

Podczas Powstania Warszawskiego był dowódcą II Korpusu Rezerwowego wojsk węgierskich w stopniu generała dywizji

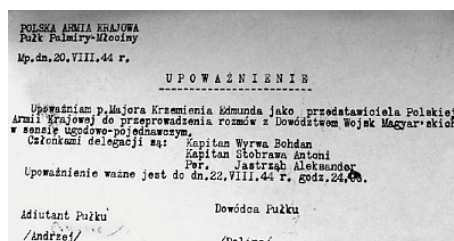
Gen. brygady Antal Vattay, do połowy sierpnia 1944 roku dowódca 1. Dywizji Kawalerii

Dyslokacja jednostek węgierskich stacjonujących na ziemiach polskich latem 1944 roku

Honwedzi przy pomniku króla Jana III Sobieskiego w Łazienkach Królewskich (lato 1944 roku)

Upoważnienie dowódcy pułku „Palmiry-Młociny” Adolfa Pilcha „Doliny” dla delegacji polskiej mającej prowadzić rozmowy z dowództwem wojsk węgierskich

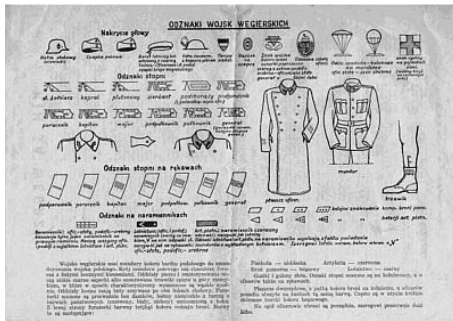
Punkt obserwacyjny węgierskich artylerzystów, Zielonka (rok 1944)

Ryszard Witkowski pozuje z bronią w węgierskiej furazerce w Milanówku

Józef Grotte na węgierskim samochodzie w Milanówku

Uczestnicy meczu pomiędzy zawodnikami KS „Milanówek” a węgierskimi żołnierzami (październik 1944 roku)

Polska ulotka z 1944 roku ukazująca umundurowanie i wygląd zewnętrzny wojska węgierskiego

Honwedzi wyruszają z Grodziska Mazowieckiego na Węgry (koniec września 1944 roku)

Sándor Lázár, oficer huzarów węgierskich pochowany na cmentarzu w Ossowie

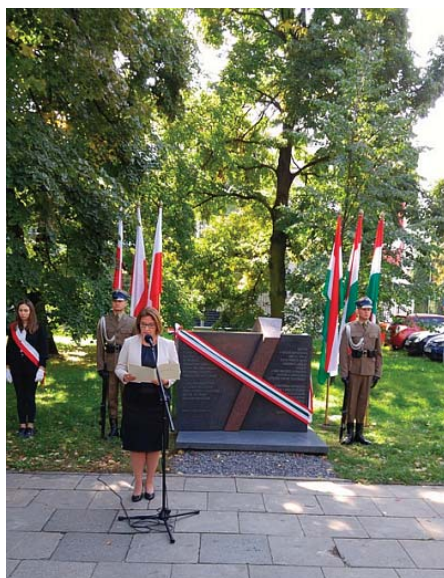
István Elek, huzar z 4. Pułku Huzarów, który przyłączył się do powstańców

Mogiła węgierska na poligonie w gminie Zielonka

Grób żołnierzy węgierskich poległych w Raszynie

Odświeżenie pomnika pamięci Węgierskich Honwedów

Pytania testowe

1. Według obliczeń Józsefa Antalla do 17 września 1939 roku na Węgry dotarło:
 - 15 tys. polskich uchodźców
 - 25 tys. polskich uchodźców
 - 45 tys. polskich uchodźców
2. Walczący w latach 1943–1944 na terenie Związku Radzieckiego kontyngent węgierski liczył:
 - około 25 tys. osób
 - ponad 100 tys. osób
 - prawie 75 tys. osób
3. W lipcu 1944 roku w okolicy Warszawy, Radomia i Tomaszowa skierowane zostały oddziały:
 - X Korpusu Zmotoryzowanego
 - I Korpusu Piechoty
 - II Korpusu Rezerwowego
4. Dowódcą sił węgierskich stacjonujących na tym terenie w lipcu 1944 roku był:
 - Miklós Horthy
 - Béla Lengyel
 - István Kovács
5. Wycofywanie oddziałów węgierskich z Polski rozpoczęło się:
 - 28 sierpnia 1944 roku
 - 3 października 1944 roku
 - 17 września 1944 roku

WAWER

147. PŁYTA NAGROBKOWA: FRANCISZEK KOPROWSKI

Grób na cmentarzu w Zerzniu

<http://www.sp109.waw.pl/component/content/article/2-nieprzypisane/778-zerzenska-nekropoliaakcja-chwala-bohaterom-2>

Franciszek Koprowski ps. „Dąb”, „Konar” (ur. 11 października 1895 w Brzezinkach, zm. 2 czerwca 1967 w Zerzniu koło Warszawy) – polski zawodowy wojskowy, major Wojska Polskiego, cichociemny, olimpijczyk z Amsterdamu (1928) w pięcioboju nowoczesnym, mistrz Polski w tej dyscyplinie sportu.

<http://www.polskieradio.pl/287/5693/Artykul/1701176,mjr-Franciszek-Koprowski-ps-Dab-Konar>

Okres przed II wojną światową

Młodość

Był synem Jana (rzemieślnika wiejskiego) i Józefy z Rykaczewskich. Po ukończeniu 5-letniej szkoły podstawowej został wysłany do szkoły ogrodniczo-rolnej w Berlinie. Po 2 latach nauki wyjechał na rok do Stanów Zjednoczonych. W 1913 roku odbył służbę wojskową w armii niemieckiej – ukończył szkołę podoficerów jazdy w Toruniu. W I wojnie światowej walczył w szeregach armii niemieckiej, najpierw w 176. Pułku Piechoty, następnie w 1. Pułku Ułanów Bawarskich. W listopadzie 1918 roku opuścił armię niemiecką i walczył w rejonie Inowrocławia jako ochotnik w powstaniu wielkopolskim.

Za walki na froncie francuskim w 1915 roku odznaczony został Krzyżem Żelaznym.

Zawodowa służba wojskowa

W styczniu 1919 roku wstąpił do Wojska Polskiego. Po ukończeniu szkoły podoficerskiej służył w 21. Pułku Piechoty, walcząc w wojnie polsko-bolszewickiej na froncie litewskim. Od października 1920 dowodził plutonem w 211. Pułku Ułanów. W 1921 roku urlopowany, uzyskał maturę w grudniu 1922 roku. Następnie służył w 10. Pułku Ułanów Litewskich, w październiku 1924 roku awansowany do stopnia podporucznika, w maju 1925 roku do stopnia porucznika. W 1927 roku ukończył kurs instruktorów w Centralnym Instytucie Wychowania Fizycznego przy Uniwersytecie Poznańskim, po którym został przydzielony do Centrum Wyszkożenia Kawalerii w Grudziądzu, a od roku 1933 pełnił tam funkcję kierownika wychowania fizycznego. W 1936 roku awansowany na rotmistrza. Od maja 1939 roku pracował w Oddziale II Sztabu Generalnego Wojska Polskiego.

Został odznaczony m.in. Krzyżem Walecznych, Srebrnym Krzyżem Zasługi (1926) i Złotym Krzyżem Zasługi (1936).

Kariera sportowa

Był reprezentantem Polski podczas IX Igrzysk Olimpijskich w Amsterdamie w pięcioboju nowoczesnym (34. miejsce). Zdobył także mistrzostwo Polski w tej dyscyplinie sportu (1931), a także dwa srebrne (1928, 1929) i dwa brązowe medale (1926, 1927) mistrzostw Polski. Z sukcesami uprawiał także wioślarstwo, był mistrzem Polski w czwórce w 1921 roku. Należał do założycieli Olimpij Grudziądz (1923), był działaczem Pomorskiego Okręgowego Związku Bokserskiego, w tym jego prezesem (1932–1934). Na Igrzyskach Olimpijskich w 1936 roku sędziował w turnieju bokserskim i zawodach pięcioboju nowoczesnego.

Okres II wojny światowej

We wrześniu 1939 roku został wysłany z misją kurierską do Kopenhagi. Następnie służył w Wojsku Polskim we Francji. Od lipca 1940 roku przebywał w Wielkiej Brytanii, początkowo służył w 10. Brygadzie Kawalerii Pancerniej, od roku 1941 uczestniczył w kursach wywiadu, zarówno jako kursant, jak i instruktor.

Od grudnia 1942 roku pozostawał do dyspozycji Oddziału VI Sztabu Naczelnego Wodza, po odbyciu szkolenia dywersyjnego i wywiadowczego oraz zaprzysiężeniu 29 grudnia 1942, jako cichociemny zrzucony został do kraju w nocy z 13 na 14 marca 1943 roku.

Zrzut nastąpił z brytyjskiego samolotu transportowego „Halifax” w okolicach Końskich, na polanie w lasach między Piłą a Starą Kuźnicą. Placówka odbiorcza „Wół” położona była 15 km na północny wschód od Końskich.

Na spadochronach wylądowało kilku skoczków cichociemnych oraz kilka pojemników z materiałami, amunicją i bronią dla miejscowych oddziałów partyzanckich. Operacja nosiła kryptonim „Brick”. Oficerami skaczącymi byli: mjr Franciszek Koprowski „Dąb”, ppor. Longin Jurkiewicz „Mysz”, ppor. Wojciech Lipiński „Lawina”, ppor. Janusz Messing „Bekas”.

Skoczkowie po zrzucie wsiedli w Niekłaniu do pociągu i jadąc w kierunku Warszawy, natrafili na łapankę w Tomaszowie Mazowieckim. „Lawina” i „Bekas” zostali zatrzymani i osadzeni w areszcie Gestapo, które na szczęście nie rozpoznało ich jako skoczków. Warunki panujące w więzieniu doprowadziły do tego, że obydwaj zarazili się tyfusem.

Po kilku tygodniach podziemiu udało się ich wykupić. Obaj wyzdrowieli i z końcem lata przystąpili do pracy konspiracyjnej.

Franciszek Koprowski otrzymał przydział do Oddziału II Informacyjno-Wywiadowczego Komendy Głównej AK w wileńskim ośrodku wywiadowczym. 8 listopada 1943 roku został zatrzymany w Wilnie przez Gestapo jako Jan Zapolski. Załamał się w śledztwie, ale 13 listopada 1943 roku zdołał uciec (lekko ranny). Następnie służył w partyzantce, początkowo w 3. Brygadzie „Szczerbca”. 19 marca 1944 roku objął dowództwo 6. Wileńskiej Brygady AK, którą dowodził w operacji „Ostra Brama”. 17 lipca 1945 roku został aresztowany przez NKWD. Przez 18 miesięcy więziony był w Wilnie, następnie w obozach w Ostaszkwie i Murszańsku w ZSRR. Do Polski powrócił 26 lipca 1948 roku.

Za bohaterstwo w AK odznaczony Orderem Wojennym Virtuti Militari V klasy – rozkazem Komendanta Głównego Armii Krajowej z 2 października 1944, zatwierdzonym przez Naczelnego Wodza w 1948 roku.

Okres po II wojnie światowej

Od 1948 roku był nauczycielem wychowania fizycznego w Państwowej Szkole Przemysłu Drzewnego w Cieplicach Śląskich. W 1950 roku zamieszkał w Warszawie, w latach 1950–1958 pracował jako trener szermierki w CWKS Legia Warszawa i KS Kolejarz Warszawa, był także członkiem zarządu Polskiego Związku Szermierczego (1957–1960). Od 1954 roku działał na rzecz odbudowy pięcioboju nowoczesnego w Polsce. Był członkiem powstałej w 1954 roku Komisji Pięcioboju Nowoczesnego GKKF i członkiem pierwszego zarządu Polskiego Związku Pięcioboju Nowoczesnego (1957–1959).

W roku 1958 doznał wylewu krwi do mózgu, po którym przeniósł się do Zerznia. Prowadził tam gospodarstwo rolne.

Zmarł w 1967 w Zerzniu koło Warszawy (obecnie część Anina), gdzie został pochowany.

Zdjęcia

Rtm. Franciszek Koprowski

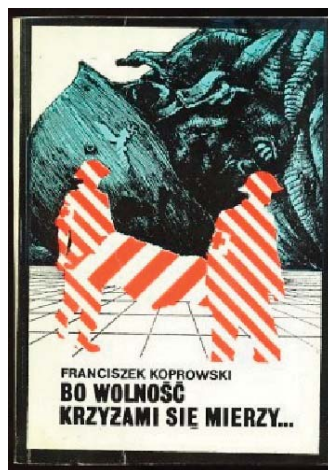
<https://www.ogrodywspomnien.pl/index/showd/80550>

http://www.10pul.idl.pl/photogallery2.php?photo_id=350

Reprezentacja Polski podczas otwarcia IX Igrzysk Olimpijskich na Stadionie Olimpijskim w Amsterdamie w 1928 roku. W 3. rządzie, w mundurach pięciobojści: Franciszek Koprowski, Zenon Małyško, Stefan Szelestowski.

<https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/189650/>

Okładka książki

Piśmiennictwo:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Franciszek_Koprowski
2. <http://www.olimpijski.pl/pl/bio/1027,koprowski-franciszek.html>
3. http://www.10pul.idl.pl/photogallery2.php?photo_id=350
4. <https://www.nasztomaszow.pl/kultura-rozrywka/zolnierze-wykleci-zolnierze-wolnosc/>
5. <http://www.konskie.org.pl/2013/10/zrzut-cichociemnych-13-na-14-marca-1943.html>

Pytania testowe

1. Franciszek Koprowski był reprezentantem Polski na Igrzyskach Olimpijskich w:
 - o Paryżu w 1924 roku
 - o Amsterdamie w 1928 roku
 - o Los Angeles z 1932 roku
2. Franciszek Koprowski walczył jako ochotnik w:
 - o kampanii wrześniowej
 - o wojnie polsko-bolszewickiej
 - o powstaniu wielkopolskim
3. We wrześniu 1939 roku został wysłany z misją kurierską do:
 - o Kopenhagi
 - o Londynu
 - o Paryża
4. Wiosną 1944 roku objął dowództwo nad:
 - o 23. Brańską Brygadą AK
 - o 8. Oszmiańską Brygadą AK
 - o 6. Wileńską Brygadą AK
5. Po aresztowaniu w lipcu 1945 roku przez NKWD więziony był w Wilnie, a następnie w:
 - o Ostaszkowie i Murszańsku
 - o Lublinie i Rembertowie
 - o Nowogrodzie Wołyńskim i Kałudze

WILANÓW

148. TABLICA: TOMASZ ZAN

*Grób Tomasza Zana
na Cmentarzu
Wilanowskim,
fot. Mirosław Chada*

Tomasz Zan, ps. „Tomasz”, „Oleś”, „Sęk”, „Michał”, „Gajowy”, „Borek” (ur. 21 września 1902 w Duksztach, zm. 11 maja 1989 w Warszawie), żołnierz AK. Prawnuk Tomasza Zana – założyciela Towarzystwa Filomatów, Związku Promienistych i prezesa Zgromadzenia Filaretów – przyjaciela Adama Mickiewicza. Syn Tomasza Zana (1876–1950) i Teresy Dowgiałło (1884–1945), brat Heleny Stankiewicz (1904–1996). Ostatni potomek w linii męskiej rodu Zanów.

Okres przedwojenny

W 1913 roku wstąpił do drużyny skautów założonej przez Andrzeja Małkowskiego w szkole ks. J. Gralewskiego w Starej Wsi koło Warszawy. Był ochotnikiem w 3. Dywizji Strzelców Polskich pod dowództwem gen. Wacława Iwaszkiewicza w korpusie gen. Józefa Dowbora-Muśnickiego. Walczył w obronie Wilna w 1918 roku. W Suwałkach w 1919 roku wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej. Brał udział w walkach dywersyjnych w rejonie Sejna. Po zdaniu matury w 1920 roku został przydzielony do I baterii 8. Pułku Artylerii w brygadzie gen. Stefana Paślawskiego. Następnie został internowany przez Litwinów po przekroczeniu Niemna. Uciekł z obozu internowania w Kozłowej Rudzie i przez Kłajpedę, Gdańsk dostał się do Warszawy. W lipcu 1920 roku wstąpił jako ochotnik do 211. Pułku Ułanów pod dowództwem rtm. Jerzego Dąbrowskiego. Dowodził plutonem w szwadronie por. A. Szejnige. Dwukrotnie ranny w czasie wojny polsko-bolszewickiej. Zwolniony z wojska w 1922 roku, studiował na Uniwersytecie im. Stefana Batorego w Wilnie i na Uniwersytecie w Poznaniu, gdzie w 1926 roku otrzymał dyplom inżyniera rolnika. Od 1925 roku oficer rezerwy w 4. Pułku Ułanów Zaniemeńskich. 23 marca 1939 roku powołany do wojska jako porucznik rezerwy w DOK Nr III w Grodnie, od sierpnia 1939 roku rotmistrz.

Okres II wojny światowej

Kampanię wrześniową odbył na froncie Osowiec-Wizna. Po wkroczeniu Armii Czerwonej do Kowna, gdzie pozostał jako oficer dyspozycyjny wywiadu wojskowego na kraje bałtyckie, współorganizował siatkę wywiadu pod kryptonimem „Wierzba”. Od grudnia 1939 roku należał do Związku Walki Zbrojnej. Aresztowany przez policję litewską, trafił do obozu koncentracyjnego w Drymitriawie, skąd zwolniono go przed aneksją Litwy przez ZSRR.

W lipcu 1941 roku przedostał się do Warszawy. Komenda Główna ZWZ-AK powołała go na szefa Ośrodka II północno-wschodniego wywiadu ofensywnego. Od sierpnia 1942 roku był szefem oddziału dyspozycyjnego KG AK w Kedywie, pod kryptonimem „Sęk-Motor”. Od lipca 1943 roku został szefem „Startu-III” (zaopatrzenie oddziałów AK w Okręgu „Nów” i 19. Dywizji AK w Nowogródzkiem). 3 września 1943 roku awansował do stopnia majora.

Akcja Cyrk „Borka”

Najbardziej spektakularnym sukcesem „Startu-III” był przerzut 65 „spalonych” dla organizacji w Warszawie, a doświadczonych żołnierzy Kedywu. Transport miał nastąpić ze zdobyczą bronią w wagonach „Nur für Deutsche” na Nowogródczynę. Do każdego Urloubzugu Niemcy doczepiali jeden wagon dla cywili z niemieckich służb pomocniczych. Sposób wykonania przerzutu dowództwo uznało za wariactwo, które zakończy się strzelaniną już na dworcu w Warszawie. Drugą opcją był pieszy marsz na 400 km, pokonanie 2 niezamarniętych rzek oraz przemarsz przez 2 pilnie strzeżone granice. Dopiero szef Kedywu, płk Emil Fieldorf „Nil”, po rozmowie z rtm. „Borkiem” wyraził zgodę na tę akcję. Jednocześnie rtm. „Borek” został wyznaczony na szefa sztabu 30 DP AK podczas akcji „Burza”. „Borek” ubrał przyszłych partyzantów w mundury organizacji Todta, a karabiny kazał przymocować do łopat, pił, siekier i łomów, opakować papierem i tłumaczyć w razie pytań, że ta grupa ochotników do walki z bolszewizmem wyjątkowo otrzymała narzędzia pracy w Warschau. Dwie skrzynki granatów „filipinek” ukryto w wiadrach z marmoladą. Strzelać mieli tylko na komendę „Borka”. Pociąg nadjechał z jednogodzinnym opóźnieniem. „Pracownicy Todta” władowali się do jedyne go w nim wagonu dla niemieckich cywilów. Tłok był niesamowity. Większość konspiratorów stała na korytarzu z tymi niby-łopatami, niby-piłami i niby-siekierami. Nie było mowy, aby położyli je na półkach z bagażami. Było to wręcz tak groteskowe i tragicomiczne, że później ktoś nadał tej całej akcji kryptonim: Cyrk „Borka”. W Małkini, na granicy Generalnej Guberni, przeszli kontrolę graniczną. „Onkiel” zdołał wytłumaczyć Niemcom obecność sprzętu w wagonie. W Białymstoku pociąg został otoczony przez funkcjonariuszy SS i Gestapo. Jeden z żołnierzy Kedywu, Francuz Maxime, skwitował ponuro: *Życie jest gównem warte, merde alors*. Niemcy wyprowadzili wszystkich pasażerów z pociągu do hali dworcowej. Tam ustawili ich pod ścianami. Po pięciu minutach zniknęli. Okazało się, że sam gaulaiter Prus Erich Koch miał przyjechać specjalnym pociągiem do Białegostoku. Kilka lat później potwierdził to „Borkowi” sam Erich Koch. „Borek” miał „zaszczyt” siedzieć z nim w tej samej celi w więzieniu Polski Ludowej. Mieli dużo czasu na gadanie. W Białymstoku grupa „pracowników Todta” przesiadła się do pociągu do Grodna, gdzie z kolei mieli się przesiąść do pociągu do Porzecza, którym mieli dojechać do stacji Rybnica. Stamtąd tylko 4 dni pieszego marszu dzieliło ich od spotkania z oddziałami partyzanckimi 77 Pułku AK.

W okresie akcji „Burza” był szefem sztabu 30. Poleskiej Dywizji Piechoty AK. Internowany przez Armię Czerwoną 18 sierpnia 1944 roku, został wywieziony do Riazania.

Okres powojenny

W lutym 1946 roku powrócił do Polski. 27 lutego 1946 roku zgłosił się do Komisji Likwidacyjnej Armii Krajowej, 23 marca 1946 roku został zdemobilizowany. Był jednym z założycieli Spółdzielni „Jedność Łowiecka” i pełnił w niej funkcję dyrektora. Wchodził także w skład Rady Naczelnej Polskiego Związku Łowieckiego. Urząd Bezpieczeństwa obserwował go wnikliwie, założono podsłuch na rozmowy telefoniczne w biurze i domu Zana – wszystkie dokładnie spisywano. Kontrolowano prywatną korespondencję. Zwerbowano agentów i współpracowników z najbliższego otoczenia Zana.

Fragment charakterystyki sporządzonej przez Urząd Bezpieczeństwa: *Zan jest obecnie dyr. Związku Łowieckiego, stanowisko wykorzystuje do obsadzania podległych działów ludźmi, z którymi współpracował w AK, lub którzy podlegali mu w czasie okupacji. Charakterystyczne jest to, że Zan zataił swoją przeszłość w Oddz. II oraz działalność w czasie okupacji w oddziałach AK i UBK oraz na stanowisku oficera wywiadu. Zataił to wypełniając ankietę personalną w WKR w życiorysie i innych ankietach, które wypełniał. Zataił również swoją działalność w dokumentach, które składał w UBP na m. st. W-wę celem uzyskania broni myśliwskiej, w wyniku tego broń taką otrzymał i do dnia dzisiejszego ją posiada.*

W maju 1952 roku Tomasz Zan został aresztowany w Pruszkowie przez Urząd Bezpieczeństwa i przewieziony do więzienia przy ul. Rakowieckiej. Dostał wysoki wyrok – 10 lat, przebywał w więzieniu w jednej celi razem z Niemcami – zbrodniarzami wojennymi. Został zwolniony w 1955 roku.

Przy wejściu do Sanktuarium Andrzeja Boboły Patrona Polski wmurowana została tablica upamiętniająca Tomasza Zana.

Odnaczenia

- Krzyż Orderu Wojennego Virtuti Militari V klasy
- Krzyż Niepodległości z Mieczami za POW 1918–1919
- Krzyż Złoty Zasługi z Mieczami za Okręg „Nów”
- Krzyż Srebrny Zasługi z Mieczami za „Start-III”
- Krzyż Walecznych – trzykrotnie – za POW-Suwałki, POW-Kowno, 211. Pułk Ułanów
- Krzyż Walecznych – czterokrotnie

Teresa Helena Maria Dowgiałło

Matka Tomasza Zana (ur. 20 listopada 1884 w Hryczkowszczyźnie, zm. 19 lutego 1945 w Ravensbrück), działaczka niepodległościowa, żołnierz AK.

Była córką Kazimierza Przemysława Dowgiałły herbu Zadora i Antoniny Justyny Biegańskiej herbu Prawdzic. Otrzymała staranne wychowanie, znała kilka języków oraz grała na fortepianie. W 1901 roku wyszła za mąż za Tomasza Zana, wnuka filarety „Promiennego”. Miała syna Tomasza i córkę Helenę.

W 1917 roku, wraz z 15-letnim synem Tomaszem, służyła w Korpusie Polskim Dowbora-Muśnickiego. Następnie była komendantką Obwodu „Zarzecze” POW i organizowała walkę z Niemcami i Litwinami w Sejneńskim. Za tę działalność w 1922 roku odznaczona krzyżem Virtuti Militari V klasy, a w 1933 roku Krzyżem Niepodległości z Mieczami.

Do 1931 roku zarządzała Dukszdami, rodzinnym majątkiem Zanów.

Od 1941 roku zaangażowana przez syna do wywiadu ZWZ w Wilnie, gdzie pod pseudonimem „Anna” prowadziła łączność kolejową. Aresztowana przez Niemców w 1942

roku w czasie podróży do Warszawy, więziona na Pawiaku, poddawana ciężkim przestuchaniom na Szucha. Syn Tomasz bez powodzenia usiłował ją wykupić.

Wywieziona 31 maja 1942 roku do Ravensbrück. Zmarła tam w szpitalu obozowym 19 lutego 1945 roku na ropne zapalenie skóry. We wspomnieniach więźniarek zachowała się jako ta, która potrafiła zawiązać przyjazną współpracę z więźniarkami Rosjankami i jako ta, która deklamowała współwięźniarkom z pamięci całego Pana Tadeusza. Do ostatniej chwili była przytomna, żałowała, że nie ginie jak żołnierz na polu bitwy i modliła się, aby jej syn Tomasz przeżył wojnę.

Zdjęcia

*Pałac w Dukaszta (obecnie Litwa),
miejsce urodzenia Tomasza Zana, lata
mędzywojenne*

*Tomasz Zan z siostrą Heleną i matką,
Teresą Dowgiąłło*

*Tomasz Zan z siostrą Heleną
(na pierwszym planie)*

*Po lewej stronie Tomasz Zan, obok stoi
ojciec – również Tomasz (rok 1921)*

Tomasz Zan w Kongu (rok 1924)

Od lewej: wachm. Jerzy Alicki „Horba” z ochrony i oficerowie sztabu 30. Dywizji Piechoty AK – mjr Tomasz Zan „Borek” i kpt. Alfred Paczkowski „Wania”

Drużyna „Krakusów” w Dukasztach, założona i kierowana przez Tomasza Zana (stoi w środku)

Absolwenci Kursu Oficerów Rezerwy Łączności, Tomasz Zan piąty z lewej w drugim rzędzie (Zegrze, rok 1931)

Podczas manewrów 4. Pułku Ułanów Zaniemeńskich, Tomasz Zan drugi z prawej (Kresy, rok 1937)

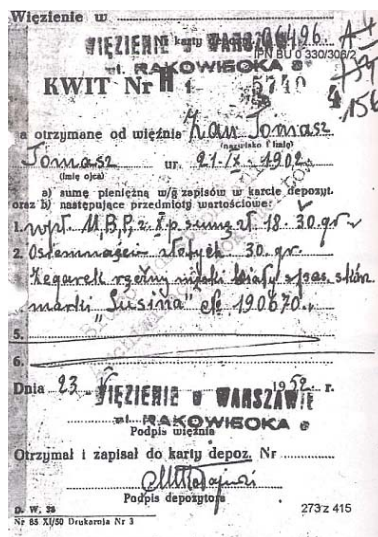
Tomasz Zan jako student Uniwersytetu im. Stefana Batorego w Wilnie (rok 1922)

Tomasz Zan „Borek” w czasie pobytu w obozie w Riazaniu. Portret wykonany przez por. „Miazgę”

Legitymacja nadania Krzyża Armii Krajowej

Kwit depozytowy z więzienia przy ul. Rakowieckiej – dokument z zasobów IPN

Tomasz Zan – zdjęcia z zasobów IPN

Mjr Tomasz Zan „Borek”, szef sztabu 30. Dywizji Piechoty Armii Krajowej

Tomasz Zan w latach 80. ubiegłego wieku

http://ipn.gov.pl/ftp/wystawy/akcja_burza/html/plansza115d.html

Piśmiennictwo:

1. Tomasz Zan, Wojciech Wiśniewski, *Zan – ostatni z rodu*, Łomianki 2015.
2. [https://pl.wikipedia.org/wiki/Tomasz_Zan_\(%C5%BCo%C5%82nierz\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Tomasz_Zan_(%C5%BCo%C5%82nierz))
3. Andrzej Łydka, *Cyrk „Borka”, czyli zdumiewający przerzut partyzantów*, <http://polskazbrojna.pl/home/articleshow/18540?t=Cyrk-Borka-czyli-zdumiewajacy-przerzut-partyzantow>
4. <http://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/wypowiedz.xsp?id=006&data=07-05-2014&nr=2403&posiedzenie=67&symbol=OSWIADCZENIE>

Pytania testowe

1. W latach 1925–1939 Tomasz Zan służył w:
 - 13. Pułku Ułanów Wileńskich
 - 4. Pułku Ułanów Zaniemeńskich
 - 10. Pułku Ułanów Litewskich
2. Celem akcji Cyrk „Borka” było:
 - przetransportowanie tajnych dokumentów do Londynu
 - przetrzucenie spalonych w Warszawie żołnierzy Kedywu do Białegostoku
 - przetransportowanie Wincentego Kućmy i Jacka Budyna
3. Internowany przez Rosjan, w sierpniu 1944 roku trafił do obozu w:
 - Saratowie
 - Kałudze
 - Riazaniu
4. W czasie akcji „Burza” był dowódcą:
 - 30. Dywizji Piechoty
 - 24. Dywizji Piechoty
 - 26. Dywizji Piechoty
5. Tomasz Zan został aresztowany przez funkcjonariuszy UB w roku:
 - 1948
 - 1950
 - 1952

149. TABLICA: CMENTARZ POWSTAŃCÓW WARSZAWY W POWSINIE

*Tablica przy wejściu na cmentarz,
ul. Przyczółkowa 25*

Jest to pierwszy cmentarz powstańczy w Warszawie, który powstał zaraz po wycofaniu się Niemców z okolic Warszawy.

Powstanie cmentarza

W drugiej połowie stycznia 1945 roku uciły walki, front przesunął się na zachód, ludzie zaczęli wracać do swych domów. Rodziny liczyły straty, szukały bliskich i ich grobów – był to czas powojennego chaosu, zamętu i biedy. Mimo to znaleźli się ludzie – patrioci, oddani sprawie w każdym czasie i sytuacji, którzy myśleli o tym, by zebrać i godnie pochować poległych.

Cmentarz został zlokalizowany na działce ofiarowanej na ten cel przez hr. Beatę Braniczką, ostatnią na Wilanowie. Działka była położona na wprost cmentarza parafialnego i blisko miejsca gdzie 13 marca 1944 roku Oddział Dywersji Bojowej V Rejonu Obwodu „Obroża” dowodzony przez Stanisława Milczyńskiego – „Gryfa” wykonał wyrok na kata powiatu warszawskiego – Bunjesa. Bliski koniec zimy zmuszał do szybkiego działania.

Już w pierwszych dniach marca 1945 roku w Jeziornie Piotr Szczur – nauczyciel – powołał do życia Komitet Ekshumacji i Budowy Pomnika Powstańców. Członkami komitetu zostali przedstawiciele rodzin poległych, sekretarz gminy Lucjan Lipień, nauczyciele oraz ks. Bronisław Krasowski – wikariusz w Powsinie i kapelan Domu Sierot w Klarysewie.

Początkowo nad grobami poległych stał, polskim zwyczajem, brzozywy krzyż. Jednakże wielka determinacja komitetu i niezwykła ofiarność społeczeństwa sprawiły, że już w połowie 1946 roku zgromadzono 750 tys. zł na urządzenie cmentarza – nekropolii godnej bohaterów. Projekt architektoniczny wraz z zadrzewieniem opracowali dwaj inżynierowie – Giertych i Wróblewski z Fabryki Papieru. Wykonawstwo powierzono inż. Kosińskiemu, Wolskiemu i braciom Książkom z Klarysewa. Prace postępowały szybko przy wydatnej pomocy mieszkańców.

Powstałe dzieło zachwyca pięknem stylu i wymową stylistyki. Prosty krzyż z czarnego granitu, białe zwycięskie skrzydła husarskie, u podstawy napis: *Bóg – Honor – Ojczyzna* – słowa, hasło, a raczej idea, której byli wierni do końca chłopcy i dziewczęta tamtych lat, i dwie bratnie mogiły, całości dopełniają tablice z nazwiskami i datami życia. W sumie podane są nazwiska 65 pochowanych. Oprócz nich pochowana jest nieokreślona liczba bezimiennych.

30 lipca 1947 roku UB aresztowało cały komitet, w tym ks. Krasowskiego i ks. proboszcza z Powsina, razem 22 osoby. Przewiezieni zostali do siedziby Urzędu Bezpieczeństwa pod zarzutem nielegalnych zebrań – spotkań bez zgody Związku Walczących Polaków (poprzednik ZBOWiD-u). Po 5 godzinach przesłuchań wszystkich odwieziono do domów, zaś ks. Krasowskiemu polecono opuścić parafię powsińską.

3 sierpnia 1947 roku, już bez przeszkód, pomnik został odsłonięty przez matki, które straciły trzech synów, tj. panie Komorowską i Nerkową, w obecności Komendanta Okręgu Warszawskiego AK płk. „Radosława”. Poświęcenia dokonał ks. Konstanty Kostrzewski – proboszcz w Powsinie (w latach 1947–1963) przy udziale księży Krasowskiego i Paciorkowskiego z Jeziorny Fabrycznej. Była to największa powojenna manifestacja o charakterze religijno-patriotycznym. Wzięło w niej udział kilka tysięcy ludzi, dwie orkiestry, liczne poczty sztandarowe działających jeszcze wtedy organizacji prawicowych oraz około 100 harcerzy.

Pochówki na cmentarzu

Na cmentarzu znajdują się 2 zbiorowe mogiły poległych i pomordowanych żołnierzy AK oraz członków Narodowych Sił Zbrojnych z okolic Powsina i Jeziorny, walczących w Lesie Kabackim, Lasach Chojnowskich, a także w grupie odsieczy ppłk. Mieczysława Sokołowskiego ps. „Grzymała”.

28 marca 1945 roku odbyła się msza żałobna w hołdzie 49 poległym powstańcom, celebrowana przez księdza Jana Garwolińskiego, proboszcza parafii św. Elżbiety, oraz pogrzeb ppor. Józefa Nerki ps. „Boim” i drugiego nieznanego powstańca.

W tym czasie rozpoczęły się w okolicach Powsina pierwsze ekshumacje. Można było zobaczyć niekończący się, posępny kondukt wozów konnych z trumnami poległych, ciągnący się od Jeziorny. Nie grały im wtedy surmy bojowe, ani nie biły dzwony żałobne, towarzyszył tylko płacz matek i najbliższych oraz smutek.

Na cmentarzu są pochowani m.in.:

- Bracia Stanisław (lat 18) i Tadeusz (lat 19) Kulińscy – podchorążacy, którzy odbywali ze swym oddziałem „Zośka” ćwiczenia. Złapani i wydani Niemcom przez polską rodzinę (niegodną wspomnienia nazwiska) ze wsi Latoszki – zostali rozstrzelani 9 maja 1943 roku.
- Wanda Krystyna Kurelska ps. „Lala”, sanitariuszka z warszawskiej Starówki, odznaczona Krzyżem Walecznych. Miała 21 lat, gdy zmarła 6 lipca 1945 roku w Jeziornie Fabrycznej na skutek odniesionych w powstaniu ran.
- Stanisław Latoszek, syn Stanisława, ps. „Kamień” z Powsina. Był jednym z czterech akowców, którzy uratowali w 1941 roku przed konfiskatą dzwon – zginął 17 listopada 1945 roku od bratobójczej kuli żołnierza LWP. Pochowany został we wspólnej mogile wraz z powstańcami. Uratowany dzwon stał obok jego trumny w kościele parafialnym w czasie pogrzebu.
- Zofia Kłos – w trakcie Powstania Warszawskiego pełniła funkcję sanitariuszki w kompanii „Krawiec” batalionu „Oaza” Armii Krajowej. Roznosiła tajne ulotki na Sadybie i Czerniakowie. Jako sanitariuszka miała za zadanie dostarczać rannych powstańców do pobliskich szpitali, a następnie zaopatrywać ich w prowiant. 30 sierpnia 1944 roku przyjechała z transportem zupy dla rannych żołnierzy AK znajdujących się w szpitalu przy ul. Chełmskiej, róg Dolnej. Tego dnia Niemcy zrzucili bomby zapalające na szpital przy ul. Chełmskiej, Zofia Kłos zginęła w płomieniach. Jej ciało zostało wydobyte w 1947 roku z miejsca tymczasowego pochówku na Sadybie i przewiezione do Powsina. Imię i nazwisko pochowanej zostało wyryte na prawej tablicy cmentarnej. Co roku Zofia Kłos jest wyczytywana podczas Apelu Poległych z okazji kolejnej rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego.
- Trzej żołnierze oddziału „Barry’ego” polegli podczas Powstania Warszawskiego na ul. Długiej w dniu 21 sierpnia 1944 roku – Tadeusz Blusiewicz ps. „Tomasz”, Władysław Baczewski ps. „Wilk”, Edward Budniak ps. „Karol”. Tadeusz Blusiewicz był lekarzem w Mirkowie, gdzie zapewne poznał „Barry’ego”. Pozostali także musieli pochodzić z tych terenów.
- Stanisław Milczyński – polski żołnierz i powstaniec, major Wojska Polskiego, działacz podziemia niepodległościowego (SZP, ZWZ, NOW i AK) w czasie II wojny światowej, powstaniec warszawski i działacz kombatancki. Kawaler Orderu Virtuti Militari. Inicjator i wykonawca ponad 30 akcji dywersyjnych i likwidacyjnych (m.in. zlikwidowanie Wilhelma Bunjesa, zastępcy komendanta żandarmerii powiatu warszawskiego). Był jednym z głównych fundatorów tablic pamiątkowych w kościołach w Wilanowie, Powsinie i Pyrach pod Warszawą ku czci żołnierzy Armii Krajowej. Zmarł 26 stycznia 2016 roku w Toronto w wieku 97 lat. Pochowany w asyście honorowej Wojska Polskiego na Cmentarzu Powstańców Warszawy w Powsinie.

Zlikwidowanie Wilhelma Bunjesa

70 lat temu na terenie Powsina miało miejsce wydarzenie, które można nazwać jedną z najbardziej udanych akcji bojowych żołnierzy Armii Krajowej. Obok bramy miejscowego cmentarza, 13 marca 1944 roku, zginął zastępca komendanta żandarmerii niemieckiej na powiat warszawski por. Wilhelm Bunjes.

Od początku wojny dał się poznać jako zaciekły wróg i morderca wielu Polaków, dlatego Sąd Polski Podziemnej wydał na niego wyrok śmierci. Jednak pierwszy zamach w Sokołowie Podlaskim nie udał się.

Zadanie powtórnego wykonania wyroku na Wilhelma Bunjesa otrzymał Oddział Dywersji Bojowej V Rejonu „Gątyń” – Piaseczno. Na dowódcę akcji wyznaczony został ppor. Stanisław Milczyński ps. „Gryf”.

Gdy potwierdziła się wiadomość, że Bunjes zamówił obiad w Jeziornie, akowcy przystąpili do działania. Akcja została przeprowadzona w poniedziałek, 13 marca 1944 roku.

Tego dnia w powsińskim kościele odbywał się pogrzeb. Gdy po mszy wyruszył kondukt pogrzebowy, akowcy wykorzystali sytuację, by dyskretnie przedostać się na teren cmentarza. Tam ukryli się za budynkiem kaplicy.

Była godzina ok. 13.30, gdy samochód Bunjesa zbliżył się do bramy cmentarza.

Został ostrzelany z pięciu stenów i obrzucony granatami. Razem z por. Wilhelmem Bunjesem, zginęli niemieccy żandarmi: Thomas Pitzmann, Otto Spielmann oraz folksdojcz Józef Kilanowski z Kampinosu. Jeden z żandarmów, Wilhelm Ludwig, ciężko ranny przeżył.

Ze strony polskiej nikt nie zginął i nie został ranny. Po akcji akowcy zabrali zdobyczną broń i teczkę z dokumentami, którą Bunjes miał przy sobie. Znajdowały się w niej ważne dokumenty, w tym lista osób przewidzianych do aresztowania, widniało na niej m.in. nazwisko ówczesnego organisty powsińskiego Tadeusza Walczewskiego, czynnie zaangażowanego w działalność konspiracyjną, który również brał udział w przygotowaniach do zamachu. Była też lista konfidentów i osób, które miały być zmuszane do składania donosów.

Na wieść o zamachu wielu mieszkańców Powsina, spodziewając się zemsty Niemców, uciekło ze swoich domów. Schronili się u krewnych lub znajomych, którzy mieszkali w dalszej okolicy, a nawet niektórzy spędzili noc w Lesie Kabackim. Ale żadnych represji nie było. Sołtys August Kerner z Kępy Zawadowskiej zwrócił się do starosty warszawskiego Hermana Rupprechta, by nie karać mieszkańców Powsina, ponieważ całe zdarzenie widzieli folksdojcz, którzy akurat wieźli mąkę z młyna w Jeziornie i zaświadczyli, że w akcji nie uczestniczył nikt z miejscowych. Miała również znaczenie obawa przed polskim odwetem, podobnie jak kilka miesięcy wcześniej. 26 września 1943 roku na Kępie Latoszkowej – podczas akcji „Wilanów” – żołnierze AK spalili kilka domów zamieszkałych przez folksdojczów, w odpowiedzi na ich udział w egzekucji Polaków.

Zdjęcia

Zofia Kłos

Stanisław Milczyński

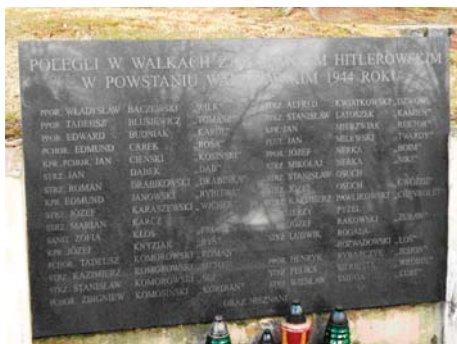

Widok ogólny na cmentarz

http://www.klub-wir.pl/def_Plik:Poland_Warsaw_Powin_Cmentarz_Powsta%C5%84c%C3%B3w_Warszawy_002.jpg.asp

Cokół głównego krzyża

Tablica pamiątkowa z nazwiskami poległych

Uroczystości na cmentarzu

Tablica na murze cmentarza parafialnego
(błąd w nazwisku Wilhelma Bunjesa)

<http://wpg.alleycat.pl/waypoint.php?wp=3058>

Piśmiennictwo:

1. http://warszawa.wikia.com/wiki/Cmentarz_Powsta%C5%84c%C3%B3w_Warszawy_w_Powsinie
2. http://parafia-powsin.pl/WP_2004_07
3. http://parafia-powsin.pl/WP_2014_03
4. <http://www.konstancin.com/portal/wp-content/uploads/2014/04/Zeszyty-historyczne-002.pdf>
5. http://parafia-powsin.pl/WP_2014_07#sierpien
6. <http://www.poludnie.com.pl/aktualnosc/item/358-bohaterowie-z-powsina>
7. http://www.ibprs.pl/ak_obroza_kampinos/358.html
8. <http://ursynow.tv/pozegnanie-stanislaw-milczynskiego-gryfa/>
9. https://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=10&ved=0ahUKEwidy9bauOzUAhWCC5oKHWicAZgQFghgMAk&url=http%3A%2F%2Fwww.sppw1944.org%2Fpamiac%2Fobroza_4.doc&usq=AFQjCNFLjfn361cWLkbsb0YmdlWuvuf72A
10. <http://www.nadwisla.pl/index.php?pokaz=tekst&id=4995>
11. http://www.cawio.pl/Zamach_na_Bunjesa_w_Powsinie_-_1944_r.

Pytania testowe

1. Komitet Ekshumacji i Budowy Pomnika Powstańców w Powsinie powstał:
 - o w styczniu 1945 roku
 - o w lutym 1945 roku
 - o w marcu 1945 roku
2. Uroczyste odsłonięcie pomnika nastąpiło:
 - o 1 sierpnia 1946 roku
 - o 3 sierpnia 1947 roku
 - o 2 maja 1948 roku
3. Podczas okupacji w Powsinie polskie podziemie dokonało likwidacji niemieckiego komendanta żandarmerii powiatu warszawskiego:
 - o Wilhelma Bunjesa
 - o Karla Schmalza
 - o Wilhelma Krügera
4. Akcją likwidacyjną dowodził:
 - o por. Władysław Sowiński „Jaszczur”
 - o ppor. Stanisław Milczyński „Gryf”
 - o por. Marian Suchecki „Wnuk”
5. Na cokole głównego pomnika widnieje napis:
 - o Powstanie Warszawskie
 - o Gloria Victis
 - o Bóg – Honor – Ojczyzna

WOLA

150. TABLICA: WIKTOR BASZMAKOW

*Fragment Muru Pamięci
w Muzeum Powstania
Warszawskiego: kolumna
168, pozycja 2*

Wiktor Baszmałow ps. „Inżynier” (ur. 1916 w Symbirsku – obecnie Ulianowski, zm. 30 września 1944).

Był oficerem 97. Dywizji Strzeleckiej Armii Czerwonej w stopniu starszego lejtnanta. Dostał się do niewoli niemieckiej, z której zbiegł i zgłosił się do oddziałów Armii Krajowej. Był dowódcą plutonu w kompanii AK por. Jerzego Zdrodowskiego „Kwarcianego” w Zgrupowaniu „Żubr” w II Obwodzie AK „Żywiciel”, składającym się z żołnierzy sowieckich i walczącym na Żoliborzu w rejonie „Olejarni” (Pałacyk Norblina).

Od 15 września 1944 roku w 4 batalionie Armii Ludowej im. Czwartaków”.

Nie chciał iść po raz drugi do niemieckiej niewoli i podjął próbę przedarcia się na drugą stronę Wisły już po ogłoszeniu kapitulacji Żoliborza. Zginął 30 września 1944 roku wieczorem wraz ze wszystkimi swoimi żołnierzami w akcji przebicia się około 100 żołnierzy AL do Wisły, pod dowództwem kpt. Jana Szaniawskiego „Szwed”. Oddział Baszmałowa był uzbrojony w kilka pistoletów maszynowych PPSz. Po walce do brzegu Wisły dotarło zaledwie 28 żołnierzy, w tym dowódca batalionu kpt. Lech Kobylński „Konrad” i kpt. Jan Szaniawski „Szwed”. Pozostała część żołnierzy zginęła (w tym wszyscy żołnierze Baszmałowa) lub dostała się do niewoli jako żołnierze AK.

Spośród około 60 Rosjan, którzy walczyli w powstaniu w granicach Warszawy, nikt nie został żywy. Ale formalnie w zasięgu powstania była także Puszcza Kampinoska, objęta w sierpniu 1944 – choć tylko w teorii – strukturą Grupy „Północ” płk. „Wachnowskiego”, w oddziałach puszczańskich walczyli też pojedynczy Rosjanie.

Zdjęcia

8 września 1944 r. Żołnierze Zgrupowania „Żubr” przed pałacykiem Norblina, tzw. „Olejarnia” przy ulicy Gdańskiej 33. Od prawej: ppor. Marian Pawłowski „Mar”, ppor. Jerzy Zdrodowski „Kwarciany”, Wiktor Baszmałow, kpt. Sylwester Twardowski „Jacek”, za nim por. Stanisław Bartosik „Twardy” i por. Jan Markowicz „Kret”. Ostatni od lewej: plut. pchor. Zygmunt Moniuszko „Zawieja”. Pozostali NN
Zdjęcie uzyskane z Muzeum Powstania Warszawskiego, MPW-IK/1744

Piśmiennictwo:

1. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/wiktor-baszmałow,2336.html>
2. <http://www.solidarni2010.pl/1262-nawet-gdybym-nie-był-polakiem-zostałbym-powstancem-warszawskim---20.html>
3. <http://nickbalas.livejournal.com/154418.html>
4. <http://old-fox.livejournal.com/139412.html>
5. https://pl.wikipedia.org/wiki/Batalion_im._Czwartak%C3%B3w
6. Antoni Przygoński, *Armia Ludowa w Powstaniu Warszawskim 1944*, Warszawa 2008.

Pytania testowe

1. Wiktor Baszmałow nosił podczas wojny pseudonim:
 - o „Inżynier”
 - o „Magister”
 - o „Majster”
2. Wiktor Baszmałow podczas służby w Armii Czerwonej był żołnierzem:
 - o 6. Gwardyjskiej Dywizji Pancerniej
 - o 97. Dywizji Strzeleckiej
 - o 15. Eskadry Lotniczej
3. Podczas Powstania Warszawskiego Wiktor Baszmałow walczył w szeregach:
 - o Zgrupowania „Żubr”
 - o Zgrupowania „Żmija”
 - o Zgrupowania „Żyrafa”
4. We wrześniu 1944 roku Wiktor Baszmałow przeszedł do oddziałów:
 - o Batalionów Chłopskich
 - o Gwardii Ludowej
 - o Armii Ludowej

5. Wiktor Baszmakow zginął podczas akcji:
- obrony barykady powstańczej
 - przebiecia się jego oddziałów do Wisty
 - podkładania ładunków wybuchowych pod tory tramwajowe

151. TABLICA: WŁADYSŁAW LINIARSKI

Grób Władysława Liniarskiego na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie

Władysław Liniarski, ps. „Mścisław”, „Wuj”, „Jan” (ur. 23 listopada 1897 we wsi Małachowice-Gustawów, zm. 11 kwietnia 1984 w Warszawie) – podpułkownik Wojska Polskiego, komendant Obszaru Białostok i komendant Okręgu Białostok Związku Walki Zbrojnej od lutego do września 1941 roku, komendant Białostockiego Okręgu ZWZ-AK (nieprzerwanie przez 5 lat), od stycznia 1945 roku komendant Białostockiego Okręgu Armii Krajowej Obywatelskiej; jeden z „żołnierzy wyklętych”; działacz podziemia niepodległościowego, ofiara represji komunistycznych.

Od 1921 r. był żonaty z Ireną Bojanowską, miał z nią córkę Zofię, urodzoną w 1925 roku. Po raz drugi żonaty ze Stanisławą Aliną Sieńko, zmarłą w 1981 roku. W 1979 roku został członkiem Komitetu Porozumienia na rzecz Samostanowienia Narodu. 1 marca 2017 roku, w ramach kolejnych obchodów Narodowego Dnia Pamięci „Żołnierzy Wyklętych”, Minister Obrony Narodowej Antoni Macierewicz nadał 1. Brygadzie Obrony Terytorialnej imię płk. Władysława Liniarskiego. Brygada otrzymała nazwę wyróżniającą „Podlaska” i przejęła tradycje 25 oddziałów AK, AKO i Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość, w tym oddziału partyzanckiego AKO kpt. Kazimierza Kamieńskiego ps. „Huzar” (1945–1947), 5. Brygady Wileńskiej AK mjr. Zygmunta Szendzielarza ps. „Łupaszka” (1945–1947), 6. Brygady Wileńskiej AK por. Lucjana Minkiewicza ps. „Wiktor”, kpt. Władysława Łukasiuka ps. „Młot”, kpt. Kazimierza Kamieńskiego ps. „Huzar” (1946–1952), a także zgrupowania inspektoratu łomżyńskiego AKO mjr. Jana Tabortowskiego ps. „Bruzda” (1945) i oddziału partyzanckiego AKO ppor. Stanisława Marchewki ps. „Ryba”.

Okres przed II wojną światową

Syn Jana i Józefy z domu Bielanowicz, właścicielei dwumorgowego gospodarstwa rolnego. Po ukończeniu szkoły ludowej w 1913 roku rozpoczął naukę w seminarium nauczycielskim w Jędrzejowie, którą przerwał z chwilą wybuchu I wojny światowej. Od 1917 roku działał w Polskiej Organizacji Wojskowej. Podczas wojny polsko-bolszewickiej walczył jako kapral w 24. Pułku Piechoty, następnie, awansowany na oficera, służył przez długie lata w kancelariach i intendenturach. W 1932 roku pełnił służbę w Dowództwie Okręgu Korpusu Nr IX w Brześciu, w stopniu porucznika ze starszeństwem z 1 lipca 1925 roku i 1. lokatą w korpusie oficerów administracji, grupa oficerów kancelaryjnych. W 1934 roku uzyskał przydział liniowy do 62. Pułku Piechoty „Dzieci Bydgoszczy”.

Okres II wojny światowej

We wrześniu 1939 roku, jako dowódca I batalionu 62. Pułku Piechoty bronił Pomorza i walczył w bitwie nad Bzurą. Ranny 20 września w Puszczy Kampinoskiej, dostał się do niewoli, z której uciekł. Od 1940 roku był komendantem Okręgu Białostockiego ZWZ-AK na terenie okupacji sowieckiej. W 1943 roku wydał rozkaz likwidowania „band komunistyczno-żydowskich”. Rozkazem Nr 256 z dnia 20 kwietnia 1944 roku ppłk „Mścisław”, dowódca Okręgu Sarna (okręgu Białostockiego AK), nadał oddziałom partyzanckim i oddziałom Kedywu Okręgu AK Białostok nazwy pułków Wojska Polskiego. I tak np. augustowski obwód nr 7 „Olcha” inspektoratu suwalskiego miał odtworzyć 1. Pułk Ułanów Krechowieckich. Jego tymczasowa nazwa na czas formowania brzmiała „Oddział partyzancki 1. pułku ułanów”. Liniarski, który był przeciwny planowanej akcji „Burza”, w rozkazach kierowanych do komendantów inspektoratów i obwodów akcentował wolę bicia Niemców, przygotowanie samoobrony, a w przypadku opanowania terenu przez komunistów i wrogiego nastawienia do ludności polskiej – przejście do dalszej konspiracji. Około 10 lipca 1944 roku „Mścisław” wydał rozkaz o rozpoczęciu akcji „Burza” na obszarze inspektoratu łomżyńskiego. 20 września 1944 roku ppłk. Władysławowi Liniarskiemu podporządkował się rtm. Zygmunt Szendzielarz z resztkami 5. Wileńskiej Brygady AK. „Mścisław” nakazał „Łupaszcze” trwać w Puszczy Białowieskiej i organizować kadrowy oddział z rozbitków z wileńskich i nowogródzkich oddziałów AK. Na początku listopada 1944 roku do oddziału dołączył m.in. oficer BiP Okręgu Wileńskiego AK ppor. Lech Beynar ps. „Nowina”, późniejszy znany historyk i publicysta, piszący pod pseudonimem literackim Paweł Jasienica. 10 listopada 1944 roku Zygmunt Szendzielarz został awansowany przez ppłk. Liniarskiego do stopnia majora. Po rozwiązaniu AK przekształcił podległe mu struktury w Armię Krajową Obywateli (AKO). Na przełomie stycznia i lutego 1945 ppłk Liniarski mianował „Łupaszkę” komendantem partyzantki Okręgu Białostockiego AKO, a 5. Brygada Wileńska stała się dyspozycyjnym oddziałem Komendy AKO. W lutym 1945 roku uformowały się na Białostocczyźnie struktury Armii Krajowej Obywateli. Aby zapobiec patologiom, napisał w rozkazie: *Dowódca, który patrzy, jak jego żołnierze rabują, staje się mimo woli przywódcą i hersztem szajki zbójeckiej*. W praktyce prócz zmiany przeciwnika z Niemców na reżimowe władze komunistyczne i wspierające je okupacyjne siły sowieckie, zarządzona przez „Mścisława” zmiana sprowadzała się do zmiany kryptonimów oraz zastosowania nowego nazewnictwa w organizacyjnej korespondencji wewnętrznej (dawne określenia „komendant”, „dowódca” zastąpione zostały terminem „przewodnik” – np. przewodnik (komendant) okręgu, przewodnik obwodu – i tak do dowódcy drużyny w dół). Wybór tego określenia

związany był z fragmentem stycziowego rozkazu gen. Leopolda Okulickiego, w którym wzywał on żołnierzy rozwiązanej Armii Krajowej, by byli nadal przewodnikami narodu. W terenie szeregowi żołnierze niewiele o tych zmianach wiedzieli i mieli w pełni uzasadnione przekonanie, że wciąż są żołnierzami AK.

Okres po II wojnie światowej

Struktury Białostockiego Okręgu AKO weszły w skład Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość. Wielu jego żołnierzy kontynuowało działalność, podejmując się akcji propagandowych i rozrzucając ulotki. W maju 1945 roku „Mścisław” podporządkował się Delegaturze Sił Zbrojnych na Kraj, która zmusiła go do ograniczenia pracy organizacyjnej oraz akcji zbrojnych. Za pośrednictwem wojewody białostockiego Stefana Dybowskiego podjął próbę ujawnienia struktur okręgu. 12 czerwca lub lipca 1945 roku płk Liniarski zaproponował w liście do wojewody, że ujawni organizację AK, jeśli władze zwolnią z więzień członków AK i zapewnią, że ujawniający się nie będą represjonowani. 31 lipca 1945 roku „Mścisław” został aresztowany przez UB w Brwinowie pod Warszawą. Był przesłuchiwany około 20 razy w śledztwie w więzieniu mokotowskim.

20 maja 1946 roku ogłoszono wyrok: kara śmierci. Bierut – wskutek wielu zabiegów obrony – skorzystał z prawa łaski i zamienił wyrok na 10 lat więzienia. 2 października 1946 roku w Warszawie zastrzelona została przez żołnierza konspiracji Irena Liniarska („Ciotka”). Wyrok taki wydano na podstawie fałszywego podejrzenia, że żona ujawnia UB ważne dane i w celu wykupienia męża zużyła część funduszy okręgu. Wyrok wykonął „R”, znany dobrze Irenie. Irena Liniarska prowadziła w czasie okupacji punkt kontaktowy, wzięła udział w Powstaniu Warszawskim jako łączniczka i sanitariuszka.

W marcu 1951 roku, podczas procesu gen. Emila Fieldorfa, Liniarski – wyniszczony chorobami i przesłuchaniami, wniesiony do sali rozpraw na noszach – złożył zeznania obciążające swojego dawnego przełożonego z Kedywu. 13 kwietnia 1954 roku wycieńczony więzień (m.in. sześciokrotnie chorował na żółtaczkę) wyszedł na wolność. W połowie 1955 roku podjął pracę zawodową. 16 i 20 sierpnia 1957 roku odwołał przed wiceprokuratorem Prokuratury Generalnej PRL Stanisławem Krygielem zeznania wymuszone na nim podczas śledztwa przeciwko gen. Emilowi Fieldorfowi. W 1965 roku Liniarski został przyjęty do ZBoWiD, co umożliwiło mu niesienie nieocenionej pomocy byłym podkomendnym. Zaczął zbierać materiały, dzięki czemu mogły ukazać się 3 tomy o działalności AK na Białostocczyźnie. Jeśli tylko siły i finanse pozwalały, jeździł na spotkania ze współtowarzyszami walk, uczestniczył w uroczystościach. Pozostał wielkim autorytetem, umiłowanym komendantem i skromnym człowiekiem. Był kawalerem Orderu Virtuti Militari i czterokrotnie Krzyża Walecznych. Został członkiem m.in. opozycyjnego Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela. W 1979 roku miał wylew. Rok później wyznaczył tzw. Radę Dziesięciu, w skład której wszedł m.in. jego adiutant ks. Stanisław Kossakowski. Płk Władysław Liniarski „Mścisław” zmarł 12 kwietnia 1984 roku, spoczął na warszawskich Powązkach.

Ordery i odznaczenia

- Krzyż Srebrny Orderu Virtuti Militari
- Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski (2010, pośmiertnie)
- Złoty Krzyż Zasługi z Mieczami
- Krzyż Walecznych – czterokrotnie

Zdjęcia

Władysław Liniarski jako żołnierz 24. Pułku Piechoty w Radomiu

<https://bialystok.ipn.gov.pl/pl1/aktualnosc/36821,Promocja-wydawnictwa-quotWladyslaw-Liniarski-1897-1984-Komendant-Bialostockiego-.html>

Z żoną Ireną (rok 1921)

<http://plus.poranny.pl/odkrywamy-bialystok/a/dobry-i-zdyscyplinowany-taki-byl-wladyslaw-liniarski,10783212#g0z3>

Kpt. Władysław Liniarski (rok 1937)

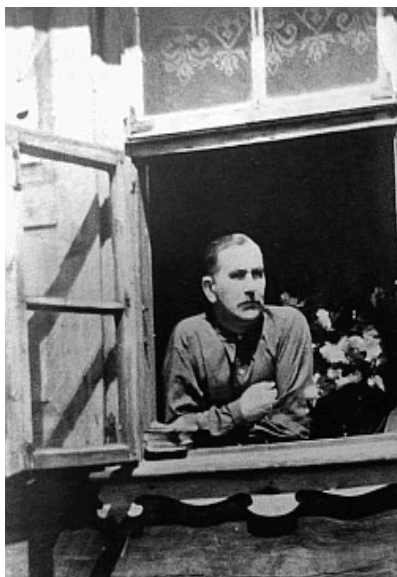
*Ppłk Władysław Liniarski „Mścisław”
(fot. z okresu okupacji niemieckiej)*

<http://archiwum.rp.pl/artukul/1037662-Pozostaje-jedno-%E2%80%93-zorganizowac-samoobrone.html>

*Ppłk Władysław Liniarski „Mścisław”
(komendant Białostockiego Okręgu
AK-AKO) i ppor. Jan Zieliński „Skrzetuski”
(szef bazy łączności krypt. „Źródło”)*

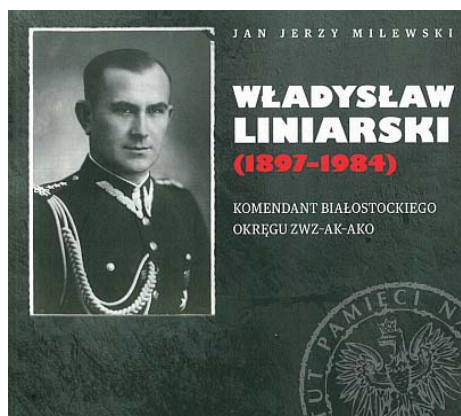
<http://archiwum.rp.pl/artukul/1037662-Pozostaje-jedno-%E2%80%93-zorganizowac-samoobrone.html>

*W konspiracyjnej kwaterze w okręgu
białostockim AK*

*Tablica upamiętniająca Władysława
Liniarskiego w Kościele św. Stanisława
Kostki w Warszawie*

Składanie przysięgi przez żołnierzy 1. Podlaskiej Brygady Obrony Terytorialnej w Białymstoku im. płk. Władysława Liniarskiego ps. „Mścistaw” na sztandar oddziału „Kmicica” Armii Krajowej z brygady mjr. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki”

Promocja wydawnictwa odbyła się w dniu 25 października 2016 roku w Muzeum Podlaskim w ramach projektu IPN „Przystanek Historia”. Uczestniczyli w niej członkowie rodziny płk. Liniarskiego: wnuczka Grażyna Sibilska, zięć, prof. Krzysztof Sibilski oraz prawnuk Janusz Sibilski. Gościem spotkania był płk Sławomir Kocanowski, dowódca 1. Podlaskiej Brygady OT.

Władysław Liniarski, (pierwszy z prawej) podczas uroczystości w 1934 roku w Zambrowie. Dowódca 62. Pułku Piechoty odbierał plakietkę z herbem Zambrowa w dowód wdzięczności za wyzwolenie miasta w sierpniu 1920 roku

<http://www.poranny.pl/album-bialostocki/art/4896451,komendant-wladyslaw-liniarski,id,t.html>

Piśmiennictwo:

1. Jan Jerzy Milewski, *Władysław Liniarski (1897–1984). Komendant Białostockiego Okręgu ZWZ-AK-AKO*, Białystok 2016.
2. <http://www.dws-xip.pl/PW/bio/l5b.html>
3. <http://archiwum.rp.pl/artykul/1037662-Pozostaje-jedno-%E2%80%93-zorganizowac-samoobrone.html>
4. <http://www.poranny.pl/album-bialostocki/art/4896451,komendant-wladyslaw-liniarski,id,t.html>

Pytania testowe

1. Podczas wojny polsko-bolszewickiej Władysław Liniarski walczył w szeregach:
 - 62. Pułku Piechoty
 - 24. Pułku Piechoty
 - 22. Pułku Piechoty
2. W kampanii wrześniowej Władysław Liniarski brał udział w bitwie:
 - nad Bzurą
 - pod Kockiem
 - pod Tomaszowem Lubelskim
3. W 1944 roku Władysław Liniarski ps. „Mścisław” był:
 - dowódcą białostockiego Okręgu AK „Sarna”
 - komendantem Obwodu Suwałki AK
 - dowódcą Obwodu Łęczycza AK
4. Władysław Liniarski został aresztowany przez UB:
 - 31 lipca 1945 roku
 - 2 października 1946 roku
 - 5 maja 1950 roku
5. Wyrok śmierci zamieniono Władysławowi Liniarskiemu na karę:
 - 5 lat więzienia
 - 10 lat więzienia
 - dożywotniego więzienia

152. CMENTARZ POWSTAŃCÓW WARSZAWY NA WOLI

*Cmentarz Powstańców
Warszawy ul. Wolska 174/176*

Cmentarz jest największą nekropolią Powstania Warszawskiego, zajmującą obecnie obszar 1,5 ha – założoną 25 listopada 1945 roku. Z terenu całej Warszawy ekshumowano cywilów i żołnierzy powstania. Pierwszych pochówków dokonano już 30 listopada, składając szczątki odnalezione podczas ekshumacji przy ul. Mokotowskiej 24/29. Dziś spoczywa tu ok. 104 tys. poległych i pomordowanych.

W 2012 cmentarz został wpisany do rejestru zabytków.

Pochówki na cmentarzu

Już w lipcu 1945 roku powstała idea stworzenia Cmentarza Poległych w Powstaniu 1944 roku. Trzeba było pilnie wybrać miejsce do złożenia tysięcy ofiar.

Wyborem miejsca pod nowy cmentarz zajęło się Biuro Odbudowy Stolicy. We wrześniu 1945 roku BOS zwrócił się do Starostwa Grodzkiego Warszawa-Zachód z uzasadnieniem wyboru terenów pod przyszły cmentarz. Wybrany został teren o powierzchni 8 ha na Woli, koło katolickiego Cmentarza Wolskiego. W uzasadnieniu napisano, że miejsce to sąsiaduje z reductą Sowińskiego, pamiątką historyczną z powstania listopadowego oraz miejscami martyrologii z powstania sierpniowego.

Cmentarz został otwarty 25 listopada 1945 roku z przeznaczeniem na pochówki osób ekshumowanych, początkowo do zbiorowych grobów „prześciowych” z ulic i placów Warszawy, poległych głównie podczas Powstania Warszawskiego.

Pierwsze pochówki na Cmentarzu Powstańców Warszawy odbyły się już w listopadzie 1945 roku i trwały do początku lat 50.

Największy pogrzeb odbył się 6 sierpnia 1946 roku, kiedy na Wolę zwieziono 5,5 t prochów (117 wielkich trumien-urn) osób zamordowanych i spalonych w pierwszych dniach Powstania Warszawskiego na terenach dawnego Generalnego Inspektoratu Sił Zbrojnych (Al. Ujazdowskie), siedziby Gestapo przy al. Szucha, a także z samej Woli, w tym z masowej eksterminacji mieszkańców określanej jako rzeź Woli.

Wobec wzrastającej niechęci rządu lubelskiego i jego warszawskich władz lokalnych wobec Armii Krajowej, jej poległych żołnierzy najchętniej chowano na wolskim Cmentarzu Powstańców Warszawy jako bezimiennych cywilów.

Na cmentarzu jest niewiele pojedynczych grobów. Ludzkie szczątki pogrzebano w 177 zbiorowych mogiłach oraz w kurhanie o wymiarach 4x6 m. Oblicza się, iż zawiera on ok. 12 t prochów, co odpowiada liczbie ok. 50 tys. osób.

Mogiła przez pewien czas nie była zamknięta. Przez kilka miesięcy zwożono tu bowiem jeszcze ludzkie prochy z innych warszawskich dzielnic – z Czerniakowa, z Żoliborza. W sumie pod kurhanem spoczywa łącznie około 20 t ludzkich prochów.

Na cmentarzu pochowano także inne ofiary lat okupacji niemieckiej, m.in.: żołnierzy kampanii wrześniowej, walk o Warszawę z 1945 roku, Żydów rozstrzelanych w latach 1940–1943 na stadionie „Skry” przy ul. Okopowej, więźniów Pawiaka i okolicznych mieszkańców.

Liczba pochowanych żołnierzy powstania szacowana jest na 8–10 tys.

80% pochowanych to cywile (ludność cywilną przewodnicząca Społecznego Komitetu ds. Cmentarza Powstańców Warszawy Wanda Traczyk-Stawska nazwała głównym bohaterem Powstania Warszawskiego), w większości pochowani anonimowo.

Do 2014 roku ustalono ok. 3 300 nazwisk osób pochowanych na cmentarzu, pozostałe to ofiary bezimienne.

Cmentarz Powstańców Warszawy przed 1990 rokiem

Z powodów politycznych próbowano dość skutecznie zamazać wymowę cmentarza.

W osobnych kwaterach pochowano np. ofiary II wojny światowej niezwiązane z Powstaniem Warszawskim, jak żołnierzy września 1939 roku, żołnierzy 1. Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki, żołnierzy sowieckich, Żydów zamordowanych na terenie stadionu „Skry”, a nawet tzw. „utrwalaczy władzy ludowej”.

Nieprzychylna Powstaniu Warszawskiemu polityka władz Polski Ludowej sprawiła, że

przez dziesięciolecia oficjalnie nie wspomniano o istnieniu wolskiej nekropolii, nie odbywały się tam uroczystości rocznicowe, a cmentarz był utrzymywany w stanie zaniedbania.

Obowiązywał zakaz wystawiania nagrobków, co uzasadniano mającymi lada moment nastąpić pracami porządkowymi. Faktycznie, jak pokazują zdjęcia z lat 50. XX w., rodziny zmarłych starały się chociaż o symboliczny krzyż, często stawiając go po kryjomu, mimo że służba cmentarna była zobowiązana do usuwania wszystkich samowolnie zbudowanych pomników.

Formalnie nekropolia pozostawała pod administracją władz miejskich, lecz z czasem kontrolę nad miejscem przejął Związek Bojowników o Wolność i Demokrację, decydując o tym, kto i jaki napis może umieścić na nagrobkach. Już zresztą pod koniec lat 40. XX w. wiele osób grzebano anonimowo, mimo iż dało się ustalić ich personalia (dotyczyło to zwłaszcza żołnierzy Armii Krajowej). Co najmniej do połowy ostatniej dekady XX w. obowiązywał regulamin zabraniający m.in. samowolnego umieszczania napisów na pomnikach.

Cmentarz nie był również w żaden sposób oznaczony w terenie, a jedyne informacje o charakterze miejsca umieszczono w głębi nekropolii lub starano się je ukryć. Ich treść nie oddawała prawdziwej genezy pochówków.

Dopiero w 2001 roku udało się umieścić na pomniku Polegli Niepokonani emblematy Polski Walczącej, które jednoznacznie mówią o charakterze monumentu i miejsca. Kiedy na wniosek środowisk powstańczych przy pomniku ustawiono też symboliczne krzyże, zostały one zdewastowane.

Uświetnianie cmentarza

Pierwszy projekt cmentarza na prośbę płk. Jana Mazurkiewicza ps. „Radosław” wykonali Romuald Gutt (projekt cmentarza) i Alina Scholtz (aranżacja zieleni). Kolejny projekt, obowiązujący do dziś – jest autorstwa Tadeusza Wyrzykowskiego, który krzyże na mogiłach zastąpił prostokątnymi tablicami bez żadnych oznaczeń powstańczych wskazujących na okoliczności śmierci. Stało się to potem przyczyną niezadowolenia środowisk powstańczych i rodzin wielu ofiar.

Przez kilkanaście lat Cmentarz Powstańców Warszawy znajdował się w stanie skrajnego zaniedbania. Z projektu Romualda Gutta i Aliny Scholtz zrealizowano tylko Aleję Główną, kilka ścieżek między kwaterami, a dawną gliniankę zamieniono na staw. Nieliczne nagrobki miały charakter nietrwały i nawet kurhan z prochami pomordowanych oznaczony był tylko prostym, metalowym krzyżem, skromną, kamienną płytą i prowizoryczną tablicą z napisem:

Tu spoczywają prochy tysięcy ofiar faszyzmu hitlerowskiego zamordowanych i spalonych w Warszawie 1944 r.

Na początku l. 60. XX w., według projektu artysty rzeźbiarza Tadeusza Wyrzykowskiego, wykonano szereg prac, które znacznie poprawiły estetykę cmentarza, aczkolwiek dziś budzą pewne kontrowersje (zwłaszcza w środowiskach kombatanckich).

Kwatery zostały uregulowane, a teren obsadzono krzewami oraz drzewami, w czym bezpośrednio wzorowano się na pierwotnym planie. Jednocześnie teren cmentarza został bardzo zmniejszony i ograniczony od wschodu ul. Józefa Sowińskiego. Na pozostałej części utworzono skwer, nazwany z czasem Parkiem Powstańców Warszawy.

Jednak najistotniejszą zmianą było wystawienie ujednoliconych nagrobków w formie pionowych, kamiennych płyt z kombatanckim odznaczeniem Polski Ludowej, tzw. Krzyżem Grunwaldu. Pod nim umieszczono napis: *Polegli w walce o wolność w Powstaniu*

Warszawskim 1944 r., co może zostać odczytane jako „przywłaszczanie” przez komunistyczne władze ówczesnej Polski idei powstania.

Jednocześnie nazwiska pochowanych znalazły się na nielicznych pomnikach, a w większości wypadków podano tylko liczbę osób z określeniem „nieznany”.

W 1973 roku wystawiono Pomnik Polegli Niepokonani.

Aż do XXI w. cmentarz był praktycznie pozbawiony emblematów powstania.

W 2001 roku monument Polegli Niepokonani, stojący na kurhanie z prochami 50 tys. ludzi, został, zgodnie z postulatami kombatantów z ŚZZAK, uzupełniony o symbolikę sakralną i powstańczą. Na tarczy umierającego wojownika oraz na stojącej obok barykadzie pojawiły się kotwice, a na dwóch barykadach stanęły kamienne krzyże oraz napis *Powstanie Warszawskie 44* przypominające, że miejsce to jest gigantyczną mogiłą.

Od 2004 roku przy murze Cmentarza Wolskiego stoi olbrzymi krzyż-ołtarz nawiązujący do pierwszego projektu Cmentarza Powstańców Warszawy, a przy wejściu, od ul. Wolskiej, duży kamień z nazwą cmentarza. Bardzo dobrym źródłem wiedzy jest duży kamień z wyrytą na nim informacją o historii i przeznaczeniu tego obiektu.

W roku 2009 po drugiej stronie ul. Sowińskiego ustawiono potężną tablicę ku czci harcerzy Szarych Szeregów. W roku 2010 natomiast, w celu poprawienia dostępu do informacji o cmentarzu, Urząd Dzielnicy Wola stworzył elektroniczną wersję ksiąg Cmentarza Powstańców Warszawy. Księgi są dostępne przez Internet, zostały też wysłane do PCK i do Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, która planuje modernizację cmentarza. Poza zmianą tablic nagrobnych planowane jest wybudowanie Ściany Pamięci, na której dopisywano by kolejne ustalone nazwiska pochowanych osób.

Dzięki staraniom Społecznego Komitetu ds. Cmentarza Powstańców Warszawy w 2012 roku rozpoczęto remont jego części. Wszystkie nagrobki w tzw. dużych kwaterach zastąpiono nowymi. Wymienione zostały pomniki w małych kwaterach wzdłuż muru. Posadzono żywopłot na granicy cmentarza, uporządkowano teren od strony ul. Wolskiej, wyremontowano chodniki i schody. Wzniesiono także nową bramę, którą zaprojektował Marek Moderau. Poszczególne etapy prac finansowane były ze środków Mazowieckiego Urzędu Wojewódzkiego, Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa oraz Urzędu Dzielnicy Wola.

W 2014 roku ogłoszono konkurs na projekt pawilonu z ekspozycją o życiu i śmierci w okupowanej Warszawie i Murem Pamięci wraz z otoczeniem.

W 2015 roku prace renowacyjne Cmentarza Powstańców Warszawy, nad którymi w 2012 roku Patronat Honorowy objął Prezydent RP Bronisław Komorowski, były systematycznie kontynuowane. Do momentu 70. rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego dokonano wymiany znacznej części tablic w poszczególnych kwaterach. Na nowych granitowych tablicach znajdują się krzyże i symbole Polski Walczącej. Napisy wyraźnie nawiązują do faktu, że pochowane są tu osoby poległe w Powstaniu Warszawskim, żołnierze i ludność cywilna.

Przy wejściu na cmentarz od strony ul. Wolskiej pojawiły się pylony będące swojego rodzaju bramą wejściową na cmentarz, który nie jest w dalszym ciągu ogrodzony.

Wymieniono nawierzchnie alejek w przeważającej części cmentarza.

W 2015 roku w parku ustawiono ponad 90 szklanych smukłych prostopadłościanów, na których umieszczono ponad 50 tys. nazwisk. Przy każdym nazwisku znajduje się data urodzenia oraz miejsce ostatniego pobytu.

Od 2015 roku 5 sierpnia jest organizowany Marsz Pamięci. Po oficjalnych uroczystościach w hołdzie ludności cywilnej Woli przy Pomniku Pamięci 50 tysięcy mieszkańców

Woli zamordowanych przez Niemców w czasie Powstania Warszawskiego, znajdującym się w rozwidleniu ul. Leszno i al. „Solidarności”, warszawiacy przechodzą ul. Okopową, Wolską i Redutową na Cmentarz Powstańców Warszawy na Woli.

W maju 2017 roku, w czasie obchodów Dnia Matki, w Parku Powstańców Warszawy przy Cmentarzu Powstańców Warszawy na Woli został odsłonięty Pomnik Matki.

8 czerwca 2017 roku Rada Warszawy nadała jednogłośnie Wandzie Traczyk-Stawskiej tytuł Honorowego Obywatela Warszawy. Jej kandydaturę zgłosiła prezydent m.st. Warszawy Hanna Gronkiewicz-Waltz w uznaniu szczególnych zasług dla przywrócenia w świadomości warszawiaków i całego kraju wiedzy o ludności cywilnej w okresie powstania.

Dzięki determinacji Wandy Traczyk-Stawskiej Sejm jednogłośnie we wrześniu 2015 roku ustanowił dzień 2 października Dniem Pamięci o Cywilnej Ludności Warszawy.

Zdjęcia

Groby ludności cywilnej

Nagrobki projektu Tadeusza Wyrzykowskiego

Pomnik Polegli Niepokonani, wystawiony w 1973 roku według projektu artysty rzeźbiarza Gustawa Zemły – był pierwszym monumentalnym pomnikiem Powstania Warszawskiego

Krzyż-ołtarz

Tablica na kurhanie (wmontowana w zbocze kurhanu, ale od strony zachodniej, przez co jest trudno widoczna)

Napis na tablicy:

W tym miejscu spoczywają prochy ponad 50 tysięcy Polaków, cywilnych mieszkańców Warszawy oraz żołnierzy Armii Krajowej, poległych za wolność Ojczyzny zamordowanych przez Niemców podczas Powstania Warszawskiego w sierpniu i wrześniu 1944 r. 6 VIII 1946 r. złożono tu 117 trumien z prochami osób zamordowanych i spalonych przewiezionych między innymi: z siedziby Gestapo w Al. Szucha, ul. Wolskiej, ul. Górczewskiej, Parku Sowińskiego, ze szpitala św. Stanisława (fabryka Franaszka), ul. Moczydło, ul. Młynarskiej.

Na osi Alei Głównej, przy murze Cmentarza Wolskiego, w 60. rocznicę wybuchu powstania, wystawiono kamienny ołtarz z krzyżem i emblematem Polski walczącej. Powstał z inicjatywy środowisk kombatanckich (zwłaszcza Światowego Związku Żołnierzy AK i Komitetu ds. Cmentarza Powstańców Warszawy), dążących do nadania cmentarzowi charakteru sakralnego. Został zaprojektowany przez Tadeusza Wyrzykowskiego.

Tablica poświęcona harcerzom

W 2009 roku przy Alei Głównej wystawiono kamienną tablicę ku czci harcerzy Szarych Szeregów poległych w czasie II wojny światowej i w Powstaniu Warszawskim.

Grób gen. Mikołaja Prusa-Więckowskiego i jego rodziny zabitej w powstaniu (żona Wanda z domu Dżianott de Castellati i 13-letni syn Janusz)

Pylony przy wejściu na cmentarz od strony ul. Wolskiej

Stefania Białobrzaska	1824	Lenino 3/5
Czesław Białobrzaski		Akademia 3
Józef Białobrzaski	1824	Bowenna 4
Kazimierz Białobrzaski	1844	Chemiań 130
Leopold Białobrzaski	~ 1820	Nowy Świat 26
Piotr Białobrzaski	1820	Krucza 42/26
Marek Białogowski		Ząbkowska 36
Stanisław Białogowski		Ząbkowska 38
Teodora Białokór	1903	
Maria Białomiejka	~ 1886	Mokotowska 55
Aleksandra Białoń vel Białon		
Józef Białończyk	~ 1804	Łuczka
Jerzy Białoskórski	1887	Wolska 49/31
Sławomir Białostocha	~ 1932	Szajnochy 11/8
Wanda Białostocha	~ 1824	Szajnochy 11/8
Aleksandra Białosz		
Jan Białoszewski	~ 1811	Pańska 59
Władysław Białoszewski	1893	Targowa 14/95
Jan Białoszyk	~ 1909	
Alfred Białowąs	~ 1806	Rybaki 7
Edward Białowąs	1836	Zabia 5
Jan Białowąs	~ 1817	Bagatela 12
Stanisław Białowąs	~ 1851	Pańska 7
Stanisława Białowąs	~ 1906	
Władysław Białowąs	1907	
Zdzisław Białowąs	~ 1830	
Zofia Białowąs	~ 1827	

Szklane prostopadłości, na których umieszczono nazwiska cywilnych ofiar powstania – przy każdym nazwisku znajduje się data urodzenia oraz miejsce ostatniego pobytu

Pomnik Matki

Wanda Traczyk-Stawska, przewodnicząca Komitetu ds. Cmentarza Powstańców Warszawy przy Świątowym Związku Żołnierzy Armii Krajowej, podczas obchodów 70. rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego pod pomnikiem Polegli Niepokonani w Warszawie (rok 2014)

Wanda Traczyk-Stawska, Cmentarz Powstańców Warszawy (2 października 2015 roku)

Piśmiennictwo:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Cmentarz_Powsta%C5%84c%C3%B3w_Warszawy
2. <http://www.sppw1944.org/index.html?http://www.sppw1944.org/pamiec/cpw.html>
3. http://sowa.website.pl/cmentarium/Cmentarze/CmWPrz_24.htmlhttp://sowa.website.pl/cmentarium/Cmentarze/CmWPrz_24.html
4. <http://www.przewodnik.wola.waw.pl/page/134,cmentarz-powstancow-warszawy.html>
5. <http://www.cpw1944.waw.pl/>

Pytania testowe

1. Cmentarz Powstańców Warszawy na Woli został założony w roku:
 - o 1970
 - o 1945
 - o 1957
2. Na cmentarzu spoczywają prochy poległych i pomordowanych w liczbie:
 - o ok. 56 tys. osób
 - o ok. 87 tys. osób
 - o ok. 104 tys. osób
3. Cmentarz zajmuje teren o powierzchni:
 - o 8 ha
 - o 12 ha
 - o 5 ha
4. Pomnik Polegli Niepokonani został wystawiony w roku:
 - o 1963
 - o 1973
 - o 1983
5. Cmentarz Powstańców Warszawy na Woli został wpisany do rejestru zabytków w roku:
 - o 2001
 - o 2007
 - o 2012

153. PŁYTA NAGROBKOWA: JERZY ŚLASKI

Płyta nagrobkowa Jerzego Ślaskiego, Cmentarz Powązkowski

Jerzy Ślaski ps. „Nieczuja” (ur. 3 lutego 1926 w Warszawie, zm. 21 lutego 2002 tamże) – żołnierz Armii Krajowej, dziennikarz i pisarz, autor ważnych opracowań dotyczących II wojny światowej i powojennego podziemia niepodległościowego.

Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej ustanowił w 2008 roku nagrodę im. Jerzego Ślaskiego. Jest ona nadawana za wybitne osiągnięcia w pracy naukowej, publicystycznej, dydaktycznej i w innych formach działalności, mających na celu badanie, utrwalanie i rozpowszechnianie wiedzy o Polskim Państwie Podziemnym, SZP-ZWZ-AK i II konspiracji niepodległościowej.

Okres przed II wojną światową

Pochodził z rodu Ślaskich herbu Grzymała. Syn oficera Wojska Polskiego. Uczeń Korpusu Kadetów nr 1 im. Marszałka Józefa Piłsudskiego we Lwowie.

Okres II wojny światowej

Od marca 1942 roku w grupach szturmowych Szarych Szeregów, a następnie w Kedywie Okręgu Warszawskiego AK Obwodu „Obroza”. Był żołnierzem Oddziału Dywersji Bojowej „Radość”, dowodzonego przez Feliksa Zarembę „Żmudzina”, brał udział w akcjach zbrojnych i dywersji na linii otwockiej. Ukończył konspiracyjną szkołę podchorążych i jako kapral podchorąży używał pseudonimu „Nieczuja”.

W lipcu 1944 roku wraz z innymi żołnierzami AK podążającymi do Warszawy został podstępnie aresztowany przez Sowieców w okolicach Mińska Mazowieckiego i uwięziony w obozie na Majdanku. Później wcielono go do 1 Armii Wojska Polskiego, do 2. Pomorskiego Samodzielnego Zmotoryzowanego Przeciwpancerneho Batalionu Miotaczy Ognia. Walczył m.in. na przyczółku warecko-magnuszewskim.

W listopadzie 1944 roku, gdy jego batalion stacjonował na prawym brzegu Wisły w okolicach Jabłonny, został aresztowany przez NKWD i osadzony w obozie w Skrobowie koło Lubartowa. Znalazło się w nim około 500 żołnierzy 1 i 2 Armii Wojska Polskiego o rodowodzie akowskim.

27 marca 1945 roku Jerzy Ślaski wraz z 47 podchorążymi i podoficerami AK dokonał brawurowej ucieczki z obozu. Większość zbiegów znalazła się w oddziale partyzanckim 15. Pułku Piechoty „Wilków” AK mjr. Mariana Bernaciaka „Orlika”, działającego w podobwodzie Dęblin-Puławy, najpierw podporządkowanego Delegaturze Sił Zbrojnych na

Kraj, a potem Zrzeszeniu WiN. W oddziale „Orlika” Jerzy Ślaski brał udział m.in. w uwolnieniu około 100 więźniów z gmachu Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Puławach w kwietniu 1945 roku.

Okres po II wojnie światowej

Po pierwszej demobilizacji zgrupowania „Orlika” w sierpniu 1945 roku udał się do Trójmiasta, by przygotować dla żołnierzy poakowskiego podziemia trasy przerzutowe do Szwecji. We wrześniu został aresztowany i osadzony w Warszawie na Mokotowie, gdzie przebywał do grudnia 1946 roku.

Po ujawnieniu się w 1947 roku rozpoczął pracę, początkowo w redakcji „Dziennika Bałtyckiego” i „Wieczoru Wybrzeża”, a następnie w Bydgoszczy w „Ilustrowanym Kurierze Polskim”. Został aresztowany we wrześniu 1952 roku pod zarzutem obrażania na łamach tej gazety marsz. Konstantego Rokossowskiego. Po rocznej karze więzienia wyrzucono go z redakcji.

W latach 1958–1970 zajmował stanowiska redaktora naczelnego „Wrocławskiego Tygodnika Katolików”, z którego został usunięty po 12 latach. To pismo w latach 60. XX wieku jako pierwsze zamieszczało – nieustannie zmagając się z cenzurą – artykuły o żołnierzach AK i wyklętych, chociaż sama nazwa tych ostatnich była wówczas zakazana. Nakład pisma wzrósł wtedy z 6 tys. do 50 tys. egzemplarzy.

W latach 1980–1981 był redaktorem naczelnym „Słowa Powszechnego”, jednej z popularnych gazet wspierających działalność NSZZ „Solidarność”. Został odwołany po ogłoszeniu stanu wojennego w grudniu 1981 roku.

W latach 1990–1992 kierował redakcją odrodzonej „Polski Zbrojnej”. Został odwołany w marcu 1992 roku przez wiceministra Obrony Narodowej Romualda Szeremietiewa. Publicznie zaprotestowało wtedy wielu historyków i dziennikarzy.

Kilka miesięcy później, po zmianie rządu, powtórnie został redaktorem naczelnym „Polski Zbrojnej”. Został zdymisjonowany – formalnie na własną prośbę – w 1994 roku, przez ówczesnego wiceministra obrony narodowej Jerzego Milewskiego. To był efekt nieporozumień między naczelnym redaktorem „Polski Zbrojnej” a jego zwierzchnikiem.

Był członkiem Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa od 1992 roku, wieloletnim członkiem władz naczelnych Stowarzyszenia PAX oraz Zarządu Głównego Stowarzyszenia Dziennikarzy Polskich.

Wspierał swym piórem, doświadczeniem i wiedzą Światowy Związek Żołnierzy AK oraz Radę Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa (1992–2002), a także Urząd ds. Kombatantów i Osób Represjonowanych.

Nagrody i odznaczenia

- Srebrny Krzyż Orderu Virtuti Militari
- Krzyż Walecznych (dwukrotnie)
- Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski (1994)
- nagroda im. Włodzimierza Pietrzaka (1962) w dziedzinie publicystyki
- nagroda „Kierunków” (1986) za książkę *Polska walcząca*

Twórczość

W stanie wojennym stworzył dzieło swego życia, trytomową *Polskę walcząca*, wydaną po raz pierwszy w latach 1985–1986 przez Instytut Wydawniczy PAX, wówczas jeszcze po ingerencji cenzury, potem dwukrotnie wznawianą. Ta trzymająca w napięciu epopeja losów Polaków osiągnęła łączny nakład ponad 100 tys. egzemplarzy.

W 1990 roku opublikował niezwykle ważną, pionierską pracę o dziejach obozu NKWD w Skrobowie (opisał w niej m.in. dzieje zbrojnego buntu i ucieczki więźniów).

Termin „żołnierze wyklęci” upowszechnił właśnie Jerzy Ślaski, wydając w 1996 roku książkę pod tym tytułem. Po raz pierwszy został on użyty 2 lata wcześniej przez Ligę Republikańską organizującą na Uniwersytecie Warszawskim wystawę o tym tytule. Na jej podstawie został wydany następnie album autorstwa m.in. Grzegorza Wąsowskiego i Leszka Żebrowskiego. Działacze Ligi Republikańskiej chcieli w ten sposób przypomnieć o pomijanym w latach 90. przez opiniotwórcze elity bohaterach podziemia antykomunistycznego.

Pod koniec życia Jerzy Ślaski zaangażował się w prace wydawnicze związane z upamiętnieniem korpusu kadetów. Był autorem obszernego wstępu do *Księgi pamięci kadetów II Rzeczypospolitej*.

Zdjęcia

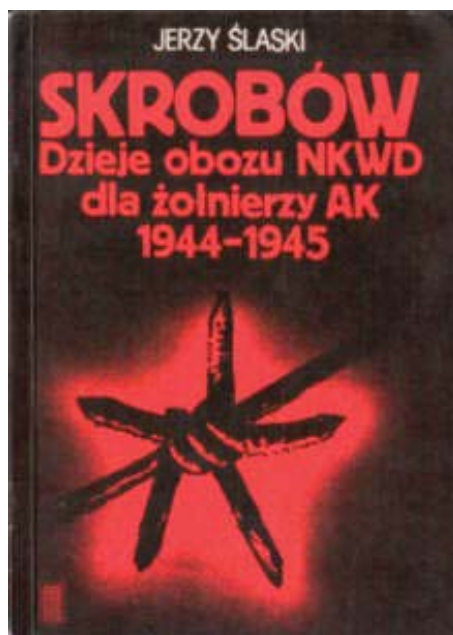
Laureaci nagrody im. Jerzego Ślaskiego, od lewej: Jan Ołdakowski – dyrektor Muzeum Powstania Warszawskiego, gen. Stefan „Starba” Bałuk, Andrzej Kunert – Sekretarz Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa (rok 2011)

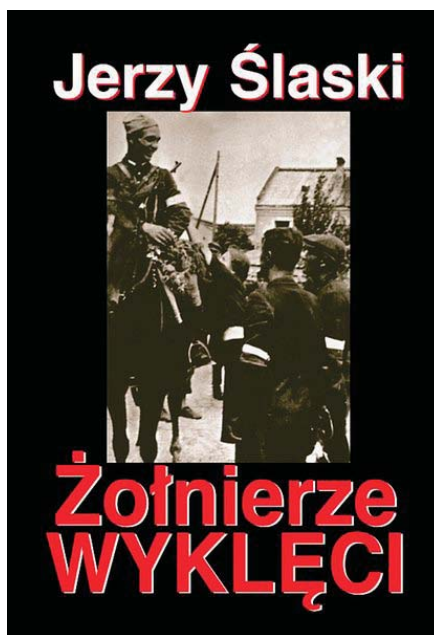
Jerzy Ślaski „Nieczuja”

<http://kotwicepamieci.pl/pl/slaski-jerzy>

Okładka książki

Okładka książki

Piśmiennictwo:

1. <http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleinmagazineshow/20746?t=Stoczył-piekna-wal-kehttp://armiakrajowa.org.pl/tabliczki/20.html>
2. https://pl.wikipedia.org/wiki/Jerzy_%C5%9Ałaski
3. <http://naszeblogi.pl/30502-zolnierski-karabin-dziennikarskie-slowo>
4. <http://www.tvp.info/6653561/informacje/polska/minuta-ciszy-dla-zolnierzy-wykletych/>

Pytania testowe

1. Podczas okupacji Jerzy Ślaski posługiwał się pseudonimem:
 - „Szczerbiec”
 - „Kalikst”
 - „Nieczuja”
2. Poaresztowaniu przez Rosjan w lipcu 1944 roku i uwięzieniu w obozie na Majdanku Jerzy Ślaski został wcielony do:
 - 1 Armii Wojska Polskiego
 - 2 Armia Wojska Polskiego
 - Armii Czerwonej
3. Jesienią 1944 roku Jerzy Ślaski został aresztowany przez NKWD i osadzony w obozie w:
 - Beniaminowie
 - Skrobowie
 - Rembertowie

4. Po ucieczce z obozu Jerzy Ślaski trafił do oddziału partyzanckiego w:
 - 27. Pułku Piechoty AK
 - 25. Pułku Piechoty AK
 - 15. Pułku Piechoty „Wilków” AK
5. Trzytomowa praca autorstwa Jerzego Ślaskiego poświęcona polskiemu ruchowi oporu podczas II wojny światowej nosi tytuł:
 - *Żołnierze wyklęci*
 - *Polska walcząca*
 - *Dzieje podziemia*

154. TABLICA: LUCJAN ANTONI SZYMAŃSKI

Tablica pamiątkowa w krużganku kościoła św. Antoniego (na murze kościoła św. Karola Boromeusza) w Warszawie, ul. Powązkowska 14, fot. Mariusz Patey

Lucjan Antoni Szymański herbu Ślepowron ps. „Janczar”, „Kamiński”, „Garda” (ur. 17 marca 1897 w Białych Wodach na Ukrainie, zm. 5 marca 1945 w Warszawie), syn Hilarego i Olimpii z Protessowiczów, podpułkownik Wojska Polskiego.

Okres przed II wojną światową

W 1909 roku rozpoczął naukę w szkole handlowej, którą ukończył w lipcu 1916 roku – w szkole wstąpił do konspiracyjnego oddziału polskiej organizacji „Strzelec”.

Po zakończeniu szkoły zdał egzaminy do Instytutu Handlowego w Kijowie, jednak jesienią 1916 roku został zabrany do rosyjskiej armii. 19-letniego rekruta wcielono najpierw do 8. Pułku Huzarów, a po 2 miesiącach oddelegowano do 8. eksploatacyjnego konnego batalionu przy 13 armii. Szymański musiał dobrze wykazać się w wojsku, ponieważ 6 lipca 1917 roku, po rozkazie dowódcy, został przeniesiony do Szkoły Wojskowej im. Wielkiego Ks. Konstantego Konstantynowicza w Kijowie.

Tam wstąpił do patriotycznej i tajnej organizacji „Liga Polska Pogotowia Walki Czynnej”, założonej w 1914 roku. Młody Podola i związany z nim szlachcica Wołodziejowski zrobili swoje. Na wieść o powstaniu Wojska Polskiego, Szymański zdezerterował z rosyjskiej armii i już 10 grudnia 1917 roku dołączył do oddziału „Legii Podchorążych” nazywanego także „Legią Oficerską” lub „Legią Rycerską”. Po sprawdzeniu jego umiejętności przez dowództwo trafił do Oddziału Konnych Wywiadowców przy „Legii Rycerskiej”.

Pod dowództwem marszałka Józefa Piłsudskiego, ramię w ramię z oddziałami Symona Petlury, uwalniał Kijów od bolszewików w 1920 roku. Brał także udział w obronie Warszawy przed konnicą Budionnego.

W 1920 roku został przedstawiony do odznaczenia Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Virtuti Militari za zdobycie w walce sztandaru sowieckiej kawalerii.

W roku 1921 został odznaczony Krzyżem Walecznych na wniosek gen. por. Edwarda Śmigłego „Rydzia” za udział w walkach w czerwcu 1919 roku.

W okresie międzywojennym służył w 1., a następnie w 3. Pułku Strzelców Konnych w stopniu podporucznika. 3 maja 1922 roku został zweryfikowany w stopniu porucznika ze starszeństwem z 1 czerwca 1919 roku i 343. lokatą w korpusie oficerów jazdy (od 1924 roku – kawalerii). W drugiej połowie lat 20. był instruktorem jazdy konnej w Szkole Podchorążych dla Podoficerów w Bydgoszczy. 12 kwietnia 1927 roku awansował na rotmistrza ze starszeństwem z 1 stycznia 1927 roku i 51. lokatą w korpusie oficerów kawalerii. 20 września 1930 roku został przeniesiony do Korpusu Ochrony Pogranicza.

27 listopada 1930 roku objął dowództwo Szwadronu Kawalerii KOP „Iwieniec”. 20 lutego 1934 roku został przeniesiony do 9. Pułku Strzelców Konnych w Grajewie, na stanowisko dowódcy 1. szwadronu.

W 1937 roku został komendantem Rejonu Przysposobienia Wojskowego Konnego 2. Dywizji Piechoty Legionów w Kielcach oraz 11. Pułku Ułanów Legionowych w Ciechanowie. Awansował do stopnia majora.

Działalność w konspiracji podczas II wojny światowej

W kampanii wrześniowej 1939 roku brał udział na stanowisku kwatermistrza oraz II zastępcy dowódcy 11. Pułku Ułanów. Walczył z wrogiem na szlaku bojowym pułku od Przasnysza na Lubelszczyznę. Dostał się do niewoli niemieckiej po kapitulacji po bitwie pod Krasnobrodem 25 września. W październiku 1939 zbiegł z niewoli niemieckiej.

Od jesieni 1939 roku podjął działalność konspiracyjną w SZP, potem ZWZ-AK. Wiosną 1940 roku, skierowany ze sztabu ZWZ w Warszawie jako organizator Związku Walki Zbrojnej, przybył na teren powiatów Mińsk Mazowiecki i Siedlce.

Z chwilą powstania Podokręgu Wschodniego Obszaru Warszawskiego AK na przełomie 1941 i 1942 roku mianowany został terenowym inspektorem w trzech obwodach: Mińsk Mazowiecki, Siedlce i Sokołów Podlaski (obwody te grupowały ok. 8300 ludzi podziemnej armii).

Po zmianach na początku maja 1943 roku istniały 3 inspektoraty Podokręgu Warszawa Wschód obejmujące poszczególne obwody: inspektorat Siedlce i Sokołów Podlaski – mjr Lucjan Szymański „Janczar”; Ostrów Mazowiecka i Węgrów – ppłk Bronisław Patlewicz „Nieczuja”, „Szczerbera”; Mińsk Mazowiecki, Radzymin i Garwolin – ppłk Kazimierz Suski „Rewera”.

Po zmianach 1 czerwca 1942 roku „Janczar” miał przydzielone obwody Siedlce, Garwolin i Mińsk Mazowiecki. Od maja 1943 roku przeprowadzał inspekcje obwodów Siedlce i Sokołów Podlaski.

Awansowany do stopnia podpułkownika służby stałej kawalerii 1 października 1943 roku.

Na podległym „Janczarowi” terenie od maja do lipca 1944 roku rozgrywała się słynna akcja V1 i V2, którą bezpośrednio nadzorował. W obwodzie Sokołów Podlaski, nieopodal miejscowości Sarnaki, Niemcy wyznaczyli teren, na który spadały pociski raketowe wyrzeliwane z poligonu koło Mielca.

W ramach odtwarzania sił zbrojnych przewidywany na dowódcę odtwarzanej w AK Mazowieckiej Brygady Kawalerii. Uczestniczył w akcji „Burza”.

30 lipca 1944 roku powiat Siedlce był wolny od Niemców. Gdy komendant obwo-
du siedleckiego AK mjr Marian Zawarczyński wraz z oficerami oraz przedstawicielami
władz administracyjnych zameldowali się po zdobyciu Siedlec u dowódcy sowieckiego,
wszyscy zostali aresztowani. Ppłk „Janczar” Lucjan Szymański nie stawił się tam, uniknął
aresztowania i zaraz przemieścił się na zachód, do następnego podległego mu obwo-
du Mińsk Mazowiecki.

2 sierpnia 1944 roku „Janczar”, w zastępstwie dowódcy podokręgu płk. Hieronima
Suszczyńskiego „Szeligi”, razem z szefem sztabu podokręgu mjr. Kazimierzem Sob-
lewskim „Cyrusem” udał się na spotkanie z gen. Popowem, dowódcą sowieckiego 8.
Samodzielnego Gwardyjskiego Korpusu Pancernego. Spotkanie odbyło się w majątku
Niedziałka, 5 km na północny wschód od Mińska Mazowieckiego

Rosjanie żądali koncentracji oddziałów AK 7 sierpnia na godz. 15.00 koło Mieni,
a sztab miał się stawić poprzedniego dnia o 14.00.

Będąc doświadczonym żołnierzem, zorientował się, że bolszewicy zamierzają areszto-
wać negocjatorów z AK, odmówił dalszego udziału w negocjacjach
i uprzedził o tym dowództwo.

Po aresztowaniu 8 sierpnia 1944 roku dowódcy podokręgu płk. Suszczyńskiego (i innych
oficerów, którzy zgłosili się na ponowne spotkanie z gen. Popowem), ppłk Lucjan Szymański,
jako najstarszy stopniem oficer AK oraz inspektor Komendy Głównej AK na obwo-
dy Siedlce, Sokołów Podlaski, Garwolin i Mińsk Mazowiecki, objął dowodzenie całym podokręgiem.

W ciągu czterech lat okupacji (1940–1944) jednostki bojowe na terenie obwodów
podokręgu AK będących pod jego nadzorem wykonały setki akcji sabotażu kolejowego,
przeciw magazynom wojskowym i telekomunikacji, przeciw funkcjonariuszom Gesta-
po, konfidentom, kolaborantom, Arbeitsamtom, kilkanaście akcji uwalniania więźniów,
kilkanaście akcji zbrojnych przeciw Wehrmachtowi, ponad 20 akcji zwalczania bandyty-
zmu, wiele akcji dozbrajania, zdobywania pieniędzy i rekwizycji.

Aresztowanie i śmierć

Został aresztowany w Siedlcach 23 grudnia 1944 roku przez agentów NKWD i UB do-
wiedzonych przez ppor. Józefa Światło.

Prawdopodobnie ostatnia depesza adresowana do gen. Leopolda Okulickiego podpi-
sana przez „Janczara” została wysłana do Londynu w dniu 20 listopada 1944 roku.

Informacje dotyczące jego miejsca ukrycia wymusił torturami Józef Światło od aresz-
towanej wcześniej łączniczki.

Więziony w Otwocku i w więzieniu przy ul. 11 Listopada na warszawskiej Pradze, tzw.
„Toledo”, gdzie był poddawany torturom w celu wymuszenia zeznań.

Fragment protokołu z przesłuchania

Pytanie: Czy wykonał pan rozkaz „Niedźwiadka”?

*Odpowiedź: Na podstawie tego rozkazu „Niedźwiadka” wydałem swój rozkaz
nr 79/24 od 26.11.1944 roku, który wysłałem wszystkim komendantom obwodów.
W tym rozkazie pisałem, że anulowanie rozkazu o zakazie wstępu do wojska polskiego
jest wywołane potrzebą nadania możliwości ukrycia się tym, kogo prześladuje NKWD.
Następnie wzywałem żołnierzy, odchodzących do wojska, aby pamiętali o złożonej
przez nich przysiędze i nie dawali możliwości okłamania siebie.*

Pytanie: Krótko mówiąc, wzywał pan członków AK odchodzących na służbę do armii polskiej prowadzić tam wrogą działalność?

Odpowiedź: Niezupełnie. Wzywałem żołnierzy tylko do pamiętania o przysiędze.

Pytanie: Co to znaczy?

Odpowiedź: Przyznaję, że w rzeczywistości było to wezwanie do pozostawania wiernym celem AK.

Pytanie: I przeprowadzali w wojsku polskim wrogą działalność?

Odpowiedź: Tak.

Pytanie: W jaki sposób?

Odpowiedź: Wyraźnych wskazówek w tej sprawie nie dawałem. W tym przypadku każdy członek AK, który przeszedł do wojska polskiego powinien był działać według własnego uznania.

Pytanie: Czyli prowadzić wrogą działalność wobec PKWN i Związku Radzieckiego?

Odpowiedź: Nie przyznaję się do tego. Żadnych wskazówek o wrogiej działalności wobec ZSRR nie dawałem.

Wyrokiem Wojskowego Sądu Garnizonowego w Warszawie z dnia 21 lutego 1945 roku został skazany na karę śmierci. Według informacji przekazanych rodzinie przez prokuraturę został stracony 5 marca 1945.

„Janczara” powiesił na drzewie na terenie więzienia naczelnik por. Kazimierz Szymonowicz, razem z niepełnosprawnym umysłowo pomocnikiem. „Janczar” był wieszany kilkakrotnie, gdyż za pierwszym razem złamała się gałąź, współwięźniowie twierdzą, że został pochowany pod ścianą więzienia w pobliżu narożnika północnego.

Tablice pamiątkowe poświęcone Lucjanowi Szymańskiemu są umocowane w krużganku kościoła św. Antoniego i na murze kościoła św. Karola Boromeusza w Warszawie.

Ordery i odznaczenia

- Krzyż Walecznych (1921)
- Srebrny Krzyż Zasługi
- Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości
- Medal Międzysojuszniczy „Médaille Interalliée”
- Medal 10. Rocznicy Wojny Niepodległościowej

Zdjęcia

Podstawowe źródło:

<http://www.sejm-wielki.pl/album.php?b=sw.367452&obrazek=07835479479c6b-d178abd538897369e5>

Trzej bracia Szymańscy: Kazimierz, Lucjan (stoi) i Tadeusz razem ze stryjem ks. kan. Walerianem w Kamieńcu Podolskim (ok. 1912 roku)

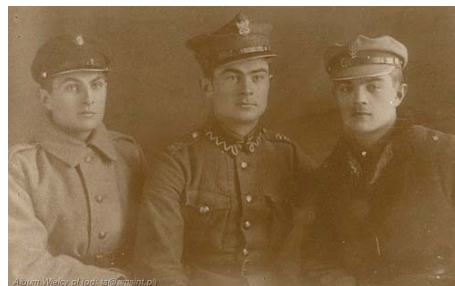
<https://tadeuszczernek.wordpress.com/2011/03/30/pplk-janczar-zolnierz-wyklety%E2%80%8F/>

Lucjan Szymański (rok 1916)

Rtm. Lucjan Szymański, 9. Pułk Strzelców Konnych (Grajewo, rok 1935)

Bracia Szymańscy: od lewej Kazimierz – wojska samochodowe, Tadeusz – artyleria, Lucjan – kawaleria, po wojnie z bolszewikami (rok 1920)

Ppor. Lucjan Szymański – oficer 3. Pułku Strzelców Konnych (rok 1920)

<https://www.ogrodywspomnien.pl/index/showd/37182/0/2>

Por. Lucjan Szymański jako oficer 3. Pułku Strzelców Konnych z odznaką-krzyżkiem Dowborczyków (ok. 1921 roku)

<https://www.google.pl/url?sa=i&rct=j&q=&esrc=s&source=images&cd=&ved=0ahUKewiP1aOHxKnUAhVCM5o-KHbGHDWMQjRwIbW&url=http%3A%2F%2Fblog-n-roll.pl%2Fen%2Fnode%2F126444&psig=AFQjCNEWEeSu-7EQ85gAkTtWBshvszfqTUA&ust=1496849117675092&cad=rjt>

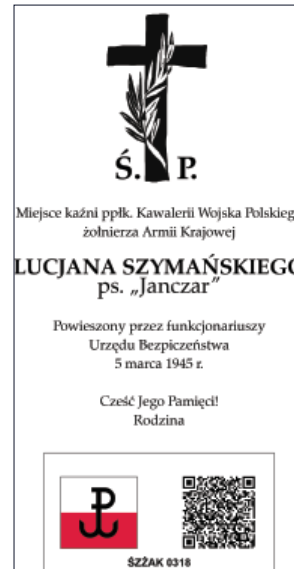
Kpt. Lucjan Szymański – w płaszczy wpięta wstęga Krzyża Walecznych za walki w 1919 roku (rok 1935)

Lucjan Szymański z żoną Heleną (Podkowa Leśna, ok. 1940 roku)

<http://kresy24.pl/lucjan-szymanski-bohater-polski-walczacej-xx-wieku/>

Tablica pamiątkowa przygotowana z inicjatywy Mariusza Pateya i Macieja Rayzachera

Piśmiennictwo:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Lucjan_Szyma%C5%84ski
2. <http://www.dws-xip.pl/PW/bio/s32.html>
3. <http://kresy24.pl/lucjan-szymanski-bohater-polski-walczacej-xx-wieku/>
4. <http://blog-n-roll.pl/en/node/126444>
5. <http://www.blog-n-roll.pl/pl/niez%C5%82omni-70-rocznica-wykonania-wyroku-na-janczarze-czii#.VO4VV47Aorc>
6. <https://tadeuszczernik.wordpress.com/2011/03/30/pplk-janczar-zolnierz-wyklety%E2%80%8F/>
7. <https://pl-pl.facebook.com/notes/polskie-formacje-wojskowe/pp%C5%82k-janczar-%C5%BCo%C5%82nierz-niez%C5%82omny-cz3/155197624562596/>
8. <http://www.stankiewicz.com/index.php?kat=50&sub=872>
9. <http://www.polishclub.org/2011/10/21/aldona-zaorska-katownia-toledo-naczelnik-kazimierz-szymonowicz-nazywany-krwawym-kaziem-tak-naprawde-nazy/>

Pytania testowe

1. Podczas wojny polsko-bolszewickiej Lucjan Szymański brał udział w:
 - odsieczy Lwowa
 - wyprawie na Kijów
 - bitwie pod Stanisławowem

2. Za udział w walkach w roku 1919 został odznaczony przez gen. Edwarda Rydza-Śmigłego:
 - Krzyżem Walecznych
 - Krzyżem Niepodległości
 - Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Virtuti Militari
3. W kampanii wrześniowej Lucjan Szymański brał udział w szeregach:
 - 13. Pułku Ułanów Wileńskich
 - 16. Pułku Ułanów Wielkopolskich
 - 11. Pułku Ułanów Legionowych
4. 1 października 1943 roku Lucjan Szymański został:
 - aresztowany przez Gestapo
 - awansowany do stopnia podpułkownika
 - dowódcą Podokręgu Warszawa Wschód
5. Lucjan Szymański został aresztowany przez funkcjonariuszy UB 23 grudnia 1944 roku w:
 - Siedlcach
 - Zamościu
 - Lublinie

155. TABLICA: STANISŁAW JANKOWSKI

*Płyta nagrobkowa
Stanisława Jankowskiego
i jego żony Hanny,
Cmentarz Ewangelicko-
Augsburski w Warszawie*

Stanisław Jankowski ps. „Agaton” (ur. 29 września 1911 w Warszawie, zm. 5 marca 2002 tamże) – architekt, filister Korporacji Akademickiej Sarmatia, żołnierz Armii Krajowej, w oflagu adiutant osobisty generała Tadeusza Bora-Komorowskiego.

Okres przed II wojną światową

Syn Czesława Mariana Jankowskiego i Elżbiety z domu Śliwickiej. Ojciec był adwokatem i urzędnikiem Warszawskiego magistratu. Miał dwoje rodzeństwa, starszy brat Andrzej był inżynierem rolnikiem, a młodsza siostra Maria – lekarką. Po ukończeniu gimnazjum w Warszawie w 1929 roku podjął studia najpierw na Uniwersytecie Warszawskim, a następnie na Wydziale Architektury Politechniki Warszawskiej. W mo-

mencie rozpoczęcia studiów wstąpił do Korporacji Akademickiej Sarmatia i do końca życia był z nią silnie związany. Uczestniczył w procesie jej odrodzenia w 1992 roku. Podczas studiów poznał swoją późniejszą żonę, Zofię Garlicką – związek małżeński zawarli w 1936 roku. Po studiach odbył służbę w podchorążówce na Wołyniu. W 1938 roku wrócił na uczelnię, gdzie został asystentem i podjął pracę w pracowni architektonicznej prof. Pniewskiego. W 1939 roku Stanisławowi i Zofii urodziła się córka Magdalena.

Okres II wojny światowej

Zmobilizowany 3 września 1939 roku, zostawił w domu żonę z kilkumiesięczną córeczką i wyruszył na wojnę. Kiedy 17 września wkroczyli Sowieci, Jankowski ze swoim oddziałem jako ostatni przekroczył polsko-litewską granicę. Za nimi były już sowieckie czołgi. Został internowany. Przedostał się na Łotwę i stamtąd przez Rygę, Sztokholm, Kopenhagę, Amsterdam i Brukselę, 10 listopada 1939 roku, dotarł do Paryża. Po klęsce Francji udało mu się uniknąć niewoli. Ewakuował się brytyjskim okrętem. 21 czerwca 1940 roku, na pokładzie korwety HMS „Vigillant”, wpłynął do Plymouth. Dokładnie w tym samym dniu, w Palmirach pod Warszawą, Niemcy rozstrzelali jego ojca i brata. Przeszedł przeszkolenie w zakresie „doskonalenia administracji wojskowej”, czyli zakonspirowane szkolenie oficerów wywiadu, dla przyszłych „cichociemnych”. W nocy z 3 na 4 marca 1942 roku, w stopniu podporucznika, został zrzucony na spadochronie nad okupowaną Polską w ramach operacji lotniczej „Collar”. Zrzut przyjęła placówka „Pole”, położona w rejonie Łosinna, ok. 6 km na północny zachód od Wyszkowa. Po skoku awansowany został do stopnia porucznika.

Po dotarciu do Warszawy skontaktował się ze swoją żoną Zosią. Okazało się, że żona wraz ze swoją matką Zofią Garlicką działała w konspiracji. W przedwojennym mieszkaniu Jankowskich przy ul. Topolowej w Warszawie zorganizowana została kryjówka dla uciekłych z niemieckiej niewoli angielskich lotników, nazywanych w konspiracyjnej nomenklaturze „dorszami”. W mieszkaniu Jankowskich ukrywała się też dr Natalia Zandowa, która uciekła z getta. Nigdy nie wyjaśniono, czy Gestapo trafiło do mieszkania przy ul. Topolowej 8, idąc tropem angielskich lotników, czy też poszukując uciekinierki z getta. Zofia Jankowska i jej matka Zofia Garlicka trafiły do obozu Auschwitz. Według urzędowego zawiadomienia z Gestapo Zofia Garlicka zmarła w Oświęcimiu 18 listopada, a Zofia Jankowska – 13 grudnia 1942 roku. Angielscy lotnicy zostali aresztowani i odesłani do oflagu, gdzie doczekali końca wojny. O losach pozostałych mieszkańców ul. Topolowej 8, dowiedzieli się ponad dwa lata później, od Stanisława Jankowskiego, który po powstaniu trafił do tego samego co oni obozu jenieckiego.

Po kilku tygodniach aklimatyzacji Jankowski otrzymał polecenie zorganizowania Wydziału Legalizacji i Techniki II Oddziału (Wywiadu) Komendy Głównej AK, którym miał dowodzić. Na potrzeby swojej działalności miał do dyspozycji konspiracyjny lokal i pomoc jednej łączniczki – resztę musiał zorganizować sam. Stopniowo werbował kolejnych ludzi. Najczęściej byli to znani mu sprzed wojny architekci i fotografowie. Ostatecznie w zespole pracowało 40 zaprzysiężonych żołnierzy konspiracji, wspomaganych przez całą rzeszę cywilów. Wśród nich byli urzędnicy miejscy, pracownicy drukarni, sklepów, a nawet najlepsi warszawscy kieszonkowcy, którzy „ku chwale ojczyzny”, regularnie opróżniali kieszenie niemieckich oficerów, dostarczając najnowsze wzory legitymacji i przepustek. Po częstych zmianach kryptonimów, będących konsekwencją aresztowań i „wsyp”, w styczniu 1944 roku Wydział otrzymał nazwę „Agaton”, z którą już zawsze był kojarzony i z którą poszedł do powstania. Zgodnie z konspiracyjną tradycją, Jankowski,

jako dowódca, przyjął nowy pseudonim. Od tego momentu, aż do końca wojny, był „Agatonem”. Pod kierownictwem Jankowskiego Wydział Legalizacji i Techniki „WD-68”, rozrósł się do rozmiarów sporego, świetnie zorganizowanego przedsiębiorstwa wytwarzającego tysiące fałszywych dokumentów. W całej okupowanej Europie nie było dokumentu, którego nie dałoby się podrobić w pracowniach „Agatona”. Z podrobionych w nich dokumentów korzystał Kazimierz Leski „Bradł”, który w mundurze niemieckiego generała podróżował po okupowanej Europie. Oprócz podrabiania dokumentów do zadań „Agatona” należało również projektowanie oraz produkcja skrytek i opakowań służących do przechowywania i przenoszenia tajnej poczty. Zajmowała się tym pracownia o kryptonimie „Bracia Pakulscy”, która zapożyczyła swoją nazwę od renomowanej sieci przedwojennych warszawskich sklepów spożywczych. Do robienia stałych skrytek doskonale nadawały się szafy, biurka, kredensy oraz futryny drzwiowe. Kiedy trzeba było schować przedmioty większych rozmiarów, wykorzystywano grube stropy warszawskich kamienic, instalując skrytki w podłodze mieszkania. Przenośnymi skrytkami były specjalnie przystosowane do tego celu torby i walizki z podwójnym dnem, wydrążone drewniane laski – co najciekawsze – jadalne artykuły spożywcze. O pomysowości, precyzji i możliwościach technicznych pracowni „Braci Pakulskich” świadczy konstrukcja specjalnego ołówka, w którym zamiast części grafitu ukryto odpowiednio spreparowany mikrofilm. Ołówek umieszczony w kieszeni munduru generała von Halmana, czyli Kazimierza Leskiego „Bradla”, bezpiecznie przewiózł bezcenne materiały wywiadowcze. Do obozów jenieckich oraz skupisk robotników przymusowych deportowanych do Rzeszy, w specjalnie przygotowanych paczkach, przesyłano informacje, teksty czasopism i książek. Do oflagów, w których przebywali polscy oficerowie, udało się przemyścić specjalnie skonstruowane odbiorniki radiowe, mapy i pieniądze, a nawet broń krótką. O skali trudności takiego przedsięwzięcia niech świadczy fakt, że obozy jenieckie pozostawały pod szczególną kontrolą Abwehry i Gestapo, które drobiazgowo sprawdzały każdą paczkę przesyłaną jeńcom. Działalność Wydziału Legalizacji i Techniki II Oddziału Komendy Głównej AK – „Agaton” trwała nieprzerwanie do wybuchu powstania. Po wybuchu Powstania Warszawskiego w 1944 roku Stanisław Jankowski został dowódcą plutonu „Agaton” w batalionie „Pięść”, później w stopniu kapitana walczył w Grupie „Północ” na Woli i na Starym Mieście. Stąd w nocy z 13 na 14 sierpnia wraz z patrolem przedarł się ze Starówki na Żoliborz z rozkazami dla płk. Mieczysława Niedzielskiego „Żywiciela”, po czym następnej nocy do Puszczy Kampinoskiej w celu sprowadzenia stacjonujących tam jednostek partyzanckich. Wrócił na Żoliborz i wraz z żołnierzami m.in. z Grupy „Kampinos” wziął udział w nocy z 21 na 22 sierpnia w nieudanym ataku na Dworzec Gdański. Po tej akcji powrócił kanałami na Stare Miasto, skąd po kilku dniach, również kanałami, wyruszył do Śródmieścia z meldunkiem płk. „Wachnowskiego” dla gen. „Bora”. Wraz z KG AK przeszedł do Śródmieścia Południe, gdzie od 8 września 1944 roku dowodził plutonem „Łącz 59” – oddziałem osłonowym Komendy Głównej AK. Od 5 października 1944 roku przebywał w niewoli niemieckiej, do której wyszedł z oficerami Komendy Głównej Armii Krajowej. Już w niewoli mianowany adiutantem generała Tadeusza Komorowskiego „Bora”, z którym przebywał w Oflagu XIII D Nürnberg/Langwasser, od lutego 1945 roku w Oflagu IV C Colditz, a od kwietnia w Oflagu XVIII C Markt-Pongau w Alpach Tyrolskich.

Okres po II wojnie światowej

11 maja 1945 roku przybył do Londynu. 28 maja 1945 roku został przydzielony do Gabinetu Naczelnego Wodza na stanowisko adiutanta osobistego Naczelnego Wodza. Jednocześnie podjął roczne studium urbanistyczne na Uniwersytecie w Liverpoolu, gdzie w 1946 roku uzyskał dyplom Civic Design. Następnie 8 września 1946 roku powrócił do Polski i już 15 września zgłosił się do pracy w Biurze Odbudowy Stolicy. Pracę tę wykonywał do 1977 roku w Pracowni Urbanistycznej Warszawy przekształconej w Biuro Planowania Rozwoju Warszawy. W tym okresie był współautorem projektów m.in. Trasy WZ, MDM, kolejnych opracowań Planu Perspektywicznego Rozwoju Warszawy i Warszawskiego Zespołu Miejskiego.

1 października 1946 roku poślubił Hannę Woyzbun, od której jesienią 1942 roku odbierał przysięgę przed wstąpieniem jako żołnierz AK do Wydziału Legalizacji i Techniki Komendy Głównej AK. Małżeństwo dochoowało się trojga dzieci: Michała (ur. 1947), Piotra (ur. 1949) i Hanny (ur. 1953).

Był jednym z nielicznych cichociemnych, którzy po powrocie do kraju uniknęli stalinowskich represji. Być może przed ubeckim więzieniem, uratowało go zaangażowanie w odbudowę Warszawy i uznanie, jakie dzięki temu zyskał u prominentnych oficjeli.

W latach 1960–1961 przebywał w Iraku, opracowując wraz z zespołem innych polskich urbanistów plany rozwoju takich miast jak Mosul, Karbala czy Basra. W latach 1964–1965 był kierownikiem polskiego zespołu opracowującego plany odbudowy miasta Skopje w Jugosławii (dziś stolica Macedonii), zniszczonego przez trzęsienie ziemi w 1963 roku, za co został odznaczony srebrnym medalem miasta Skopje. Następnie w latach 1971–1972 pracował w polskim zespole opracowującym plany odbudowy miasta Chimbote w Peru, także zniszczonego przez trzęsienie ziemi. W latach 1975–1977 był ekspertem Międzynarodowego Czerwonego Krzyża w Genewie do spraw budowy domków mieszkalnych dla ofiar bombardowań w Północnym Wietnamie. Jest współautorem projektu Traktu Pamięci Męczeństwa i Walki Żydów w Warszawie. Napisał książkę pt. *Z fałszywym ausweisem w prawdziwej Warszawie. Wspomnienia 1939–1946*. Wystąpił w filmie dokumentalnym pt. *Cichociemni* z 1989 roku.

Odnaczenia

- Krzyż Srebrny Virtuti Militari
- Krzyż Walecznych – dwukrotnie
- Krzyż Armii Krajowej
- Order Sztandaru Pracy II Klasy
- Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1949)
- Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (1994)

Zdjęcia i film

Większość fotografii pochodzi ze strony: <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/stanislaw-jankowski,823.html>, pozostałe mają podany adres internetowy źródła

*Zofia i Stanisław Jankowscy w Krynicy
(rok 1938)*

<http://stanislawjankowskiagaton.pl/mlodosc/rodzina/zofia-jankowska-z-domu-garlicka-zona/>

*Zofia i Magdalena Jankowskie z psem
Astorem*

<http://stanislawjankowskiagaton.pl/mlodosc/rodzina/zofia-jankowska-z-domu-garlicka-zona/>

1939

<http://www.biegchociemnych.mil.pl/jankowski/agaton.html>

1 września 1939

<http://www.biegchociemnych.mil.pl/jankowski/agaton.html>

Podczas powstania

<http://jonaszdrobniak.blox.pl/2011/04/Stanislaw-Jankowski-Agaton-najlepszy-falszerz.html>

Godzina „W” na Woli. Od lewej: Alfons Kotowski ps. „Okoń” – dowódca batalionu „Pięść”, Kazimierz Iranek-Osmecki ps. „Makary” – szef Oddziału II (informacyjno-wywiadowczego) Komen- dy Głównej AK i Stanisław Jankowski ps. „Agaton”

<http://www.polskatimes.pl/powstanie-warszawskie/a/10-dni-goraczki-jak-podejmowano-decyzje-o-rozporzeczniu-powstania-warszawskiego-nasza-historia,10458742/>

Zbiórka plutonu por. „Agatona” na cmentarzu ewangelickim, por. „Agaton” stoi trzeci od lewej w jasnej furażerze (1 sierpnia 1944 roku przed godziną „W”)

Żołnierze plutonu por. „Agatona” na cmentarzu ewangelickim, por. „Agaton” siedzi pierwszy od lewej w jasnej furażerze (1 sierpnia 1944 roku przed godziną „W”)

Stanisław Jankowski „Agaton” pije kompot z chochelki w rejonie pl. Kazimierza Wielkiego

Patrol rozpoznawczy por. „Agatona” (na czele) w drodze z Woli do Śródmieścia, idzie północną stroną pl. Kazimierza Wielkiego od ulicy Wroniej w kierunku ulicy Miedzianej (2 sierpnia 1944 roku)

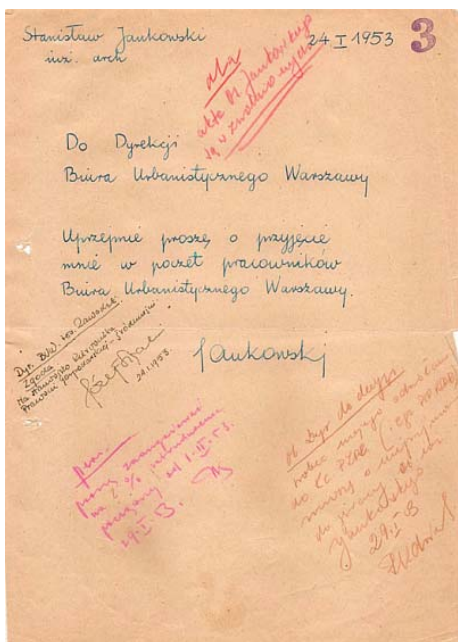

W Anglii (rok 1946)

<https://sites.google.com/site/poczest21wdh/home/j/jankowski-stanislaw>

W Anglii (rok 1946)

Podanie o pracę

<http://stanislawjankowskiagaton.pl/po-wojnie/dlaczego-ja-nie-siedzialem/dlaczego-ja-nie-siedzialem/>

Druga żona Hanna Jankowska, z domu Woyzbun, z dziećmi w Pobierowie (rok 1959)

<http://stanislawjankowskiagaton.pl/po-wojnie/zycie-rodzinne/hanna-jankowska-z-domu-woyzbun-zona/>

Stanisława Jankowskiego wspomina Jerzy Woyzbun

Mogiła Stanisława Jankowskiego i jego żony Hanny, Cmentarz Ewangelicko-Augsburski w Warszawie

Tablica pamiątkowa odstonięta 29 września 2017 roku w Centrum Personalizacji Dokumentów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji z umocowaną tabliczką z kodem QR, udostępniającą biogram Stanisława Jankowskiego ps. „Agaton”

Piśmiennictwo:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Jankowski
2. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/stanislaw-jankowski,823.html>
3. <http://jonaszdrobniak.blox.pl/2011/04/Stanislaw-Jankowski-Agaton-najlepszy-falszorz.html>
4. <http://stanislawjankowskiagaton.pl/po-wojnie/zycie-rodzinne/hanna-jankowska-z-domu-woyzbun-zona/>
5. <http://stanislawjankowskiagaton.pl/mlodosc/rodzina/zofia-jankowska-z-domu-garlicka-zona/>
6. https://pl.wikipedia.org/wiki/Zofia_Garlicka
7. <http://www.filmpolski.pl/fp/index.php?film=4212707>
8. http://bazhum.muzhp.pl/media/files/Acta_Medicorum_Polonorum/Acta_Medicorum_Polonorum-r2014-t4/Acta_Medicorum_Polonorum-r2014-t4-s79-91/Acta_Medicorum_Polonorum-r2014-t4-s79-91.pdf

Pytania testowe

1. Po wkroczeniu Rosjan na teren Polski 17 września 1939 roku Stanisław Jankowski został internowany, a następnie przedostał się na Zachód i w czerwcu 1940 roku dotarł do:
 - Wielkiej Brytanii
 - Francji
 - Włoch
2. Nocą z 3 na 4 marca 1942 roku został, jako cichociemny, zrzucony nad Polską w ramach operacji o kryptonimie:
 - „Adolphus”
 - „Most II”
 - „Collar”
3. Mieszkanie Zofii i Stanisława Jankowskich, w którym ukrywano angielskich lotników, mieściło się w Warszawie przy ulicy:
 - Topiel 2
 - Topolowej 8
 - Towarowej 18
4. Zorganizowany przez Stanisława Jankowskiego Wydział Legalizacji i Techniki II Oddziału Komendy Głównej AK od stycznia 1944 roku nosił kryptonim:
 - „Agat”
 - „Agata”
 - „Agaton”
5. Po Powstaniu Warszawskim Stanisław Jankowski trafił do niewoli niemieckiej – w oflagu został mianowany adiutantem generała:
 - Tadeusza Piskora
 - Antoniego Chruściela „Montera”
 - Tadeusza Komorowskiego „Bora”

ŻOLIBORZ

156. TABLICA: IRENA SCHIRTŁADZE

*Grób Ireny Schirtładze,
kwatery batalionu „Parasol”
na Powązkach Wojskowych
w Warszawie*

Irena Schirtładze ps. „Irka” (ur. 7 kwietnia 1928 we Lwowie, zm. 14 września 1944 w Warszawie), Gruzinka, łączniczka-sanitariuszka w Powstaniu Warszawskim w batalionie „Parasol”.

Córka Arkadiusza Schirtładze i Janiny Schirtładze z domu Kicińskiej. W latach 1937–1939 mieszkała w Dęblinie.

Dołączyła do batalionu „Parasol” w pierwszych dniach Powstania Warszawskiego, w sierpniu 1944 roku podczas walk tego oddziału na Woli. Przydzielona do 3. kompanii, przeszła szlak bojowy „Parasola” z Woli, przez Starówkę, Śródmieście, aż po Czerniaków, gdzie została ciężko ranna przy ul. Ludnej, gdy biegła z meldunkiem. Zmarła w wyniku odniesionych ran 14 września 1944 roku.

Można też znaleźć informację, że zginęła 14 września 1944 roku w czasie próby ratowania rannego w kręgosłup dowódcy plutonu pchor. Wacława Dunin-Karwickiego ps. „Luty”.

Odznaczona pośmiertnie Krzyżem Walecznych.

Upamiętnienie Ireny Schirtładze

14 września 2011 roku o godz. 18.00, w 67. rocznicę śmierci Ireny Schirtładze, na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach w Warszawie odbyła się poświęcona jej uroczystość, przygotowana przez Fundację „Nasza Solidarność” pod przewodnictwem Małgorzaty Gosiewskiej i we współpracy z Diasporą Gruzinią.

Licznie zgromadzone grono gruzińskiej diaspory pod przewodnictwem Katarzyny Loladze, przy udziale wielu warszawiaków i asysty wojskowej z dęblińskiej Szkoły Orłąt, złożyło kwiaty i zapaliło znicze na grobie „Irki”.

Następnie uczestnicy uroczystości złożyli kwiaty pod pobliskim Krzyżem Katyńskim, gdzie oddano cześć pomordowanym przez NKWD i zmówiono modlitwę za śp. prezydenta Lecha Kaczyńskiego i pozostałych poległych w katastrofie smoleńskiej.

Ojciec Ireny Schirtładze

Ojciec Ireny, kpt. pil. Arkadiusz Schirtładze, urodził się 26 stycznia 1902 roku. Od stycznia 1930 roku był oficerem kontraktowym w 62. Eskadrze Liniowej, od lipca 1931 do lipca 1933 roku dowódcą 54. Eskadry Liniowej, a od lipca 1933 do stycznia 1935 roku dowodził 55. Eskadrą Liniową. Od stycznia 1935 roku w 56. Eskadrze Obserwacyjnej dowodził plutonem. Od 1937 roku był kierownikiem wydziału w Dziale Nauk CWL-1 w Dęblinie. Ranny 2 września 1939 roku podczas nalotu na lotnisko dęblińskie, został przewieziony do Szpitala Ujazdowskiego w Warszawie. Po kilku dniach opuścił szpital i został ewakuowany na wschód. Aresztowany w okolicach Brześcia przez NKWD, zginął w Katyniu.

Zdjęcia

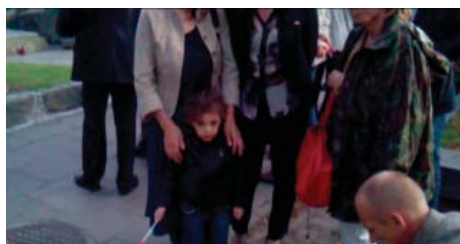

Irena Schirtładze ps. „Irka”

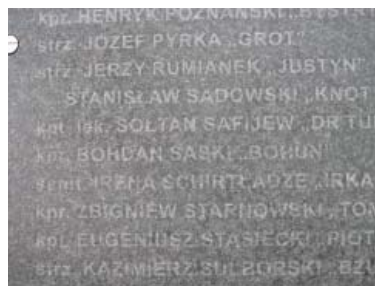
Arkadiusz Schirtładze – ojciec Ireny Schirtładze

<http://niebieskaeskadra.pl/?control=8&id=2364>

Film z uroczystości zorganizowanej 14 września 2011 roku

<https://www.youtube.com/watch?v=ZH1A5Lzvr8>

Fragment Muru Pamięci w Muzeum Powstania Warszawskiego: kolumna 185, pozycja 49

Poniższe zdjęcia zostały wykonane podczas z uroczystości zorganizowanej 14 września 2011 roku.

<http://niezalezna.pl/16178-pamietamy-o-%E2%80%9Eirce%E2%80%9D-schirtladze/>

Piśmiennictwo:

1. <http://solidarni2010.pl/1029-14-wrzesnia-o-godz-1800-uroczystosc-poswiecona-irenie-schirtladze-ps-irka.html>
2. <http://geosons.blogspot.com/2011/09/irena-irka.html>
3. <http://niezalezna.pl/16178-pamietamy-o-%E2%80%9Eirce%E2%80%9D-schirtladze>
4. <http://www.fronda.pl/a/pamietajmy-o-quotircequot,14497.html>
5. <http://www.radiownet.pl/szukaj?tag=Irena+Schirt%C5%82adze#/publikacje/dzien-solidarnosci-polsko-gruzinskiej-malgorzata-gosiewska>

Pytania testowe

1. Irena Schirtładze z pochodzenia była:
 - Turczynką
 - Gruzinką
 - Ormianką
2. Podczas Powstania Warszawskiego Irena Schirtładze była łączniczką w batalionie:
 - „Zośka”
 - „Miotła”
 - „Parasol”
3. Irena Schirtładze podczas powstania nosiła pseudonim:
 - „Irka”
 - „Stokrotka”
 - „Malwina”
4. Arkadiusz Schirtładze był kapitanem:
 - artylerii
 - lotnictwa
 - marynarki wojennej
5. Arkadiusz Schirtładze zginął w:
 - Dęblinie
 - Brześciu
 - Katyniu

157. TABLICA: WALERIAN TUMANOWICZ

*Grób symboliczny Waleriana Tumanowicza
na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach*

https://pl.wikipedia.org/wiki/Walerian_Tumanowicz

Walerian Józef Tumanowicz ps. „Jagodziński” (ur. 1 marca 1894 w Rusbanili – ówczesne Księstwo Bukowiny, zm. 13 listopada 1947 w Krakowie) – Ormianin, żołnierz Legionów Polskich, major piechoty Wojska Polskiego, oficer ZWZ-AK oraz DSZ, NIE i WiN.

Pochodził z rodziny polskich Ormian. Był synem Issaka i Marii z domu Piotrowicz. Kształcił się w gimnazjum w Czerniowcach. Egzamin dojrzałości zdał w Wiedniu.

Okres przed II wojną światową

Był żołnierzem Legionów Polskich. Służył w 3. Pułku Piechoty w składzie II Brygady. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości został przyjęty do Wojska Polskiego. Uczestniczył w wojnie polsko-ukraińskiej i w wojnie polsko-bolszewickiej, walcząc w szeregach 3. Pułku Piechoty Legionów. Został awansowany do stopnia porucznika piechoty ze starszeństwem z 1 lipca 1923 roku. W latach 20. był oficerem 5. Pułku Piechoty Legionów w Wilnie. Został awansowany do stopnia kapitana piechoty ze starszeństwem z 1 lipca 1925 roku. W roku 1932 był oficerem piechoty Korpusu Ochrony Pogranicza. Został absolwentem studiów na Akademii Handlu Zagranicznego we Lwowie. W roku 1938 został szefem wydziału w Naczelnej Komendzie reaktywowanej Legii Akademickiej. Przed 1939 został awansowany do stopnia majora.

Okres II wojny światowej

Po wybuchu II wojny światowej uczestniczył w kampanii wrześniowej w szeregach 146. Pułku Piechoty i wziął udział w bitwie nad Bzurą. Po nastaniu okupacji niemieckiej zaangażował się w działalność konspiracyjną. W roku 1940 został organizatorem i pierwszym inspektorem Inspektoratu Mielec Związku Walki Zbrojnej (od 1942 Armii Krajowej) i pełnił tę funkcję do 25 lutego 1944 roku. Od roku 1945 działał w organizacji NIE oraz Delegaturze Sił Zbrojnych na Kraj. Został szefem komórki „Z” Obszaru Południowego DSZ. Był także członkiem Zrzeszenia Wolność i Niezawisłość, kierownikiem akcji „Ż”.

Okres po II wojnie światowej

Po zakończeniu wojny, w 1946 roku, osiadł w Jeleniej Górze i zajął się handlem. Został aresztowany 22 października 1946 w Krakowie. Był sądzony w procesie 17 członków II Zarządu Głównego WiN oraz członków PSL w Krakowie.

Podczas procesu powiedział m.in.: *Z krwi jestem Ormianinem, z duszy i przekonań Polakiem... Wraz z mlekiem matki wyssałem nienawiść do Związku Sowieckiego.*

Wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Krakowie z dnia 10 września 1947 roku został skazany na łączną karę śmierci, utratę praw publicznych, obywatelskich i honorowych na zawsze oraz na przepadek mienia. Prezydent Bolesław Bierut nie skorzystał z prawa łaski. Wyrok wykonano 13 listopada 1947 roku w więzieniu przy ul. Montelupich w Krakowie przez rozstrzelanie (tego samego dnia zostali straceni inni skazani: Józef Ostafin i Alojzy Kaczmarczyk).

Postanowieniem Sądu Warszawskiego Okręgu Wojskowego w Warszawie z 17 stycznia 1992 roku wyrok skazujący Waleriana Tumanowicza na śmierć został unieważniony.

W roku 1995 w Krakowie została ustanowiona ulica Waleriana Tumanowicza.

29 marca 2017 Prezydent RP Andrzej Duda odznaczył pośmiertnie Waleriana Tumanowicza Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski.

Ordery i odznaczenia

- Krzyż Niepodległości
- Krzyż Walecznych – trzykrotnie
- Medal Dziesięciolecia Odzyskanej Niepodległości
- Krzyż Komandorski Orderu Odrodzenia Polski (2017)

Zdjęcia

Walerian Tumanowicz

<http://www.wiki.ormianie.pl/images/thumb/WTumanowicz0.jpg/200px-WTumanowicz0.jpg>

Piśmiennictwo:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Walerian_Tumanowicz
2. <http://fundacjaormianska.pl/walerian-tumanowicz-o-nierz-wykl-ty/>
3. http://www.wiki.ormianie.pl/index.php/Walerian_Tumanowicz
4. <https://armiakrajowa.org.pl/ztm/pdf/tumanowicz.pdf>

Pytania testowe

1. Walerian Tumanowicz służył podczas wojny polsko-bolszewickiej w:
 - 68. Pułku Piechoty Wielkopolskiej
 - 54. Pułku Piechoty Strzelców Kresowych
 - 3. Pułku Piechoty Legionów
2. W kampanii wrześniowej Walerian Tumanowicz walczył w szeregach:
 - 114. Pułku Piechoty
 - 146. Pułku Piechoty
 - 133. Pułku Piechoty
3. Podczas okupacji należał do organizacji konspiracyjnych, w tym:
 - Tajnej Armii Polskiej
 - Organizacji Orła Białego
 - NIE

4. Walerian Tumanowicz został aresztowany przez UB w:
 - o Krakowie
 - o Jeleniej Górze
 - o Warszawie
5. Wyrok śmierci na Walerianie Tumanowiczu został wykonany w roku:
 - o 1946
 - o 1947
 - o 1948

158. TABLICA: DAWID GOLDMAN I HENRYK LEDERMAN

Fragment pomnika powstańców w kwaterze nr 20 na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach – wymienione są nazwiska Dawida Goldmana i Henryka Ledermana.

<http://www.sztetl.org.pl/image/54963/>

Dawid Goldman i Henryk Lederman zostali uwolnieni 5 sierpnia 1944 roku z obozu Gęsiówka po jego zdobyciu przez Batalion „Zośka” i zgłosili się do Armii Krajowej. Z ochotników Żydów, którzy byli mechanikami i elektrykami, sformowano drużynę obsługi czołgów w plutonie pancernym „Wacek” batalionu „Zośka”.

Oddali olbrzymie usługi jako przewodnicy kanałowi, gdyż znali kanały warszawskie z okresu, kiedy ukrywali się w nich po upadku powstania w getcie warszawskim.

Henryk Lederman

Henryk Lederman ps. „Heniek” (ur. ?, zm. najprawdopodobniej 5 września 1944 w Warszawie) – podchorąży pochodzenia żydowskiego, uczestnik powstania w getcie w 1943 roku i Powstania Warszawskiego w 1944 roku.

5. dnia Powstania Warszawskiego został uwolniony z obozu Gęsiówka przez oddziały Armii Krajowej. Po wyswobodzeniu obozu zorganizował grupę kilkunastu z 348 uwolnionych więźniów pochodzenia żydowskiego i zameldował por. Wacławowi Micucie gotowość oddziału żydowskiego do boju:

Panie poruczniku! Sierżant podchorąży Henryk Lederman melduje gotowość batalionu żydowskiego do akcji.

Został mechanikiem w plutonie pancernym dowodzonym przez por. Micutę.

Potem służył na Starym Mieście wraz z Dawidem Goldmanem (ps. „Gutek”) jako łącznik kanałowy (znał wiele połączeń, gdyż uczestniczył w powstaniu w getcie).

Później, jako ranny, znalazł się w szpitalu przy ul. Drewnianej na Powiślu. Tam też zginął 5 września 1944 roku, zamordowany przez żołnierzy niemieckich. Odznaczony Krzyżem Walecznych.

Dawid Goldman

Dawid Goldman ps. „Gutek” (ur. ?, zm. 14 września 1944 w Warszawie) – strzelec pochodzenia żydowskiego, uczestnik powstania w getcie w 1943 roku i Powstania Warszawskiego w 1944 roku.

5. dnia Powstania Warszawskiego został uwolniony z obozu Gęsiówka przez oddziały Armii Krajowej. Po tym wydarzeniu wstąpił w szeregi batalionu „Parasol” i służył w plutonie pancernym dowodzonym przez por. Wacława Micutę.

Wkrótce, wraz z Henrykiem Ledermanem ps. „Heniek”, został przewodnikiem kanałowym w rejonie Starego Miasta. Znał wiele połączeń, gdyż podczas powstania w getcie warszawskim często był zmuszony poruszać się kanałami, a także przenosił nimi broń lub żywność. Po upadku walk w 1943 roku aż do uwięzienia w Gęsiówce ukrywał się w kanałach.

Poległ 14 września 1944 roku pod ruinami Poselstwa Chińskiego na Czerniakowie. Wraz z nim zginął Józef Filar ps. „Filar” (odznaczony Krzyżem Walecznych) i nieznanzy z nazwiska były więźni Gęsiówki, również żołnierze plutonu pancernego, noszący pseudonim „Kuba” (odznaczony Krzyżem Walecznych).

Pluton pancerny

Dowództwo plutonu pancernego	
dowódca plutonu	por. Wacław Micuta „Wacek” („Wacek Brzoza”)
zastępca	por. Eugeniusz Romański „Rawicz”, † 16 września, ul. Okrąg 2
II zastępca	ppor. Roman Padlewski „Skorupka”, † 16 sierpnia, ul. Krzywe Koło
oficer techniczny	por. Zygmunt Zbichorski „Zygmunt”
mechanik	Jan Uniewski „Lumeński”
łąączniczka	Halina Sejko-Degórska „Iga”
Załoga I czołgu – „Pudel”/„Magda”	
dowódca	por. Wacław Micuta „Wacek” („Wacek Brzoza”)
mechanik-kierowca	ppor. Zdzisław Moszczerński „Ryk”
radio-strzelec	kpr. Jan Zenka „Walek”
ładowniczy	sierz. pchor. Witold Bartnicki „Wiktor” („Kadłubek”)
celowniczy	sierz. pchor. Jan Myszkowski-Bagiński „Bajan”
amunicyjny	plut. pchor. Mieczysław Kijewski „Jordan”
Załoga II czołgu – „WP”	
dowódca	por. Eugeniusz Romański „Rawicz”, † 16 września, ul. Okrąg 2
mechanik-kierowca	ppor. Jerzy Misiewicz „Tomek”
radio-strzelec	kpr. Marian Kwiecień „Pobóg”, † 22 sierpnia, Dworzec Gdański
ładowniczy	kpr. pchor. Witold Ocepski „Downar”
celowniczy	plut. pchor. Jerzy Michalski „Dąbrowa”
amunicyjny	kpr. pchor. Zbigniew Ocepski „Kostrzewa”, † 16 września, ul. Okrąg 2
drużyna techniczna	
mechanik	pchor. Henryk Lederman „Heniek”, † 16 września, ul. Czerniakowska 202
mechanik	strz. Ryszard Sutka „Rysiek”, † 13 września, ul. Czerniakowska – ZUS
mechanik	kpr. NN „Filar”, † 13 września, Poselstwo Chińskie
mechanik	kpr. NN „Kuba”, † 13 września, ul. Książęca
mechanik	kpr. NN „Kobus”, † 13 września, Poselstwo Chińskie

Obsady obu czołgów nie były „sztywne”, zmieniały się praktycznie każdego dnia, w zależności od doraźnych potrzeb. Wykaz nie obejmuje późniejszych składów plutonu pancernego, który pewną samodzielność organizacyjną zachował do końca walk na Czerniakowie.

Zdjęcia

Por. Waclaw Micuta „Wacek” – dowódca plutonu pancernego

Naprawa czołgu oznaczonego literami „WP”. We włazie majster „Lumeński”

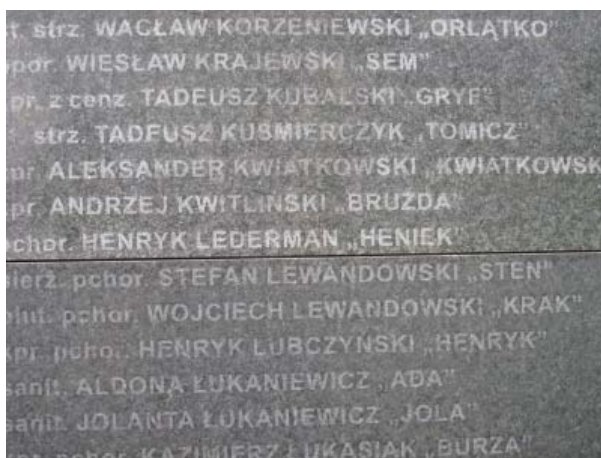
Zdjęcie czołgu „Magda” wykonane na ul. Okopowej. Na zdjęciu: NN, NN, Jan Uniewski, „Jordan”, „Bajan”, „Walek”, „Ryk”, NN

http://www.dws-xip.pl/PW/bron/zd56_1.jpg

Pomnik powstańców w kwaterze nr 20 na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach

<http://www.sztetl.org.pl/pl/image/54963/>

*Fragment Muru Pamięci w Muzeum Powstania Warszawskiego:
kolumna 181, pozycja 28,
kolumna 178, pozycja 15*

Piśmiennictwo:

1. Edward Kossoy, *Żydzi w Powstaniu Warszawskim*, „Zeszyty Historyczne” 2004, z. 147, s. 43–78.
2. Andrzej M. Kobos, *Wyzwolenie „Gęsiówki” w Powstaniu Warszawskim*, „Niepodległość i Pamięć” 1995, nr 3, 203–220.
3. http://www.zydziwpolsce.edu.pl/biblioteka/czytelnia/h_pw002.pdf
4. http://www.ramotowscy.pl/strona-Henryk_Lederman.asp
5. http://www.info-pc.home.pl/whatfor/baza/pojazdy_w_powstaniu_panther.htm
6. [http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r1995-t2-n3_\(4\)/Niepodleglosc_i_Pamiec-r1995-t2-n3_\(4\)-s203-220/Niepodleglosc_i_Pamiec-r1995-t2-n3_\(4\)-s203-220.pdf](http://bazhum.muzhp.pl/media//files/Niepodleglosc_i_Pamiec/Niepodleglosc_i_Pamiec-r1995-t2-n3_(4)/Niepodleglosc_i_Pamiec-r1995-t2-n3_(4)-s203-220/Niepodleglosc_i_Pamiec-r1995-t2-n3_(4)-s203-220.pdf)
7. http://www.info-pc.home.pl/whatfor/baza/pojazdy_w_powstaniu_panther.htm

Pytania testowe

1. Obóz „Gęsiówka” został zdobyty przez żołnierzy batalionu „Zośka” w dniu:
 - o 5 sierpnia 1944 roku
 - o 8 sierpnia 1944 roku
 - o 10 sierpnia 1944 roku
2. Dawid Goldman i Henryk Lederman po uwolnieniu z Gęsiówki zostali żołnierzami:
 - o dywizjonu „Jeleń”
 - o batalionu „Zośka”
 - o 104. Kompanii Syndykalistów
3. Henryk Lederman w plutonie pancernym „Wacek” pełnił funkcję:
 - o radiotelegrafisty
 - o mechanika
 - o łącznika

4. Dawid Goldman poległ:
 - o na Ochocie
 - o na Starym Mieście
 - o na Czerniakowie
5. Dowódcą plutonu pancernego „Wacek” był:
 - o Wacław Micuta
 - o Jan Uniewski
 - o Roman Padlewski

159. TABLICA: ROGER BARLET

Fragment ściany z nazwiskami poległych z batalionu „Zośka”,
Cmentarz Wojskowy na Powązkach

Nazwisko Rogera Barleta znajduje się na górze, po Krzysztofie Kamile Baczyńskim.

Roger Barlet ps. „Rożek” (ur. 12 kwietnia 1914 w Metz w Lotaryngii, zm. w nocy z 29 na 30 sierpnia 1944 w Warszawie) – uczestnik Powstania Warszawskiego w stopniu kaprała.

Okres Powstania Warszawskiego

Francuz z pochodzenia, przymusowo wcielony do Wehrmachtu, z którego zdezerterował.

Można znaleźć też informację, że Roger Barlet został wzięty do niewoli razem z 2 oficerami i 24 szeregowymi po zdobyciu 2 sierpnia 1944 roku budynku szkoły przy ul. Spokojnej 13 (4) przez żołnierzy z batalionu „Zośka”, po czym poprosił o przyjęcie w poczet wojsk powstańczych.

Od 2 sierpnia 1944 roku walczył po stronie polskiej w szeregach Zgrupowania „Radosław” Armii Krajowej. Przyjęty został do III plutonu „Felek” 2. kompanii „Rudy” batalionu „Zośka”.

Zginął nocą z 29 na 30 sierpnia w obronie Starego Miasta, tuż przed decyzją o opuszczeniu Starówki.

Pluton „Felek”

Szkoła na Spokojnej 13 została zdobyta 2 sierpnia. Był to początek walk i chrzest bojowy. Atak nastąpił od strony fabryki Cygana, było 2 rannych.

Szkoła na Spokojnej była punktem oporu przed Niemcami atakującymi z terenu Cmentarza Powązkowskiego.

W budynku szkoły został ciężko ranny (postrzał płuca) Andrzej Rodowicz „Anoda” (zamordowany po wojnie przez UB).

Prawdopodobnie 11 sierpnia przez podwórze na Spokojnej 13 trwał odwrót, w trakcie którego zginął na ul. Kolskiej Konrad Okolski „Kuba”, dowódca plutonu „Felek” (tablica pamiątkowa na szkole).

Po śmierci dowódcy plutonu część żołnierzy przedzierała się przez kartofliska znajdujące się na terenie obecnych boisk dawnej szkoły św. Kingi (Okopowa 55); kilka osób tam zginęło.

9 osób z plutonu ukryło się w śmieciarce ZOM-u (na końcu Kolskiej), gdzie zostały odcięte od wycofujących się oddziałów, przez kilka dni przedzierały się przez spacyfikowaną Wolę, by dotrzeć w okolice radiostacji transatlantyckiej na Boernerowie i 16 sierpnia znalazły się w Laskach, a 2 dni później w Wierszach z oddziałami kampinoskimi.

24 sierpnia kanałami trafiły na Starówkę, znów do „Zośki”; większość zginęła w dalszych starciach batalionu.

<http://warszawamoimoczkiem.blogspot.com/2007/12/okopowa-59.html>

Zdjęcia

Fragment Muru Pamięci w Muzeum Powstania Warszawskiego: kolumna 187, pozycja 2

Budynek przy ul. Spokojnej

Tablica upamiętniająca poległego w dniu 11 sierpnia 1944 roku, w obronie ostatniej placówki na Woli, dowódcę plutonu „Felek” batalionu AK „Zośka”, ppor. phm. Konrada Okolskiego „Kubę”, oraz jego 7 żołnierzy.

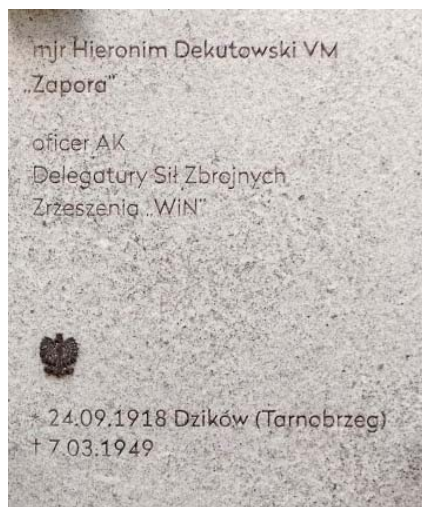
<http://powstanie44.um.warszawa.pl/miejsca-pamieci/ul-spokojna>

Piśmiennictwo:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Roger_Barlet
2. https://ridero.eu/pl/books/ludzie_miejsca_wydarzenia_z_dziejow_walk_batalionu_zoska_w_powstaniu_warszawskim/read/

Pytania testowe

1. Roger Barlet był z pochodzenia:
 - o Brytyjczykiem
 - o Belgiem
 - o Francuzem
2. W czasie wojny Roger Barlet służył w:
 - o Armii Francuskiej
 - o Wehrmachcie
 - o Armii Brytyjskiej
3. Podczas Powstania Warszawskiego Roger Barlet walczył w szeregach Zgrupowania:
 - o „Żagiel”
 - o „Kryśka”
 - o „Radosław”
4. Roger Barlet zginął:
 - o na Mokotowie
 - o na Starym Mieście
 - o na Czerniakowie
5. Dowódcą plutonu „Felek” był:
 - o Konrad Okolski „Kuba”
 - o Ryszard Bączek „Wilk”
 - o Andrzej Rodowicz „Anoda”

160. TABLICA: HIERONIM KAZIMIERZ DEKUTOWSKI

*Grób mjr. Hieronima Dekutowskiego
ps. „Zapora” w Panteonie-Mauzoleum
Wyklętych-Niezlomnych na Cmentarzu
Wojskowym na Powązkach w Warszawie*

https://www.google.pl/search?q=Dekutowski+Panteon+%C5%BCo%C5%82nie-rzy+wykl%C4%99tych&tbn=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKewiu3c3Xwd3UAhXBY1AKHQVyBigQsAQIMw&biw=1920&bih=1051#imgdii=rIQACfxeJUR_xM:&imgsrc=B90jdVMlJ36EM

Hieronim Kazimierz Dekutowski ps. „Zapora”, „Odra”, „Reżu”, „Stary”, „Henryk Zagon”, „Mieczysław Piątek” (ur. 24 września 1918 w Dzikowie, zm. 7 marca 1949 w Warszawie) – major, żołnierz Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, cichociemny, dowódca oddziałów partyzanckich AK, DSZ i Zrzeszenia WiN, harcerz, „żołnierz wyklęty”, w 1988 roku pośmiertnie mianowany pułkownikiem przez rząd II RP na uchodźstwie. 1 marca 2017 roku, w ramach kolejnych obchodów Narodowego Dnia Pamięci „Żołnierzy Wyklętych”, Minister Obrony Narodowej Antoni Macierewicz nadał 2. Brygadzie Obrony Terytorialnej imię mjr. Hieronima Dekutowskiego. Brygada otrzymała nazwę wyróżniającą „Lubelska” i przejęła tradycje 27. Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK, 8. i 9. Pułku Piechoty Legionów AK oraz lubelskiego okręgu WiN. Jednostka jako jedyna otrzymała także odznakę pamiątkową, nawiązującą do odznaki 27. WDP AK, z herbem Lublina i skrzyżowanymi karabinkami MSBS, które mają być symbolem lekkiej piechoty.

Młodość

Był najmłodszym z dziewięciorga dzieci Jana Dekutowskiego, blacharza, członka PPS i piłsudczyka. Matka, Maria z domu Sudacka, nie pracowała, więc mogła poświęcić się wychowaniu dzieci i działalności społecznej. W domu panowała atmosfera patriotyczna, pamiętano zarówno o tradycji Legionów Polskich, jak też o wojnie polsko-bolszewickiej, w której brał udział najstarszy z jego braci Józef Dekutowski. W latach 1930–1938 uczęszczał do Państwowego Gimnazjum i Liceum im. Hetmana Jana Tarnowskiego w Tarnobrzegu. Jednocześnie należał do I Drużyny Harcerzy im. gen. Jana Henryka Dąbrowskiego, a następnie do 2. Wodnej Drużyny Harcerzy im. gen. Mariusza Zaruskiego, gdzie był drużynowym. Był też członkiem Sodalicji Mariańskiej. Od lutego 1938 roku pełnił funkcję drugiego przybocznego hufcowego do spraw opieki nad kronikami i izbami pamięci hm. Ignacego Płonki. Po ukończeniu szkoły w maju 1938 roku i nieudanym egzaminie maturalnym pracował jako kreślarz w lasach hr. Artura Tarnowskiego w Budzie Stalowskiej. Maturę ostatecznie zdał 19 maja 1939 roku i zamierzał studiować we Lwowie, co uniemożliwiła mu agresja Niemiec i Związku Sowieckiego na Polskę.

Wojna obronna 1939 i przedostanie się na Zachód

Na początku września 1939 roku ewakuował się wraz z siostrą do Lwowa. Nie są pewne przekazy na temat jego udziału w wojnie obronnej. Najprawdopodobniej wstąpił do wojska jako ochotnik i walczył w obronie Lwowa. Potem, z resztkami polskich oddziałów, przeszedł 17 września na Węgry, gdzie został internowany. Po brawurowej ucieczce z obozu, przez Jugosławię i Włochy, przedostał się, w listopadzie 1939 roku, do Francji, gdzie zgłosił się do odtwarzanej Armii Polskiej. Otrzymał przydział do 4. Pułku Piechoty 2. Dywizji Strzelców Pieszych. Od stycznia do kwietnia 1940 roku przebywał w szkole podoficerskiej, po ukończeniu której został awansowany do stopnia starszego strzelca. Od maja uczęszczał do Szkoły Podchorążych Piechoty w Camp de Coëtquidan, ale szkolenie zostało przerwane przez rozpoczęcie działań wojennych kampanii francuskiej. Walczył w szeregach 2. Dywizji Strzelców Pieszych, na wzgórzach Clos du Doubs, potem – wobec kapitulacji Francji – przeszedł granicę Szwajcarii i okrężną drogą dotarł do Wielkiej Brytanii. Do 6 stycznia 1941 roku służył w III batalionie I Brygady Strzelców jako karabinowy. Następnie uczył się w Szkole Podchorążych Piechoty, którą ukończył z wyróżnieniem. Jako prymus otrzymał z rąk wicepremiera Stanisława Mikołajczyka oficerski kordzik. Został przydzielony do plutonu czołgów w III batalionie I Brygady Strzelców, a następnie 1. Samodzielnej Brygady Spadochronowej. 24 kwietnia 1942 roku zgłosił

się ochotniczo na przeszkolenie dywersyjne do służby w kraju. 4 marca 1943 roku został zaprzysiężony jako cichociemny w Audley End przez ppłk. dypl. Michała Protasewicza ps. „Rawa”. Równocześnie otrzymał awans do stopnia kaprała podchorążego i przydział do Sekcji Szkolnej Ośrodka Radiowego Sztabu Naczelnego Wodza.

Służba w Armii Krajowej

W nocy z 16 na 17 września 1943 roku, w ramach operacji o kryptonimie „Neon 1”, został zrzucony, wraz z kpt. dypl. Bronisławem Rachwałem ps. „Glin” i ppor. Kazimierzem Smolakiem ps. „Nurek”, do okupowanej Polski, na placówkę „Garnek” 103 (okolice Wyszkowa). Rozkazem Naczelnego Wodza z 30 października tego roku awansowano go do stopnia podporucznika rezerwy. Otrzymał przydział do Kedywu Okręgu AK „Lublin”. Początkowo był oficerem w oddziale partyzanckim Tadeusza Kuncewicza ps. „Podkowa”. Kwaterował w rejonie Hoszni Ordynackiej, skąd przeprowadził kilka udanych akcji, nie tylko osłaniających ludność Zamojszczyzny, ale nawet – nocą z 4 na 5 grudnia – spacyfikował wieś Żrebce pod Szczebrzeszynom, zabijając kilku niemieckich kolonistów. W partyzanckich kryjówkach przechowywał i uratował wielu Żydów ściganych przez Niemców, przeprowadził też wiele akcji likwidowania konfidentów. Następnie objął dowództwo skadrowanej 4. kompanii w 9. Pułku Piechoty Legionów AK w Inspektoracie Rejonowym AK „Zamość”. Atakował uzbrojone wsie niemieckich osadników, walczył z wojskiem, likwidował konfidentów, pomagał ukrywającym się Żydom, zwalczał bandytyzm.

W styczniu 1944 roku został szefem Kedywu w Inspektoracie Rejonowym AK Lublin-Puławy i jednocześnie dowódcą oddziału dyspozycyjnego Kedywu (OP-8). Dzięki połączeniu 6 niewielkich samodzielnych jednostek AK, operujących w różnych rejonach powiatów lubelskiego i puławskiego, stworzył najliczniejszy na Lubelszczyźnie oddział partyzancki typu lotnego. Według badaczy jego oddział, między styczniem a lipcem 1944 roku, przeprowadził, samodzielnie i wraz z oddziałem ppor. Mariana Sikory ps. „Przepiórka”, ponad 80 akcji zbrojnych przeciwko Niemcom, najwięcej spośród wszystkich jednostek okręgu lubelskiego. Jedną z takich akcji, pod Krężnicą Okrągłą 24 maja 1944 roku, miała charakter regularnej bitwy. Oddział „Zapory” zaatakował z zasadzki kolumnę transportową, złożoną z 16 samochodów niemieckich, częściowo wypełnionych żołnierzami, esesmanami i żandarmerią. Wroga wspierały nawet samoloty wywiadowcze, które wiązkami granatów i ostrzałem broni maszynowej atakowały partyzantów. Tylko części niemieckiej kolumny udało się wycofać. Na placu boju Niemcy zostawili około 50 zabitych oraz dużą ilość uzbrojenia. 17 lipca, w kolejnym boju, pod Kożuchówką, nie dał się pokonać, lecz niestety został ranny w rękę. Leczył się potem w Lublinie, Tarnogrodzie i w klasztorze w Borku Starym. Podczas akcji „Burza” jego oddział, tworzący tym razem 1. kompanię odtworzonego 8. Pułku Piechoty Legionów AK, otrzymał zadanie objęcia ochrony sztabu Komendy Okręgu, pozostającego w konspiracji po zajęciu Lubelszczyzny przez wojska sowieckie. 28 lipca 1944 roku, po decyzji zwierzchników o złożeniu broni przez oddziały, ppor. Dekutowski rozwiązał swoją kompanię i ukrywał się, wraz z podkomendnymi, w Puławach, Lublinie i Tarnobrzegu. W sierpniu 1944 roku ponownie zmobilizował swój oddział i ruszył na pomoc walczącej Warszawie, lecz po nieudanej próbie przekroczenia Wisły, rozformował go i nadal ukrywał się w dawnych kwaterach żołnierzy AK.

W konspiracji antysowieckiej

W styczniu 1945 roku postanowił powrócić do konspiracji, tym razem skierowanej przeciwko komunistom i Sowietaom. Mjr Hieronim Dekutowski był zaręczony ze studentką medycyny Teresą Partyką-Gaj, sanitariuszką AK i łączniczką oddziałów WiN, z którą zerwał zaręczyny po podjęciu decyzji o powrocie do konspiracji. Jednym z głównych powodów powrotu było zamordowanie jego 4 byłych żołnierzy przez komendanta posterunku MO w Chodlu. W odwecie, w nocy z 5 na 6 lutego 1945 roku, Hieronim Dekutowski rozbił ten posterunek. Po rozbiciu posterunku w Chodlu nastąpiła odwetowa akcja UB. 7 lutego funkcjonariusze UB otoczyli wieś Wały, w której – wedle doniesień – stacjonował oddział „Zapory”. Dekutowski został ranny w nogę, lecz zdołał przedrzeć się przez obławę i przedostał się, z 40 partyzantami, za San. W akcie zemsty podpalono w Skrzyńcu dom, w którym mieszkała żona jego zastępcy Stanisława Wnuka ps. „Opal”. Po tym wydarzeniu nawiązał kontakt z Komendą Okręgu AK „Lublin”, po czym objął dowództwo nad grupą dywersyjną i zaczął przeprowadzać akcje zbrojne przeciwko funkcjonariuszom NKWD, UB i MO, którzy siali terror w okolicy.

Szczególnym okrucieństwem wykazywały się posterunki MO w Kazimierzu Dolnym i UB w Puławach. Milicjanci aresztowali wielu podejrzanych o działalność konspiracyjną. Mienie aresztowanych było grabione, zabierano nawet inwentarz żywy i martwy. Na początku 1945 roku do jego oddziału dołączyła grupa dezertersów z armii Berlinga, z jednostki wojskowej stacjonującej w Białce koło Krasnegostawu. Na jej czele stał por. Stanisław Gabriolek ps. „Grot”, który napisał utwór poświęcony żołnierzom z oddziału „Zapory” (Zaporczykom).

Wiosną 1945 roku Dekutowski dowodził licznymi akcjami rozbijania posterunków MO i likwidacji funkcjonariuszy aparatu władzy. Od kwietnia do czerwca jego oddział, który liczył ponad 300 żołnierzy w 9 grupach bojowych, dokonał słynnego rajdu, wykonując kilka brawurowych akcji, m.in.:

- 7 kwietnia wykonał akcję ekspropriacyjną w banku w Lublinie, zabierając ponad milion złotych, w czasie odwrotu stoczył walkę z grupą operacyjną UB, w której zginął naczelnik Sekcji I WUBP Antoni Kulbanowski,
- 26 kwietnia, wraz z oddziałami „Podkowy” i „Mata”, opanował Janów Lubelski, zdobył posterunek MO, wykonał wyrok śmierci na referencie UB, uwolnił kilkunastu więzionych z miejscowego więzienia, zarekwirował pieniądze ze wszystkich urzędów w mieście i zdobył 4 samochody ciężarowe,
- w maju opanował posterunek MO w Bełżycach – uprowadził zastępcę komendanta oraz zdobył broń, amunicję i mundury,
- tego samego dnia przeprowadził podobną akcję w Urzędowie,
- 19 maja rozbił posterunek MO w Kazimierzu Dolnym, zabijając 5 milicjantów oraz kilku żołnierzy i 2 oficerów sowieckich.

Rajd zakończył się w czerwcu, kiedy doszło do walki z grupą operacyjną UB i NKWD; partyzanci wycofali się do lasu, pozostawiając zdobyte w Janowie Lubelskim samochody. Rozkazem Dowództwa DSZ z 1 czerwca 1945 roku Hieronim Dekutowski otrzymał awans na stopień majora i objął dowództwo nad wszystkimi oddziałami partyzanckimi w Inspektoracie „Lublin” DSZ. Latem tego roku, na rozkaz dowództwa, złożył broń i ujawnił większość swoich żołnierzy, ale, wobec znikomych gwarancji bezpieczeństwa, sam, wraz z kilkoma podkomendnymi, ukrył się w rodzinnych stronach. W październiku dwukrotnie próbował przedostać się na Zachód przez zieloną granicę; raz jego grupa

została rozbita przez UB pod Świętym Krzyżem, za drugim razem dotarł nawet do ambasady amerykańskiej w czeskiej Pradze, ale po aresztowaniu pozostałych członków grupy przez Czechów wrócił do kraju wraz z grupą repatriantów i organizował pomoc dla uwięzionych. Jesienią 1945 roku został dowódcą dywersji i komendantem oddziałów partyzanckich na terenie Inspektoratu WiN „Lublin”. Na przełomie lat 1945 i 1946 przeprowadził wiele akcji dywersyjnych i samoobrony w województwie lubelskim, rzeszowskim i kieleckim, w których, według oficjalnych wyliczeń, zginęło ponad 400 żołnierzy LWP (głównie KBW), funkcjonariuszy UB i milicjantów, a także czerwonoarmistów. Scalił także kilka dzikich grup. Rozbudował swoją siatkę od Lubartowskiego na północy do Tarnobrzskiego na południu i od Zamojszczyzny po wschodnią Kielecczyznę. Pomoc Zaporczykom niósł klasztor w Radecznicy, gdzie odbywały się również narady partyzanckich dowódców. Hieronim Dekutowski prowadził także akcje przeciwko tzw. moskwom, czyli wsiom silnie popierającym władzę komunistyczną. Najstraszniejsza była pacyfikacja wsi Moniaki 24 września 1946 roku, w wyniku której spłonęło 29 zagród, a 40 zwolenników komunistów ukarano chłostą. Latem i jesienią 1946 roku, po nasileniu działań grup pościgowych KBW i UB, został zmuszony do wzmożenia działań zbrojnych. Po wyborach w styczniu 1947 roku do Sejmu Ustawodawczego i ogłoszeniu w lutym amnestii, rozformował i ujawnił oddziały „Jadzinka”, „Samotnego” i „Rysia”. Jednak wkrótce zaprzestał tego, gdyż wielu jego żołnierzy zostało jednak aresztowanych. Wraz ze swoim zwierzchnikiem, Władysławem Siłą-Nowickim ps. „Stefan”, prowadził pertraktacje z wysokimi funkcjonariuszami MBP (m.in. z płk. Józefem Czaplickim, dyrektorem Departamentu III do spraw walki z bandytyzmem, i płk. Janem Tatajem, szefem WUBP w Lublinie), dotyczące warunków ujawniania się oddziałów (m.in. za cenę zwolnienia aresztowanych żołnierzy AK-WiN). W lutym 1947 roku formalnie zaprzestał prowadzenia akcji zbrojnych, które od pewnego czasu ograniczały się tylko do zaopatrywania oddziału i samoobrony.

22 czerwca 1947 ujawnił się, ale, zagrożony aresztowaniem, podjął, z kilkoma podkomendnymi, ponowną próbę przedostania się na Zachód. Wcześniej, 12 września 1947 roku, wydał ostatni rozkaz, w którym przekazał dowództwo nad pozostałymi oddziałami kpt. Zdzisławowi Brońskiemu ps. „Uskok”. W prywatnym liście do „Uskoka” napisał: *Ja dziś wyjeżdżam na angielską stronę – jestem umówiony z chłopakami co do kontaktów, jak będę po tamtej stronie. Stary – najważniejsze nie daj się nikomu wykiwać i bujać, jak tam wyjadę, załatwię nasze sprawy pierwszorzędnie – kontakt będziemy mieć i tak. Czołem, Hieronim.* Ludzie „Zapory”, docierając kolejno, w połowie września 1947 roku, na punkt przerzutowy w Nysie na Opolszczyźnie, trafiali bezpośrednio w ręce katowickiego UB. Hieronim Dekutowski wpadł 16 września. Został przewieziony do Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Będzinie, w którym przebywał do 23 października 1947 roku. Następnie trafił do centralnego więzienia MBP w Warszawie na Mokotowie. Od 19 września 1947 do 1 czerwca 1948 roku przechodził okrutne śledztwo. Jednym z agentów, którzy doprowadzili do aresztowania „Zapory” i jego ludzi, był jego zastępca, Stanisław Wnuk ps. „Opal”

Śledztwo i śmierć

3 listopada 1948 roku, podczas niejawnej rozprawy przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Warszawie, oprócz mjr. Dekutowskiego na ławie oskarżonych zasiadli jego podkomendni: kpt. Stanisław Łukasik ps. „Ryś”, por. Jerzy Miatkowski ps. „Zawada” – adiutant, por. Roman Groński ps. „Żbik”, por. Edmund Tudruj ps. „Mundek”, por. Tadeusz Pelak ps. „Junak”, por. Arkadiusz Wasilewski ps. „Biały” i ich polityczny przełożony

Władysław Siła-Nowicki. Oskarżeni, z powodu obawy przed odbiciem, przebrani byli w mundury Wehrmachtu. W ostatnim słowie mjr Dekutowski nie prosił o najniższy wymiar kary, ale oświadczył, że decyzję pozostawia sądowi. 15 listopada skład orzekający pod przewodnictwem sędziego Józefa Badeckiego, który wcześniej skazał na śmierć m.in. rtm. Witolda Pileckiego, skazał go na 7-krotną karę śmierci. Pozostali otrzymali podobne wyroki. Prośby o łaskę, pisane do prezydenta Bolesława Bieruta, przez Hieronima Dekutowskiego, jego matkę Marię Dekutowską i adwokata Stanisława Sobczyńskiego, zostały jednak odrzucone.

„Zapora”, wraz z podwładnymi, trafił do celi dla „kaesowców”, gdzie przebywało wówczas ponad 100 osób. Na przełomie stycznia i lutego 1949 roku podjęli oni próbę ucieczki – postanowili wywiercić dziurę w suficie i przez strych dostać się na dach jednopiętrowych zabudowań gospodarczych, a stamtąd zejść na powiązanych prześcieradłach i zeskoczyć na chodnik przy ul. Rakowieckiej. Kiedy do zrealizowania planu zostało zaledwie kilkanaście dni, jeden z więźniów kryminalnych uznał, że akcja jest zbyt ryzykowna i wyspał uciekinierów, licząc na złagodzenie wyroku. Hieronim Dekutowski i Władysław Siła-Nowicki trafili na kilka dni do karceru, gdzie siedzieli nago, zakuci w kajdany. 7 marca 1949 roku wykonano na Dekutowskim karę śmierci; stracono też 6 jego byłych podkomendnych. Za przeprowadzenie egzekucji odpowiedzialni byli: wiceprokurator Naczelnej Prokuratury Wojskowej mjr Stanisław Cypryszewski, naczelnik więzienia na Mokotowie kpt. Alojzy Grabicki, lekarz płk Marek Charbicz, ks. płk Michał Zawadzki oraz dowódca plutonu egzekucyjnego st. sierż. Piotr Śmietański. W chwili śmierci, pomimo tego, że miał tylko 30 lat, wyglądał jak starzec z siwymi włosami, wybitymi zębami, połamanymi rękami, nosem i żebrami oraz zerwanymi paznokciami. Jego ostatnie słowa brzmiały: *Przyjdzie zwycięstwo! Jeszcze Polska nie zginęła!* Został pochowany w tajemnicy, w nieznanym przez lata miejscu.

Ordery i odznaczenia

- Krzyż Walecznych (1945)
- Krzyż Srebrny Orderu Wojennego Virtuti Militari (pośmiertnie, 1964)
- Krzyż Wielki Orderu Odrodzenia Polski (pośmiertnie, 2007)

Marsz Zaporczyków

Na melodię *Szara piechota*

*Maszerują cicho niby cienie
poprzez lasy, góry i pola.
Niejednemu wyrwie się westchnienie,
Idą naprzód – taka ich wola.
I idą wciąż naprzód, bo taki ich los,
I ani żal, ani tęsknota*

*Z tej drogi zawrócić nie zdoła ich nic,
Bo to jest „Zapory” piechota. x2*

*A gdy księżyc wyjdzie spoza chmury
I nastanie cicha, piękna noc,
To leśnej piechoty ciągną sznury,
Widać wtedy siłę ich i moc.*

*Choć twardą im była germańska dłoń,
Do boju ich parła ochota*

*I zawsze zwycięstwo musiało ich być,
Bo to jest „Zapory” piechota. x2*

*Teraz za drugiego okupanta,
Jeszcze nam nie oschła jedna krew.
Po zdradziecku sięga nam do gardła,
Na tajgi Sybiru chce nas wieźć.
Pomylił się Stalin, pomylił się kat,
A z nim ta zdziczała hołota;
Za Katyń, za Zamek, za Sybir, za krew
Zapłaci „Zapory” piechota. x2*

<http://wmeritum.pl/amnestia-to-jest-dla-zlodziei-cichociemny-mjr-hieronim-dekutowski-zapora/11826>

Zdjęcia

Od lewej: mjr „Zapora” i kpt. Zdzisław Broński „Uskok” (sierpień 1947 roku)

<http://podziemiezbrojne.blox.pl/2006/03/Mjr-Hieronim-Dekutowski-Zapora-1918-1949-czesc-1.html>

Hieronim Dekutowski

Hieronim Dekutowski (rok 1946)

Hieronim Dekutowski podczas akcji „Burza”

Żołnierze ze zgrupowania mjr. Hieronima Dekutowskiego „Zapory”, stoją od lewej: NN, Stanisław Łukasik „Ryś”, Aleksander Sochalski „Duch”, mjr Hieronim Dekutowski „Zapora”, Zbigniew Sochacki „Zbyszek”, por. Jerzy Karcz „Bohun”. Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie zbrojne po 1944 roku, oprac. Grzegorz Wąsowski, Leszek Żebrowski, Warszawa 1999.

Pogrzeb żołnierzy z oddziału „Zapory” (rok 1946)

Portret Hieronima Dekutowskiego w budynku PAST z umocowaną tabliczką z kodem QR udostępniającym niniejszy biogram. Tabliczka została umocowana 20 kwietnia 2017 roku

Żołnierze z oddziału mjr. „Zapory”, stoją od lewej: Zbigniew Sochacki „Zbyszek” (pierwszy adiutant „Zapory”, 3 lipca 1946 roku ranny w walce z grupą operacyjną UB, zastrzelił się), plut. Kazimierz Stefańczyk „Sokół”, mjr Hieronim Dekutowski „Zapora”, por. Kazimierz Pawłowski „Nerw” (aresztowany 1 lipca 1948 roku, skazany na karę śmierci, zamordowany 10 lutego 1949 roku), por. Szczepan Żelazny „Żaba”, dowódca plutonu w zgrupowaniu mjr. „Zapory” (lato 1946 roku)

<http://podziemiezbrojne.blox.pl/2006/03/Mjr-Hieronim-Dekutowski-Zapora-1918-1949-czesc-2.html>

Składanie przysięgi przez żołnierzy 2. Lubelskiej Brygady Obrony Terytorialnej w Lublinie im. mjr. Hieronima Dekutowskiego ps. „Zapora” na sztandar 9. Pułku Piechoty Legionów Armii Krajowej

Piśmiennictwo:

1. Major Hieronim Dekutowski „Zapora” (1918–1949): http://arch.ipn.gov.pl/p/pamiec_eboki/broszura_Dekutowski_internet.pdf

Pytania testowe

1. W 1940 roku Hieronim Dekutowski:
 - walczył w 2. Dywizji Strzelców Pieszych w kampanii francuskiej
 - walczył w szeregach Samodzielnej Brygady Strzelców Podhalańskich pod Narwikiem
 - walczył w szeregach 10. Brygady Kawalerii Pancernej w kampanii francuskiej
2. Hieronim Dekutowski został zaprzysiężony na cichociemnego:
 - 3 lutego 1942 roku
 - 4 marca 1943 roku
 - 5 kwietnia 1944 roku
3. 24 maja 1944 r. oddział Hieronima Dekutowskiego „Zapory” zorganizował skuteczną zasadzkę na:
 - kolumnę samochodów niemieckich pod Krężnicą Okrągłą
 - sztab sowieckiej 101. Dywizji Strzelców
 - posterunek żandarmerii pod Wolą Lubelską
4. Hieronim Dekutowski został aresztowany przez UB:
 - 16 września 1947 roku
 - 2 listopada 1947 roku
 - 15 grudnia 1947 roku
5. Wojskowy Sąd Rejonowy skazał Hieronima Dekutowskiego na:
 - dożywocie
 - 7-krotną karę śmierci
 - karę 25 lat więzienia

MIEJSCA PAMIĘCI POZA WARSZAWĄ

Opracował: Marek Cieciora

Miejsca Pamięci, leżące poza granicami Warszawy, dotyczą wydarzeń na obszarze Obwodu VII „Obroża” – kryptonimy: „Koleba” (w ramach ZWZ-AK), „XXVII” (od 15 czerwca 1944 roku), „VII” (od 9 sierpnia 1944 roku), „Wrona”. Była to jednostka terytorialna Okręgu Warszawskiego Armii Krajowej, obejmująca teren powiatu warszawskiego, działająca w konspiracji w okresie okupacji niemieckiej w Polsce oraz walcząca w Powstaniu Warszawskim.

Dowódcami Obwodu byli:

- mjr Kazimierz Krzyżak „Bronisław” (od grudnia 1940 do października 1944 roku);
- mjr Edmund Krzywda-Rzewuski „Paweł” (październik 1944 roku);
- ppłk Roman Kłoczkowski „Grosz” (październik 1944 – styczeń 1945 roku).

Obwód działał od 1940 roku, obejmując zasięgiem teren ówczesnego powiatu warszawskiego, okalającego ze wszystkich stron Warszawę. Przez cały czas konspiracji dowódcą obwodu był mjr Kazimierz Krzyżak ps. „Bronisław”, „Kalwin”.

Obwód był podzielony na rejony:

- Rejon I – „Marianowo-Brzozów” – Legionowo – dowódca mjr Roman Kłoczkowski „Grosz”;
- Rejon II – „Celków” – Marki – dowódca mjr Henryk Okińczyc „Bill”;
- Rejon III – „Dęby” – Rembertów;
- Rejon IV – „Fromczyn” – Otwock – dowódcy: Mieczysław Sawicki „Maciej”, rtm. Edmund Grunwald „Jarema”, por. Antoni Dorożyński „Michał” i kpt. Stanisław Szulc „Kania”;
- Rejon V – „Gątyń” – Piaseczno – dowódca kpt. Marian Bródka-Kęsicki „Grzegorz”;
- Rejon VI – „Helenów” – Pruszków;
- Rejon VII – „Jelsk-Jaworzyn” – Ożarów Mazowiecki – dowódca mjr Edmund Grunwald „Jarema”;
- Rejon VIII – „Łęgów” – Młociny – dowódca kpt. Józef Krzyczkowski „Szymon”;
- Rejon IX – „Lubicz” – Warszawa.

Wiosną 1944 roku w obwodzie było zorganizowanych 176 plutonów liniowych, specjalistycznych i służb pomocniczych w liczbie ok. 10 tys. ludzi.

Zadania na wypadek wybuchu powstania

- Działania wojskowe uniemożliwiające Niemcom sprowadzenie posiłków dla garnizonu warszawskiego;
- organizacja i zabezpieczenie zaplecza powstania w postaci szpitali, miejsc zrzuć, zaopatrzenia stolicy w broń, organizacji obozów jenieckich itp.

Szlak bojowy podczas Powstania Warszawskiego

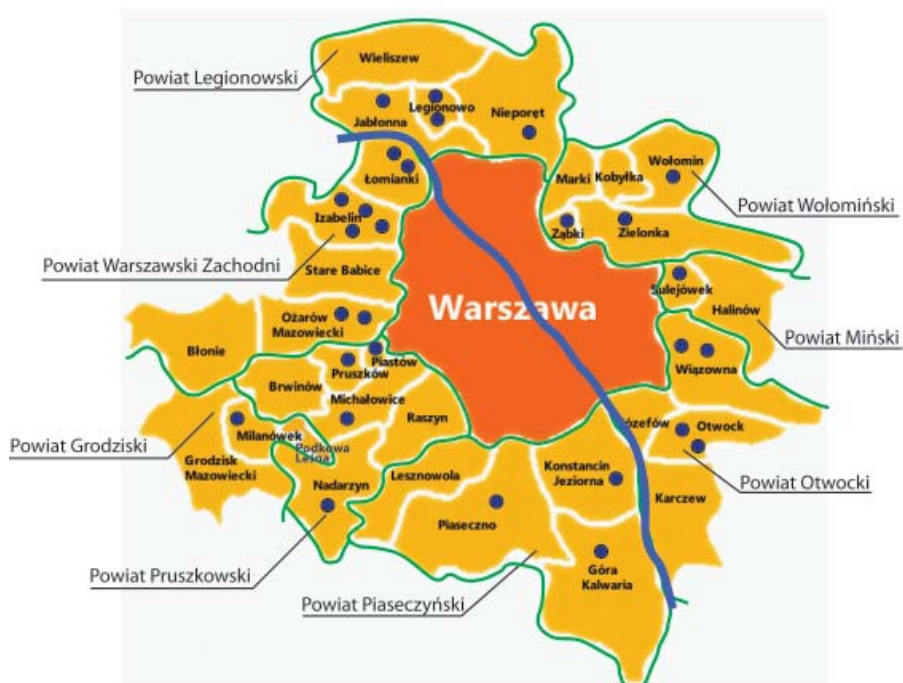
- W I Rejonie walki trwały przez kilka pierwszych dni sierpnia. Nie opanowano całego terenu i mjr „Grosz” wydał rozkaz powrotu do konspiracji. Część oddziałów skoncentrowano w okolicznych lasach. Dozbrojony batalion pod dowództwem por. Bolesława Szymkiewicza „Znicza” przepłynął się przez Wisłę i wziął udział w walkach Grupy „Kampinos”.
- W II Rejonie walki również trwały tylko przez kilka pierwszych dni sierpnia. Oddziały walczyły z miejscowym garnizonem niemieckim i współdziałały z pancerną czołówką Armii Czerwonej na odcinku Wołomin – Struga. Po wycofaniu się oddziałów radzieckich kontynuowanie walki stało się niemożliwe.
- W III Rejonie oddziały bojowe stawiały się na przewidziane miejsca koncentracji. Wobec dużego nasycenia terenu jednostkami niemieckimi nie rozwinięto planowanych akcji bojowych. Prowadzono działania wywiadowczo-rozpoznawcze i utrzymywano kontakt z VI Obwodem. Kilkunastoosobowa grupa żołnierzy, pod dowództwem pchor. Czesława Nalewajki ps. „Cimurak”, przepłynęła wpraw Wisłę i włączyła się do walki w Pułku „Baszta”.
- Rejon IV został, w wyniku ustabilizowania się frontu w rejonie Radości, podzielony na dwie części:
 - część północna znalazła się na bezpośrednim zapleczu skoncentrowanych sił niemieckich;
 - część południowa została oswobodzona przez oddziały radzieckie.
- W części północnej plutony powstańcze nie podjęły działań zbrojnych. W części południowej działania skierowano na pomoc nadciągającym żołnierzom 27. Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK. We wrześniu udzielano pomocy medycznej powstańcom ze Zgrupowania „Kryśka”, którym udało się przepłynąć z przyczółka czerniakowskiego na brzeg praski.
- Rejon V obejmował Lasy Chojnowskie, które stały się miejscem koncentracji zarówno jednostek „Obroży”, jak i oddziałów z Ochoty i Mokotowa, które nie wykonały zadań bojowych na własnym terenie. Dowódca Obwodu Ochota ppłk Mieczysław Sokołowski „Grzymała”, który wraz z jednostkami liniowymi wycofał się do Rejonu V, zdecydował o podjęciu natarcia na Wilanów w kierunku Sadyby, które miało na celu połączenie się z oddziałami walczącymi w Warszawie. Natarcie nie powiodło się. W Wilanowie poległ ppłk „Grzymała”. Na Sadybę przebiła się jedynie kompania dowodzona przez ppor. Stanisława Milczyńskiego ps. „Gryf”. Pozostałe pododdziały obwodu wycofały się w rejon Lasów Chojnowskich.
- Jednostki Rejonu VI skoncentrowały się w Lasach Sękocińskich, ale poza lokalnymi walkami nie podjęły większych działań bojowych. Wojskowa Służba Kobiet nawiązała łączność z dowództwem obwodu Śródmieście. Prowadzono też pomoc dla internowanych w Pruszkowie mieszkańców Warszawy i żołnierzy powstańczych.
- W Rejonie VII skoncentrowały się znaczne siły niemieckie. W Ożarowie stacjonował sztab gen. Ericha von dem Bacha. Uniemożliwiło to powstańcom podjęcie działań zbrojnych. Mjr „Jarema” sformował kompanię, która przeszła do Puszczy Kampinoskiej i podporządkowała się dowództwu Grupy „Kampinos”.
- Rejon VIII był terenem operacyjnym Grupy „Kampinos”.

Wiosną 1944 roku w obwodzie było zorganizowanych 176 plutonów liniowych, specjalistycznych i służb pomocniczych w liczbie ok. 10 tys. ludzi.

Źródło: https://pl.wikipedia.org/wiki/Obw%C3%B3d_Powiat_Warszawski_Armii_Krajowej

Nowe Miejsca Pamięci leżące poza granicami Warszawy zostały podane w poniższej tabeli oraz zilustrowane na poniższym rysunku.

Powiat	Gmina	Miejscowość	Kogo/czego dotyczy Miejsce Pamięci	Nr	Lp.
Grodziski	Milanówek	Milanówek	Magazyn broni AK Obwodu „Bażant”	161	1.
Legionowski	Jabłonna	Jabłonna	Mieczysław Stępnowski i Stanisław Felicki	162	2.
	Legionowo	Legionowo	Wanda Tomczyńska	163	3.
		Legionowo	Andrzej Paszkowski	164	4.
	Nieporęt	Nieporęt	Bronisław Tokaj	165	5.
Miński	Sulejówek	Sulejówek	Żołnierze AK, mieszkańcy Miłosny	166	6.
Otwocki	Otwock	Otwock	Apolinary Akajewicz i Ryszard Barański	167	7.
		Otwock	Komendanci IV Rejonu „Fromczyn” AK	168	8.
	Wiązowna	Malcanów	Lądowisko „Pierzyna”	169	9.
		Glinianka	Żołnierze AK Placówki „Mewa-Kamień”	170	10.
Piaseczyński	Góra Kalwaria	Góra Kalwaria	Mieszkańcy Góry Kalwarii zamordowani przez Niemców	171	11.
	Konstancin Jeziorna	Konstancin Jeziorna	Narodowe Siły Zbrojne	172	12.
	Piaseczno	Piaseczno	Włodzimierz Kozakiewicz	173	13.
Pruszkowski	Pruszków	Pruszków	Aresztowanie i proces 15 przywódców Polskiego Państwa Podziemnego	174	14.
	Nadarzyn	Nadarzyn	Karol Łoniewski	175	15.
	Michałowice	Pęcice	Mauzoleum Żołnierzy AK	176	16.
	Piastów	Piastów	Zbigniew Gęsicki	177	17.
Warszawski zachodni	Łomianki	Dziekanów Leśny	Załoga „Boeinga” B-17 G	178	18.
		Łomianki	Kompania Młodzieżowa	179	19.
	Izabelin	Laski	Józef Krzyczkowski	180	20.
		Izabelin	Jadwiga Sznajder i Zofia Raciborska	181	21.
		Truskaw	Bitwa z oddziałem RONA	182	22.
		Sieraków	Pomnik 5 Poległych Żołnierzy AK	183	23.
	Ożarów	Ożarów	Dworek Reicherów	184	24.
		Ożarów	Obóz przejściowy	185	25.
	Wołmiński	Wołomin	Radzymin	Obwód Radzymin	186
Zielonka		Ząbki	Ludwik i Halina Tulińscy	187	27.
		Zielonka	Pomnik Żołnierzy AK	188	28.

W każdym powiecie, poza jednym, znajdują się co najmniej dwa Miejsca Pamięci. Spośród nich po lewej stronie Wisły leży 16 miejsc.

POWIAT GRODZISKI

161. TABLICA: MAGAZYN BRONI AK OBWODU „BAŻANT”

*Monument
upamiętniający
wysadzenie magazynu
broni,
Milanówek „Lasek
Pondra” przy ul. Wojska
Polskiego*

Monument został odsłonięty 10 sierpnia 1999 roku. Pierwszej tablicy umieszczonej po wojnie, z tekstem ocenzurowanym przez władze komunistyczne, nie zaakceptowali akowcy. Była poświęcona żołnierzom bliżej niezidentyfikowanego „ruchu oporu”, według tekstu śmierć ponieśli „spaleni żywcem”.

Obwód Błonie Armii Krajowej

Jednostka terytorialna Służby Zwycięstwu Polski, Związku Walki Zbrojnej, a następnie Armii Krajowej. Operowała na terenie powiatu Błonie, z siedzibą w Grodzisku Mazowieckim. Obwód należał do Podokręgu Zachodniego w Obszarze Warszawskim AK. Kryptonimy: „Cietrzew”, „Bekas”, „Borsuk”, „Bażant”. Inna nazwa Obwód Grodzisk Mazowiecki.

Komendantami obwodu byli kolejno:

- mjr Wacław Ptaszyński „Walery” (od grudnia 1939 do lutego 1940 roku);
- mjr. dypl. Franciszek Jachieć „Roman” (od lutego do września 1940 roku);
- mjr Wacław Ptaszyński „Walery” (od września 1940 do stycznia 1941 roku);
- kpt./mjr Alojzy Mizera „Siwy”, „Leśny” (od stycznia 1941 do 13 grudnia 1944 roku);
- mjr Leopold Peszkowski „Lwowiak”, „Leopold” (od 14 grudnia 1944 do 19 stycznia 1945 roku).

Obwód składał się z ośrodków:

- Ośrodek Milanówek „Mielizna”, „Pszczola” – komendant por. Józef Perzyński „Józef” (od 1942 do 14 września 1944 roku), por. Stefan Heller „Sokół”;
- pluton 32 – dowódca ppor./por. Stefan Heller „Sokół”;
- pluton 52 (NOW) – dowódca ppor. Ryszard Csaky „Raczyński”;
- Ośrodek Grodzisk Mazowiecki „Gąbka”, „Osa”;
- Ośrodek Żyrdarów „Żaba”, „Komar” – komendant rtm./mjr Leopold Peszkowski „Lwowiak”, „Leopold”;

- Ośrodek Brwinów „Bąk”, „Mucha” – kpt. Edward Pycz-Pyczewski „Kurzawa”, „Edward”, „Stary”;
- Ośrodek Błonie „Bagno”, „Motyl”;
- Ośrodek Mszczonów „Mokradło”, „Chrabąszcz”.

Funkcjonowanie magazynu broni

Główny magazyn broni Obwodu „Bażant” Ośrodka „Mielizna” (istniało też kilka podręcznych magazynów broni) znajdował się w piwnicy niewykończonego domu krawca kpr. Tomasza Pondra ps. „Tomek”, który był zarazem magazynierem. Dom ten był położony w dawnej wsi Mały Chrzanów.

W magazynie gromadzono broń pochodzącą z różnych źródeł, m.in. ze zrzutów samolotowych przesyłanych do kraju przez Brytyjskie Ministerstwo Wojny i dokonywanych między Milanówkiem a Grodziskiem Mazowieckim. Jedno ze zrzutowisk znajdowało się na Solnicy pod Grodziskiem Mazowieckim. W odbieraniu zrzutów uczestniczyły m.in. 2 plutony AK z Milanówka – 32 i 52.

Obok głównego budynku – pozornie opuszczonego – gdzie mieścił się magazyn, w odległości ok. 20 m, na posesji znajdował się mały parterowy domek, w którego jednej izbie mieszkał Tomasz Ponder, a w drugiej magazynier sierż. Armii Krajowej Dionizy Rybiński ps. „Gładysz”, zwany popularnie w kręgach organizacji „Betką”. Przez izbę tego ostatniego przewijało się, zwłaszcza w okresach bezpośrednio po zrzutach, wielu konspiratorów przysyłanych ze swych ośrodków do Milanówka po odbiór broni, amunicji i innych „trefnych” materiałów.

Dobrze ustanowione zasady konspiracji pozwoliły ukryć ten ruch przed oczami sąsiadów i nic nie wskazywało na to, że magazyn zostanie kiedykolwiek ujawniony.

W magazynie segregowano zrzuty i przygotowywano ich ekspedycję do oddziałów. Niemcy nie wpadli na jego trop nawet po śledztwie przeprowadzonym po zbrojnym starciu z Polakami w pobliżu dworca kolejowego w Milanówku w dniu 29 lipca 1944 roku. Zginęli wówczas dowódca ośrodka „Mielizna” kpt. Zygmunt Dąbrowski „Bohdan” i szef oddziałów dywersyjnych por. Zbigniew Kowalski „Oskar”. Stało się to podczas próby odbicia aresztowanego przypadkowo w czasie łapanki na dworcu dowódcy Obwodu „Bażant” AK mjr. Alojzego Mizery ps. „Siwy”.

„Betka”, wykonując swoje obowiązki magazyniera, korzystał często z usług łącznika, którym był jego kuzyn, kilkunastoletni młodzieniec o mało zrównoważonych cechach charakteru. Już po wybuchu powstania w Warszawie „Betka” wysłał swego kuzyna – łącznika do Piotrkowa. W podróży tej, 9 sierpnia 1944 roku, młodzieniec został aresztowany przez Niemców. Został poddany śledztwu, którego nie wytrzymał, składając drobne zeznania na temat magazynu broni, w którym magazynierem był jego kuzyn.

Reakcja okupanta była natychmiastowa, żandarmeria i Gestapo przystąpiły do akcji. Do Milanówka skierowano silny oddział wyposażony między innymi w... działo. Otoczył on w nocy z 9 na 10 sierpnia posesję przy ul. Mały Chrzanów. Drogę wskazywał aresztowany łącznik.

Opanowanie magazynu broni

Nad ranem 10 sierpnia 1944 roku w domu Tomasza Pondra znajdowało się 5 żołnierzy AK:

- sierż. Dionizy Rybiński,
- sierż. Józef Sikorski ps. „Józef”, lat 44,

- plut. pchor. Jan Garstecki ps. „Robotnik”, lat 23,
- kpr. pchor. Bogusław Kołodziejski ps. „Rzewski”, lat 22,
- kpr. Tomasz Ponder „Tomek”, lat 32.

Niemcy zaskoczyli śpiącą obsługę magazynu, która do późnych godzin wieczornych wykonywała prace magazynowe. Obsługa, zgodnie ze stosowaną przez wiele miesięcy zasadą nadawania magazynowi „niewinnej” postaci spokojnego cywilnego domu, nie miała przy sobie broni.

Przed wtargnięciem na teren posesji Niemcy aresztowali zamieszkałego w pobliżu 81-letniego pułkownika w stanie spoczynku, dr. Franciszka Grodeckiego, co do którego uzyskali od „sypiącego” łącznika informacje, iż jest również zaangażowany w robocie konspiracyjnej i zna „Betkę” oraz jego funkcję.

Na dr. Grodeckiego Niemcy krzyczeli, parę razy go uderzyli. Żądali od niego, aby wydał załozde rozkaz poddania się. Spodziewali się walki. W pewnym momencie popchnęli dr. Grodeckiego w kierunku małego domku, on krzyknął co sił w gardle, aby Polacy się bronili. Na to Niemcy zareagowali strzałem w plecy, zabijając doktora. Spędzili następnie ludność z Chranowa i postawili naprzeciwko stojących karabin maszynowy. Krzyczeli, że jeśli załoga magazynu będzie się bronić, to rozstrzelają całą zgromadzoną ludność. Tymczasem od strony zgromadzonej ludności dochodziły krzyki i płacz. Wtedy niespodziewanie otworzyły się drzwi małego domku i wyszło 5 mężczyzn.

Gdy Niemcy zaczęli się nad nimi znęcać, gromadka okolicznych mieszkańców rzuciła się do ucieczki. Niemcom udało się zatrzymać tylko 4 osoby.

Po zajęciu magazynu Niemcy wynosili i ładowali na samochody piaty, karabiny, pistolety, granaty, materiał wybuchowy i zapalniki, mundury, koce, buty oraz liczne wydawnictwa. Tylko zasobniki zrzutowe nie interesowały żandarmów i zostały pozostawione w piwnicy.

Dionizego Rybińskiego, który był jednym z organizatorów Narodowej Organizacji Wojskowej w Milanówku, odłączono, a następnie przewieziono do więzienia w Radogoszcy, gdzie został zamordowany.

Pozostałych skrupowano drutem, po czym zabito strzałem w głowę. Ciała wrzucono do domku. Magazyn opróżniono, oblano benzyną, podpalono i wysadzono.

Niemcy, wysadzając budynek magazynu i podpalając domek mieszkalny, zamierzali prawdopodobnie zatrzeć ślady popełnionej zbrodni. Nie udało im się to. Gdy wkrótce po ich odjeździe na miejsce przybyli tłumnie mieszkańcy Milanówka i koledzy poległych, ujrzeli popalone trupy. Jeszcze tego samego dnia urządzono poległym pogrzeb.

Od tego czasu zalesiona posesja nazywana jest przez mieszkańców Milanówka La-skiem Pondra i honorowana jako miejsce pamięci narodowej.

Zdjęcia i filmy

Zdjęcia i filmy

Pierwsze 3 zdjęcia pochodzą ze strony:

http://www.tmm.net.pl/print_news_pref,55.html

Ppłk dr med. Franciszek Grodecki

Sierż. Dionizy Rybiński ps. „Betka”, „Gładzisz”

Plut. pchor. Jan Garstecki ps. „Robotnik”

Kolejne 3 zdjęcia pochodzą z publikacji *Tragiczny finał arsenału w Milanówku* – jej autorem jest Ryszard Witkowski ps. „Orliński”, który był członkiem załogi pełniącej rotacyjnie dyżury w magazynie broni. Tylko przypadek sprawił, że tego dnia dyżur nie przypadł na niego.

<http://www.tmm.net.pl/print,article,61,.html>

<http://www.1944.pl/fototeka/kolekcja/ryszard-witkowski-romuald-orlinski,26.html>

Fragment wysadzonego magazynu broni AK

Widok rumowiska wysadzonego magazynu broni AK

W ruinach spalonego domku mieszkalnego spalone zwłoki jednego z żołnierzy załogi magazynu

Mogiła zbiorowa pięciu tragicznie zmarłych żołnierzy: Jana Garsteckiego ps. „Robotnik”, dr Franciszka Grodeckiego, Bogusława Kołodziejskiego ps. „Rzewski”, Tomasza Pondra ps. „Tomek” oraz Józefa Sikorskiego ps. „Józef”, cmentarz parafialny w Milanówku.

<http://nieobecni.com.pl/index.php?s=grob&id=179102>

Obchody rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego w Milanówku (rok 2013)

<https://www.youtube.com/watch?v=uzM08Cylrg4&t=201s>

70. rocznica wybuchu Powstania Warszawskiego w Milanówku (rok 2014)

<https://www.youtube.com/watch?v=UIEuZVjix4Y>

Piśmiennictwo:

1. Tadeusz Sowiński, *Jedwabna konspiracja: ośrodek Milanówek „Mielizna” w strukturach Obwodu Błonie „Bażant” Armii Krajowej*, Warszawa 1988.
2. http://www.tmm.net.pl/print,news_pref,55.html
3. <http://wspolnypowiat.pl/publicystyka/historia-1939-1945/id/50>
4. <http://www.tmm.net.pl/print,article,67,.html>
5. <http://www.milanowekswjadwiga.pl/print,news,366.html>
6. http://www.milanowek.pl/aktualnosci.id_1416
7. http://bip.milanowek.pl/aktualnosci.id_2008.back_90
8. <https://www.google.pl/search?q=magazyn+broni+ba%C5%BCant+milan%C3%B3wek&sa=N&tbm=isch&tbo=u&source=univ&ved=0ahUKEwjGyYyocTUAhUGYpoKHdp7B4w4ChCw-BAgh&biw=1920&bih=1051>
9. <http://www.milanowek.pl/93,35>

Pytania testowe

1. Obwód AK „Bażant” wchodził w skład:
 - Obszaru Warszawskiego AK
 - Okręgu Łódzkiego AK
 - Okręgu Lubelskiego AK
2. Drugim komendantem Obwodu AK „Bażant” był:
 - mjr Wacław Ptaszyński „Walery”
 - mjr Leopold Peszkowski „Lwowiak”
 - mjr dypl. Franciszek Jachieć „Roman”
3. Magazyn broni Obwodu AK „Bażant” Ośrodka „Mielizna” znajdował się:
 - we wsi Mały Chrzanów
 - w Grodzisku
 - w Piastowie
4. Magazyn broni Obwodu AK „Bażant” Ośrodka „Mielizna” został rozbitý przez Niemców:
 - 10 sierpnia 1944 roku
 - 15 września 1943 roku
 - nigdy
5. W skład Obwodu AK „Bażant” wchodził:
 - Ośrodek Łowicz „Wataha”
 - Ośrodek Garwolin „Ułan”
 - Ośrodek Żyrardów „Żaba”

POWIAT LEGIONOWSKI

162. SKWER: MIECZYŚLAW STĘPNOWSKI I STANISŁAW FELICKI

Pomnik poległych w latach 1939–1945, skwer Mieczysława Stępnowskiego „Alfy” i Stanisława Felickiego „Skiby” w Jabłonie

Okoliczności i przebieg wydarzeń

W początkach czerwca 1943 r. miał miejsce lotniczy zrzut broni alianckiej, przeznaczonej w części dla pułku Armii Krajowej „Marianowo-Brzozów”. Broń tymczasowo zmagazynowano na torfowiskach pod Izabelinem, nieopodal Nieporętu.

16 czerwca 1943 roku dowództwo II batalionu w Jabłonie wysłało czteroosobową ekipę z zadaniem przetransportowania przydzielonego sprzętu z torfowiska. W skład ekipy wchodził: magazynier batalionu sierż. Jan Wiśniewski „Wilk”, woźnica kpr. sap. Piotr Purso „Delko” oraz – jako osłona transportu – dwóch podchorążych – Mieczysław Stępnowski „Alfa” i Stanisław Felicki „Skiba”. Broń i amunicję załadowano na furmankę. Nad ranem 17 czerwca 1943 roku, gdy wyjeżdżano na szosę pod Stanisławowem, natknęto się na oddział ekspedycji karnej nieprzyjaciela na 3 samochodach ciężarowych, którymi jechali żołnierze niemieccy ze stacjonującego w Legionowie Legionu Turkiestańskiego.

Oślaniający transport podchorążowie Stanisław Felicki „Skiba” i Mieczysław Stępnowski „Alfa” zaczęli się ostrzeliwać, wiedząc doskonale, że są skazani na śmierć. Polegli w walce, ale zdołali uratować kolegów, którzy odjechali bezpiecznie z transportem broni.

W niedzielę 20 czerwca zmobilizowano elewów konspiracyjnej Szkoły Podchorążych w celu przewiezienia broni do bezpieczniejszych magazynów. Osłonę akcji miał stanowić uzbrojony patrol pod dowództwem ppor. Jerzego Dudźca „Puchały”. W skład patrolu wchodził podchorążowie: Stefan Majewski „Warta”, Jerzy Dąbrowski „Lato” i Andrzej Zbierzchowski „Zerwikaptur”. Znaleźli się oni w środku obławy na sprawców rozbrojenia przez cywilów jednego z niemieckich żołnierzy i zostali aresztowani. „Warta” i „Lato” podczas przesłuchań zostali poddani okrutnym torturom i 25 czerwca 1943 roku rozstrzelani. „Zerwikaptura” udało się wykupić za znaczną sumę, dostarczoną przez rodzinę.

Dowództwo Armii Krajowej w uznaniu zasług poległych w czerwcu 1943 pchor. Mieczysława Stępnowskiego, Stanisława Felickiego, Jerzego Dąbrowskiego i Stefana Majewskiego pośmiertnie awansowało ich do stopni oficerskich i przyznało najwyższe odznaczenia bojowe – Srebrne Krzyże Virtuti Militari i Krzyże Walecznych.

Upamiętnienie akcji

Pamięć bohaterskiej akcji pod Stanisławowem była czczona jeszcze w czasie wojny. Już w pierwszym roku stanął tam brzozyowy krzyż, przed którym 17 czerwca 1944 roku przedelfilowali koledzy poległych bohaterów z podchorążówki. Krzyż, niszczony w czasach stalinowskich, został w roku 1956 zastąpiony, z inicjatywy por. Edwarda Dietricha „Ralfa”, bardziej trwałym pomnikiem (kamień i krzyż).

Zdjęcia

*Mieczysław Stępnowski „Alfa”,
Stanisław Felicki „Skiba”*

*Stefan Majewski „Warta”,
Jerzy Dąbrowski „Lato”*

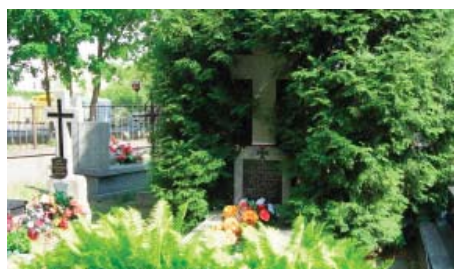
*Artykuł o bohaterach, który ukazał się
w prasie podziemnej w pierwszą rocznicę
ich śmierci*

*Nekrolog Mieczysława Stępnowskiego
i Stanisława Felickiego*

*Pamiętkowy kamień w miejscu śmierci
„Alfy” i „Skiby”, podchorążych I Rejonu VII
Obwodu „Obroza”*

*Grób Mieczysława Stępnowskiego
i Stanisława Felickiego na cmentarzu
w Jabłonie
[http://www.rowery.olsztyn.pl/wiki/miejsca/1945/
mazowieckie/jablonna](http://www.rowery.olsztyn.pl/wiki/miejsca/1945/mazowieckie/jablonna)*

Obelisk upamiętniający Jerzego Dąbrowskiego ps. „Lato” i Stefana Majewskiego ps. „Warta”, Legionowo, pl. Kościuszki

https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Legionowo_-_Obelisk_upamietniajacy_Jerzego_Dabrowskiego_ps_Lato_i_Stefana_Majewskiego_ps_Warta_na_Placu_Kosciuszki.jpg

Pomnik Armii Krajowej (Jabłonna, skwer AK przy budynku Urzędu Gminy)

<http://www.jablonna.pl/index.php?cmd=zawartosc&opt=pokaz&id=521&lang=>
http://www.ibprs.pl/ak_obroza_kampinos/771.html

Pomnik upamiętniający walkę żołnierzy 7. kompanii II batalionu w I Rejonie VII Obwodu AK „Obroża” na terenie Jabłonn i Legionowa. Obiekt został wzniesiony w 1991 roku, a w 1999 doposażony w stylizowany krzyż *Virtuti Militari* usytuowany na kracie ze stalowych prętów, zaś bryła pomnika przebudowana w formie barykady powstańczej. Ufundowany przez koło Światowego Związku Żołnierzy AK w Jabłonn i Urząd Gminy Jabłonna.

Uroczystości pod pomnikiem poległych w latach 1939–1945

Uroczystości pod pomnikiem poległych w latach 1939–1945

Piśmiennictwo:

1. Jacek Z. Sawicki, „Obroża” w konspiracji i Powstaniu Warszawskim, Warszawa 2002.
2. Andrzej Paszkowski, *Walczyli za wolność*, Koło nr 1 ŚŻŻAK w Legionowie, Legionowo 1977.
3. Bronisława Romanowska-Mazur, *Czas próby, historia legionowskich Kolumbów*, Legionowo 2014.
4. Materiały udostępnione przez Muzeum Historyczne w Legionowie do celów „Patriotycznej Gry Komunikacyjnej” organizowanej przez ZG ŚŻŻAK.

Pytania testowe

1. Gdzie tymczasowo zmagazynowano broń zrzutową w czerwcu 1943 roku?
 - o pod Wyszkowem
 - o w Izabelinie
 - o w Łomiankach
2. Podchorążowie Stanisław Felicki „Skiba” i Mieczysław Stępnowski „Alfa” zginęli podczas:
 - o walk na ul. Senatorskiej w Warszawie 17 sierpnia 1944 roku
 - o obrony transportu zrzutowej broni 17 czerwca 1943 roku pod Stanisławowem
 - o akcji sabotażowej na linii kolejowej pod Siedlcami 15 marca 1944 roku
3. Podchorążowie Stanisław Felicki „Skiba” i Mieczysław Stępnowski „Alfa” zostali pośmiertnie:
 - o awansowani przez prezydenta Lecha Kaczyńskiego do stopni majorów
 - o odznaczeni Krzyżami Srebrnymi Orderu Virtuti Militari
 - o upamiętnieni ustawionym w 2001 roku obeliskiem pamiątkowym w Ożarowie
4. Podchorąży Stanisław Felicki „Skiba” zginął w wieku:
 - o 19 lat
 - o 22 lat
 - o 25 lat
5. Podchorążowie Stanisław Felicki „Skiba” i Mieczysław Stępnowski „Alfa” zginęli podczas walki:
 - o z żołnierzami Wehrmachtu i Legionu Turkiestańskiego
 - o z funkcjonariuszami Werkschützu
 - o z żołnierzami z batalionu 5. Dywizji Pancernej SS „Viking”

163. TABLICA: WANDA TOMCZYŃSKA

Napis na tablicy:

Na tej posesji w domu rodziny Tomczyńskich w latach okupacji 1939-1944 mieściła się kancelaria sztabu 1 Rejonu Brzoźów VII Obwodu Obroza Okręgu Warszawskiego Armii Krajowej. Jej szefem była por. AK Wanda Tomczyńska ps. „Ala” 1910-1998 kurierka, komendantka WSK, uczestniczka walk powstańczych, więzień gestapo, nauczycielka tajnego nauczania, honorowa obywatelka miasta Legionowa. W hołdzie kombatanci Armii Krajowej, Szarych Szeregów, uczniowie, społeczeństwo Legionowa.

Tablica pamięci por. Wandy Tomczyńskiej ps. „Ala”, odsłonięta w 2. rocznicę śmierci – 17 września 2000 roku, ul. Jagiellońska 30, Legionowo

Okres przed II wojną światową

Urodziła się 25 marca 1910 roku w Warszawie. Przed wybuchem II wojny światowej ukończyła Wydział Filologii Polskiej na Uniwersytecie Warszawskim, uzyskując dyplom nauczycielski. Pracę pedagogiczną i dydaktyczną rozpoczęła w roku szkolnym 1938/1939 jako nauczycielka języka polskiego w znanym warszawskim Liceum im. Narcyzy Żmichowskiej.

Okres II wojny światowej

W czasie okupacji niemieckiej, w latach 1939–1942, organizowała i prowadziła komplety tajnego nauczania w Legionowie. Jednocześnie w oficjalnie istniejącej szkole handlowej organizowała nauczanie uzupełniające według programu przewidzianego dla gimnazjów i liceów ogólnokształcących zdelegalizowanych przez okupanta. Prowadziła tam lekcje języka polskiego i historii.

Niemal od pierwszych tygodni okupacji niemieckiej, bo już jesienią 1939 roku, podjęła działalność konspiracyjną w szeregach ZWZ-AK w Legionowie, wprowadzona tam przez por. Mieczysława Smereka „Czibora”. Przyjęła pseudonim „Ala”. Kolportowała biuletyny z nasłuchu radiowego.

W styczniu 1940 roku emisariusz z Warszawy, kpt. Tadeusz Perdyński „Tarnawa”, powierzył jej funkcję łączniczki między powstałym sztabem I Rejonu ZWZ-AK w Legionowie a sztabem VII Obwodu „Obroza”. Następnie prowadziła kancelarię sztabu I Rejonu, którego kolejnymi dowódcami byli: kpt. dr med. Franciszek Amałowicz „Tatar” i mjr Roman Kłoczkowski „Grosz”. Jednocześnie spełniała rolę skrzynki sztabowej „S”, wykonując pracę kurierki sztabu i pełniąc funkcję komendantki Wojskowej Służby Kobiet w I batalionie I Rejonu AK.

W godzinie „W” współdziałała z oddziałami pierwszej linii, nie zaprzestając pełnienia swych funkcji po ustaniu walk.

W październiku 1944 roku została aresztowana przez Gestapo i uwięziona w fortach Kazunia. Była przesłuchiwana w twierdzy Modlin, skąd udało się jej zbiec. Po miesiącu, w listopadzie 1944 roku, nawiązała kontakt z przebywającym ówczesnie w Pruszkowie ppłk. „Groszem” i prowadziła tam kancelarię sztabu nowo utworzonego Obwodu „Wrona”.

Okres po II wojnie światowej

W lutym 1945 roku Wanda Tomczyńska wróciła do Legionowa. Podjęła pracę polonistki w szkołach warszawskich: w Liceum im. Adama Mickiewicza, następnie w Liceum im. płk. Lisa-Kuli, gdzie jednym z jej uczniów był Jan Olszewski, przedwojenny mieszkaniec Legionowa i późniejszy premier Rządu RP.

W 1949 roku Wojskowa Komisja Weryfikacyjna Rządu RP na uchodźstwie w Londynie awansowała ją na stopień porucznika Armii Krajowej.

Wiele pracowała społecznie na rzecz Legionowa. W 1967 roku przeszła na emeryturę ze względu na stan zdrowia.

Opublikowała szereg artykułów o Wojskowej Służbie Kobiet w Legionowie, o tajnym gimnazjum i Liceum, jego nauczycielach i uczniach. Do ostatnich chwil swego życia utrzymywała kontakt ze środowiskiem kombatanckim AK i swoimi uczniami. Tak wspominał ją Ireneusz Kryszkiewicz, maturzysta rocznika 1954:

Porucznik AK Wanda Tomczyńska „Ala”, szef Kancelarii Sztabu I Rejonu, komendantka Wojskowej Służby Kobiet 1. Batalionu, więzień gestapo – przez swoich

uczniów z warszawskich liceów nazywana „*Telimeną*”. Swoje sukcesy zawodowe jako nauczyciela języka polskiego tłumaczyła w ten sposób: „*Może dlatego, że kochałam wielką polską literaturę i że Kocham uczyć, i sama cieszyłam się na te lekcje*”. Cieszyła się, że jej dawni uczniowie odwiedzali ją i mówiła, że nie ma dla nauczyciela większej radości, niż gdy żyje w pamięci swoich uczniów. Była pedagogiem wzbudzającym szacunek, respekt, dającym swoją postawą świadectwo przyjętym zasadom, co nie było łatwe w tamtych czasach. Odznaczała się poczuciem humoru, co bardzo miło wspominają jej uczniowie. Gdy przyszła choroba, spokojnie i bez skargi znosiła jej udrękę do końca. Już w szpitalu, na kilka dni przed śmiercią, powiedziała: „*W życiu zawsze trzeba robić to, co człowiek uważa za słuszne, stanowczo stać przy swoich przekonaniach, kiedy trzeba – milczeć, ale kiedy trzeba – mówić, bez względu na konsekwencje. Tak postępowałam i wiem, że słusznie*”.

W 1995 roku za całokształt zasług dla miasta Wanda Tomczyńska otrzymała tytuł Honorowego Obywatela Miasta Legionowa.

Za zasługi na polu oświaty, jak również za ofiarną pracę w konspiracji, została nagrodzona licznymi odznaczeniami cywilnymi i wojskowymi, m.in. Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski i dwukrotnie Krzyżem Walecznych.

Zmarła 17 września 1998 roku. Spoczywa na cmentarzu legionowskim.

Upamiętnienie

Inicjatorem i realizatorem znaku pamięci był Klub Pamięci Wandy Tomczyńskiej, kierowany przez jej uczennicę Bronisławę Romanowską-Mazur, zrzeszający byłych uczniów, kombatantów Armii Krajowej i „Szarych Szeregów” oraz bliskich współpracowników Pani Wandy. Projekt tablicy wykonała legionowska plastyczka Jolanta Drozd. Tekst wykuł w granitowej płycie artysta rzeźbiarz Marek Sarełto. Tablica od początku stanowiła nierozdzielny zespół z figurką Matki Bożej, z którą to figurką pani Wanda była za życia bardzo mocno uczuciowo związana.

Tablicę ufundowaną ze składek społeczeństwa (cegiełki) odślonięto w drugą rocznicę śmierci por. Wandy Tomczyńskiej, 17 września 2000 roku. W roku 2014 dokonano renowacji miejsca pamięci, nadając mu kształt obecny.

Zdjęcia

Wanda Tomczyńska.

Uroczystość pod tablicą poświęconą por. Wandzie Tomczyńskiej zorganizowana przez Fundację na rzecz Dzieci i Młodzieży im. Wandy Tomczyńskiej (17 września 2016 roku)

Piśmiennictwo:

1. Jacek Z. Sawicki, „Obroża” w konspiracji i Powstaniu Warszawskim, Warszawa 2002.
2. Andrzej Paszkowski, *Walczyli za wolność*, Koło nr 1 ŚZŻAK w Legionowie, Legionowo 1977.
3. Bronisława Romanowska-Mazur, *Czas próby, historia legionowskich Kolumbów*, Legionowo 2014.
4. Materiały udostępnione przez Muzeum Historyczne w Legionowie do celów „Patriotycznej Gry Komunikacyjnej” organizowanej przez ZG ŚZŻAK.

Pytania testowe

1. Przed wybuchem wojny Wanda Tomczyńska:
 - o studiowała na Wydziale Filologii Uniwersytetu Warszawskiego
 - o pracowała jako urzędniczka na poczcie w Warszawie
 - o pracowała w Pocztovej Kasie Oszczędności
2. Wanda Tomczyńska w latach 1939–1942 m.in.:
 - o została włączona do Komendy Głównej ZWZ
 - o organizowała Oddział V łączności KG ZWZ
 - o prowadziła tajne nauczanie w Legionowie
3. Po Powstaniu Warszawskim Wanda Tomczyńska w październiku 1944 roku:
 - o została aresztowana i uwięziona przez Gestapo
 - o trafiła do obozu przejściowego w Pruszkowie
 - o uniknęła represji niemieckich przeprawiając się przez Wisłę pod Modlinem
4. Po wojnie Wanda Tomczyńska:
 - o wstąpiła do organizacji NIE
 - o pracowała jako nauczycielka w Warszawie
 - o pracowała w Głównym Urzędzie Statystycznym
5. W 1949 roku Wanda Tomczyńska została:
 - o aresztowana przez funkcjonariuszy resortu Bezpieczeństwa Publicznego
 - o awansowana przez Komisję Rządu RP na uchodźstwie w Londynie do stopnia porucznika
 - o pracownikiem naukowym Uniwersytetu Poznańskiego

164. TABLICA: ANDRZEJ PASZKOWSKI

Tablica upamiętniająca Andrzeja Paszkowskiego, przy rondzie w Legionowie, u zbiegu ul. Kościuszki, Matejki i Krasińskiego

https://pl.wikipedia.org/wiki/Plik:Legionowo_-_Andrzej_Paszkowski_-_tablica_upamietniajaca.jpg

Andrzej Paszkowski ps. „Kord” (ur. 15 sierpnia 1923, zm. 4 maja 2003) – żołnierz Armii Krajowej, był współinicjatorem powstania pomnika Polski Walczącej na rondzie Armii Krajowej w Legionowie oraz przewodniczącym Komisji Historycznej Koła nr 1 im. ppłk. Edwarda Dietricha w Legionowie Okręgu Warszawa-Powiat Świątowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej.

Okres II wojny światowej

W 1942 roku ukończył Liceum Chemiczno-Ceramiczne w Warszawie.

Od roku 1940 zaangażowany w działalność niepodległościową w organizacji „Komenda Obrońców Polski”. Po akcji scaleniowej znalazł się w Armii Krajowej. W 1943 roku ukończył Szkołę Podchorążych Rezerwy Piechoty, zorganizowaną przez I Rejon „Marianowo-Brzozów” VII Obwodu „Obroża” Armii Krajowej.

Do rodziny Andrzeja Paszkowskiego należała posiadłość – legionowska Kozłówka. W domu państwa Paszkowskich odbywały się kursy tajnej podchorążówki, znajdowały tam schronienie osoby ukrywające się przed Niemcami.

Mieścił się tutaj także lokal dyspozycyjny dowództwa I Rejonu „Marianowo-Brzozów”, a w czasie Powstania Warszawskiego składnica meldunkowa radia „Orbis”.

Ze względów bezpieczeństwa Andrzej Paszkowski został przeniesiony do VII Rejonu „Jelsk” w VII Obwodzie „Obroża”, gdzie pełnił funkcję zastępcy dowódcy oddziału dywersji bojowej.

W Powstaniu Warszawskim był żołnierzem batalionu „Zemsta” Zgrupowania „Kampinos”, uczestniczył w bardzo ciężkich walkach podczas natarcia na Dworzec Gdański oraz w walkach w Sowiej Woli i pod Jaktorowem. Następnie w grupie por. Mieczysława Smereka ps. „Czcibor” przeszedł w rejon Gór Świętokrzyskich.

Od września 1944 roku w kompanii „Zemsta II” dowodzonej przez kpt. Stefana Matuszczyka ps. „Porawa” (wcześniej dowódcę oddziału „993/W” kontrwywiadu, a podczas powstania dowódcę kompanii „Zemsta” batalionu „Pięść”).

Po powstaniu działał w Piotrkowie Trybunalskim w organizacji NIE oraz Zrzeszeniu Wolność i Niezawisłość.

Podczas działań wojennych był ranny i kontuzjowany.

Okres po II wojnie światowej

Wyjechał na Ziemię Zachodnie, gdzie pracował w administracji. W latach 1946–1950 studiował na Wydziale Prawno-Ekonomicznym Uniwersytetu Łódzkiego, w 1957 roku uzyskał dyplom inżyniera na Wydziale Ceramicznym Akademii Górniczo-Hutniczej w Krakowie. W latach 1960–1972 prowadził Biuro Projektów i Studiów Przemysłu Ceramiki Budowlanej w Poznaniu. Autor licznych opracowań i publikacji naukowych. Doktor nauk technicznych, wykładowca AGH w Krakowie.

Działał na rzecz byłych żołnierzy Armii Krajowej oraz jej historii. Udzielał się społecznie w Świątowym Związku Żołnierzy Armii Krajowej, pełniąc funkcję wiceprezesa Koła nr 1 w Legionowie oraz prowadząc jego sekcję historyczną.

Andrzej Paszkowski był bardzo silnie związany z Legionowem. To dzięki niemu i jego rodzinie udało się uratować przed zniszczeniem najstarszy legionowski zabytek, willę Kozłówka, której rodzina Paszkowskich jest właścicielem od około 1920 roku. Tylko dzięki uporowi i konsekwencji Andrzeja Paszkowskiego Legionowo posiada ten cenny zabytek. Kilkadziesiątletnia dewastacja obiektu w czasach PRL, gdy właściciel pozbawiony był możliwości korzystania ze swego dziedzictwa, groziła unicestwieniem domu i parku. Ich dzisiejszy wygląd jest jego zasługą.

Publikował też wspomnienia o wydarzeniach i osobach znaczących dla walk niepodległościowych w I Rejonie „Marianowo-Brzozów” oraz organizował w mieście konferencje popularno-naukowe poświęcone tematyce Armii Krajowej.

Przyczynił się również do organizacji i fundowania miejsc pamięci na terenie I Rejonu, związanych z działalnością AK.

Przez ostatnie lata swego życia pracował intensywnie nad sporządzeniem wykazu uczestników walk Powstania Warszawskiego w I Rejonie. Do ostatnich dni aktualizował dane zamieszczone w wykazie zawierającym blisko tysiąc nazwisk. Współtworzył m.in. *Encyklopedię Powstania Warszawskiego*.

Opracowane książki:

- Edward Dietrich, Andrzej Paszkowski, *Zarys historii Polski Walczącej w latach 1939-1944 w Legionowie i okolicy. Wydarzenia i ślady pamięci*.
- Andrzej Paszkowski, *Walczyli za wolność. Uczestnicy walk Powstania Warszawskiego I Rejonu „Marianowo-Brzozów” VII Obwodu „Obroża” Okręgu Warszawskiego Armii Krajowej, Legionowo 1997*.

Andrzej Paszkowski otrzymał w 1999 roku tytuł Honorowego Obywatela Miasta Legionowa. Zmarł w roku 2003. Pochowany na warszawskim Cmentarzu Powązkowskim.

Ordery i odznaczenia

- Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski
- Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
- Krzyż Walecznych
- Krzyż Armii Krajowej
- Warszawski Krzyż Powstańczy
- Krzyż Partyzancki
- Odznaka Weterana Walk o Niepodległość

Zdjęcia

Andrzej Paszkowski

<http://legionowodlakazdego.blogspot.com/p/honorowi-obywatele-miasta.html>

*Rondo im. Andrzeja Paszkowskiego
w Legionowie, u zbiegu ul. Kościuszki,
Matejki i Krasińskiego*

http://tustolica.pl/rondo-andrzeja-paszowskiego-kim-byl-patron_62464

Odślonięcie tablicy pamiątkowej

Pomnik Polski Walczącej w Legionowie

Willa Kozłówka

<http://www.zorrrp.org/dzialalnosc-zorrrp/182-tablica-pamici-a-paszковского-w-legionowie>

Piśmiennictwo:

1. Jacek Z. Sawicki, „Obroza” w konspiracji i Powstaniu Warszawskim, Warszawa 2002.
2. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/andrzej-paszkowski,33520.html>
3. Bronisława Romanowska-Mazur, *Czas próby, historia legionowskich Kolumbów*, Legionowo 2014.
4. Materiały udostępnione przez Muzeum Historyczne w Legionowie do celów „Patriotycznej Gry Komunikacyjnej” organizowanej przez ZG SZŻAK.

Pytania testowe

1. Andrzej Paszkowski w 1940 roku:
 - o zaangażował się w konspiracyjnej organizacji niepodległościowej „Komenda Obrońców Polski”
 - o wstąpił do organizacji „Miecz i Pług”
 - o zorganizował komórkę „Tajnej Organizacji Wojskowej” w Łowiczu
2. Andrzej Paszkowski w 1943 roku:
 - o był dowódcą komórki osłaniającej tajną drukarnię przy ul. Żelaznej 5
 - o zorganizował kurs doskonalenia dla podoficerów NSZ
 - o ukończył Szkołę Podchorążych Rezerwy Piechoty
3. Andrzej Paszkowski po Powstaniu Warszawskim:
 - o został w styczniu 1945 roku aresztowany przez funkcjonariuszy resortu Bezpieczeństwa Publicznego
 - o przeszedł w rejon Gór Świętokrzyskich
 - o trafił do niemieckiego obozu jenieckiego Murnau
4. Po zakończeniu wojny Andrzej Paszkowski:
 - o został zesłany do obozu w Riazaniu
 - o studiował na Uniwersytecie Łódzkim
 - o do 1957 roku był więziony w Rawiczu
5. We wrześniu 1944 roku Andrzej Paszkowski walczył:
 - o w kompanii „Zemsta II”
 - o w kompanii „Olza” Zgrupowania Pułku Baszta
 - o w 104. Kompanii Syndykalistów

165. TABLICA: BRONISŁAW TOKAJ

Grób Bronisława Tokaja na cmentarzu w Nieporęcie

<http://gazetapowiatowa.pl/wiadomosci/pamieci-powstancow/>

Okres przed II wojną światową

Bronisław Tokaj urodził się 7 września 1901 roku. Był synem chłopa ze wsi Łbiska w ówczesnym powiecie grójeckim. Miał dziesięcioro rodzeństwa. W 1916 roku ukończył miejscową jednoklasówkę. Następnie rozpoczął naukę w Gimnazjum w Grójcu. Od 1922 roku uczył się w Państwowym Seminarium Nauczycielskim w Ursynowie.

W 1924 roku ukończył je jako stypendysta. Podczas nauki był aktywnym działaczem harcerskim.

Po otrzymaniu dyplomu nauczycielskiego wyjechał do Wilna, gdzie podjął pracę jako nauczyciel w miejscowej szkole. Jednocześnie był działaczem społeczno-młodzieżowym.

Prowadził 5. Wileńską Drużynę Harcerską im. Jana Kozińskiego, oddział PCK, redagował pismo pt. „Dziecko Polskie”.

Równoległe z pracą społeczno-zawodową podjął studia. Początkowo ukończył roczny Wyższy Kurs Nauczycielski, następnie liczne kursy doskonalące. Ukończył dwuletnie Studium Pracy Społeczno-Oświatowej.

W 1934 roku rozpoczął pracę w 7-klasowej Szkole Podstawowej w Nieporęcie jako kierownik placówki. Tu również pracował społecznie.

Działał w samorządzie gminnym, spółdzielczości, miejscowym oddziale ZNP i w harcerstwie.

W 1937 roku brał aktywny udział w strajku nauczycielskim.

Okres II wojny światowej

W 1939 roku uczestniczył jako ochotnik w obronie Warszawy. Po kapitulacji wrócił do Nieporętu. Wkrótce nawiązał kontakty z osobami, które gromadziły wokół siebie przekonanych o potrzebie dalszej nieustającej walki z okupantem. Poza tym prowadził tajne nauczanie.

Wrzesień 1939 roku i lata okupacji zahamowały i zniszczyły dorobek społeczności gminnej. Działalność konspiracyjna rozpoczęła się w Nieporęcie wkrótce po zakończeniu kampanii wrześniowej.

Już wiosną 1940 roku, w oparciu o system organizacyjny Związku Walki Zbrojnej, na terenie gminy powstał III batalion wchodzący w skład pułku legionowskiego o kryptonimie „Folwark Marianowo”.

Batalion był dowodzony przez ppor. Tokaja (ps. „Woźny III”, a potem „Bolesław III” i „Bogdan”), składał się z oddziałów obejmujących swym działaniem całą gminę.

III batalion

Batalion wchodził w skład pułku „Marianowo-Brzozów” I Rejonu VII Obwodu „Obroza” Okręgu Warszawskiego Armii Krajowej. Komendantem pułku był mjr/ppłk Roman Kłoczkowski „Grosz”.

Dowódca batalionu – por. rez. Bronisław Tokaj „Bogdan”.

Ważnym zadaniem batalionu była obstawa terenu zrutowiska o kryptonimie „Koc”, na którym z samolotów z Londynu lądowali spadochroniarze „Cichociemni”, a także pojemniki z bronią i zaopatrzeniem oraz dalszy transport ludzi i ładunku do miejsc przeznaczenia (najczęściej do Warszawy, a raz do Legionowa).

Do III batalionu należały 3 kompanie z punktami dowodzenia w Nieporęcie, Zegrzu i Poniatowie.

8. kompania – ppor. rez. Władysław Danielewicz „Oko”

- pluton 722 – kpr. pchor. rez. Stanisław Piotrowski „Mars”
- pluton 723 – por. Stefan Regulski „Niedźwiedź”
- pluton 724 – ppor. rez. Jan Głuszczyński „Dąb”
- pluton 725 – ppor. NN „Prymus”

9. kompania – ppor. rez. Eugeniusz Służewski „War”

- pluton 726 – ppor. rez. NN „Likurg”

- pluton 727 – sierż. Antoni Szyperek „Żubr”
- pluton 728 – sierż. rez. Stanisław Zajac „Czarny”
- pluton 729 – sierż. pchor. NN „Burza”
- 10. kompania – ppor. Stanisław Krupiński „Dabóg”
- pluton 730 – plut. pchor. Stefan Stefańczyk „Czajka”
- pluton 731 – ppor. Bolesław Baczewski „Bolesław”
- pluton 732 – ppor. Stanisław Janicki „Rafał”
- pluton 733 – kpr. pchor. Mieczysław Łabęda „Sęp”

Plutony bezpośrednio podległe komendantowi I Rejonu:

- pluton saperów 734 – chor. st. st. sap. Kościelak „Zagłoba”
- pluton łączności 735 – st. sierż. Stanisław Szpunar „Robak”

Na wiosnę 1944 roku odbyły się u dowódcy pułku w Legionowie 2 odprawy, na których podano szczegółowy plan, co każdy oddział ma zrobić jako przygotowanie do godziny „W” i w chwili jej rozpoczęcia.

Plany przygotowane były systemem wojskowym, a więc 1. dzień przed godz. „W”, 2. dzień przed godz. „W”, 3. dzień itd. Zadaniem III batalionu było zajęcie ważniejszych punktów na jego terenie, kompania z Poniatowa miała opanować Zegrze.

1 sierpnia 1944 roku 9. Kompania (z III batalionu) opanowała koszarę w Beniaminowie i obóz jeńców radzieckich, natomiast kompania 10. zdołała zniszczyć część zbiorników benzyny w Zegrzu, ponosząc znaczne straty.

W pierwszych dniach sierpnia utworzona została w Lasach Nieporęckich wydzielona placówka. Jej dowódcą był por. Konstanty Radziwiłł ps. „Korab”, właściciel majątku w Zegrzu, wysiedlony z rodziną przez Niemców i osiadły w leśniczówce Arciechów niedaleko Nieporętu. Poprzednio pełnił on funkcję kwatermistrza w sztabie batalionu.

W nocy z 16 na 17 sierpnia batalion wziął udział w koncentrycznym ataku na peryferie Warszawy, wykonanym przez wszystkie pułki otaczające stolicę. Akcja służyła stworzeniu zamieszania i ułatwieniu posiłkom z Kampinosu przedostania się do miasta. Celem ataku batalionu było Bródno.

19 sierpnia rano, najwyraźniej na skutek donosu, Niemcy uderzyli przeważającymi siłami na placówkę leśną batalionu. W osadzie, w której znajdowała się kwatera, został tylko sztab i kilku ludzi, reszta szeregowych była na szczęście ukryta głębiej w lesie. Ujętych w osadzie oraz większość mężczyzn z pomiędzy stałych jej mieszkańców, razem kilkunastu ludzi, Niemcy rozstrzelali. Dowódca placówki Radziwiłł został aresztowany, zabrany do Zegrza i następnie rozstrzelany.

Niemcy zamordowali też tego dnia w lesie koło Nieporętu 11 mężczyzn, w tym przywiezionych z Zegrza Adama i Tadeusza Grocholskich oraz Władysława Danielewicza. Kilka dni później zostali pochowani na cmentarzu w Nieporęciu we wspólnej mogile.

Wobec koncentracji sił niemieckich szykujących się do obrony przed nacierającą ofensywą sowiecką i groźbą pacyfikacji całych wsi, dowódca III batalionu por. Tokaj, zgodnie z rozkazem ppłk. „Grosza”, zdemobilizował pozostałe jeszcze oddziały, nakazując żołnierzom powrót do konspiracji.

Okres po II wojnie światowej

Po wojnie Bronisław Tokaj uzyskał wyższe wykształcenie pedagogiczne i równoległe z pracą nauczycielską zajmował się oświatą pozaszkolną. Pracował w Kuratorium Łódzkim, organizował liceum pedagogiczne, a następnie gimnazjum i szkołę ćwiczeń oraz dwa internaty dla młodzieży w Kutnie. Pełnił też funkcję dyrektora w liceum pedago-

gicznym w Tomaszowie Mazowieckim, a potem w liceum ogólnokształcącym w Łodzi. W 1947 roku powołany został do Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego. W roku 1949 przeszedł do pracy w Związku Zakładów Doskonalenia Rzemiosł.

Po 13 latach pracy z związku został zwolniony. Rozpoczął pracę w Instytucie Organizacji i Mechanizacji Budownictwa jako kierownik pracowni metodyczno-programowej, skąd po zawale przeszedł na rentę 1 września 1967 roku.

Po rekonwalescencji pracował dalej, choć już na pół etatu, jako nauczyciel w Technikum Odzieżowym dla Pracujących.

Zmarł 24 stycznia 1971 roku w Warszawie. Zdając sobie sprawę z krytycznego stanu swego zdrowia, wyraził wolę, aby pochowano go obok jego chłopców na cmentarzu w Nieporęcie.

Wrócił więc Bronisław Tokaj do swego Nieporętu, do swoich żołnierzy, także uczniów i uczennic. W uznaniu zasług bojowych, pedagogicznych i społecznych został awansowany do stopnia kapitana.

Imieniem Bronisława Tokaja nazwano Szkołę Podstawową w Nieporęcie.

Uzupełnienia

Na cmentarzu w Nieporęcie znajduje się także grób ppor. rez. Władysława Danielewicz ps. „Oko” – dowódcy 8. kompanii III batalionu.

W barokowym kościele, przy którym znajduje się cmentarz, zobaczyć można tablicę poświęconą żołnierzom III batalionu AK z Nieporętu.

Na budynku Zespołu Szkół Zawodowych przy ul. Targowej 73 A w Legionowie znajduje się tablica metalowa z wrytym napisem i wizerunkiem Jerzego Siwińskiego (1906–1944). Upamiętnia zasłużonego pedagoga i dyrektora Szkoły Handlowej, kierującego tajnym nauczaniem w zakresie gimnazjum i liceum ogólnokształcącego w latach 1940–1944 w Legionowie. Jerzy Siwiński od 1940 roku był żołnierzem AK, a od 1942 roku zastępcą komendanta Kadry Obywatelskiej I Rejonu Obwodu „Obroża”. W czasie Powstania Warszawskiego został aresztowany i rozstrzelany przez Niemców. Tablicę odsłonięto 22 kwietnia 1995 roku.

Aresztowanego por. Konstantego Radziwiłła przewieziono do szkoły do Nieporętu i tam przesłuchano. Jego ciało nosiło ślady pobicia, a na szyi powieszono mu tabliczkę z napisem *Polski księżę-polski bandyta*. 14 września 1944 roku został zamordowany na terenie koszar w Zegrzu. W maju 1969 roku, w trakcie przebudowy strzelnicy znajdującej się na terenie koszar Oficerskiej Szkoły Łączności w Zegrzu, odkryto szkielet człowieka. Wrzucony do wąskiego dołu, był skręcony, a ręce i nogi miał spętane drutem kolczastym. Szkielet złożono do drewnianej skrzyni i zamknięto w magazynie uzbrojenia Oficerskiej Szkoły Łączności, po czym powiadomiono Polski Czerwony Krzyż. Komisja, która przybyła do jednostki, po kilku dniach zabrała szkielet. Księżna Maria udała się do zakładu i rozpoznała męża. Pogrzeb, w którym uczestniczyła wdowa, liczna rodzina i przyjaciele, odbył się w Serocku. Księżę został pośmiertnie odznaczony Krzyżem Walecznych, Medalem Wojska Polskiego i Krzyżem Armii Krajowej, Warszawskim Krzyżem Powstańcym oraz Medalem „Za udział w Wojnie Obronnej 1939 roku”. W 2013 roku, staraniem członków Koła nr 1 w Legionowie Światowego Związku Żołnierzy AK I Rejonu VII Obwodu „Obroża” Minister Obrony Narodowej awansował por. Konstantego Mikołaja Radziwiłła na stopień majora.

<http://zalewzegrzynski.blogspot.com/2012/07/tragiczny-sierpien-1944r-w-wieliszewie.html>

Zdjęcia

Portret

Kolejne zdjęcia pochodzą ze strony:
<http://jarmark24.pl/nasi-patroni-zolnierz-i-nauczyciel-bronislaw-tokaj-bialo-czerwone-choinki-czesc-iii/>

Zostały udostępnione przez dzieci Bronisława Tokaja: córki Alicję i Elżbietę oraz syna Antoniego.

Z uczniami – przed wojną

Bronisław Tokaj w środku. Jego żona (druga od lewej) trzyma kwiaty – zdjęcie przedwojenne z Nieporętu

Z żoną

Bronisław Tokaj (rok 1953)

Bronisław Tokaj (rok 1963)

Zdjęcie z córkami, Ala ma 6 lat, a Ela – 3 lata (rok 1942)

Szkoła Podstawowa im. Bronisława Tokaja

Piśmiennictwo:

1. Jacek Z. Sawicki, „Obroza” w konspiracji i Powstaniu Warszawskim, Warszawa 2002.
2. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/andrzej-paszkowski,33520.html>
3. Bronisława Romanowska-Mazur, *Czas próby, historia legionowskich Kolumbów*, Legionowo 2014.
4. Materiały udostępnione przez Muzeum Historyczne w Legionowie do celów „Patriotycznej Gry Komunikacyjnej” organizowanej przez ZG ŚŻŻAK.
5. <http://www.genealogia.okiem.pl/forum/viewtopic.php?f=146&t=7200&hilit=So%C5%82tan%2A>
6. http://www.szpzl-zegrze.waw.pl/pdf/publikacje/k33/33_2.pdf
7. <https://opencaching.pl/viewcache.php?wp=OP8E5B>
8. <http://docplayer.pl/40734689-Legionowo-marki-rejony-i-i-ii-vii-obwodu-ak-obroza.html>
9. <http://www.1944.pl/archiwum-historii-mowionej/jan-gerzy-lebiedowski,1922.html>

Pytania testowe

1. Bronisław Tokaj w kampanii wrześniowej:
 - brał ochotniczo udział w obronie Warszawy
 - wstąpił do Batalionu Obrony Narodowej „Świecie”
 - wziął udział w bitwie nad Bzurą w szeregach 65. Pułku Piechoty
2. Powstały wiosną 1940 roku w Nieporęcie batalion ZWZ należał do pułku o kryptonimie:
 - „Folwark Marianowo”
 - „Warta 5”
 - „Lech”
3. Bronisław Tokaj nosił m.in. pseudonim:
 - „Kmicic”
 - „Gryf 2”
 - „Woźny III”
4. Po wojnie Bronisław Tokaj był:
 - w latach 1947–1951 więziony przez NKWD
 - organizował szkoły w Łodzi, Kutnie i Tomaszowie Mazowieckim
 - wyemigrował do Australii
5. Przed wojną Bronisław Tokaj był:
 - leśnikiem w województwie nowogródzkim
 - pracownikiem administracji lokalnej we Lwowie
 - nauczycielem i harcerzem w Wilnie

POWIAT MIŃSKI

166. POMNIK: ŻOŁNIERZOM BATALIONU „ZOŚKA”

Pomnik ku pamięci poległych żołnierzy batalionu „Zośka” związanych z Miłosną i Sulejówkiem oraz mieszkańców Miłosny i Sulejówka, skwer Powstańców Warszawy w Sulejówku

<http://www.polskaniezwykla.pl/web/place/25851,sulejowek-pomnik-zolnierzom-batalionu-zoska.html>

Pomnik został odsłonięty w 1990 roku. Na lewej części muru wymienione są nazwiska 7 żołnierzy.

Batalion „Zośka”

Batalion składał się przede wszystkim z członków Szarych Szeregów, konspiracyjnego Związku Harcerstwa Polskiego, dowódcą batalionu był Ryszard Białous „Jerzy”.

Batalion został utworzony pod koniec sierpnia 1943 roku i przyjął nazwę „Zośka” dla upamiętnienia postaci dowódcy warszawskich Grup Szturmowych Tadeusza Zawadzkiego „Zośki” (poległego w akcji na posterunek graniczny w Sieczkach).

Przez pewien czas w składzie osobowym batalionu „Zośka” podawano jako jego 3. kompanię, wydzieloną już od 1 sierpnia 1943 roku, jednostkę specjalną „Agat” („Pegaz” – „Parasol”) ze względu na jej podległość po linii harcerskiej Głównej Kwaterze Szarych Szeregów. Tuż przed powstaniem uzupełniono batalion do pełnego stanu 3. kompanii (ok. 366 osób).

Batalion w olbrzymiej większości składał się z podchorążych. Żołnierze batalionu „Zośka” brali udział w akcjach dywersyjno-sabotażowych, m.in. mających na celu niszczenie kolejowego transportu Wehrmachtu zaopatrującego front wschodni.

W Powstaniu Warszawskim batalion „Zośka” walczył w Zgrupowaniu AK „Radość” na Woli i Starym Mieście, skąd kompania „Rudy”, dowodzona przez Andrzeja Romockiego ps. „Morro”, jako jedyna spośród załogi staromiejskiej przebiła się do Śródmieścia przez placówki niemieckie w Ogrodzie Saskim. W czasie walk na Czerniakowie i Mokotowie batalion „Zośka” został połączony z równie zdziesiątkowanym batalionem „Parasol”.

Kompania „Rudy” została uznana przez dowództwo AK za najlepszą spośród 40-tysięcznej załogi żołnierzy walczących w Powstaniu Warszawskim. Za walki w powstaniu Naczelny Wódz odznaczył batalion „Zośka” Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego *Viruti Militari*.

Żołnierze batalionu „Zośka” wymienieni na pomniku

sierż. Roman Krzemiński ps. „Krepy”

(ur. 30 czerwca w Miłosnej, zm. 30 sierpnia 1944)

Przed wojną harcerz 80. Drużyny Harcerskiej im. Jędrzeja Śniadeckiego.
Konspiracja: Kedyw Komendy Głównej Armii Krajowej – Brygada Dywersyjna „Broda 53” – batalion „Zośka” – 2. kompania „Rudy” – 3. pluton „Felek”.
Powstanie: Zgrupowanie „Radosław” – Brygada Dywersyjna „Broda 53” – batalion „Zośka” – 2. kompania „Rudy” – 3. pluton „Felek”, szlak bojowy: Wola – Stare Miasto.
Poległ w walkach w rejonie ul. Bielańskiej na Starym Mieście, podczas próby przebicia się do Śródmieścia. Pochowany wraz z Barbarą Zmysłowską ps. „Beata” w kwaterach żołnierzy i sanitariuszek batalionu „Zośka” na Powązkach Wojskowych w Warszawie.
Dwukrotnie odznaczony Krzyżem Walecznych.
Grób: Cmentarz Wojskowy na Powązkach, kwatera batalionu Parasol I–3.
Wymieniony na Murze Pamięci: kolumna 186, miejsce 29.

plut. Władysław Walecki ps. „Gruby”, lat 20

3. kompania „Felek”. Poległ 26 września 1943 roku w akcji „Wilanów”.
Pochowany na Cmentarzu Wilanowskim razem z kapralem Zygmuntem Wejrzanowskim „Smukłym”. Po kilku dniach na grobie pojawiła się tabliczka z pseudonimami „Gruby” i „Smukły”.
Po wojnie koledzy z „Zośki” przenieśli ich na kwaterę batalionu na Powązkach, kwatera batalionu Parasol VI–3.
Odznaczony pośmiertnie Krzyżem Walecznych.

plut. Jerzy Zastawny ps. „Pręgus”

(ur. 10 kwietnia 1925, zm. 18 sierpnia 1944)

Konspiracja: Kedyw Komendy Głównej Armii Krajowej – Brygada Dywersyjna „Broda 53” – batalion „Zośka” – 2. kompania „Rudy” – 3. pluton „Felek”.
Powstanie: Zgrupowanie „Radosław” – Brygada Dywersyjna „Broda 53” – batalion „Zośka” – 2. kompania „Rudy” – 3. pluton „Felek”, szlak bojowy: Wola – Stare Miasto.
Brał udział m.in. w odbiciu Gęsiówki, zdobył bunkier, wrzucając 3 granaty, w tym 1 gamon przeciwzołgowy, został ranny.
Poległ podczas bombardowania w szpitalu polowym przy ul. Miodowej 23.
Pochowany na cmentarzu w Sulejówku-Miłosnej (główna aleja, niedaleko grobu Nieznanych Żołnierzy – po prawej stronie alei).
Odznaczony Krzyżem Walecznych.
Wymieniony na Murze Pamięci: kolumna 184, pozycja 66.

kpr. Zbigniew Araszkiwicz ps. „Szary”

(ur. 24 października 1925 w Warszawie, zm. 23 sierpnia 1944)

Powstanie: Zgrupowanie „Radosław” – Brygada Dywersyjna „Broda 53” – batalion „Zośka” – 1. kompania „Maciek” – 4. pluton, szlak bojowy: Wola – Stare Miasto.
Poległ 23 sierpnia 1944 roku na ul. Freta 10, w kościele św. Jacka.

Brat-bliźniak kaprała „Świta” – również żołnierza batalionu „Zośka”, poległego 9 sierpnia 1944 roku na Woli.

Wymieniony na Murze Pamięci: kolumna 178, miejsce 1.

Grób: Cmentarz Wojskowy na Powązkach, kwatera batalionu Parasol I–5

kpr. Zdzisław Araszkiwicz ps. „Świt”

(ur. 24 października 1925 w Warszawie, zm. 9 sierpnia 1944)

Powstanie: Zgrupowanie „Radosław” – Brygada Dywersyjna „Broda 53” – batalion „Zośka” – 1. kompania „Maciek” – 4. pluton, szlak bojowy: Wola – Stare Miasto.

Poległ 9 sierpnia 1944 roku na ul. Freta 10, w kościele św. Jacka.

Brat-bliźniak kaprała „Szarego”, również żołnierza batalionu „Zośka”, poległego 23 sierpnia 1944 roku na Starym Mieście.

Wymieniony na Murze Pamięci: kolumna 178, miejsce 2.

Grób: Cmentarz Wojskowy na Powązkach: kwatera batalionu Parasol I–5.

st. strz. Ryszard Flanc ps. „Bartek” i st. strz. Kazimierz Szczęsny ps. „Kuc”

Stanisław Sieradzki

Stanisław Sieradzki urodził się 14 września 1921 roku w Łowie koło Działdowa. W czasie wojny znalazł się w Warszawie. Złożył przysięgę w Szarych Szeregach i przyjął pseudonim „Świt”. W 1943 roku, po utworzeniu batalionu „Zośka”, został jego żołnierzem. W Powstaniu Warszawskim przeszedł szlak bojowy od Woli przez Stare Miasto na Czerniaków. Dowodził sekcją karabinu maszynowego, w której skład wchodził chłopcy z Miłosny. Cudem uszedł śmierci, przetrwał gehenną ewakuacji kanałami, z przyczółka na Czerniakowie ciężko ranny przepłynął łodzią na Pragę. W wigilię Bożego Narodzenia 1944 roku pierwszy raz dotarł do Miłosny, aby rodziców swego przyjaciela Jurka Zastawnego ps. „Pręgus” powiadomić o jego powstańczej śmierci.

Po wojnie Stanisław Sieradzki doświadczył tragicznych losów pokolenia Armii Krajowej. W styczniu 1949 roku został aresztowany. Otrzymał najpierw wyrok 10 lat więzienia, a potem karę śmierci, zamienioną w wyniku amnestii na 15 lat, o czym nie wiedział. W więzieniach spędził 8 lat, wyszedł w listopadzie 1956 roku, został uniewinniony i zrehabilitowany. Przez rok przebywał w szpitalu, a w 1958 roku podjął pracę jako księgowy, z wymuszonym losem opóźnieniem założył rodzinę. Dochował się dwojga dzieci.

Od początku lat 60. „Świt” stał się filarem środowiska byłych żołnierzy batalionu „Zośka”. Jego odrodzoną pasją stało się harcerstwo.

Z Sulejówkiem związał się na trwałe w 1971 roku, gdy pierwsza z jednostek harcerskich – szczerp przy Szkole Podstawowej nr 4 przy ul. Narutowicza w Miłosnej – postanowiła przyjąć imię Andrzeja Romockiego ps. „Morro”, powstańczego dowódcy „Śwista”. Po powstaniu w 1975 roku Hufca ZHP Sulejówek zainicjował ufundowanie przez „zośkowców” sztandaru. Hufiec przyjął 16 stycznia 1977 roku imię batalionu „Zośka”. Dzięki temu kilka tysięcy młodych mieszkańców Sulejówka na długie lata przed odzyskaniem niepodległości przez Polskę wychowywało się w duchu ideałów Szarych Szeregów i Armii Krajowej – w znacznym stopniu dzięki „Świstowi”, który był uroczym, niezrównanym gawędziarzem, uwielbianym przez harcerskie rzesze.

Z potrzeby serca stał się wielkim patriotą i ambasadorem Sulejówka, propagującym w kraju i za granicą świetlany wizerunek miasta.

Był współtwórcą pomnika wzniesionego w 1990 roku na skwerze Powstańców Warszawy. Odnalazł w archiwach i zweryfikował listę chłopaków z Miłosny i Sulejówka, poległych w szeregach batalionu „Zośka” i wymienionych na pomniku. Niezależnie od pogarszającego się stanu zdrowia, zawsze włączał się do ważnych miejskich inicjatyw. Był niezawodnym fundatorem sztandaru miasta, a w ostatnich dniach życia zdążył zostać fundatorem pomnika Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego. Za wieloletnią służbę został podwójnie uhonorowany tytułem „Zasłużony dla Miasta Sulejówek” – w 1998 roku indywidualnie, a w 2002 roku zbiorowo, razem z całym Środowiskiem Żołnierzy Batalionu „Zośka”. Odszedł 16 lutego 2009 roku w Warszawie, w jego wspaniałym pogrzebie na Cmentarzu Wojskowym na Powązkach uczestniczył poczet sztandarowy Sulejówka.

Ordery i odznaczenia

- Srebrny Krzyż Orderu Virtuti Militari
- Krzyż Walecznych – dwukrotnie
- Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski
- Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski
- Warszawski Krzyż Powstańczy
- Złoty Krzyż za Zasługi ZHP z rozetą z mieczami
- Order Uśmiechu

<http://archiwum.sulejowek.pl/upload/rondo-2010.pdf>

https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Sieradzki

Zdjęcia

Stanisław Sieradzki

Fragment pomnika

<http://www.polskaniezwykla.pl/web/place/gallery,1,25851.html>

Grób plut. Jerzego Zastawnego ps. „Pregus”

Rondo Sieradzkiego ps. „Świst”

http://ulice.sulejowek.info/ul/foto/rondo_s.jpg

Piśmiennictwo:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Batalion_%E2%80%9EZo%C5%9Bka%E2%80%9D
2. <http://blogosulejowku.blogspot.com/2017/02/pomnik-polegnych-zonierzy-armii-krajowej.html>
3. <http://www.batalionzoska.pl/komitet/historia/>
4. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/roman-krzeminski,24911.html>
5. http://www.info-pc.home.pl/whatfor/baza/akc_wilanow2.htm
6. <http://www.zwoje-scrolls.com/zwoje40/text21p.htm>
7. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/jerzy-zastawny,51435.html>
8. <http://blogosulejowku.blogspot.com/2017/02/jerzy-zastawny-ps-pregus-cmentarz.html>
9. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/zdzislaw-araszkiwicz,1401.html>
10. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/zbigniew-araszkiwicz,1400.html>

Pytania testowe

1. Batalion „Zośka” sformowano z członków Szarych Szeregów w:
 - październiku 1943 roku
 - lutym 1944 roku
 - sierpniu 1943 roku
2. Sierż. Roman Krzemiński „Krępy” przed wojną:
 - był harcerzem 80. Drużyny Harcerskiej im. Jędrzeja Śniadeckiego
 - był członkiem 8. Okręgu Sokoła w Łodzi
 - był studentem warszawskiej ASP
3. Plut. Władysław Walecki „Gruby”:
 - zginął podczas akcji na posterunek graniczny w Sieczychach 20 sierpnia 1943 roku
 - poległ w akcji „Wilanów” 26 września 1943 roku
 - walczył w szeregach Zgrupowania „Radosław” w Powstaniu Warszawskim

4. Batalion „Zośka” został:
 - odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Wojennego Virtuti Militari przez Naczelnego Wodza
 - włączony w szeregi 2. Dywizji Piechoty im. Jana Henryka Dąbrowskiego we wrześniu 1944 roku
 - rozbitý podczas uderzenia na Prudential 3 sierpnia 1944 roku
5. Kompanią „Rudy” w Powstaniu Warszawskim dowodził:
 - Ryszard Białous „Jerzy”
 - Jan Bytnar „Rudy”
 - Andrzej Romocki „Morro”

POWIAT OTWOCKI

167. POMNIK: APOLINARY AKAJEWICZ I RYSZARD BARAŃSKI

Napis na tablicy:

*Pamięci Żołnierzy Armii
Krajowej pchor. Apolinarego
Akajewicza ps. „San”
pchor. Ryszarda Barańskiego
ps. „Okrzeja” zastrzelonych
przez hitlerowców 3 IV 1944r.
za udział w zniszczeniu
dokumentów Arbeitsamtu,
mieszkańcy Otwocka
11 XI 2002 r.*

Pomnik poświęcony poległym w tym miejscu 3 kwietnia 1944 roku żołnierzom AK pchor. Apolinaremu Akajewiczowi ps. „San” i pchor. Ryszardowi Barańskiemu ps. „Okrzeja”, ul. Armii Krajowej, Otwock

Poprzedzające wydarzenia

W połowie 1942 roku rozpoczęto organizowanie 2 samodzielnych oddziałów dywersyjno-bojowych po obu stronach Wisły.

W części prawobrzeżnej (wschodniej powiatu warszawskiego) zorganizowaniem oddziału zajęł się por. Grotowski. Wykorzystał do tego celu Sekcje Specjalne, nad którymi sprawował opiekę oraz uczestników prowadzonych przez siebie kursów Szkoły Podchorążych i Szkoły Podoficerskiej obejmujących mieszkańców miejscowości: Wiązowna, Falenica, Józefów, Otwock, Radość oraz Rembertów.

Oddział osiągnął gotowość bojową w marcu 1943 roku. Składał się wówczas z 4 podstawowych grup, tj. „Otwock”, „Falenica”, „Radość” i „Rembertów” oraz kilku sekcji na terenie Międzyzlesia, Anina i Wawra.

Najbardziej rozbudowana Grupa „Otwock” składała się z 5 zespołów, w tym „Świder” – dowódca pchor. Ryszard Barański „Okrzeja” – i Wiązowna – dowódca pchor. Apolinary Akajewicz „San”.

19 lipca 1943 roku został aresztowany przez Niemców organizator i dotychczasowy dowódca oddziału por. Grotowski. W całości pozostały jedynie zespoły pchor. Akajewicza „Sana” i pchor. Barańskiego „Okrzei”.

Od października 1943 roku nowym dowódcą oddziału został cichociemny por. Józef Czuma „Skrity”. Zostały utworzone 4 grupy bojowe, w tym „Świdry-Wiązowna” – dowódca pchor. Apolinary Akajewicz „San” (zastępca dowódcy pchor. Ryszard Barański „Okrzeja”). Pchor. Akajewicz „San” był jednocześnie zastępcą dowódcy całego oddziału.

Ważnym elementem działania grup dywersyjnych było niszczenie dokumentów dotyczących kontyngentów mięsnych i nabiwałowych oraz akt w urzędach pracy. Tylko jedne-

go dnia, 30 marca 1944 roku, oddział „Skrytego” dokonał akcji w urzędach gmin w Michalinie, Karczewie i Wiązownie, w której dowodził „San”.

Następnego dnia, 1 kwietnia 1944 roku, grupa dywersyjna AK składająca się z 9 żołnierzy pod wodzą pchor. Apolinarego Akajewicza przeprowadziła udaną akcję zniszczenia dokumentów dotyczących kontyngentów żywnościowych w otwockim urzędzie pracy – zostały spalone wszystkie akta.

Tego samego dnia odbyły się jeszcze akcje na Arbeitsamty:

- w Piasecznie: Zdzisław Zajdler „Żbik” ze swoimi 6 ludźmi;
- w Wilanowie: NN „Gryf” z grupą 5 akowców;
- w Młocinach: NN „Sylwester” i jego 9 ludzi;
- w Falenicy: Feliks Zaremba „Żmudzin” z 8 ludźmi;
- we Włochach: NN „Tworzymir” z 4 żołnierzami AK.

Śmierć Apolinarego Akajewicza i Ryszarda Barańskiego

3 kwietnia 1944 roku Akajewicz szedł wraz ze swym zastępcą Ryszardem Barańskim ps. „Okrzeja” do jego rodziców w Świdrze. Zostali oni zauważeni przez kierownika otwockiego urzędu pracy Zieglera, który natychmiast ściągnął stacjonujących w pobliżu własowców. „San” i „Okrzeja” byli bez broni. Ziegler sam zabił „Okrzeję”. „San” próbował uciekać, lecz i on został przeszyty serią, gdy przeskakiwał przez drewniany płot.

Ciała akowców zabrano do kostnicy Szpitala Miejskiego w Otwocku. Miejscowy oficer SS Schlicht postanowił ogłosić, że są to ciała osób, które zginęły w katastrofie pociągu. W ten sposób chciał zwabić i aresztować rodziny partyzantów. Na szczęście „Skryty” wcześniej dowiedział się o wszystkim od zaprzyjaźnionego tłumacza pracującego dla niemieckiej policji.

Ciała „Sana” i „Okrzei” zostały wykradzione z kostnicy przez kolegów jeszcze zanim Niemcy zdążyli ustawić przy nich warty. Nocą przewieziono je furmanką przez Wiązownę do Falenicy – transport odbywał się w eskorcie oddziału „Skrytego”. Tutaj zostali złożeni do trumien i pochowani na cmentarzu przy ul. Żółtej Jesieni, w grobach wykopanych obok poległych w 1939 roku – z honorami godnymi bohaterów.

Swoje krótkie przemówienie wygłoszone podczas pogrzebu „Skryty” miał zakończyć słowami: (...) *śpijcie, koledzy, w ciemnym grobie, niech przyśni się wam wolna Polska*. Smutną uroczystość zakończyła salwa honorowa.

Ziegler natomiast, obawiając się wyroku śmierci, zdecydował się na wyjazd do Niemiec, lecz podobno nie dotarł do celu. Miał zginąć, kiedy pociąg, którym jechał, został zaatakowany przez partyzantów.

Do dziś zastrzeleni żołnierze AK wspólnie spoczywają w wojennej kwaterze aleksandrowskiego cmentarza (ul. Żółtej Jesieni, osiedle Aleksandrów, Warszawa-Wawer), zaś miejsce, w którym zginęli, upamiętnione zostało tablicą.

Apolinary Akajewicz

Urodził się 7 maja 1918 roku w rodzinie Weroniki i Karola Akajewiczów. Miał brata, któremu udało się przetrwać wojnę (mieszkał w Warszawie i był listonoszem).

W 1939 roku ukończył Szkołę Leśną w Margoninie. Zaraz potem trafił do Lasów Wiązowskich, gdzie otrzymał posadę gajowego. Zamieszkał w niewielkiej osadzie Emów, w wynajętym od rodziny Grochali, nieistniejącym już drewnianym domku, stojącym opodal mostu na rzecze.

W 1942 roku ukończył konspiracyjną Szkołę Podchorążych, działającą na terenie lasów, którymi na co dzień zajmował się zawodowo.

Początkowo Akajewicz zajmował się wyłącznie swoim, liczącym ok. 40 osób, oddziałem, ale po przejęciu w połowie września 1943 roku dowództwa nad oddziałem „Otwock” przez ppor. Józefa Czumę „Skrytego” (cichociemnego), gajowy „San” został jego zastępcą. Mieli do dyspozycji ok. 120 ludzi, choć w największych akcjach brało udział 70–80 partyzantów.

Jedną z pierwszych spektakularnych akcji było uwolnienie 49 więźniów politycznych z transportu zaatakowanego 20 maja 1943 roku pod Celestynowem.

Kolejne ataki na pociągi, tym razem z niemieckimi żołnierzami jadącymi na urlop, oddział „Skrytego” i „Sana” przeprowadził w grudniu 1943 roku. Najpierw wykoleili pociąg w rejonie Skrudu (obecnie Halinów), a w nocy z 11 na 12 grudnia w rejonie Starej Wsi. W wyniku obu akcji straty wśród Niemców przekroczyły 200 osób.

Ataki na pociągi były jednym z wielu zadań powierzanych oddziałowi „Otwock”. Innym była likwidacja konfidentów. Zajmowała się tym mała, licząca 4–5 osób grupa kierowana przez gajowego Akajewicza. Większość wyroków wykonywana była w rejonie Józefowskiej „Dębinki”, gdzie w owym czasie przechowywano broń. Po akcjach dywersyjnych i sabotażowych ukrywali się w niej partyzanci z grupy dowodzonej przez „Sana”, również tam po „spaleniu” schronił się na blisko rok gajowy Akajewicz wraz z 4 swoimi żołnierzami.

Gajowego Apolinarego Akajewicza „Sana” znajomi zapamiętali jako człowieka rozsądnego, zrównoważonego i niezwykle koleżeńkiego. Jego bliski kolega, „Grzmot”, jeszcze dziś wspomina, jak w czasie marszu na akcję przez las gajowy na własnych plecach przynosił żołnierzy przez pełne wody rowy i strumienie. Za zasługi w walce o wolną Polskę „Sana” pośmiertnie awansowano do stopnia podporucznika.

Zdjęcia

Poniżej zdjęcia zostały wykonane podczas uroczystości patriotycznej poświęconej pamięci żołnierzy Armii Krajowej – pchor. Apolinarego Akajewicza ps. „San” oraz pchor. Ryszarda Barańskiego ps. „Okrzeja”, która odbywała się 3 kwietnia 2016 roku.

<https://pl-pl.facebook.com/Zesp%C3%B3%C5%82-Szk%C3%B3%C5%82-im-ks-Kardyna%C5%82a-Stefana-Wyszy%C5%84skiego-w-Karczewie-158527644325228/>

Piśmiennictwo:

1. Jacek Z. Sawicki, VII Obwód Okręgu Warszawskiego Armii Krajowej „Obroża”, Warszawa 1990.
2. <http://kurierskruda.pl/index.php/poznaj-swojego-sasiada-gajowy-od-ciezkiej-dyweryjji/historia-regionu>
3. <http://otwoc-history.blog.pl/2013/07/19/prawobrzeczny-oddzial-dyspozycyjny-komendanta-zokedyw-okregu-warszawskiego/>
4. https://pl-pl.facebook.com/Js1019Otwoc/photos/.140557482805970.1073741828.139696786225373/603550803173300/?type=3&hc_ref=PAGES_TIMELINE
5. <http://www.polskaniezwykla.pl/web/place/25756,otwoc-glaz-pamieci-a--akajewicza-i-r--baranskiego.html>
6. <http://www.dws-xip.pl/PW/formacje/pw2030c.html>
7. <http://www.polskaniezwykla.pl/web/place/25756,otwoc-glaz-pamieci-a--akajewicza-i-r--baranskiego.html>

Pytania testowe

1. Od października 1943 roku dowódcą oddziału dywersyjno-bojowego powiatu otwockiego był:
 - o por. Józef Czuma „Skrity”
 - o pchor. Apolinary Akajewicz „San”
 - o pchor. Ryszard Barański „Okrzeja”

2. Oddział dywersyjno-bojowy powiatu otwockiego składał się w marcu 1943 roku z:
 - o 2 podstawowych grup
 - o 3 podstawowych grup
 - o 4 podstawowych grup
3. 1 kwietnia 1944 roku grupy dywersyjno-bojowe powiatu otwockiego przeprowadziły udaną akcję:
 - o zniszczenia dokumentów dotyczących kontyngentów żywności w otwockim urzędzie pracy
 - o uwolnienia więźniów politycznych pod Celestynowem
 - o likwidacyjną konfidentów i miejscowego posterunku Gestapo w Brzezinach
4. Oddział Apolinarego Akajewicza „Sana”:
 - o został rozbity przez akcję pacyfikacyjną NKWD pod koniec lipca 1944 roku
 - o wziął udział w Powstaniu Warszawskim w walkach na Pradze 5 sierpnia 1944 roku
 - o w nocy z 11 na 12 grudnia 1943 roku wykoleił niemiecki transport kolejowy
5. Pchor. Ryszard Barański „Okrzeja”:
 - o poległ podczas ataku na Dworzec Wileński 5 sierpnia 1944 roku
 - o został zastrzelony przez kierownika otwockiego urzędu pracy 3 kwietnia 1944 roku
 - o został wcielony do oddziałów 1 Armii Wojska Polskiego i wziął udział w szturmie Berlina

168. TABLICA: KOMENDANCI IV REJONU „FROMCZYN” AK

Tablica poświęcona komendantom IV Rejonu „Fromczyn” AK, kościół św. Wincentego à Paulo, ul. Kopernika 1, Otwock

http://www.ibprs.pl/ak_obroza_kampinos/348.html

Tablica została ufundowana przez żołnierzy AK i poświęcona 11 listopada 1999 roku.

IV Rejon „Fromczyn”

Przez blisko 5 lat Rejon IV „Fromczyn”, wchodzący w skład Obwodu VII „Obroza” Armii Krajowej, organizował konspiracyjne wojsko i kierował bieżącą walką z niemieckim okupantem na terenie Otwocka i ówczesnych gmin Karczew, Falenica, Wawer i Wiązowna.

W okresie bezwzględного terroru i ścigania wszystkiego, co nasuwało podejrzenie konspiracji na tym podwarszawskim terenie utworzono i przygotowano do walki 28 plutonów liniowych, o łącznej liczbie 1534 żołnierzy (stan na 30 czerwca 1944 roku). Służby pomocnicze liczyły ok. 600 osób, w tym ok. 250 członkiń Wojskowej Służby Kobiet.

Mimo niedostatków w uzbrojeniu była to już licząca się siła, zdolna do działań w planowanym powstaniu powszechnym.

Od wiosny 1944 roku, gdy armia niemiecka poniosła klęskę na wszystkich frontach, umacniało się w żołnierskich szeregach przekonanie, że chwila podjęcia działań powstańczych jest bliska. Od maja trwały przygotowania. W plutonach i kompaniach przeprowadzano ćwiczenia bojowe, uzupełniano i opatrywano broń i sprzęt wojskowy, przygotowano do nowych zadań system łączności, wzmacniano obserwację ruchu wojsk niemieckich, prowadzono zwiększony, ale nader ostrożny, nabór żołnierzy. W sferze cywilnej uściślono współpracę z przedstawicielami ugrupowań politycznych, uznających prawowite władze Państwa Polskiego, oraz z przedstawicielami samorządu terytorialnego. Działania te wzmagaly nastroje bojowe w szeregach akowskich. Coraz trudniej było utrzymać dyscyplinę konspiracyjną.

Rozlokowanie oddziałów IV Rejonu: 1. i 2. kompania – Otwock, 3. kompania – Karzew, 4. kompania – Celestynów, 5. kompania – Falenica, 6. kompania – Międzylesie, 7. kompania – Wiązowna, 8. kompania – Wawer-Anin, 9. kompania – Zakręt.

W końcu lipca 1944 roku dowództwo rejonu „Fromczyn” AK zarządziło stan pogotowia bojowego. Niespodziewane pojawienie się czołgów sowieckich uniemożliwiło im przystąpienie do akcji „Burza”.

Podczas Powstania Warszawskiego Rejon IV został, w wyniku ustabilizowania się frontu w okolicach Radości, podzielony na dwie części:

- część północna znalazła się na bezpośrednim zapleczu skoncentrowanych sił niemieckich;
- część południowa została oswobodzona przez oddziały Armii Czerwonej.

W części północnej plutony powstańcze nie podjęły działań zbrojnych. W części południowej działania skierowano na pomoc nadciągającym żołnierzom 27. Wołyńskiej Dywizji Piechoty AK.

6 sierpnia 1944 roku oddziały Armii Krajowej w IV rejonie „Fromczyn” musiały się ujawnić. Harcerzy Szarych Szeregów i żołnierzy AK nie ominęły represje sowieckiego NKWD i UB.

We wrześniu udzielano pomocy medycznej powstańcom ze zgrupowania „Kryśka”, którym udało się przepłynąć z przyczółka czerniakowskiego na brzeg praski.

Komendanci IV Rejonu

- **por. Mieczysław Sawicki ps. „Maciej”** (ur. 23 marca 1905 w Warszawie, zm. 24 stycznia 1982) – komendant od marca 1940 roku, były naczelnik Urzędu Skarbowego w Otwocku. Choć nie był wojskowym, powierzono mu organizację rejonu. Gdy zaczęto bardziej zwracać uwagę na przygotowanie wojskowe kandydatów na funkcje dowódcze, stanowisko dowódcy rejonu powierzono jego dotychczasowemu zastępcy. Sawicki został skierowany do szkoły podchorążych i po jej ukończeniu pełnił funkcję komendanta WSOP oraz prokuratora rejonu – „Świecy”. W opinii przełożonych był nieprzeciętnie inteligentny, ofiarny w pracy, ambitny, o kierowniczych cechach charakteru, dobrze prezentujący się, odważny, sprawiedliwy.

- **rtm. Edmund Grunwald ps. „Jarema”** (ur. 6 stycznia 1900, zmarł po wojnie) – komendant od maja 1942 roku, wcześniej zastępca komendanta i szef wyszkolenia. Walczył w kampanii wrześniowej jako dowódca 4. szwadronu 1. Pułku Strzelców Konnych. Szef wyszkolenia w Rejonie IV Otwock. Został „spalony” na terenie IV Rejonu po dekonspiracji w majątku teścia, od sierpnia 1942 roku dowódca Rejonu VII Ożarów.
- **kpt. Antoni Dorożyński ps. „Michał”** – od stycznia do końca 1943 roku pełnił funkcję komendanta, wcześniej szef wyszkolenia i kwatermistrz rejonu oraz instruktor 2 klasy pierwszego kursu konspiracyjnej Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty IV Rejonu, który odbył się w okresie od 3 maja 1941 do lutego 1942 roku. Następnie przeniesiony z powodu zagrożenia dekonspiracją do Rejonu V Piaseczno. Po przejściu oddziału V Rejonu do Lasów Chojnowskich zastępca dowódcy utworzonego batalionu (dowódca – kpt. Marian Bródka-Kęsicki).
- **kpt. Stanisław Szulc ps. „Kania”** (ur. 8 stycznia 1903 w Annówce) – komendant od stycznia 1944 roku, wcześniej szef wyszkolenia. Był synem lekarza Jana Macieja Ignacego i Eugenii z Baranowskich. Maturę zdał w marcu 1918 roku w I Gimnazjum w Stawopolu (północny Kaukaz). 18 grudnia 1918 roku wstąpił do Dywizji Strzelców gen. Lucjana Żeligowskiego i od tego dnia datuje się jego służba w Wojsku Polskim. W roku 1921 został odznaczony Krzyżem Walecznych, w 1939 roku Srebrnym Krzyżem Zasługi. W 1920 roku ukończył Szkołę Podchorążych Artylerii, a 4 lata później Szkołę Młodszych Oficerów w Toruniu. 30 września 1926 roku uzyskał dyplom ukończenia oficerskiej Szkoły Topografów przy Wojskowym Instytucie Geograficznym w Warszawie. Wziął udział w wojnie 1920 roku jako porucznik 20. Pułku Artylerii Polowej. W latach 1924–1933 służył w 16. Pułku Artylerii Lekkiej w Grudziądzu. W latach 1933–1939 pracował w Wojskowym Instytucie Geograficznym. Od 1935 roku był kapitanem Korpusu Geografów. Po wybuchu wojny 1939 roku służył w Oddziale Pomiarowym Służby Geograficznej przy dowództwie armii „Lublin”, a następnie, jako artylerzysta, wziął udział w obronie Lwowa. Ranny w walkach przebywał w szpitalu we Lwowie. Po podleczeniu uciekł ze szpitala. W końcu października przedostał się do Wilna, gdzie nawiązał kontakty z organizacją SZP. Od końca 1940 roku pełnił funkcję komendanta grupy kadrowej, złożonej głównie z oficerów i podoficerów 6. Pułku Piechoty Legionów. Od wiosny 1942 roku, po przeniesieniu do Warszawy, działał w szeregach „Obroży”. Dowódca batalionu I Rejonu IV „Koralewo-Fromczyn”. Pod koniec sierpnia 1944 roku aresztowany przez NKWD.

Zdjęcia

Sztandar IV Rejonu „Fromczyn”

Rtm. Edmund Grunwald ps. „Jarema”

Kpt. Stanisław Szulc ps. „Kania”

Represje NKWD wobec żołnierzy Armii Krajowej

Poniższy tekst powstał na podstawie artykułu: Sebastian Rakowski, *Historia Otwocka w latach II wojny światowej*, <http://otwock-history.blog.pl/historia-otwocka-w-latach-ii-wojny-swiatowej/>

W nocy z 28 na 29 lipca 1944 roku Niemcy opuścili Otwock. Rano 29 lipca do miasta wkroczyli pierwsi żołnierze radzieccy. 29 lipca wolny był Karczew.

W nocy z 28 na 29 lipca zarządzono koncentrację oddziałów AK na terenie Falenicy, Miedzeszyna, Radości. Oprócz żołnierzy z lewobrzeżnego oddziału dyspozycyjnego Okręgu Warszawskiego AK wzięli w niej udział także ochotnicy z miejscowych plutonów.

Dzień później część ludzi została odesłana do domów, reszta pod dowództwem ppor. Mariana Brzezińskiego „Wilka” obsadziła wyznaczone punkty w Falenicy i Miedzeszynie, rozpoczynając służbę porządkową i patrolową okolicy. Ujawniły się też inne oddziały AK, m.in. ppor. Zygmunt Migdalski „ZZ” ze swoim oddziałem dywersji bojowej obsadził niektóre ważniejsze obiekty w Otwocku. Jako organa władzy państwowej zaczęły tam pracować komórki Delegatury Rządu.

2 sierpnia w okolicach Otwocka i Karczewa zgromadziły się znaczne siły AK. Oprócz oddziałów „Obroży” były wśród nich plutony z obwodu Garwolin i inne, jak np. pluton kompanii „Kunegunda”. Rozmowy spęły na niczym. Na żądanie przedstawicieli Armii Czerwonej oddziały AK zostały rozwiązane, a żołnierze w większości rozeszli się do domów.

Przez pierwsze dni Rosjanie nie podejmowali zdecydowanych antyakowskich działań. Prowadzili jedynie obserwację, poznając ludzi i panujące stosunki.

Władze wojskowe wyraziły zgodę m.in. na służbę porządkową na terenie Karczewa. Wkrótce jednak sytuacja gwałtownie się zmieniła.

Pod Otwock zaczęli przybywać żołnierze AK uciekający z terenów wschodnich przed aresztowaniami NKWD. Pofunny rozkaz udania się w tym kierunku otrzymali m.in. oficerowie rozbrojonej 27. Dywizji Piechoty AK. Niepokojące informacje przyniesli żołnierze rozbrojonej i rozbitej aresztowaniami 9. Podlaskiej Dywizji Piechoty AK. Wiadomość o jej losach przesłało depeszą do Warszawy dowództwo 30. Poleskiej Dywizji Piechoty AK,

które w obawie przed powtórzeniem podobnego losu nakazało swoim oddziałom marsz w kierunku Warszawy. Miejszem zbiórki miała być wieś Siwianka na wschód od Otwocka.

W tym czasie na terenie IV Rejonu Rosjanie rozpoczęli aresztowania zdekonspirowanych żołnierzy i sympatyków AK. Jest wielce prawdopodobne, że NKWD dysponowało przygotowaną jeszcze przed zajęciem tego terenu listą akowców, która przez pierwszych kilka dni była przez nich uzupełniana. Zdarzały się przypadki, że żołnierze AK byli wskazywani przez członków powstającej Milicji Obywatelskiej.

Gdy 14 sierpnia został ogłoszony rozkaz dowódcy AK gen. Tadeusza Komorowskiego „Bora”, nakazujący podległym oddziałom szybką pomoc walczącej Warszawie, Rejon IV nie był już w stanie podjąć jakiegokolwiek działania zbrojnego.

Rozwinięto za to pomoc oddziałom i pojedynczym żołnierzom AK, którzy znaleźli się w tych dniach na terenie rejonu, m.in. z 27. Dywizji Piechoty AK. Pomagano w uzyskaniu bezpiecznych kwater, dostarczano im wiadomości, ostrzegano, starano się rozwiązać problem wyżywienia.

16 sierpnia we wsi Siwianka nastąpiła koncentracja sił 30. Dywizji Piechoty AK, którym udało się przedostać pod Warszawę. Dalsze posuwanie się w strefie przyfrontowej było już jednak niemożliwe. Doszło do rozmów z dowództwem radzieckim, któremu proponowano utworzenie z części żołnierzy oddziału szturmowego i użycie go do walk np. o Pragę czy na przyczółku sandomierskim. Trzy dni później po przewiezieniu oddziału do miejscowości Dębe Wielkie został on podstępnie rozbrojony. Oficerów aresztowano i wywieziono do więzień i łagrów, żołnierze trafili do obozu na Majdanku. Kilka dni później NKWD aresztowało dowódcę IV Rejonu mjr „Kanię”.

Rosjanie zablokowali Warszawę od wschodu szczelnym kordonem, uniemożliwiając przyście z tej strony jakiegokolwiek pomocy powstańcom. A sami przystąpili do realizacji głównego zadania, jakim było zdławienie przejawów niezależnej od Moskwy działalności niepodległościowej oraz całkowita likwidacja Armii Krajowej.

Piśmiennictwo:

1. Jacek Z. Sawicki, *VII Obwód Okręgu Warszawskiego Armii Krajowej „Obroza”*, Warszawa 1990.
2. Sebastian Rakowski, *Zarys dziejów IV Rejonu VII Obwodu Okręgu Warszawskiego Armii Krajowej*, Józefów 2012.
3. *Kronika: IV Rejon „Fromczyn” w VII Obwodzie Armii Krajowej „Obroza”*, oprac. Genowefa Rębkowska, Otwock 2014.
4. <http://otwock-history.blog.pl/>
5. http://www.sppw1944.org/pamiec/obroza_3.pdf
6. http://www.ibprs.pl/ak_obroza_kampinos/341.html
7. <http://otwock-history.blog.pl/2014/02/04/zwz-ak/>

Pytania testowe

1. Pierwszym dowódcą IV Rejonu AK „Fromczyn” był:
 - o kpt. Antoni Dorożyński
 - o ppor. Mieczysław Sawicki
 - o kpt. Walenty Suda

2. 6 sierpnia 1944 roku na obszarze IV Rejonu AK „Fromczyn”:
 - Niemcy przeprowadzili wielką łapankę, w czasie której rozbito struktury lokalne AK
 - oddziały AK ujawniły się
 - miał miejsce zwycięski bój miejscowych oddziałów AK z niemiecką 3. kompanią 1088. Pułku Grenadierów
3. 30. Dywizja Piechoty w sierpniu 1944 roku:
 - została wcielona do oddziałów 1 Armii Wojska Polskiego jako batalion szturmowy
 - przeprawiła się przez Wisłę i uderzyła na Niemców w rejonie Lasów Chojnowskich
 - została rozbrojona przez siły NKWD
4. Kpt. Stanisław Szulc „Kania” w kampanii wrześniowej:
 - brał udział w bitwie nad Bzurą
 - bronił Lwowa
 - walczył i został ranny pod Mławą
5. Funkcję komendanta IV Rejonu AK „Fromczyn” w 1943 roku pełnił:
 - kpt. Antoni Dorożyński
 - kpt. Stanisław Szulc
 - por. Stanisław Ostrowski

169. TABLICA: LĄDOWISKO „PIERZYNA”

Upamiętnienie zrzutu na lądowisko „Pierzyna” 3 kwietnia 1944 roku, Malcanów, gmina Wiązowna, powiat otwocki

[https://pl.wikipedia.org/wiki/Malcan%C3%B3w_\(województwo_mazowiec-kie\)#/media/File:PL_Wi%C4%85zowna_Malcan%C3%B3w_Zrzutowisko_Pierzyna_memorial_cross.jpg](https://pl.wikipedia.org/wiki/Malcan%C3%B3w_(województwo_mazowiec-kie)#/media/File:PL_Wi%C4%85zowna_Malcan%C3%B3w_Zrzutowisko_Pierzyna_memorial_cross.jpg)

Głaz pamiątkowy z krzyżem i tablicą umieścili we wrześniu 2003 r. żołnierze AK. Na umocowanej tablicy znajduje się napis:

Pamięci Żołnierzy Armii Krajowej z VII Obwodu „Obroża” IV Rejon „Fromczyn” Placówka Wiązowna dowodzonej przez por. Mariana Mazowieckiego ps. „Ludomir”, którzy zorganizowali i czuwali nad bezpieczeństwem placu zrzutowego o kryptonimie „Pierzyna”

Działania w IV Rejonie AK „Fromczyn”

W połowie 1942 roku w IV Rejonie AK „Fromczyn” powstały grupy dywersyjne, tzw. OS-y (Oddziały Specjalne). W Więzowni taką grupą dowodził leśniczy z Emowa, pchor. Apolinary Akajewicz ps. „San”.

Oddziały Specjalne przeprowadzały akcje niszczenia dokumentów w siedzibach gmin, wysadzały pociągi z Niemcami, rozpędzały stada bydła itp. Od roku 1942 roku zaczęła przychodzić broń zrutowa z Anglii. Powiat brał czynny udział w przejmowaniu rzutów, co było akcją bojową, gdyż rzutowisko dla przyjęcia rzutu i rzutków osłaniał co najmniej jeden uzbrojony pluton.

VII Obwód „Obroża” Armii Krajowej posiadał 5 rzutowisk – rejon Marki, Legionowo, Rembertów, Otwock i Kampinos.

Oddziały VII Obwodu „Obroża” AK odebrały w okresie do 1 sierpnia 1944 roku 5 lotniczych rzutów broni, ludzi i materiałów wojskowych.

Organizacja lądowiska „Pierzyna”

W lasach na obszarze IV Rejonu AK „Fromczyn” odbywały się ćwiczenia żołnierzy AK. Tereny leśne i sprawna organizacja placówki były gwarantem dobrego wykonania zadania.

Na terenie gminy Więzowna, obszaru działania 4. kompanii, dowództwo AK wyznaczyło zapasowe lądowisko pod kryptonimem „Pierzyna”. Znajdowało się ono na polanie lasu między Malcanowem, Porębami, Pęcłinem a Kąckiem, na tzw. „Piskorzu”.

Zapasowe lądowisko potrzebne było na wypadek, gdyby samolot z Anglii, skierowany w inne okolice, nie mógł tam dokonać rzutu.

Kilka razy zapowiadane rzuty nie doszły do skutku.

Pierwsze czuwanie, poprzedzone jednodniowym stanem alarmowym, odbyło się 15 września 1943 roku. Trwało ono bez efektu od godz. 21.00 do 4.00 po północy. Później okazało się, że skierowane zostały 2 samoloty, z których tylko 1 doleciał do Polski, ale krążył w odległości 20 km od placówki, nie odnalazł rzutowiska i w konsekwencji powrócił do bazy z całą zawartością 6 zasobników i 6 paczek. Natomiast drugi, z 3 skoczakami spadochronowymi, został zestrzelony w drodze do Polski.

Zrzut w nocy z 3 na 4 kwietnia 1944 roku

Z wyprzedzeniem otrzymano przez radiostację informację, że z lotniska we Włoszech wystartował samolot z cichociemnymi i zasobnikami z bronią.

Był to samolot „Halifax” JP-207 „P” z Eskadry 1586 RAF z załogą:

- st. sierż. Henryk Bober – pilot
- st. sierż. Stanisław Kozłowski – pilot
- por. pil. Antoni Freyer – nawigator
- sierż. Alfred Pawlitta – radiotelegrafista
- sierż. Stanisław Gojdz – strzelec
- sierż. Jan Prymus – mechanik
- sierż. Jan Wernikowski – strzelec

Dowódca 4. kompanii, por. Marian Mazowiecki „Ludomir”, rozkazał żołnierzom AK zabezpieczyć wszystkie drogi dojazdowe. Nastąpiła koncentracja plutonu z bronią w lesie koło Malcanowa. Podstawowym zadaniem osłony było niedopuszczenie na teren rzutowiska osób niepowołanych oraz szybkie sygnalizowanie niebezpieczeństwa. Osłona

składała się z 2 pierścieni, bliższego i dalszego w stosunku do zrzutowiska. Była to bardzo uciążliwa służba, bowiem jej czas trwał bez zmiany około 6 godzin.

Na lądowisku pozostawiono doświadczonych żołnierzy m.in.: Tadeusza Zająca, Bolesława Wierszołta, Józefa Łysika, Aleksandra Konowrockiego, Edmunda Twardowskiego, Benedykta Iwanowskiego, Eugeniusza Jaczewskiego, Stefana Klocha, Józefa Cacko, Stefana Smolińskiego, Stanisława Kopkę, Władysława Zomberga, Henryka Klocha, Bolesława Boguckiego, Tadeusza Lipkę i Jana Popowskiego. W sumie w akcji brało udział ponad 60 osób.

Po wymianie sygnałów świetlnych z ziemi i samolotu w 2 kolejnych kręgach zostały zrzucone na spadochronach zasobniki z bronią i sprzętem wojskowym. W kolejnym kręgu wylądowało 4 skoczków.

Zrzućeni skoczkowie

Zrzućeni skoczkowie wchodzili w skład ekipy „Weller 5” i byli to:

- **Kpt. pil. Zygmunt Sawicki, ps. „Samulik”, „Krzemień”, „Dżyn”** (ur. 10 marca 1910 w Żukowie, zm. 1995). W 1939 roku w 2. Pułku Lotniczym, później internowany w Rumunii i Wojsku Polskim we Francji. W Wielkiej Brytanii w 309. Dywizjonie myśliwsko-rozpoznawczym. Przeszkolony do zadań lotnictwa w konspiracji i w łączności radiowej. Zaprzysiężony 4 marca 1943 roku. Do kraju skoczył nocą z 3 na 4 kwietnia 1944 roku. Otrzymał przydział do Wydziału Lotnictwa Oddziału III KG AK jako zastępca kierownika referatu łączności lotniczej. W Powstaniu Warszawskim początkowo w II rzucie KG AK, następnie szef łączności Grupy „Północ”, został ranny. Od października 1944 roku w Wydziale Lotnictwa KG AK jako kierownik referatu łączności lotniczej. Odznaczony Krzyżem Walecznych oraz Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari.

Po zajęciu Polski przez Armię Czerwoną „zaszył się” w leśnictwie w Rędzinach, gdzie pracował jako główny księgowy. Później prowadził sklep papierniczy i spożywczy w Wałbrzychu. Od 1946 roku pracował na roli w Cieszowie. Od 1948 roku pracował jako główny księgowy w spółdzielni produkcyjnej w Starych Bogaczowicach, był tam wtedy również przewodniczącym Gminnej Rady Narodowej i prezesem Gminnej Spółdzielni „Samopomoc Chłopska”. W latach 50. pracował również jako ładowacz w kopalni Thorez w Wałbrzychu. Od 1 stycznia 1959 roku był zastępcą dyrektora do spraw technicznych w Miejskim Przedsiębiorstwie Oczyszczania Miasta w Wałbrzychu. Przeszedł na rentę w 1973 roku.

W latach 1962–1970 był instruktorem obrony przeciwlotniczej, a w latach 1973–1977 członkiem aeroklubu.

- **Ppor. pil. Jan Adam Biezuński, ps., „Orzyc”** (ur. 17 czerwca 1905 w Ulatowie, zm. 1968). W 1939 roku w 1. Pułku Lotniczym, później internowany w Rumunii i Wojsku Polskim we Francji. W Wielkiej Brytanii w 300. Dywizjonie bombowym. W nocy z 14 na 15 września 1940 roku uczestniczył w pierwszej wyprawie polskiego lotnictwa bombowego, wykonanej z Wysp Brytyjskich. Przeszkolony do zadań lotnictwa w konspiracji oraz w radiotelegrafii i dywersji. Zaprzysiężony 4 marca 1943 roku. Skoczył do kraju nocą z 3 na 4 kwietnia 1944 roku. Przewidywany do Wydziału Lotnictwa Oddziału III KG AK jako dyspozycyjny radiotelegrafista. Po przypadkowym aresztowaniu wydostał się z Pawiaka i został skierowany na Lubelszczyznę, a w lipcu 1944 roku prawdopodobnie do Obszaru AK Lwów. Odznaczony czterokrotnie Krzyżem Walecznych i Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari.

Po II wojnie światowej był prześladowany przez UB i nękany częstymi przesłuchaniami. Osiedlił się w gminie Bartoszyce i został kierownikiem Szkoły Podstawowej w Kiertynach Wielkich. Walnie przyczynił się do jej rozwoju. Po nagłej śmierci w 1968 roku został pochowany na cmentarzu komunalnym w Bartoszycach przy ul. Kętrzyńskiej.

- **Ppor. pil. Marian Pokladecki, ps. „Zoli”, „Witold”** (ur. 1 lipca 1910 w Poznaniu, zm. 23 sierpnia 1993). Odznaczony Srebrnym Krzyżem Orderu Virtuti Militari i Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami.

Do harcerstwa wstąpił w roku 1922, do ówczesnej 9. Poznańskiej Drużyny Harcerskiej im. Kołłątaja przy Szkole Powszechnej nr 3. W latach 1931–1933 odbył służbę wojskową w 3. Pułku Lotniczym w Poznaniu. W roku 1933 otrzymał stopień podharcymistrza i został komendantem Gniazda 2. Poznańskiej Drużyny Harcerskiej.

W 1936 roku został pierwszym komendantem nowo utworzonego II Hufca Harcerzy obejmującego wszystkie męskie drużyny Śródki, Głównej i Osiedla Warszawskiego.

W 1936 roku rozpoczął pracę w Wojsku Polskim jako pracownik cywilny Wojskowej Stacji Radiotelegraficznej nr 4 w Poznaniu, a w roku 1937 został powołany do czynnej służby wojskowej w lotnictwie w Warszawie.

W 1939 roku został mianowany komendantem Pogotowia Harcerzy w Warszawie, jednak nie objął tej funkcji, gdyż był w czynnej służbie wojskowej.

W 1939 roku w Oddziale II Sztabu Głównego, później internowany w Rumunii i Wojsku Polskim we Francji. W Wielkiej Brytanii w 309. Dywizjonie myśliwsko-rozpoznawczym. Przeszkolony do zadań lotnictwa w konspiracji oraz w radiotelegrafii i dywersji. Zaprzysiężony 4 marca 1943 roku. Skoczył do Polski nocą z 3 na 4 kwietnia 1944 roku. Przydzielony do Oddziału III Okręgu AK Kielce jako oficer referatu lotniczego i instruktor. Kwaterował zamelinowany w Oblęgorku, w dworcu Henryka Sienkiewicza. Tam poznał swą przyszłą żonę – łączniczkę AK Janinę Drozdowską – pobrali się w grudniu 1945 roku.

Po zakończeniu wojny wyjechał na Ziemię Odzyskane, gdzie pracował jako administrator domów wypoczynkowych w Szklarskiej Porębie.

W 1952 roku, jako „politycznie podejrzany”, otrzymał zakaz mieszkania w strefie nadgranicznej i wyjechał do Poznania. Zamieszkał wraz z rodziną w bardzo skromnym mieszkaniu przy ul. Mostowej. Pracował w Poznańskim Przedsiębiorstwie Elektryfikacji Rolnictwa. Do 1956 roku był nękany i inwigilowany przez Urząd Bezpieczeństwa.

Dopiero 29 marca 1972 roku otrzymał Krzyż Srebrny Orderu Virtuti Militari, przyznany jeszcze podczas II wojny światowej decyzją Naczelnego Wodza w Londynie. Krzyż przypiął mu ówczesny wiceprezes ZBOWiD-u, gen. Jan Mazurkiewicz „Radosław”.

Po II wojnie światowej Marian Pokladecki nie działał czynnie w ZHP, jednak interesował się działalnością harcerstwa, a zwłaszcza macierzystej „Dwójki”, bywał na jej uroczystościach jubileuszowych.

Zmarł w Poznaniu w dniu 23 sierpnia 1993. Został pochowany zgodnie z ceremoniałem wojskowym, z udziałem plutonu honorowego Wojska Polskiego, „Wiarusów” 2. Poznańskiej Drużyny Harcerskiej i harcerzy.

- **Sierż. pil. Stanisław Biedrzycki, ps. „Opera”, „Karol”, „Wrona”** (ur. 18 września 1915 w Gzdomie, zm. 17 września 1944). W 1939 roku w Oddziale II Sztabu Głównego, później internowany w Rumunii i Wojsku Polskim w Francji.

W Wielkiej Brytanii w 309. Dywizjonie myśliwsko-rozpoznawczym. Przeszkolony do zadań lotnictwa w konspiracji oraz w radiotelegrafii i dywersji. Zaprzysiężony 4 marca 1943 roku. Skok do Polski wykonał nocą z 3 na 4 kwietnia 1944 roku. Otrzymał przydział do Wydziału Lotnictwa Oddziału III KG AK jako dyspozycyjny radiotelegrafista. W Powstaniu Warszawskim początkowo radiotelegrafista w obsłudze radiostacji Grupy „Północ”, a we wrześniu radiostacji Wydziału Lotnictwa na ul. Wilczej. 14 września 1944 roku został ciężko ranny odłamkiem. Zmarł 3 dni później w szpitalu przy ul. Lwowskiej 13 w wyniku zakażenia. Odznaczony Krzyżem Srebrnym Orderu Virtuti Militari i awansowany pośmiertnie na starszego sierżanta.

Okazało się, że dowódca ekipy skoczków kpt. Zygmunt Sawiski był znajomym dowódcy placówki por. Mariana Mazowieckiego.

Skoczkowie przylecieli z kwotą 498 tysięcy dolarów.

Po powitaniu zaproszono skoczków do państwa Kosów na Płachtę. Do dziś zachowała się pamiątkowa fotografia z tej kolacji. Rano odtransportowano ich do Warszawy.

Zrzuciona broń i sprzęt wojskowy

Zrzucono:

- 1 zasobnik typu GR: 114 granatów ręcznych, 50 zapalników do granatów przeciwpancernych, 60 min przeciwsamochodowych, 3 rewolwery, 150 sztuk amunicji i 6 rakiet;
- 2 zasobniki typu SM, w każdym: 10 pistoletów maszynowych MP-40 z 40 zapasowymi magazynkami i 3000 sztuk amunicji oraz rewolwery i 200 sztuk amunicji;
- 1 zasobnik typu KMM, w każdym 2 rkm niemieckie i 2000 sztuk amunicji;
- 2 zasobniki, w każdym: 1 niemiecki karabin przeciwpancerny 20 mm i 100 sztuk amunicji;
- 2 zasobniki, w każdym: 18 sztuk amunicji do piata;
- 1 zasobnik typu L: 762 m lontu wybuchowego, 76 m lontu prochowego, 400 detonatorów pośrednich, 1000 spłonek saperskich, 300 zapalników elektrycznych, 50 naciskowych zapalników sagowych, 150 ołówków czasowych, 50 końcówek do zapalania lontu, 10 szczypiec minerskich, 20 noży, 50 krążków taśmy izolacyjnej, po 10 m drutu cienkiego i grubego oraz 16 granatów ręcznych;
- 6 paczek zawierających m.in.: 5 radiostacji, rakiety, amunicję itp.

Zrzucone zasobniki i paczki zostały załadowane na furmanki i przewiezione do miejsca wcześniej przygotowanego do ich ukrycia. Znajdowało się ono w odległości około 2 km od zrzutowiska, na obrzeżu wsi Kąck, w zabudowaniach pana Benedykta Iwanowskiego – oficera rezerwy i żołnierza AK.

Po trwającym 20 minut transporcie zasobniki zostały bez przeszkód ulokowane w dole wykopanym wewnątrz budynku gospodarczego.

Były natomiast pewne kłopoty z przesłaniem broni i innych materiałów ze zrzutu do miejsca przeznaczenia. Za pierwszym razem po wykopaniu zasobników z ziemi i przygotowaniu ich do transportu nie stawił się w wyznaczonym miejscu odbiorca. Zasobniki trzeba było na nowo zakopać już w innym miejscu.

Następny odbiór, wyznaczony pod koniec maja, miał nastąpić między godz. 17.00 a 18.00 w miejscowości Rudka, w starej nieczynnej karczmi przy szosie lubelskiej, w pobliżu mostu na rzece Świder. Ładunek został załadowany na 3 wozy, lecz po przybyciu w pobliże umówionego miejsca okazało się, że rozłożył się tam oddział niemieckiego wojska. Oczekiwanie, aż Niemcy odjadą nie było możliwe. Powrót do wsi z ładunkiem

wywołałby duże zaniepokojenie mieszkańców Pęcłina. Postanowiono furmanki odstawić do stodoł, koni nie wyprzezać i w wypadku zagrożenia wyjechać do lasu w kierunku zrutowiska. Por. „Ludomir” zdecydował, aby o zmierzchu przewieźć cały „bagaż” do Wiązowny, skąd było łatwiej dokonać transportu do Warszawy. Tak się też stało.

Informacje uzupełniające

Podczas II wojny światowej, na przełomie lat 1939–1940, powstała na tym terenie pierwsza grupa konspiratorów SZP-ZWZ. U państwa Kostrzyńskich odbywały się pierwsze szkolenia, przysięgi, a także tajne lekcje i wykłady. W lutym 1942 roku ZWZ zmieniło nazwę na Armia Krajowa. Żołnierze mieszkający na terenie gminy szukali zakopanej broni z września 1939 roku. Konserwacją i naprawą przeważnie zajmowali się chłopcy z Pęcłina. Zwykle dorabiano kolby do mauzerów i czyszczono je z rdzy, następnie chowano do skrytek w stodołach i zagajnikach. W lesie pod Pęcłinem odbywały się ćwiczenia i musztra.

W sierpniu 1944 roku wkraczające wojska radzieckie zaskoczyły dowództwo Armii Krajowej. Był sierpień i w Warszawie trwało powstanie. Dowódca por. Marian Mazowiecki nawiązał kontakt z oficerami wojska sowieckiego. W Pęcłynie koło kapliczki nakazano koncentrację oddziału. Odprawiono połowę mszę świętą, którą koncelebrował kapelan AK ks. Jan Raczkowski. Stawili się prawie wszyscy z 4. kompanii z całego terenu, z opaskami. Po mszy odbyła się defilada. Wspomniana kapliczka znajduje się nadal w środkowej części wsi. Umieszczono na niej tabliczkę pamiątkową. Mieszkańcy bardzo o nią dbają, a w majowe wieczory spotykają się przy niej na majówki, modlitwy i śpiewy poświęcone Matce Bożej.

W kilka dni później NKWD rozpoczęło wyłapywanie żołnierzy AK, część z nich trafiła do gułagów. W Pęcłynie stacjonował tzw. batalion zaporowy NKWD. Wyłapywano i przesłuchiowano podejrzanych, którzy trafiali do wojska, Rembertowa lub na Sybir. Ludowe Wojsko Polskie utworzyło magazyny amunicji koło szkoły. Żołnierze kopali rowy przeciwczołgowe i okopy, które dotąd są wyraźnie widoczne w pobliskim lesie. Po 12 stycznia 1945 roku opuścili Pęcłin.

Oddziały VII Obwodu „Obroża” Armii Krajowej odebrały w okresie do 1 sierpnia 1944 roku 5 lotniczych zrzutów ludzi, broni i materiałów wojskowych.

W 2016 roku miejsce pamięci zostało przekazane pod opiekę uczniów ze Szkoły Podstawowej w Malcanowie.

Zdjęcia

Pierwszych 5 zdjęć pochodzi z książki: Jędrzej Tucholski, *Cichociemni*, Warszawa 1985.

Kpt. Zygmunt Sawicki ps. „Samulik”

Ppor. Jan Biezuński ps. „Orzyc”

Sierż. Stanisław Biedrzycki ps. „Opera”

Ppor. Marian Pokładecki ps. „Zoli”

Tablica w kościele św. Jacka w Warszawie, upamiętniająca poległych cichociemnych, w tym Stanisława Biedrzyckiego

https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Biedrzycki#/media/File:PL_Warsaw_st_Hyacinth_church_cichociemni_commemorative_plaque.JPG

Przyjęcie cichociemnych na melinie placówki „Pierzyna”. Siedzi pierwszy od lewej sierż. Stanisław Biedrzycki (cc „Opera”); stoją: drugi od lewej ppor. Jan Bieżeński (cc „Orzyc”), czwarty od lewej kpt. Zygmunt Sawicki (cc „Samulik”), siódmy od lewej ppor. Marian Pokładecki (cc „Zoli”) (4 kwietnia 1944 roku)

Następne 2 zdjęcia dotyczą uroczystości, która odbyła się 1 kwietnia 2017 roku na zrzutowisku Malcanów, ul. Kotliny (obok Krzyża).

Piśmiennictwo:

1. Jędrzej Tucholski, *Cichociemni*, Warszawa 1985.
2. [https://pl.wikipedia.org/wiki/Malcan%C3%B3w_\(wojew%C3%B3dztwo_mazowieckie\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Malcan%C3%B3w_(wojew%C3%B3dztwo_mazowieckie))
3. <http://tuwiazowna.pl/relacja-z-uroczystosci-zrzutowisko-pierzyna/>
4. <http://tuwiazowna.pl/tag/malcanow/>
5. <http://www.szkola-zakret.pl/aktualnosci/93-zrzutowisko-pierzyna>
6. <http://halootwock.pl/wiadomosci/uczcz-zrzutowisko-pierzyna-w-malcanowie/cid,9016,a>
7. <http://otwock.pttk.pl/krajoznawczeabc/miejscapamieci/>
8. https://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=6&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjuuJTqqs7UAhXOEVAKHfjpkAr0QFgg_MAU&url=https%3A%2F%2Fpl-pl.facebook.com%2FMalcanow%2Fvideos%2F1550337181673600%2F&usg=AFQjCNHmA-0GR1kfvlh8TFo6NhUeiC_JJ4w&sig2=dMglaSAqNlspooiO0qDUg
9. http://www.ibprs.pl/ak_obroza_kampinos/343.html
10. <http://otwock-history.blog.pl/2014/02/04/zwz-ak/>
11. <http://docplayer.pl/27735274-Plan-odnowy-miejscowosci-peclin-na-lata-gmina-wiazowna.html>
12. <http://otwock-history.blog.pl/2014/04/04/3-4-kwietnia-1944-r-poniedzialekwtock/>
13. http://www.mysliwcy.pl/for_dopisz.php?id=999&ustaw=&id_watku=22532
14. <http://www.niedziela.pl/artykul/102108/nd/Wojny---kto-znosi-ich-trud>
15. https://pl.wikipedia.org/wiki/Jan_Bie%C5%BCu%C5%84ski
16. [https://pl.wikipedia.org/wiki/Zygmunt_Sawicki_\(1910-1995\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Zygmunt_Sawicki_(1910-1995))
17. <http://www.historia.nowemiasto.zhp.wlkp.pl/postac/marian-pok%C5%82adecki-zoli>

Pytania testowe

1. Dowódcą Oddziałów Specjalnych tzw. „OS” w IV Rejonie AK „Fromczyn” był:
 - o ppor. Jan Biezuński „Orzyc”
 - o sierż. Stanisław Biedrzycki „Opera”
 - o pchor. Apolinary Akajewicz „San”
2. Kpt. pil. Zygmunt Sawicki „Samulik”:
 - o walczył w 303. Dywizjonie Myśliwskim
 - o skoczył jako cichociemny z „Liberatora” z Eskadry 1856
 - o był szefem łączności Grupy „Północ” podczas Powstania Warszawskiego
3. Podczas zrzutu z 3 na 4 kwietnia 1944 roku poza czterema cichociemnymi:
 - o skoczył Delegat Rządu na Kraj Jan Stanisław Jankowski
 - o zrzucono 9 zasobników z bronią
 - o dostarczono dokumenty, między innymi wyrok śmierci na Blankę Kaczorowską
4. Zrzut z 3 na 4 kwietnia 1944 roku nosił kryptonim:
 - o „Weller 5”
 - o „Most II”
 - o „Adolphus”
5. Lądowisko w IV Rejonie AK „Fromczyn”:
 - o nosiło kryptonim „Lustro”
 - o było ulokowane w lasach pod Wiązowną
 - o znajdowało się 15 km na południe od Tomaszowa Lubelskiego

170. POMNIK: ŻOŁNIERZE AK IV REJONU „FROMCZYN” OBWÓD MEWA II OŚRODEK GLINIANKA-SIENNICA

Napis na tablicy:

*Chwała żołnierzom
Armii Krajowej
Obwód Mewa 2 Ośrodek
Glinianka-Siennica
poległym w 1943 r.
ppor. Henryk Allery
Stefan Rusiński
Czesław Michalik
Zygmunt Grodzicki
Józef Andrzejewski
NN – Narod. Żydowskiej
Koledzy z placówki
Glinianka 1989 r.*

*Pomnik poświęcony żołnierzom AK
z IV Rejonu „Fromczyn” obwód Mewa
II Ośrodek Glinianka-Siennica, kościół
parafialny św. Stanisława i św. Waw-
rzyńca, Glinianka, fot. Marlena Sokół*

Obwód „Mewa-Kamień”

Powiat Mińsk Mazowiecki stanowił w strukturze organizacyjnej Armii Krajowej Obwód AK „Mewa-Jamnik-Kamień”, należący do Podokręgu Wschodniego Obszaru Warszawskiego kryptonim „Białowieża”.

Obwód „Mewa” podzielony był na 6 ośrodków: I – Mińsk Mazowiecki, II – Glinianka, III – Latowicz, IV – Mrozy, V – Jakubów, VI – Stanisławów. Ten ostatni obejmował teren 3 gmin: Dębe Wielkie, Stanisławów i Pustelnik.

Wydarzenia w Gliniance i okolicach

Ośrodek II Glinianka obejmował tereny gmin: Kołbiel, Siennica i Glinianka. Komen-danci: ppor. Henryk Allery „Ciołek” – od 1940 roku do 2 stycznia 1943 roku, por. Stanisław Jalowski vel Józef Szymczak „Babinicz” – od lutego 1943 roku do połowy czerwca 1944 roku, kpt. NN „Paweł” – od połowy czerwca do sierpnia 1944 roku.

Glinianka była silnym punktem konspiracji, oprócz oddziałów AK, działały tu Bataliony Chłopskie i podziemie komunistyczne. W środy i niedziele w stodole nadawała radiostacja, wokół stała obstawa. Kilometr dalej, w Pęclinie, odbywały się zrzuty spadochronowe.

W czerwcu 1942 roku odbyła się akcja werbunkowa Arbeitsamtu w Gliniance, tzn. zwykła łapanka. Lokalna placówka AK była wcześniej o tym poinformowana, więc wszyscy zdrowi mężczyźni uciekli ze wsi. Okupanci zabrali wówczas 2 młodych pracowników Urzędu Gminnego. Jeden należał do rodziny wójta i po jego interwencji został zwolniony. Drugi, Czesław Drozdowski ps. „Krótki”, został odbity w Warszawie przez Henryka Allery’ego i Henryka Napieralskiego.

W 1942 roku AK wydała wyrok śmierci na wójta gminy Glinianka Józefa Bosko. Stało się tak z powodu brania przez niego łapówek od chłopów w związku z kontyngentami.

Wyrok został wykonany w nocy z 18 na 19 grudnia 1942 roku, prawdopodobnie przez oddział GL Piotra Finansowa ps. „Piotr”.

Pod koniec 1942 roku Niemcy zorganizowali w szkole posterunek policji i dobudowali jeszcze 2–3 drewniane baraki dla wojska.

W akcji odwetu 2 stycznia 1943 roku Niemcy aresztowali, przesłuchiwali i torturowali w szkole 16 osób, w tym ukrywającego się na dworze Kossakowskich Żyda i oficera Wojska Polskiego, o którym, jak się później okazało, wszyscy mieszkańcy dworu i osoby pracujące tam wiedzieli.

Na tablicy wymieniony jest ppor. Henryk Allery ps. „Ciołek” (ur. 1918), komendant struktur AK w Gliniance. Został rozstrzelany prawdopodobnie między 10 a 17 stycznia 1943 roku w Garwolinie, wraz z innym oficerem Wojska Polskiego w stopniu majora. Miejsce pochowku nieznane. Miał 25 lat. Pozostawił żonę Halinę i syna Olgierda Marka Allery’ego.

9 stycznia 1943 roku Niemcy zamordowali pod Celinowem 4 z aresztowanych. Byli to:

- Stefan Ruciński, wysiedleńca z Kujaw – wymieniony na tablicy,
- Czesław Michalik, jeden z pierwszych żołnierzy II Ośrodka Obwodu „Mewa” ZWZ-AK – wymieniony na tablicy,
- Józef Andrzejewski, właściciel sklepu – wymieniony na tablicy,
- Keismann (lub Kejsman) – złapany Żyd.

12 stycznia Niemcy zamordowali w Starej Wsi aresztowanego Zygmunta Grodzickiego, właściciela sklepu.

Reszta aresztowanych została wypuszczona po kilku tygodniach.

Nastąpił oczywiście kolejny odwet. 28 stycznia partyzanci rozstrzelali w Woli Karczewskiej rządcę dworu Kossakowskich Jana Żmudę.

Po dekonspiracji w styczniu 1943 roku II Ośrodek Obwodu „Mewa” zmienił kryptonim na „Jamnik”, a następnie na „Kamień”.

14 lutego 2001 roku pod opiekę szkoły zostały przekazane przez placówkę Świątowego Związku Żołnierzy AK – Obwód „Mewa-Kamień” w Gliniance następujące znaki pamięci:

- obelisk poświęcony żołnierzom AK-Obwód „Mewa-Kamień” poległym w 1943 roku, znajdujący się przy kościele parafialnym;
- tablica znajdująca się w szkole, poświęcona żołnierzom AK aresztowanym 2 stycznia 1943 roku, więzionym i katowanym w budynku szkoły do 12 stycznia 1943 roku, wśród aresztowanych był również ówczesny jej kierownik Franciszek Czyż.

Zrzuty na terenie powiatu mińskiego – Obwód „Mewa-Kamień”

Poniższe informacje pochodzą z artykułu: Stanisław Chojnowski, *Operacje lotnicze – zrzuty cichociemnych w Obwodzie „Mewa-Kamień” podczas drugiej wojny światowej*, „Rocznik Mińsko-Mazowiecki” 2012, nr 20, s. 59–75., zamieszczonego pod adresem:

http://mazowsze.hist.pl/19/Rocznik_Minsko_Mazowiecki/1038/2012/37404/

Funkcję oficera przerzutów powietrznych w okresie lipiec 1943 – maj 1944 roku pełnił por. Stanisław Ostrowski „Strażak”. Wspólnie z komendantem obwodu odpowiedzialny był za całokształt spraw związanych z przyjmowaniem przerzutów powietrznych. W maju 1941 roku komendant obwodu stworzył w I Ośrodku stanowisko łącznika do spraw odbioru zrzutów lotniczych, na które powołał Henryka Gąsowskiego ps. „Jan”.

Nasłuch radiowy zapewniał szef służby łączności por. Józef Deżakowski, „Spec”. Nasłuch radiowy prowadzili m.in. Stanisław Głowacki „Płot”, J. Rawski „Janek”, H. Gąsow-

ski. Nauka stenografii w handlowce przydała się Zosi Tokarskiej ps. „Luna”, która stenografowała nasłuch radiowy prowadzony w domu Zygmunta Żółtka „Morsa” przy ul. Limanowskiego, najczęściej w godzinach popołudniowych i wieczornych (domek ten istnieje do dziś).

Znaczący udział w odbiorze i przyjmowaniu zrzutów w kraju miał Obwód „Mewa-Kamień”. Zrzuty przyjmowane były na 8 placówkach odbiorczych:

- 1) „Kocioł” – placówka położona 11 km na południowy wschód od Mińska Mazowieckiego, pod wsią Siodło. Punkt kontaktowy znajdował się w gospodarstwie chłopa nazwiskiem Kłós;
- 2) „Lilia” – położona 12 km na północny zachód od Mińska Mazowieckiego – Kąty Goździejewskie;
- 3) „Lis” – „Wieszak” – położona 14 km na południowy wschód od Mińska Mazowieckiego (placówka „Lis” zmieniła kryptonim na „Wieszak”) – dokładna lokalizacja nie jest znana;
- 4) „Kozia” – położona 11 km na południe od Mińska Mazowieckiego – między wsiami Karpiska i Człękówka, w okolicach Kołbieli;
- 5) „Lustro” – położona 9 km na północny wschód od Mińska Mazowieckiego;
- 6) „Pierzyna” – położona 10 km na południowy zachód od Mińska Mazowieckiego leśna polana między Malcanowem, Pęcłinem a Kąckiem, na tzw. „Piskorzu”;
- 7) „Zegar” – położona 26 km na wschód od stacji kolejowej Warszawa Wschodnia, w rejonie miejscowości Olesin, w okolicach lasu otaczającego Cisie, gdzie znajdowała się polana;
- 8) „Szmata” – tuż pod Mińskiem.

Placówki te w okresie od 6–7 stycznia 1942 roku do 12–13 kwietnia 1944 roku przyjęły 31 cichociemnych, co stanowi prawie 10 % wszystkich cichociemnych z ogólnej liczby 316, 2 kurierów i emisariusza. Razem 34 skoczków. Spośród 31 cichociemnych 8 pełniło ważne funkcje sztabowe w Komendzie Głównej Armii Krajowej, a 13 w obszarach i okręgach, 6 walczyło w Powstaniu Warszawskim (2 zginęło) i 4 w „Wachlarzu”.

Pierwszy zrzut na terenie Obwodu „Mewa-Kamień” odbył się „na dziko”, w nocy z 6 na 7 stycznia 1942 roku. Na placówkę odbiorczą „Kocioł” skakała Ekipa III w składzie:

- por. Tadeusz Klimowski „Klon”,
- ppłk Henryk Krajewski „Wicher”, „Trzaska”,
- ppor. Jan Marek „Walka”,
- por. Zbigniew Piasecki „Orlik”,
- kpt. Jan Smela „Wist”,
- kurier do Delegatury Rządu ppor. Benedykt Moszyński „Andrzej”.

W nocy z 16 na 17 lutego 1943 roku placówka odbiorcza „Lilia” przyjęła zrzut 4 cichociemnych:

- kpt. Tadeusza Burdzińskiego „Malinę”,
- mjr. Feliksa Dzikielewskiego „Oliwa”,
- plut. Stanisława Kazimierczaka „Księdza”,
- plut. Michała Paradę „Mapę”.

Samolot wrócił do bazy z jednym uszkodzonym silnikiem. Ubezpieczał Ośrodek VI – Stanisławów.

W nocy z 17 na 18 lutego 1943 roku placówka odbiorcza „Lis” przyjęła zrzut 4 cichociemnych:

- ppor. Antoniego Iglewskiego „Vanadiego”,
- ppor. Tadeusza Jaworskiego „Gonta”,
- ppor. Władysława Wiśniewskiego „Wróbla”,
- ppor. Antoniego Żychewicza „Przerwy”.

Podczas skoku „Wróbel” ciężko się potłukł i doznał wstrząsu mózgu. Ubezpieczał Ośrodek V – Dobrze.

W nocy z 13 na 14 marca 1943 roku placówka odbiorcza „Koza” miała przyjąć rzut. Na skutek pomyłki cichociemni zostali zrzucony około 10 km od czuwającej placówki. Byli to:

- ppor. Jan Hórl „Frog”,
- płk dypl. Kazimierz Iranek-Osmecki „Antoni”,
- ppor. Czesław Rossiński „Kociół”,
- ppor. Witold Strumpf „Sud”.

Skoczkowie odnaleźli się nawzajem dopiero ok. godz. 5.00 nad ranem. Zakopali pasy zawierające 450 000 dolarów, po czym parami udali się na punkt kontaktowy w Gliniance, a następnie ze stacji kolejowej Dęba Wielkie pojechali do Warszawy. Akcję ubezpieczał Ośrodek II – Glinianka.

W nocy z 16 na 17 września 1943 roku placówka odbiorcza „Wieszak” przyjęła rzut 3 cichociemnych:

- por. Norberta Gołuńskiego „Bombrama”,
- ppor. Antoniego Wiszniewskiego „Topoli”,
- kpt. Bogusława Żórawskiego „Mistrala”.

„Topola” i „Mistral” doznali pęknięć śródstopia. Ubezpieczały ich Ośrodek III – Lato-wicz i IV – Mrozy.

W nocy z 21 na 22 września 1943 roku placówka odbiorcza „Lustro” przyjęła rzut 3 cichociemnych:

- ppor. Tadeusza Seemana „Garbusa”,
- ppor. Stanisława Skowrońskiego „Widelca”,
- ppor. Stanisława Zapotocznego „Płomienia”.

Odbiór skoczków ubezpieczały ośrodek IV – Mrozy i V – Dobrze.

W nocy z 3 na 4 kwietnia 1944 roku placówki odbiorcze Obwodu „Mewa-Kamień” przyjęły 2 rzuty. Na placówkę odbiorczą „Pierzyna” skakało 4 cichociemnych:

- sierż. Stanisław Biedrzycki „Opera”,
- ppor. Jan Biezuński „Orzyc”,
- ppor. Marian Pokładecki „Zoli”,
- kpt. Zygmunt Sawicki „Samulik”.

Cichociemni przywieźli 498 000 dolarów, a ubezpieczał ich oddział leśny „Dęboroga” i Ośrodek II – Glinianka.

Na placówkę odbiorczą „Zegar” skakali: emisariusz polityczny Józef Retinger (poważnie nadwyrężył nogę), kurier do Delegatury Rządu por. Tadeusz Chciuk „Sulima”. Dla „Sulimy” był to drugi skok do kraju. Pierwszy raz skakał z 27 na 28 grudnia 1941 roku. Obaj skoczkowie odlecieli z lądowiska „Motyl” do Włoch nocą z 25 na 26 lipca 1944 roku w operacji „MOST III”.

Odbiór skoczków ubezpieczał Ośrodek VI – Stanisławów, dowodzony przez Walentego Sudę ps. „Dąb”.

W nocy z 12 na 13 kwietnia 1944 roku placówka odbiorcza „Wieszak” przyjęła rzut 4 cichociemnych:

- mjr. dypl. Leona Bazały „Strwiąża”,
- por. Adolfa Gałeckiego „Maszopa”,
- por. Aleksandra Piekarskiego „Turkucia”,
- mjr. Edward Piotrowskiego „Memy”.

Skoczkanie przywieźli 456 000 dolarów i był to trzeci zrzut odebrany na tej placówce. Łącznie przyjęto tu 11 cichociemnych. Akcję ubezpieczał Ośrodek IV – Mrozy.

W nocy z 14 na 15 kwietnia 1944 roku na placówkę odbiorczą „Szmata” skierowano 2 samoloty, ale tylko jeden dokonał zrzutu sprzętu. Drugi samolot zablądził. Oba wróciły do bazy.

Rozbicie obozu w Rembertowie

W drugiej połowie września 1944 roku, tuż po wkroczeniu Armii Czerwonej do Rembertowa (12 września), na terenie przedwojennej fabryki amunicji „Pocisk” został założony specjalny obóz NKWD Nr 10. Obóz pełnił rolę punktu zbornego przed wysyłką w głąb ZSRR. Teren obozu otoczony był dwiema liniami drutów kolczastych, z wieżami wartowniczymi, w budynku zwanym pałacem mieściła się komenda NKWD.

Więźniami byli głównie żołnierze Armii Krajowej, Batalionów Chłopskich, NSZ i innych formacji niepodległościowych, jak również inni aresztowani, najczęściej na podstawie donosów, oraz Niemcy, folksdojczce, własowcy i inne osoby. Przed umieszczeniem w obozie wielu więźniów przechodziło (nieraz bardzo ciężkie) przesłuchania przez oficerów NKWD w więzieniach UB w Warszawie i innych miastach. Do obozu kierowani byli wyrokami na piśmie.

W marcu 1945 roku w obozie znajdowało się około 2500 więźniów.

Decyzję o rozbiciu obozu podjął kpt. Walenty Suda ps. „Młot” – dowódca Obwodu Mińsk Mazowiecki AK („Mewa-Kamień”). Obóz został zdobyty i rozbity w nocy z 20 na 21 maja 1945 roku przez oddział dowodzony przez ppor. Edwarda Wasilewskiego „Wichurę”. W obozie więzieni byli wówczas koledzy żołnierzy tego oddziału, m.in. ppor. Stanisław Maciejewski. Łącznie z obozu udało się wyswobodzić ok. 500 osób, 200 z nich NKWD złapało ponownie na podstawie listów gończych. Pozostałych więźniów w liczbie 1100 wywieziono 4 lipca 1945 roku do więzienia w Rawiczu. Część więźniów zdołała uciec. Około 130 więźniów transportowanych przez Poznań do Rawicza zostało odbitych w Bąkowcu przez oddział mjr. Mariana Bernaciaka „Orlika”.

Akcja została opisana w książce *Przewodnik do Patriotycznej Gry Komunikacyjnej*, s. 277-278.

Uzupełnienie (przekazane przez Mirosława Widlickiego)

Dowodzący rozbiciem obozu ppor. Edward Wasilewski został zwerbowany przez UB w 1950 r. i występował jako „kapitan Marek”. Korzystając z wcześniejszej sławy dowódcy, organizował akcje przeciwko żołnierzom II konspiracji. Przyczynił się do śmierci b. wielu osób m.in. z oddziału Jana Kmiołka „Wir”, „Fala”, jak i Kazimierza Kamieńskiego.

Henryk Napieralski

Gorący patriota, żołnierz Armii Krajowej oraz żołnierz wyklęty, członek I Krajowej Komisji NSZZ „Solidarność”. Nauczyciel i wychowawca młodzieży, sportowiec, harcerz, wioślarz i publicysta.

Odznaczony przez Rząd RP na uchodźstwie Medalem Wojska (1948) i Krzyżem AK (1988).

Urodził się 16 sierpnia 1923 roku w Barcinie w powiecie żnińskim. Zmarł 5 października 2013 roku w Gdańsku.

Po wysiedleniu z Barcina w grudniu 1939 roku razem z rodziną został przez władze okupacyjne osiedlony we wsi Glinianka pod Mińskiem Mazowieckim. Tutaj został zakonspirowany przez pracującego w majątku Kossakowskich por. Ludwika Wolańskiego „Lubicza” – również wygnańca z Wielkopolski.

Henryk Napieralski został zaprzysiężony jako żołnierz Armii Krajowej. W latach 1940–1944 był żołnierzem ZWZ-AK (Obwód „Mewa-Kamień” Mińsk Mazowiecki). Uczył się w konspiracyjnej Szkole Podchorążych Saperów. Brał udział w wielu akcjach dywersyjnych, wysadzając pociągi jadące na front wschodni oraz fabryki produkujące na potrzeby wojsk niemieckich.

W „cywilu” otrzymał papiery kierownika mleczarni, co pozwalało mu w miarę swobodnie poruszać się po terenie Generalnego Gubernatorstwa. Wykonywał więc konspiracyjne zadania kurierskie i ochrony osób.

W czasie akcji „Burza” maszerujące na pomoc Warszawie oddziały Obwodu „Mewa” zostały zmasakrowane przez Armię Czerwoną.

Jak wielu żołnierzy Armii Krajowej w czasie akcji „Burza” Henryk Napieralski schronił się przed likwidacją do 9. Zapasowego Pułku Piechoty LWP na Majdanku. Przeszedł z pułkiem czołgów z Lublina aż do Berlina.

18 czerwca 1945 roku wrócił do leśnego podziemia. W listopadzie 1945 roku skorzystał z ogłoszonej amnestii i ujawnił się przed Wojskową Prokuraturą Okręgu Poznańskiego. W latach 1945–1947 działał w Ruchu Oporu Armii Krajowej. Był twórcą podziemnych struktur w Mogilnie, Szubinie i Żninie. W sierpniu 1945 roku brał udział w akcji rozbicia siedziby PPR w Barcinie. W latach 1947–1950 był żołnierzem WiN.

W okresie PRL został pozbawiany możliwości wykonywania pracy zgodnej z wykształceniem. Najwyższym stanowiskiem, jakie jemu powierzono, było stanowisko kontysty magazynowego.

W latach 1951–1953 był pracownikiem Warszawskich Kolejowych Zakładów Gastronomicznych, a w latach 1953–1956 Fabryki Gramofonów w Żninie.

W kolejnych latach był nauczycielem. Od 1982 na emeryturze.

Był członkiem Krajowej Komisji Wykonawczej na I Krajowym Zjeździe NSZZ „Solidarność”, w którym uczestniczył jako delegat Regionu Bydgoszcz. 13 grudnia 1981 roku został internowany w Ośrodku Odosobnienia w Strzebielinku koło Wejherowa, a następnie w Darłównku. 19 stycznia 1982 roku, po przebytych w Ośrodku Odosobnienia w Darłównku zawale serca, został zwolniony.

Zamieszczał artykuły w „Dzienniku Bałtyckim”, „Gazecie Elbląskiej”, „Tygodniku Solidarność”.

Zdjęcia

Po prawej wójt Józef Bosko, po lewej J. Danis, sekretarz gminy, zmarł śmiercią naturalną 2 dni przed akcją na Urząd Gminy

Dowódca II Ośrodka Henryk Allery ps. „Ciolek”

Henryk Napieralski – podczas wojny

Niezidentyfikowany zrzut w okolicach Mińska Mazowieckiego (ze zbiorów E. Rozparzyńskiej)

Odbiór zasobników (ze zbiorów E. Rozparzyńskiej)

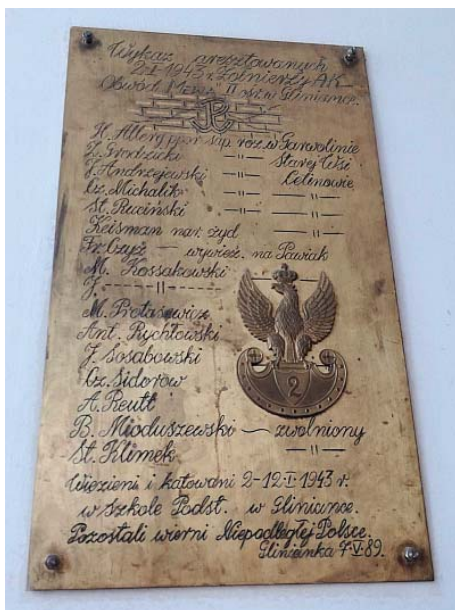

Ujawnienie się żołnierzy AK. Drugi od prawej por. Edmund Świdorski „Wicher”, trzeci od prawej por. Edward Wasilewski „Wichura” (Wola Rafałowska, 24 września 1945 roku)

Kościół parafialny św. Stanisława i św. Wawrzyńca, Glinianka

https://www.google.pl/search?q=glinianka+Ko%C5%9B-ci%C3%B3%C5%82++pomnik&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ved=0ahUKewjU_ufgidfUAhVIOJoKHe-vVAwoQsAQIWA&biw=1920&bih=1025&dpr=1#img-c=EJwbMNLpPER8JM

Napis na tablicy:

Wykaz aresztowanych

2 I 1943 r. Żołnierzy AK

Obwód „Mewa” II okr. w Gliniance

H. Allery ppor. sap. roz. w Garwolinie

Z. Grodzicki -" Starej Wsi

J. Andrzejewski -" Celinowie

Cz. Michalik -"

St. Ruciński -"

Keisman nar. żyd. -"

Fr. Czyż wywiez. na Pawiak

M. Kossakowski -"

J. -" -"

M. Protasiewicz -"

Ant. Rychtowski -"

J. Sosabowski -"

Cz. Sidorow -"

A. Reutt -"

B. Miduszewski zwolniony

St. Klimek -"

Więzieni i katowani 2-12 I 1943 r.

w Szkole Podst. w Gliniance

Pozostali wierni Niepodległej Polsce

Glinianka 7 V 1989

Tablica w szkole w Gliniance upamiętniająca żołnierzy AK aresztowanych 2 stycznia 1943 roku, więzionych i katowanych w budynku szkoły do 12 stycznia 1943 roku, fot. Marlena Sokół

Piśmiennictwo:

1. Henryk Napieralski, *Polska w Gliniance: grudzień 1939 – sierpień 1944*, Wiązowna 1996.
2. Zygmunt Grudziński, *Działalność podziemia w latach II wojny światowej w Ośrodku 2-gim – Glinianka Obwodu „Mewa-Kamień” Miński Mazowiecki*, Warszawa 1997.
3. <https://dobroni.pl/n/miejsca-pamieci-stan/7513>
4. <http://krajna.com.pl/a/odszedl-henryk-napieralski>
5. <http://historia.stanislawow.com/nasze-artykuy/55-kalendarium-orodka-vi-stanisawow-pustelnik-dbe-wielkie-armii-krajowej-obwodu-mewa-jamnik-kamie-misk-mazowiecki.html>
6. http://mazowsze.hist.pl/files/Rocznik_Minsko-Mazowiecki/Rocznik_Minsko-Mazowiecki-r1997-1998-t4-n1/Rocznik_Minsko-Mazowiecki-r1997-1998-t4-n1-s66-86/Rocznik_Minsko-Mazowiecki-r1997-1998-t4-n1-s66-86.txt
7. <https://www.ogrodywspomnien.pl/index/showd/22756>
8. <http://www.forum.wiazowna.net/discussion/312/przeinaczenie-historii/p2>
9. <http://www.forum.wiazowna.net/discussion/312/przeinaczenie-historii/p2>
10. <http://spglinianka.szkołnastrona.pl/o-szkole,m,mg,22.html>

Pytania testowe

1. Komendantem Ośrodka II Glinianka od 1940 do początków 1943 był:
 - ppor. Henryk Allery „Ciołek”
 - Piotr Finansow „Piotr”
 - por. Stanisław Ostrowski „Strażak”
2. „Kocioł” to kryptonim:
 - jednego z ośmiu punktów zrzutowych obwodu „Mewa-Kamień”
 - cichociemnego por. Tadeusza Klimowskiego
 - dowódcy AK w Mińsku Mazowieckim kpt. Walentego Sudy
3. W nocy z 16 na 17 września 1943 roku na obszarze Ośrodka II Glinianka miało miejsce:
 - rozbicie placówki „Zegar” przez Gestapo
 - przyjęcie zrzutu 3 cichociemnych
 - dekonspiracja dowódcy obwodu „Mewa-Kamień”
4. Obwód „Mewa-Kamień”:
 - był podzielony na 6 ośrodków AK
 - został rozbity przez NKWD w maju 1944 roku
 - został rozbity przez Gestapo w marcu 1943 roku
5. Od stycznia 1942 do połowy kwietnia 1944 roku placówki obwodu „Mewa-Kamień”:
 - przyjęły 31 cichociemnych
 - wykonały 45 akcji sabotażowych przeciw transportowi kolejowemu
 - wykonały 12 wyroków śmierci na funkcjonariuszach niemieckiego aparatu represji

POWIAT PIASECZYŃSKI

171. TABLICA: MIESZKAŃCY GÓRY KALWARII ZAMORDOWANI PRZEZ NIEMCÓW

Tablica poświęcona mieszkańcom miasta pomordowanym przez Niemców, ściana obok głównego wejścia do kościoła parafialnego, poświęcona w listopadzie 2011 roku, Góra Kalwaria, ul. ks. Zygmunta Sajny 2, fot. Mirosław Chada

Mieszkańcy Góry Kalwarii – żołnierze Związku Walki Zbrojnej i Armii Krajowej – wymienieni na tablicy pamiątkowej

- **Jan Białek** – nauczyciel. Po klęsce wrześniowej 1939 roku i powrocie do domu zorganizował, wspólnie z kolegami, oddział konspiracyjny Komenda Obrońców Polski. Od października 1939 roku występował pod pseudonimem „Kos”. Wspólnie z innymi członkami oddziału gromadził broń i amunicję, która pozostała po walkach wrześniowych. Zorganizowano okazały magazyn środków walki w jednym z domów przy obecnej ul. ks. Zygmunta Sajny. Prowadził kolportaż prasy podziemnej przeznaczonej dla Polaków i oddzielnie dla żołnierzy niemieckich stacjonujących w mieście. Oddział prowadził wywiad o siłach niemieckich i dokonał kilku akcji dywersyjnych. W pierwszą rocznicę napaści niemieckiej na Polskę – 1 września 1940 roku – zorganizował akcję zerwania flagi hitlerowskiej z Ratusza. Dowodził pod pseudonimem „Kos” plutonem Związku Walki Zbrojnej w Górze Kalwarii. 21 listopada 1941 roku, w wyniku doniesienia przez współpracowników Gestapo, został aresztowany wraz z 15 osobami. Przewieziony został do warszawskiego Pawiaka, gdzie poddano go brutalnym przesłuchaniom. Z Pawiaka przewieziono go do KL Auschwitz, a później do Mauthausen, gdzie zmarł 22 października 1942 roku w wieku 26 lat. Dziś por. Jan Białek jest patronem jednej z ulic miasta, przy której znajduje się także jego pomnik.
- **Tomasz Musiałowski** – był inżynierem lotnictwa, pracował m.in. przy konstruowaniu przedwojennego polskiego bombowca „Łoś”. W czasie wojny był kome-

dantem górskokalwaryjskiego obwodu AK. Niemcy aresztowali go w 1944 roku, miesiąc po ślubie, gdy jego żona była już w ciąży. Po jakimś czasie z Gestapo przyszła informacja, że zmarł na zawał serca.

- **Leon Bąk ps. „Doktor”, „Doktur”** – pisownia ta przemienne pojawia się w różnych publikacjach (autentyczne wyjaśnienie Leona Bąka dotyczące pisowni jego pseudonimu: bo doktor przez „ó” leczy, a ja odwrotnie – informacja uzyskana od Juliusza Kuleszy). Jedyńy wymieniony na tablicy, którego w czasie wojny udekorowano Krzyżem Walecznych, a pośmiertnie Orderem Virtuti Militari. Zginął na barykadzie Powstania Warszawskiego 1 sierpnia 1944 roku od kuli niemieckiego snajpera. Z zawodu metalowiec. Ukończył pułkową Szkołę Podoficerską w Baranowiczach i kursy rusznikarskie, uzyskując stopień kaprała. W latach 1932–1933 odbył służbę wojskową w 78. Pułku Piechoty w Baranowiczach, po ukończeniu Szkoły Podoficerskiej do 1936 roku służył zawodowo w Wojsku Polskim. W wojnie obronnej 1939 roku żołnierz 21. Pułku Piechoty „Dzieci Warszawy”, brał udział w obronie stolicy. Do niewoli nie poszedł. W konspiracji od listopada 1939 roku, wprowadzony przez por. Jana Białka „Kosa”. W 1941 roku został zaproszony do restauracji przez jej właściciela – przed wojną szkolnego kolegę, a teraz folksdojczka. W rozmowie restaurator zaczął obrażać Polaków, aż Leon Bąk nie wytrzymał nerwowo i zerwanym ze ściany portretem Hitlera uderzył restaurator w głowę tak, że przebił portret na wylot. Zmuszony do natychmiastowej ucieczki z Góry Kalwarii i ukrywania się (informacja uzyskana od Juliusza Kuleszy). W oddziale „993/W” od połowy 1942 roku, wprowadzony przez „Zadrę”. Wprowadził tu 3 swoich braci: Bolesława „Szlaka”, Stanisława „Burzę” i Hipolita „Sosnę” oraz pchor. Janusza Kowalczyka „Kła”. Początkowo w patrolu „Zadry”, a potem w patrolu swego brata Bolesława ps. „Szlak”. Uczestnik akcji bojowych: „Leszcz”, Kwieceński, „Europejska”, Rzewicz, Durrfeld, Heller, odbicie więźniów z Mokotowa, Kwaśniewscy, Kudryński, „Kotara”, Uchmański, Zajączkowski, Leitgeber, Kronenberg, Ukraińcy, Kalksteinowie, Świerczewski. W Powstaniu Warszawskim: Zgrupowanie „Radosław” – batalion „Pięść”. Przed godziną „W” stawił się w drukarni Felicjana Zawadzkiego przy ul. Elektorальной 18. W lokalu tym (od lat używanym przez „993/W”) oczekiwali od godzin porannych: „Doktur”, Jerzy Szaniawski „Słoń” i Piotr Kowalski „Pepełek”, którzy około południa od dowódcy oddziału specjalnego mjr. Alfonsa Kotowskiego „Okonia” dowiedzieli się o wyznaczonej na 17.00 godzinie „W”. To dzięki nim rozkaz ten pomiędzy godz. 15.00 a 15.30 dotarł do dowódców plutonów i dowódcy 1. kompanii (dawny „993/W”) por. Stefana Matuszczyka „Porawy”. Wyżej wymieniona trójka miała pomóc por. „Porawie” w przetransportowaniu broni na miejsce koncentracji batalionu, wyznaczone na cmentarzu ewangelickim na Woli. Około godz. 16.20 broń (5 pistoletów maszynowych Błyskawica) do lokalu dostarczyły 2 nieznane łączniczki. Broń była zakonserwowana. Z braku czasu (40 minut do godziny „W” tylko z 2 pistoletów maszynowych usunięto grubą warstwę smarów, doprowadzając je do sprawności technicznej. Wyczyszczone pistolety wzięli por. „Porawa” i „Doktur”. Pozostałe peemy mieli nieść „Słoń” i „Pepełek”. Gdy ludzie „Porawy” doszli ul. Elektorальной do rogu ul. Solnej, na pobliskim pl. Mirowskim wybuchła przedwczesna strzelanina. „Doktur”, nie czekając na dyspozycje dowódcy, pobiegł z peemem w tamtym kierunku. Po dłuższym oczekiwaniu „Porawa” wysłał „Słonia” na poszukiwanie „Doktura”, ten jednak po chwili powrócił sam. „Doktur” zaginął i do dzisiaj jego ostatnie chwile nie są znane. Grób nie istnieje. W tym samym oddziale walczyli jego dwaj bracia: Bolesław ps. „Szlak” i Stanisław ps. „Burza” (po wojnie był więziony w Rawiczu). Odznaczony pośmiertnie Krzyżem Virtuti Militari V klasy (1944).

- **Zbigniew Proszewski, Eugeniusz Kanabus, Mieczysław Wądołkowski i Dariusz Pękalski** – w styczniu 1943 roku podjęli próbę zakupu pistoletów i amunicji od zaprzyjaźnionego żołnierza Wehrmachtu ze stacjonującego w mieście oddziału. Wpadli w pułapkę. Prawdopodobnie w efekcie okrutnych przesłuchań, którym zostali poddani, kilka dni później aresztowano por. Musiałowskiego oraz dowódcę plutonu por. Władysława Karniewskiego, który był synem ceniowej w mieście nauczycielki. Miejsce pochówku całej szóstki jest nieznane.
- **Zdzisław Kowalski i Stanisław Marciniak** (zm. 22 czerwca 1942 roku). Aresztowani w nocy z 21 na 22 listopada 1941 roku, po przesłuchaniach, 17 kwietnia 1942 roku, trafili do Auschwitz.
- **Feliks Pękalski** – st. sierż. Komendant posterunku granatowej policji w Górze Kalwarii, działał jednocześnie w AK. Aresztowany w nocy z 21 na 22 listopada 1941 roku, po przesłuchaniach trafił do Auschwitz.
- **Stanisław Wądołkowski i Zygmunt Barcz** – wstawili się udziałem w akcji odbicia więźniów z posterunku Gestapo w Garwolinie. Schwytano ich i na miejscu rozstrzelano.

Związek Walki Zbrojnej w Górze Kalwarii

Początki konspiracji wojskowej w powiecie grójeckim miały miejsce już w pierwszych tygodniach okupacji.

Najpotężniejszą z organizacji była Służba Zwycięstwu Polski, przekształcona w 1940 roku w Związek Walki Zbrojnej. W późniejszym okresie weszła w skład Inspektoratu Sochaczew Podokręgu Zachodniego Obszaru Warszawskiego Armii Krajowej i nosiła kryptonim „Głuszc”.

Na przełomie 1939 i 1940 roku oraz na początku zorganizowane zostały ośrodki: I – Grójec, II – Tarczyn, III – Góra Kalwaria, IV – Warka, V – Nowa Wieś, VI – Woszczyn, VII – Mogielnica, VIII – Lipie.

Komendantami Ośrodka III ZWZ-AK byli:

- ppor. rez. Franciszek Sławiński ps. „Puchacz” – od połowy 1940 roku do 22 listopada 1941 roku;
- por. Tomasz Musiałowski ps. „Lis” – od grudnia 1941 roku do listopada 1943 roku;
- por. Szymon Gawarkiewicz ps. „Sten” – od grudnia 1943 roku.

Na początku 1943 roku rozpoczęło się tworzenie jednostek wojskowych wyższego stopnia. Ośrodki przeorganizowały się w kompanie. Zostały utworzone 3 bataliony wchodzące w skład 18. Pułku Piechoty odtwarzanego w Obwodzie Grójec „Głuszc”.

II batalion organizował komendant ośrodka Tarczyn kpt. Edward Ziółkowski „Zośka”. Jego żołnierze zamieszkiwali w miejscowościach Tarczyn, Jazgarzew, Zalesie Dolne i Górne, Góra Kalwaria, Chynów, Drwalew, Wągradno, Prażmów, Zawodne. Powstały wówczas 3 kompanie liczące w sumie ok. 700 żołnierzy.

Od połowy 1941 roku w wytypowanych miejscowościach powiatu grójeckiego rozpoczęły pracę radiostacje nadawcze utrzymujące łączność KG ZWZ ze sztabem Naczelnego Wodza w Londynie (Góra Kalwaria, Tarczyn, Grójec, Warka).

7. plutonem Związku Walki Zbrojnej w Górze Kalwarii, do momentu aresztowania 22 listopada 1941 roku, dowodził por. Jan Białek, a następnie Władysław Karniewski ps. „Astra” – do 29 listopada 1941 roku – i st. sierż. Józef Gruszka ps. „Twardy” – od grudnia 1943 roku.

Żołnierzami oddziału specjalnego „993/W” Kontrwywiadu KG AK byli bracia Bąkowie, którzy mieszkali w Górze Kalwarii.

W Górze Kalwarii oraz w jej bliskiej okolicy od jesieni 1940 roku do sierpnia 1943 roku pracowały radiostacje nadawcze dla potrzeb łączności Komendy Głównej ZWZ-AK.

Ośrodek III posiadał 4 magazyny broni. Magazyn centralny znajdował się w Górze Kalwarii przy ul. Senatorskiej, obecnie księdza Sejny 8 (w sąsiedztwie posterunku żandarmerii niemieckiej). Mieścił się on pod podłogą kuchni w mieszkaniu Chodorowskich, wysiedlonych z Inowrocławia. Byli to rodzice st. sierż. „Wernyhory”, podoficera broni miejscowej komendy. Początkowo był to niewielki schowek. Przymuszczenie wiosną 1942 roku został rozbudowany do rozmiarów pomieszczenia o wymiarach 3x3 m i oświetlony elektrycznością. W jego budowie uczestniczyli, obok „Wernyhory”, st. sap. Jan Zdrojek ps. „Łęg”, mat Edward Lenarczyk ps. „Kant”, plut. Stefan Barszcz ps. „Karny”.

Magazyn został wyposażony w stojaki do broni oraz skrzynki do przechowywania amunicji, granatów i materiałów wybuchowych. W podwórzu posesji znajdowały się opuszczone pomieszczenia, w których został urządzony warsztat stolarski i mechaniczny. Okresowe przeglądy oraz reperację i konserwację broni wykonywali zawodowi rusznikarze sierż. Stefan Kołacz ps. „Grot” i Stanisław Ziemiński ps. „Dziadek”, „Staszek”. Pierwszy z nich naprawiał również broń Ośrodka VIII Lipie w zorganizowanym w tym celu warsztacie w majątku Trzylatków. Drugi był również rusznikarzem wydzielonej organizacji dywersyjnej AK „Wachlarz”. Obaj wykonywali obowiązki sumiennie i fachowo, uzyskując pochwały swoich przełożonych.

Aresztowania 22 listopada 1941 roku i działania odwetowe

Agenci wroga pilnie śledzili miejscowe podziemie. Nad ranem 22 listopada 1941 roku przyjechała do Góry Kalwarii ekspedycja warszawskiego Gestapo i aresztowała 10 członków ZWZ oraz 6 osób nienależących do konspiracji.

Byli to m.in.:

- ppor. Jan Białek „Kos”,
- Bronisław Domagałski „Zrąb” – budowniczy,
- Bruno Gutkiewicz „Felka” – lekarz weterynarii,
- st. wachm. Piotr Katus „Lasota” – urzędnik,
- Zdzisław Kowalski „Korab” – student,
- Edward Marchocki „Miś” – rolnik,
- Albin Mioduski – prawnik,
- Krystian Mioduski „Rój” – prawnik,
- st. sierż. Feliks Pękalski „Rebus” – komendant posterunku policji granatowej w Górze Kalwarii,
- st. strz. Jan Piekarniak „Łada” – nauczyciel,
- Józef Dyniewski – prezes Spółdzielni Spożywców „Spotem”,
- Bolesław Noll – urzędnik,
- Ludwik Sroczyński – lekarz,
- Stanisław Szczęsny – urzędnik,
- Sylwester Wojdanowski.

Tydzień później, w sobotę 29 listopada, Gestapo aresztowało Władysława Karniewskiego ps. „Astra”.

Aresztowanie tak dużej liczby mieszkańców Góry Kalwarii łączono z akcją represyjną polegającą na masowych aresztowaniach przeprowadzonych w tym samym czasie również w Grójcu i Mogielnicy. Sądzono, że mogła to być zemsta za zabójstwo w październiku

lub na początku listopada 1941 roku w Grójcu agenta niemieckiego, Ukraińca Romana Poniatyszyna.

Jednak jednocześnie aresztowanie aż 10 członków ZWZ, w tym kilku z kadry Komendy Ośrodka III, świadczyło o tym, że Gestapo miało swoich konfidentów w miejscowym podziemiu. Przeprowadzono drobiazgowo dochodzenie. Ustalono wówczas, że agentami Gestapo byli członkowie ZWZ i mieszkańcy Góry Kalwarii — Czesław Kopyt ps. „Kiliński” i Edmund Miller ps. „Loczek”.

Wyrok śmierci wydany przez Wojskowy Sąd Specjalny na zdrajców wykonała w marcu 1943 roku na Czesławie Kopycie Sekcja Specjalna dowodzona przez Stanisława Wiśniewskiego ps. „Morski” w składzie: Stanisław Bolilowski „Syfon”, Stanisław Gajewski „Wielbłąd” i Franciszek Krzeczynski „Wampir”.

Następnego dnia wyrok na Edmudzie Millerze został wykonany przez Sekcję Specjalną dowodzoną przez por. Jana Warnke ps. „Błysk”, dowódcę Kedywu Komendy Obwodu Grójec „Głuszc”, w składzie: Stanisław Wiśniewski „Morski”, Zygmunt Morawski „Pióro”, NN „Miotła”, Leon Bąk „Doktur”, Bolesław Bąk „Szlak”, Józef Król „Cesarz”. Na tę akcję przyjechali specjalnie z Warszawy bracia Bąkowie — niegdyś mieszkańcy Góry Kalwarii, wówczas członkowie oddziału specjalnego KG AK „993/W” przeznaczono do likwidowania szczególnie niebezpiecznych agentów niemieckich.

Po śledztwie przeprowadzonym w siedzibie warszawskiego Gestapo w alei Szucha zostali zwolnieni 19 marca 1942 roku: Józef Dyniewski, Bruno Gutkiewicz, Władysław Karniewski, Piotr Katus, Albin i Krystin Mioduscy, Bolesław Noll, Stanisław Szczęśny i Sylwester Wojdanowski.

Do obozu koncentracyjnego Auschwitz zostali wywiezieni: Bronisław Domagalski, Jan Piekarniak i Edward Marchocki. Zginęli w Oświęcimiu: Jan Białek, Zdzisław Kowalski, Stanisław Marciniak i Feliks Pękalski.

Zdrada w Ośrodku III ujawniła karygodny fakt złamania elementarnych zasad konspiracji, gdzie dwaj jej członkowie stosunkowo niskiego szczebla znali tak wielu ludzi spośród kręgów kierowniczych miejscowego podziemia i ich funkcje. W związku z tym Komenda Obwodu odwołała dotychczasowego komendanta Ośrodka III.

Uzupełnienia

Stanisław Bąk ps. „Burza”

(ur. 4 czerwca 1920, zm. 23 lutego 2000)

Stopień: starszy strzelec – plutonowy podchorąży (1944) – podporucznik (2 października 1944).

Udział w wojnie obronnej 1939: ochotnik – uczestnik obrony Warszawy.

W konspiracji od listopada 1939 roku, wprowadzony przez por. Jana Białka „Kosa”. Po wyspie w 1941 roku zmuszony do ukrywania się. Latem 1942 roku wprowadzony przez „Zadrę” do oddziału „993/W” (oddział bojowy kontrwywiadu KG AK). Był jednym z pierwszych żołnierzy oddziału. Początkowo wchodził w skład patrolu bojowego „Zadry”, a następnie swojego starszego brata Bolesława „Szlaka”. W 1944 roku ukończył konspiracyjną Szkołę Podchorążych Rezerwy Piechoty jako plutonowy podchorąży. W latach 1942–1944 uczestniczył w akcjach bojowych: „Leszcz”, Kwieciński, „Europejska”, Rzewicz, Durrfeld, Heller, odbicie więźniów z Mokotowa, Kwaśniewscy, Kudryński, „Kotara”, Uchmański, Zajczkowski, Leitgeber, Kronenberg, Ukraińcy, Kalksteinowie, Świerczewski.

Powstanie Warszawskie: Zgrupowanie „Radosław” – batalion „Pięść” – 1. kompania „Zemsta”. Szlak bojowy: Wola – Stare Miasto – Śródmieście – Powiśle – szpital.

Dwukrotnie ranny: podczas przebiecia na Żoliborz i w czasie obrony szpitala Jana Bożego. Po przejściu kanałami do Śródmieścia leczony w szpitaliku ss. urszulanek na Tamce.

Po upadku Powiśla przewieziony przez siostry urszulanki do Ursusa.

Odnaczenia: Krzyż *Virtuti Militari* V klasy (2 października 1944) i trzykrotnie Krzyż Walecznych.

Po wojnie prześladowany i więziony przez władze komunistyczne.

Po wojnie, wyrokiem Wojskowego Sądu Okręgowego nr 1 w Warszawie z 15 stycznia 1946 roku, skazany został na 10 lat więzienia, z zaliczeniem okresu aresztowania od 17 sierpnia 1945 roku. Na mocy amnestii, 29 marca 1947 roku, sąd obniżył karę o połowę.

Po uwolnieniu powrócił do rodzinnej Góry Kalwarii, gdzie pracował jako sadownik i kierownik sklepu.

Pochowany na miejscowym cmentarzu parafialnym.

Stanisław Dunajewski

(ur. 13 sierpnia 1900 w Górze Kalwarii, zm. 20 stycznia 1985 we Wrocławiu)

Członek Polskiej Organizacji Wojskowej, w 1917 roku wstąpił do III Korpusu Polskiego na Wschodzie. Podczas wojny polsko-ukraińskiej w kwietniu 1918 roku dostał się do niewoli. Pozostawał ukraińskim jeńcem wojennym aż do swojej ucieczki w czerwcu 1919 roku. Następnie w Oddziale II Dowództwa Okręgu Generalnego „Lublin”. Od grudnia 1919 roku w 1. Pułku Strzelców Konnych, uczestnik wojny polsko-bolszewickiej, za zasługi odznaczony orderem *Virtuti Militari*, który otrzymał z rąk marszałka Józefa Piłsudskiego.

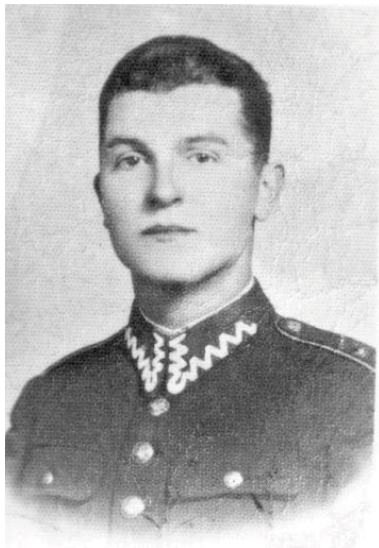
W okresie II Rzeczypospolitej, po demobilizacji, mieszkał w Lublinie, gdzie w latach 1921–1924 pracował w Urzędzie Wojewódzkim, a następnie w Łodzi, gdzie pełnił funkcję osobistego sekretarza wojewody łódzkiego Władysława Jaszczółta oraz członka zarządu POW w Łodzi. W latach 30. przebywał w Brazylii.

Uczestnik wojny obronnej Polski w 1939 roku w szeregach 25. Pułku Piechoty. Żołnierz Związku Walki Zbrojnej, a następnie Armii Krajowej o pseudonimie „Balcer”. Aresztowany przez Niemców, więzień Pawiaka od czerwca do października 1940 roku, potem w więzieniu Gestapo na Sterlinga w Łodzi. Wykupiony przez ruch oporu 24 grudnia 1940 roku. Po uwolnieniu służył jako technik w Biurze Informacji i Propagandy AK (referat „N” w Okręgu Warszawa). Do jego zadań należała praca na powielaczu oraz prowadzenie kartoteki warszawskich Niemców, a w okresie od stycznia do lipca 1941 roku powielanie ukazującego się w nakładzie 400 egzemplarzy pisma przeznaczonego dla żołnierzy niemieckich „Kennst du die Wahrheit”, we współpracy z grupą tylko jemu znanych współpracowników.

W latach 1944–1948 przebywał w Lublinie, gdzie został aresztowany przez NKWD. Od roku 1948 mieszkał we Wrocławiu, natomiast w roku 1960 przeprowadził się na stałe do Sobótki.

https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Dunajewski

Zdjęcia

Jan Białek

Napis na tablicy:

*Tu wartę pełni żołnierz Armii Krajowej por. Jan Białek ps. „Kos” aresztowany i torturowany przez gestapo na Pawiaku, zesłany do hitlerowskiego obozu śmierci Auschwitz, oddał życie za Polskę w Mauthausen 22 października 1942 roku mając 26 lat. Cześć Jego pamięci
Pomnik por. Jana Białka, fot. Mirosław Chada*

Stanisław Dunajewski

https://pl.wikipedia.org/wiki/Stanis%C5%82aw_Dunajewski

Stanisław Bąk

<http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/stanislaw-bak,2441.html#1>

Tablica na grobowcu Tomasa Musiałowskiego i Zbigniewa Proszewskiego na cmentarzu parafii Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny w Górze Kalwarii

<http://nieobecni.com.pl/index.php?s=grob&id=150121>

Grób Stanisława Marciniaka

<http://nieobecni.com.pl/index.php?s=grob&id=150115>

Bracia Bąkowie

<http://zubry1944.pl/index.php/maloznani/braciabak>

Piśmiennictwo:

1. Henryk Świdorski, *Okupacja i konspiracja w Obwodzie AK Grójec-„Głuszec”*, Warszawa 1989.
2. <http://konstancinjeziorna.blox.pl/2013/08/Latem-1944.html>
3. <http://www.kurierpoludniowy.pl/wiadomosci.php?art=15503>
4. http://www.zspgrojec.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=11&Itemid=21
5. <http://nieobecni.com.pl/index.php?s=grob&id=150121>
6. <http://www.gorakalwaria.pl/651-Wojskowipatroninaszychulic.htm>
7. <http://www.gorakalwaria.pl/651-lzbaPamiciwGrzeKalwarii.htm>
8. <http://www.polskaniemzwykla.pl/web/place/37411,gora-kalwaria-pomnik-por--jana-bialka.html>
9. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/leon-bak,2437.html>
10. http://www.info-pc.home.pl/whatfor/baza/odz_boj_kontr_993_w.htm
11. <http://zubry1944.pl/index.php/maloznani/braciabak>
12. <http://www.nieobecni.com.pl/index.php?s=grob&id=150170>

Pytania testowe

1. Związek Walki Zbrojnej w Górze Kalwarii wszedł do struktur AK pod kryptonimem:
 - „Jerzyk”
 - „Głuszczyk”
 - „Jaskółka”
2. W 1943 roku grójeckie kompanie weszły w skład:
 - 18. Pułku Piechoty
 - 22. Pułku Piechoty
 - 24. Pułku Piechoty
3. Mieszkający w Górze Kalwarii bracia Bąkowie należeli do oddziału kontrwywiadu KG AK o kryptonimie:
 - „993 I”
 - „993/W”
 - „993 E”
4. Podczas aresztowań 22 listopada 1941 roku Niemcy zatrzymali:
 - 10 członków ZWZ
 - 12 członków ZWZ
 - 8 członków ZWZ
5. Jan Białek ps. „Kos” był dowódcą:
 - plutonu łączności
 - 7. plutonu ZWZ w Górze Kalwarii
 - plutonu ostonowego KG AK

172. TABLICA: ŻOŁNIERZE NARODOWYCH SIŁ ZBROJNYCH

*Pomnik żołnierzy
Narodowych Sił
Zbrojnych, Konstancin-
Jeziorna, przy rondzie
Jana Pawła II*

U podnóża dużego głazu z powstańczą kotwicą umieszczono pamiątkową tablicę z nazwiskami poległych żołnierzy oddziału.

Pomnik powstał staraniem Koła nr 8 „Mączyński” Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej, został ufundowany przez gminę Konstancin-Jeziorna. Uroczystość odsłonięcia pomnika odbyła się 20 września 2008 roku.

Barbara Kulińska, przewodnicząca Koła nr 8, opowiadała o przebiegu walk na terenach gminy Konstancin-Jeziorna. Wskazywała miejsca potyczek i walk. Zaapelowała o pamięć dla poległych żołnierzy.

Poświęcenia pomnika dokonali: ks. kmdr. Leon Szot, proboszczowie pobliskich parafii – księża Jan Tomtera i Bogdan Przegaliński.

Złożono kwiaty i wieńce, m.in. od burmistrza i Rady Miejskiej Konstancina, starosty piaseczyńskiego i burmistrza Wilanowa. Aktorzy mieszkający na terenie gminy Konstancin, chór i dzieci z Zespołu Szkół nr 2, wraz z orkiestrą estradową Rondo, odśpiewali pieśni patriotyczne.

Narodowe Siły Zbrojne

Narodowe Siły Zbrojne to polska konspiracyjna organizacja wojskowa, która powstała 20 września 1942 roku. Reprezentowała prawicowy odłam polityczny Rzeczypospolitej. Formacje NSZ walczyły nie tylko zbrojnie, ale także za pośrednictwem wywiadu.

Narodowe Siły Zbrojne wywodziły się z ruchu narodowo-katolickiego. Od początku niemieckiej okupacji na terenie powiatu warszawskiego zaczęły powstawać organizacje konspiracyjne, powiązane ze Stronnictwem Narodowym. Wpływy narodowe istniały również w powiecie piaseczyńskim. One to sprawiły, że powstał tu silny oddział NSZ, który działał w okolicach Piaseczna, a także Wilanowa i Pyr, w Lasach Chojnowskich i Lesie Kabackim, jako samodzielny batalion NSZ im. Brygadiera Czesława Mączyńskiego.

Pod koniec wojny NSZ liczyły 90 tys. żołnierzy.

Po wkroczeniu Armii Czerwonej do Polski, wobec nie wyrażenia zgody przez PKWN na działalność Stronnictwa Narodowego, oddziały NSZ podjęły samodzielnie walkę zbrojną z rządami komunistycznymi. Przeprowadzono akcje uwalniania więźniów, likwidowano informatorów Urzędu Bezpieczeństwa i aktywistów PPR, atakowano placówki Służby Bezpieczeństwa i milicji.

NSZ było formacją najbardziej zwalczaną przez NKWD, KBW, UB i SB.

Żołnierze NSZ dopiero w 1991 roku otrzymali uprawnienia kombatanckie.

Samodzielny batalion Narodowych Sił Zbrojnych im. Brygadiera Czesława Mączyńskiego

Poniższy opis powstał na bazie opracowania:

<https://kjsinr5.edupage.org/about/>

Batalion został zorganizowany w 1942 roku na terenie Mirkowskiej Fabryki Papieru. Dowódcą batalionu był ppor. Florian Kuskowski „Szary”.

12 kwietnia 1943 roku otrzymał sztandar, którego poświęcenie odbyło się w kościele św. Józefa w Mirkowie.

W listopadzie 1943 roku batalion wszedł w skład Armii Krajowej.

W roku 1944 batalion składał się z 3 kompanii i liczył 373 żołnierzy (w tym 64 kobiety).

W grudniu 1943 roku w szeregach batalionu było 314 żołnierzy, a w kwietniu 1944 roku ponad 400, w tym 64 kobiety z Wojskowej Służby Kobiet dowodzonej przez komendantkę Zofię Wiślocką „Piasecką”.

Kompanie (dwie w Mirkowie, jedna w Piasecznie), z których składał się Batalion, złożone były głównie z młodzieży pochodzącej z Klarysewa, Jeziorny, Konstancina, Słomczyzna, Powsina, ale także z Piaseczna i okolic Warszawy.

Do chwili Powstania Warszawskiego w Szkołach Podchorążych wyszkolono 36 podchorążych i znaczną ilość podoficerów. Podchorążowie awansowali na funkcje dowódców plutonów, ich zastępców, dowódców drużyn. Fakt działania na terenie organizacji

podziemnych, głównie Armii Krajowej, wpłynął pozytywnie na społeczeństwo, podtrzymując jego morale i nadzieję na rychłą niepodległość.

W latach 1942–1944 batalion działał na terenie od Wisły (Opacz – Gassy) po Piaseczno i od Słomczyna po Powsinek – Wilanów.

1 sierpnia 1944 roku w godzinie „W” działalność bojową rozpoczęto w Mirkowie, gdzie stacjonowała kompania niemieckiej artylerii.

1 sierpnia żołnierze z kompanii z Mirkowa, w sile około jednego plutonu (na tyle tylko było uzbrojenia), dowodzeni przez ppor. „Szarego”, zaatakowali posterunek niemiecki w Fabryce Papieru w Mirkowie, zdobyli wartownię i wzięli do niewoli 56 żołnierzy niemieckich. Wśród zdobyczy znajdowało się kilkadziesiąt karabinów, działo oraz granaty i amunicja. Po zwycięstwie powstańcy ruszyli w stronę Jezioro Królewskiej. Na moście na Jeziorce doszło do starcia, w trakcie którego zginął dowódca ppor. „Szary” i 9 jego żołnierzy. Zginęło od razu 5 a 4 zmarło po przetransportowaniu do szpitala.

Wobec znacznej przewagi nieprzyjaciela oraz zagrożenia dla ludności cywilnej, w wypadek przedłużających się walk, oddział podzielił się na 2 pododdziały i wycofał do pobliskich lasów.

Pierwszy, pod dowództwem ppor. Mieczysława Szemelowskiego, „Miłosza”, odszedł na miejsce koncentracji w Lesie Kabackim. Drugi, pod dowództwem ppor. Tadeusza Wyszyńskiego „Greya”, odszedł przez Skolimów i Wierzbno do Lasów Chojnowskich, staczając po drodze potyczkę z obsadą reflektora pod wsią Czarnów i tracąc dalszych 3 zabitych.

2 sierpnia na teren fabryki w Mirkowie wkroczył oddział Niemców z zamiarem odwetu za porażkę. Po przeprowadzeniu śledztwa sprawa zakończyła się dość szczęśliwie dla mieszkańców Mirkowa. Niemcy uwierzyli pracownicy dyrekcji fabryki, że mieszkańcy Mirkowa z wydarzeniami 1 sierpnia nie mieli nic wspólnego, że to byli partyzanci, którzy nie wiadomo, skąd przyszli i nie wiadomo, dokąd poszli.

Jednak nie obyło się bez ofiar. Niemcy zastrzelili w tym dniu 2 żołnierzy, którzy pozostali w Mirkowie. Odnaleziono ich w zakamarkach hal fabrycznych i rozstrzelano.

Kompania piaseczyńska miała swój odrębny przebieg wydarzeń w godzinie „W”. Zbyt późno do Piaseczna dotarł rozkaz o rozpoczęciu powstania, co uniemożliwiło dokonanie koncentracji sił. Pomimo to akcja zdobycia broni na posterunku policji w Iwicznej zakończyła się pomyślnie. Jednak w czasie transportu zdobytej broni oddział został ostrzelany w rejonie ul. Mickiewicza. Byli zabici, stracono również zdobytą broń.

W nocy z 1 na 2 sierpnia ppor. „Antek” z grupą żołnierzy z 3. kompanii odszedł do Lasów Chojnowskich. W okolicach Pyr i Jezioro stoczono zwycięską potyczkę z folksojczami zamieszkującymi tę okolicę. Dołączyły do nich następne grupy, co w sumie stanowiło siłę bojową 1 plutonu.

Kompania piaseczyńska dowodzona przez por. „Antka” z powodzeniem uderzyła na posterunek policji granatowej w Iwicznej.

W Lasach Chojnowskich część kompanii piaseczyńskiej połączyła się najpierw z grupą ppor. „Greya”, a następnie we wsi Wojciechowice z grupą ppor. „Miłosza”.

Oddział dowodzony przez ppor. „Miłosza” w nocy z 3 na 4 sierpnia 1944 roku, wraz z żołnierzami z batalionu „Krawiec” pod dowództwem kpt. Mariana Bródki-Kęsickiego „Grzegorza”, przeszedł z Lasów Kabackich do Chojnowskich. W niedługim czasie doszło do połączenia oddziałów dowodzonych przez ppor. „Antka”, ppor. „Miłosza” i ppor. „Greya” w jedną kompanię, nazwaną Kompanią Leśną AK im. por. „Szarego”, pod dowództwem ppor. „Antka”.

Dowództwo batalionu przejął w tym czasie ppor. Antonii Kowalewski „Leszek”.

Kompania Leśna im. „Szarego” weszła w skład oddziałów powstańczych AK stacjonujących w tym czasie w Lasach Chojnowskich, dowodzonych przez kpt. „Grzegorza”.

Miejscami postoju kompanii w Lasach Chojnowskich były: Zalesie Dolne, wieś Czarnów, Wojciechowice, Piskórka i Gajówka Zimne Doły.

11 sierpnia 1944 roku Kompania Leśna z częścią żołnierzy z batalionu „Krawiec” stoczyła ciężką walkę z silnie uzbrojonymi oddziałami Niemców, atakujących wieś Piskórkę. Pierwsze uderzenie przyjął na siebie 4-osobowy patrol z kompanii „Krawiec” pod dowództwem Władysława Włodarczyka ps. „Blondyn”.

Wystawieni oni byli jako czujka ubezpieczająca oddziały zakwaterowane we wsi. Wywiązała się ostra wymiana strzałów, która postawiła w stan pogotowia pozostałą część oddziału. Nagłe zaskoczenie nie pozwoliło im na wycofanie się. Polegli: Witold Zienkiewicz „Witek”, Bogdan Rawski „Sęp”, Henryk Wandel „Jakub”. Dowódca czujki Władysław Włodarczyk „Blondyn” zdołał się wycofać. Przyjęcie przez czujkę pierwszego szturmu niemieckiego pozwoliło na przygotowanie się do walki pozostałych oddziałów. Dzięki wspólnemu działaniu kompanii „Krawiec” i Kompanii Leśnej udało się odeprzeć atak na wieś.

Po dość długiej walce Niemcy zaczęli się wycofywać na całej linii, zabierając zabitych i rannych. Cała walka trwała 2–3 godziny i zakończyła się ok. 5.00 po południu.

W ciągu jednej godziny zmieniono miejsce postoju, przechodząc do wsi Wojciechowice. Kompania często zmieniała swoje położenie postojowe, nękając nieprzyjaciela wypadami i patrolami bojowymi.

17 sierpnia część żołnierzy z batalionu NSZ wyruszyła do Warszawy. Wśród nich kompania NSZ por. „Stefana”, która uczestniczyła w ataku na Wilanów.

25 sierpnia 1944 roku nastąpił atak Niemców mający na celu całkowite zniszczenie oddziałów w Lasach Chojnowskich. Jednak dobre ubezpieczenie udaremniło ten manewr. Ataki zostały odparte. Lecz siły nieprzyjaciela były większe i przybywały nowe posiłki. Dalsza obrona nie była możliwa. plutony i drużyny rozpoczęły odwrót w kierunku Nowinek.

Połączone oddziały pod dowództwem por. „Lancy” przystąpiły do wydostania się z okrążenia. Pierwszym zadaniem było przekroczenie linii kolei Warszawa–Radom. Próba wypadła niepomyślnie, gdyż silny ogień z broni maszynowej uniemożliwił przeprawę. Po niedługim czasie oddziałom powstańczym udało się zlikwidować gniazdo niemieckiej broni maszynowej. Wtedy cały oddział przekroczył tory, wydostając się z okrążenia.

Kolejnym miejscem postoju były Lasy Pęcherskie.

Niemcy, pomimo zgromadzenia przeważających sił w celu oczyszczenia Lasów Chojnowskich ze stacjonujących tam oddziałów powstańczych, nie zrealizowali swych zamiarów. Następnego dnia dokonali w odwecie represji na ludności cywilnej, rozstrzelując we wsi Chojnów 23 osoby.

Por. „Lanca” zabrał ze sobą w Góry Świętokrzyskie około 70 żołnierzy z Leśnej Kompanii im. „Szarego”. Tam stoczyli kilka potyczek i weszli w skład oddziałów AK. Reszta została zwolniona do domów i pozostawała w konspiracji do stycznia 1945 roku.

Po 1 sierpnia nieuzbrojona część batalionu przeszła do pracy konspiracyjnej, utrzymując ciągłą współpracę z Kompanią Leśną. Ich głównym działaniem było zaopatrzenie w środki finansowe, żywność, papierosy, informacje o ruchach nieprzyjaciela, zapewnienie opieki lekarskiej chorym i rannym. Dowództwo nad tą częścią batalionu przejął ppor. Zygmunt Zarębski „Marian”.

Florian Kuskowski

Urodził się we Włocławku. W 1934 roku, po ukończeniu miejscowego gimnazjum, wstąpił na Wydział Prawa Uniwersytetu Warszawskiego. Postępy w nauce miał na tyle dobre, że przez cały okres studiów zwolniony był z opłat, na które nie bardzo było go stać. Był członkiem Bratniej Pomocy Studentów Uniwersytetu oraz działał czynnie w Młodzieży Wszepolskiej. W 1934 roku, z inspiracji siostry Jadwigi, wstąpił do Stronnictwa Narodowego. W 1936 roku zapisał się do Korporacji „Ostoja”. Studia ukończył wiosną 1939 roku. Jesienią zamierzał pójść do szkoły podchorążych. Zamiast powołania do wojska został przeniesiony do rezerwy bez odbywania czynnej służby wojskowej.

Wybuch wojny we wrześniu 1939 roku zastał go w Warszawie, gdzie wstąpił do batalionu „Dzieci Warszawy” i do kapitulacji walczył na Ochocie.

W listopadzie 1939 roku przyjechał do Jeziorny i został zatrudniony w straży przemysłowej Fabryki Papieru, której szefem był w tym czasie Włodzimierz Kozakiewicz „Barry” – późniejszy dowódca żandarmerii AK w Powstaniu Warszawskim. Wstąpił do istniejącej już na terenie fabryki Narodowej Organizacji Wojskowej, zaś w 1941 roku został jej szefem. W 1942 roku przekształcił ją w Batalion NSZ im. Czesława Mączyńskiego.

Czesław Jan Mączyński

Polski nauczyciel, historyk, pułkownik artylerii Wojska Polskiego, dowódca obrony Lwowa w listopadzie 1918 roku, polityk II Rzeczypospolitej, poseł na Sejm RP (1922–1927).

Urodził się 9 lipca 1881 w Kaszycach, zmarł 5 lipca 1935 we Lwowie.

W czasie wojny polsko-ukraińskiej, przez 22 dni w listopadzie 1918 roku, był komendantem polskich sił zbrojnych we Lwowie, od 22 listopada do 12 grudnia 1918 roku komendantem miasta i powiatu Lwowa wraz z oddziałami bojowymi. Od 12 grudnia 1918 roku komendant Brygady Lwowskiej. Pod koniec kwietnia 1919 roku poszedł na czele Brygady Lwowskiej z ofensywą nad Zbrucz. Pozostał na tym terenie do jesieni. W roku 1920, podczas inwazji bolszewickiej, organizował Małopolskie Oddziały Armii Ochotniczej i dowodził nimi.

Po wojnie został wybrany posłem na Sejm. Następnie wrócił do wojska w stopniu pułkownika. Przez krótki czas pełnił rolę komendanta Powiatowej Komendy Uzupełnień w Wołkowysku, skąd na podstawie orzeczenia lekarskiego przeszedł w stan spoczynku. Pochowany na cmentarzu Obrońców Lwowa.

Ordery i odznaczenia

- Krzyż Srebrny Orderu Wojennego Virtuti Militari
- Krzyż Niepodległości z Mieczami (1933)
- Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (2 maja 1922)
- Krzyż Walecznych – czterokrotnie

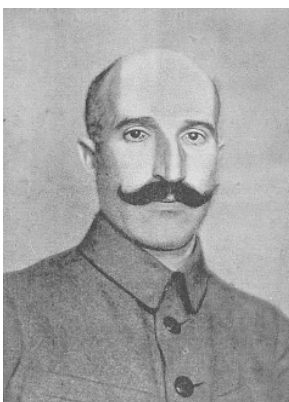
Uzupełnienia

Po powstaniu sztandar batalionu zakupano w Lesie Chojnowskim. Po wojnie odkopano go, a jego replikę poświęcono w 50. rocznicę wybuchu Powstania Warszawskiego w kościele św. Anny w Piasecznie.

W celu upamiętnienia działań batalionu w walkach z okupantem pozostali żyjący żołnierze wraz z ludnością cywilną zorganizowali budowę Cmentarza Powstańczego w Powsinie oraz ufundowali:

- tablicę pamiątkową w kościele św. Józefa w Mirkowie. Napis na tablicy: *Tu w Mirkowie w 1942 r. powstał i działał Samodzielny Batalion Narodowych Sił Zbrojnych – od 1944 r. Armii Krajowej – im. Czesława Mączyńskiego pod dowództwem por. „Szarego”. W dniu 1 sierpnia 1944 r. w godzinie „W” stoczył zwycięską Walkę z okupantem niemieckim następnie walczył dalej w Lasach Kabackich i Chojnowskich. Tablicę ufundowali b. żołnierze batalionu. Mirków 1989 r.;*
- tablicę pamiątkową w kościele parafialnym św. Bożej Rodzicielki Maryi w Klarysewie, ul. Słoneczna. Tablicę odsłonięto 21 maja 1989 roku;
- kamień-pomnik we wsi Piskórka. Na tablicy wykonanej z brązu widnieje napis: *W hołdzie żołnierzom Armii Krajowej poległym w dn. 11.8.1944 r. we wsi Piskórka w walce z okupantem oraz pamięci mieszkańców tej wsi poległych podczas walk powstańczych oddziałów VII Obwodu AK „Obroża” Rejon V „Gątyń” batalionu „Krawiec” oraz kompanii leśnej „Szary” Samodzielnego Batalionu im. Cz. Mączyńskiego. W 45 rocznicę Powstania Warszawskiego kombatanci i społeczeństwo. Pomnik odsłonięto 12 sierpnia 1990 roku.*

Zdjęcia

Czesław Jan Mączyński

Odsłonięcie pomnika

Uroczystości pod pomnikiem. Od lewej: Paweł Kralik – kierownik wydziału gospodarki komunalnej, zastępca burmistrza Ryszard Machałek i radna Jadwiga Magdziarz (1 sierpnia 2017 roku)

Piśmiennictwo:

1. <http://www.polskaniezwykla.pl/web/place/32777,konstancin-jeziorna-pomnik-zolnierzy-narodowych-sil-zbrojnych.html>
2. <http://konstancinjeziorna.blox.pl/2013/08/Latem-1944.html>
3. <http://www.konstancinjeziorna.pl/aktualnosci-specjalne/konstancin-jeziorna-w-holdzie-powstancom>
4. file:///C:/Users/Alicja/Downloads/Panorama_Poludnia_-_Pomnik_NSZ.PDF
5. http://www.sppw1944.org/pamiec/obroza_4.pdf

Pytania testowe

1. Narodowe Siły Zbrojne powstały:
 - o 20 września 1942 roku
 - o 30 marca 1943 roku
 - o 15 grudnia 1941 roku
2. Batalion Narodowych Sił Zbrojnych im. Brygadiera Czesława Mączyńskiego został zorganizowany:
 - o jesienią 1941 roku
 - o wiosną 1943 roku
 - o w 1942 roku
3. W 1944 roku w skład batalionu Narodowych Sił Zbrojnych im. Brygadiera Czesława Mączyńskiego wchodziły:
 - o 2 kompanie
 - o 3 kompanie
 - o 4 kompanie
4. 1 sierpnia żołnierze kompanii z Mirkowa:
 - o zaatakowali i zdobyli posterunek niemiecki w Fabryce Papieru w Mirkowie
 - o brali udział w nieudanym uderzeniu na Okęcie
 - o zdobyli, a następnie zniszczyli stację kolejową w Piasecznie
5. Wobec znacznej przewagi Niemców na początku sierpnia oddział pod dowództwem ppor. Mieczysława Szemelowskiego „Miłosza”:
 - o skapitulował
 - o wycofał się w rejon koncentracji w Lasach Kabackich
 - o postanowił w obronie okrzętej bronić się w Mirkowie

173. TABLICA: WŁODZIMIERZ KOZAKIEWICZ

Grób Włodzimierza Kozakiewicza ps. „Barry”, „Bary”, „Bari”, cmentarz parafialny (stary) przy ul. Kościuszki w Piasecznie

Włodzimierz Kozakiewicz ps. „Barry”, Bary”, „Bari” (ur. 22 listopada 1911 w Ciechanowie, zm. 11 marca 1954 w Piasecznie) – syn Nikodema i Franciszki z domu Cytowskiej, żołnierz AK, szef żandarmerii Grupy „Północ” AK podczas Powstania Warszawskiego, w okresie powojennym szef Oddziału IV Pogotowia Akcji Specjalnej Komendy Głównej Narodowego Zjednoczenia Wojskowego.

Okres przed II wojną światową

Podawane są różne informacje¹:

- Włodzimierz Kozakiewicz służył w Ciechanowie w 11. Pułku Ułanów Legionowych w stopniu porucznika – niepotwierdzone relacje Leonarda Mroczonek, żołnierza Oddziału „Barry”;
- Włodzimierz Kozakiewicz to bandyta z NSZ, samozwańczy major, w rzeczywistości b. plutonowy ochotniczej straży ogniowej – z listu mjr. Mieczysława Chyżyńskiego ps. „Pełka”, mającego poważny zatarg z Kozakiewiczem w czasie walk na Starówce, do gen. Michała Roli-Żymierskiego z 19 czerwca 1947 roku;
- przedwojenny wachmistrz – rozpoznany przez płk. Stanisława Klepacza ps. „Jesion” w czasie walk na Starym Mieście.

Okres II wojny światowej

W okresie okupacji niemieckiej był dowódcą straży przemysłowej w fabryce papieru w Mirkowie, a jednocześnie od wiosny 1943 roku pełnił funkcję dowódcy oddziału żandarmerii Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa. Jednostka ta powstała po wydzieleniu 150 żołnierzy, w tym 8 oficerów, z batalionu odwodowego PKB Warszawa Północ i prawdopodobnie na początku 1944 roku przyjęła nazwę batalion szturmowy PKB „Wkra”.

Oddział zorganizował magazyny broni przy ul. Mokotowskiej 9, gdzie ukryto 9 pistoletów i 5 granatów. Na Żoliborzu, w dawnym forcie wojskowym, przechowywano 2 rkm, 3 pm, 25 granatów i 6 kb. Trzeci magazyn znajdował się w piwnicach komendy PKB. Nie całe uzbrojenie dotarło na miejsce koncentracji oddziałów.

¹ Według Juliusza Kuleszy z informacji o przedwojennej służbie wojskowej Włodzimierza Kozakiewicza i jego ówczesnym stopniu najbardziej wiarygodna wydaje się informacja płk. Stanisława Klepacza. Leonard Mroczonek mógł opierać się na informacji samego „Barry’ego” – jako jego podkomendny, natomiast list majora „Pełki” do Michała Roli-Żymierskiego oraz szereg innych, mijających się z prawdą informacji zawartych w tym liście, nakazuje odnosić się do opinii mjr. „Pełki” z dużą rezerwą. Tym bardziej, że był z „Barrym” w konflikcie.

1 sierpnia 1944 roku, rozkazem nr 32 płk. Bronisława Chajęckiego ps. „Boryna”, Włodzimierz Kozakiewicz został mianowany nadkomisarzem. Stał na czele nazwanego od jego pseudonimu Oddziału „Barry”, miał on pełnić podwójne funkcje: bojowo-rozpoznawcze i porządkowe.

Oddziały PKB, składające się w dużej części z przedwojennych policjantów, miały zabezpieczyć w powstańczej Warszawie ład publiczny. Do ich obowiązków, w ramach funkcji porządkowych, należała organizacja komisariatów, ochrona władz cywilnych, nadzór nad obozami jeńców, obsada włazów kanałowych, walka z dywersją, w tym wyłapywanie folksdojczów, szpiegów, niemieckich strzelców wyborowych – „gołębiarzy”, przetrucanych na tereny zajęte przez Polaków.

1 sierpnia Oddział „Barry’ego” opanował komisariaty policji granatowej: Komisariat XII przy ul. Daniłowiczowskiej 10 oraz Komisariat II na ul. Długiej 13. Zdobyto też Centralny Areszt Śledczy na Daniłowiczowskiej 7, z którego uwolniono grupę 20 jeńców sowieckich.

W pierwszych dniach sierpnia żołnierze „Barry’ego” wzięli udział w wielu akcjach bojowych wykonywanych przez inne oddziały, m.in. w zdobyciu Banku Polskiego, Pałacu Blanka, w ataku na magazyny przy Stawkach.

Uczestniczyli też w budowie barykad: Długa – Bielańska, Miodowa – Senatorska, Senatorska – Daniłowiczowska, Hipoteczna, Miodowa – pl. Krasińskich, pl. Krasińskich – Nowiniarska. Bronili także reduct: „Ratusz”, „Kanoniczki”, „Bank Polski” i „Matki Boskiej” przy Długiej 29. Na terenie ratusza uruchomili produkcję granatów.

Po zdobyciu Pałacu Blanka i wzięciu wielu jeńców niemieckich żołnierze „Barry’ego” nadzorowali ok. 100 jeńców w obozie zorganizowanym w piwnicach Sądu Apelacyjnego. Plutonem pilnującym jeńców dowodził kpt. Stefan Jeżycki „Tata”.

6 sierpnia Włodzimierz Kozakiewicz przeniósł swoją siedzibę z ratusza do kościoła garnizonowego przy ul. Długiej, a stamtąd do gmachu Sądu Apelacyjnego przy pl. Krasińskich. Żołnierze „Barry’ego” brali udział w wypadach na Pawiak, Stawki, getto i Dworzec Gdański. W tym czasie oddział był już lepiej uzbrojony: 1 rkm, 50 kb, 4 pm, 4 miotacze ognia i dużo granatów

9 (lub 7) sierpnia „Barry” został mianowany szefem żandarmerii Grupy „Północ” AK. Około 20 sierpnia rozkazem dowódcy Grupy „Północ”, płk. Karola Ziemińskiego ps. „Wachnowski”, awansowano go do stopnia majora.

W drugiej połowie sierpnia żołnierze „Barry’ego” uczestniczyli w obronie barykad na odcinku mjr. „Sosny”. Tego ostatniego mjr „Barry” uratował 24 sierpnia, w czasie walk o reductę „Matki Boskiej”, wyciągając go spod ostrzału za pomocą rzuconej liny.

Od 29 sierpnia jego oddział sprawował nadzór nad ewakuacją kanałami sił powstańczych i ludności cywilnej na Starówkę. W ostatnich dniach obrony Starówki organizował i ochraniał ewakuację kanałami.

31 sierpnia na czele swojego oddziału ewakuował się kanałami do Śródmieścia. Tam walczył w rejonie ul. Zielnej, Żłotej, Brackiej, Szpitalnej, Zgoda i Świętokrzyskiej. Kwatera oddziału znajdowały się przy ul. Zielnej 8 i Brackiej 13, w cukierni Kuczyńskich.

Okres po zakończeniu powstania

Od lutego 1945 roku był oficerem KG Narodowego Zjednoczenia Wojskowego jako szef IV Oddziału Pogotowia Akcji Specjalnej. Aresztowany przez NKWD w kwietniu 1945 roku, został osadzony w obozie koncentracyjnym w Rembertowie. Po akcji podziemia i uwolnieniu części więźniów ukrywał się, do konspiracji już nie wrócił.

Ponownie aresztowany przez UB, prawdopodobnie w 1947 roku. W trakcie powojennych procesów funkcjonariuszy PKB i Delegatury Rządu mjr Kozakiewicz został poważnie obciążony przez jednego z oskarżonych. Niestusznie przypisano mu mordowanie komunistów w czasie Powstania Warszawskiego.

Informacje uzupełniające

W Powstaniu Warszawskim stan oddziału dzięki napływowi żołnierzy z innych jednostek i licznych ochotników powiększył się. Zastępcą dowódcy został por. Edward Budniak ps. „Karol”, dowódcami kompanii byli por. Tadeusz Blusiewicz „Jawor” i por. Edward Kwietniewski „Adam”, por. Bogusław Łojkuć „Łuna” był dowódcą plutonu.

1 sierpnia 1944 oddział „Barry’ego” zdobył i obsadził ratusz. Wobec masowego napływu ochotników przy oddziale powstał punkt werbunkowy. Na dziedzińcu zdobytego 1 sierpnia ratusza por. „Adam” prowadził szkolenie ochotników.

Oddział liczył od 318 do 360 ludzi. Od pierwszych dni walki jego żołnierze nosili długie, czarne gumowe płaszcze, dlatego nazywano ich „czarnymi”. Później – w pierwszym tygodniu sierpnia – zostali umundurowani w zdobyczne „panterki”. Sam „Barry” na zachowanych zdjęciach ubrany jest w niemiecki mundur załóg Sturmgeschütz – niemieckich dział pancernych.

9 sierpnia 1944 roku oddział przyjął nazwę i barwy żandarmerii – żółte apaszki, ale nadal był oddziałem liniowym. Ścisłe funkcje policyjne pełnił w nim ok. 80 ludzi: pluton por. NN „Rysia”, pluton NSZ z Brygady „Koło”, pluton Służby Bezpieczeństwa AL i sekcja żandarmerii zawodowej wachmistrza NN „Brodatego”. Zastępcą Kozakiewicza został dowódca SB AL Stanisław Kurland ps. „Krzemiński”. Pluton „Rysia” zajmował się osłoną sztabu Grupy „Północ”.

Działalność mjr. „Barry’ego” w okresie ewakuacji ze Starówki wzbudzała kontrowersje, wielu dowódców i żołnierzy uważało zachowanie jego i jego podkomendnych za brutalne. Dotyczyło to zwłaszcza okresu po 27–28 sierpnia, gdy ze Starego Miasta samowolnie ewakuowały się składające się z 300 żołnierzy oddziały Armii Ludowej. Oddziały te wdarły się do kanałów, terroryzując żandarmów – po tym wydarzeniu stosunki między mjr. „Barrym” a żołnierzami AL stały się napięte. Zdecydowane interwencje ludzi „Barry’ego”, którzy na rozkaz swego dowódcy nie zawahali się zagrozić kolejnym uciekinierom bronią, zapewniły „Barry’emu” trwałą nienawiść alowców. Doczekał się opinii „najbardziej ordynarnego i plugawego oficera AK”.

Bezwzględność i brutalność, z jaką ten oficer zaprowadził porządek, zapewniła jemu i jego żołnierzom szczególną niechęć żołnierzy i ludności cywilnej. Jednak po wielu latach pojawiły się opinie, że to właśnie działania „Barry’ego”, który zdecydowaną postawą potrafił wymusić ład i porządek, pozwoliły przeprowadzić ewakuację w sposób zorganizowany. Wielu staromiejskich żołnierzy AK życie zawdzięcza mjr. „Barry’emu”.

Bernard Ber Mark niesłusznie przypisywał mu mordowanie komunistów i Żydów.

Zdjęcia

Mjr Włodzimierz Kozakiewicz „Barry”

„Barry” (w hełmie z lornetką, w niemieckim płaszczu motocyklowym) wraz z grupą swoich żołnierzy obserwuje przelot sowieckich samolotów, które w pierwszej dekadzie września pojawiły się nad Warszawą (ul. Zgoda przed kamienicą nr 9)

Oddział mjr. „Barry’ego” po przejściu kanałami do Śródmieścia

Sztab Grupy „Północ” po przejściu do Śródmieścia. W niemieckim hełmie mjr „Barry”

Piśmiennictwo:

1. <http://konstancinjeziorna.blox.pl/2014/03/Zolnierz-wyklety.html>
2. https://pl.wikipedia.org/wiki/W%C5%82odzimierz_Kozakiewicz
3. http://www.info-pc.home.pl/whatfor/baza/sosna_barry.htm
4. <http://www.historiabraniewa.hekko.pl/index.php/ii-wojna/101-1944-powstancy-warszawscy-byli-wsrod-nas>

Pytania testowe

1. Przed wybuchem wojny Włodzimierz Kozakiewicz służył w:
 - 11. Pułku Ułanów
 - 36. Pułku Piechoty
 - 10. Pułku Strzelców Konnych
2. Podczas okupacji Włodzimierz Kozakiewicz:
 - był funkcjonariuszem tzw. Granatowej Policji
 - pracował w Miejskich Zakładach Komunikacyjnych
 - był dowódcą straży przemysłowej w fabryce papieru w Mirkowie
3. Około 9 sierpnia Włodzimierz Kozakiewicz został:
 - dowódcą kompanii w batalionie AK „Gozdawa”
 - szefem żandarmerii Grupy „Północ”
 - dowódcą kompanii osłony Komendy Głównej AK
4. 1 sierpnia oddział „Barry’ego” opanował m.in.:
 - Komisariat XII przy ul. Daniłowiczowskiej
 - we współdziałaniu z innymi oddziałami polskimi gmach Prudentialu
 - elektrownię na Powiślu
5. Od 29 sierpnia Włodzimierz Kozakiewicz:
 - walczył na Czerniakowie
 - kierował ewakuacją kanałami ze Śródmieścia
 - wycofał się z oddziałem „Barry” do Lasów Chojnowskich

POWIAT PRUSZKOWSKI

174. TABLICA: ARESZTOWANIE I PROCES SZESNASTU PRZYWÓDCÓW POLSKIEGO PAŃSTWA PODZIEMNEGO

*Pomnik przed willą,
z której zostali
uprowadzeni przywódcy
podziemnych władz
Rzeczypospolitej Polskiej,
Pruszków, al. Armii
Krajowej 11
(dawniej ul. Pęcicka 5)*

https://pl.wikipedia.org/wiki/Proces_szesnastu#/media/File:Proces_szesnastu_-_tablica_pami%C4%85tkowa.jpg

Autor pomnika – Karol Żarski (ur. 14 września 1927, zm. 8 listopada 2003). Pomnik powstał dzięki staraniom Środowiska Żołnierzy VII Obwodu AK „Obroża”. Odślonięty został 9 czerwca 1990 roku przez ministra Adama Bienia, jedyne jeszcze wówczas żyjącego z grupy aresztowanych „szesnastu”, i poświęcony przez ks. bp. Zbigniewa Kraśzewskiego. Uroczystość uświetniła Kompania Honorowa WP, na czele której po raz pierwszy razem stanęły poczty sztandarowe Wojska Polskiego i Środowiska Żołnierzy Armii Krajowej. W uroczystości wzięły udział rodziny „szesnastu”, przedstawiciele władz państwowych i samorządowych oraz licznie zebrane społeczeństwo pruszkowskie.

Pomnik to fragment muru z 16 tablicami z czarnego granitu, każda z imieniem, nazwiskiem i wykazem pełnionych funkcji w Państwie Podziemnym. Pod tablicami łaciński napis LAUS AUDACIBUS CONTUMACIBUS – FIAT VERITAS ET IUSTITIA (Chwała odważnym, wytrwałym – niech się stanie prawda i sprawiedliwość). Obok 16 tablic umieszczono brązowy odlew kotwicy i opis historii upamiętnionych wydarzeń z podpisem: *Przywódcy podziemnych władz Rzeczypospolitej Polskiej zaproszeni na rozmowy z władzami sowieckimi przybyli do tego domu w dniach 27–28 marca 1945 r. Stąd zostali podstępnie uprowadzeni przez N.K.W.D. do Moskwy gdzie byli bezprawnie więzieni, sądzeni i skazani przez kolegium wojskowe Sądu Najwyższego ZSRR w tzw. Procesie Szesnastu w dniach 18–21 czerwca 1945 r. – W 45 lecie wydarzeń – potomnym, Rodacy. Po lewej stronie pomnika umieszczono metalowy krzyż i płonący znicz. Dalszy opis stanowią przede wszystkim fragmenty publikacji: Dominik Kuciński, *Proces Szesnastu: z Warszawy do Moskwy*:*

<http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:mwAeUtJIOJEJ:historia.org.pl/2009/07/19/proces-szesnastu-z-warszawy-do-moskwy/+&cd=1&hl=pl&ct=clnk&gl=pl>

Okoliczności aresztowania

Pierwszą propozycję przeprowadzenia rozmów z dowództwem sowieckim otrzymał ostatni Komendant Główny AK, a wówczas Komendant Główny organizacji NIE, gen. Leopold Okulicki ps. „Niedźwiadek”. Skonsultował ją z Radą Jedności Narodowej, która na posiedzeniu w Podkowie Leśnej 21 lutego 1945 roku jednomyślnie odradziła pójście na takie spotkanie. Jednocześnie jednak cały czas szukano za wszelką cenę sposobów „legalizacji” działalności polskich partii politycznych w warunkach komunistycznych rządów. Dlatego polscy przywódcy gotowi byli ponieść każde ryzyko. 4 marca 1945 roku odbyło się w Pruszkowie wstępne spotkanie delegacji AK z płk. Pimienowem, pełnomocnikiem gen. Iwana Sierowa (występującego pod fałszywym nazwiskiem gen. Iwanowa), w rzeczywistości naczelnika radomskiej grupy operacyjnej NKWD, który organizował bezpieczeństwo w Radomiu. Pimienow zapewniał, że strona sowiecka ma uczciwe zamiary, a podjęcie rozmów przyniosłoby odprężenie w stosunkach między AK a ZSRR. Ręczył także słowem honoru za bezpieczeństwo polskiej delegacji. Na koniec wręczył Polakom listy dla gen. Leopolda Okulickiego i wicepremiera Jana Stanisława Jankowskiego z zaproszeniem na spotkanie ze sztabem marszałka Gieorgija Żukowa i gwarancją bezpieczeństwa. W atmosferze wzajemnego zrozumienia miano omówić najważniejsze sprawy ku wzajemnej korzyści. 6 marca o godz. 23.15 został przekazany gen. Leopoldowi Okulickiemu przez pośredników list od płk. Pimienowa:

Generał brygady „Niedźwiadek”

Mam najlepszą wolę, która – jak myślę – spotka się niewątpliwie z pańskim pełnym poparciem i uznaniem, by doprowadzić do jednej rzeczy, a mianowicie, by dopomóc Panu doprowadzić do skutku spotkanie z przedstawicielami dowództwa 1 Frontu Białoruskiego gen. płk. Iwanowem. Spotkanie to miałoby nastąpić w ciągu najbliższych paru dni. Zdaję sobie oczywiście sprawę ze wszystkich trudności tego zamierzenia, ale z drugiej strony rozumiem również absolutną konieczność i olbrzymie znaczenie takiego spotkania, czego nie mogę zresztą wyłożyć w całości w tym krótkim liście. Jestem zdania, że spotkanie między Panem a gen. płk. Iwanowem powinno się odbyć tak szybko, jak tylko jest możliwe. Mogę powiedzieć jedynie, że to oczekiwane spotkanie może rozwiązać i niewątpliwie rozwiąże sprawy, które wydają się być niemożliwe do szybkiego rozwiązania na innej drodze. Wzajemne zrozumienie i zaufanie pozwolą załatwić bardzo ważne problemy i zapobiegną dalszemu się ich zaostrzeniu. Zwracam się do Pana równocześnie, Panie Generale, by zrozumiał Pan moje własne trudności w zorganizowaniu tego spotkania, ponieważ termin ustalony z gen. Iwanowem minął już dawno. Mam jednak nadzieję, że gen. płk. Iwanow weźmie pod uwagę moje argumenty i że to spotkanie dojdzie do skutku w ciągu najbliższych dni. Z mojej strony, jako oficer Armii Czerwonej, któremu została powierzona tak bardzo ważna misja, gwarantuję Panu moim słowem oficerskim, że od tej chwili Pański los będzie spoczywał w moich rękach i że po Pańskim przybyciu do naszej kwatery będzie Pan absolutnie bezpieczny. Liczę na spotkanie z Panem niebawem i przesyłam Panu moje pozdrowienia. Proszę o poinformowanie mnie o Pańskiej decyzji. Gwardii pułkownik Pimienow

Pomimo nieufności wobec Sowietów i ogromnego ryzyka osobistego Polacy postanowili przybyć na spotkanie. Nie wiedzieli, że uczestniczą w specjalnej operacji NKWD i kontrwywiadu sowieckiego, kierowanej przez gen. Iwana Sierowa. Na nawiązanie kontaktów nalegały także rządy Wielkiej Brytanii i USA.

Ostatecznie również RJN zaakceptowała decyzję podjęcia wspólnych rozmów. Przywódcy Polskiego Państwa Podziemnego przyjęli sowiecką propozycję rozmów politycznych, mając nadzieję, że pozwoli to na wejście reprezentantów przedwojennych partii demokratycznych do komunistycznego Tymczasowego Rządu RP, który w tym momencie był już uznany jako polskie władze przez polityków wielkiej trójki: Stalina, Churchilla i Roosevelta. Porozumienie się ze stroną sowiecką i polskimi komunistami miało pozwolić na przeprowadzenie demokratycznych wyborów, które wyłonią faktyczną reprezentację polskich obywateli i współdziałał w rządach. Wicepremier Jankowski spotkał się jeszcze dwukrotnie z płk. Pimienowem, aby ustalić plan rozmów. Miały one dotyczyć głównie stanowiska polskiego wobec władz ZSRR, uzgodnień jałtańskich oraz sytuacji na zapleczu frontu. Pimienow oświadczył przewrotnie, że władze sowieckie, widząc brak oparcia Rządu Tymczasowego w społeczeństwie, pragną porozumienia z szerszym przedstawicielstwem Polaków. Ponadto zaproponował poszerzenie delegacji polskiej o przedstawicieli różnych partii, co zostało przyjęte. Polscy przywódcy pozytywnie odnosili się do idei porozumienia, natomiast uspokojenie zaplecza frontu uzależniali od zwolnienia aresztowanych i zesłanych do łagrów oficerów i żołnierzy AK. Rząd RP na uchodźstwie był poinformowany o mających się odbyć rozmowach. Przesłał nawet rodzaj instrukcji: *Rozmowy te wykorzystajcie przede wszystkim celem złagodzenia kursu w kraju i zaniechania terroru oraz deportacji.*

Przebieg aresztowania

27 marca 1945 roku, ok. godz. 8.30, Delegat Rządu na Kraj Jan Stanisław Jankowski, przewodniczący Rady Jedności Narodowej Kazimierz Pużak (przedstawiciel PPS-WRN) oraz minister-członek Krajowej Rady Ministrów Antoni Pajdak spotkali się na przystanku EKD w Szczęśliwcach i razem pojechali do Pruszkowa, gdzie w willi przy ul. Pęcickiej 3 (obecnie ul. Armii Krajowej) miała się odbyć rozmowa z gen. Sierowem. Dom, w którym zaplanowano spotkanie, był parterowy z wysokim poddaszem. Ponad wejściowym ganikiem znajdował się mały taras z murowaną barierką, co nadawało całości charakteru staropolskiego dworku. Owa willa była lokalną siedzibą NKWD. Już w czasie trwających rozmów Pimienow podziękował Pajdakowi, który opuścił budynek pełen wielkiego optymizmu, wręcz zaskoczony przyjaznym stanowiskiem Rosjan. Około południa do pruszkowskiej willi przybył gen. Leopold Okulicki. Z powodu przeciągających się rozmów Pimienow zaprosił zgromadzonych na obiad. Po posiłku poinformowano ich, że pojedą teraz na spotkanie z gen. Iwanowem w inne miejsce. Pużak z Jankowskim wsiadli do jednego samochodu, zaś Okulicki do osobnego auta. Na krótko stanęli we Włochach, w siedzibie NKWD przy ul. Cienistej 16, skąd dalej zawieziono ich na warszawską Pragę, na ul. Środkową 13 (obecnie Strzelecka 8) – tu od „wyzwolenia” w 1944 roku mieściła się początkowo kwatera główna, a zarazem katownia NKWD i jedna z dwóch siedzib słynnego generała sowieckiej bezpieki Iwana Sierowa. Tam z Pużakiem rozmawiał właśnie gen. Iwanow, który poinformował, że rozmowy będą kontynuowane w Moskwie i tam też zostanie załatwiona sprawa przelotu do Londynu.

Rankiem 28 marca Jankowskiego i Pużaka przewieziono na nieznane polowe lotnisko, gdzie spotkali Okulickiego, z którym nie widzieli się od momentu wejścia do samochodu w Pruszkowie. Teraz razem wsiadli do podstawionego samolotu i odlecieli do Moskwy. Ok. godz. 17.00 wylądowali, po czym zostali pod eskortą przetransportowani do więzienia wewnętrznego NKWD – Łubianka. Tymczasem wieczorem 27 marca, jak to było umówione, delegaci poszczególnych partii oczekiwali w Warszawie na ul. Wilczej

lub Hożej na Okulickiego, Jankowskiego i Pużaka. Zamiast nich przybył jedynie Pajdak, którego Pimienow wypuścił z toczących się rozmów i który uspokajał zgromadzonych, że negocjacje odbywają się tak jak to było zaplanowane. Zapewnienia Pajdaka nie rozwiązały zrodzonych niepewności, tym bardziej że Kazimierz Bagiński miał otrzymać tajemniczy list ostrzegający o możliwości aresztowania. Dzisiaj niewiele wiadomo na temat tego listu, jego pochodzenia, ani zasadniczej treści, nie mógł jednak nie pozostawić wrażenia na zgromadzonych. W nocy odbyła się jeszcze konferencja SL, na ul. Górskiego lub Wareckiej, gdzie jeszcze raz konsultowano stanowisko wobec Sowietów. Następnego dnia, przed południem, czyli w czasie, kiedy z podwarszawskiego lotniska odlatywał samolot z Okulickim, Jankowskim i Pużakiem, kierując się do Moskwy, wszyscy delegaci zgromadzili się przed wskazaną willą przy ul. Pęcińskiej 3 w Pruszkowie, gdzie na ganku powitał ich znajomy już płk Pimienow. Około południa progi tego domu przekraczali: Antoni Pajdak (PPS-WRN), Stanisław Jasiukowicz, Kazimierz Kobyłański, Zbigniew Stypułkowski i Aleksander Zwierzyński (Stronnictwo Narodowe), Józef Chaciński i Franciszek Urbański (Stronnictwo Pracy), Adam Bień, Kazimierz Bagiński i Stanisław Mierzwa (Stronnictwo Ludowe), Eugeniusz Czarnowski i Stanisław Michałowski (Zjednoczenie Demokratyczne) oraz jako tłumacz Józef Stemler. Podobnie jak poprzedniego dnia, tak i teraz płk Pimienow powiedział zgromadzonym, że rozmowy z gen. Iwanowem odbędą się w innym miejscu. Kiedy delegaci wychodzili z willi, na podwórku stało już kilkanaście czarnych limuzyn, którymi przewieziono ich do Włoch, gdzie w dwóch bliźniaczo podobnych domkach w siedzibie NKWD przy ul. Cienistej 16 spędzili resztę dnia i noc z 28 na 29 marca na fotelach. Rankiem następnego dnia przewieziono ich na polowe lotnisko, bardzo możliwe, że to samo, z którego dzień wcześniej odleciał pierwszy transport więźniów. Tam też spotkali Aleksandra Zwierzyńskiego, aresztowanego kilkanaście dni wcześniej. Mimo tych wyraźnych oznak nadal wierzono, że wszystko zostanie w odpowiedni sposób wyjaśnione. Dopiero po godzinie lotu, kiedy zorientowano się, że samolot przeleciał nad Bugiem, Polacy zrozumieli, że nie lecą do Londynu na konsultacje, jak im dotychczas wmawiano. Jeden z konwojentów półzartem półserio, spytał, czy nie wzięli na tak daleką drogę garści ziemi ojczystej. Po chwili jednak dodał, że w Moskwie są już Eden i inni i że tam trwać będą rozmowy dotyczące Komisji Trzech Mocarstw. Kolejne zaskoczenie pojawiło się, kiedy samolot po wielogodzinnym locie wylądował nie w Moskwie, ale gdzieś daleko w polu, w nieznanym miejscu. Później okazało się, że są w okolicach Iwanowo-Wozniesieńska, ok. 300 kilometrów od Moskwy. Kiedy wylądowali, był późny wieczór, było ciemno, a pole, na którym znajdowało się lotnisko, przykryte było grubą warstwą śniegu. Po kilkunastu minutach dotarli do małego budynku na pustkowiu, skąd później zabrano ich dalej. Prawdopodobnie około 22.00 wsiedli do pociągu, którym przewieziono ich do Moskwy, gdzie dotarli już po południu 30 marca. Z chwilą, kiedy przekraczali mury słynnego więzienia NKWD, prysły ich ostatnie nadzieje.

Śledztwo

Aresztowani, zaraz po przywiezieniu na Łubiankę, zostali rozmieszczeni w osobnych celach i od tego momentu praktycznie nie mogli się ze sobą kontaktować. Izolacja była jedną z częstszych metod stosowanych przez NKWD w śledztwach o charakterze politycznym. Wzajemne kontakty więźniów ograniczone zostały jedynie do sporadycznych konfrontacji w czasie przesłuchań, tak że żaden z więźniów nie wiedział, co mówi inny. Miało to wprowadzić w ich zeznania rozbieżności, przydatne na procesie. Przesłuchania

były prowadzone w systemie tzw. konwejeru, czyli przez wiele godzin, głównie w nocy. Chodziło o to, aby spowodować u uwięzionych załamanie fizyczne i psychiczne. Zeznania były zbierane przez oficerów śledczych w języku rosyjskim, a nie wszyscy pokrzywdzeni nim władali. Wobec aresztowanych nie stosowano przemocy fizycznej, jednak przesłuchania, brak snu, dostatecznych racji żywnościowych i ograniczenie dostępu do środków higieny osobistej musiało wywołać osłabienie odporności psychicznej przesłuchiowanych, co w połączeniu z poczuciem nieustannego zastraszania musiało doprowadzić do pożądaných przez śledczych skutków. Na korytarzach więziennych rozłożone były miękkie dywany, które tłumiły głosy kroków strażników zaglądających przez wizjer w drzwiach do cel więźniów. Ci o tym wiedzieli, lecz nigdy nie mogli przewidzieć, kiedy są obserwowani, a kiedy mają chwile prywatności dla siebie, w efekcie stale mieli poczucie, że są obserwowani. Cele, w których zostali umieszczeni, były stosunkowo małych rozmiarów, znajdowało się w nich metalowe łóżko, stołeczek, mała szafka oraz zakratowane okno wychodzące na podwórze, które jednak przez większość czasu było przysłonięte koszem. Ciekawe jest wspomnienie Bienia, który zaznaczał, że pościel zawsze była świeża i czysta, o co dbano i czego przestrzegano. Dzień w więzieniu rozpoczął się zasadniczo o godz. 6.00 i kończył o 22.00. W ciągu dnia, po godz. 14.30, przewidywano około 2,5-godzinny odpoczynek, jednak bardzo często był on naruszany przez oficerów śledczych, podobnie jak odpoczynek nocny. Dziennie podawano 3 posiłki, które jednak miały charakter mocno symboliczny, podobnie jak tzw. czaj podawany ok. godz. 17.00, który bardziej przypominał czysty wrzątek niż herbatę. Bardzo często praktykowano przesłuchania nocne, które trwały od 3 do 8 godzin, co miało spowodować zmęczenie aresztowanych. Sami śledczy stosowali wytrawne metody przesłuchań, bardzo często zmieniając charakter pytań oraz swój stosunek do aresztowanego. Zgodnie ze wspomnieniami Adama Bienia już w 24 godziny po przyjeździe do więzienia zaczęły się pierwsze przesłuchania, które z nim prowadził Sorokin. Również Bagińskiego przesłuchiwał Sorokin, zasadniczo jednak starano się, aby każdego więźnia przesłuchiwał osobny śledczy, tak aby mógł się skupić na tym jednym konkretnym przypadku. Bień wspominał, że Sorokin nie prowadził notatek na bieżąco w czasie przesłuchania, ale dopiero po zakończonej rozmowie pisał protokół, który następnie przedstawiał aresztantowi do podpisania. Daje to podstawy by sądzić, że protokoły z przesłuchań, jakie sporządzali śledczy, były tendencyjnie redagowane, tak aby pasowały do całościowo z góry zaplanowanego formatu. Wspólnym elementem wspomnień więźniów jest fakt, że w początkowym okresie śledztwa oficerowie byli wręcz uprzejmi w stosunku do przesłuchiowanych, dopiero kiedy rozmowy przeszły na temat organizacji i celów organizacji NIE, atmosfera przesłuchań nabierała bardziej agresywnego charakteru. Zasadniczo od więźniów starano się wszelkimi konwersacyjnymi środkami wymusić zeznania samooskarżające za przygotowania działalności tej organizacji oraz jasno precyzyjne jej działalność jako wroga w stosunku do ZSRR. Dążono zwłaszcza do tego, aby przesłuchiwani zasugerowali, iż tajna organizacja NIE miała być nie tylko wrogo nastawiona do Armii Czerwonej, ale wręcz miała działać w bloku z Niemcami. W większości przypadków aresztowani przyznawali się, że jako działacze Polskiego Państwa Podziemnego ponoszą odpowiedzialność za polityczną działalność tej organizacji, jednak zaznaczali, że nie byli informowani o szkodliwej jej działalności w stosunku do oddziałów Armii Czerwonej. Wyraźnie natomiast odcinano się od wszelkich pomówień sugerujących jakiegokolwiek porozumienie z hitlerowskimi Niemcami. Podobnie jak przed aresztowaniem, tak i teraz Sowietci szczególną uwagę poświęcili Okulickiemu, którego wyjątkowo

przesłuchiwało dwóch oficerów: Włodzimierski oraz Proszyn. Można się zatem domyśleć, że Okulicki miał być pierwszoplanową postacią mającego nastąpić procesu, a co za tym idzie, on sam mógł się spodziewać najgorszego.

Proces sądowy

18 czerwca, o godz. 9.00, więźniowie byli prowadzeni przez korytarze Łubianki do wyjścia z więzienia, przed którym stały już specjalnie przygotowane do konwoju aresztantów samochody. W niecałe 2 godziny później ludzie ci wchodzili już do Domu Związków, w którym miał odbyć się proces. Szli gęsiego, między każdym znajdował się żołnierz NKWD ubrany w paradny mundur ze złotymi epoletami, granatowymi spodniami i białymi rękawiczkami. Po chwili wchodzili już po schodach na pierwsze piętro, gdzie znaleźli się w wysokiej i obszernej sali. Zostali umieszczeni w specjalnych ławach w czterech rzędach, w prawej części sali. Pomiędzy miejscem zajmowanym przez podsądnych a publicznością stało dwóch strażników, którzy często się zmieniali. W prawych dłoniach trzymali karabiny zakończone bagnetami, również i oni błyszczeli paradnymi mundurami. Na sali obecni byli m.in. urzędnicy ambasady amerykańskiej i brytyjskiej oraz dziennikarze. Sądowi przewodniczył gen. Wasilij Ulrich, pełniący funkcję przewodniczącego Kolegium Wojskowego Sądu Najwyższego ZSRR. W latach 1936–1938 w tej samej sali przewodniczył on sądom, które skazywały masowo na śmierć tysiące starych bolszewików tępionych w wielkiej czystce Stalina, skazał na śmierć m.in. Zinowiewa, Bucharina i Tuchaczewskiego. Jako oskarżyciele wystąpili: gen. mjr Nikołaj Afanasjew, generalny prokurator wojskowy ZSRR, oraz radca państwowy Roman Rudenko – późniejszy reprezentant ZSRR na Procesie Norymberskim. Pomiędzy podsądnymi a prokuratorami znajdowało się siedmiu obrońców wyznaczonych z urzędu, m.in. Braude, znany radziecki prawnik. Jednak nie wszyscy podsądni skorzystali z proponowanego adwokata. Okulicki, Jankowski i Stypułkowski postanowili bronić się sami. W pierwszych 2 dniach rozprawa podzielona była na sesję poranną i wieczorną, które odpowiednio trwały od 11.00 do 17.00 i od 19.00 do 23.00. Co 2 godziny robiono kilkuminutowe przerwy, co było niezbędne dla minimalnej sprawności zarówno podsądnych, jak i składu sędziowskiego, prokuratorów i obrońców. Natomiast 20 czerwca rozprawa zaczęła się o godz. 12.00 i skończyła dopiero o 1.15. Następnie skład sędziowski udał się na naradę w celu uzgodnienia wyroku, który ogłoszono ostatecznie o godz. 4.30 już 21 czerwca. W akcie oskarżenia zarzucono oskarżonym:

- organizację podziemnych oddziałów zbrojnych Armii Krajowej na tyłach Armii Czerwonej,
- utworzenie podziemnej organizacji wojskowo-politycznej NIE,
- działalność terrorystyczno-dywersyjną i szpiegowską podziemnych oddziałów zbrojnych AK i NIE,
- pracę nielegalnych radiostacji nadawczo-odbiorczych na tyłach Armii Czerwonej,
- planowanie wystąpienia zbrojnego w bloku z Niemcami przeciwko ZSRR.

Oddziałom AK zarzucano, że tylko w okresie od 28 lipca do 31 grudnia 1944 roku zabiły 277 i ranili 94 żołnierzy Armii Czerwonej. Zarzuty te formułowane były na podstawie sowieckiego kodeksu karnego, a konkretnie art. 58, który obejmował tzw. przestępstwa kontrrewolucyjne, dywersję, członkostwo w organizacji terrorystycznej, szpiegostwo. W trakcie procesu przesłuchano również w charakterze świadków oskarżenia niektórych, doszczętnie złamanych długotrwałym śledztwem, oficerów i żołnierzy AK i NIE

uwięzionych wcześniej. Recytowali oni przygotowane zawczasu zeznania obciążające oskarżonych aktami sabotażu, wywiadem, dywersją, posługiwaniem się radiostacjami na tyłach Armii Czerwonej. W sprawie organizacji NIE zeznawali m.in.: dowódca Obszaru Lwowskiego NIE ppłk Feliks Janson oraz dowódca Okręgu Stanisławów kpt. Władysław Herman. Gdy jednak gen. Okulicki poprosił o wezwanie wskazanych przez niego świadków, okazało się, że gen. Ludwika Bittnera, płk. Jana Kotowicza i płk. Władysława Filipkowskiego odesłano do odległych łagrów, a płk. Kazimierza Tumidajskiego i płk. Adama Świtalskiego „nie wykryto na terytorium ZSRR”, pomimo że także znajdowali się wówczas w obozach sowieckich. W procesie wydano następujące wyroki: Okulicki został skazany na 10 lat więzienia, Jankowski na 8 lat, Bień i Jasiukowicz na 5 lat, Pużak na 1,5 roku, Bagiński na rok, Zwierzyński na 8 miesięcy, Czarnowski na pół roku, Mierzwa, Stypułowski, Chaciński, Urbański na 4 miesiące, zaś Michałowskiego, Kobyłańskiego i Stellera uznano za niewinnych. Minister do spraw kraju i trzeci zastępca Delegata Rządu Antoni Pajdak nie przyznał się do winy podczas śledztwa i został skazany w innym tajnym procesie w listopadzie 1945 roku na 5 lat więzienia (powrócił do kraju w roku 1955).

Proces odbył się z pogwałceniem międzynarodowych umów, które nie uznają sądownictwa władz jednego państwa przez organa sądowe innego państwa na mocy jego przepisów prawnych. Miał na celu kompromitację Rządu RP na uchodźstwie i polityków związanych z Polskim Państwem Podziemnym. Proces szesnastu był także jawnym sygnałem, że ZSRR nie uznaje władz polskich działających niezależnie od Moskwy i że będzie dążyć do pełnego przejęcia władzy w Polsce. W tym samym dniu, kiedy ogłaszano wyroki, także w Moskwie trwały w obecności Józefa Stalina rozmowy między byłym premierem Rządu RP na uchodźstwie Stanisławem Mikołajczykiem a Władysławem Gomułką i Bolesławem Bierutem, reprezentującymi sformowany przez komunistów Rząd Tymczasowy, w sprawie utworzenia Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej, który miał być, zgodnie z postanowieniami konferencji jałtańskiej, uznany również przez Amerykanów i Brytyjczyków. Pod wpływem procesu moskiewskiego polski poeta Kazimierz Wierzyński napisał wiersz pt. *Na proces moskiewski*. 19 kwietnia 1990 roku Plenum Sądu Najwyższego ZSRR w jednoosobowym składzie prezesa sądu Smolencewa uchyliło wyroki wobec przywódców Polskiego Państwa Podziemnego i umorzyło przeciwko nim postępowanie z braku znamion przestępstwa.

Dalsze losy aresztowanych

Trzech spośród skazanych zakończyło życie w sowieckich więzieniach.

- W czasie śledztwa prokurator w teczce osobowej gen. Okulickiego odnalazł m.in. akt zgonu wystawiony przez lekarza więziennego MSW ZSRR płk. Finajewa i naczelnika działu sanitarnego więzienia płk. Łarina. Odtworzono ostatnie godziny życia generała. Do szpitala więziennego Butyrki w Moskwie trafił on 23 grudnia 1946 roku z powodu ostrej niedrożności jelit. Operowany był o godz. 23.00. Zmarł 24 grudnia 1946 roku o godz. 13.15. Po sekcji zwłok stwierdzono, że śmierć Okulickiego nastąpiła wskutek porażenia serca na tle zatrucia w związku z rozległym zapętleniem dolnego odcinka jelita cienkiego. 28 grudnia 1946 roku wydano na piśmie zezwolenie na kremację zwłok. Prochy generała zostały złożone w zbiorowej mogile nr 3 na Cmentarzu Dońskim w Moskwie (znajdują się tam szczątki tysięcy ofiar stalinowskich).
- Z ustaleń konsula Żórawskiego wynika, że Jan Stanisław Jankowski odbywał karę więzienia w carskim etapowym więzieniu we Włodzimierzu nad Kłazmą, gdzie

ciężko chory zmarł 13 marca 1953 roku o godz. 4.00 (na 14 dni przed końcem kary). Nie wiadomo, jaka była przyczyna śmierci. Jego ciało zostało złożone do grobu przy murze na przywzięnnym cmentarzu, razem z ciałem innego więźnia, którego skazano za „czyn kontrrewolucyjny”. Z ustaleń prokuratury wynika, że został tam złożony legendarny dowódca armii estońskiej gen. Johan Laidoner. Jak mówi były grabarz więzienny Worobiew (dotarł do niego konsul), miejsce to zostało zajęte na inne pochówki.

- Stanisław Jasiukowicz zmarł na serce 22 października 1946 roku o godz. 17.00 w szpitalu więziennym w Butyrkach w Moskwie i także został pochowany na Cmentarzu Dońskim.

Pozostali działacze wrócili do kraju, wciąż byli jednak represjonowani przez komunistów.

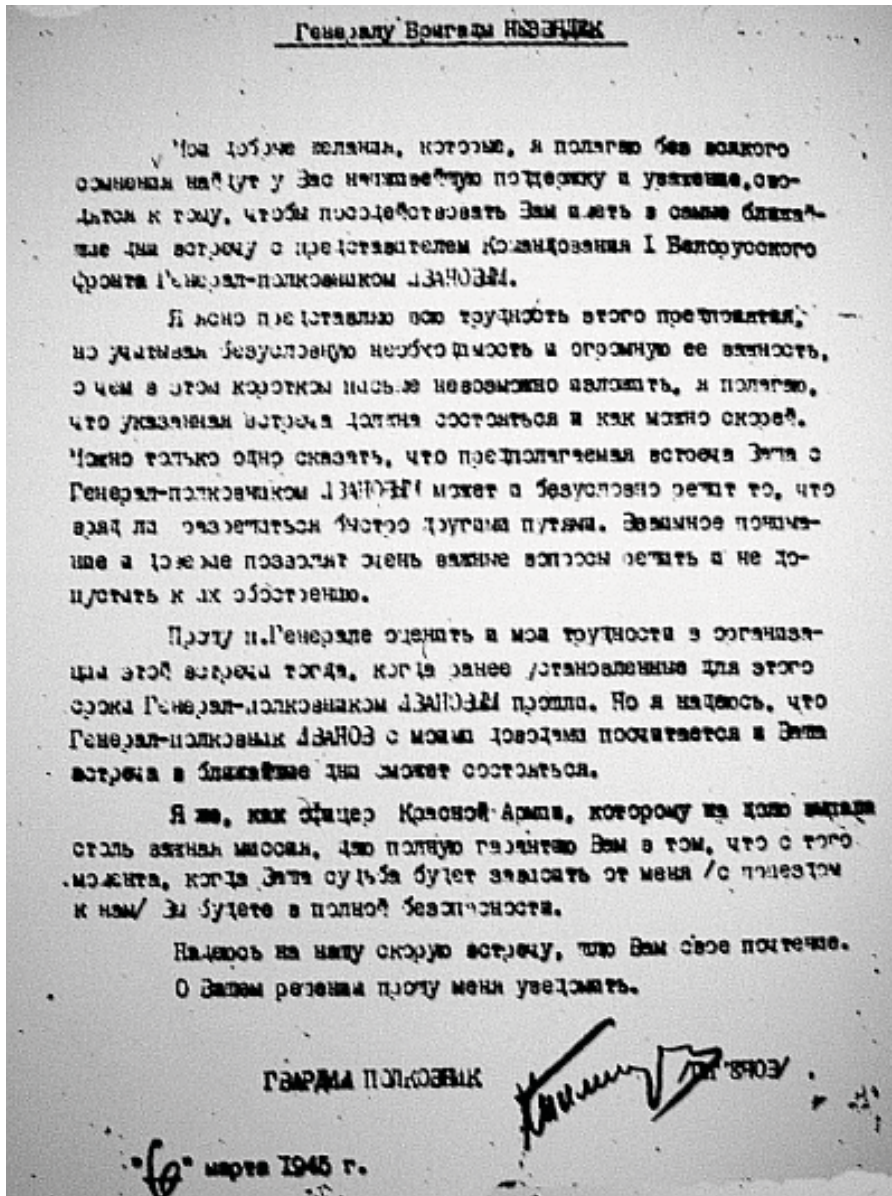
- Adam Bień – zwolniony z moskiewskiego więzienia w sierpniu 1949 roku dzięki staraniom żony Zofii; zmarł 4 marca 1998 roku, po prawie trzytygodniowej chorobie w Klinice Rządowej w Warszawie;
- Kazimierz Pużak – zwolniony 1 listopada 1945 roku, powrócił do Polski, nie zgodził się na emigrację. Ponownie aresztowany przez UB w 1947 roku, skazany na 10 lat więzienia, zmarł 30 kwietnia 1950 roku w więzieniu w Rawiczu;
- Kazimierz Bagiński – 1 listopada 1945 roku zwolniony i zmuszony do emigracji do USA;
- Stanisław Mierzwa – ponownie aresztowany w Polsce i wtrącony na 7 lat do więzienia za działalność w PSL;
- Zbigniew Stypułkowski – zwolniony w sierpniu 1945 roku, w listopadzie 1945 roku emigrował do Wielkiej Brytanii.

Miejsce aresztowania

Willa przy ul. Pęcickiej 3 została wybudowana na początku lat 30. przez Szulcową, właścicielkę dużego zakładu krawieckiego i znanego w przedwojennej Warszawie sklepu z mundurkami uczniowskimi. Po wojnie dom zajęły wojska NKWD. Usytuowanie willi było odpowiednie dla ich celów operacyjnych: na skraju miasta, z wysokim, ponaddwumetrowym, otynkowanym murem, z podwórkiem i dużym ogrodem. Przez bramę z północnej strony willi wjeżdżało się z ulicy na podwórko, skąd przez obszerny taras wchodziło się do domu przez oszklone, główne, zachodnie wejście. Obiekt ten w końcu marca 1945 roku zyskał szczególnie ponurą sławę jako miejsce tzw. prowokacji pruszkowskiej – tj. zwabienia i aresztowania przywódców Polskiego Państwa Podziemnego. Obecnie dom należy do prywatnych właścicieli.

<http://pruszkowskiesp.pl/2017/04/30/odkrywamy-nasza-historie-4/>

Zdjęcia i filmy

Oryginalny list płk. Pimienowa do gen. Leopolda Okulickiego, Pruszków 6 marca 1945 roku, przekazany o godz. 23.15

<http://leopoldokulikilegungenkomendant.blogspot.com/2008/06/z-yciorysu-leopolda-pokazowy-proces-bez.html>

Wejście do budynku gdzie aresztowano przywódców Polskiego Państwa Podziemnego (stan obecny)

W tym domu we Włochach byli przetrzymywani przywódcy Polskiego Państwa Podziemnego przed wywiezieniem do Moskwy

Ława oskarżenia w procesie szesnastu (Moskwa, czerwiec 1945 roku)

Gen. Okulicki podczas procesu

Proces szesnastu

Fragmenty z pokazowego procesu moskiewskiego szesnastu przywódców Polskiego Państwa Podziemnego, który odbył się w Moskwie w Domu Związków. Widoczny gen. Leopold Okulicki zrezygnował z adwokata i bronił się sam. Sam proces był rejestrowany przez Sowieców dla celów propagandowych w języku rosyjskim

http://www.info-pc.home.pl/whatfor/baza/proces_16.htm

Kieleckiego? „Rzeka”?

Uczestnicy procesu

<http://www.ppp.ipn.gov.pl/pap/proces-szesnastu/lista-porwanych>

*Gen. Iwan Aleksandrowicz Sierow
– kierujący porwaniem polskich
przywódców*

http://www.antoranz.net/CURIOSA/ZBIORS/C0508/20050802-QZD06086_proces.HTM

Za porwanie polskich przywódców Stalin odznaczył go tytułem Bohatera Związku Radzieckiego i awansował do stopnia generała pułkownika. Bolesław Bierut nadał mu w kwietniu 1946 roku Krzyż Orderu Virtuti Militari IV klasy. Order został odebrany Sierowowi w roku 1995 przez Prezydenta RP Lecha Wałęsę.

*Gen. Wasilij Ulrich – przewodniczący
sądu*

http://www.antoranz.net/CURIOSA/ZBIORS/C0508/20050802-QZD06086_proces.HTM

*Roman Rudenko – oskarżyciel w procesie.
W 1947 roku odznaczony Krzyżem
Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski
za wybitne zasługi na polu ścigania
niemieckich przestępców wojennych oraz
okazywanie pomocy delegacji polskiej
podczas procesu w Norymberdze*

Pamięci „Szesnastu”

*Obchody 71. rocznicy aresztowania
szesnastu*

Tablica upamiętniająca Delegata Rządu na Kraj Jana Stanisława Jankowskiego i zastępcę Delegata Rządu na Kraj Stanisława Jasiukowicza na ścianie zewnętrznej kościoła św. Karola Boromeusza na warszawskich Powązkach, będąca częścią Sanktuarium „Poległym i Pomordowanym na Wschodzie”

Umocowanie tabliczki z kodem QR na murze otaczającym budynek, w którym nastąpiło aresztowanie

Piśmiennictwo:

1. <http://dulag121.pl/2017/03/72-rocznica-aresztowania-w-pruszkowie-szesnastu-przywodcow-polskiego-panstwa-podziemnego/>
2. http://www.stanislaw.mierzwa.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=11&Itemid=16
3. http://www.stanislaw.mierzwa.org.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=334&Itemid=392
4. <http://www.rp.pl/artykul/1207170-Jak-Sowieci-osadzili-szesnastu-przywodcow-Polskiego-Panstwa-Podziemnego.html#ap-2>
5. http://www.sppw1944.org/pamiec/ludnosc_05.pdf
6. <http://edudu.pl/szukaj-Proces-Szesnastu>
7. http://www.info-pc.home.pl/whatfor/baza/proces_16.htm
8. <http://historia.org.pl/2009/07/19/proces-szesnastu-z-warszawy-do-moskwy/>
9. <http://pamiec.pl/pa/kalendarium-1/12460,21-czerwca-1945-roku-w-Moskwie-zakonczyli-sie-pokazowy-proces-szesnastu-przywodco.html>
10. <http://www.polskieradio.pl/39/156/Artykul/1067892,Iwan-Sierow-wychowanek-Stalina>
11. <http://leopoldokulickilegungenkomendant.blogspot.com/2010/05/zbrodniarz-z-krzyzem-virtuti-militari.html>
12. http://www.antoranz.net/CURIOSA/ZBIOR5/C0508/20050802-QZD06086_proces.HTM
13. <http://leopoldokulickilegungenkomendant.blogspot.com/2008/06/z-yciorysu-leopolda-pokazowy-proces-bez.html>
14. http://www.ibprs.pl/ak_obroza_kampinos/29.html
15. <http://pruszkowski.es.pl/wp-content/uploads/2015/05/PSP-broszurka.2-27-marca.pdf>

Pytania testowe

1. Do pierwszego, wstępnego spotkania Komendanta Głównego AK gen. Leopolda Okulickiego z przedstawicielem NKWD doszło w Pruszkowie:
 - o 4 marca 1945 roku
 - o 12 lutego 1945 roku
 - o 26 kwietnia 1945 roku
2. Podczas pierwszego, wstępnego spotkania Komendanta Głównego AK gen. Leopolda Okulickiego z przedstawicielem NKWD, przedstawicielem sowieckim był:
 - o gen. Sierow
 - o płk Pimienow
 - o marsz. Żukow
3. Wśród 16 aresztowanych przez sowieckie organy bezpieczeństwa przedstawicieli Polskiego Państwa Podziemnego był:
 - o Stanisław Mikołajczyk
 - o gen. Michał Tokarzewski-Karaszewicz „Torwid”
 - o Kazimierz Pużak
4. Aresztowanie 16 przedstawicieli Polskiego Państwa Podziemnego nastąpiło w dniach:
 - o 27–28 marca 1945 roku
 - o w dniach 23 i 26 lutego 1945 roku
 - o 15 kwietnia 1945 roku
5. Proces przedstawicieli Polskiego Państwa Podziemnego trwał:
 - o od 18 do 21 czerwca 1945 roku
 - o od 23 do 30 września 1945 roku
 - o od 31 sierpnia do 4 września 1946 roku

175. TABLICA: KAROL ŁONIEWSKI

Tablica poświęcona Karolowi Łoniewskiemu, cmentarz w Nadarzynie

Karol Łoniewski ps. „Lew” (ur. 4 listopada 1925 w Nadarzynie, zm. 24 września 1948), żołnierz Armii Krajowej i organizacji „Wolność i Niezawisłość”, uczestnik Powstania Warszawskiego, więzień Urzędu Bezpieczeństwa.

Okres przed II wojną światową

W szkole podstawowej wyróżniał się zdolnościami i pilnością. Z tego powodu ówczesny proboszcz ks. kan. Czesław Maliszewski skierował go do gimnazjum w Jaciążku prowadzonego przez księży salezjanów. Pokrywał też połowę kosztów utrzymania i nauki Karola. Naukę w gimnazjum przerwał wybuch II wojny światowej

Okres II wojny światowej

W czasie okupacji mieszkał z rodziną w Warszawie i tu kontynuował naukę na tajnych kompletach. W 1941 roku rozpoczął działalność konspiracyjną w Szarych Szeregach. W 1943 roku wstąpił do Armii Krajowej, ukończył konspiracyjną podchorążówkę ze stopniem kpr. pchor. W Powstaniu Warszawskim był łącznikiem między lewobrzeżną a prawobrzeżną Warszawą, na wysokości Starówki. Za przeniesienie meldunku z oblężonego Śródmieścia na Pragę z przepłynięciem wpływ Wisły został odznaczony Krzyżem Walecznych.

19 września 1944 roku dostał się do niemieckiego obozu w Modlinie. Przed świętami Bożego Narodzenia w 1944 roku uciekł z obozu i pojawił się w Nadarzynie.

Okres po II wojnie światowej

Tuż po wojnie, świadomy zagrożenia, jakim była dla niepodległości Polski sowiecka władza, wyjechał do Wąchocka i działał w organizacji WiN – w Wąchocku znajdowało się centrum konspiracyjne WiN.

Zagrożony aresztowaniem, pod koniec 1945 roku przeniósł się do Gdańska, gdzie otrzymał pracę w Państwowym Domu Dziecka we Wrzeszczu. Uczęszczał na semestralne kursy licealne w Gdańsku, które skończył maturą wydziału matematyczno-fizycznego.

W tym czasie nawiązał kontakt z oddziałem WiN „Łupaszkii” – stał się łącznikiem między nią a konspiracyjnymi organizacjami działającymi na Kielecczyźnie i Lubelszczyźnie

W październiku 1946 roku rozpoczął studia na stomatologii na Uniwersytecie Łódzkim.

Był studentem II roku, gdy w lutym 1948 roku został aresztowany przez UB. Niestety nie wiadomo, w jakich okolicznościach. Przypuszcza się, że dokonano tego w sali wykładowej lub podczas ćwiczeń połowych.

Z pozostałych kart protokołów przesłuchań można wiele wyczytać, także między wierszami. Odpowiadał: „nie wiem”, „nie znam”, „znam tylko pseudonim”. Zdarzało się, że podawał imiona i nazwiska, ale ciągle te same, m.in.: Juliusz Słowacki, Adam Mickiewicz, Henryk Sienkiewicz. Po usłyszeniu tych nazwisk oficer śledczy żądał podania adresów tych osób. Wiadomo, czym przesłuchiwanym musiał okupić takie odpowiedzi. O torturach w śledztwie Karolowi Łoniewskiemu udało się wspomnieć w czasie rozprawy przed Wojskowym Sądem Wojskowym w Kielcach. Otrzymała się ona 27 lipca 1948 roku. Sądowano 14 członków „bandy” z Wąchocka.

Karola przetrzymywano w więzieniu kieleckim. Przesłuchiwał go ppor. UB Jerzy Majchrzyk. W trakcie śledztwa Majchrzyk chciał zrobić z Karola bandytę. Dlatego przypisał mu napad na Organizację Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego i na gimnazjum w Gdańsku, a także zabicie Bogdana Zamojskiego. Sąd oczyścił go z tych zarzutów.

Wujek Karola wspominał, że na widzeniu po zakończeniu śledztwa nie mógł poznać krewniaka. Karol nie miał paznokci, jego twarz była nabrzmiała, a skóra miała kolor niebieski.

Przewód sądowy wykazał, że Karol Łoniewski uczestniczył w czterech napadach (rekwizycjach). Zabrano towary i pieniądze przeznaczone na potrzeby organizacyjne i rozdawano ludności wiejskiej. Brał udział w akcji 13 października 1947 roku na szosie Starachowice – Iłża, w czasie której zatrzymywano podążających na targ. Przedstawicielom jednostek państwowych i spółdzielczych zabrano pieniądze. W czasie akcji zostali zatrzymani dwaj milicjanci. Po zabraniu im broni i dokumentów puszczono funkcjonariuszy. W listopadzie tego roku grupa uzbrojonych mężczyzn wracała do Wąchocka. Był wśród nich Karol Łoniewski. W pobliżu wsi Sadek natknęli się na zasadzkę. Wywiązała się walka, w trakcie której poniósł śmierć kpr. MO Marian Soczewa. W czasie śledztwa śmiercią milicjanta obciążono Karola.

W opinii składu sędziowskiego (jeden oficer i dwóch podoficerów z jednostki KBW w Kielcach) napisano: *Skazany ze względu na jego wykształcenie, całkowitą świadomość bezprawnego działania, całkowicie dobrowolny akces do związku zbrodniczego na skorzystanie z prawa łaski nie zasługuje.*

Czterech z sądzonych skazano na karę śmierci z pozbawieniem praw publicznych, obywatelskich i honorowych. Karol Łoniewski otrzymał dwa wyroki śmierci: jeden za rozbijanie milicjantów, drugi za nielegalne posiadanie broni.

Działalność konspiracyjna w okresie okupacji niemieckiej, udział w Powstaniu Warszawskim i wykształcenie były też m.in. powodem nie skorzystania przez prezydenta Bolesława Bierutą z prawa łaski, o którą dla swojego syna prosiła matka.

W ostatniej godzinie życia Karol Łoniewski napisał list pożegnalny do mamy, babci i rodziny. Oto fragmenty listu:

- *Jestem po Spowiedzi i Komunii św., tak, że jestem gotów iść do Pana Boga naszego. Przebaczam wszystkim i proszę również o przebaczenie.*
- *Kochana Mamusiu, kreślę do Ciebie te ostatnie kilka słów przed moim odejściem do Boga i Maryi. Proszę Ciebie o modlitwę za mnie i moich Kolegów.*

Kapłan, który spowiadał Karola Łoniewskiego przed śmiercią, ks. Józef Walusiak, napisał 8 października 1948 roku list do matki skazanego. List ten przez ponad 40 lat był jedyną informacją o losie i bohaterskiej postawie Karola Łoniewskiego. Kapłan napisał m.in.: *Oświadczył, że umiera w walce o Dobro i Prawdę, cieszył się, że choć w tak tragiczny sposób, z Prawdą tą i Dobrem za godzin parę się spotka. (...) Pożegnał mię pozostawiając w mej pamięci niezatarty obraz szlachectwa młodzieńczego, a w sercu ból na widok tak tragicznego końca młodego wieku.*

Wyrok na nim i 3 żołnierzach WiN-u wykonano 24 września 1948 roku o godz. 19.00. Po spowiedzi wywieziono skazańców do lasu. Razem z Łoniewskim rozstrzelano por. Aleksandra Życińskiego ps. „Wilczur”, żołnierza Brygady Świętokrzyskiej NSZ, Czesława Spadło ps. „Mały” ze zgrupowania Jana Piwnika ps. „Ponury” i Józefa Figarskiego ps. „Śmiały”, żołnierza WiN. Ich ciała zakopano we wspólnej mogile. Na prośby matki o wskazanie grobu syna niezmiennie odpowiadano: *Niemożliwe jest udzielenie informacji w tej sprawie, gdyż miejsce pochówku jest nieznanne.*

Świadków zbrodni nie było, tylko leśniczy widział, jak do lasu wjeżdżały samochody ze zgaszonymi światłami.

Dopiero w latach 90. poznano relację współwięźnia Karola z celi – Kazimierza Stanisławiaka. Zapamiętał on, że młody żołnierz był wyjątkowo brutalnie traktowany, a jednak podtrzymywał na duchu innych, dzielił się lub oddawał w całości swoje racje żywnościowe kolegom z celi.

5 czerwca 1992 roku Sąd Wojewódzki w Kielcach stwierdził nieważność wyroku byłego Wojskowego Sądu Rejonowego z 31 lipca 1948 roku.

Szczaćki Karola Łoniewskiego odnalazła 17 marca 2016 roku Fundacja Niezłomni im. Zygmunta Szendzielarza „Łupaszki” w jamie grobowej w lesie koło Zgórska pod Kielcami. Oględziny szkieletu Karola Łoniewskiego wykazały ranę postrzałową z lewej strony klatki piersiowej. Strzał dano z przodu. Znalaziono dwa pociski broni palnej w obrębie miednicy oraz pocisk broni palnej tuż pod silnie połamana czaszką.

1 października 2016 roku społeczność Gminy Nadarzyn pożegnała Karola Łoniewskiego. Jego szczątki spoczęły w rodzinnym grobie na cmentarzu w Nadarzynie.

25 września 1994 roku w kościele parafialnym pw. św. Klemensa w Nadarzynie została odsłonięta tablica poświęcona pamięci Karola Łoniewskiego.

13 grudnia 2001 roku, z inicjatywy oraz na wniosek mieszkańców, uchwałą Rady Gminy Nadarzyn, drodze położonej na terenie wsi Kajetany nadano nazwę ul. Karola Łoniewskiego.

Pamięć o Karolu Łoniewskim przywołują również wystawy okolicznościowe organizowane w parku nadarzyńskim z okazji rocznic i świąt związanych z walką o niepodległość Polski.

Zdjęcia i filmy

Karol Łoniewski (rok 1946)

Karol z narzeczoną (rok 1947)

UNIwersYTET ŁÓDZKI
SEKRETARIAT

L. dz. 1411/5

Łódź, dnia 11-6 1948.

ZAŚWIADCZENIE

Sekretariat Uniwersytetu Łódzkiego zaświadcza, że ob. Łoniewski Karol jest zapisany w poczet studentów Wydziału Somatologicznego II roku studiów

Zaświadczenie wydaje się w celu przedstawienia Małkiej powoju

Kierownik Sekretariatu Spraw Studenckich Uniwersytetu Łódzkiego

M. M. M. M.

Zaświadczenie z Uniwersytetu Łódzkiego

Karol z matką, Janiną Łoniewską (lato 1939 roku)

Karol z uratowanym przez siebie Żydem (rok 1943)

Do
Obywatela Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej
Warszawa - Belweder

z domu Łoniewski
Janiny Łoniewskiej, zam. Warszawa ul. Emil
Ji Piaster 12 m. 10

w sprawie syna Karola Łoniewskiego

Prośba o łaskę.

*M. N. S. W. 2485
Poznańskie ul. S. 100/148
z dnia 10. IX. 1948 r.*

Jedyny syn mój Karol Łoniewski, lat 22, oskarżony za bohaterstwo w Powstaniu Warszawskim Krzyżem Walecznych, student 2 roku Stomatologii w Łodzi, wyrokem Wojskowego Sądu Rejonowego w Niemcach z dnia 31 lipca 1948 r. skazany został na karę śmierci, który to wyrok został zatwierdzony przez Wojskowy Sąd Najwyższy.

W czasie ekspedycji, syn mój Jedynek, będąc jeszcze młodym chłopcem, pracował w kopalni węgla, naraził swe młode życie, ukrywał prześladowanych Żydów, uratował Heleńkę, - zaś w okresie Powstania Warszawskiego zaczął silarć kawię.

Ojciec jego - tramwajarz warszawski, zginął zamęczony przez Hitlerowców. Dla matki - matki, siołke pracującej krawcowej, syn był całą nadzieją przy szłości.

Syn nie mając ojca, opiekunem, któryby umiał pokierować jego wolą, - przez przypadek leśni został się w towarzystwie ludzi niebezpiecznych, którzy wykorzystali jego młodość, niewskazanie i sprawdzili go na drogę przestępstwa.

Naamiennam, że syn mój nie spisał się ręk krawi i ułaskę i w/a matki właśnie zasłużyć na łaskę.

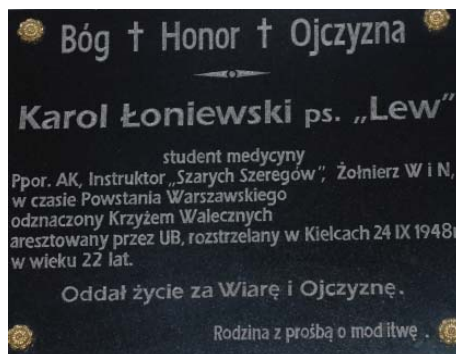
Obywateli Prezydencie, - ja matka siołkama, proszę Cię o uratowanie życia syna, dziewczynka wartosciowego, który po edycie nawet nieustraszył kary, może stać się jednostką osobistą, bacz wierzę, że zrozumiał swe ciężary i szła mego za nie zaduje.

Biłgom e - litosc na me mni i synem - nieswiniaczenym młodym szczeniakiem który swa przykazanym życiem i pracą spinał szlug Ojczyźnie.

List pani Janiny Łoniewskiej do prezydenta Bolesława Bieruta z prośbą o ułaskawienie syna

Kościół w Nadarzynie, z lewej strony widoczna tablica upamiętniająca Karola Łoniewskiego

Tablica upamiętniająca Karola Łoniewskiego

Ul. Karola Łoniewskiego na terenie wsi Kajetany

Uroczystość przekazania not identyfikacyjnych rodzinie Karola Łoniewskiego

<https://www.youtube.com/watch?v=AQb75KJzuTg>

Pomnik upamiętniający 4 żołnierzy AK, rozstrzelanych 24 września 1948 roku (w tym Karola Łoniewskiego)

Grób matki, jej męża oraz babci z symboliczną tablicą poświęconą Karolowi Łoniewskiemu

*Pogrzeb Karola Łoniewskiego
(1 października 2016 roku)*

Pogrzeb Karola Łoniewskiego

<https://www.youtube.com/watch?v=leogKVeioqw>

Klepsydra Karola Łoniewskiego

<http://www.zwiazek-strzelecki.pl/1-pazdziernika-2016-pogrzeb-zolnierza-wykletego/klepsydra-karol-loniewski-2/>

Pogrzeb Karola Łoniewskiego – „Ostatnie Pożegnanie”

https://www.youtube.com/watch?v=f_4kNuK7Exo

Piśmiennictwo:

1. Prezentacja O Karolu Łoniewskim: https://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahKEwjgsdi2p8fUAhVB6RQKHcLWCM4QFgg1MAA&url=http%3A%2F%2Farchiwum.nadarzyn.pl%2Fpliki%2Fkarol_loniewski.ppt&usg=AFQjCNHM9JROXV7lC-DJR8v4ZdPg0scxwzg&sig2=bS0qRWSoJev1idu9LxRONA&cad=rja
2. <http://www.nadarzyn.pl/184,historia>
3. <http://www.polska-zbrojna.pl/home/articleshow/20670?t=-Jesli-nie-walczyz-o-Polske-to-po-co-zyc->
4. <https://popiszsie.wordpress.com/2010/07/16/%E2%80%99Enon-omnis-moriar%E2%80%A6-nie-dajmy-umrzec-pamieci-o-karolu-loniewskim%E2%80%9D-gimnazjum-im-jana-pawla-ii-w-nadarzynie/>
5. <http://www.ompio.pl/pl-PL/postacie/89-karol-loniewski-ps-lew>
6. <http://www.kolekcjonerzyczasu.pl/2016/07/29/praskilacznik/>

Pytania testowe

1. Karol Łoniewski rozpoczął działalność konspiracyjną w:
 - organizacji Służba Zwycięstwu Polski
 - Szarych Szeregach
 - Organizacji Orła Białego
2. W Powstaniu Warszawskim pełnił funkcję:
 - łącznika
 - kwatermistrza
 - radiotelegrafisty
3. We wrześniu 1944 roku trafił do obozu w:
 - Ożarowie
 - Modlinie
 - Pruszkowie
4. Po zakończeniu wojny wstąpił do organizacji:
 - Armia Krajowa Obywatelska
 - Wolność i Niezawisłość
 - Narodowe Zjednoczenie Wojskowe
5. Karol Łoniewski został aresztowany przez funkcjonariuszy UB w roku:
 - 1947
 - 1948
 - 1949

176. MAUZOLEUM: ŻOŁNIERZE AK POLEGLI W PĘCICACH

Pomnik Żołnierzy Armii Krajowej z IV Obwodu Ochota, walczących w Powstaniu Warszawskim, poległych 2 sierpnia 1944 roku

https://pl.wikipedia.org/wiki/B%C3%B3j_pod_P%C4%99cicami#/media/File:Pomnik_mauzoleum_ofiar_Boju_pod_P%C4%99cicami_w_P%C4%99cicach_04.jpg

Nad wspólną mogiłą w parku pęcickim stanął pomnik-mauzoleum. Powstał on ze składek rodzin, społeczeństwa oraz dotacji specjalnej Przewodniczącego Komisji Likwidacyjnej Armii Krajowej płk. Jana Mazurkiewicza „Radość”. Budowę pomnika zakończono w sierpniu 1946 roku. Zaprojektował go inż. arch. Piasecki.

Wydarzenia poprzedzające

1 sierpnia 1944 roku oddziałom Armii Krajowej IV Obwodu Ochota nie udało się osiągnąć wyznaczonych celów. Jedynym poważniejszym sukcesem było zdobycie domu księży orionistów przy ul. Barskiej 4, zajmowanego przez oddział kwatermistrzostwa niemieckiej Dywizji Spadochronowo-Pancernej „Hermann Göring”. We wszystkich po-

zostałych miejscach słabo uzbrojeni żołnierze AK musieli przerwać natarcie po poniesieniu dotkliwych strat.

W nocy z 1 na 2 sierpnia większość oddziałów wojskowych Obwodu Ochota pod dowództwem ppłk. Mieczysława Sokołowskiego ps. „Grzymała” rozpoczęło wycofywanie się z Ochoty w kierunku Lasów Sękocińskich i Lasów Chojnowskich.

Opis bitwy

2 sierpnia o godz. 5.00 zgrupowanie skierowało się z rejonu wsi Reguły przez Pęcice w kierunku lasów. W budynku dworu w Pęcicach stacjonowały oddziały wojska niemieckiego. Odległość z Reguł do Pęcic wynosiła ok. 2 km. Warunki terenowe marszu oddziałów powstańczych, z operacyjnego punktu widzenia, były niekorzystne. Należało pokonać ok. 1 km polnej drogi wiodącej stokiem ku Pęcicom, a następnie kolejny odcinek o długości ok. 1 km prowadzący przez groblę wzdłuż szerokiej, miejscami podmokłej, łąki. Nieprzyjaciel miał dogodne warunki do obserwacji i ostrzału zbliżających się polskich oddziałów. W chwili gdy oddziały AK znajdowały się na grobli, od strony Pęcic pojawiły się samochody z wojskiem niemieckim. Wywiązała się potyczka, której wynik był korzystny dla akowców. Odgłosy walki zaalarmowały jednak oddziały niemieckie stacjonujące w pęcickim dworze. Do walki włączyły się również posiłki SS, 2 czołgi oraz samolot rozpoznawczy. Dobrze usytuowane i wstrzelane jednostki niemieckie raziły celnym ogniem broni maszynowej kolumnę wojsk powstańczych, która podzieliła się na 2 części: 2 plutony harcercy (438 i 400) oraz około 100 żołnierzy z 3. Zgrupowania I Rejonu, nacierające po lewej stronie drogi i wiążące główne siły nieprzyjaciela, oraz główne siły zgrupowania, które pod osłoną natarcia obeszły Pęcice z prawej strony.

Oddziały nacierające bezpośrednio na Pęcice poniosły duże straty w zabitych i wziętych do niewoli. 31 powstańców poległo, liczba rannych była zbliżona. 67 powstańców, w większości rannych, zostało pochwyconych. 7 jeńców polskich oszczędzono na skutek wstawiennictwa jednego z rannych oficerów niemieckich. Pozostałych 60 powstańców, w tym 5 kobiet, poddano torturom i rozstrzelano 2 sierpnia 1944 roku ok. godz. 18.00 w cegielni w Pęcicach. Z około 500 żołnierzy, którzy zebrali się w okolicach Pęcic, przez zaporę niemiecką przebiło się około 300. Grupa ta dotarła do Lasów Sękocińskich, a następnie do Lasów Chojnowskich. Po przeformowaniu i dozbrojeniu oddziały te ruszyły w nocy z 18 na 19 sierpnia na pomoc walczącej Warszawie.

Lista poległych w bitwie pod Pęcicami

1. Zbigniew Chrzanowski „Wilk”, lat 14
2. Michał Aleksander Dowbor „Zbyszek”, lat 15
3. Zbigniew Matecki, lat 15
4. Wojciech Wajszczuk, lat 15
5. Wacław Janusz Zawadzki, lat 15
6. Tadeusz Dudek „Gryf”, lat 16
7. Ireneusz Kołodziejczak „Irena”, lat 16
8. Kazimierz Graba-Łęcki „Kazik”, lat 16
9. Ireneusz Mej, lat 16
10. Tadeusz Pietraszkiewicz „Soplica”, lat 16
11. Wiesław Andrzej Radtke „Wiesiek”, lat 16
12. Wojciech Reszczycki „Jerzy”, lat 16
13. Wiesław Zaręba-Rychwalski „Orzeł”, lat 16

14. Zbigniew Urbanek „Tadek”, lat 16
15. Bogdan Antoni Bednarczyk „Bogdaniec”, lat 17
16. Zygmunt Dworak „Marysia”, lat 17
17. Franciszek Napiecek „Franek”, lat 17
18. Jerzy Ostrowski, lat 17
19. Kazimierz Dąbrowski „Witold”, lat 18
20. Józef Jodłowski „Lechita”, lat 18
21. Piotr Karczewski „Tomek”, lat 18
22. Janusz Antoni Kubisz „Antoni”, lat 18
23. Waldemar Lukas „Łukasz”, lat 18
24. Wiesław Olszewski „Wiesiek”, lat 18
25. Tadeusz Osiński „Warszawiak”, lat 18
26. Henryk Tolak „Kaczan”, lat 18
27. Antoni Ważyński „Stefan”, lat 18
28. Zbigniew Ryszard Arendarczyk „Zajączek”, lat 19
29. Jan Bednarek „Kisieleśka”, lat 19
30. Marian Czujkowski, lat 19
31. Ryszard Dudek „Jowisz”, lat 19
32. Ryszard Grzegorzewski, lat 19
33. Ryszard Janiszewski „Mały”, lat 19
34. Władysław Kokot, lat 19
35. Zenon Antoni Kotyński, lat 19
36. Marian Niewęglowski, lat 19
37. Tadeusz Władysław Podolski „Rosomak”, lat 19
38. Bogusław Polkowski „Kozak”, lat 19
39. Jerzy Rowiński „Rybowicz”, lat 19
40. Stanisław Konrad Reszczyk „Baśka”, lat 19
41. Wiesław Skudlarski „Benito”, lat 19
42. Janusz Edward Wojewódzki „Mruczek”, lat 19
43. Janusz Euzebiusz Zwoliński „Karp”, lat 19
44. Henryk Kozubek „Grom”, lat 20
45. Janusz Rudnicki-Boleszczyc „Orzeł”, lat 20
46. Piotr Zambrowski „Piotruś”, lat 20
47. Tadeusz Borkowski „Winkiel”, lat 21
48. Stanisław Mozer „Wichrowski”, lat 21
49. Janusz Paderewski „Boruta”, lat 21
50. Kazimierz Popek, lat 21
51. Władysław Skowron, lat 21
52. Wojciech Haas „Bocian”, lat 22
53. Maria Piotrowiczówna „Zonia”, lat 22
54. Aleksander Kornatowski „Aleksander”, lat 23
55. Kazimierz Majewski, lat 23
56. Stefan Marian Ostrowski „Ciupaga”, lat 23
57. Iwo Rygiel „Bogusław”, lat 23

58. Ryszard Sikorski, lat 23
59. Lech Wojciech Polachowski „Romuald Błaszczak”, lat 24
60. Jan Konowrocki, lat 25
61. Henryk Tadeusz Mikołajski „Tadeusz”, lat 25
62. Czesław Własiński „Czermak”, lat 25
63. Zenon Krzemiński, lat 27
64. Józef Kwiatek „Robak”, lat 32
65. Marian Napieraj, lat 32
66. Anna Krystyna Murzecka „Hanka”, „Walka”, lat 35
67. Kazimierz Kubasiewicz „Jaskółka”, lat 36
68. Józef Bazylewicz „Kamienny”, lat 38
69. Leon Rose, lat 52
70. Eugeniusz Muszyński „Michał”
71. Tadeusz Studziński „Bystry”
72. sanitariuszka Wanda
- 73-91. dziewiętnastu żołnierzy bezimiennych

Źródło: <http://www.sppw1944.org/index.html?http://www.sppw1944.org/pamiec/pecice.html>

Okres powojenny

W kwietniu 1946 roku dokonano ekshumacji szczątków 91 poległych i pomordowanych, z których zidentyfikowano na miejscu 51 osób, a w późniejszym okresie dalsze 2. 19 osób pozostało niezidentyfikowanych. Wszystkie szczątki złożono we wspólnej mogile na terenie parku pęcickiego.

Zdjęcia

Zamieszczone poniżej 2 zdjęcia ilustrują ekshumacje powstańców w 1946 roku. <http://www.sppw1944.org/index.html?http://www.sppw1944.org/pamiec/pecice.html>

Uroczystość pod Pomnikiem Mauzoleum (Pęcice, rok 2015)

http://www.michalowice.pl/files/1421541571/dsc09293,w_1600,_small.jpg

Uzupełnienia

Od 1967 roku Oddział Stołeczny PTTK im. A. Janowskiego i Klub PTTK Varsovia organizują Rajd Turystyczno-Krajoznawczy *Po kamienistej drodze* poświęcony pamięci uczestników boju. Podczas rajdu odbywa się m.in. apel poległych oraz składanie wieńców na mogile powstańczej. Od 2004 roku organizowany jest także, w innym terminie, rajd młodzieży szkolnej.

Pytania testowe

1. Oddziałami IV Obwodu Ochota dowodził w powstaniu
 - o płk Jan Mazurkiewicz „Radosław”
 - o ppłk Mieczysław Sokołowski „Grzymała”
 - o płk Kazimierz Iranek-Osmecki „Jarecki”
2. Bitwa pod Pęcicami rozegrała się w dniu:
 - o 1 sierpnia
 - o 2 sierpnia
 - o 3 sierpnia
3. Ekshumacje poległych w bitwie pod Pęcicami odbyły się w roku:
 - o 1945
 - o 1946
 - o 1947
4. Niemcy podczas bitwy dysponowali m.in.
 - o 2 czołgami i samolotem rozpoznawczym
 - o miotaczem płomieni
 - o baterią moździerzy
5. Rajd Turystyczno-Krajoznawczy *Po kamienistej drodze* poświęcony pamięci uczestników bitwy pod Pęcicami jest organizowany od roku
 - o 1967
 - o 1987
 - o 1997

177. TABLICA: ZBIGNIEW GĘSICKI

Tablica pamięci Zbigniewa Gęsickiego, Piastów, ul. Gęsickiego 3 – w tym domu w latach 1928–1937 mieszkał Zbigniew Gęsicki, tablicę odsłonięto 13 lutego 1983 roku

Zbigniew Gęsicki ps. „Juno” (ur. 21 listopada 1919 w Dęblinie, zm. 1 lutego 1944 w Warszawie) – żołnierz Oddziału Dywersji Bojowej „Agat” Armii Krajowej, uczestnik akcji „Kutschera”.

Okres przed II wojną światową

Urodził się w Dęblinie, gdzie w Twierdzy pracowali jego rodzice. W 1928 roku rodzina Gęsickich przeniósła się do Piastowa pod Warszawą. W Piastowie Gęsicki uczęszczał do Szkoły Powszechnej nr 1 (do dziś istniejącej, chociaż w innym budynku).

Zbyszek należał do harcerstwa, do grupy „Wilczków”. Był niezwykle wysportowany, m.in. świetnie pływał, grywał też w szachy. Dobrze mówił po niemiecku.

Rodzice wychowywali Zbyszka i jego młodszą siostrę Krystynę w atmosferze patriotyzmu i kulcie powstań narodowych oraz uwielbieniu dla Józefa Piłsudskiego, symbolu oddania wszystkiego dla dobra ojczyzny.

W 1930 roku Gęsicki rozpoczął naukę w warszawskim gimnazjum, ale rodzina nadal mieszkała w Piastowie.

W 1937 roku rodzina Zbigniewa Gęsickiego przeniósła się do Warszawy.

W czasie wakacji 1939 roku, z inicjatywy ojca, który marzył o umieszczeniu syna w szkole morskiej, ukończył 2-tygodniowy kurs żeglarski w Gdyni.

Okres II wojny światowej

Jesienią 1939 roku Zbigniew Gęsicki wstąpił do konspiracji. Pierwszym zadaniem, które otrzymał, było organizowanie „lewych” dokumentów rannym jeńcom, żołnierzom w Szpitalu Ujazdowskim. Odwiedzał chorych z książką do czytania, w której między wierszami notował dane personalne tych, którzy chcieli uciekać i mieli zagwarantowane miejsca schronienia.

Zajmował się także organizowaniem zbiórki odzieży cywilnej, przenoszeniem dokumentów. Wielu żołnierzy dzięki niemu uciekło ze szpitala.

W 1941 roku, wraz ze swoim przyjacielem Bronisławem Hellwigiem ps. „Bruno” ukończył Liceum Telekomunikacyjne i podjął pracę na kolei. Swoje deputaty żywnościowe oddawał jednemu z pracowników, ojcu trójki małych dzieci, który żył w strasznej biedzie. Sam zaopatrywał rodzinę w żywność, szmuglując ją ze wsi. Pod groźbą kary śmierci dostarczał również jedzenie swojemu szkolnemu żydowskiemu koledze, który trafił do warszawskiego getta i pracował przymusowo przy robotach kolejowych.

Eugeniusz Schilberg, kolega ze szkoły i konspiracji 1942 roku, wciągnął Zbyszka do żoliborskiej, tajnej grupy samokształceniowo-szkoleniowej PET przy Hufcu Centrum. Zbyszek (choć sam mieszkał na Starym Mieście), zaczął uczestniczyć w akcjach małego sabotażu.

Niejednokrotnie ocierał się o śmierć podczas akcji, które przeprowadzała warszawska młodzież, m.in. kolportował podziemną prasę, przynosił broń, wybijał szyby w domach i sklepach konfidentów, malował patriotyczne napisy na murach, uczestniczył w szkoleniach, ćwiczeniach rozpoznawczych itp.

Grupa ta w tym samym roku weszła w skład drużyny CR 500 Grup Szturmowych Szarych Szeregów. W sierpniu 1943 roku starsi członkowie CR 500, wśród nich „Juno”, weszli w skład 1. plutonu oddziału „Agat” (późniejszy „Pegaz”).

1 lutego 1944 roku wziął udział w zamachu na dowódcę SS i Policji na dystrykt warszawski Generalnego Gubernatorstwa Franza Kutscherę.

Po umieszczeniu w Szpitalu Przemienienia Pańskiego rannych kolegów, Bronisława Pietraszewicza „Lota” i Mariana Sengera „Cichego”, wraz z Kazimierzem Sottem ps. „Sokół”, wracając przez most Kierbedzia, natknęli się na blokadę niemieckiej żandarmerii. Po nierównej walce obydwaj skoczyli do Wisły, gdzie zostali zastrzeleni. Ich ciała nie odnaleziono.

Symboliczny grób Zbigniewa Gęsickiego znajduje się na Wojskowych Powązkach w Warszawie.

Jego imieniem nazwano jedną z ulic Piastowa oraz Gimnazjum nr 1 w Piastowie.

Odnaczenia

- Krzyż Walecznych
- Krzyż Grunwaldu III klasy (1947)

Zdjęcia

Zbigniew Gęsicki

*Kamień pamiątkowy
ustawiony w miejscu
akcji, Al. Ujazdowskie 23
– ustawiony w 1956 roku*

https://pl.wikipedia.org/wiki/Akcja_Kutschera#/media/File:Kamie%C5%84_pami%C4%85tkowy_akcja_Kutschera_pierwsza_tablica.jpg

*Symboliczny grób
Zbigniewa Gęsickiego –
w grobie rodzinnym na
Wojskowych Powązkach
w Warszawie*

Prezentacja filmowa: Zbigniew Gęsicki „Juno”.
Opracował w maju 2011 roku zespół uczniów z Gimnazjum nr 1 w Piastowie: Joanna Siwak, Julia Kochańska, Agata Czarniak, Angelika Gromada, Mateusz Obrzydowski, Krzysztof Andrusiak

https://www.youtube.com/watch?v=Z0bS_OjDTaM

<https://opencaching.pl/viewcache.php?cacheid=23649>

Napis na tablicy:

W dniu 1.II.1944 r. skoczyli z mostu i zginęli bohaterską śmiercią w nurtach Wisły uczestnicy akcji na kata Warszawy Kutschere żołnierze AK bat. „Parasol” Zbigniew Gęsicki ps. „Juno”, Kazimierz Sott ps. „Sokół”. Cześć ich pamięci.

*Tablica upamiętniająca śmierć żołnierzy kompanii „Pegaz” po akcji „Kutschera”, na północnej balustradzie Mostu Śląsko-Dąbrowskiego
<http://batalionparasol.pl/tablica-po-akcji-kutschera/>*

Kolejne zdjęcia dotyczą uroczystości pod tablicą poświęconą pamięci Zbigniewa Gęsickiego, która odbyła się 1 lutego 2017 roku. Udział wzięli kombataneci, ich rodziny, piastowianie, władze Miasta, komandosi jednostki wojskowej GROM, przedstawiciele wojsk amerykańskich oraz uczniowie i nauczyciele z piastowskich szkół.

<http://www.piastow.pl/aktualnosci/samorzad/uroczystosci-poswiecone-pamieci-zbigniewa-gesickiego>

Piśmiennictwo:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Zbigniew_G%C4%99sicki
2. http://g1piastow.lh.pl/?page_id=18

Pytania testowe

1. Zbigniew Gęsicki brał udział w akcji
 - o pod Arsenalem
 - o „Kutschera”
 - o „Góral”
2. Zbigniew Gęsicki był żołnierzem:
 - o Oddziału Dywersji Bojowej „Agat”
 - o batalionu „Parasol”
 - o Brygady Dywersji „Broda 53”
3. Zbigniew Gęsicki używał pseudonimu:
 - o „Runo”
 - o „Bruno”
 - o „Juno”
4. Na niemiecki patrol żandarmerii Zbigniew Gęsicki i Kazimierz Sott natknęli się na:
 - o moście Śląsko-Dąbrowskim
 - o moście Poniatowskiego
 - o moście Kierbedzia

5. Zbigniew Gęsicki zginął:

- 1 stycznia 1944 roku
- 1 lutego 1943 roku
- 1 lutego 1944 roku

POWIAT WARSZAWSKI ZACHODNI

178. TABLICA: ZAŁOGA „BOEINGA” B-17 G SIŁ POWIETRZNYCH USA

Tablica upamiętniająca załogę „Boeinga” B-17 G, teren szkoły podstawowej i gimnazjum w Dziekanowie Leśnym, ul. Akinsa 6

<http://www.lomianki.pl/lomianki2/index.php?dc=197>

Tablicę odsonięto 18 września 1991 roku – w rocznicę zestrzelenia samolotu. Fundatorem był Społeczny Komitet przy wsparciu finansowym ówczesnego wojewody.

Treść napisu:

BOHATERSKIEJ ZAŁODZE
POR FRANCIS AKINS
PPOR FORREST SHAW
PPOR ELY BERENSON
PPOR MYRON MERRILL
SIERŻ FRANK DE CILLS
SIERŻ GEORGE MC FHEE
SIERŻ MARCUS SHOOK
SIERŻ WALTER SHIMSOCK
SIERŻ JAMES CHRISTY
SIERŻ PAUL HANEY

SAMOLOTU SIŁ POWIETRZNYCH U.S.A. BOEING B – 17 G NIOSĄCEGO POMOC POWSTAŃCZEJ WARSZAWIE ZESTRZELONEGO 18 IX 1944 R NAD DZIEKANOWEM LEŚNYM PRZEZ ARTYLERIĘ NIEMIECKĄ
WDZIĘCZNI POLACY

Pomoc dla powstańczej Warszawy 18 września

18 września pomiędzy godz. 6.00 a 6.20 wystartowało z angielskich lotnisk, z pomocą dla powstańczej Warszawy, łącznie 110 bombowców „Boeing” B-17 „Flying Fortress” z 13. Skrzydła Bombowego, 3 Dywizji Lotniczej, 8 Armii Lotniczej USAAF.

Planowany czas trwania wyprawy od momentu jej wyruszenia znad wybrzeża Anglii o umownej godzinie „zero” (7.30) do osiągnięcia baz w Rosji wynosił 8 godzin

i 25 minut, natomiast łączny czas, jaki tego dnia załogi miały spędzić w samolotach, wliczając start, formowanie szyku, a później lądowanie w bazach rosyjskich, wynosił ok. 11 godzin, z czego 4–5 godzin lotu z użyciem tlenu. Na trasie bombowcom towarzyszyła osłona złożona ogółem ze 154 myśliwców P-51 „Mustang”.

Wśród tych samolotów był również B-17 G „I’ll be seeing you” („Do zobaczenia”), którym dowodził por. Francis E. Akins.

Samolot nie doczekał się nigdy umieszczenia tej nazwy na jego kadłubie. Na wykonanie tak popularnej w owym okresie wśród załóg „Latających Fortec” ozdoby nie znalazło czasu. Obok wymalowanej nazwy miała, jak planowano, znaleźć się mapa Stanów Zjednoczonych wraz z zaznaczonymi na niej miejscowościami, z których pochodzili poszczególni członkowie załogi.

„Latająca Forteca” „Boeing” B-17G „I’ll be seeing you”

Żałoga samolotu

Skład załogi B-17G „I’ll be seeing you” 18 września 1944 roku:

Por. Francis E. Akins (ur. 11 sierpnia 1921 w Derry, zm. 18 września 1944) – I pilot, dowódca samolotu, 23 lata.

Ppor. Forrest D. Shaw „Doc” (ur. 1 marca 1917 w Exeter, zm. 18 września 1944) – II pilot, 27 lat.

Chor. Ely Berenson (ur. 16 maja 1924 w Garfield, zm. 18 września 1944) – nawigator, 20 lat.

Ppor. Myron S. Merrill „Snuffy” (ur. 8 stycznia 1921 w Mahwah, zm. 18 września 1944) – bombardier, 23 lata.

St. sierż. Frank P. De Cillis „Gizmo”, „Giz” (ur. 16 lutego 1925 w Westfield, zm. 18 września 1944) – strzelec wieżyczki grzbietowej, 19 lat.

Sierż. Paul F. Haney (ur. 16 kwietnia 1919 w Huntington, zm. 18 września 1944) – prawy strzelec boczny, 25 lat.

St. sierż. Marcus L. Shook „Shooky” (ur. 30 lipca 1920 w Belmont, zm. 22 stycznia 1995) – radiooperator, wyskoczył ze spadochronem.

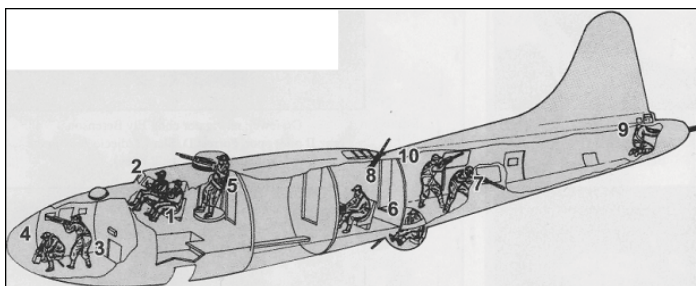

Sierż. Walter P. Shimshock „Wally”, „Shim”, „Smezhak” (ur. 28 kwietnia 1925 w Minneapolis, potomek polskich emigrantów, zm. 18 września 1944) – strzelec ogonowy, 19 lat.

Sierż. George A. Mac Phee (ur. 18 listopada 1923 w Lynn, zm. 18 września 1944) – strzelec wieżyczki podkadłubowej, 21 lat.

Plut. James D. Christy, (ur. ?, zm. 1949 w Rządowym Szpitalu dla Weteranów w Arizonie) – mechanik radiowy z obsługi naziemnej – lewy strzelec boczny, wyskoczył ze spadochronem.

Stanowiska załogi

1. I pilot, dowódca samolotu, por. Francis E. Akins
2. II pilot, ppor. Forrest D. Shaw
3. nawigator, chor. Ely Berenson
4. bombardier, ppor. Myron S. Merrill
5. strzelec wieżyczki grzbietowej, st. sierż. Frank P. De Cillis
6. strzelec wieżyczki podkadłubowej, sierż. George A. Mac Phee
7. mechanik z obsługi naziemnej – lewy strzelec boczny, plut. James D. Christy
8. radiooperator, st. sierż. Marcus L. Shook
9. strzelec ogonowy, sierż. Walter P. Shimshock
10. prawy strzelec boczny, sierż. Paul F. Haney

Zestrzelenie samolotu

Według źródeł amerykańskich około godz. 12.45, na 4 minuty przed osiągnięciem celu, w efekcie ataku myśliwca niemieckiego oraz w następstwie prowadzonego ognia obrony przeciwlotniczej, w samolocie por. Akinsa urwał się lewy statecznik poziomy oraz zapalił prawy wewnętrzny silnik nr 3. Wkrótce potem członkowie innych załóg, którzy zauważyli opadające drzwi wjazdu ogonowego, zaobserwowali także, że lecący na wysokości 14 tys. stóp samolot opuścił szyk, pozbył się ładunku i kontrolowanym ślizgiem zszedł na 3 tys. stóp (około 900 m) i na tej wysokości ok. godz. 12.46 eksplodował. Wkrótce potem dostrzeżono dwa opadające ku ziemi spadochrony, na których wyskoczyli st. sierż. Marcus L. Shook „Shooky” oraz plut. James D. Christy.

Dzięki spisanim w 1986 roku wspomnieniom jednego z dwóch ocalałych członków załogi por. Akinsa, radiooperatora st. sierż. Shooka, możemy zapoznać się z zapamiętanym przez niego przebiegiem wydarzenia z 18 września 1944 roku.

Lot do Warszawy był postrzegany przez nas jako rutynowy i myślę, że podniecenie i przecucie tragedii nie pojawiło się wcześniej jak przed dotarciem do celu. Ponieważ byłem w ładowni, a luki bombowe były otwarte, musiało to być już po osiągnięciu przez nas Initial Point. Stałem na wąskiej, biegnącej przez środek komory bombowej kładce. Byłem bez słuchawek i nie miałem pojęcia o tym, co się dzieje na zewnątrz, dopóki „Gizmo” [Frank De Cillis] nie zszedł na dół ze swojej wieżyczki grzbietowej i nie wezwał mnie do pomieszczenia radiotelegrafisty, wskazując jednocześnie na prawe skrzydło. Ponieważ nie poszedł ze mną, myślałem więc, że ruszył po swój spadochron. Wróciłem na miejsce, wyrząłem przez okno i zobaczyłem ogień. Palił się prawy wewnętrzny silnik, a ogień stopniowo pełzł już w kierunku zbiornika paliwa. Natychmiast zrzuciłem swoją kamizelkę przeciwodłamkową, założyłem spadochron piersiowy i ruszyłem do wyjścia. Tam wydaje mi się, że zobaczyłem wychodzącego ze swojej kuli [wieżyczki podkadłubowej] i kierującego się do wyjścia George’a [Mac Phee]. Nie było wśród nas żadnej paniki, a Paul [Haney], ja i James [Christy] ustawiliśmy się, aby w tej kolejności, przez wyjście awaryjne opuścić samolot. Płomienie ciągnęły się wzdłuż kadłuba i lizały już drzwi, co jak przypuszczam, spowodowało nasze wahania, czy skakać. Nagle samolot opadł 90 stopni na skrzydło, co sprawiło, że przywarliśmy do prawej strony kadłuba. Wtedy równie nagle Francis [Akins] i „Doc” [Shaw] przywrócili samolot do równowagi. Ten gwałtowny manewr rzucił nas na drugą stronę, w efekcie czego wszyscy padliśmy na podłogę czołgając się równocześnie w stronę drzwi. Jestem pewien, że z samolotu wydostałem się pierwszy. Czy Paul [Haney] się przeżegnał? Wydało mi się, że jak tylko wyskoczyłem, nastąpiła eksplozja przesądzająca o losie tych, którzy nie mogli tego uczynić. Wiem, że w czasie wybuchu odruchowo pociągnąłem za sznur wyzwalający czaszę i że siła szarpnięcia otwieranego spadochronu sprawiła, iż straciłem przytomność. Nie wiem jak długo byłem nieprzytomny. Pamiętam, myślałem, że nie żyję. Postanowiłem zobaczyć, o której godzinie wykorkowałem i kiedy podniosłem lewą rękę do twarzy, mój zegarek pokazywał 12:35. W tym momencie uprzytomniłem sobie, że nie jestem martwy i wtedy też zacząłem spoglądać na teren pode mną. Daleko w dole zauważyłem białą czaszę spadochronu. Nie wiem, którego z nich mógł być ten spadochron. Chociaż widziałem wybuch, który oderwał prawe skrzydło, nie przypominam sobie, żebym widział, jak samolot runął na ziemię. Spadałem w ciszy aż do czasu, gdy tuż nad ziemią usłyszałem jakąś strzelaninę. Gdy poczułem ukłucie w lewym udzie, zrozumiałem, że to strzały z rewolwerów i karabinów. Poprzez podciągnięcie nóg do góry, z kolanami pod brodą starałem się być jak najmniejszym celem dla strzelających. Za chwilę, gdy opuści-

łem ponownie nogi, zostałem trafiony kulą, która spowodowała skomplikowane złamanie tuż powyżej prawej kostki. Była to moja druga rana. Łądując na dopiero co zżętym polu, zostałem z łatwością zatrzymany, zanim udało mi się uwolnić od spadochronu. Na szczęście dzień był spokojny i wiatr nie ciągnął mnie po ziemi. Oficer w czarnym mundurze dowodzący oddziałem, który mnie pojmał, zażądał mojego „pistołu”. Odpowiadając mu „Nein pistole” wyczerpałem zasób swojego niemieckiego słownictwa. Był zaskoczony tym, że nie miałem żadnej broni. Jedyne pistolet wśród całej załogi w tym locie miał, jak myślę, „Snuffy” [Merrill]. W chwili, gdy zostałem zatrzymany, było już około godziny 13 lub trochę później, można więc dyskutować, czy w momencie, gdy Christy i ja wyskoczyliśmy, byliśmy na wysokości większej niż 3000 stóp. Z miejsca, w którym zostałem schwytyany, zabrano mnie na przesłuchanie do polowego stanowiska dowodzenia w jakimś starym domu, gdzie jak sobie przypominam podałem tylko swoje nazwisko, rangę i numer.

Piśmiennictwo:

1. <http://www.pspo.edu.pl/o-nas/patroni/>

Pytania testowe

1. Tablica upamiętniająca załogę „Boeinga” B-17 G została odsłonięta w roku:
 - o 1989
 - o 1991
 - o 1997
2. Samolot „Boeing” B-17 G nazywany był również:
 - o „I’ll be there”
 - o „I’ll be happy”
 - o „I’ll be seeing you”
3. Załogą samolotu „Boeing” B-17 G dowodził:
 - o por. Francis E. Atkins
 - o plut. James D. Christy
 - o ppor. Forrest D. Shaw
4. Lot do Warszawy miał miejsce:
 - o 12 września 1944 roku
 - o 14 września 1944 roku
 - o 18 września 1944 roku
5. Z załogi zestrzelonego „Boeinga” ocalały:
 - o 2 osoby
 - o 3 osoby
 - o 4 osoby

179. POMNIK: KOMPANIA MŁODZIEŻOWA

Pomnik upamiętniający szarżę pod Wólką Węglową w 1939 roku, Kompanię Młodzieżową i uczestników Powstania Warszawskiego, Łomianki-Dąbrowa Leśna, ul. Partyzantów

Plan pomocny w znalezieniu pomnika:

http://www.lomianki.pl/lomianki2/media/2011/07/3152_spacer_4_zmieniony_2.pdf

Początki działalności konspiracyjnej w Dąbrowie Leśnej

W czasie wojny Łomianki wraz z okolicznymi miejscowościami należały do VIII Rejonu AK o kryptonimie „Łęgów-Młociny”.

Na terenie Dąbrowy Leśnej, Łomianek i Wólki Węglowej uczniowie miejscowych szkół i harcerze – z drużyny założonej w 1935 roku przez Henryka Dzierżyńskiego i Czesława Sikorskiego przy Szkole Podstawowej w Łomiankach – zaraz po zakończeniu działań wojennych 1939 roku samorzutnie rozpoczęli działania konspiracyjne polegające najpierw na zbieraniu i przechowywaniu porzuconej w lasach broni, a następnie na szkoleniu i ćwiczeniach wojskowych.

Ta młodzieńcza inicjatywa zaowocowała powstaniem 2 pełnowartościowych, dobrze uzbrojonych i wyszkolonych plutonów.

Dowodzili nimi wywodzący się z ich grona absolwenci konspiracyjnych podchorążówek, kpr. pchor. Janusz Warmiński „Murzyn” i kpr. pchor. Wojciech Peciński „Polan”. Obaj żołnierze mieszkali przy ul. Słonecznej 4, w drewnianym domu z werandką zbudowanym w latach 30. XX w.

Teorii uczono się przeważnie w domach, a ćwiczenia praktyczne odbywały się w okolicznych lasach, niekiedy w nocy, na uroczysku Pogórze Leśne i na łąkach.

Plutony organizacyjnie podlegały III Rejonowi Rembertów,

Z tych plutonów wyrosła Kompania Młodzieżowa. Do 1944 roku większość żołnierzy przeszła już szlak partyzancki.

W lipcu 1944 roku kpt. Józefowi Krzyczkowskiemu ps. „Szymon” – komendantowi VIII Rejonu „Łęgów” podporządkowano wyżej wymienione plutony, które – mimo że składały się z młodych chłopców z okolic Dąbrowy Leśnej i Łomianek, a więc z terenu VIII Rejonu – podlegały dotychczas dowództwu III Rejonu „Dęby” Obwodu „Obroża” (Rembertów).

Udział w Powstaniu Warszawskim

1 sierpnia 1944 roku Kompania Młodzieżowa, licząca w tym czasie kilkudziesięciu żołnierzy w wieku od 18 do 26 lat, zebrała się w miejscu koncentracji oddziałów na wzgórzu 103 na Łużach.

Ze schowków wyciągnięto całe uzbrojenie: ciężki karabin maszynowy, wz. 30, pistolet maszynowy, MP40, pistolet maszynowy „Tompson” oraz ponad 30 karabinów. Oddział był jednolicie umundurowany. Prawie wszyscy mieli przedwojenne hełmy piechoty, pasy z ładownicami, saperki i bagnety. Krótco po godzinie „W” Kompania Młodzieżowa, na czele ze swym dowódcą ppor. Henrykiem Dobakiem „Olszą”, ruszyła do ataku na lotnisko bielańskie. W nieudanej próbie zdobycia lotniska padli pierwsi zabici z plutonu Wojciecha Peczyńskiego: przedwojenny drużynowy drużyny harcerskiej z Łomianek, st. strz. Henryk Dzierżyński, dowódca drużyny, st. strz. Jerzy Fijałkowski, dowódca sekcji, st. strz. Andrzej Banaszek oraz śmiertelnie ranny kpr. Stefan Krakowski.

Byli też lżej ranni, którzy pod opieką sanitariuszek zostali umieszczeni w szpitalu polowym w pensjonacie w Dąbrowie Leśnej i w Zakładzie dla Ociemniałych w Laskach. Zajmował się nimi m.in. ks. Stefan Wyszyński, późniejszy prymas Polski.

W uderzeniu na Dworzec Gdański brali udział żołnierze młodzieżowej drużyny kpr. Tadeusza Zaleskiego ps. „Wir” – w składzie 2. kompanii batalionu dowodzonego przez por. Witolda Pęczynskiego ps. „Witold”, wydzielonego z Pułku „Palmiry-Młociny”.

Truskaw, Pociecha, Sowa Wola, Brzozówka – to tylko niektóre z długiej listy walk, w których uczestniczyli żołnierze z Kompanii Młodzieżowej w czasie 2 miesięcy istnienia Grupy „Kampinos”. Potem była klęska pod Jaktorowem (29 września 1944 roku) i rozbićcie kompanii. Tylko nielicznym udało się przebić w Góry Świętokrzyskie, gdzie walczyli do początków 1945 roku. Część poległa, inni dostali się do niewoli i tylko dzięki ukryciu przez żołnierzy węgierskich uniknęli natychmiastowego rozstrzelania.

Dowódcy w Kompanii Młodzieżowej

- **Henryk Dobak ps. „Olsza”** (ur. 26 lipca 1919). W konspiracji od 1940 roku – VII Obwód „Obroza” (powiat warszawski) Warszawskiego Okręgu Armii Krajowej – II Rejon „Celków” (Marki) – dowódca dywersji II Rejonu i równocześnie, od września 1942 roku, dowódca Oddziałów Specjalnych 749 i 745. W II Rejonie działał w stopniu podporucznika i występował pod pseudonimem „Olszański”. Pod koniec 1943 roku przeszedł do VIII Rejonu „Kolczyn” – „Łęgów” – „Kampinos” (Łomianki).

<http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/henryk-dobak,8170.html>

- **Janusz Warmiński, właśc. Janusz Lewandowski-Warmiński** (ur. 30 września 1922 w Warszawie, zm. 2 listopada 1996 tamże) – polski aktor, reżyser teatralny, dyrektor Teatru Ateneum im. Stefana Jaracza w Warszawie w latach 1952–1958 i 1960–1996, żołnierz Armii Krajowej. W czasie II wojny światowej walczył w szeregach Armii Krajowej (ps. „Murzyn”). W stopniu podchorążego uczestniczył w Powstaniu Warszawskim, dowodząc plutonem w Grupie „Kampinos”. Eksternistyczny egzamin aktorski zdał w 1945 roku. W latach 1945–1947 był aktorem i asystentem reżyserów w Teatrze Polskim w Poznaniu, a w latach 1947–1949 w Teatrze Wojska Polskiego w Poznaniu. Lata 1949–1952 spędził w Teatrze Nowym w Łodzi. Był, obok m.in. Kazimierza Dejmka, Danuty Mancewicz, Barbary Rachwalskiej, Janusza Kłosińskiego i Wojciecha Pilarskiego, jednym z założycieli tego teatru. W roku 1950 zadebiutował

jako reżyser przedstawieniem *Makar Dubrawa* Aleksandra Korniejczuka. Przez lata swojej dyrekcji w Ateneum uczynił ten teatr jednym z najważniejszych warszawskich teatrów, podnosząc rangę jego repertuaru. Warmiński stworzył i utrzymywał jeden z najciekawszych zespołów aktorskich. W czasie kierowania teatrem często wykorzystywał współczesny repertuar zachodni. Reżyserował także nowe teksty dramatopisarzy niemieckojęzycznych. Często sięgał po światową klasykę literatury. W latach 70. zrealizował szereg polityczno-historycznych spektakli nawiązujących do historii Polski. Był aktywny prawie do końca życia. Ostatnią premierę zrealizował 10 czerwca 1995. Razem z żoną Aleksandrą Śląską spoczywa na Cmentarzu Powązkowskim w Warszawie.

https://pl.wikipedia.org/wiki/Janusz_Warmi%C5%84ski

- **Zbigniew Wojciech Pecyński ps. „Polan”** (ur. 2 grudnia 1925). Plutonowy podchorąży – Armia Krajowa – Grupa „Kampinos” – Pułk „Palmiry-Młocińcy” – II batalion „Kampinoski” (oddziały VIII Rejonu) – kompania ckm ppor. „Olszy”.

<http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/zbigniew-pecynski,33924.html>

Szarża pod Wólką Węglową

Po bitwie nad Bzurą oddziały Wojska Polskiego przebijały się do Warszawy. W czasie walk na tych terenach poległo około 2300 żołnierzy polskich. Dąbrowa Leśna była 19 września 1939 roku miejscem szarży Ułanów Jazłowieckich pod dowództwem płk. Edwarda Godlewskiego. Szarża ta otworzyła oddziałom polskim drogę do Warszawy.

Była to jedna z kilku polskich szarż kawaleryjskich podczas wojny obronnej 1939 roku. Zarazem była to ostatnia szarża w dziejach jazdy polskiej wykonana z udziałem całego pułku kawalerii.

Geneza

W dniach 9–20 września 1939 roku rozegrała się nad rzeką Bzurą największa bitwa kampanii wrześniowej, w której polskie wojska Armii „Poznań” gen. Tadeusza Kutrzeby i Armii „Pomorze” gen. Władysława Bortnowskiego starły się z oddziałami niemieckimi (bitwa nad Bzurą). Po początkowych dużych sukcesach strony polskiej, wojska niemieckie rozpoczęły kontrnatarcie, w wyniku którego większość sił polskich została okrążona i rozbita.

Część oddziałów polskich (m.in. Podolska Brygada Kawalerii) przebiła się jednak z okrążenia i z 14 na 15 września przekroczyła Bzurę pod Brochowem, przechodząc do Puszczy Kampinoskiej. Ich celem było przedarcie się do oblężonej Warszawy przez Łomianki, Dąbrowę i Buraków. Droga przez las była bardzo ciężka, wolno poruszające się piaszczystymi drogami wojska napotykały liczne umocnione pozycje wroga, zostały dziesiątkowane przez niemieckie czołgi i samoloty. 18 września zostały zdobyte kolejno miejscowości Pociecha i Sieraków, a 19 września dotarto do Lasek. Zakład był już obsadzony przez Niemców, którzy na najwyższym budynku, domu św. Stanisława, ustawili karabiny maszynowe i razili pociskami polskie oddziały atakujące od strony Sierakowa. W końcu zdecydowano, że trzeba zrezygnować z dalszego natarcia, obejść Łaski od północy i dotrzeć do stolicy przez Bielany.

Przebieg szarży

Dowódca 14. Pułku Ułanów Jazłowieckich z Podolskiej Brygady Kawalerii płk dypł. Edward Godlewski podjął decyzję o skróceniu drogi do Warszawy i postanowił skrócić na południe do Mościsk. Razem z nim tę trasę obrała także mała część 9. Pułku Ułanów Małopolskich. Niespodzianie oba pułki natknęły się w Dąbrowie Leśnej koło Wólki Węglowej na Niemców, lecz płk Godlewski nie zmienił decyzji, tylko dał znak do szarży. Ułanów do brawurowego ataku poprowadził dowódca 3. szwadronu 14. Pułku Ułanów, por. Marian Walicki. Dzięki zaskoczeniu Niemców podczas odpoczynku i odwadze polskich żołnierzy pozycje wroga zostały przełamane. Niestety nie rozpoznano, że w Mościskach, na skraju wsi, ustawione jest gniazdo niemieckich karabinów maszynowych i stoją czołgi, które zasypały szarżujących seriami pocisków. Pomimo ciężkich strat (ok. 105 zabitych ułanów i 100 rannych, czyli ok. 20% stanu, w wyniku poważnych ran zmarł także por. Marian Walicki), natarcie powiodło się; oba pułki przebiły się do Warszawy.

Zdjęcia i filmy

*Organizatorzy Kompanii Młodzieżowej.
Pierwszy z lewej Wojciech Peczyński,
pierwszy z prawej Janusz Warmiński*

*Szkolenie Kompanii Młodzieżowej pod
pozorem gry w siatkówkę*

*Żołnierz Kompanii Młodzieżowej
Zygmunt Bogucki*

*Grób Janusza Warmińskiego i jego
żony Aleksandry Śląskiej na Cmentarzu
Powązkowskim*

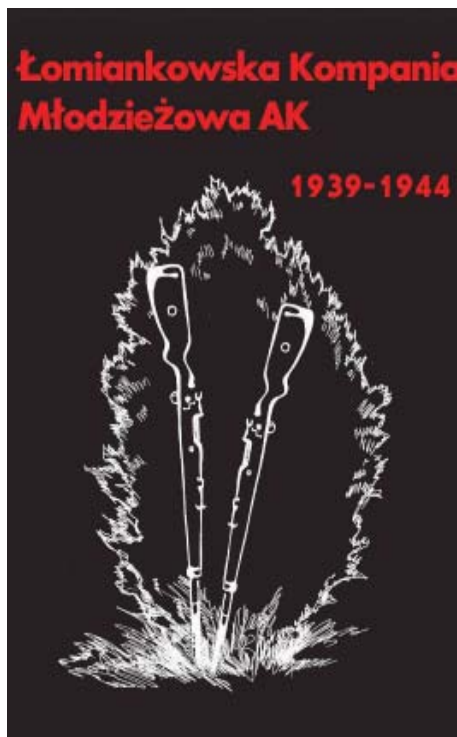
Film

<http://player.vimeo.com/video/53561721?title=0&byline=0&portrait=0&badge=0&color=f9b200>

Usytuowanie pomnika

http://www.bohaterowie1939.pl/_content.php?a=pomnik&itemID=273

Komiks

http://issuu.com/maciekmoraczewski/docs/komiks_młodzieżowa_kompania_wrzesniowa_1939-44/3?e=0

*Uroczystości przy pomniku
(11 listopada 2010 roku)*

<http://www.lomianki.info/document.php?did=1970>

*Uroczystości przy pomniku
(4 września 2011 roku)*

<http://www.lomianki.info/document.php?did=2323>

Obchody 69. rocznicy wybuchu Powstania Warszawskiego w Łomiankach (1 sierpnia 2013 rok)

<https://www.youtube.com/watch?v=EToYYH5W6co>

Kamień Ułanów Jazłowieckich w Puszczy Kampinoskiej

https://pl.wikipedia.org/wiki/Szar%C5%BCa_pod_W%C3%B3lk%C4%85_W%C4%99g%C4%85#/media/File:Jazlowiec_Uhlans_stone01.jpg

Piśmiennictwo:

1. <http://www.muzeumlomianki.pl/wspomnienia-zolnierza-kompanii-mlodziejowej-zygmunta-boguckiego-lisa/>
2. http://www.ibprs.pl/ak_obroza_kampinos/383.html
3. http://www.ibprs.pl/ak_obroza_kampinos/411.html
4. http://www.lomianki.pl/lomianki2/media/2011/07/3152_spacer_4_zmieniony_2.pdf
5. https://pl.wikipedia.org/wiki/Grupa_Kampinos
6. <http://www.lomianki.info/document.php?did=2800>
7. https://pl.wikipedia.org/wiki/Powsta%C5%84cze_natarcia_na_Dworzec_Gda%C5%84ski
8. https://pl.wikipedia.org/wiki/Szar%C5%BCa_pod_W%C3%B3lk%C4%85_W%C4%99g%C4%85#/media/File:Jazlowiec_Uhlans_stone01.jpg
9. http://forum.gazeta.pl/forum/w,229,38137277,38137277,Kolejka_do_Palmy.html
10. <https://www.google.pl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=10&ved=0ahUKEwi-Dzv7TypnVAhVCb5oKHRBFDZMQFghXMAk&url=http%3A%2F%2Fwww.kampinos.pl%2Fzalicznik%2Fid%2F574&usg=AFQjCNE4XdnN7Zi40H4qi9leDUKoJ2fGsA>

Pytania testowe

1. Henryk Dobak służył w II Rejonie w stopniu:
 - o podporucznika
 - o porucznika
 - o kapitana
2. Janusz Warmiński w czasie II wojny światowej nosił pseudonim:
 - o „Młot”
 - o „Murzyn”
 - o „Niedźwiedź”

3. Jednym z organizatorów Kompanii Młodzieżowej był:
 - o Zbigniew Kozakiewicz ps. „Borsuk”
 - o Jerzy Strzelczyk ps. „Karol”
 - o Wojciech Pecyński ps. „Polan”
4. Łomianki wraz z okolicami należały organizacyjnie w czasie wojny do VII Rejonu AK o kryptonimie:
 - o „Łęgów-Młociny”
 - o „Lustro”
 - o „Folwark Turczyn”
5. 29 września 1944 roku Kompania Młodzieżowa:
 - o została rozbita pod Jaktorowem
 - o rozbrojona przez oddziały NKWD w okolicach Garwolina
 - o przebiła się z walczącą stolicą w celu kontynuowania walki w rejonie Puszczy Kampińskiej

180. TABLICA: JÓZEF KRZYCZKOWSKI

Tablica na grobie Józefa Krzyczkowskiego

Józef Krzyczkowski ps. „Szymon” (ur. 23 grudnia 1901 w Zamościu, zm. 8 sierpnia 1989) – pułkownik Wojska Polskiego, uczestnik Powstania Warszawskiego.

Poniżej podane informacje pochodzą przede wszystkim z publikacji: Anna Jarosz-Nojszewska, *Józef Krzyczkowski i Zespół Społeczno-Narodowy*, „Gospodarka Narodowa” 2011, nr 11–12, s. 141–159:

http://gospodarkanarodowa.sgh.waw.pl/p/gospodarka_narodowa_2011_11-12_07.pdf

Okres przed II wojną światową

Józef Krzyczkowski był czwartym, najmłodszym dzieckiem Henryka i Zofii z Sobierańskich.

Jego ojciec był lekarzem i dyrektorem szpitala w Zamościu. Od najmłodszych lat Józef Krzyczkowski miał kontakt ze środowiskami niepodległościowymi. W latach szkolnych był w harcerstwie, a mając 15 lat wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej w Lublinie. W listopadzie 1918 roku, po mobilizacji POW, został skierowany do Chełma jako

instruktor karabinów maszynowych w organizującym się 35. Pułku Piechoty. W latach 1919–1920 był na froncie, gdzie dosłużył się stopnia podporucznika.

W 1922 roku został przyjęty na studia w Wyższej Szkole Handlowej, które zakończył w roku 1925, uzyskując dyplom zawodowy na podstawie pracy *Rolnictwo wielkiej własności prywatnej w powiecie Sarny województwa poleskiego*.

Pracował w Centralnym Związku Kółek Rolniczych na stanowisku kierownika Biura Rachunkowości Rolniczej, a następnie w Banku Gospodarstwa Krajowego, w Sekretariacie Generalnym Banku. Tam zbliżył się do Stefana Starzyńskiego, który był w tym czasie wiceprezesem BGK.

W 1934 roku został dyrektorem Biura Personalnego Zarządu Miejskiego, a następnie dyrektorem Wydziału Ogólnego Zarządu Miejskiego. Na początku 1936 roku objął funkcję dyrektora gabinetu ministra rolnictwa Juliusza Poniatowskiego, którym był do wybuchu II wojny światowej.

Okres II wojny światowej

We wrześniu 1939 roku Józef Krzyczkowski wstąpił do wojska, a w końcu kampanii wrześniowej, wraz z wycofującymi się oddziałami, przeszedł granicę rumuńską. W grudniu 1939 roku próbował nielegalnie powrócić do kraju, jednak został schwytany przez Węgrów w czasie przechodzenia granicy rumuńsko-węgierskiej. Spędził 10 miesięcy w węgierskim więzieniu. Niemcy kilkakrotnie żądali wydania go władzom niemieckim, do czego jednak nie doszło. Po zwolnieniu z więzienia w sierpniu 1940 roku przedostał się do Krakowa. Tam otrzymał dokumenty na nazwisko Józef Pięta, pod którym ukrywał się przez całą okupację. Pracował w „Społem”, w Wydziale Lustracyjnym, aż do 1944 roku. Równocześnie brał udział, z ramienia Stronnictwa Ludowego „Roch”, w pracach Departamentu Rolnictwa Delegatury Rządu, kierując Wydziałem Osadnictwa Rolniczego, w którym przygotowywano projekty kolonizacji terenów, nazwanych później Ziemią Odzyskanymi. Opublikował, dzięki pomocy BIP, kilka broszur, które stanowiły kontynuację prac Zespołu Społeczno-Narodowego.

Na początku 1941 roku wstąpił do Związku Walki Zbrojnej. Został wyznaczony na Dowódcę VIII Rejonu VII Obwodu Warszawskiego ZWZ-AK pod pseudonimem „Szymon”. W okresie swego dowodzenia zorganizował 6 kompanii strzeleckich, oddziały specjalne oraz służby sanitarne i zaopatrzenia. W 1942 roku awansował do stopnia kapitana. Podległe mu oddziały prowadziły działania dywersyjne, ochronę ludności cywilnej przed donosicielami oraz likwidację donosicieli.

Na początku sierpnia, kiedy dowodził „Szymon”, nie funkcjonowało pojęcie Grupa „Kampinos”. Do wybuchu powstania poddziały z Kampinosu wchodziły w skład Pułk „Łęgów-Młociny”, po przybyciu oddziałów grupowania Stołpecko-Nalibockiego połączone siły nazwano Pułkiem „Palmiry-Młociny” (Grupa „Kampinos” to nieoficjalna nazwa, szerzej zaczęto jej używać dopiero po wojnie).

Zadaniem Pułku „Łęgów-Młociny” był atak na Lotnisko Bielańskie i blokada szosy łączącej Twierdzę Modlin z Warszawą. Grupa „Kampinos” była przedpolem Powstania Warszawskiego.

1 sierpnia 1944 roku osobiście dowodził oddziałami w ataku na Lotnisko Bielańskie, gdzie został ciężko ranny. Przekazał dowodzenie por. Adolfowi Pilchowi ps. „Dolina”, który był dowódcą Grupy „Kampinos” przez ok. 2 tygodnie. Alfons Kotowski ps. „Okon” objął dowództwo 16 sierpnia.

„Szymona” przewieziono do szpitala partyzanckiego w Laskach. Po zakończeniu le-

czenia przeszedł, jesienią 1944 roku, do Batalionów Chłopskich, w których pozostał aż do momentu ujawnienia się w połowie roku 1945.

2 października 1944 roku został mu nadany przez Komendanta Głównego AK gen. Tadeusza Bora-Komorowskiego Krzyż Orderu Virtuti Militari, a w styczniu 1945 roku przez gen. Leopolda Okulickiego został odznaczony Krzyżem Walecznych i Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami. 1 stycznia 1945 roku został awansowany do stopnia majora.

Okres po II wojnie światowej

Po wojnie, z ramienia „Wici”, był organizatorem spółdzielni osadniczych na Ziemiach Odzyskanych. Następnie pracował w Wydziale Organizacyjnym NKW PSL. W latach 1947–1949 był najpierw członkiem Zarządu Chłopskiej Spółdzielni Wydawniczej, a potem Spółdzielni Wydawniczej „Chłopski Świat” oraz redaktorem tygodnika „Chłopi i Państwo”. Od 1949 roku był członkiem ZSL.

W połowie 1949 roku został dyrektorem produkcji w Centrali Przemysłu Ludowego i Artystycznego. W latach 1951–1953 pełnił funkcję kierownika Wydziału Produkcji w Przedsiębiorstwie Państwowym „Desa”. W późniejszym okresie miał kłopoty ze znalezieniem pracy i w końcu podjął zatrudnienie w Centralnym Zarządzie Przemysłu Torfowego na stanowisku kierownika Wydziału Transportu. W 1957 roku rozpoczął pracę w Zarządzie Ludowej Spółdzielni Wydawniczej na stanowisku wiceprezesa, a w roku 1963 przeszedł do Wydawnictwa „Prasa ZSL”, gdzie pełnił funkcję wicedyrektora wydawnictwa aż do momentu przejścia na emeryturę.

W 1968 roku został awansowany na podpułkownika Wojska Polskiego.

Bardzo dużo czasu poświęcał działalności w środowiskach kombatanckich. Był przewodniczącym środowiska byłych żołnierzy Grupy „Kampinos” AK oraz przewodniczącym Komisji Rewizyjnej Oddziału Żoliborz ZBOWiD. Starał się o zrównanie uprawnień emerytalnych byłych żołnierzy zawodowych wojska II RP i ich rodzin z uprawnieniami żołnierzy zawodowych Ludowego Wojska Polskiego i ich rodzin. Walczył o prawa uczestników wojen 1914–1921, w szczególności o uznanie ważności nadań orderów Virtuti Militari i Polonia Restituta dokonanych przez władze II RP i związanych z tym uprawnień.

Mimo wielu kłopotów politycznych zabiegał, wraz z Czesławem Bobrowskim, o powrót do kraju Juliusza Poniatowskiego. Wielokrotnie występował na spotkaniach Towarzystwa Miłośników Historii, broniąc prawdy o najnowszych dziejach Polski. Zabiegał o odbudowę Grobu Nieznanego Żołnierza, z którego zostały usunięte dwie tablice – pierwsza z nazwami bojów stoczonych z zaborcami w latach 1914–1918, a druga z nazwami bojów stoczonych w latach 1918–1920 z wojskami ZSRR. Domagał się odbudowy zniszczonych pomników, przywrócenia w całym kraju dawnych nazw ulic związanych z tradycjami niepodległościowymi oraz rewitalizacji i konserwacji dawnych cmentarzy wojskowych z lat 1914–1920. Był też członkiem Komitetu Budowy Pomnika Powstania Warszawskiego.

Zmarł 8 sierpnia 1989 roku w Warszawie i został pochowany na cmentarzu leśnym w Laskach.

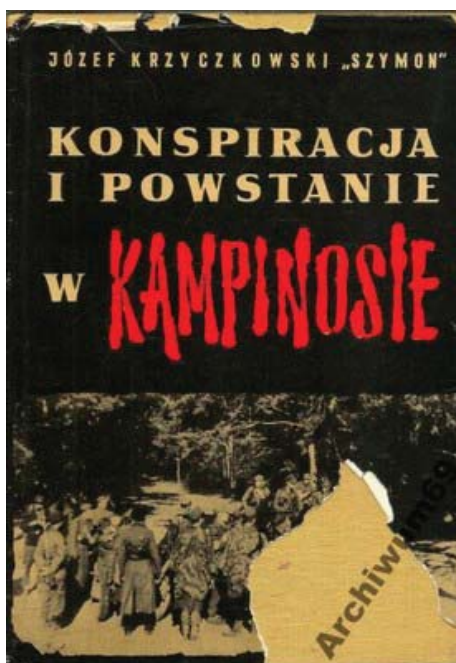
Zdjęcia

Publikowane zdjęcia pochodzą ze strony:

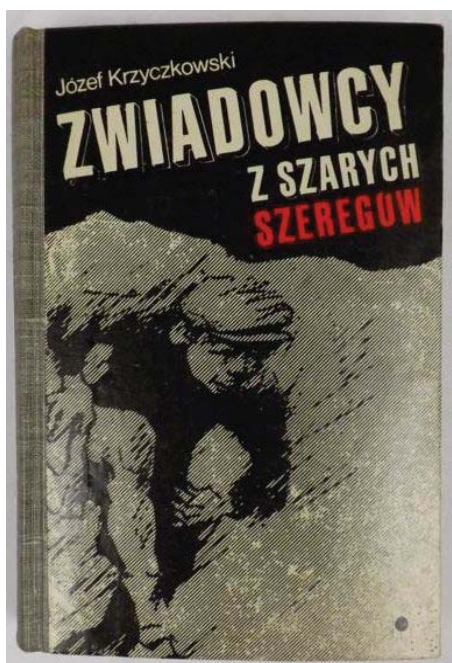
<http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/jozef-krzyczkowski,24959.html#>

Józef Krzyczkowski

Okładka książki: Józef Krzyczkowski, Konspiracja i powstanie w Kampinosie 1944, Warszawa 1962 (była to pionierska praca dla tego tematu. Jerzy Koszuda i inni zaczęli pisać o Kampinosie znacznie później)

Okładka książki: Józef Krzyczkowski, Zwiadowcy z szarych szeregów, Warszawa 1972

Składanie wieńców i zapalenie zniczy przy grobie dowódcy VIII Rejonu Obwodu „Obroża” Józefa Krzyczkowskiego „Szymon” i jego łączniczki Haliny Ciężkiewicz z domu Adamska „Jutrzenka”. Cmentarz leśny w Laskach 2015 – zdjęcia przekazane przez Marcina Biegasa

Grób Józefa Krzyczkowskiego na cmentarzu leśnym w Laskach – na terenie Zakładu dla Niewidomych, powiat warszawski zachodni, gmina Izabelin

Dodatkowe piśmiennictwo:

1. Jacek Z. Sawicki, VII Obwód Okręgu Warszawskiego Armii Krajowej „Obroża”, Warszawa 1990.
2. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/jozef-krzyczkowski,24959.html>
3. <http://www.cmentarzwlaskach.pl/krzyczkowski.html>
4. <http://lubimyczytac.pl/ksiazka/190731/zwiadowcy-z-szarych-szeregow>
5. <https://archiwum.allegro.pl/oferta/zwiadowcy-z-szarych-szeregow-jozef-krzyczkowski-i5082943130.html>
6. <https://www.ogrodywspomnien.pl/index/showd/80373>

Cmentarz Wojenny w Laskach

Cmentarz powstał niemal natychmiast po zakończeniu kampanii wrześniowej, z inicjatywy okolicznych mieszkańców i ich siłami a w szczególności zakładu dla niewidomych w Laskach.

Cmentarz ten przez cały okres okupacji był symbolem Polski niepodległej. Tworzące się od 1940 roku konspiracyjne oddziały bojowe VIII Rejonu tutaj czerpały ducha, czuły się spadkobiercami żołnierzy września.

Żołnierze tych oddziałów, którzy polegli w akcjach dywersyjnych, spoczęli również na tym cmentarzu. Mimo okupacji, chowani byli po żołniersku, z ubezpieczeniem i w asyście zbrojnych oddziałów konspiracyjnych. Tak pochowany spoczywa tu pchor. Józef Niegodzisz ps. „Józef II”. Spoczywa tu również 5 żołnierzy kadry dowódczej dywersji bojowej (zastrzelonych zdradziecko przez zaborowskich żandarmów w Sierakowie), którzy jeszcze po śmierci doznali represji ze strony Niemców, gdyż zostali wydobyti z mogił i zakopani poza cmentarzem. Nie zostali jednak zapomniani i zaraz po wojnie wrócili do swoich mogił.

Spoczywają tu także uczestnicy Powstania Warszawskiego.

Natarcie na Lotnisko Bielańskie prowadził dowódca 1. batalionu, por. Janusz Langer ps. „Janusz”. Poległ następnego dnia. Tu jest jego mogiła. Jak i mogiły innych poległych w pierwszych dniach powstania. Niektórzy z nich to:

- dowódca 3. kompanii kpt. Ignacy Jezierski ps. „Karaś”,
- dowódca plutonu dywersji bojowej pchor. Bernard Freisleben ps. „Bernard”,
- łączniczka Krystyna Heczko ps. „Krysia”,
- 15-letni strz. Boguś Grygorcewicz ps. „Mały”.

Spoczywa tu również, zmarły po wojnie, dowódca 1. kompanii na lotnisku bielańskim, por. Zygmunt Sokołowski ps. „Zetes”. Spoczywa wielu innych, trudno wszystkich wymienić, są wśród nich także żołnierze nieznanego losu.

Łącznie spoczywa tu 79 żołnierzy Armii Krajowej poległych w czasie okupacji i w Powstaniu Warszawskim. Na tym cmentarzu ma to szczególne znaczenie, rzec można symboliczne, gdyż mogiły żołnierzy Armii Krajowej wśród mogił żołnierzy września 1939 roku to trwały dowód ciągłości Rzeczypospolitej.

Pytania testowe

1. Józef Krzyczkowski podczas okupacji ukrywał się pod nazwiskiem:
 - Anatol Noga
 - Józef Pięta
 - Franciszek Kostka
2. Podczas Powstania Warszawskiego Józef Krzyczkowski dowodził oddziałami w ataku na:
 - tory Wyścigów Konnych
 - Lotnisko Bielańskie
 - gmach PWPW
3. 1 sierpnia został ciężko ranny i trafił do szpitala:
 - na Długiej 7
 - w Laskach
 - na Piwnej
4. Jesienią 1944 roku Józef Krzyczkowski przeszedł do:
 - Armii Ludowej
 - Narodowych Sił Zbrojnych
 - Batalionów Chłopskich
5. W styczniu 1945 roku Józef Krzyczkowski otrzymał awans do stopnia:
 - kapitana
 - majora
 - podpułkownika

181. TABLICA: JADWIGA SZNAJDER I ZOFIA RACIBORSKA

Tablica upamiętniająca spalonych żywcem w dniu 11 listopada 1943 roku przez niemieckich żandarmów: Jadwigi Sznajder – matki pchor. Franciszka Sznajdera ps. „Dąb II” – i właścicielki domu Zofii Raciborskiej, Izabelin, ul. Leśna 12

Okoliczności wydarzeń

Pierwsze miejscowości VIII Rejonu, w których zawiązywano komórki konspiracyjne to Laski, Mościska, Radiowo, Truskaw, Izabelin, Wólka Węglowa, Młociny, Łomianki, Dąbrowa, Buraków. Inicjatorami byli mieszkańcy tych miejscowości, przyszli dowódcy powstałych z czasem oddziałów bojowych, m.in.: ppor. Zygmunt Sokołowski „Zetes”, kpt. Stanisław Skrzyniarz „Dębicz”, plut. Marian Grobelny „Macher”, plut. Julian Beer „Pierwotny”, kpr. pchor. Franciszek Sznajder „Dąb II”, kpr. Stanisław Baran „Wacław”, kpr. Leszek Borowski „Leszek”, kpr. Marian Kajszcak „Kuleczka”, kpr. pchor. Bernard Freisleben „Bernard”, plut. Stanisław Niegodzisz.

Rok 1943 był rokiem największego rozwoju konspiracji VIII Rejonu „Kampinos” – Łomianki VII Obwodu „Obroża” Armii Krajowej, a jednocześnie stał się rokiem bardzo tragicznym dla konspiracyjnych organizacji.

W listopadzie, w wyniku zdrady żołnierza konspiracji Antoniego Zycha, żołnierza plutonu Armii Krajowej dowodzonego przez kpr. pchor. Franciszka Sznajdera ps. „Dąb II”, żandarmi z Zaborowa aresztowali, katowali i rozstrzelali żołnierzy konspiracji i członków ich rodzin z Truskawia, Sierakowa, Lasek, Izabelina oraz innych miejscowości.

Antoni Zych mieszkał we wsi Truskaw, znał bardzo wielu żołnierzy w konspiracji. Brał udział w ubezpieczeniu zrzutów lotniczych i stąd wiedział, że magazyn broni znajdował się na terenie budynku, w którym mieszkał jego dowódca pchor. „Dąb II”.

Pierwsze uderzenie nastąpiło 11 listopada 1943 roku w Truskawiu, gdzie aresztowano tego dnia 19 osób.

Przebieg wydarzeń

Antoni Zych doprowadził funkcjonariuszy z placówki Gestapo z Zaborowa do domu dowódcy plutonu „Dęba II” z kompanii ppor. Zygmunta Sokołowskiego ps. „Zetes”, gdzie znajdował się skład broni. Ostrzeżonego Franciszka Sznajdera w domu nie było, więc

Niemcy pobili jego matkę Jadwigę Sznajder oraz właścicielkę domu Zofię Raciborską, a że nie dowiedzieli się niczego, spalili obie kobiety żywcem w domu.

Siostra „Dęba II” Helena Sznajder ps. „Pokrzywa”, łączniczka VIII Rejonu, która wróciła do domu z Warszawy, została aresztowana i zabrana do siedziby Gestapo w Zaborowie. Niemcy bili ją tak długo, aż przetrzęcili jej kręgosłup. Nikogo jednak nie zdradziła i została zamordowana. Pośmiertnie została odznaczona Krzyżem Walecznych.

Kolejne straty

Następne dni przyniosły prawie codzienne naloty żandarmerii na wskazywane przez Zycha domy. W Truskawiu 18 listopada Niemcy spalili żywcem Michała Rurkę z żoną i dwojgiem dzieci oraz Franciszkę Gronadkę z wnuczką Henrykiem. Jednocześnie rozstrzelali Feliksa Kielaka, Henryka Pamiętę i Ignacego Włazejskiego.

W Izabelinie aresztowano także sekretarza Nadleśnictwa Łaski Wojciecha Borzęckiego ps. „Świętoszek”, który obsługiwał m.in. radiostację ukrytą w nadleśnictwie. Został on rozstrzelany po szczególnie okrutnych torturach w dniu 11 listopada 1943 roku. On także nikogo nie zdradził.

Represje trwały przez kilka kolejnych tygodni. Dotknęły kilkudziesięciu żołnierzy konspiracji i członków ich rodzin.

Dotkliwą stratę poniesiono przez utratę głównego magazynu broni w Opaleniu, gdzie 28 stycznia 1944 roku Niemcy zaskoczyli żołnierzy AK przy czyszczeniu broni. Na miejscu zginął kpr. pchor. Jerzy Zawadzki „Zapora”. Sierż. Stanisław Siwek „Zadziora”, Wacław Miecznikowski „Pustelnik” i Kazimierz Banek „Wit” zostali na miejscu skatowani, a w kilka dni później powieszani wraz z innymi na balkonie jednego z domów na warszawskim Lesznie.

Następny cios zadali Niemcy w dniu 24 czerwca 1944 roku, zabijając w Sierakowie dowódcę dywersji bojowej ppor. Mariana Grobelnego „Machera”, ppor. Stefana Kruszyńskiego „Dołęgę”, plut. pchor. Juliana Beera „Pierwotnego”, sierż. Stefana Leszczyńskiego „Ezela” i kpr. Wiesława Kowalewskiego „Rydza”. Była to strata szczególnie dotkliwa, bo objęła kadrę dowódczą. Zostali pochowani w nocy na Cmentarzu Wojennym w Laskach, eskortowani przez zmobilizowaną w trybie alarmowym kompanię por. „Zetesa”.

Piśmiennictwo:

1. <http://www.pspo.edu.pl/o-nas/patroni/>

Zdrajca Antoni Zych otrzymał wyrok śmierci. Podczas próby wykonania wyroku został jednak tylko ranny w nogę.

Przez jakiś czas krążyła wersja, że Zych zastrzelił matkę przy próbie wykonania na niego wyroku, ale nie jest to prawda. Wykonano natomiast wyrok na jego narzeczonej, która również donosiła. Zych cały czas był w Zaborowie i współpracował z niemieckimi żandarmami. Po wojnie wycofał się z nimi na teren Niemiec, pracował jako policjant we Frankfurcie nad Menem do lat 80. Potem dopiero ślad się urywa.

Należy dodać, że zastrzelono także, nasłanego przez Niemców jako gajowego, konfidenta Jana Kowalskiego, zanim zdołał rozpracować organizację.

Zdjęcia

Tablica upamiętniająca Wojciecha Borzęckiego ps. „Świętoszek”, dzwonnica obok kościoła parafialnego w Izabelinie, ul. 3 Maja 83

<http://www.mazowieckieobserwatorium.pl/przewodniki/pdf/przewodnik-warszawskizachodni.pdf>

27 Polaków powieszonych za murem getta, na dwóch balkonach spalonych domów przy ul. Leszno 52 i 54 (11 lutego 1944 roku)

http://tustolica.pl/powieszeni-na-lesznie-nadal-szukamy-jakichkolwiek-informacji_69488

Uroczystość pod tablicą pamiątkową w 2016 roku – zdjęcia przekazane przez Marcina Biegasa. Poczet sztandarowy Środowiska „Grupa Kampinos” ŚZZAK, w mundurze mjr Jerzy Koszada Honorowy Prezes Środowiska

Piśmiennictwo:

1. www.kampinos.pl/zalacznik/id/571
2. http://www.ibprs.pl/ak_obroza_kampinos/381.html
3. http://www.sppw1944.org/pamiec/obroza_5.pdf
4. <http://www.tradytor.pl/arts/145>
5. <http://centrum.izabelin.pl/asp/pliki/afolder/lids11-2016www.pdf>

6. <http://wspolnasprawa.net.pl/imprezy/89-rzeczpospolita-kampinowska-2011>
7. http://www.ibprs.pl/ak_obroza_kampinos/382.html
8. <http://forum.tradytor.pl/viewtopic.php?t=181>
9. <https://opencaching.pl/viewcache.php?cacheid=49737>
10. <http://armiakrajowazgorzelec.blogspot.com/2014/08/niepodlega-rzeczpospolita-kampinowska.html>
11. http://www.ibprs.pl/ak_obroza_kampinos/382.html
12. <http://www.mazowieckieobserwatorium.pl/przewodniki/pdf/przewodnik-warszawskizachodni.pdf>

Pytania testowe

1. Aresztowania żołnierzy VIII Rejonu nastąpiły na skutek zdrady:
 - Antoniego Zycha
 - Józefa Zycha
 - Felicjana Zycha
2. Franciszek Sznajder używał pseudonimu:
 - „Dąb”
 - „Dąb I”
 - „Dąb II”
3. Jadwiga Sznajder i Zofia Raciborska zginęły:
 - 11 listopada 1943 roku
 - 1 grudnia 1944 roku
 - 7 lipca 1943 roku
4. Dowódca dywersji bojowej w rejonie, Marian Grobelny, zginął 24 czerwca 1944 roku w:
 - Zabłudowie
 - Truskawiu
 - Sierakowie
5. W styczniu 1944 roku Niemcy zlikwidowali:
 - konspiracyjną radiostację
 - konspiracyjny magazyn broni
 - konspiracyjną skrzynkę kontaktową

182. POMNIK: TRUSKAW

Pomnik w Truskawiu upamiętniający bitwę żołnierzy AK Grupy „Kampinos” z oddziałem RONA, wzniesiony w 1971 roku z inicjatywy środowiska AK Grupy „Kampinos”

www.kampinos.pl/zalacznik/id/571

Wież Truskaw położona jest w powiecie warszawskim zachodnim, w gminie Izabelin, na terenie Kampinoskiego Parku Narodowego.

W Truskawiu toczyła się bitwa partyzancka w nocy z 2 na 3 września 1944 roku. Składająca się z 80 żołnierzy grupa szturmowa Grupy „Kampinos” AK, uzbrojona w broń maszynową, pod dowództwem por. „Doliny”, zmierzyła się z oddziałem RONA liczącym blisko tysiąc żołnierzy. Pomogło kompletne zaskoczenie przeciwnika. Zginęło 250 żołnierzy RONA, 100 raniono. Partyzanci zdobyli wóz z amunicją, dużo uzbrojenia i jedno działo, a drugie uszkodzili (stąd właśnie lufa armatnia przy pomniku). Podczas bitwy wieś spalono.

Przyczyny bitwy

27 sierpnia 1944 okolice Truskawia i Sierakowa obsadziły jednostki kolaboracyjnej brygady SS RONA, uniemożliwiając tym samym komunikację między oddziałami AK w Puszczy Kampinoskiej a powstańcą Warszawą. Nieprzyjaciół rozpoczął wkrótce ataki na polską placówkę w pobliskiej Pocięszce. Przebieg walk w rejonie Pocięchy wskazywał, że Grupa „Kampinos” nie powinna biernie oczekiwać na kolejne ataki ronowców. Należało się bowiem liczyć z możliwością silniejszego nacisku nieprzyjaciela, przy czym wynik kolejnego starcia mógłby się okazać nieprzewidywalny, gdyby Niemcy wzmocnili ronowców bronią pancerną oraz dodatkowymi bateriami artylerii.

Wywiad AK informował o stałym wzmacnianiu nieprzyjacielskich sił w Truskawiu i Sierakowie oraz o gromadzeniu nowych oddziałów w Laskach, Izabelinie i Hornówku. Jednocześnie artyleria RONA rozlokowana w Truskawiu i Sierakowie dawała się mocno we znaki obrońcom Pocięchy. Polscy żołnierze musieli godzinami tkwić w okopach pod ostrzałem wroga, każdego dnia odnotowywano straty w zabitych i rannych. W zasięgu nieprzyjacielskich dział znalazły się również polskie placówki w Wierszach, Truskawce, Krogulcu i Kiścinnem.

Oddziały Grupy „Kampinos”, niedysponujące własną artylerią, nie mogły skutecznie odpowiadać na ostrzał nieprzyjaciela. Niemożliwe było również zneutralizowanie nieprzyjacielskiej artylerii poprzez wypadki na przedpolu, gdyż baterie RONA pozostawały bezpiecznie ukryte za przednimi pozycjami. Nie bez znaczenia był również fakt, że miejscowa ludność domagała się od żołnierzy AK reakcji na zbrodnie popełniane przez ronowców.

Frontalny atak na dobrze osłonięte pozycje silnie uzbrojonego przeciwnika nie rękował większych szans powodzenia, a także groził poważnymi stratami. W tej sytuacji por. „Dolina” już 1 września zaproponował mjr. „Okoniowi” przeprowadzenie głębokiego wypadu na tyły nieprzyjaciela. Celem tej ryzykownej akcji miało być rozbicie batalionu RONA kwaterującego w Truskawiu. Mimo początkowych wahań dowódca zgrupowania wyraził zgodę. Podjęto decyzję, że wypad na Truskawy zostanie przeprowadzony w nocy z 2 na 3 września. Ponadto „Okoń” postanowił, iż tej samej nocy osobiście poprowadzi podobny rajd na oddział RONA w sąsiednim Sierakowie.

Ze względu na charakter zadania „Dolina” postanowił przeprowadzić wypad niewielkim, lecz dobrze uzbrojonym oddziałem – złożonym wyłącznie ze starannie wybranych ochotników. Do udziału w akcji zgłosiło się ok. 600 żołnierzy, spośród których porucznik wybrał 80 (w tym 70 żołnierzy z oddziałów liniowych oraz 10 z formacji tyłowych). Wszyscy żołnierze byli uzbrojeni w pistolety maszynowe i granaty, zabrano również kilka ręcznych karabinów maszynowych oraz kilka granatników PIAT.

Plan przewidywał, że oddział „Doliny” dokona głębokiego obejścia Truskawia od zachodu i południa, po czym wykona zaskakujący atak na tyły przeciwnika. Zadanie było ryzykowne, gdyż w drodze do wsi żołnierze musieli niepostrzeżenie przejść przez odsłonięte pola, wymijając po drodze nieprzyjacielskie placówki.

Nieprzyjacielskie siły kwaterujące w Truskawiu szacowano na batalion piechoty oraz baterię artylerii – razem ok. 500 żołnierzy. Cennych informacji na temat liczebności nieprzyjaciela oraz położenia jego stanowisk dostarczył „Dolinie” zwiadowca Józef Zych ps. „Sosna”, który spenetrował wieś zanim oddział uderzeniowy wyruszył na akcję.

Przebieg bitwy

Wymarsz z Wierszy nastąpił 2 września o godz. 19.00. Nie chcąc przed walką zbyt wiele przemęczać żołnierzy, „Dolina” zdecydował, że do pozycji wyjściowych oddział zostanie dowieziony furmankami. Przejazd piaszczystymi drózkami leśnymi zajął około 2 godzin. Po dotarciu do wysuniętych placówek w Zaborowie Leśnym żołnierze pozostawili wozy, po czym kontynuowali przemarsz pieszo. „Dolina” uprzedził o planowanej akcji por. „Jerzego” i wachm. „Narcyza”, nakazując im czekać w pogotowiu i w razie potrzeby ruszyć z odsieczą oddziałowi uderzeniowemu. Obawiając się, że w ciemnościach żołnierze mogą się pogubić, lub – co gorsza – wpaść przypadkowo na nieprzyjacielskie ubezpieczenia, „Dolina” zarządził przemarsz dwójkami w zwartym szyku. Tej nocy świecił jednak jasny księżyc i tylko utrzymująca się mgła osłaniała przemarsz oddziału. Żołnierze, maszerując skrajem puszczy, dotarli na odsłoniętą przestrzeń, po czym kanałem biegnącym przez pola przedostali się do lasu zwanego „Dębina”. Po drodze udało się niepostrzeżenie wyminąć nieprzyjacielskie placówki. Po krótkim odpoczynku w „Dębiniu” oddział przedostał się niezauważony na piaszczyste wydmy ciągnące się wzdłuż lasu „Szałasy”, gdzie „Dolina” ponownie zarządził krótki odpoczynek. Ostatecznie po trwającym blisko dwie i pół godziny podejściu polscy żołnierze dotarli do południowo-wschodnich opłotków Truskawia.

„Dolina” podzielił wówczas swój oddział na 3 grupy. Na lewej flance znalazła się drużyna dowodzona przez por. Lecha Zabierka ps. „Wulkan”. Środkiem poruszała się drużyna por. Aleksandra Wolskiego ps. „Jastrząb”, która odpowiadała jednocześnie za zabezpieczenie tyłów. Prawą flankę zajął oddziałek por. Tadeusza Gaworskiego ps. „Lawa”, któremu towarzyszył sam „Dolina”. Ustalono, że w czasie nocnej walki hasłem rozpoznawczym będzie zawołanie „Sobota!”. Polscy żołnierze wkroczyli do Truskawia

około godz. 24.00. Wieś była opustoszała, gdyż większość mieszkańców uciekła wcześniej w obawie przed ronowcami. W jednym z gospodarstw żołnierze znaleźli jednak starego chłopca, który poinformował, że oddział nieprzyjaciela kwateruje w zabudowaniach folwarcznych na drugim krańcu wsi – położonym najbliższej Puszczy Kampinoskiej. Starzec ostrzegł również, iż tej nocy do wsi przybył kolejny batalion RONA dysponujący co najmniej kilkoma działami. Fakt ten oznaczał, że wyraźna już wcześniej dysproporcja się wzrosła jeszcze bardziej. Po krótkim namyśle „Dolina” postanowił jednak atakować zgodnie z planem, licząc, że efekt zaskoczenia pozwoli zniwelować liczebną przewagę nieprzyjaciela.

Była prawdopodobnie godz. 1.00, gdy żołnierze „Doliny” przystąpili do ataku. Zaskoczenie nieprzyjaciela było kompletne. Polscy żołnierze opisywali później przebieg walki słowem „rzeź”. Wiele ronowców zginęło bowiem jeszcze we śnie, natomiast pozostali – kompletnie zaskoczeni, zazwyczaj oszołomieni alkoholem – nie byli w stanie stawiać Polakom zorganizowanego oporu. W tej akcji żołnierze AK nie brali zresztą jeńców. Wkrótce znaczna część wsi stanęła w ogniu. Wiele ronowców spłonęło w podpalonych stodołach. Polscy żołnierze przerwali ogień tylko na krótką chwilę, aby umożliwić przetrzymywanym przez ronowców kobietom ucieczkę z płonących budynków. W nocnych ciemnościach walczone na najbliższą odległość i tylko umówione hasło „sobota” pozwalało polskim żołnierzom odróżnić kolegów od ronowców. Część nieprzyjacielskich żołnierzy ochłonawszy z pierwszego zaskoczenia otworzyła ogień z granatników i broni maszynowej, lecz wobec panującego chaosu ostrzał ten raz był w większym stopniu ich kolegów niż polskich partyzantów. Nieliczne nieprzyjacielskie gniazda oporu żołnierze „Doliny” likwidowali przy użyciu granatów lub granatników PIAT. Granatami wybito m.in. dowództwo batalionu RONA, które schroniło się w piwnicy jednego z domów. Wkrótce ocalali Rosjanie rozpoczęli paniczną ucieczkę. Uciekających w kierunku wsi łąwy wybijał żołnierz „Wulkana”, podczas gdy oddział „Ławy” likwidował nieprzyjaciół próbujących zająć stanowiska zapasowe na wschodnich opłotkach wsi. Miały miejsce wypadki, gdy rannych ronowców dobijali miejscowi chłopcy, mszcząc się w ten sposób za wcześniejsze mordy, gwałty i grabieże.

Do nieprzyjacielskiej baterii dotarła jako pierwsza drużyna wachm. Aleksandra Bibika ps. „Zaręba” z grupy por. „Jastrzębia”. Obsługę dział błyskawicznie wybito. Polscy żołnierze nie dysponowali środkami transportu, które pozwoliłyby ewakuować zdobyte działa, dlatego też większość z nich byli zmuszeni unieszkodliwić. Działa niszczone poprzez wrzucenie granatu do lufy, bądź podkładano pod ich podwozia pociski artyleryjskie obłożone wiązkami słomy, które następnie podpalano. W płomieniach stanęło również kilkadziesiąt wozów z nieprzyjacielskiego taboru. Walka już wygasła, gdy znajdujące się na furach skrzynie z amunicją zaczęły eksplodować, co chwilowo wzięto za odgłos niemieckiej odsieczy dla ronowców. Ok. godz. 4.00 oddział „Doliny” przystąpił do odskoku w kierunku na Zaborów Leśny. Stacjonujące w pobliskich miejscowościach jednostki nieprzyjaciela zachowywały się biernie. Wachm. „Zaręba” zdołał wywieźć z płonącego Truskawia jedno zdobyte działo, podczas gdy żołnierze „Ławy” zabrali ze sobą wóz z amunicją artyleryjską.

Epilog

Ryzykowny wypadek na Truskaw został uwieczony całkowitym powodzeniem. Niewielki oddział „Doliny” zdołał doszczętnie rozbić 2 silne pododdziały RONA oraz zlikwidować stanowisko artylerii dające się we znaki obrońcom Pociechy. Straty poniesione tej nocy

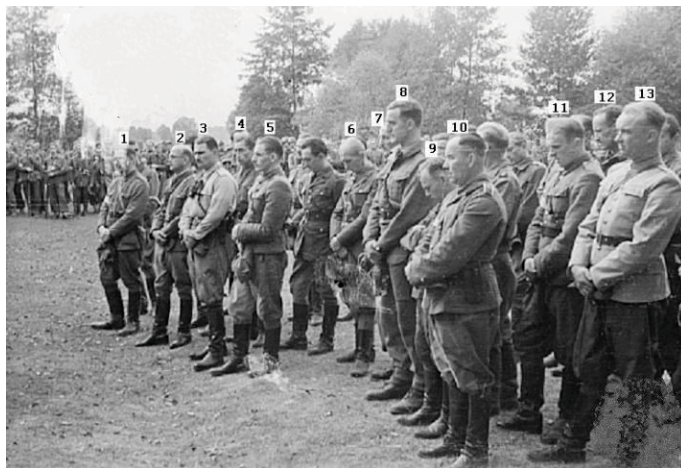
przez brygadę RONA można określić tylko w przybliżeniu. Józef Krzyczkowski i Adolf Pilch, opierając się m.in. na informacjach uzyskanych od miejscowej ludności, podawali, że w czasie nocnej walki zginęło około 250 ronowców, a kolejnych 100 odniosło rany. Tadeusz Łaskiewicz, bazując na informacjach przekazanych przez partyzancki zwiad konny, oszacował straty nieprzyjaciela na około 130 zabitych. Adam Borkiewicz i Tomasz Zatwarnicki oceniali z kolei, że brygada RONA straciła w tym starciu 91 ludzi. Żołnierze „Doliny” zdobyli działo kal. 75 mm wraz z wozem amunicyjnym, 2 ciężkie moździerze, 1 ckm, 13 rkm, kilkanaście pistoletów maszynowych, radiostację polową z akumulatorami oraz duże ilości amunicji i granatów. Przy ciałach zabitych ronowców znaleziono liczne zegarki i kosztowności zrabowane uprzednio w Warszawie. Ponadto Polacy zniszczyli od kilku do kilkunastu dział (w tym jedno kal. 105 mm), a także 60 karabinów oraz blisko 30 wozów z amunicją.

Polskie straty zamknęły się liczbą 10 zabitych oraz 10 rannych. W gronie poległych znaleźli się: ppor. Marcin Taszkan ps. „Tur”, kpr. Jan Szostak ps. „Fab”, kpr. Jan Łukaszewicz ps. „Januszek”, st. strz. Jan Kazimierz Jarkowski ps. „Sewer”, st. ułan Karol Piesiewicz, st. strz. Kazimierz Szczerbiński, strz. Jerzy Woźniak ps. „Brązowy”, strz. Jerzy Zawadzki ps. „Kri”.

Polskie dowództwo postanowiło utwierdzić nieprzyjaciela w przekonaniu, iż Grupa „Kampinos” przystąpiła do zakrojonych na szeroką skalę działań zaczepnych. W nocy z 3 na 4 września przeprowadzono więc kolejny wypad – tym razem wymierzony w wieś Marianów nieopodal Leszna, gdzie kwaterował silny garnizon złożony z Niemców i ronowców. Kombinowany oddział pod dowództwem rtm. Zdzisława Nurkiewicza ps. „Nieczaj” i ppor. Zygmunta Koca ps. „Dąbrowa”, złożony z 80 ułanów z 2. i 4. szwadronu, dokonał głębokiego obejścia pozycji nieprzyjaciela, po czym uderzył na Marianów od południa. W wyniku niespełna półgodzinnej walki nieprzyjacielski oddział został doszczętnie rozbity, tracąc od 60 do 100 ludzi. Do niewoli wzięto od 22 do 24 ronowców. Zostali oni rozstrzelani, gdy odnaleziono przy nich przedmioty i kosztowności zrabowane w Warszawie. Ułani zdobyli 2 rkm, 7 pistoletów maszynowych, kilka koni z siodłami oraz kilkadziesiąt karabinów. Polskie straty ograniczyły się do 1 zabitego i 5 rannych.

4 września pododdziały RONA wycofały się na linię Laski – Izabelin – Hornówek – Lipków, podpalając wcześniej połowę zabudowań Truskawia i niemal cały Sieraków. Ronowcy nie odważyli się już prowadzić działań ofensywnych przeciw Grupie „Kampinos”, ograniczając się do terroryzowania mieszkańców okolicznych wsi. 15 września resztki pułku załadowano do transportu w Błoniu i odesłano w rejon Raciborza, gdzie stacjonowała reszta sił RONA. Całą brygadę wcielono później w skład organizowanej na terenie Niemiec rosyjskiej 29. Dywizji Grenadierów SS.

Zdjęcia

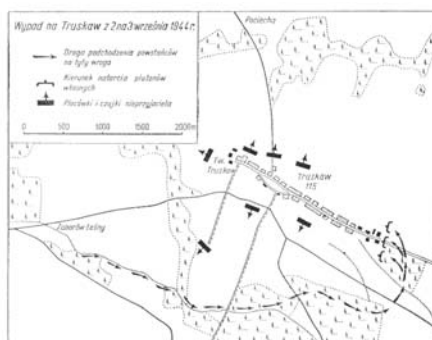

Korpus oficerski Zgrupowania „Kampinos” podczas mszy polowej na placu apelowym w Wierszach. Od lewej 1) mjr Alfons Kotowski ps. „Okoń”, 2) por. Bogdan Jaworski ps. „Wyrwa”, 3) por. Adolf Pilch ps. „Dolina”, 4) ppor. Lech Żabierek ps. „Wulkan”, 5) por. Witold Lenczewski ps. „Strzała”, 6) ppor. Zygmunt Sokołowski ps. „Zetes”, 7) rtm. Zygmunt Koc ps. „Dąbrowa”, 8) por. Tadeusz Gaworski ps. „Lawa”, 9) sierż. Walery Żuchowicz ps. „Opończa”, 10) sierż. Stefan Andrzejewski ps. „Wyżeł”, 11) plut. Stanisław Pilarski ps. „Zew”, 12) Stefan Iwanowski ps. „Domek”, 13) por. Aleksander Wolski ps. „Jastrząb” (około 10 września 1944 roku)

https://pl.wikipedia.org/wiki/Wypad_na_Truskaw#/media/File:Warsaw_Uprising_by_G%C4%85szewski_-_Field_Mass_in_Kampinos.jpg

Dowództwo pułku wydzielonego z Brygady Szturmowej SS RONA podczas walk w Warszawie, dowódca pułku mjr Iwan Frołow (pośrodku)

Przebieg wypadu na Truskaw

http://www.ibprs.pl/ak_obroza_kampinos/44.html

Adolf Pilch ps. „Dolina”

Uroczystości pod pomnikiem w Truskawiu upamiętniającym zwycięską bitwę „Grupy Kampinos” AK nad oddziałami RONA. Od lewej mjr. Jerzy Koszada Honorowy Prezes Środowiska „Grupa Kampinos” ŚZZAK, por. Zygmunt Boczkowski, Antonina Komorowska Wiceprezes Środowiska „Grupa Kampinos” ŚZZAK (Truskaw, rok 2015). Zdjęcie przekazane przez Marcina Biegasa

Piśmiennictwo:

1. https://pl.wikipedia.org/wiki/Wypad_na_Truskaw
2. <http://www.pwz.pl/64,1,szlakiem-miejsc-pami-ci-narodowej.html>

Pytania testowe

1. Bitwa w Truskawiu została stoczona w nocy
 - o z 29 na 30 września 1944 roku
 - o z 2 na 3 września 1944 roku
 - o z 2 na 3 października 1944 roku
2. W czasie bitwy polskimi żołnierzami dowodził:
 - o por. Aleksander Wolski „Jastrząb”
 - o por. Tadeusz Gaworski „Lawa”
 - o por. Adolf Pilch „Dolina”
3. Podczas bitwy Polacy zdobyli:
 - o 1 działo
 - o 2 działa
 - o 5 dział
4. Rtm. Zdzisław Nurkiewicz „Nieczał” i ppor. Zygmunt Koc „Dąbrowa” dowodzili wypadem na:
 - o Marianów
 - o Skierniewice
 - o Izabelin

5. Walczące pod Truskawiem pododdziały RONA zostały ostatecznie wcielone do:
- o 9. Dywizji Panczernej SS
 - o 8. Dywizji Kawalerii SS
 - o 29. Dywizji Grenadierów SS

183. POMIK: PIĘCIU POLEGŁYCH ŻOŁNIERZY AK

*Pomnik 5 poległych żołnierzy
Armii Krajowej, Sieraków
– pomnik przy Drodze
Łączniczek AK*

<http://dadas.pl/sierakow-pomnik-przy-drodze-laczniczek-ak/>

Napis na tablicy:

*Miejsce uświęcone krwią żołnierzy poległych za wolność ojczyzny.
W dniu 24 czerwca 1944 r. zginęli: ppor. Marian Grobelny „Macher”, ppor. Stefan
Kruszyński „Dołęga”, plut. pchor. Julian Beer „Pierwotny”, sierż. Stefan Leszczyński „Ezel”,
kpr. Wiesław Kowalewski „Rydz”*

Zginęli oni w zasadzce zastawionej przez niemiecką żandarmerię z Zaborowa.

Poprzedzające wydarzenia

Rejon VIII, który stworzył warunki do zaistnienia Grupy „Kampinos”, obejmował teren na północny zachód od Bielan, po obu stronach szosy Warszawa – Modlin, aż po Kazuń. W jego granicach znalazła się znaczna część Puszczy Kampinoskiej. Północna część rejonu znajdowała się na terenach, które Niemcy włączyli do Rzeszy. Granica dzieląca od Generalnego Gubernatorstwa była strzeżona licznymi posterunkami granicznymi, tzw. „wachami”.

Pierwsze miejscowości, w których zawiązywano komórki konspiracyjne to Laski, Mościska, Radiowo, Truskaw, Izabelin, Wólka Węglowa, Młociny, Łomianki, Dąbrowa, Buraków. Inicjatorami byli mieszkańcy tych miejscowości, przyszli dowódcy powstałych z czasem oddziałów bojowych, m.in: ppor. Zygmunt Sokołowski „Zetes”, kpt. Stanisław Skrzyniarz „Dębicz”, plut. Marian Grobelny „Macher”, plut. Julian Beer „Pierwotny”, kpr. pchor. Franciszek Sznajder „Dąb II”, kpr. Stanisław Baran „Wacław”, kpr. Leszek Borowski „Leszek”, kpr. Marian Kajszczyk „Kuleczka”, kpr. pchor. Bernard Freisleben „Bernard”, plut. Stanisław Niegodzisz.

Pod koniec 1940 roku i na początku roku 1941 nastąpiły istotne zmiany organizacyjne, „piątki” łączono w drużyny, potem w plutony i kompanie. Pierwsze dwie kompanie i załóżek trzeciej powstały w połowie 1941 roku.

Pierwszą kompanią dowodził ppor. „Zetes”, mając na czele plutonów plut. „Machera”, kpr. pchor. „Dęba II” i plut. pchor. „Pierwotnego”.

W VIII Rejonie, już w końcu 1942 roku, powstała drużyna dywersyjno-bojowa, oznaczona kryptonimem OS „Łęgów”, pod dowództwem ppor. Leszka Burakowskiego „Leszka”.

W połowie 1943 roku drużyna ta została rozbudowana do stanu plutonu liczącego ok. 40 ludzi.

Po ujęciu przez Niemców ciężko rannego w akcji ppor. „Leszka” dowódcą zostaje pchor. Bernard Freisleben „Bernard”, a następnie ppor. Marian Grobelny „Macher”.

Śmierć pięciu żołnierzy AK

Po fali aresztowań z 1943 roku wielu zdekonspirowanych żołnierzy Armii Krajowej musiało ukrywać się w lesie. Na pobliskich łąkach Strzeleckich stacjonował spory oddział leśnych.

Oddziałem dowodził podchorąży „Parys”. Był jeszcze zbyt młody, by wyższe dowództwo nie kontrolowało tego, co robią leśni. 30 chłopaków z bronią w ręku mogło przynieść pożytek, lecz mogło też nawarzyć tęgiego piwa.

Ppor. „Macher”, ówczesny dowódca dywersji bojowej, mający pod opieką leśnych, co parę dni lub codziennie przyjeżdżał do nich, by sprawdzić, co robią, wydać rozkazy i przeprowadzić szkolenie.

24 czerwca w godzinach rannych, jak tylekroć uprzednio, „Macher” na rowerze, z teczką, w której znajdował się sten, jechał z Młocin przez Opaleń. Dalsza trasa szła obok Lasek na Sieraków, by skrajem Sierakowa polną ścieżką dotrzeć do Strzeleckich łąk i za nimi w lasy, gdzie oczekiwał go pluton.

Po drodze spotkał się zgodnie z umową z ppor. „Dołęgą”, który przed paru tygodniami otrzymał skierowanie z Otwocka, bo tam paliła mu się ziemia pod nogami. Dołączyli też: plut. pchor. „Pierwotny”, sierż. „Ezel” i kpr. „Rydz”. Wszyscy na rowerach i z krótką bronią w kieszeniach.

Jechali śmiało, kilka kroków jeden od drugiego, nie przypuszczając, że może spotkać ich coś złego. Obserwowali tylko pilnie, czy przed nimi nie ma jakiegoś samochodu i czy nie kręci się ktoś w szarozielonych mundurach.

Bez przygód dojechali lasami w pobliże Sierakowa. Byli już teraz tak blisko leśnych, że czuli się jak u siebie. Gęsiego wjechali na trakt sierakowski i skręcali, by go skosem przebyć i wjechać na ścieżkę, która między zabudowaniami wsi prowadziła wprost na łąki Strzeleckie, gdzie mieli spotkać leśnych.

Na czele jechał „Macher”, on tu teraz był najczęstszym gościem, najlepiej więc znał drogę. I wtedy z najbliższego obejścia rozległ się głos: *Chodźcie tu, chłopcy, bliżej, pogadamy sobie.*

„Macher” i pozostali zobaczyli grupę kilkunastu cywilów ubranych po tutejszemu, którzy stali na podwórku i rozmawiali. Byli dość luźno rozrzucony.

Jeśli to przebrani gestapowscy – to za późno się wycofać. Trudno też będzie rozpocząć walkę, bo póki nie padną z grupy nieznanymi strzały, nie będzie wiadomo, czy to wrogowie, czy też swoi z innych stron. Przecież wtedy dość często przychodziły tu na ćwiczenia oddziały z Warszawy, mogło się więc zdarzyć, że to właśnie żołnierze konspiracji. A może to po prostu cywile z innych okolic, może przyszli na roboty leśne?

Nie było czasu na rozmyślanie. Cywile jak na komendę wyjęli pistolety maszynowe spod płaszczy i zasypali akowców kulami.

Zginęli:

- ppor. Marian Grobelny ps. „Macher”,
- ppor. Stefan Kruszyński ps. „Dołęga”,

- plut. pchor. Julian Beer ps. „Pierwotny”,
- sierż. Stefan Leszczyński ps. „Ezel”,
- kpr. Wiesław Kowalewski ps. „Rydz”.

Żandarmi rozkazali mieszkańcom Sierakowa położyć poległych w koleinach drogi, tak aby rozjechały ich wozy, po czym zabrali broń poległym i pośpiesznie odjechali do Zaborowa, bojąc się spotkania z leśnymi.

Pogrzeb poległych

Nie docenili jednak Niemcy patriotyzmu, odwagi i bohaterstwa mieszkańców Sierakowa. Ledwie żandarmi zniknęli, niepomne niebezpieczeństwa represji miejscowe kobiety, m.in.: Władysława Salwowska-Dudek, Regina i Eugenia Makowskie, Zofia Orzechowska i Halina Wasilewska, przeniosły zwłoki do pobliskiego, niewykończonego budynku i przykryły je polnymi kwiatami jaśminu i maków, tworząc piękny biało-czerwony sztandar, który spowił ciała poległych.

Dowódca rejonu, kpt. „Szymon”, po otrzymaniu meldunku o wydarzeniu, wydał rozkaz pochowania poległych na Cmentarzu Wojennym w Laskach. Por. „Zetes”, w trybie alarmowym mobilizował 1. kompanię. 160 żołnierzy z wydobytą ze skrytek bronią zebrało się w Opaleniu. Mieli ubezpieczać pogrzeb, gotowi do zbrojnego starcia, gdyby Niemcy próbowali przeszkodzić. Marszem ubezpieczonym kompania „Zetesa” przeszła do Sierakowa. W tym czasie żołnierze poległego ppor. „Machera” przygotowali groby na cmentarzu.

Późną nocą ruszył kondukt żałobny. Na dostarczonych samorzutnie przez mieszkańców Sierakowa wozach, ozdobionych kwiatami, złożono ciała poległych. W jasną, czerwcową noc żołnierze podziemia odprowadzili swoich dowódców. Ubezpieczając zbrojnie, spełniali jednocześnie rolę honorowej asysty wojskowej. Powozili Szczepan i Władysław Urbańscy.

Po przybyciu na cmentarz, towarzysze broni zdjęli z wozów zwłoki poległych i złożyli je w grobach. Nie było czasu na przygotowanie trumien, twarze poległych przykryto kwiatami. Por. „Zetes” zarządził minutową ciszę.

Akcja dobiegła końca. Już świtało, gdy zbrojne oddziały maszerowały do miejsc wyjścia, w celu zabezpieczenia i ukrycia broni. Wszyscy uczestniczący w pogrzebie wracali z ciężkim sercem i w głębokim żalu. Ale jednocześnie z dumą, że oto w okupowanym kraju żołnierze Armii Krajowej mogą być pochowani z godnością, w asyście wojskowej, na wojskowym cmentarzu. Tego faktu nie mogły już wykreślić zdarzenia, które po tym nastąpiły, a może nawet podkreśliły jego doniosłość.

Nazajutrz żandarmi zjawili się w Sierakowie i gdy dowiedzieli się o pogrzebie, rozkazali wykopać ciała i zakopać je za murem cmentarza przy drodze.

Dowództwo rejonu nie chciało dawać Niemcom szansy na kolejne bezczeszczenie zwłok, ludność okoliczna, chcąc zapewnić szacunek ciałom, zakopała je za murem cmentarza.

Polegli w Sierakowie spoczęli ponownie na cmentarzu po wojnie.

Marian Grobelny

Poniższy życiorys stanowi skróconą i nieznacznie uzupełnioną wersję życiorysu zamieszczonego w opracowaniu: Józef Krzyczkowski, *Konspiracja i powstanie w Kampinosie 1944*, Warszawa 1962.

Marian Grobelny urodził się 17 marca 1907 roku w Kobylinie koło Krotoszyna, w domu

przy ul. Bahnhofstrasse 179 (obecnie Al. Powstańców Wielkopolskich nr 25), w rodzinie mistrza kowalskiego Jana Nepomucena i Joanny z Szukalskich (Szókalskich) z Dobrzycy. Miał 3 braci i 3 siostry.

Marian rozpoczął w roku 1913 edukację szkolną, jeszcze w pruskiej Katolickiej Szkole Miejskiej w Kobylinie, gdzie na lekcjach obowiązywał język niemiecki. Rok później wybuchła I wojna światowa. W tym wojennym okresie dwaj starsi bracia Mariana, jako poddani pruscy, ukończywszy 18 lat, zostali zmobilizowani do służby wojskowej: Józef Kazimierz w 1917 roku, a rok później Stanisław.

Najstarszy brat, Józef Kazimierz, po powrocie z wojny i ojciec Nepomucen byli powstańcami wielkopolskimi.

Marian Grobelny naukę szkolną ukończył w 1921 roku już w polskiej 7-klasowej Szkole Powszechnej w Kobylinie. Następnie kontynuował naukę w Seminarium Nauczycielskim w Krotoszynie i Lesznie, które ukończył w 1926 roku.

Początkowo, jako tymczasowy nauczyciel, pracował w publicznych szkołach powszechnych w Rynarzewie i Kcyni w powiecie szubińskim, skąd z dniem 31 lipca 1928 roku został zwolniony z powodu powołania do wojska.

Służbę wojskową odbywał w 3. kompanii strzeleckiej Batalionu Podchorążych Rezerwy Piechoty Nr 7 w Śremie, w okresie od lipca 1928 roku do 15 czerwca 1929 roku.

Po odbyciu służby wojskowej kontynuował jeszcze pracę nauczyciela w Kcyni, skąd na mocy decyzji Kuratora Okręgu Szkolnego Poznańskiego został mianowany z dniem 1 lutego 1930 roku nauczycielem w Białożewinie (pow. żniński).

1 września 1930 roku otrzymał nowe stanowisko nauczyciela i kierownika Publicznej Szkoły Powszechnej w Wybranowie koło Janowca Wielkopolskiego (pow. żniński) i na tej posadzie pozostał do września 1939 roku.

W 1939 roku został zmobilizowany do 3. kompanii karabinów maszynowych „Janowiec” Żnińskiego Batalionu Obrony Narodowej w Janowcu Wielkopolskim ze stopniem wojskowym plutonowy podchorąży. Kompania ON „Janowiec”, dowodzona przez kpt. Jana Mikołajczaka, walczyła w wojnie obronnej we wrześniu 1939 roku w składzie batalionu ON „Żnin” typu fortecznego, który obejmował swym działaniem powiat żniński.

W kampanii wrześniowej uczestniczył w najcięższych walkach nad Bzurą oraz na skraju Puszczy Kampinoskiej. Po kapitulacji krótko przebywał w niewoli niemieckiej, skąd w październiku – z nałożonym aresztem domowym – powrócił do Wybranowa.

Na rozkaz władzy niemieckiej, 5 grudnia 1939 roku, wraz z siostrą Nepomuceną Grobelną i państwem Wiśniewskimi, został wysiedlony transportem kolejowym z Gniezna do Wólki Czarnińskiej koło Mińska Mazowieckiego.

W międzyczasie Kazimierz Wiśniewski – nauczyciel z Janowca Wielkopolskiego, ciężko ranny podczas walk w Puszczy Kampinoskiej, leczył się w szpitalu wojennym zorganizowanym na terenie Zakładu dla Niewidomych w Laskach koło Warszawy. Podczas odwiedzin rannego przyjaciela w marcu 1940 roku Grobelny otrzymał propozycję pracy na terenie Zakładu dla Niewidomych w Laskach. Początkowo pracował fizycznie w szpitalu, później jako furman, wożąc towary z Lasek do Warszawy, wyrabiał szczotki, w końcu został magazynierem.

Jednocześnie podjął aktywną działalność w organizowaniu pomocy ukrywającym się żołnierzom września i przy założeniu cmentarza wojennego w Laskach.

Gdy w początkach 1940 roku w okolicznych miejscowościach zaczęły powstawać komórki konspiracyjne, był jednym z inicjatorów, wraz z ppor. Zygmuntem Sokołowskim ps. „Zetes”, kpr. pchor. Andrzejem Lechem Borakowskim ps. „Leszek”, Marianem Owcza-

rzakiem ps. „Rumiany” i innymi, utworzenia pierwszych tzw. „piątek” w Zakładzie dla Niewidomych w Laskach i odtąd występował pod pseudonimem „Macher”.

Pod względem organizacyjnym podlegał dowódcy Rejonu VIII (Łomianki) w Obwodzie VII („Koleba”, „Obroża”) Okręgu Warszawskiego ZWZ-AK, którym od początku 1940 roku był por. Mieczysław Niedzielski ps. „Andrzej”, a od września 1941 roku kpt. rez. Józef Krzyczkowski ps. „Szymon”.

Do końca 1941 roku pełnił „Macher” funkcję dowódcy plutonu w 1. kompanii ppor. Zygmunta Sokołowskiego ps. „Zetes”. Kiedy w 1942 roku przystąpiono w „Obroży” do tworzenia tzw. oddziałów liniowych, został dowódcą 3. kompanii.

Z dniem 1 lipca 1943 roku mianowany podporucznikiem piechoty. W listopadzie 1943 roku, żeby uniknąć aresztowania, opuścił Zakład dla Niewidomych i odtąd z legitymacją wystawioną na nazwisko Marian Szukalski udawał, że pracuje w urzędzie gminnym w Młocinach.

Po odwołaniu w styczniu 1944 roku plut. pchor. Bernarda Freislebena ps. „Bernard” ze stanowiska dowódcy Oddziału Dywersji Bojowej, Oddziału Specjalnego „Łęgów” w Rejonie VIII Kedywu Okręgu Warszawskiego AK, został mianowany jego kolejnym dowódcą, pozostając nadal dowódcą 3. kompanii liniowej I batalionu. Jako dowódca dywersji, poza swym „osobistym” pseudonimem „Macher”, używał odtąd pseudonimu „Egzekutor”, przynależnego mu ze względu na pełnioną funkcję.

Jednocześnie, z ramienia komendanta Rejonu VIII, sprawował jeszcze dodatkowe dowództwo i opiekę nad oddziałem leśnych utworzonym na przełomie 1943 i 1944 roku z żołnierzy tzw. „spalonych” i zagrożonych aresztowaniem, kwatrujących w bunkrach na Strzeleckich Łąkach koło Sierakowa (Puszcza Kampinoska). Oddział ten, składający się początkowo z kilku, rozrósł się do około 30 partyzantów, dowodzony był bezpośrednio przez pchor. Antoniego Frydrycha ps. „Parys”, ale pod względem operacyjnym podlegał ppor. „Macherowi”, „Egzekutorowi”, do czasu jego śmierci, i brał też udział wspólnie z OS „Łęgów” w akcjach dywersyjno-bojowych pod jego dowództwem na terenie Rejonu VIII.

Oddział „Machera”, „Egzekutora” przeprowadzał różne akcje sabotażowe na szkodę okupanta. Ostatnią taką akcją, którą bezpośrednio dowodził w dniu 22 czerwca 1944 roku, było przechwycenie samochodu z mleczarni w Julianowie i rekwizycja 63 baniek z mlekiem i masła, które później rozdano wśród miejscowej ludności. Niezbyt długo pełnił te odpowiedzialne funkcje, bowiem w drodze na inspekcję oddziału partyzanckiego na Strzeleckich Łąkach poległ w sobotę 24 czerwca 1944 roku wraz z 4 żołnierzami Armii Krajowej w zasadzce zorganizowanej przez żandarmów z Zaborowa na skraju wsi Sieraków. Spoczywa na Cmentarzu Wojennym w Laskach, w kwaterze Pięciu Poległych w Sierakowie.

Uzupełnienia

23 czerwca 2013 roku odbyła się druga edycja inscenizacji historycznej pt. *Pamięci Poległych Pięciu z Sierakowa*.

Organizatorzy:

- Urząd Gminy Izabelin,
- Grupa „Kampinos” Armii Krajowej,
- Fundacja Niepodległa Rzeczpospolita Kampinoska,
- Grupa Rekonstrukcji Historycznej „Wolf”.

Wystąpili:

- Grupa Rekonstrukcji Historycznej „Wolf”,
- Grupa Rekonstrukcji Historycznej „Bluszcz”,
- Grupa Młodzieżowa Armii Krajowej „Kampinos”.

Pomoc techniczna, nagłośnienie i zabezpieczenie terenu:

- Gminne Przedsiębiorstwo Wodociągów i Kanalizacji „Mokre Łąki”,
- Ochotnicza Straż Pożarna Izabelin,
- Ochotnicza Straż Pożarna Laski,
- Pluton Strzelecki 1408 im. mjr. Bronisława Kamińskiego.

Broń:

- BTS Hunter Włodzimierz Rapkiewicz.

Pojazdy:

- Muzeum Motoryzacji i Techniki w Otrębusach,
- Stanisław Szymański.

Zdjęcia i filmy

VIII Rejon VII Obwodu „Obroża” Okręgu Warszawskiego AK

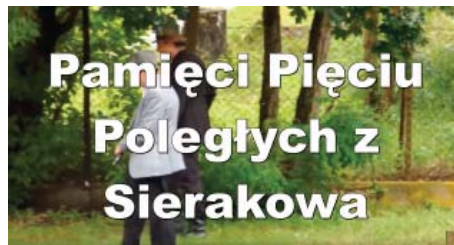

*Ppor. Marian Gabriel Grobelny
ps. „Macher”
(ze zbiorów rodzinnych)*

*Pamięci Pięciu Poległych z Sierakowa –
Inscenizacja 2013 roku (Sieraków 1944)*

https://www.youtube.com/watch?v=fD97_4PWBOm

Pamięci Pięciu Poległych z Sierakowa

<https://www.youtube.com/watch?v=Q8i6FdNTSEg>

Tabliczka umieszczona obok pomnika.
Wiersz autorstwa por. Tadeusza
Budzyńskiego, żołnierza AK z Izabelina

Krzyż postawiony przez ludność
w Laskach w miejscu, gdzie Niemcy
kazali pogrzebać pięciu poległych

Pamiątkowe zdjęcie 3. Kompanii Szkoły
Podchorążych Rezerwy Nr 7 w Śremie.
Marian Grobelny stoi w trzecim rzędzie
od góry, drugi z lewej (zdjęcie z 1929
roku, ze zbiorów rodzinnych)

Tabliczka zamocowana na przecięciu
krzyża na grobie ppor. Mariana
Grobelnego ps. „Macher” w kwaterze
Pięciu Poległych w Sierakowie,
fot. Michał Gąsiorowski (styczeń 2015
roku)

Partyzanci VIII Rejonu polegli
w zasadzce 24 czerwca 1944 roku.
Obraz autorstwa kpt. Tadeusza
Budzyńskiego

<http://www.akkampinos.pl/tadeusz-budzy-ski.html>

Tablica upamiętniająca mieszkańców Sierakowa

<http://mosakowepodroze.blogspot.com/2014/08/kamien-u-anow-jazowieckich-podejscie.html>

Tablica upamiętniająca postać byłego nauczyciela, kierownika szkoły, który uczył w niej w latach 1930-1939 – Mariana Grobelnego.

Tablica umocowana na frontowej ścianie budynku szkolnego nieczynnej obecnie Szkoły Podstawowej w Wybranowie

<http://www.stankiewiczze.com/index.php/index.php?kat=30&sub=396>

Pamięci Pięciu Poległych z Sierakowa

<https://www.youtube.com/watch?v=v5SvRzf-R0Q>

Uroczystości pod pomnikiem (22 czerwca 2014 roku)

Piśmiennictwo:

1. Jacek Z. Sawicki, *VII Obwód Okręgu Warszawskiego Armii Krajowej „Obroża”*, Warszawa 1990.
2. Józef Krzyczkowski, *Konspiracja i powstanie w Kampinosie 1944*, Warszawa 1962.
3. *Krotoszyn i okolice: opracowania i materiały źródłowe*, t. XI, red. Józef Zdunek, Krotoszyn 2015.
4. <http://www.tmibzk.krotoszyn.pl/o-tmibzk/wydawnictwa>
5. http://www.ibprs.pl/ak_obroza_kampinos/381.html
6. <http://www.akkampinos.pl/relacja-4.html>

7. <http://www.stankiewicz.com/index.php/index.php?kat=30&sub=396>
8. <http://dadas.pl/sierakow-pomnik-przy-drodze-laczniczek-ak/>
9. <https://dobroni.pl/n/pamieci-pieciu-z/10887>
10. <http://izabelin24.pl/arttykul/pamieci-pieciu-z-sierakowa/4939>
11. <http://forum.tradytor.pl/viewtopic.php?t=5721>
12. <https://opencaching.pl/viewcache.php?wp=OP8FK5>
13. <http://www.mazowieckieobserwatorium.pl/przewodniki/pdf/przewodnik-warszawskizachodni.pdf>

Pytania testowe

1. Powstała pod koniec 1942 roku w VIII Rejonie drużyna dywersyjno-bojowa nosiła kryptonim:
 - OS „Paszczka”
 - OS „Łęgów”
 - OS „Mirków”
2. Podlegającym pod względem operacyjnym Marianowi Grobelnemu oddziałem leśnych dowodził bezpośrednio:
 - Antoni Frydrych „Parys”
 - Bernard Freisleben „Bernard”
 - Zygmunt Sokołowski „Zetes”
3. Marian Grobelny jako dowódca dywersji posługiwał się dodatkowo pseudonimem:
 - „Majster”
 - „Kał”
 - „Egzekutor”
4. Marian Grobelny podczas kampanii wrześniowej uczestniczył m.in. w bitwie:
 - pod Mławą
 - nad Bzurą
 - pod Kockiem
5. Poległych żołnierzy pochowano na Cmentarzu Wojennym w:
 - Żukowie
 - Siedlcach
 - Laskach

184. TABLICA: DWOREK REICHERÓW

Tablica pamiątkowa przed Dworkiem Reicherów, Ożarów Mazowiecki, ul. Poniatowskiego 1

Tablicę postawiono z inicjatywy ożarowskiego środowiska Światowego Związku Żołnierzy AK. Została odsłonięta 2 października 2004 roku – w 60. rocznicę zakończenia Powstania Warszawskiego. Dworek położony jest u zbiegu ul. ks. Józefa Poniatowskiego i szosy poznańskiej.

Podpisanie umowy kapitulacyjnej

30 września 1944 roku parlamentariusze Komendy Głównej AK płk Karol Ziemiński „Wachnowski” i por. Jerzy Kamiński „Ścibor” przekroczyli front u zbiegu ul. Żelaznej z Al. Jerozolimskimi i zostali przez Niemców dowiezieni do kwatery gen. von dem Bacha w zabytkowym dworku należącym do rodziny Reicherów w Ożarowie. Był to początek pertraktacji o zaniechanie działań wojennych.

Ze strony niemieckiej upęnomocnionym sygnatariuszem był dowódca na obszarze Warszawy, SS-Obergruppenführer und General der Polizei von dem Bach, zaś ze strony polskiej upęnomocnionymi sygnatariuszami byli upoważnieni przez dowódcę Armii Krajowej gen. dywizji Tadeusza Bora-Komorowskiego: płk Kazimierz Wincenty Iranek-Osmecki (vel Kazimierz Jarecki, vel Włodzimierz Ronczewski) „Antoni”, „Heller”, „Antoni Heller”, „Jarecki”, „Makary”, „Pstrąg” i płk Zygmunt Dobrowolski „Zydrum”.

Koniec negocjacji nastąpił 2 października o godz. 14.00. Dalej nastąpiło przepisanie tekstów na czysto w obydwu językach. W niemieckim tekście Niemcy próbowali coś pozmieniać na swoją korzyść, lecz polscy negocjatorzy się spostrzegli.

Pod wieczór położono biały obrus na stół i przyniesiono tekst umowy kapitulacyjnej do podpisania.

Zgodnie z ustaleniami walka miała ustać wieczorem o godz. 21.00 czasu polskiego.

Układ określał także m.in. sposób i termin opuszczenia Warszawy przez oddziały Ar-

mii Krajowej. Co najważniejsze, wszystkim żołnierzom Armii Krajowej dokument ten dawał status jeńców wojennych.

Do momentu podpisania układu wszyscy wzięci do niewoli żołnierze AK nie byli uznawani przez Niemców za jeńców wojennych i trafili przy ewakuacji Warszawy do obozu Duląg 121 w Pruszkowie, a stamtąd do obozu w Skierniewicach – Dulagu 142.

Fragmenty umowy kapitulacyjnej

Część I

1. *W dniu 2.X.1944 o godz. 20 czasu niemieckiego (21 czasu polskiego) ustają działania wojenne między polskimi oddziałami wojskowymi, walczącymi na obszarze miasta Warszawy, a oddziałami niemieckimi. Za polskie oddziały wojskowe uważa się wszystkie polskie formacje podległe taktycznie dowódcy AK w okresie walk od 1.VIII.1944 do dnia podpisania układu. Oddziały te zwane będą poniżej „Oddz. AK”.*
2. *Żołnierze powyższych polskich oddziałów składają broń w terminie ustalonym w rozdziale drugim niniejszego układu i udają się zwartymi formacjami ze swymi dowódcami na punkty zbiorcze. Miejsca składania broni i punktów zb zostaną określone dodatkowo. Oficerowie mają prawo zachować białą broń boczną.*
3. *Równocześnie AK wydaje władzom wojskowym niemieckim wziętych do niewoli niemieckich żołnierzy i internowane przez polskie władze osoby narodowości niemieckiej.*
4. *Dla zapewnienia ładu i bezpieczeństwa na terenie miasta Warszawy zostaną wyznaczone przez dowództwo AK specjalne jednostki. Jednostki te zostaną zwolnione od obowiązku natychmiastowego złożenia broni i pozostaną w mieście aż do czasu zakończenia swych zadań. Dowództwo niemieckie ma prawo kontroli stanu liczebnego tych jednostek.*
5. *Z chwilą złożenia broni żołnierze AK korzystają z wszystkich praw konwencji genewskiej z dnia 27.VII.1929, dotyczącej traktowania jeńców wojennych. Z takich samych uprawnień korzystają żołnierze AK, którzy dostali się do niewoli na terenie miasta Warszawy w toku walk od 1.VIII.1944.*
6. *Prawa jeńców wojennych przysługują też osobom nie walczącym, towarzyszącym AK w rozumieniu art. 81 konwencji genewskiej o traktowaniu jeńców wojennych bez różnicy płci. W szczególności dotyczy to pracowniczek sztabów i łączności, zaopatrzenia i pomocy żołnierzowi, służby informacyjno-prasowej, korespondentów wojennych itp.*
7. *Przy stosowaniu konwencji genewskiej o traktowaniu jeńców wojennych miarodajne będą stopnie oficerskie uznane przez dowództwo AK. Legitymacje opiewające na pseudonimy są wystarczającym dowodem przynależności do AK. Prawdziwe nazwiska będą podane do wiadomości niemieckich władz wojskowych. Członkowie AK, którym zaginęły legitymacje, będą identyfikowani przez komisje AK, które zostaną ustanowione. Komisje takie powoływane będą w miarę potrzeby przez komendę AK. Postanowienie niniejszego artykułu stosuje się też do osób wymienionych w artykule 6.*
8. *Osoby, będące w myśl poprzednich artykułów jeńcami wojennymi, nie będą ścigane za swoją działalność wojenną ani polityczną tak w czasie walk w Warszawie, jak i w okresie poprzednim, nawet w wypadku zwolnienia ich z obozu jeńców. Nie będą ścigane przekroczenia niemieckich przepisów prawnych, w szczególności nierejestrowanie się oficerów, uprzednia ucieczka z obozu jeńców, nielegalne przybycie do Polski itp.*

9. *W stosunku do ludności cywilnej, znajdującej się w okresie walk w mieście Warszawie, nie będzie stosowana odpowiedzialność zbiorowa. Nikt z osób, znajdujących się w okresie walki w Warszawie, nie będzie ścigany za wykonywanie w czasie walk działalności w organizacji władz administracji, sprawiedliwości, służby bezpieczeństwa, opieki publicznej, instytucji społecznych i charytatywnych ani za współdziałanie w walkach i propagandzie wojennej. Członkowie wyżej wymienionych władz i organizacji nie będą ścigani też za działalność polityczną przed powstaniem.*
10. *Żądana przez dowództwo niemieckie ewakuacja ludności cywilnej z miasta Warszawy zostanie przeprowadzona w czasie i w sposób oszczędzający ludności zbędnych cierpień. Umożliwi się ewakuację przedmiotów posiadających wartość artystyczną, kulturalną i kościelną. Dowództwo niemieckie dołoży starań, by zabezpieczyć pozostałe w mieście mienie publiczne i prywatne. Szczegóły ewakuacji uregulowane będą osobnym porozumieniem.*

Część II

1. *Dowództwo AK zobowiązuje się w dniu 3.X.1944, począwszy od godziny 7 czasu niemieckiego (godz. 8 czasu polskiego), usuwać barykady leżące przede wszystkim najbliżej linii niemieckich.*
2. *Dowództwo AK wyda jeszcze w dniu 2.X.1944 najpóźniej do godziny 24 czasu niemieckiego (1–3 czasu polskiego) na liniach niemieckich wszystkich jeńców, jak również według możliwości niemieckie internowane osoby cywilne przedstawicielom niemieckich sił zbrojnych.*
3. *Gdyby usuwanie barykad nie zostało rozpoczęte na czas, niemieckie dowództwo zastrzega sobie prawo wypowiedzenia niniejszego układu w dniu 3.X.1944 począwszy od godziny 12 czasu niemieckiego (13 czasu polskiego), przy czym wypowiedzenie staje się skuteczne w dwie godziny od chwili doręczenia pisma wypowiadającego układ na liniach polskich.*
4. *Dowództwo AK zobowiązuje się wyprowadzić z Warszawy dla złożenia broni w dniu 4.X.1944 jeden pułk, względnie 3 baony z różnych pułków. Przekroczenie linii niemieckich przez czoła tych oddziałów musi nastąpić 4.X.1944 o godzinie 9 czasu niemieckiego (10 czasu polskiego).*
5. *Pozostałe oddziały AK, z wyjątkiem jednostek wymienionych w rozdz. I p. 4 niniejszego układu, opuszczą Warszawę dla złożenia broni w dniu 5.X.1944.*
6. *Oddziały AK wychodzą poza polską linię z bronią, ale bez amunicji, następującymi trasami: (...)*
7. *W mieście pozostaną następujące siły AK:*
 - *dla czynności porządkowych 3 komp. piechoty uzbrojone w pistolety, pistolety maszynowe i karabiny ręczne,*
 - *dla ochrony i przekazania trzech magazynów pułkowych z amunicją i sprzętem 30 ludzi uzbrojonych jak wyżej,*
 - *jednostki sanitarne dla opieki i transportu rannych i ewakuacji szpitala – nie uzbrojone.*
8. *Ewakuację rannych i chorych żołnierzy AK, jak też materiału sanitarnego ustali szef sanitarny wojsk niemieckich z szefem sanitarnym AK. W ten sam sposób nastąpi ewakuowanie rodzin personelu sanitarnego.*

9. *Żołnierzy AK poznaje się po biało-czerwonej opasce naramiennej lub proporczykach, względnie orzełku polskim, niezależnie od tego, czy noszą jakiegokolwiek mundur czy też ubrania cywilne.*
 10. *Układające się strony stwierdzają, że transport, pomieszczenie, straż i opieka nad jeńcami wojennymi pozostaje wyłącznie w kompetencji niemieckich sił zbrojnych (der Deutschen Wehrmacht). Strona niemiecka zapewnia, że zadania te w stosunku do żołnierzy AK nie będą powierzone formacjom obcych narodowości.*
 11. *Kobiety, które w rozumieniu rozdziału 1 pktu 6 są jeńcami wojennymi, będą umieszczone w obozach odpowiadających „oflagom”, względnie „stalagom”. Za kobiece stopnie oficerskie uważa się młodszą komendantkę, komendantkę, starszą komendantkę, inspektorę. Kobiety – jeńcy wojenni – mogą na własne życzenie być traktowane jak pozostała ludność Warszawy.*
 12. *Władze wojskowe niemieckie powiadomią bezzwłocznie Auswartige Gefangenenhilfe der YMCA w Sagan o miejscu i ilości umieszczonych w obozach żołnierzy AK i osób towarzyszących.*
- (...)

Część III

Przy wykroczeniach przeciw postanowieniom niniejszego układu pociągani będą do odpowiedzialności, ci sprawcy, którym wykazano winę.

Podpisy:

von dem Bach

Iranek Kazimierz, płk

Dobrowolski, ppłk

Dworek Reicherów

Klasykistyczny dwór postawiony na początku XIX w., na planie wydłużonego prostokąta. Jednokondygnacyjny, z cegły, otynkowany, pokryty czterospadowym dachem z powiekami. Gładkie elewacje, wielodzielne okna i drzwi. W części frontowej i bocznej znajdują się drewniane ganki na podmurówce. Od strony ogrodu – taras.

Zbudowany w XIX w. w Ożarowie Mazowieckim dla ówczesnych właścicieli folwarku Stanisława i Konstancji Deskurów. Ich spadkobierczynią była Tekla Rapacka, która 25 listopada 1879 roku sprzedała go wraz z majątkiem ziemskim muzykowi Władysławowi Kronenbergowi, synowi bankiera Leopolda Kronenberga. Władysław Kronenberg traktował jednak ten majątek jako lokatę kapitału. W 1892 roku wyjechał na stałe do Paryża, a w 1912 sprzedał go Stanisławowi i Marii Reicherom. Dworek w rękach rodziny Reicherów pozostał do roku 1969, kiedy dworek wraz z wówczas już relatywnie małą działką kupiła Halina Modrzejewska.

Dworek przed wojną zasłynął jako centrum życia politycznego i kulturalnego. Kręcono w nim filmy fabularne, m.in. *Trędowną* w 1936 roku. Wewnątrz ściany ozdobiły płótna najwybitniejszych polskich malarzy (obecnie przechowywane m.in. w Muzeum Narodowym w Warszawie).

W okresie II wojny światowej właścicielem dworku był Kazimierz Reicher ps. „Gryf”, „Pomian” – wchodził w skład sztabu VII Rejonu „Jaworzyn” VII Obwodu „Obroza” AK.

W końcowym okresie Powstania Warszawskiego dworek stał się kwaterą gen. SS Ericha von dem Bacha, dowódcy korpusu, który tłumił powstanie.

Tu podpisana została umowa kapitulacyjna Powstania Warszawskiego.

We dworze od 1959 roku odbywały się zebrania Klubu Inteligencji Katolickiej, którego współzałożycielką była Aniela Reicher-Urbanowicz.

We dworze bywali m.in.: Julian Tuwim, Leopold Staff, Tadeusz Mazowiecki, Stanisław Stomma, Stefan Kisielewski, Jerzy Turowicz, Jerzy Zawieyski.

Kazimierz Reicher ps. „Gryf”, „Pomian”

Urodził się 22 października 1892 roku w Sosnowcu. Studia ekonomiczne ukończył w Anglii na Uniwersytecie w Birmingham.

Przez kilka lat pracował w polskim przemyśle, a następnie prowadził gospodarstwo warzywnicze w pobliskim Ołtarzewie. Udzielał się społecznie na rzecz Ożarowa i najbliższej okolicy. Od 29 listopada 1939 roku skarbnik lokalnej grupy inicjatywnej organizującej walkę z okupantem.

W lutym 1940 roku został członkiem sztabu VII Obwodu ZWZ-AK „Obroża” Rejonu „Jaworzyn”.

Współredaktor wydawanego na początku okupacji hitlerowskiej lokalnego pisma „Wiadomości Podwarszawskie”. Kierował tzw. Kadrą Obywatelską w ramach działań, które organizował (m.in. pomoc ludności wygnanej przez Niemców z Bydgoszczy do Ożarowa Mazowieckiego).

Udostępnił teren swojej posiadłości w celu magazynowania broni, a w jego mieszkaniu uruchomiono tajną radiostację. Działała tu również tajna drukarnia. Kazimierz Reicher ryzykował w dwójnasób, albowiem wygląd jego zdradzał pochodzenie. Używał pseudonimów „Gryf” i „Pomian”.

Od 1942 roku, wskutek ostrzeżenia, ukrywał się przed groźącymi mu represjami. Najpierw w Warszawie i okolicy, potem w Kazimierzu nad Wisłą, u przyjaciela rodziny, prof. Antoniego Michalaka. Został rozpoznany w Kazimierzu przez niejakiego „Bronka”, który – będąc kiedyś pracownikiem Zakładu Ogrodniczego Girdwoyna w Ołtarzewie – znał Reichera. Tym razem „Bronek” był już współpracownikiem Gestapo.

Po aresztowaniu Kazimierz Reicher został rozstrzelany w nocy z 3 na 4 lipca 1944 roku. Dowództwo Armii Krajowej w Londynie odznaczyło go pośmiertnie Krzyżem AK, Medalem Wojska i Krzyżem Walecznych.

Zdjęcia

Podpisanie umowy kapitulacyjnej w Ożarowie pod Warszawą.

Od lewej: płk dypl. Kazimierz Iranek-Osmecki „Jarecki”, gen. Erich von dem Bach i płk dypl. Zygmunt Dobrowolski „Zyndram”

http://www.sppw1944.org/index.html?http://www.sppw1944.org/powstanie/powstanie_oboz.html

Dworek Reicherów

<http://www.ak.ozarow.maz.pl/dworek.htm>

Dworek Reicherów w Ożarowie – koniec Powstania Warszawskiego

<https://www.youtube.com/watch?v=RO5vuxaF3ck>

Piśmiennictwo:

1. http://www.ibprs.pl/ak_obroza_kampinos/377.html
2. https://pl.wikipedia.org/wiki/Dworek_Reicher%C3%B3w#/
3. <http://turystyka.ozarow-mazowiecki.pl/pl/atrakcje/zabytki/173-dworek-poniatowskiego>
4. <http://www.ak.ozarow.maz.pl/dworek.htm>
5. <http://www.pwz.pl/101,1,1,obchody-68-rocznicy-zakonczenia-powstania-warszawskiego,-czytaj-wiecej.html>

Pytania testowe

1. Tablica pamiątkowa znajdująca się przed Dworkiem Reicherów została odsłonięta w:
 - o 1979 roku
 - o 1991 roku
 - o 2004 roku
2. Umowę kapitulacyjną ze strony niemieckiej podpisał:
 - o gen. Reiner Stahel
 - o gen. Heinz Reinefarth
 - o gen. Erich von dem Bach
3. Jednym z dwóch polskich sygnatariuszy umowy był:
 - o płk. Jan Mazurkiewicz „Radostaw”
 - o ppłk Stanisław Kamiński „Daniel”
 - o płk Kazimierz Iranek-Osmecki „Jarecki”
4. Na mocy umowy działania wojenne w Warszawie ustały:
 - o 2 października o godz. 21.00 czasu polskiego
 - o 3 października o godz. 20. 00 czasu polskiego
 - o 4 października o godz. 19.00 czasu polskiego
5. Właścicielem Dworku Reicherów w czasie II wojny światowej był:
 - o Stanisław Reicher
 - o Kazimierz Reicher
 - o Stefan Urbanowicz

185. TABLICA: OBÓZ W OŻAROWIE

Głaz upamiętniający przejściowy obóz jeniecki w Ożarowie Mazowieckim, przed Starostwem Powiatu Warszawskiego Zachodniego, Ożarów, ul. Poznańska 129/133

Napis na tablicy:

W TEJ FABRYCE, W PAŹDZIERNIKU 1944 ROKU, ZNAJDOWAŁ SIĘ OBÓZ PRZEJŚCIOWY ŻOŁNIERZY POWSTANIA WARSZAWSKIEGO, Z KTÓREGO WYWIEZIONO DO OBOZÓW JENIECKICH 11 000 POWSTAŃCÓW – CHWAŁA WALCZĄCYM O WOLNOŚĆ POLSKI. KOLEDZY I SPOŁECZEŃSTWO OŻAROWA MAZOWIECKIEGO

Autorem i wykonawcą projektu jest plastyk Jacek Lubraczyński, a fundatorem Gmina Ożarów Mazowiecki i Fabryka Kabli. Odświeżenie i poświęcenie pomnika nastąpiło 9 października 1994 roku.

Zorganizowanie obozu

W momencie podpisania umowy – w dworku Reicherów, 2 października 1944 roku – na terenie Warszawy znajdowało się jeszcze kilkanaście tysięcy żołnierzy Armii Krajowej, którzy nie wyrazili chęci opuszczenia miasta jako cywile, ale zdecydowani byli na los żołnierzy – jeńców wojennych. Wówczas to powstała konieczność utworzenia w okolicach Warszawy jeszcze jednego obozu przejściowego. Został on utworzony przez Niemców 3 października 1944 roku na terenie fabryki „Kabel” w Ożarowie.

Zgodnie z postanowieniami umowy kapitulacyjnej, przez kilka dni, w celach porządkowych, pozostał w mieście wyznaczony batalion osłony (asystencyjny). Składał się z 3 uzbrojonych kompanii AK w sile ok. 300 żołnierzy z batalionu „Kiliński” i ok. 120 z batalionu „Miłoś”. 9 października 1944 roku o godz. 7.00 batalion osłony AK opuścił kwaterę przy ul. Chmielnej i wymaszerował do obozu w Ożarowie.

Obóz w Ożarowie działał krótko: od 4 do 15 października 1944 roku.

Dotarcie do obozu

4 października 1944 roku o godz. 10.00 pierwsze oddziały żołnierzy AK zaczęły przekraczać granicę placówek dzielących je dotychczas od terenów zajętych przez wroga i wychodzić do niewoli w zwartym szyku. Tego dnia opuścił Warszawę 15. Pułk Piechoty AK (ponad 1 500 żołnierzy i oficerów) ze Śródmieścia Północnego i oni, jako pierwsi, trafili do obozu w Ożarowie.

Wymarsz pozostałych oddziałów powstańczych nastąpił 5 października 1944 roku. Zbiórkę do wymarszu wyznaczono na godz. 9.00. Oddziały ze Śródmieścia Południowe-

go (72. Pułk Piechoty AK) wychodziły ul. Śniadeckich, a ze Śródmieścia Północnego ul. Wolską. Na czele grupy południowej szła Komenda Główna Armii Krajowej, a na czele północnej Komenda Okręgu Warszawskiego AK. Wszyscy z biało-czerwonymi opaskami AK. Szli oficerowie, młodzi chłopcy i dziewczęta zgrupowani w swoich bojowych formacjach. Uzbrojeni byli w broń zdobyczną lub wyprodukowaną w powstańczych warsztatach zbrojeniowych. Po przedefilowaniu przed swymi najwyższymi zwierzchnikami, oddziały wkroczyły między niemieckie posterunki i wtedy nadeszła najboleśniejsza dla żołnierzy chwila: złożenie broni.

Pośród wziętych do niewoli ponad 15 tys. żołnierzy Powstania Warszawskiego, prawie 12 tys. przeszło przez obóz w Ożarowie, około 3 tys. przez obóz w Skierniewicach i niemalże tyle samo przez Pruszków.

W marszu do Ożarowa z kolumny jenieckiej wielu uciekło, m.in. z jednej tylko kompanii, tzw. wolskiej, Zgrupowania „Leśnik” uciekł dowódca tej kompanii, mjr Stanisław Stefaniak „Stefan” oraz dwaj bracia Kowalscy – Tadeusz („Smukły”) i Renisław („Czerkies”).

Funkcjonowanie obozu

Warunki bytowania były skandaliczne. Obóz był pilnie strzeżony przez Niemców, mimo to mieszkańcy Ożarowa pospieszyli z szybką i skuteczną pomocą sanitarną i żywnościową, nie zważając na ostre zarządzenia niemieckie. Zorganizowali ją Zarząd Gminy, Rada Główna Opiekuńcza i Polski Czerwony Krzyż, w których to organizacjach pracowali referenci służb Armii Krajowej: kwatermistrzostwa, Kadry Obywatelskiej oraz służby sanitarnej z doktorem Antonim Orsikiem „Bończą”.

Listy transportowe były przygotowywane przez Wehrmacht nader starannie. Poza danymi takimi jak: imię i nazwisko, data i miejsce urodzenia, imię ojca i nazwisko panińskie matki, listy te zawierały stopień wojskowy, miejsce i datę wzięcia do niewoli oraz adres najbliższych osób w Polsce i uwagi o stanie zdrowia.

Transporty z obozu

6 października 1944 roku odszedł z Ożarowa pierwszy transport jeńców z powstania, który po 2 dobach dotarł do Stalagu 344 Lamsdorf (Łambinowice) na Śląsku Opolskim, najstarszego i największego obozu jenieckiego na terenie Trzeciej Rzeszy. Było w nim 5 789 oficerów, podoficerów i szeregowych, w tym 600-osobowa grupa nieletnich żołnierzy powstania, chłopców w wieku od lat 12 do 18. W obozie tym jeńcy przebywali do 18 października tego roku, po czym rozesłano ich do różnych obozów jenieckich, m.in. do Woldembergu, Gross-Born, Murnau, Muhlberg, Sandbostel, a także do Bergen-Belsen, a kobiety do Oberlangen.

7 października 1944 roku Ożarów opuścił transport 36. Pułku Piechoty AK i po 2 dniach przybył do obozu Stalagu XI C Fallingbostel. Był to obóz jeniecki, gdzie przebywali żołnierze polscy z kampanii 1939 roku.

Na ich podstawie jeńcy kierowani byli m.in. do obozów takich jak: Stalag 344 Lamsdorf, Stalag X B Sandbostel, Stalag XI A Altengrabow, Stalag XI B Fallingbostel, Stalag XI C Bad Sulza, Stalag VIII C Sagen (Żagań), Stalag XI D Norymberga, Stalag IV B Mühlberg.

Zdjęcia

Kolumna powstańców czekająca na wymarsz do niewoli

Gen. Tadeusz Bór-Komorowski w drodze do niewoli niemieckiej

Oddziały powstańcze w drodze do Ożarowa

Oddziały powstańcze w drodze do Ożarowa

Wyjazd z obozu

Piśmiennictwo:

1. http://www.ibprs.pl/ak_obroza_kampinos/374.html
2. <http://turystyka.ozarow-mazowiecki.pl/pl/atracje/miejsca-pamieci-narodowej/72-pomnik-obozu-przejsciowego-dla-zolnierzy-po-powstaniu-warszawskim>

3. http://www.sppw1944.org/index.html?http://www.sppw1944.org/powstanie/powstanie_oboz.html
4. <http://www.pwz.pl/798,1,1,70-lat-temu-zakonczylo-sie-powstanie-warszawskie,czytaj-wiecej.html>
5. <http://www.polska-zbrojna.pl/home/www/109?t=Koniec-Powstania-ale-nie-koniec-tragedii>

Pytania testowe

1. Pomnik upamiętniający obóz w Ożarowie odsłonięto w roku:
 - 1984
 - 1994
 - 2004
2. Obóz w Ożarowie został utworzony:
 - 30 września 1944 roku
 - 1 listopada 1944 roku
 - 3 października 1944 roku
3. Obóz funkcjonował na terenie:
 - fabryki kabli
 - wytwórni papieru
 - nieczynnej cegielni
4. Batalion osłonowy, który pozostał w Warszawie po kapitulacji, tworzyli żołnierze batalionów:
 - „Kiliński” i „Miłosz”
 - „Łukasiński” i „Wigry”
 - „Parasol” i „Pięść”
5. Do obozu w Ożarowie trafiło około:
 - 2 tys. powstańców
 - 7 tys. powstańców
 - 12 tys. powstańców

POWIAT WOŁOMIŃSKI

186. TABLICA: OBWÓD RADZYMIN

*Zbiorowa mogiła żołnierzy
Armii Krajowej Obwodu
„Rajski Ptak”,
Cmentarz Poległych
w Radzyminie*

Obwód Radzymin to jednostka terytorialna Związku Walki Zbrojnej, a następnie Armii Krajowej. Operowała na terenie powiatu radzymińskiego, a także gmin: Somianka, Pniewo, Wyszków i Łochów. Nosiła kryptonimy „Raróg”, „Rajski Ptak” i „Burak”.

Najbardziej upowszechnioną nazwą obwodu jest „Rajski Ptak”, która widnieje na sztandarach kół Światowego Związku Żołnierzy AK z terenu byłego obwodu.

Tworzenie obwodu

W czasie tworzenia zrębów SZP na czele powiatu radzymińskiego stanął mjr Medard Cibicki ps. „Ścibor”. Po jego aresztowaniu komendantem został por. Stanisław Krywko ps. „Kruk”.

Powiat otrzymał nazwę konspiracyjną „Raróg” i obejmował działaniem następujące ziemie: powiat radzymiński, wschodnie tereny powiatu pułtuskiego z Wyszkowem, Somianką i Pniewem (te, które weszły w skład Generalnego Gubernatorstwa) oraz gmina Łochów z powiatu węgrowskiego.

Załamanie prac organizacyjnych w „Rarogu” nastąpiło z dniem 25 kwietnia 1941 roku, kiedy to aresztowano m.in. komendanta obwodu por. Krywkę, byłego komendanta obwodu „Ścibora”, Alfreda Kempinera – szefa I Oddziału Organizacyjnego – oraz komendanta ośrodka ppor. Stanisława Józwiaka. Po tym wydarzeniu, prawdopodobnie dopiero pod koniec lipca, nawiązano kontakt z centralą w Warszawie. Na komendanta powołano mjr. Henryka Dobrowolskiego „Wolskiego”, „Doliwę”, a kryptonim obwodu z „Raróg” zmieniono na „Rajski Ptak” (sierpień 1941 roku). Liczba członków ZWZ do rozpoczęcia akcji scaleniowej wahała się w granicach 450 osób. Ośrodkiem kierowniczym był Wołomin.

Oprócz SZP-ZWZ na terenie powiatu działało również kilka innych organizacji konspiracyjnych. Jednymi z największych były: Komenda Obrońców Polski z ośrodkiem kierowniczym w Radzyminie oraz organizacja Wojskowa „Wilki” z ośrodkiem kierow-

niczym Wołominie. Istniało ponadto kilka pomniejszych grup konspiracyjnych, ale ich liczebność na każdą organizację nie przekraczała 100 osób. W roku 1942 wszystkie te ugrupowania przestały istnieć z powodu scalenia się z powstającymi ogólnopolskimi organizacjami, tzn. Armią Krajową i Narodowymi Siłami Zbrojnymi.

W lutym 1942 roku odszedł do podokręgu zachodniego kpt. „Doliwa”, a na jego miejsce został powołany NN ps. „Zimny” (pod takim pseudonimem wymieniany jest kpt. Nędziński), który sprawował to stanowisko prawdopodobnie do końca maja 1942 roku. Na skutek zagrożenia „Zimny” został przeniesiony do dyspozycji Komendy Głównej Armii Krajowej. Na jego miejsce powołany został mjr Witold Kitkiewicz ps. „Marian”. Okres sprawowania funkcji przez „Mariana” wiąże się z wprowadzeniem scalenia na terenie „Rajskiego Ptaka” oraz pracami nad przygotowaniem obwodu do akcji „Burza”. Najprawdopodobniej uchybienia związane z przygotowaniem obwodu do „Burzy” były przyczyną odwołania „Mariana” i powołania na jego miejsce z dniem 1 października 1943 kpt. Edwarda Nowaka ps. „Jog” (wykładowca w Szkole Podchorążych Artylerii w Toruniu, awansowany na stopień majora, w czasie akcji „Burza” dowódca 32. Pułku Piechoty AK).

Pod dowództwem „Joga” obwód w lipcu 1944 roku przystąpił do realizacji akcji „Burza” (nazwa obwodu została zmieniona na „Burak” z dniem 1 stycznia 1944 roku).

Struktura obwodu

Najważniejszą władzą wojskową obwodu AK była Komenda Obwodu.

Komenda składała się z 7 oddziałów:

- Oddział I – Organizacyjny
- Oddział II – Informacyjno-Wywiadowczy
- Oddział III – Operacyjno-Szkoleniowy
- Oddział IV – Kwatermistrzostwo
- Oddział V – Łączności
- Oddział VI – Prasy i Propagandy
- Oddział VII – Finansowy

W strukturach obwodu występowała Wojskowa Służba Ochrony Powstania oraz Wojskowa Służba Kobiet.

W obwodzie utworzono 3 ośrodki, a w każdym z nich zorganizowano komendy.

Każdy ośrodek składał się z 5–6 placówek, które były najmniejszymi jednostkami organizacyjno-gospodarczymi. Placówka swoim zasięgiem obejmowała gminę lub niewielkie miasto. W obwodzie powstało 17 takich placówek.

Ośrodki i ich podział na placówki oraz ostatni Komendanci

Ośrodek I Wołomiński	
Komendant por. Kajetan Fijałkowski „Rafał”	
Placówka I – gm. Ręczaje	Komendant Jan Badaczewski „Twardy”
Placówka II – m. Wołomin	Komendant ppor. Stefan Jankowski „Grzegorz”
Placówka III – gm. Kobyłka	Komendant ppor. Feliks Kowalski „Alfa”
Placówka IV – m. Radzymin	Komendant ppor. „Krzyżoporski”
Placówka V – gm. Radzymin	Komendant ppor. Tronowski „Trąbczyński”
Placówka VI – gm. Małopole	Komendant por. Andrzej Wiśniewski „Wicz”

Ośrodek II Tłuszczański**Komendant ppor. Stanisław Cybulski „Brzeszczoł”**

Placówka VII – gm. Klembów	Komendant ppor. Zygmunt Woliński „Brodnica”
Placówka VIII – gm. Międzyzyleś	Komendant ppor. Jan Chlebicki „Krawczyński”
Placówka IX – gm. Strachówka	Komendant ppor. Feliks Broda „Wąsowicz”
Placówka X – gm. Jadów	Komendant ppor. Dominik Skrodzki „Grzmot”
Placówka XI – gm. Tłuszcz	Komendant pchor. Czesław Rozmierski „Hryniewicz”

Ośrodek III Wyszkowski**Komendant ppor. Jan RzemekCzyżewski „Brzoza”**

Placówka XII – gm. Zabrodzie	Komendant ppor. Stefan Majewski „Rawicz”
Placówka XIII – gm. Somianka	Komendant „Zdanowski”
Placówka XIV – gm. Pniewo	Komendant ppor. Henryk Dorobiński „Zorga”
Placówka XV – m. Wyszków	Komendant Eugeniusz Stelmaszczyk
Placówka XVI – gm. Kamieńczyk	Komendant ppor. Franciszek Kaczmarek „Herman”
Placówka XVII – gm. Łochów	Komendant ppor. Józef Piława „Aliński”

W lutym 1944 roku przeprowadzono reorganizację obwodu. Powstało 5 ośrodków:

- Ośrodek I Radzymin
 - Placówki: IV – Radzymin-miasto, V – Radzymin – gmina oraz VI – Małopole
 - Komendant: ppor. Kajetan Fijałkowski „Rafał”
 - Odpowiedzialny za Oddział III Operacyjno-Szkoleniowy
 - Trójkarz: Henryk Kutzner
- Ośrodek II Wołomin
 - Placówki: I – Ręczaje, II – Wołomin oraz III – Kobyłka
 - Komendant: ppor. Jan Karłowicz „Ostoja”
 - Trójkarz: ppor. Jan Karłowicz „Ostoja”
- Ośrodek III Tłuszcz
 - Placówki: VII – Klembów, VIII – Międzyzyleś, IX – Strachówka, X – Jadów – pluton 34, XI – Tłuszcz
 - Komendant: por. Wacław Wierzbka „Odrowąż”
 - Trójkarz: ppor. Jan Estkowski „Szczapa”
- Ośrodek IV „Wilcza”
 - Placówki: X – Jadów (bez plutonu 34), XII – Zabrodzie, XVI – Kamieńczyk, XVII – Łochów,
 - Komendant: ppor. Mirosław Wyszyński „Dołhun”
 - Trójkarz: por. Jan Widlicki „Orski” – były Komendant Placówki XIV Pniewo
- Ośrodek V
 - Placówki: XIII – Somianka (uległa podziałowi na dwie), XIV – Pniewo oraz XV – Wyszków
 - Komendant: por. Zenon Szymkiewicz „Smuga”
 - Trójkarz: ppor. Jan Powierża „Budzin”

Działalność dywersyjno-bojowa

Na terenie Obwodu „Rajski Ptak” zostało przeprowadzonych wiele akcji dywersyjno-bojowych. Poniżej wymieniono niektóre z nich:

- Uwolnienie 17 jeńców radzieckich, 23 września 1941 roku.
- Likwidacja agentów Gestapo w Ostrówku koło Klembowa, 2 stycznia 1943 roku.
- Zniszczenie dokumentacji Urzędu Pracy w Wołominie, początek marca 1943 roku.
- Zniszczenie dokumentacji Urzędu Pracy w Tłuszczu, wiosna 1943 roku.
- Likwidacja kierownika Urzędu Pracy w Wołominie – Ottona Schusslera.
- Akcja megafonowa w Wołominie, 3 maja 1943 roku.
- Likwidacja agenta Marszałka, czerwiec 1943 roku.
- Likwidacja agenta Gestapo Stranca, 17 czerwca 1943 roku.
- Zniszczenie dokumentacji w gminie Jadów, 6 lipca 1943 roku.
- Akcja na niemiecki posterunek straży granicznej pod wsią Sieczychy koło Wyszkowa, 20 sierpnia 1943 roku.
- Likwidacja agenta Gestapo Tadeusza Dowmunda, 26 listopada 1943 roku.
- Ukaranie chłostą sołtysa wsi Rybno, 17 grudnia 1943 roku.
- Likwidacja komendanta posterunku straży granicznej w rejonie wsi Jackowo Górne – Barcice, gmina Somianka, 11 stycznia 1944 roku.
- Rozbrojenie posterunku policji granatowej, 19 lutego 1944 roku.
- Zniszczenie dokumentacji Urzędów Pracy w Tłuszczu i Budziskach, 21 lutego 1944 roku.
- Zastrzelenie kierownika Urzędu Pracy z Wyszkowa i jego zastępcy, 28 lutego 1944 roku.
- Likwidacja Józefa Jankowskiego – sekretarza policji kryminalnej w Radzyminie, marzec 1944 roku.
- Uwolnienie z aresztu policji granatowej w Tłuszczu „Odróża” i jego 3 braci, 1 lipca 1944 roku.
- Wysadzenie pociągu urlopowego pod Urlami, 2 kwietnia 1944 roku.
- Rozbrojenie posterunku kolei, 14 lipca 1944 roku.
- Uwolnienie 11 więźniów z aresztu policji granatowej w Radzyminie, 17 lipca 1944 roku.

Przeprowadzono też wiele akcji sabotażowych przeciw łączności telefonicznej.

Żołnierze obwodu zajmowali się przerzutami prasy konspiracyjnej, broni, instrukcji wojskowych, map, ludzi oraz produkcją broni.

Przyjmowanie zrzutów ludzi i sprzętu

Bardzo ważnym elementem działalności było przyjmowanie zrzutów ludzi i sprzętu. Na terenie Obwodu „Rajski Ptak” zostało przyjętych kilkanaście zrzutów. Poniżej wymieniono niektóre z nich:

Zrzut w nocy z 3 na 4 marca 1942 roku

- załoga polska,
- dowódca lotu por. Anotni Voelnagel,

- samolot „Halifax” z Dywizjonu 138,
- start z Wielkiej Brytanii,
- placówka odbioru: „Pole”, 9 km na północny zachód od Wyszkowa nad Bugiem,
- zrzućeni skoczkowie:
 - ppor. art. Stanisław Michał Jankowski „Burek”,
 - por. kaw. Jan Kazimierz Kochański „Jarma”,
 - por. piech. Zygmunt Milewicz „Róg”,
 - por. art. Bohdan Juliusz Konrad Piątkowski „Mak”,
 - ppor. piech. Franciszek Konstanty Pukacki „Gzysm”,
 - por. art. Jan Rogowski „Czarka”,
- zrzut miał miejsce koło wsi Łosinno, gmina Pniewo,
- zrzut odbierali: ppor. rez. Stanisław Urbaniak „Trzaska”, komendant placówki So-
minka ppor. Zygmunt Urbaniak „Jurand”, Edmund Salwin „Duży” i inni.

Zrzut w nocy z 14 na 15 września 1943 roku

- załoga polska,
- dowódca lotu kpt. Mieczysław Malinowski,
- samolot „Halifax” z samodzielnej polskiej eskadry 301 z Dywizjonu 138,
- start z Wielkiej Brytanii,
- placówka odbioru: „Czajnik” – 8 km na północny wschód od Tłuszcz, a,
- skoczkowie:
 - pchor. łączności Stanisław Kujawiński „Wodnik”,
 - st. strz. łączności Anatol Makarenko „Tłok”,
 - pchor. łączności Józef Żakowicz „Tabu”,
- zrzut miał miejsce na terenie placówki Zabrodzie, w rejonie wsi Obręb, Mościska i Sitne,
- zrzut ubezpieczali ludzie z placówki, przybyła też grupa z Wołomina; całością od-
bioru dowodził Aleksander Mościcki „Marek”.

Zrzut w nocy z 9 na 10 kwietnia 1944 roku

- załoga polska,
- dowódca lotu kpt. Kazimierz Wunsche,
- samolot „Liberator” z samodzielnej polskiej eskadry 1586, ze skrzydła 334,
- start z Brindisi, Włochy,
- placówka odbioru: „Imbryk” – 15 km na północny zachód od Tłuszcz, a,
- skoczkowie:
 - ppor. kaw. Stefan Klemens Bałuk „Starba”,
 - por. sap. Edmund Benon Łastowski „Łobuz”,
 - kpt. piech. Tadeusz Maciej Runge „Osa”,
 - kurier pol. Henryk Waniek „Pływak”,
- zrzut nastąpił na polanie leśnej między wsiami Kołaków i Józefów (bliżej Kołakowa),
- ubezpieczeniem kierował zastępca komendanta placówki VI Małopole ppor. rez.

Tadeusz Andruszkiewicz „Zator”,

- dwukrotnie czyniono przygotowanie do odbioru zrzutu, ale samolot nie przyleciał; zrzut nastąpił za trzecim razem.

Działania obwodu w ramach akcji „Burza”

W myśl przyjętych zasad, struktury AK powiatów radzyńskiego i węgrowskiego miały w pierwszej kolejności odtworzyć 32. Pułk Piechoty, który miał być częścią składową odtwarzanej 8. Dywizji Piechoty. Ponadto zakładano przygotowanie kadr do sformowania artylerii dywizyjnej oraz po przeprowadzeniu mobilizacji piechoty. Chętnych kawalerzystów kierowano do Mińska Mazowieckiego, do odtwarzanego 7. Pułku Ułanów.

Według raportu oficera broni obwodu por. Jana Widlickiego „Orskiego”, stan broni obwodu na dzień 20 lipca 1944 roku wyglądał następująco:

- 3 niekompletne ciężkie karabiny maszynowe (ckm); 26 ręcznych karabinów maszynowych (rkm), w tym 4 otrzymane od Węgrów; 19 lekkich karabinów maszynowych (lkm).
- Pistolety maszynowe: 67 stenów oraz 17 innych pistoletów, w tym 5 otrzymanych od Węgrów.
- Pistolety: 49 parabellum, w tym 5 otrzymanych od Węgrów; 63 colty i inne.
- 497 karabinów i krótkich karabinów (kbk), w tym 13 otrzymanych od Węgrów; 236 niemieckich granatów trzonkowych, w tym 100 otrzymanych od Węgrów; 2600 granatów własnej produkcji; 400 butelek zapalających; ok. 50 000 sztuk amunicji, w tym 10 000 otrzymanych od Węgrów; 4 rakietnice.

26 lipca 1944 roku komendant radzyńskiego Obwodu AK mjr Edward Nowak ps. „Jog” rozkazał rozpocząć akcję „Burza”. Rozpoczęto akcje dywersyjne i walkę z Niemcami.

30 lipca 1944 roku żołnierze AK samodzielnie, bez walki, opanowali Tłuszcz. Niemcy, mimo iż byli skoncentrowani na walce z radzieckim klinem, to jednak wystali w rejon Tłuszcza pociąg pancerny, który ostrzelał miasto. Kompanie por. Wacława Wierzby i por. Mirosława Wyszyńskiego ps. „Dołhun” stoczyły z nim walkę w rejonie parowozowni Tłuszcz, zmuszając go do odwrotu.

Po zwycięskiej dla Niemców bitwie pancernej w rejonie Wołomina i Radzymina (określanej jako trzecia co do wielkości po Kursku i Falaise) wrogie czołgi ponownie pojawiły się w rejonie Tłuszcza. Grupa saperów na rozkaz por. Wierzby zaminowała okolice miejscowości Mokra Wieś i Rysia. W Radzyminie zostały wydzielone plutony do pomocy radzieckim czołgistom w utrzymaniu miasta przed niemieckimi kontratakami.

29 lipca oddział por. Wacława Wierzby ps. „Odrowąż” stoczył potyczkę z grupą wojsk niemieckich w Sulejowie. Tego dnia 3. Korpus Pancerny Armii Czerwonej uderzył na Wołomin. Niemcy w pośpiechu wycofali się z części powiatu. Wołomin został opanowany przez żołnierzy NSZ.

Z powodu zatrzymania natarcia przez Armię Czerwoną na początku sierpnia, żołnierze „Buraka” zostali zwolnieni do domów zaś 6 sierpnia zakończono akcję „Burza”. Po wkroczeniu wojsk radzieckich na teren powiatu radzyńskiego AK nadal prowadziła swoją działalność, ograniczając się jednak do przekazywania meldunków o sytuacji w terenie.

NKWD, które szło za pierwszą linią frontu, przystąpiło do wyszukiwania i aresztowania Polaków związanych z działalnością niepodległościową.

Z powodu szalejącego terroru z dniem 14 listopada 1944 roku dowódca AK – gen. Leopold Okulicki ps. „Niedźwiadek” zwolnił z przysięgi żołnierzy AK Podokręgu Warszawa-Wschód.

Ogłoszenie rozkazu nie spowodowało zaprzestania prowadzenia działań konspiracyjnych. W połowie grudnia, we wsi Zakrzew, miała się odbyć odprawa, na której planowano połączenie organizacji NSZ i AK. Jednak w wyniku aresztowania Józefa Bieńka „Romańskiego” z NSZ i Jana Estkowskiego „Szczapy” z AK przez NKWD (przybyli oni jako pierwsi na miejsce odprawy), pozostali, widząc „kocioł”, nie zaryzykowali przybycia na umówione miejsce.

2 sierpnia oddziały polskie opuściły Tłuszcz. 6 sierpnia komendant radzyńskiego Obwodu AK mjr Edward Nowak ps. „Jog” zakończył „Burzę” na terenie powiatu.

Po tym zdarzeniu „Jog” i jego szef łączności – kobieta o ps. „Marcin” (przed „Burzą” szef kontrwywiadu obwodu) wyjechali z Polski i udali się na emigrację, najpierw do Francji, a następnie do Argentyny. Wielu członków AK zostało aresztowanych przez władze radzieckie, inni zaś kontynuowali walkę.

W dniach 12–14 sierpnia 1944 roku pod Jerzyskami doszło do ciężkiej bitwy między ok. 50 partyzantami AK, w tym ok. 20 z Harcerskiej Kompanii Szturmowej „Jerzyki”, a Niemcami, w wyniku której grupa polskich partyzantów została rozbita. Ranni i wzięci do niewoli zostali rozstrzelani przez żołnierzy Waffen-SS. Pozostali partyzanci przebili się z okrężenia w kierunku północno-wschodnim i po przejściu przez linię frontu wstąpili do LWP. W lesie na zachód od Jerzysk znajduje się obecnie pomnik upamiętniający partyzantów poległych w bitwie. Napisy na pomniku głoszą m.in.:

W tym miejscu w sierpniu 1944 roku żołnierze Armii Krajowej Powstańczych Oddziałów Specjalnych „Jerzyki” z Harcerskiej Kompanii Szturmowej „Wołomin” stoczyli bój z oddziałami hitlerowskiej dywizji pancernej. Chwała Poległym, co Ojczyznę ukochali bardziej niż własne życie. Jerzyska, VIII 1982.

Oraz:

Żołnierzom Armii Krajowej 32 pułku piechoty „Rajski Ptak – Burak” z Radzymina oraz Harcerskiej Kompanii Szturmowej Powstańczych Oddziałów Specjalnych „Jerzyki” z Wołomina poległym w walkach z hitlerowskim najeźdźcą w sierpniu 1944 r. – w hołdzie towarzysze broni.

Rozstrzelanych w Jerzyskach ekshumowano, a ciała przewieziono do Wołomina i tu pochowano na miejscowym cmentarzu.

Bitwa pod Jerzyskami

Opracowanie: Mirosław Widlicki (Komisja Historyczna ZG ŚZŻAK), Jarosław Stryjek (regionalista)

W lasach Puszczy Kamienieckiej, w czworokącie: Jerzyska – Burakowskie – Gwizdały – Łazy, w dniach 13–15 sierpnia 1944 roku, miała miejsce nierówna walka 1. kompanii 32. Pułku Piechoty 8. Dywizji Piechoty Armii Krajowej i w jej składzie oddział Narodowych Sił Zbrojnych z Wołomina z przeważającymi siłami 7. Dywizji Piechoty Wehrmachtu.

W dniu 28 lipca 1944 roku została w radzymskim Obwodzie Armii Krajowej ogłoszona akcja „Burza”. Do walki z Niemcami stanęły oddziały AK z Ośrodków: Radzymin, Wołomin, Wyszaków, Tłuszcz, Jadów oraz Pluton Specjalny Batalionów Chłopskich. Dowództwo nad oddziałami objął kpt. Edward Nowak ps. „Jog”. Oddziały te, działając jako odtworzeniowy I i II batalion 32. Pułku Piechoty ze składu 8. Dywizji Piechoty AK, wykonując powierzone zadania samodzielnie zajęły miasteczko Tłuszcz z węzłem kolejowym oraz wykorzystując wkroczenie oddziałów sowieckiej 2. Armii Pancerniej miasto Radzymin. Wołomin znalazł się pod kontrolą miejscowego oddziału Narodowych Sił Zbrojnych.

Po bitwie pancерnej pod Radzyminem i Wołominem i wycofaniu się sowietów do Mińska Mazowieckiego, na skutek nasycenia terenu przez niemieckie związki pancerne, nastąpiło 6 sierpnia zakończenie akcji „Burza” i oddziały zostały rozformowane. Pozostała tylko radzymińska I kompania 32. PP AK, którą dowodził kawalerzysta ppor. Kajetan Fijałkowski ps. „Rafał”, do której w okolicy Czubajowizny dołączył wołomiński pluton NSZ pod dowództwem pchor. Telesfora Badetki ps. „Wiktor”.

Około 10 sierpnia oddział wyruszył do Lasów Łochowskich, marszrutą przez: Wólka Kozłowska, Jarzębia Łąka, Tryce i świeżo spaloną przez Niemców wieś Podgać.

Rzekę Liwiec przekroczone w okolicy Strachowa i oddział dotarł w okolice leśniczówki Gwidzwały.

Przypadkowe wtargnięcie niemieckiego patrolu na teren obozowiska, w wyniku którego śmierć poniosło dwóch wyższych oficerów niemieckich – lecz uciekł spłoszony koń, spowodowało fatalne skutki dla dalszych losów kompanii.

Niemcy rozpoczęli wielką obławę. Oddział ostrzeliwując się, wycofał się na Burakowskie. Byli pierwsi zabici i ranni. Wśród rannych był m.in. Telesfor Badetko, który musiał odłączyć się od oddziału. Nocą z 13 na 14 sierpnia, kompania nie atakowana, weszła głębiej w las i zmieniła kierunek marszu na Łazy. Rano ponownie została zaatakowana. Cały dzień kluczyła w trójkącie: Łazy, Kaczeńce, Jerzyska.

Wieczorna narada zakończyła się decyzją o podziale kompanii na trzy samodzielne pododdziały, co miało zwiększyć szanse wyrwania się z okrążenia. Powstały grupy:

- I grupa – około 25 ludzi – „Rafała” Kajetana Fijałkowskiego, odejście na północ w kierunku Bugu na Wywłokę.
- II grupa – NN (zastępca „Wiktora” Telesfora Badetki), odejście w kierunku północno-zachodnim na Kamieńczyk.
- III grupa - ppor. „Zawisza” NN – ze sztabu kompanii. Grupa „Zawiszy” liczyła około 50 żołnierzy w tym: ok. 20 z radzymińskiej kompanii AK, ok. 20 żołnierzy NSZ z Wołomina i kilku rosyjskich czołgistów. Odeszli w kierunku na Jerzyska.

I właśnie od Jerzysk Niemcy przypuścili atak. „Zawisza” postanowił, że głęboki rów melioracyjny będzie ich linią obrony. Niemieckie natarcie rozpoczęło się wczesnym rankiem 15 sierpnia. Po obu stronach byli zabici i ranni. Do godziny 16.00 odpierane były wszystkie ataki. Wieczorem, kiedy obrona zaczęła się załamywać i brakowało amunicji, nastąpiła desperacka próba przebicia się przez tyralierę niemiecką.

Tylko nielicznym udało się przeżyć. Z oddziału „Zawiszy” ocalało jedynie 7 żołnierzy. Kilku żołnierzy NSZ z Wołomina zostało wziętych przez Niemców do niewoli. Po przesłuchaniach i torturach w leśniczówce w Jerzyskach zostali rozstrzelani. Ich ciała po wojnie ekshumowano i przewieziono do Wołomina, gdzie zostali pochowani na miejscowym cmentarzu.

Pozostałe dwie grupy, po podziale kompanii, były także atakowane i również ponosiły duże straty – około 40 żołnierzy.

Przez całe lata w PRL pamięć o boju była skrywana. Komunistyczne władze nie zezwalały na pielęgnowanie czynu zbrojnego Armii Krajowej, a zwłaszcza Narodowych Sił Zbrojnych. W tym trudnym okresie, dzięki inicjatywie mieszkańców Wołomina poprzez wykorzystanie uprzywilejowanej pozycji warszawskiego kombatanckiego ugrupowania Powstańcze Oddziały Specjalne „Jerzyki”, w 1982 roku odsłonięto w Jerzyskach pomnik przypominający stoczony bój.

Niestety wówczas z przyczyn oczywistych nadano temu miejscu nie odpowiadający prawdzie charakter. Dopiero po upadku komunizmu w Polsce, była możliwość umieszczenia drugiej tablicy z Kompanią Armii Krajowej „Rajski Ptak”.

Obecnie po zebraniu wielu relacji i dokumentów oraz opiniach historyków, szczególnie z Rady Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa przywrócono prawdę o wydarzeniach z sierpnia 1944 roku.

Dzisiaj pamięć o tych co w tych lasach walczyli i ginęli gromadzi nas w sierpniowe rocznice tych wydarzeń, na polanie w Jerzyskach.

Żołnierze AK – Honorowi Obywatele Radzymina, Wołomina i Wyszkowa

Stanisław Wycech

Urodził się 1902 roku w Sadolesiu w powiecie węgrowskim. Już w wieku 15 lat wstąpił do Polskiej Organizacji Wojskowej.

W listopadzie 1918 roku zasilił szeregi 22. Pułku Piechoty w Siedlcach, a następnie 15 Pułku Piechoty „Wilków” i w 1920 roku w składzie IX Dywizji bronił Ojczyzny przed bolszewikami.

Podczas II wojny światowej kolportował prasę podziemną i przewoził broń dla placówek armii Krajowej w powiecie węgrowskim. Uczestniczył też w Powstaniu Warszawskim na Dolnym Mokotowie i Czerniakowie, gdzie pełnił funkcję Komendanta Obrony Cywilnej. Po kapitulacji Mokotowa trafił do obozu w Pruszkowie, a następnie został wysiedlony w okolice Wolbromia.

Za swoją walkę i wieloletnią pracę dla kraju został wielokrotnie uhonorowany licznymi odznaczeniami, m.in. Krzyżem Niepodległości z Mieczami, Krzyżem za udział w Wojnie 1918–1921.

18 czerwca 2000 roku Rada Miejska w Radzyminie nadała mu tytuł Honorowego Obywatela Radzymina.

Hieronim Wszyński

Urodził się 9 listopada 1919 roku w Załubicach Nowych, zmarł 26 kwietnia 2012 roku. Żołnierz września 1939 roku, ZWZ-AK, więzień trzech obozów koncentracyjnych, żołnierz II Korpusu Polskiego we Włoszech.

Działacz Polonii w USA, współzałożyciel „Nowego Dziennika” w Nowym Jorku, zało-

życiel i wieloletni prezes „Zjednoczenia Polaków w Ameryce”, Dyrektor Wykonawczy Polskiego Komitetu Imigracyjnego w Nowym Jorku, Dyrektor Kongresu Polonii Amerykańskiej, Naczelny, a obecnie Honorowy Naczelny Komendant Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej w Ameryce (SWAP), inicjator budowy w Warszawie Pomnika Czynu Zbrojnego Polonii Amerykańskiej, donator organizacji i instytucji Ziemi Radzywińskiej.

30 maja 2001 roku Rada Miejska w Radzynie, w uznaniu zasług, nadała tytuł Honorowego Obywatela Radzyna.

Mieczysław Chojnacki ps. „Młodzik”

Mieczysław Chojnacki urodził się 26 marca 1924 roku w Sierpcu. Jako 16-letni chłopiec – na początku kwietnia 1940 roku – wstąpił do Korpusu Obrońców Polski. Przysięgę do tej pierwszej organizacji konspiracyjnej złożył na krzyż trzymany przez ojca.

Szybko nabrał doświadczenia w działalności konspiracyjnej i po egzaminie na Kursie Młodszych Dowódców awansował do stopnia kaprała podchorążego. Podczas służby w Armii Krajowej pełnił kolejno funkcje sekcyjnego, zastępcy, a następnie dowódcy drużyny strzeleckiej.

W czasie akcji „Burza” należał do Oddziału Specjalnego dowodzonego przez ogn. Józefa Marcinkowskiego „Wyboja”. Brał m.in. udział w starciach z niemieckim pociągiem pancernym w obronie Tłuszcza. Po rozwiązaniu oddziału 10 sierpnia 1944 roku został aresztowany przez Niemców i wywieziony w głąb III Rzeszy. Do Polski powrócił na początku listopada 1945 roku.

Już kilka dni po przyjeździe spotkał dawnego dowódcę ogn. „Wyboja” i wstąpił do Ruchu Oporu Armii Krajowej.

11 marca 1950 roku został zatrzymany w pobliżu Oleśnicy przez funkcjonariuszy kontrwywiadu wojskowego z Wrocławia. Wyrokiem Sądu Wojskowego w Warszawie „Młodzika” skazano na karę śmierci. Przez 4 miesiące przebywał w celi śmierci więzienia mokotowskiego. To właśnie tam spotkał legendarnego dowódcę 5. Brygady AK Okręgu Wileńskiego – mjr. Zygmunta Szendzielarza ps. „Łupaszka”.

W kwietniu 1951 roku karę śmierci zamieniono na 15 lat więzienia, a następnie w wyniku amnestii wyrok obniżono do 10 lat pozbawienia wolności. Dopiero 20 lutego 1960 roku – na kilka dni przed upływem wyroku – został zwolniony warunkowo z więzienia w Strzelcach Opolskich.

Po przejściu na emeryturę podjął się kolejnego wielkiego wyzwania – postanowił zachować dla przyszłych pokoleń pamięć o kolegach z oddziałów partyzanckich. Wieloletnia, benedyktyńska praca przyniosła wspaniałe rezultaty, czego potwierdzeniem jest 7 książek poświęconych żołnierzom Armii Krajowej, m.in. monumentalna praca zawierająca prawie 300 biogramów żołnierzy AK Radzywińskiego Obwodu „Rajski Ptak”, wspaniałe dzieło pamiętnikarskie pt. *Opowiadanie Młodzika* oraz wydana w 2014 roku książka poświęcona losom Oddziału Specjalnego ogniomistrza „Wyboja”. Wymienione

prace mają unikalną wartość poznawczą i są swoistą spuścizną po pokoleniu Żołnierzy AK i Żołnierzy Wyklętych.

http://www.radzymin.pl/asp/pl_start.asp?typ=14&menu=414&strona=1

Miron Cichecki

Miron Paweł Cichecki urodził się 8 sierpnia 1914 roku w Bródnie, zmarł 22 listopada 2010 roku w Warszawie. Działacz społeczny i sportowy, syn działacza samorządowego Józefa Cicheckiego i Heleny z Michalskich. Dzieciństwo spędził w Pruszkowie, gdzie jego ojciec od 1919 roku pełnił funkcję burmistrza. Uczęszczał do szkoły powszechnej i Gimnazjum im. Tomasza Zana. W listopadzie 1934 roku rodzina Cicheckich przeprowadziła się do Wołomina. Od początku lat 30. XX w. był zawodnikiem kadry reprezentacji Polski juniorów w lekkoatletyce, od 1934 roku należał do sekcji lekkoatletycznej Wołomińskiego Klubu Sportowego „Huragan”. Naukę kontynuował w Szkole Podchorążych przy 24. Pułku Piechoty w Łucku na Wołyniu, którą ukończył z wyróżnieniem.

We wrześniu 1939 roku walczył w obronie Warszawy, a po kapitulacji powrócił do Wołomina, gdzie z siostrą Barbarą uczestniczył w organizowaniu szpitala polowego zlokalizowanego w gmachu Szkoły Podstawowej nr 4. Po wkroczeniu Niemców zaangażował się w działalność konspiracyjną Związku Walki Zbrojnej, używając pseudonimu „Olsza”, prowadził również bojowe szkolenie wojskowe zawodników klubu WKS „Huragan”. Równocześnie pracował w wołomińskim oddziale Komunalnej Kasy Oszczędności Powiatu Warszawskiego, w 1941 roku założył z rodzeństwem i przyszłą żoną Wiesławą sklep papierniczy, w którym poza handlem prowadzili działalność konspiracyjną. Sprowadzali papier ze sklepu prowadzonego w Warszawie przez Józefa Cicheckiego przekazywali go oddziałowi Obwodu „Rajski Ptak” Armii Krajowej, który drukował na nim biuletyn informacyjny „Na przedpolu”.

Po wkroczeniu do Wołomina Armii Czerwonej i aresztowaniu przez NKWD uniknął zesłania na Syberię, początkowo przebywał w obozie jenieckim w Klembowie-Ostrówku, a następnie został wcielony do 8. Pułku Piechoty 3. Dywizji im. Romualda Traugutta I Armii Wojska Polskiego, z którym forsował Wisłę pod Jabłonką, później walczył o Wał Pomorski i Kołobrzeg. Uczestniczył też w akcji „Wisła”.

Został honorowym obywatelem Wołomina w 2005 roku, Honorowy Członek PZPN i Mazowieckiego Związku Piłki Nożnej.

Odnaczony m.in.: Srebrnym Krzyżem Orderu Virtuti Militari, Krzyżem Walecznych i Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski.

https://pl.wikipedia.org/wiki/Miron_Cichecki

Stanisław Grzybowski

Stanisław Grzybowski urodził się 10 maja 1922 roku w Łomży. Brał udział w kampanii wrześniowej.

Od początku przyłączył się do konspiracji. O swojej pracy wspomina w *Nadziei z tamtych lat*, ale bardziej koncentruje się na działalności kolegów i opisie życia okupacyjnego środowiska akowskiego. W 1942 roku na terenie Wyszkowa utworzono dwie klasy Szkoły Podchorążych Szarych Szeregów „Agricola”. Pchor. Stanisław Grzybowski znalazł się w klasie o kryptonimie E-22, m.in. z Henrykiem Żabikiem, Kazimierzem Piórą, Bolesławem Wolskim. Komendantem klasy był Eugeniusz Stelmaszczyk, a instruktorami m.in. Wacław Mróz i Tadeusz Balcerkiewicz. Uczestniczył w szkoleniach w gajówce Giziewiczza (leśnictwo Fidest). Od czerwca 1944 roku pchor. Stanisław Grzybowski był adiutantem w Ośrodku V Wyszków (ośrodek obejmował placówki w Somiance, Pniewie i Wyszkanie). Do jego obowiązków należało utrzymywanie bezpośredniej więzi z komendantami placówek. Najczęściej poruszał się na rowerze, rozkazy miał wszyte do spodni pod paskiem.

Pod koniec 1944 roku, w obawie przed aresztowaniem, wyjechał z Rybienka. Zamieszkał w Warszawie przy ul. Kowieńskiej, u teściów Piotra Grzybowskiego.

6 grudnia 1990 roku otrzymał honorowe obywatelstwo Wyszkowa. Wniosek z prośbą o nadanie honorowego obywatelstwa złożył Światowy Związek Żołnierzy Armii Krajowej – Obwód „Rajski Ptak” – Koło w Wyszkanie nad Bugiem.

<http://www.wyszkow.pl/index.php?cmd=zawartosc&opt=pokaz&id=54>

Bolesław Wolski

Urodził się 2 marca 1927 roku. Był jednym z czworga dzieci Wincentyny i Stanisława Wolskich. Jego ojciec w latach 1931–1939 był burmistrzem Wyszkowa, a w 1945 roku burmistrzem Bartoszczyca.

Dzieciństwo i młodość spędził w Wyszkanie, tu ukończył szkołę podstawową, gimnazjum i I klasę liceum. Związany z ZHP, w 1940 roku został członkiem Szarych Szeregów. W czasie wojny ukończył kurs instruktorski Wielkiej Dywersji i Szkołę Podchorążych

„Agricola”. 20 sierpnia 1943 roku wspólnie z harcerskim oddziałem Kedywu Warszawskiego „Zośka” uczestniczył w akcji „Sieczychy”. W akcji tej brał też udział jego brat Stanisław ps. „Pomian”, drużynowy Grup Szturmowych. W lipcu 1944 roku wstąpił do oddziału partyzanckiego Armii Krajowej pod dowództwem Mirosława Wyszyńskiego ps. „Dołhun”. Został ranny w akcji „Burza” w rejonie Jadów – Tłuszcz. Wolscy w 1945 roku musieli opuścić Wyszków.

Otrzymał wiele odznaczeń, m.in. Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Krzyż Walecznych, Krzyż Partyzancki, Krzyż Zasługi ZHP z mieczami, Krzyż AK. 23 września 2004 roku otrzymał honorowe obywatelstwo Wyszkowa.

<http://www.wyszkow.pl/index.php?cmd=zawartosc&opt=pokaz&id=2198>

Zdjęcia

Siedzą od lewej: Stanisław Wojciechowski „Jemiola”, Piotr Kielak „Piast”, Kazimierz Kielak, Tadeusz Kielak „Heliodor”. Stoją od lewej: kpr. Kazimierz Sasin „Bełdowski”, ppor. kaw. Jan Estkowski „Szczapa”, Helena Kielak (żona Tadeusza), por. Waław Wierzba „Odrowąż”, ppor. Stanisław Kielak „Orion”

<http://stacja-tluszcz.pl/?p=1222>

Jerzyska (wieś położona w województwie mazowieckim, w powiecie węgrowskim, w gminie Łochów)

<http://klubakradzymin.pl/wycieczka-sladami-zolnierzy-ak-obwod-rajski-ptak/>

Pomnik pamięci żołnierzy 32. Pułku Piechoty AK, Tłuszcz

Poczet Sztandarowy żołnierzy AK „Rajskiego Ptaka” na obchodach Święta Konstytucji 3 Maja

<http://dawny.pl/armia-krajowa-obwod-radzymin/>

Uroczyste obchody upamiętniające 74. rocznicę powołania Polskiego Państwa Podziemnego – Cmentarz Poległych w Radzyminie (28 września 2013 roku)

<http://www.kurier-w.pl/ktorych-ojczyzna-byla-polska-podziemna-ktorych-znakiem-byl-rajski-ptak/>

Uroczystości pogrzebowe śp. ppor. Ryszarda Zacheji ps. „Sędziwoj”, jednego z ostatnich radzymińskich żołnierzy Armii Krajowej – Obwodu „Rajski Ptak” (23 lutego 2017 roku)

<http://www.kurier-w.pl/mieszkanicy-radzymina-pozegnali-jednego-ostatnich-zolnierzy-armii-krajowej-spod-znaku-rajskiego-ptaka/>

Piśmiennictwo:

1. Stanisław Kielak, *Dzieje obwodu AK „Rajski Ptak” – „Burak”* (książka dostępna w postaci elektronicznej): <http://kielakowie.pl/tng/extrapgs/rpb.php> <http://dawny.pl/armia-krajowa-obwod-radzymin-2/>
2. <http://dawny.pl/burza-w-osrodku-wolominskim-ak/>
3. <https://dobroni.pl/n/miejsca-pamieci-tlus/17618>
4. <http://zspniewo.pl/historia-szkoly/o-patronie/>
5. <http://biblioteka.pultusk.pl/imprezy/wystawy/pokaz,656.html>
6. <http://stacja-tluszcz.pl/?p=1222>
7. http://komitet-pamieci-pileckiego.com/wp-content/uploads/2016/09/Historia-Sztandaru-AK_Rajski-Ptak.pdf
8. <http://www.uwm.edu.pl/human/pliki/article/1360/Streszczenie%20ABRAMSKI.docx>
9. http://www.spwd.dabrowka.net.pl/pliki/gck/2013_2014/kolakow/Materialy_zrodlowe.docx
10. http://www.zspniewo.internetdsl.pl/trag_losy_rodz.pdf

Pytania testowe

1. Obwód Radzymin nosił podczas wojny kryptonimy:
 - „Paw”, „Pobóg”, „Biały Kruk”
 - „Raróg”, „Rajski Ptak”, „Burak”
 - „Niebieski Ptak”, „Róg”, „Kubrak”
2. 1 października 1943 roku komendantem obwodu został:
 - mjr Henryk Dobrowolski „Doliwa”
 - mjr Witold Kitkiewicz „Marian”
 - kpt. Edward Nowak „Jog”

3. 30 lipca 1944 roku żołnierze obwodu opanowali bez walki miejscowość:
 - Wołomin
 - Tłuszcz
 - Nadarzyn
4. Zdobyte miasto zostało zaatakowane przez nieprzyjacielski:
 - pociąg pancerny
 - pluton ckm
 - klucz myśliwców
5. W połowie sierpnia partyzanci z AK stoczyli z Niemcami bitwę:
 - pod Pęciami
 - pod Jerzyskami
 - pod Starymi Babicami

187. TABLICA: LUDWIK I HALINA TULIŃSCY

Tablica upamiętniająca żąbkowski Oddział Armii Krajowej oraz małżonków Tulińskich (na tablicy jest błąd w pseudonimie Haliny Tulińskiej – jest „Halina” – powinno być „Halka”)

Tablica została umieszczona w 1998 roku na zewnętrznej ścianie kościoła Świętej Trójcy w Żąbkach przez Związek Kombatantów.

Ludwik Jerzy Tuliński

Ludwik Jerzy Tuliński ps. „Stanisław” urodził się 7 grudnia 1906 roku w Strzemieszycach Wielkich. Studiował na Politechnice Warszawskiej na Wydziale Architektury.

Był oficerem rezerwy Wojska Polskiego w stopniu podporucznika. W Żąbkach zamieszkał prawdopodobnie jeszcze przez ślubem. 15 sierpnia 1935 roku ożenił się z Haliną z domu Kozaczuk i zamieszkał w domu teściów w Żąbkach przy ul. Słowackiego 3, gdzie mieszkali do dnia aresztowania w maju 1944 roku.

Przed wybuchem II wojny światowej był komendantem żąbkowskiego oddziału paramilitarnej organizacji społeczno-wychowawczej Związku Strzeleckiego „Strzelec” (założonej przez Józefa Piłsudskiego).

Ze względu na zajmowane stanowisko w Magistracie Miasta Warszawy oraz działalność w „Strzelcu”, nie podlegał mobilizacji w 1939 roku.

Podczas oblężenia Warszawy, w nocy z 26 na 27 września, brał udział w tajnej naradzie zwołanej przez gen. Juliusza Rómmła, podczas której powstały pierwsze struktury Państwa Podziemnego – Służba Zwycięstwu Polski (uczestnikami tej narady byli także m.in. gen. bryg. Michał Karaszewicz-Tokarzewski „Torwid”, płk Stefan Rowecki „Grot”, płk Tadeusz Komorowski „Bór” oraz płk Antoni Chruściel „Monter”).

Po wybuchu wojny oddział „Strzelca” został rozformowany, a strzelcy weszli w skład ząbkowskiego oddziału Służby Zwycięstwu Polski, później Związku Walki Zbrojnej i docelowo Armii Krajowej.

Natychmiast po kapitulacji Warszawy Ludwik Tuliński, bazując na członkach „Strzelca”, harcerzach oraz strażakach z ząbkowskiej OSP, zorganizował oddział SZP w Ząbkach. Jednym z pierwszych działań było zbieranie broni i amunicji z pól walki i ukrywanie w celu dalszego wykorzystania do działań konspiracyjnych.

Ludwik Tuliński do marca 1944 roku dowodził plutonem SZP, później Związku Walki Zbrojnej i docelowo Armii Krajowej. W strukturach AK pluton nosił numer 743, wchodził w skład 1. kompanii dowodzonej przez ppor. Albina Furczaka ps. „Alf” II Rejonu „Celków” (z dowództwem w Markach) VII Obwodu „Obroża”.

Organizator i komendant pierwszego konspiracyjnego obwodowego turnusu Szkoły Podchorążych Rezerwy Piechoty w Ząbkach w 1940 roku.

Podczas działań konspiracyjnych Ludwik Tuliński organizował w swoim domu zajęcia szkoły podchorążych AK oraz nadawanie radiostacji AK – w jego mieszkaniu co najmniej trzykrotnie nadawała radiostacja KG AK, kierowana przez kpr. pchor. Leona Szymańskiego ps. „Kula” z Zielonki.

Głównym zadaniem dowodzonego przez niego oddziału i organizowanych działań było przygotowywanie żołnierzy podziemia do powstania (znajdował się w strukturach AK w tzw. oddziałach liniowych), w związku z tym poza ćwiczeniami w lesie nie brał bezpośrednio udziału w akcjach, np. dywersyjnych.

W marcu 1944 roku dowódca plutonu 743 z Ząbek ppor. Tuliński ps. „Stanisław” został awansowany do stopnia porucznika AK i objął dowództwo kompanii 743, w której skład wchodziły 3 ząbkowskie plutony: 743/I, 743/II i 743/III, skupiające wszystkich żołnierzy AK z Ząbek i Drewnicy.

14 maja 1944 roku został aresztowany za posiadanie radiostacji w mieszkaniu i osadzony na Pawiaku, był przesłuchiwany w al. Szucha. Aresztowanie nastąpiło w wyniku zdrady telegrafisty.

Już 21 maja 1944 roku zapadł wyrok śmierci, który nie został początkowo wykonany ze względu na plany Gestapo, mające na celu wykorzystanie Ludwika Tulińskiego do weryfikacji zeznań innych aresztowanych akowców.

Po wykonaniu przez AK wyroku śmierci na zdrajcy ps. „Słowik”, który wsypał ząbkowską i zielonkowską radiostację oraz uniemożliwieniu w ten sposób kontynuowania śledztwa przez Gestapo, Ludwik został wywieziony na początku lipca do obozu Gross-Rosen, gdzie został rozstrzelany w dniu 17 lipca 1944 roku o godz. 7.55 razem z mężczyznami odpowiedzialnymi za „granie” radiostacji w rejonie Celków, aresztowanymi w Legionowie 14 maja 1944 roku.

Zwłoki Ludwika Tulińskiego najprawdopodobniej zostały spalone w piecu kremacyjnym w obozie.

Jadwiga Halina Tulińska

Jadwiga Halina Tulińska z domu Kozaczuk ps. „Halka” urodziła się 8 stycznia 1912 roku w Warszawie. Córka Józefa i Eugenii Kozaczuków. Jej ojciec był kierownikiem parowozowni w Warszawie.

Między 1912 a 1915 rokiem wraz z rodzicami przeniosła się do Ząbek i zamieszkała w domu przy ul. Słowackiego 3. W 1935 roku wyszła za mąż za Ludwika Jerzego Tulińskiego.

Podczas okupacji należała do Armii Krajowej – była łączniczką. Dodatkowo w ramach struktur AK była zastępcą komendanta Wojskowej Służby Kobiet w Ząbkach.

Po aresztowaniu 14 maja 1944 roku została umieszczona na Pawiaku.

18 sierpnia została wyprowadzona w ruiny getta i rozstrzelana podczas ostatniej znanej egzekucji więźniów Pawiaka wraz z Ireną Anioł – kuzynką Marii Skłodowskiej-Curie (obydwie pracowały w więziennej kuchni).

Wyrok śmierci wydał dowódca więzienia na Pawiaku SS-Obersturmführer Norberd von Trips, ponieważ podczas ostatniego przesłuchania nie skłamała i podała prawdziwy powód aresztowania. Wszyscy, którzy skłamali, zostali uwolnieni.

W chwili śmierci Halina Tulińska była w siódmym miesiącu ciąży. Miejsce pochowania zwłok jest nieznanne.

Uzupełnienia

Latem 1941 roku Komenda Główna Związku Walki Zbrojnej postanowiła ulokować w rejonie Zielonki jedną ze swoich radiostacji polowych. Jesienią 1941 roku w Markach, w Pustelniku II, w mieszkaniu dowódcy rejonu „Celków”, kpt. „Billa”, odbyła się odprawa związana z uruchomieniem radiostacji polowej. Wyznaczono na niej oddział ochrony radiostacji. Dowódcą oddziału został wyznaczony 21-letni kpr. pchor. Leon Szymański „Kula”. Podlegały mu wszystkie sprawy związane z pracą radiostacji. Zarówno ludzie, jak i sprzęt. Radiostacja polowa w rejonie „Celków” rozpoczęła pracę na wiosnę 1942 roku. Uruchomienie aparatu nadawczego i 30-minutowa emisja szyfrowa odbyła się na terenie cegielni. Zmieniając każdorazowo miejsce nadawania, radiostacja pracowała w Zielonce, Strudze, Zaciszu, Kobyłce i Ząbkach.

Niemcom nie udało się nigdy nakryć pracującej radiostacji. Sekcja ochrony radiostacji była oddziałem dyspozycyjnym, dobrze uzbrojonym. Poza ochroną radiostacji sekcja ta wykonywała szereg innych zadań – ubezpieczanie i transport broni, ochrona narad dowództwa, ochrona szkolących się w terenie oddziałów rejonu oraz oddziałów warszawskich.

Na terenie cegielni, poza wyposażeniem radiostacji, mieścił się także magazyn broni Armii Krajowej z uzbrojeniem dla około 200 ludzi. Opiekę nad magazynem sprawował Leon Szymański „Kula”.

Aresztowanie małżonków Tulińskich zostało spowodowane zdradą radiotelegrafisty ps. „Słowik”, zatrzymanego z szyframi 14 maja 1944 roku przez żandarmerię niemiecką na dworcu Warszawa Wschodnia, w czasie jego drugiej podróży do Zielonki. Był to jeden z 13 radiotelegrafistów obsługujących radiostację.

Efektom jego zdrady było zatrzymanie wielu mężczyzn, których żandarmi spędzili, po godz. 3.00 w nocy, na pobliski poligon. Spośród nich 32 aresztowano, w tym żołnierzy AK: st. strz. pchor. Czesława Kirchnera ps. „Figa” i kpr. Kazimierza Muszyńskiego z drużyny ochrony radiostacji, Tadeusza Dąbrowskiego, Jana Kazimierza Gudzińskiego i Zbigniewa Krajewskiego.

Aresztowania dokonano również w Żąbkach przy ul. Słowackiego 3, zostali zatrzymani: dowódca kompanii żąbkowskiej, por. Ludwik Tuliński „Stanisław” i jego żona Jadwiga Halina Tulińska „Halka” – było to miejsce znane aresztowanemu radiotelegraście z poprzedniego nadawania.

Po kilku godzinach ponad 30 osób skutych kajdankami wywieziono do siedziby Policji Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w al. Szucha 25 w Warszawie.

Pod koniec czerwca został wykonany w Warszawie wyrok śmierci na zdrajcy – radiotelegraście, orzeczony przez Wojskowy Sąd AK.

Halina i Ludwik Tulińscy pozostawili po sobie dzieci: Michalinę Elżbietę oraz Andrzeja, którzy żyją do dziś – mieszkają w Warszawie.

Halina i Ludwik Tulińscy posiadają grób symboliczny na Cmentarzu Bródnowskim, przygotowany przez ich dzieci.

Zdjęcia

Ppor. Ludwik Tuliński podczas służby w 76. Pułku Piechoty w Grodnie (rok 1934)

Halina Tulińska na kilka dni przed aresztowaniem (maj 1944 roku)

Halina i Ludwik Tulińscy

Dom przy ul. Słowackiego 3, gdzie mieszkali małżonkowie Tulińscy, to tu nadawała radiostacja, odbywały się lekcje tajnej szkoły podchorążych oraz została aresztowana Halina Tulińska

Ludwik Tuliński (po lewej) podczas pracy w Wydziale Architektury Magistratu Miasta Warszawy

<https://www.facebook.com/historiazabek/photos/a.362791180451083.84143.362773107119557/737223236341207/?type=3&theater>

Kościół Świętej Trójcy w Żąbkach. W kościele tym w 1935 roku brali ślub Ludwik Tuliński i Halina Kozaczuk, a później chrzcili swoje dzieci – Elżbietę i Andrzeja

Składanie Przyrzeczenia Strzeleckiego przez 33 nowych Strzelców Oddziału Związku Strzeleckiego „Strzelec” Józefa Piłsudskiego w Żąbkach, kościół Świętej Trójcy w Żąbkach (19 marca 2016 roku) Tego dnia Jednostce Strzeleckiej Związku Strzeleckiego „Strzelec” Józefa Piłsudskiego w Żąbkach zostało nadane imię por. Ludwika Tulińskiego

Oddziałówka Jednostki Strzeleckiej 1533 w Żąbkach

Rondo im. Haliny i Ludwika Tulińskich u zbiegu ul. Wojska Polskiego, Leszyckiego, Górnośląskiej, Paderewskiego i Norwida. Nazwa nadana Uchwałą Nr LVI / 519 / 2014 Rady Miasta Ząbki z dnia 5 czerwca 2014 roku

Spotkanie burmistrza Ząbek Roberta Perkowskiego z dziećmi państwa Tulińskich – Elżbietą Michaliną Duczmal i Andrzejem Tulińskim (sierpień 2015 roku)

Piśmiennictwo:

1. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:9dLurT32ViUJ:bip.zabki.pl/zalacznik/19035+&cd=13&hl=pl&ct=clnk&gl=pl>
2. <http://www.strzelecزابki.pl/?js1533>
3. <http://historiazabek.pl/?ludwik-tulinski,83>
4. <http://www.forumzabki.pl/index.php?pdst=3&idwpisu=2233>
5. <https://www.zabki24.pl/2015/11/mamy-oddzial-zabki-zwiazku-strzeleckiego/>
6. <http://www.kurier-w.pl/spotkanie-burmistrza-zabek-z-rodzina-tulinskih/>
7. <http://rocznik.mbpw.pl/wp-content/uploads/2014/11/Rocznik-Wo%C5%82omi%C5%84ski-Tom-X.pdf>
8. <https://dobroni.pl/n/miejsca-pamieci/11041>

Pytania testowe

1. Tablica upamiętniająca Halinę i Ludwika Tulińskich została odsłonięta w roku:
 - 1988
 - 1989
 - 1998
2. Przed wybuchem II wojny światowej Ludwik Tuliński był:
 - komendantem ząbkowskiej Straży Pożarnej
 - komendantem oddziału Związku Strzeleckiego „Strzelec”
 - komendantem Policji w Ząbkach
3. W 1944 roku Ludwik Tuliński dowodził wchodzącym w skład 1. kompanii II Rejonu „Celków”:
 - plutonem 743
 - plutonem sapersko-minerskim
 - plutonem „Alek”

4. Jadwiga Halina Tulińska była w AK łączniczką oraz:
 - sekretarką w Biurze Informacji i Propagandy
 - zastępcą komendanta WSK
 - radiotelegrafistką w Komendzie Głównej AK
5. Państwo Tulińscy zostali aresztowani w wyniku:
 - uzyskania informacji od zatrzymanego przez Niemców radiotelegrafisty „Słowika”
 - odkrycia przez Niemców tajnej radiostacji w ich mieszkaniu
 - łapanki ulicznej

188. TABLICA: II REJON „CELKÓW”

*Pomnik żołnierzy AK,
Zielonka, ul. Kolejowa róg
Henryka Sienkiewicza*

<https://dobroni.pl/rekonstrukcja-zdjecia/120428>

Od strony ul. Kolejowej napis: *Żołnierzom Armii Krajowej Rejonu II „Celków” i mieszkańcom Zielonki w latach 1939–1956*. U dołu w prawym rogu krzyż Armii Krajowej, po bokach nazwiska poległych żołnierzy AK, mieszkańców Zielonki oraz zmarłego w ZSRR komendanta II Rejonu mjr. Henryka Okińczycza ps. „Bil”. Pomnik został odsłonięty 27 września 1998 roku w rocznicę powstania Polskiego Państwa Podziemnego. Projekt wykonali żołnierze AK, inż. arch. Czesław Szlendeck i inż. Kazimierz Kucharski.

II Rejon „Celków” przed powstaniem i podczas powstania

Komendant: mjr Henryk Okińczyc „Bil”,

- 1. kompania – ppor. Albin Furczak „Alf”: plutony 736, 737, 738,
- 2. kompania – ppor. Wacław Błachnio „Znicz”: plutony 742, 743, 744,
- 3. kompania – ppor. NN „Łokietek”, mjr Zbigniew N „Grom”: plutony 739, 740, 741,
- oddziały podległe komendzie II Rejonu: pluton dywersji bojowej 745 (749), pluton łączności 746, pluton saperów 748 i pluton sanitarny.

Przed powstaniem i po wybuchu powstania dowódca rejonu mjr Henryk Okińczyc „Bill” na czele swoich oddziałów staczał skuteczne walki z miejscowym garnizonem niemieckim, współdziałał również z pancerną czołówką Armii Czerwonej w rejonie Wołomin – Struga, po wycofaniu się jednak tego zagonu pancernego nie mógł prowadzić dalszych działań wojskowych.

9 sierpnia dowództwo oceniło, że dalsze walki leśne są bezcelowe i podjęto decyzję o rozwiązaniu oddziału. Do zebranych w lesie żołnierzy przemówił mjr Henryk Okińczyc „Bill”. Podziękował wszystkim za odwagę w walkach i spełnienie obowiązku wobec ojczyzny. Odczytał także rozkaz nr 34 komendanta II Rejonu z 7 sierpnia 1944 roku, w którym, na podstawie upoważnienia komendanta Okręgu Warszawskiego, udzielonego przez dowódcę Armii Krajowej, zostali odznaczeni Krzyżem Walecznych następujący żołnierze: Stanisław Broda „Niedźwiedź”, Janusz Chyczewski „Czarny”, „Bażant”, Jerzy Dolewski „Dan”, Ryszard Dolewski „Czarny”, Marian Dudziński „Piec”, Albin Furczak „Alf”, Stanisław Gościński „Tur”, Roman Grabowski „Dziadek”, Ryszard Jędrzejewski „Znój”, „Ryś”, Zdzisław Jędrzejewski „Jur”, Kazimierz Kapica „Ślązak”, Kazimierz Kiełek „Krok”, Jan Kołdecki „Kok”, Michał Modelski „Pilot”, Henryk Narwocki „Młot”, Zygmunt Nazarczenko „Zbyszek”, Jan Pendzioł „Motor”, Leszek Pyfel „Orlicz”, Jerzy Reutt „Orzeł”, Ignacy Reutt, Wiesław Sienkowski „Wicher”, Ryszard Siennicki „Ryś”, Wacław Struś „Hal”, Zdzisław Zieliński „Mietek”.

Po pożegnaniu z dowódcą II Rejonu „Bilem” i dowódcą kompanii „Alfem” większość żołnierzy w pewnych odstępach czasu i różnymi drogami wróciła do swoich stron rodzinnych: Marek, Pustelnika, Strugi, Zielonki i Kobyłki. Inni próbowali w drobnych oddziałach przedostać się przez front, jeszcze inni prowadzili dalej walki partyzanckie z Niemcami.

Henryk Okińczyc

Urodził się 7 października 1911 roku w majątku ziemskim w Zasułach na Nowogródzczyźnie.

W 1933 roku, po ukończeniu Wydziału Chemiczno-Gazowniczego w Państwowej Szkole Przemysłowej w Bydgoszczy, został powołany i odbył służbę wojskową w 59. Pułku Piechoty, zdobywając stopień podchorążego rezerwy oraz wyróżniając się zdolnościami organizacyjnymi i kierowniczymi.

Po odbyciu ćwiczeń wojskowych w latach 1935–1936 został mianowany na podporucznika rezerwy.

Po ogłoszeniu mobilizacji w marcu 1939 roku został przydzielony do 79. Pułku Piechoty, gdzie uzyskał mianowanie na oficera informacyjnego – kontrwywiad.

Po wybuchu wojny w kampanii wrześniowej walczył na północnym Mazowszu, pod Mławą, w okolicach zlewiska Bugu i Narwi oraz w obronie Warszawy.

Po kapitulacji stolicy wstąpił w szeregi ZWZ, rozpoczynając okres walki w konspiracji.

W sierpniu 1941 lub w styczniu 1942 roku, po rezygnacji dr. Sergiusza Hornowskiego, objął obowiązki dowódcy ZWZ II Rejonu „Celków” Marki, przybierając pseudonim „Bill”.

Pod jego dowództwem żołnierze AK przeprowadzili wiele akcji zbrojnych, a stan liczebny zaprzysiężonych żołnierzy wzrósł do 614.

9 sierpnia 1944 roku „Bill”, wobec rozwoju sytuacji na froncie, rozwiązał zgrupowania AK II Rejonu „Celków” Marki.

Aresztowany przez NKWD w październiku 1944 roku i w publicznym procesie w Markach skazany na 10 lat więzienia w ZSRR. Dopiero w roku 1957 PCK powiadomił rodzinę Okińczyca o jego śmierci, która miała mieć miejsce w dniu 2 kwietnia 1945 roku.

Odnaczony przez Dowódcę AK dnia 1 stycznia 1945 roku Orderem Wojskowym *Virtuti Militari* V klasy.

Uchwałą Rady Miasta Marki z 1990 roku jego imieniem została nazwana jedna z ulic w Markach – Strudze.

Zdjęcia

Henryk Okińczyc

*Na kwaterze przy ul. Marszałkowskiej 79 m. 29, Śródmieście Południowe.
Od lewej siedzą: NN, mjr Kazimierz Karaszewski „Wołk”, NN. Stoją: „Gloria”, NN, Wacław Loth, Hildebrand, ppłk. Kazimierz Krzyżak „Bronisław”,
mjr Henryk Okińczyc „Bil” (lipiec 1944 roku)*

<http://www.1944.pl/fototeka/kolekcja/waclaw-loth-kupiec,108.html#5426>

Piśmiennictwo:

1. <https://dobroni.pl/n/miejsca-pamieci/11041>
2. http://www.ibprs.pl/ak_obroza_kampinos/328.html
3. <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/henryk-okinczyc,304.html>
4. http://www.ibprs.pl/ak_obroza_kampinos/324.html

5. <http://www.marki.net.pl/henryk-okinczyc-bill-74860>
6. <http://www.marki-pustelnik-struga.pl/ii-wojna-swiatowa/8-mjr-henryk-okinczyc-bill-1911-1945>

Pytania testowe

1. Dowódcą II Rejonu przed powstaniem i w trakcie powstania był:
 - Albin Furczak „Alf”
 - Wacław Błachnio „Znicz”
 - Henryk Okińczyc „Bil”
2. Po rozwiązaniu 9 sierpnia 1944 roku oddziałów II Rejonu niektórzy żołnierze zostali odznaczeni:
 - Krzyżami Walecznych
 - Krzyżami Orderu Virtuti Militari
 - Srebrnymi Krzyżami Zasługi z Mieczami
3. Henryk Okińczyc podczas kampanii wrześniowej służył w szeregach:
 - 59. Pułku Piechoty
 - 69. Pułku Piechoty
 - 79. Pułku Piechoty
4. Pod dowództwem „Bila” II Rejon „Celków” liczył:
 - prawie 300 żołnierzy
 - ponad 600 żołnierzy
 - 254 żołnierzy
5. Henryk Okińczyc został aresztowany przez NKWD:
 - w marcu 1945 roku
 - w październiku 1944 roku
 - w styczniu 1946 roku

INDEKS OSÓB

Opracowanie indeksu: Alicja Berman, Zygmunt Berman

Kolumna 1 - spis nazwisk, stopni, tytułów i pseudonimów

Kolumna 2 - numer strony - nazwisko

Kolumna 3 - numer strony - pseudonim / pseudonimy

A

Abramowicz Władysław, rtm., „Litwin”	24	24	Andruszkiewicz Tadeusz, ppor., „Zator”	406	406
Adamczyk Sergiusz, strz., „Suwak”		118	Andrzejewski Józef	296-297, 303	
Afanasjew Nikołaj, gen. mjr	330		Andrzejewski Stefan, sierż., „Wyżeł”	380	380
Ajewski Eugeniusz, ppłk., „Kotwa”	42-45, 126	43	Anioł Irena	417	
Akajewicz Apolinary, pchor., „San”	14, 247, 279-283, 289, 295	279-283, 289, 295	Antall Jozsef	159	
Akins Francis E., por.	355-358		Antonowicz Jan, ks.	80	
Alchazaszwili Juryj, strz.	30-32, 35		Araszkiewicz Zbigniew, kpr., „Szary”	274	274
Alicki Jerzy, wachm., „Horba”	177	177	Araszkiewicz Zdzisław, kpr., „Świt”	275	275
Allery Halina	297		Arendarczyk Zbigniew Ryszard, „Zajączek”	347	347
Allery Henryk, ppor., „Ciołek”	296-297, 302-304	296-297, 302, 304	Aroniszydze Artemi	31	
Allery Olgierd Marek	297		Audycki Antoni, „Jan”	148-149	148-149
Amałowicz Franciszek, kpt. dr med., „Tatar”	259	259	Augustyniak Katarzyna, „Anna”	141-142, 147	141-142, 147
Ambroziewicz Marek	109, 111		B		
Andrews Peter Herbert, kpt. pil.	98, 100		Babiarz Stanisław, mjr, „Wysocki”	26	26
Andrusiak Krzysztof	352		Babilaszwili Iwan, strz.	30	
			Babukaszwili Juri	32	
			Babulaszwili Giorgi	32	

Babulaszwili Wano	32		Barszcz Stefan,	308	308
Bachleda-	132		plut., „Karny”		
Księdzularz			Bartelski Lesław	38	
Franciszek			Bartkowiak Wiktor,	131	
Baczewski	268	268	ks.		
Bolesław, ppor.,			Bartnicki Witold,	228	228 / 228
„Bolesław”			sierz. pchor.,		
Baczewski	181	181	„Wiktor”,		
Władysław, „Wilk”			„Kadłubek”		
Baczyński Krzysztof	231		Bartosik Stanisław,	186	186
Kamil			por., „Twardy”		
Baczyński Tadeusz,	145	145	Bartoszewski	140-142,	140, 147
„Damian”			Władysław, „Teofil”	145-147	
Badaczewski Jan,	402	402	Baszmakow Wiktor,	10, 27,	185-186
„Twardy”			„Inżynier”	185-187	
Badecki Józef	238		Batory Józef	104, 107	
Badetko Telesfor,	408	408	Baudouin de Cour-	53	
pchor., „Wiktor”			tenay Ehrenkreutz		
Badya Karol, prof.	107		Jędrzejewiczowo-		
Bagiński Kazimierz	328-329,		wa Cezaria		
	331-332		Baxter Murray Ale-	66	
Bajak W., strz.,	30	30	xander, chor. pil.		
„New”			Bazała Leon, mjr	300	300
Bajer Magdalena	92		dypl., „Strwiąż”		
Balcerkiewicz	412		Bazylewicz Józef,	348	348
Tadeusz			„Kamienny”		
Bałuk Stefan	203, 405	203, 405	Bąk Bolesław,	307,	306, 309
Klemens, ppor.,			„Szlak”	309,	
„Starba”				312-313	
Banaszek Andrzej,	361		Bąk Hipolit, mjr,	307,	306, 321
st. strz.			„Sosna”	312-313	
Banek Kazimierz,	373	373	Bąk Leon,	306-307,	306 / 306
„Wit”			„Doktór”, „Doktur”	312-313	
Baran Stanisław,	372, 382	372, 382	Bąk Stanisław,	307,	306, 309
kpr., „Wacław”			„Burza”	309,	
Barański Ryszard,	14, 247,	279-283		311-313	
pchor., „Okrzeja”	279-283		Bednarczyk	347	347
Barcz Zygmunt	307		Bogdan Antoni,		
Bargar J., strz.,	30	30	„Bogdaniec”		
„Sloboda”			Bednarek Jan,	347	347
Barlet Roger, kpr.,	12, 27,	231	„Kisieleska”		
„Rożek”	231, 233		Beer Julian, plut.	372-373,	372-373,
Barrett Fernard	66-67		pchor., „Pierwotny”	382, 384	382-384
Joseph, st. sierż.			Befeldycki Henryk,	25	25
			mjr, „Stefan”		

Berenson Ely, chor.	355-357		Bigoszewski	25	23
Berger Ludwik, hcm., „Goliat”	55	55	Mieczysław, mjr, „Groch”		
Berling Zygmunt	236		Bittner Ludwik, gen.	331	
Berman Alicja	4, 19		Blechowski Edward, „Eddy”	149-150	149-150
Berman Zygmunt	19		Blusiewicz Tadeusz, „Tomasz”, „Jawor”	181, 322	181 / 322
Bernaciak Marian, mjr, „Orlik”	201, 300	201-202, 300	Błachnio Wacław, ppor., „Znicz”	421, 424	421, 424
Beynar Lech, „Nowina”	188	188	Błasiński Karol, mjr, „Rymarz”, „Antoni Rymarz”	23, 154- 157	154, 156- 157 / 23
Białek Jan, por., „Kos”	305, 307-309, 311, 313	305-306, 308-309, 311	Błaszczak	24	24
Białoś Ryszard, „Jerzy”	273, 278	273, 278	Stanisław, mjr, „Róg”		
Bibik Aleksander, wachm., „Zaręba”	378	378	Bławut Jacek	114	
Biedrzycki Stanisław, sierż., „Opera”, „Karol”, „Wrona”	291, 294-295, 299	291, 294-295, 299 / 291	Błażej Franciszek	104, 107	
Biegańska Antonina Justyna	175		Bober Henryk, st. sierż.	289	
Biegas Marcin	19, 370, 374, 381		Bobrowski Czesław	368	
Bielik Hanna, „Filipina”	138	138	Bobrowski Zygmunt, kpt. „Ludwik”	25	25-26
Bieniaszewski Antoni, ppor., „Antek”	118, 120, 123, 126		Boczkowski Zygmunt, por.	381	
Bieniek Józef, „Romański”	407	407	Bogdan Józef, ks.	131	
Bień Adam	325, 328-329, 331-332		Bogucki Bolesław	290	
Bień Zofia	332		Bogucki Zygmunt	363	
Bierut Bolesław	189, 225, 238, 331, 336, 340, 342		Bojanowska Irena	187	
Biezuński Jan Adam, ppor., „Orzyc”	290, 293-295, 299	290, 293-295, 299	Bolilowski Stanisław, „Syfon”	309	309
			Boniecka Katarzyna	91	
			Borakowski Andrzej Lech, kpr. pchor., „Leszek”	385	385
			Borkiewicz Adam	21, 126, 379	
			Borkowski Czesław, strz., „Sokół”	30	30
			Borkowski Tadeusz, „Winkel”	347	347

Borowski Leszek, kpr., „Leszek”	372, 382	372, 382	Bucza Michał, kpt., „Mechanik”	145	145
Bortnowski Władysław, gen.	362		Budniak Edward, por., „Karol”	181, 322	181, 322
Borzęcki Wojciech, „Świętoszek”	373-374	373-374	Budyn Jacek, inż.	111, 179	
Bosko Józef	296, 301		Budzyński Tadeusz, por.	388	
Bór-Komorowski Tadeusz, gen.	73, 96-97, 145, 160, 212, 214, 220-221, 287, 368, 391, 399, 416		Budzyński Wiktor	48	
Branicka Beata, hr.	72		Bunjes Wilhelm, Oberleutnant	10, 180-182, 184	
Braude Iwan	330		Burakowski Leszek, ppor., „Leszek”	383	383
Brenneisen Erwin, por., „Bełt”	118, 120	120	Burdziński Tadeusz, kpt., „Malina”	298	298
Broda Feliks, ppor., „Wąsowicz”	403	403	Bury Janina	53	
Broda Stanisław, „Niedźwiedź”	422	422	Burzyński Władysław, „Gloria”		423
Broński Zdzisław, kpt., „Uskok”	237, 239	237, 239	C		
Bródka-Kęsicki Marian, kpt., „Grzegorz”	245, 285	245	Cacko Józef	290	
Brzeziński Marian, ppor., „Wilk”	286	286	Chaciński Józef	328, 331	
Brzeziński Władysław, mjr, „Ratusz”	24	24	Chada Mirosław	19, 173, 305, 311	
Brzozowski Ryszard, „Krak”	41	41	Chajęcki Bronisław, płk, „Boryna”	321	321
Bubalaszwili Georgij, strz., „Grysza”	30	30	Chalecki Aleksander Ali	74	
Buchalczyk Karolina	19		Chałupiec Adam, sierż. pchor., „Janko”	30	30
Buchalczyk Zenobiusz, ppor., „Suchy”	19	19	Chapeau Claude	90	
Bucharin Nikołaj	330		Charbicz Marek, płk	238	
Buchner Alina, „Ala”	155	155	Chciuk Tadeusz, por., „Sulima”	299	299
			Chlebicki Jan, ppor., „Krawczyński”	403	403
			Chmiel Karol	104, 107	
			Chodorowski Józef, st. sierż., „Wernyhora”	308	

Chojnacki Mieczysław, „Młodzik”	410	410	Cieplińska Jadwiga Zofia z Sicińskich	104-105	
Chojnowski Stanisław	297		Cieplińska Maria z d. Kaczmarek	102	
Christy James D., plut.	355, 357-359		Ciepliński Andrzej	104	
Chrostowski Wiktor, kpt., „Raf”	26	26	Ciepliński Franciszek	102	
Chruściel Antoni, płk, „Monter”, „Nurt”	23, 59, 145, 220, 416	23, 59, 145, 220, 416 / 23	Ciepliński Łukasz Konrad, ppłk, „Pług”, „Ostrowski”, „Ludwik”, „Apk”, „Grzmot”, „Bogdan”	7, 27, 101-108	101, 107 / 101 / 101 / 101 / 101
Chrzanowski Zbigniew, „Wilk”	346	346	Ciężkiewicz Halina z d. Adamska, „Jutrzenka”	370	370
Chrząszczyński Jerzy, strz., „Władek”	156	156	Cooke Cedric Arthur, kpt. pil	98	
Chudzińska Irena, sanit., „Wrzos”	31	31	Cretti Barbara, „Halina”	142	142
Churchill Winston	96, 327		Csaky Ryszard, ppor., „Raczyński”	249	249
Chyczewski Andrzej, por., „Gustaw”	25	25	Cybulski Stanisław, ppor., „Brzeszczot”	403	403
Chyczewski Janusz, „Czarny”, „Bażant”	422	422 / 422	Cymerman Józef, por., „Sylwester”	156	156
Chyczewski Stanisław, ppor. inż., „Zbyszek”	154-156	154, 156	Cypryszewski Stanisław, mjr	238	
Chyżyński Mieczysław, mjr, „Pełka”	320	320	Czagowiec Kazimierz	19	
Cibicki Medard, mjr, „Ścibor”	401	401	Czaplicki Józef, płk.	237	
Cichecka Barbara	411		Czarnecki Mieczysław, kpt., „Biały”	26	26
Cichecka Helena z d. Michalska	411		Czarniak Agata	352	
Cichecka Wiesława	411		Czarnowski Eugeniusz	328, 331	
Cichecki Józef	411		Czaykowski Andrzej, rtm., „Garda”	121	121
Cichecki Miron Paweł	411		Czermiński Alfred, prof. dr hab.	38	
Cieciura Marek	3, 19, 245		Czugajewski Ryszard, mgr inż.	132-133	
Ciećko Józefa, „Lukrecja”	149	149			

Czujkowski Marian	347		Dekutowska Maria z d. Sudacka	234	
Czuma Józef, por., „Skryty”	279, 281-282	279, 281-282	Dekutowski	12, 27, 233-243	233-243 / 234 / 234 / 234
Czyż Franciszek	297, 303		Hieronim		
Ćako G., strz., „Star”	30	30	Kazimierz, mjr, „Zapora”, „Odra”, „Reżu”, „Stary”, „Henryk Zagon”, „Mieczysław Piątek”		/ 234 / 234
D			Dekutowski Jan	234	
Dajkowski	145	145	Dekutowski Józef	234	
Sobiesław, inż., „Florek”			Deskur Konstancja	394	
Danielewicz	268-269	268-269	Deskur Stanisław	394	
Władysław, ppor., „Oko”			Deżakowski Józef, por., „Spec”	297	297
Danis J.	301		Dietrich Edward, por., „Ralf”	256, 264	
Darmosz	118	118	Długosz Edward, kpr., „Kaktus”	30	30
Władysław, ppor., „Kutna”			Długosz Władysław, „Śniady”	142	142
Daźwański Stefan, ppor., „Stefan”	36	36	Dobak Henryk, ppor., „Olsza”	361, 365	361-362
Dąbrowski Dariusz, „Bożydar”	60	60	Dobrowolski Adam, por., „Adamski”, „Kowalski”, „Sawicki”	140-141, 144	141, 144 / 144 / 144
Dąbrowski Edmund	88		Dobrowolski	401, 414	401 / 401-402, 414
Dąbrowski	149-150	149-150	Henryk, mjr, „Wolski”, „Doliwa”		
Eugeniusz, „Dąb”			Dobrowolski	391, 394-395	391, 395
Dąbrowski Jerzy, „Lato”	255-257	255-257	Zygmunt, płk, „Zyndram”		
Dąbrowski Jerzy, rtm.	173		Dobrowski Janusz	25	25
Dąbrowski Kazi- mierz, „Witold”	347	347	Stanisław, mjr, „Żuk”		
Dąbrowski Tadeusz	417		Dobrzyński	155	155
Dąbrowski Zenon, sierż., „Żaba”	30	30	Edward, ppor. inż., „Maciek”		
Dąbrowski	250	250	Dobrzyński Wiktor, kpt., „Wład”	99	99
Zygmunt, kpt., „Bohdan”			Dolewski Jerzy, „Dan”	422	422
De Cillis Frank P., st. sierż., „Gizmo”, „Giz”	356-358	356, 358 / 356			
Degórski Ryszard, kpt., „Brzoza”	25	25			
Dejmek Kazimierz	361				

Dolewski Ryszard, „Czarny”	422	422	Dunin-Karwicki Wacław, pchor., „Luty”.	221	221
Dofęga-Kamieński Tadeusz, rtm., „Badacz”	23	23	Dworak Zygmunt, „Marysia”	347	347
Domagalski Bronisław, „Zrąb”	308-309	308	Dybowski Stefan	189	
Dorobiński Henryk, ppor., „Zorga”	403	403	Dyniewski Józef	308-309	
Dorożyński Antoni, kpt., „Michał”	245, 285, 287-288	245, 285	Dziama Tomasz, mjr inż., „Roman”	153	153-154
Dowbor Michał Aleksander, „Zbyszek”	346	346	Dzierżyński Henryk, st. strz.	360-361	
Dowbor-Muśnicki Józef, gen.	173, 175		Dziewoński Edward	163	
Dowgiałło Kazimierz Przemysław	175		Dzikielewski Feliks, mjr, „Oliwa”	63, 298	63, 298
Dowgiałło Teresa Helena Maria	10, 173, 175-176		Dziudzi Jerzy, „Jurek”	149	149
Downmund Tadeusz	404		Dziudzi Zdzisław, „Czekalewski”	149-150	149-150
Drewnowski Jan	88		Dżangdżawa Elizabar	32	
Drozdowska Janina	291		E		
Drozdowski Czesław, „Krótki”	296	296	Eden Anthony	96, 328	
Drzazga Robert	44-45		Ejmont Tadeusz, „Hrabia”	154	154
Duczmal Elżbieta Michalina z d. Tulińska	420		Elek Istvan, huzar	165	
Duda Andrzej	225		Eminowicz Wanda	75	
Dudek Ryszard, „Jowisz”	347	347	Estkowski Jan, ppor., „Szczapa”	403, 407, 413	403, 407, 413
Dudek Tadeusz, „Gryf”	346	346	F		
Dudziak Janusz, kpr.	84		Fedorońko Aleksander, por.	7, 27, 79, 81-85	
Dudziec Jerzy, ppor., „Puchała”	255	255	Fedorońko Orest, „Fort”	7, 27, 79-80, 82-85	80
Dudziński Marian, „Piec”	422	422	Fedorońko Szymon (Fezazonko), ks. płk	7, 27, 79-80, 83-85	
Dunajewski Stanisław	310-311		Fedorońko	7, 27, 79,	79
			Wiaczesław, kpr. pchor., „Sławek”	81-85	
			Fedorońko Wiera	7, 27, 79, 81	

Felicki Stanisław, kpr. pchor., „Skiba”	13, 247, 255-256, 258	13, 255- 256, 258
Fieldorf Emil, ptk, „Nil”	174, 189	174
Figarski Józef, „Śmiały”	340	340
Fijałkowski Jerzy, st. strz.	361	
Fijałkowski Kajetan, por., „Rafał”	402-403, 408	402-403, 408
Fiksiński Rajmund, kpr., „Szach”	30	30
Filar Józef, kpr., „Filar”	228	228
Filipkowski Władysław, ptk	331	
Finajew, ptk	331	
Finansow Piotr, „Piotr”	297, 304	297, 304
Fischer Ludwig, gen.	128	
Flanc Ryszard, st. strz., „Bartek”	275	275
Fogg Mieczysław	46, 48, 52	
Fojudzki Bernard, ppor., „Bernard”	155, 157	155, 157
Fórmaniak Kry- styna	41	
Franio Zofia, dr med., „Doktor”	24, 137	24, 137
Freisleben Bernard, kpr. pchor., „Bernard”	371-372, 382-383, 386, 390	371-372, 382-383, 386, 390
Freyer Antoni, por.	289	
Frołow Iwan Denisowicz, mjr	380	
Frydrych Antoni, pchor., „Parys”	386, 390	383, 386, 390
Furczak Albin, ppor., „Alf”	416, 421-422, 424	416, 421-422, 424

G

Gabriołek Stanisław, por., „Grot”	236	236
Gabryszewski Stanisław, por., „Ballo”, „Wieczorek”	25	25 / 25
Gajewski Stanisław, „Wielbłąd”	309	309
Gall Stanisław, abp	131	
Galustian Sasza	30, 32	
Gałecki Adolf, por., „Maszop”	300	300
Garlicka Zofia	213	
Garstecki Jan, plut. pchor., „Robotnik”	251-253	251-253
Garwoliński Jan, ks.	181	
Gasiorowski Michał	388	
Gasparian Michał, kpr.	30, 32	
Gawarkiewicz Szymon, por., „Sten”	307	307
Gaworski Tadeusz, por., „Lawa”	377, 380-381	377, 380- 381
Gąsior Halina, „Ryta”	33	33
Gąsiorowski Stanisław, por., „Mieczysław”	23	23
Gąsowski Henryk, „Jan”	297	297
Gebethner Zygmunt, „Zygmuntowski”	54, 56	54, 56
Gertz Wanda, mjr, „Lena”, „Kazik”	9, 27, 136-140	136, 138 / 136
Getter Marek	60	
Gęsicka Krystyna	350	
Gęsicki Zbigniew, „Juno”	16, 247, 350-354	350-353
Giertych, inż..	180	

Gieysztor Aleksander, „Borodnicz”	141	141	Grobelny Marian Gabriel, ppor., „Macher”, „Egzekutor”	17, 372-373, 375, 382-385, 387-390	372-373, 382-384, 386-388 / 386, 390
Girdwoyń Aleksander	395		Grobelny Stanisław	385	
Glomp Józef, kard.	132-133		Grochala, rodzina	281	
Głowacki Stanisław, „Płot”	297	297	Grocholski Adam	269	
Głuchowski Janusz, gen.	73		Grocholski Tadeusz	269	
Głuszcz Jan, ppor., „Dąb”	268	268	Grodecki Franciszek, ppłk dr med.	251-253	
Godlewski Edward, płk.	362-363		Grodek Andrzej, prof.	88	
Gojdz Stanisław, sierż.	289		Grodzicki Zygmunt	296-297, 303	
Goldman Dawid, „Gutek”	12, 27, 227-228, 230-231	227-228	Gromada Angelika	352	
Gołuński Norbert, por., „Bombram”	299	299	Gronadka Franciszka	373	
Gomułka Władysław	331		Gronadka Henryk	373	
Gosiewska Małgorzata	221		Gronkiewicz-Waltz Hanna	197	
Gościński Stanisław, „Tur”	422	422	Groński Roman, por., „Żbik”	237	237
Graba-Łęcki Kazimierz, „Kazik”	346	346	Grossówna- Ostrowska Elżbieta, ppor., „Ela”	122-123	122
Grabicki Alojzy, kpt.	238		Grotowski Roman, por.	279	
Grabowski Roman, „Dziadek”	422	422	Grotte Józef	164	
Gralewski Jan, ks.	173		Grudziński Stefan, ppor., „Bogdan”	19	19
Grobelna Joanna z d. Szukalska	385		Grudziński Zygmunt	303	
Grobelna Nepomucena	385		Grunwald Edmund, rtm., „Jarema”	245, 285-286	245-246, 285-286
Grobelny Jan Nepomucen	385		Gruszka Józef, st. sierż., „Twardy”	307	307
Grobelny Józef Kazimierz	385		Grygorzewicz Bogusław, strz., „Mały”	371	371
			Grzegorzewski Ryszard	347	

Grzmot-Skotnicki Stanisław, gen.	73			Horak Alojzy, płk, „Neuman-Nestorowicz”	156	156
Grzybowski Piotr	412			Hornowski Sergiusz, dr	422	
Grzybowski Stanisław, pchor.	412			Hórl Jan, ppor., „Frog”	299	299
Gudziński Jan Kazimierz	417			Horthy Miklós	159	
Gutkiewicz Bruno, „Felek”	308-309	308		Hryniewiecki Jerzy	108, 111	
Gutt Romuald	195			Hrynkiewicz Aleksander, ppłk, „Przegonia”	25	25
H				Hubner Zofia, łącz.	156	
Haas Wojciech, „Bocian”	347	347		I		
Handzlik Stanisław	144			Iglewski Antoni, ppor., „Vanadi”	299	299
Haney Paul F., sierż.	355-358			Iranek-Osmecki Kazimierz Wincenty (Kazimierz Jarecki, Włodzimierz Ronczewski), płk, „Antoni”, „Heller”, „Antoni Heller”, „Jarecki”, „Makary”, „Pstrąg”	217, 299, 349, 394-396	299, 391 / 391 / 349, 391, 395-396 / 217, 391 / 391
Hańce Jerzy Włodzimierz, „Skromny”	132			Iringh Mirosław, ppor., „Stanko”	5, 29-35	29-30, 32-33, 35
Heczko Krystyna, łącz., „Kryśia”	371	371		Iringh-Fit Mirosława	33	
Heilman-Rawicz Kazimierz	102			Iringh-Nagórska Bogusława	34	
Hejduk Irena, prof. dr hab.	38			Iwanowski Benedykt	290, 292	
Heller Stefan, por., „Sokólicz”	249	249		Iwanowski Stefan, „Domek”	380	380
Hellwig Bronisław, „Bruno”	350	350, 353		Iwaskiewicz Wacław, gen.	173	
Herdegen Eleonora, mgr, „Magda”	148, 152	148, 152		J		
Herman Władysław, kpt.	331			Jabłoński Zenon, kpt., „Szubert”	26	26
Herzog Roman	109			Jachieć Franciszek, mjr, „Roman”	249, 254	249, 254
Hildebrand Edward	423					
Hitler Adolf	95, 103, 158, 306					
Hlond August, kard.	104					
Hooey Grattan Chesney, kpt. pil.	98, 100					

Jaczewski Eugeniusz	290		Jankowski Stanisław, „Agaton”	11, 27, 114-115, 212-218	113-115, 212-214, 217, 219-220
Jagiello Jan, kpr.	84		Jankowski Stanisław, kpt, „Korab”	26	26
Jakubowski Zbigniew, sierż. pchor., „Janosik”	30-31	30-31	Jankowski Stefan, ppor., „Grzegorz”	402	402
Jalowski Stanisław (Józef Szymczak), por., „Babinicz”	296	296	Janson Feliks, pptk	331	
Jan Paweł II	133, 313		Jarecki Kazimierz	391	
Janaszek-Seydlitz Maciej	19		Jarkowski Jan Kazimierz, st. strz., „Sewer”	379	379
Janicki Stanisław, ppor., „Rafał”	268	268	Jarnuszkiewicz Anna	51	
Janiczek Jan, por., „Świadek-Bolesław”	156	156	Jarnuszkiewicz Krystian	51	
Janiszewski Ryszard, „Mały”	347	347	Jarosz-Nojszewska Anna	366	
Jankowska Elżbieta z d. Śliwicka	212		Jasienica Paweł	188	
Jankowska Hanna	215		Jasiński Stanisław, por., „Samotny”		237
Jankowska Hanna z d. Woyzbun	215, 218		Jasiński Tadeusz, kpt., „Zych”	25	
Jankowska Magdalena	213		Jasiński Władysław, ppor.	84	
Jankowska Maria	212		Jasiukowicz Stanisław	328, 331-332, 337	
Jankowska Maria, „Margeryta”	138		Jaszczołt Władysław, „Balcer”	310	310
Jankowska Zofia	213, 220		Jaworski Bogdan, por., „Wyrwa”	380	380
Jankowski Andrzej	212		Jaworski Tadeusz, ppor., „Gont”	299	299
Jankowski Czesław Marian	212		Jedigar Olga	72	
Jankowski Jan Stanisław	295, 326-328, 330-331, 337		Jedigar Sadych bej	71	
Jankowski Józef	404		Jedigar Veli Bej (Jedigaroff), ptk., „Damazy”	6, 27, 71-77	
Jankowski Józef, ks.	133		Jedigar Wanda z d. Eminowicz	74-75	
Jankowski Michał	215				
Jankowski Piotr	215				
Jankowski Stanisław Michał, ppor., „Burek”	405	405			

Jedigar-Kalinowska Zulejha Hanum	74-75, 77		Kaczyński Lech	80-81, 89, 101, 141, 222, 258	
Jedigaroff Arczył bej, mjr	71		Kahle Brewster	21	
Jedynak Andrzej	119		Kajszcak Marian, kpr., „Kuleczka”	372, 382	372, 382
Jeffery Ron, „Józef Kawala”, „Stanisław Jasiński”, „Sporn”, „Botkin”	7, 27, 95-97	95 / 95 / 95 / 95	Kamiński Kazimierz, kpt., „Huzar”	187, 300	187
Jerzy, bp	81		Kamiński Jan, „Grzmot”		281
Jezierny Ignacy, kpt., „Karaś”	371	371	Kamiński Jerzy, por., „Ścibor”	391	391
Jezierny Mirosław, kpr. pchor., „Karnisz”	5, 46-47, 50, 52	46-48, 50, 52	Kamiński Marek B.	87, 92	
Jeżewski Andrzej	109		Kamiński Marian, kpt., „Żaglowiec”, „Ster”, „Jur”	24	24 / 24 / 24
Jeżycki Stefan Andrzej, kpt., „Tata”	321	321	Kamiński Stanisław, ppłk, „Daniel”	25, 396	25, 396
Jędrzejewski Ryszard, „Znój”, „Rys”	422	422	Kanabus Eugeniusz	307	
Jędrzejewski Zdzisław, „Jur”	422	422	Kapica Kazimierz, „Ślązak”	422	422
Joachimczyk Joachim, „Joachim”	124	124	Karaszewicz- Tokarzewski Michał, gen., „Torwid”	338, 416	338, 416
Jodłowski Józef, „Lechita”	347	347	Karaszewski Kazimierz, mjr, „Wotk”	423	423
Joslyn Gordon Wallace, sierż.	66-67		Karcz Jerzy, por., „Bohun”	240	240
Józewski Henryk, „Olgierd”	23	23	Karczewski Piotr, „Tomek”	347	347
Jóźwiak Stanisław, ppor.	401		Karłowicz Jan, ppor., „Ostoja”	403	403
Jurkiewicz Longin, ppor., „Mysz”	170	170	Karniewski Władysław, por., „Astra”	307-309	307-308
K			Katelbach- Starzyńska Janina	49	
Kaczmarczyk Alojzy	225		Katus Piotr, st. wachm., „Lasota”	308-309	308
Kaczmarek Franciszek, ppor., „Herman”	403	403	Kawalec Mieczysław	104, 107	
Kaczyński Jerzy, „Sokół”	155	155			

Kazmierczak Stanisław, plut., „Ksiądz”	298	298	Kłoczkowski Roman, pptk, „Grosz”	245, 259, 268	245-246, 259, 268- 269
Keismann (Kejsman)	297, 303		Kłos, gospodarz	298	
Kempiners Alfred	401		Kłos Zofia	181, 183	
Kerner August	182		Kłosiński Janusz	361	
Kidawa-Błońska Małgorzata	41		Kmiołek Jan, „Wir”, „Fala”	300	300 / 300
Kielak Feliks	373		Kobos Andrzej Michał	230	
Kielak Helena	413		Kobyłański Kazimierz	328, 331	
Kielak Kazimierz	413		Kobyliński Lech, kpt., „Konrad”	185	185
Kielak Piotr, „Piast”	413	413	Koc Zygmunt, rtm., „Dąbrowa”	380-381	380-381
Kielak Stanisław, ppor., „Orion”	413-414	413	Kocanowski Sławomir, ptk	192	
Kielak Tadeusz, „Heliodor”	413	413	Koch Erich, gaulaiter	174	
Kiełek Kazimierz, „Krok”	422	422	Koch Władysław, por., „Mistrz”	54	54
Kieres Leon	141		Kochańska Julia	352	
Kietliński Henryk, ks.	132		Kochański Jan Kazimierz, por., „Jarma”	405	405
Kijewski Mieczysław, plut. pchor., „Jordan”	228	228-229	Kocięcki Stefan, ppor., „Ostrzewa”	120	120
Kilanowski Józef	182		Kokoczyńska- Ostrzeszewicz Irena Danuta, „Irena”, „Mira”, „Wanda I”	155	155 / 155 / 155
Kirchmayer Jerzy	26		Kokot Władysław	347	
Kirchner Czesław, st. strz. pchor., „Figa”	417	417	Kończ Stefan, sierż., „Grot”	308	308
Kisielewski Stefan	395		Kołodński Jan, plut., „Vis”	30	30
Kitkiewicz Witold, mjr, „Marian”	402, 414	402, 414	Kołecki Jan, „Kok”	422	422
Klepacz Stanisław, ptk, „Jesion”	320	320	Kołodziejczak Ireneusz, „Irena”	346	346
Klimek Stanisław	303		Kołodziejski	251, 253	251, 253
Klimowski Tadeusz, por., „Klon”	298, 304	298	Bogusław, kpr. pchor., „Rzewski”		
Kloch Henryk	290				
Kloch Stefan	290				
Klužniak Barbara, „Ewa”		155			

Komorowska, matka	180		Kosiński, inż.	180	
Komorowska Antonina	381		Kossakowski J.	301, 303	
Komorowski Bronisław	196		Kossakowski M.	301, 303	
Komorowski Janusz	19		Kossakowski Stanisław, ks.	189	
Komorowski Tadeusz, gen., „Bór”	73, 96-97, 145, 160, 212, 214, 220, 287, 368, 391, 399, 416		Kossov Edward	230	
Konowrocki Aleksander	290		Kossut Zygmunt, prof.	90	
Konowrocki Jan	348		Kostrzewski Karol, prof. dr	109	
Kopacz Ewa	41		Kostrzewski Konstanty, ks.	180	
Kopf Stanisław	21, 120, 126		Kostrzyńscy, konspiratorzy	293	
Kopka Stanisław	290		Koszada Jerzy, mjr	369, 374, 281	
Koprowska Józefa z d. Rykaczewska	169		Kościelak, chor., „Zagłoba”	268	368
Koprowski Franciszek, mjr, „Dąb”, „Konar”	10, 27, 169-172	169-170 / 169	Kotowicz Jan, płk	331	
Koprowski Jan	169		Kotowska Józefa, sanit., „Kama”	31	31
Kopyt Czesław, „Kiliński”	309	309	Kotowski Alfons, mjr, „Okoń”	217, 306, 367, 380	217, 306, 367, 377, 380
Koralewski Stefan, por., „Marian”	156	154, 156	Kotyński Zenon Antoni	347	
Korbońska Zofia	96		Kowalczyk, dziennikarz	142	
Korboński Stefan	96		Kowalczyk Janusz, pchor., „Kieł”	306	306
Kornatowski Aleksander, „Aleksander”	347	347	Kowalewski Antonii, ppor., „Leszek”	316	316
Korniejczuk Aleksander	362		Kowalewski Stanisław, „Nowicki”	148-150	148-150
Koronkiewicz Bolesław, plut. pchor., „Huber”	36	36	Kowalewski Wiesław, kpr., „Rydz”	373, 382, 384	373, 382-384
Korwin-Piotrowski Tadeusz, „Tadeusz”	142, 147	142, 147	Kowalski Feliks, ppor., „Alfa”	402	402
Kosiacki Eugeniusz, kpt., „Korczak”	25	25	Kowalski Jan	373	
			Kowalski Piotr, „Pepetek”	306	306

Kowalski Renisław, „Czerkies”	398	398	Kralik Paweł	318	
Kowalski Tadeusz, „Smukły”	398	398	Kraskowska-Nit- schowa Ludwika, prof.	54	
Kowalski Zbigniew, por., „Oskar”	250	250	Krasowski Broni- sław, ks.	180	
Kowalski Zdzisław, „Korab”	307-309	308	Krassowska Janina, „Jagienka”	54, 55	54, 55
Kozaczuk Eugenia	417		Kraszewski Zbigniew, bp	132, 325	
Kozaczuk Józef	417		Krawczyk Zbigniew, strzelec	154	
Kozaczuk, Halina	419		Kronenberg Leopold	394	
Kozakiewicz Włodzimierz, mjr, „Barry”, „Bary”, „Bari”	15, 247, 317, 320-324	181, 317, 320-324 / 320 / 320	Kronenberg Władysław	394	
Kozakiewicz Zbigniew, „Borsuk”	366	366	Król Józef, „Cesarz”	309	309
Kozłowska Danuta, sanit., „Ata”	31	31-33	Krupiński Stanisław, ppor., „Dabóg”	268	268
Kozłowska Marta	4, 19		Kruszyński Stefan, ppor., „Dołęga”	373, 382-383	373, 382- 384
Kozłowski Stanisław, st. sierż.	289		Krygiel Stanisław	189	
Kozubek Henryk, „Grom”	347	347	Kryst Franciszek	127	
Koźmiński Andrzej Krzysztof	7, 88, 90, 92		Kryst Jan, „Alan”	8, 27, 127-130	127, 129
Koźmiński Leon, prof. por., „Leon”	7, 27, 85-93	86	Kryszkiewicz Ireneusz	259	
Krahelska Halina	53		Krywko Stanisław, por., „Kruk”	401	401
Krahelska Krystyna, „Danuta”	6, 27, 53, 55-58	53-54	Krzeczyński Franciszek, „Wampir”	309	309
Krahelska-Filipowi- czowa Wanda	53		Krzemiński Roman, sierż., „Krępy”	274, 277	274, 277
Krahelski Bohdan, por.	55, 57		Krzemiński Zenon	348	
Krahelski Jan	53, 55		Krzyczkowska Zofia z d. Sobierańska	366	
Krajewski Adam, „Zych”		118, 120	Krzyczkowski Henryk	366	
Krajewski Henryk, ppłk, „Wicher”, „Trzaska”	298	298 / 298	Krzyczkowski Józef, kpt., „Szymon”	17, 245, 247, 360, 366-371, 379, 384, 386, 389	245, 360, 366-367, 370, 384, 386
Krajewski Zbigniew	417				
Krakowski Stefan, kpr.	361				

Krzykowski Władysław, strz., „Arab”	30	30	Kurland Stanisław, „Krzemiński”	322	322
Krzywda-Rzewuski Edmund, mjr, „Paweł”	245	245	Kuskowska Jadwiga	317	
Krzyżak Kazimierz, mjr, „Bronisław”, „Kalwin”	245, 423	245, 423	Kuskowski Florian, ppor., „Szary”	15, 314, 317	314-316, 318
Książek, bracia	180		Kutrzeba Tadeusz, gen.	102, 362	
Kubasiewicz Kazimierz, „Jaskółka”	348	348	Kutschera Franz	138, 351-352	
Kubisz Janusz Antoni, „Antoni”	347	347	Kutzner Henryk	403	
Kucejko Henryk, mjr	43, 45		Kwiatek Józef, „Robak”	348	348
Kucharski Kazimierz, inż.	421		Kwiatkowski Stefan, ppor., „Zabłocki”	24	24
Kuciński Dominik	325		Kwiecień Marian, kpr., „Pobóg”	228	228
Kuczawa Giorgi	32, 35		Kwieciński Wincenty, por., „Lotny”	23	23
Kućma Wincenty, prof.	109-111, 179		Kwietniewski Edward, por., „Adam”	322	322
Kühn Lucjan	102		L		
Kujawiński Stanisław, pchor., „Wodnik”	405	405	Laidoner Johan, gen.	332	
Kulbanowski Antoni	236		Lang Kazimierz, kpt., „Grzyb”, „Dziad”	26	26 / 26
Kulesza Juliusz	19, 306, 320		Langer Janusz, por., „Janusz”	371	371
Kuligowski Henryk, „Michał”	145	145	Larys Kazimierz, kpt., „Lech”	23	23
Kulikowski Narcyz, wachm., „Narcyz”		377	Latoszek Stanisław, „Kamień”	181	181
Kulińska Barbara	314		Lazar Sandor, oficer	165	
Kuliński Stanisław	181		Lazarowicz Adam	104, 107	
Kuliński Tadeusz	181		Lech Konstanty, „Janczewski”		118
Kuncewicz Tadeusz, „Podkowa”.	235	235-236	Lederman Henryk, sierż. pchor., „Heniek”	12, 27, 227-228, 230	227-228
Kunert Andrzej	203		Lee Jasper Victor, st. sierż.	66, 68	
Kurelska Wanda Krystyna, „Lala”	181	181			

Lees Peter Henry George, sierż.	98		Lipiński Edward, prof.	87	
Leider Tadeusz, ppor., „Lech”	30	30	Lipiński Wojciech, ppor., „Lawina”	170	170
Lenarczyk Edward, mat, „Kant”	308	308	Lipka Tadeusz	290	
Lenczewski Witold, por., „Strzała”	380	380	Loladze Katarzyna	221	
Lengyel Bela, gen.	159-160, 163		Loth Waclaw	423	
Leski Juliusz, inż.	112		Lubraczyński Jacek	397	
Leski Kazimierz, „Brad”, „37”, „Leon Juchniewicz”, „Karol Jasiński”, „Juliusz Kozłowski”, „gen. Julius von Hallman”, „gen. Karl Leopold Jansen”, „Pierre”, „Jules Lefebvre”	8, 27, 111-112, 114-116, 214	112-113, 115, 214 / 112 / 112 / 112 / 112 / 112	Ludwig Wilhelm	182	
Lessman Bolesław, por. inż., „Lasota”	154, 156	154, 156	Lukas Waldemar, „Łukasz”	347	347
Leszczyński Stefan, sierż., „Ezel”	373, 382, 384	373, 382-384	Ł		
Lewiński Jerzy, mjr, „Chuchro”	127, 129	127, 129	Łabęda Czesław, sierż., „Jurek”	30	30
Lichodziejowski Kazimierz, kpt., „Tara”	25	25	Łabęda Mieczysław, kpr. pchor., „Sęp”	268	268
Liniarska Irena, „Ciotka”	189-190	189	Łarin, płk	331	
Liniarska Józefa z d. Bielanowicz	188		Łastowski Edmund Benon, por., „Łobuz”	405	405
Liniarska Zofia	187		Łaskiewicz Tadeusz	379	
Liniarski Jan	188		Ławryniuk Waclaw, ppor., „Wacek”	30	30
Liniarski Władysław, pptk., „Mścisław”, „Wuj”, „Jan”	11, 27, 187-193	187-189, 191-193 / 187 / 187	Łazarska Teresa	38	
Lipczyński Krzysztof	48		Łazarski Ryszard Fabian (Łazarz), dr, „Ryś” „Faryla”	5, 27, 36, 38-42	36-37, 42 / 36
Lipień Lucjan	180		Łocz Antoni, mjr, „Promień”	24	24
Lipińska Jadwiga, ppor., „Pogoda”	60	60	Łojkuć Bogusław, por., „Łuna”	322	322
			Łoniewska Janina	340, 342	
			Łoniewski Karol, kpr. pchor., „Lew”	16, 247, 338-345	338
			Łowiński Józef, por. inż., „Byliński”, „Stanisław Byliński”	118, 123, 126	118-119, 123, 126 / 118
			Łukasik Stanisław, kpt., „Ryś”	237, 240	237, 240

Łukasiuk Władysław, kpt., „Młot”	187	187	Makowska Eugenia	384	
Łukaszewicz Jan, kpr., „Januszek”	379	379	Makowska Regina	384	
Łukiewski Albin, ks.	135		Male Harry Allpress Ruston, kpt. pil.	98	
Łydka Andrzej	179		Malec Henryk, kpt., „Bogumił”	26	26
Łysik Józef	290		Malinowski Kazimierz, por. inż., „Mirski”	23	23
Łyskanowski Ignacy, kpt., „Skiba”	125	119-120, 125	Malinowski Mieczysław, kpt.	405	
M			Maliszewski Czesław, ks. kan.	339	
Mac Phee George A., sierż.	357-358		Maliszewski Stanisław	149	
Machałek Ryszard	318		Małkowski Andrzej	173	
Machlejd-Symonowicz Wanda, „Kogucik”	155	155	Małtyško Zenon	172	
Maciejewska Wanda, ppor., „Marcin”		407	Mancewicz Danuta	361	
Maciejewski Stanisław, ppor.	300		Marchewka Stanisław, ppor., „Ryba”	187	187-188
Macierewicz Antoni	101, 187, 234		Marchocki Edward, „Miś”	308-309	308
Macieszyna Władysława, „Sława”	138	138	Marciniak Stanisław	307, 309, 312	
Maćkowski Jan, ks.	131		Marcinkowski Józef, ogn., „Wybój”	410	410
Madej Juliusz	41		Marek Jan, ppor., „Walka”	298	298
Madeszwili Nikolom	32		Mark Bernard Ber	322	
Madeyska Krystyna, „Jola”	142	142	Markowicz Jan, por., „Kret”	186	186
Magdziarz Jadwiga	318		Markowski Jan, ppor., „Krzysztof”, „Jerzy Molicki”	6, 46-53	46-47, 50-52 / 46-47
Majchrzyk Jerzy	339		Markuszewski Janusz, kpr. pchor., „Janusz Kwiatkowski”	19	19
Majewski Kazimierz	347		Marszałek, agent	404	
Majewski Stefan, „Warta”	255-257	255-257	Masternak Marian, kpt., „Zwoliński”	24	24
Majewski Stefan, ppor., „Rawicz”	403	403	Matecki Zbigniew	346	
Majewski Szymon	125				
Makarenko Anatol, st. strz., „Tłok”	405	405			

Materski Edward, bp	131-133		Miecznikowski Wacław, „Pustelnik”	373	373
Matuszczyk Stefan, por., „Porawa”	263, 306	263, 306	Mierzwa Stanisław	328, 331-332	
Matuszewski Czesław, plut., „Reflektor”	30-31	30-31	Migdalski Zygmunt, ppor., „ZZ”	286	286
Mazowiecki Marian, por., „Ludomir”	288-289, 292-293	288-289, 293	Mikołajczak Jan, kpt.	385	
Mazowiecki Tadeusz	395		Mikołajczyk Stanisław	37, 104, 234, 331, 338	
Mazur Aleksander, mjr, „Zawisza”	26	26	Mikołajski Henryk Tadeusz, „Tadeusz”	348	348
Mazurkiewicz Jan, gen., „Radosław”	109, 111, 116, 195, 291, 345, 349, 396	87, 109, 111, 116, 180, 195, 291, 345, 349, 396	Milczyński Stanisław, mjr, „Gryf”	180-184, 246	180, 182, 184, 246
Mączyński Czesław Jan, bryg.	15, 313-314, 317-319		Milewicz Zygmunt, por., „Róg”	405	405
Mej Ireneusz	346		Milewski Jan Jerzy	192	
Merrill Myron S., ppor., „Snuffy”	355-357, 359		Milewski Jerzy	202	
Messing Janusz, ppor., „Bekas”	170	170	Militz Wojciech, „Bystry”	41	41
Miasnikow- Mianowski Jerzy, „Dostoja”		118	Miller Edmund, „Loczek”	309	309
Miatkowski Jerzy, por., „Zawada”	237	237	Minkiewicz Lucjan, por., „Wiktor”	187	187
Michalak Antoni, prof.	395		Mioduski Albin	308	
Michalik Czesław	296-297, 303		Mioduski Krystian, „Rój”	308	308
Michalski Jerzy, plut. pchor., „Dąbrowa”	228	228	Miron, abp	81	
Michałowski Stanisław	328, 331		Misiewicz Jerzy, ppor., „Tomek”	228	228
Micuta Wacław, por., „Wacek”, „Wacek Brzoza”	227-229, 231	227-229	Mizera Alojzy, mjr, „Siwy”, „Leśny”	249-250	249-250 / 249
Miduszewski B.	303		Moczarski Kazimierz, kpt., „Rafał”	141	141
			Modelski Michał, „Pilot”	422	422
			Moderau Marek	196	
			Modrzejewska Halina	394	

Moniuszko	186	186	Napiecek	347	347
Zygmunt, „Zawieja”			Franciszek, „Franek”		
Morawski	309	309	Napieraj Marian	348	
Zygmunt, „Pióro”			Napieralski Henryk	15, 296, 300-303	
Moszczeński	228	228-229	Narwocki Henryk, „Młot”	422	422
Zdzisław, ppor., „Ryk”			Nazarczenko	422	422
Moszyński	298	298	Zygmunt, „Zbyszek”		
Benedykt, ppor., „Andrzej”			Nazarow Michał, strz.	30, 32	
Mościcki Aleksander, „Marek”	405	405	Nerka Józef, ppor., „Boim”	181	181
Mościcki Ignacy	102, 156		Nerkowa, matka	180	
Mozier Stanisław, „Wichrowski”	347	347	Nędziński, kpt., „Zimny”	402	402
Mroczek Leonard	320		Nickowski Tadeusz, „Szukalski”	155	155
Mróz Wacław	412		Niedzielski	24, 214	24, 214
Munk Andrzej	163		Mieczysław Roman, pptk, „Żywiciel”		
Murmyłto	26	26	Niedzielski	386	386
Michał, kpt., „Żubr”			Mieczysław, por., „Andrzej”		
Murzecka Anna	348	348 / 348	Niegodzisz Józef, pchor., „Józef II”	371	371
Krystyna, „Hanka”, „Walka”			Niegodzisz Stanisław, plut.	372, 382	
Musiałowski	305, 307, 312	307	Niewęglowski Marian	347	
Tomasz, por., „Lis”			Nitschowa Ludwika	53	
Muszalikowa	156	156	NN Maxime	174	
Kazimiera, łącz., „Roma”			NN Wanda, san.	348	
Muszyński	348	348	NN Zbigniew, mjr, „Grom”	421	421
Eugeniusz, „Michał”			NN, „Broniek”		395
Muszyński	417		NN, „Generał”		149
Kazimierz, kpr.			NN, „Gryf”		280
Myszkowski-	228	228-229	NN, „Jaga”		37
Bagiński Jan, sierż. pchor., „Bajan”			NN, „Miotła”		309
N					
Naghy Stefan, strz., „Madziar”	30	30			
Nalewajko Czesław, pchor., „Cimurak”	246	246			
Nalewajski Edward, strz., „Sokół”	30	30			

NN, „Onkiel”	174			Nowak-Przygodzki Antoni, por., „Opel”	23	23
NN, „Powolny”.	118			Nowobilska Aniela	132	
NN, „Słowik”	416-417, 421			Nurkiewicz Zdzisław, rtm., „Nieczaj”	379, 381	379, 381
NN, „Sylwester”	280			O		
NN, „Tworzymir”	280			O’Keef Terence Desmond, chor. pil.	98	
NN, „Wawrzek”	142			Obrzydowski Mateusz	352	
NN, „Zdanowski”	403			Ocepski Witold, kpr. pchor., „Downar”	228	228
NN, „Żorż”	118			Ocepski Zbigniew, kpr. pchor., „Kostrzewa”	228	228
NN, kpr., „Kobus”	228			Odyniec-Zawadzka Jadwiga, ppor., „Duda”	155	155
NN, kpr., „Kuba”	228			Okińczyc Henryk, mjr, „Bill”	18, 245, 421-424	245, 417, 421-424
NN, kpt., „Paweł”	296			Okolski Konrad, ppor. phm., „Kuba”	232-233	232-233
NN, pchor., „Rysio”	322			Okulicki Leopold, gen., „Niedźwiadek”	189, 207, 326-331, 333-334, 338, 368, 406	15, 207, 326, 406
NN, plut., „Valdek”	30			Olesiński Bogdan	41	
NN, por., „Andrzej”	118-119			Olszewski Jan	259	
NN, por., „Miazga”	177-178			Olszewski Wiesław, „Wiesiek”	347	347
NN, por., „Ryś”	322			Ołdakowski Jan	41	
NN, ppor., „Antek”	315-316			Ołtarzewska Ludomira Zofia, „Mirka”	155	155
NN, ppor., „Krzyżoporski”	402			Ołtarzewska Wanda, „Wanda”	155	155
NN, ppor., „Likurg”	268			Omyčka A., strz.	30	
NN, ppor., „Łokietek”	421			Orsik Antoni, dr, „Bończa”	398	398
NN, ppor., „Prymus”	268			Orszagh Andrzej, strz., „Miecz”	30	30
NN, ppor., „Zawisza”	408					
NN, sierż. pchor., „Burza”	268					
NN, wachm., „Brodaty”	322					
Noll Bolesław	308-309					
Nowacki Kazimierz, kpt., „Witold”, „Szkodnik”, „Żyrafa”	24	24 / 24 / 24				
Nowak Edward, mjr, „Jog”	402, 406-407, 414	402, 406-407, 414-415				
Nowakowski Władysław, mjr, „Serb”, „Żubr”	24	24 / 24				

Orzechowska Zofia	384		Paszkowski Edward, por., „Wiktor”	24, 120	24, 120
Osiński Tadeusz, „Warszawiak”	347	347	Patey Mariusz	205, 211	
Ostafin Józef	225		Patlewicz Bronisław, ppłk, „Nieczuja”, „Szczerbera”	206	206 / 206
Ostrowska Elżbieta	22, 126		Pawlik Zygmunt, kpt., „Antoni”	25	25
Ostrowski Bolesław, por., „Lanca”		316	Pawlika Jan	102	
Ostrowski Jerzy	347		Pawlika Alfred, sierż.	289	
Ostrowski Kazimierz, adw. dr, „Łaski”, „Nowina”, „Olesza”, „Sulima”, „Zaleski”	140, 142-147	144 / 144, 144, 147 / 144 / 144	Pawłowicz Zygmunt	102	
Ostrowski Stanisław, por., „Strażak”	288, 297, 304	297, 304	Pawłowski Kazimierz, por., „Nerw”	242	242
Ostrowski Stefan Marian, „Ciupaga”	347	347	Pawłowski Marian, ppor., „Mar”	186	186
Owczarzak Marian, „Rumiany”	386	386	Pecyński Wojciech, kpr. pchor., „Polan”	360-363, 366	360, 362, 366
P			Peitler Zygmunt Karol, kpt., „Zygmunt”	25	25
Paciorkowski, ks.	180		Pelak Tadeusz, por., „Junak”	237	237
Paczkowski Alfred, kpt., „Wania”	177	177	Pełczyński Witold, por., „Witold”	361	361
Paderewski Janusz, „Boruta”	347	347	Pendzioł Jan, „Motor”	422	422
Padlewski Roman, ppor., „Skorupka”	228, 231	228	Perdzyński Tadeusz, kpt., „Tarnawa”	259	259
Pajdak Antoni	327-328, 331		Perkowski Robert	420	
Pamięta Henryk	373		Perzyński Józef, por., „Józef”	249	249
Parada Michał, plut., „Mapa”	298	298	Peszkowski Leopold, mjr, „Lwowiak”, „Leopold”	249, 254	249, 254 / 249
Partyka-Gaj Teresa, sanit.	236		Pękalski Dariusz	307	
Paślowski Stefan, gen.	173		Pękalski Feliks, st. sierż., „Rebus”	307-309	308
Paszkowski Andrzej, „Kord”	13, 247, 257, 261-264, 266	263			

Pfeiffer Edward, ppłk, „Radwan”	24	24	Piotrowski Edward, mjr, „Mema”	300	300
Philby Kim	96		Piotrowski Stanisław, kpr. pchor., „Mars”	268	268
Piasecki Wacław, inż. arch.	345		Piórkowski Jerzy	21	
Piasecki Zbigniew, por., „Orlik”	298	298	Pióro Kazimierz	309	
Piątkowski Bohdan Juliusz Konrad, por., „Mak”	405	405	Piskor Tadeusz	220	
Piekarniak Jan, st. strz., „Łada”	308-309	308	Pitt Gordon Bruce, kpt. pil.	100	
Piekarski Aleksander, por., „Turkuć”	300	300	Pitzmann Thomas	182	
Piekarz Tadeusz	144		Piwnik Jan, „Ponury”	340	340
Pieniak Czesław, por., „Mak”	23	23	Płonka Ignacy, hm.	234	
Piesiewicz Karol, st. ułan	379		Pniewski Bohdan Wiktor Kazimierz	213	
Pietraszek Danuta, sanit., „Aga”, „Agata”	31	31, 33 / 33	Podlewski Władysław, plut. pchor., „Bogoria”	19	19
Pietraszewicz Bronisław, „Lot”	351	351	Podolski Tadeusz Władysław, „Rosomak”	347	347
Pietraszkiewicz Tadeusz, „Soplica”	346	346	Pogodziński Edmund, plut.	84	
Pięta Józef	367		Pokladecki Marian, ppor., „Zoli”, „Witold”	291	291
Pilarski Stanisław, plut., „Zew”	380	380	Polachowski	348	348
Pilarski Wojciech	361		Lech Wojciech, „Romuald Błaszczak”		
Piława Józef, ppor., „Aliński”	403	403	Polkowski	347	347
Pilch Adolf, por., „Dolina”	164, 367, 379-381	164, 367, 376-381	Bogusław, „Kozak”		
Pilecki Witold, rtm.	238		Ponder Tomasz, kpr., „Tomek”	250-251, 253	250-251, 253
Piłsudski Józef, marsz.	72, 158, 205, 310, 350, 415		Poniatowski Juliusz	367-368	
Pimienow Konstantin, płk	326-328, 333, 338		Poniatyszyn Roman	309	
Piotrowiczówna Maria, „Zonia”	347	347	Popek Kazimierz	347	
			Popow, gen.	207	
			Popowski Jan	290	
			Poszwa Edmund, ppor., „Ciotka”	30	30

Powierża Jan, ppor., „Budzin”	403	403		
Praat William, st. sierż.	66			
Proszewski Zbigniew	307, 312			
Proszyn, oficer	330			
Protasewicz Michał, ppłk. dypl., „Rawa”.	235	235		
Protasiewicz Michał, plut.	303			
Prus-Więckowska Wanda z d. Dzianott de Castellati	199			
Prus Więckowski Janusz	199			
Prus-Więckowski Mikołaj, gen.	199			
Prymus Jan, sierż.	289			
Przeclawski Kazimierz, por., „Budzisz”	120	119-120		
Przegaliński Bogdan, ks.	314			
Pszenny Józef, kpt., „Chwacki”	23	23		
Ptaszyński Wacław, mjr, „Walery”	249, 254	249, 254		
Pukacki Franciszek Konstanty, ppor., „Gzyms”	405	405		
Purso Piotr, kpr., „Delko”	255	255		
Pużak Kazimierz	327-320, 332-332, 338			
Pycz-Pyczewski Edward, kpt., „Kurzawa”, „Edward”, „Stary”	250	250 / 250 / 250		
Pyfel Leszek, „Orlicz”	422	422		
Pyzel Marian	108			
			R	
Rachwalska Barbara	361			
Rachwał Bronisław, kpt. dypl., „Glin”	235	235		
Raciborska Zofia	17, 247, 372-373, 375			
Rackowski Jan, ks.	293			
Radtke Wiesław Andrzej, „Wiesiek”	346	346		
Radwański Mieczysław, st. sierż., „Tygrys”	154, 157	154, 157		
Radzikowski Władysław, prof. dr hab.	38			
Radziwiłł Konstanty Mikołaj, por.	268-269			
Radziwiłł Maria, księżna	269			
Radziwiłłowicz Romuald, rtm., „Zaremba”	23	23		
Rakowski Sebastian	286-287			
Rapacka Tekla	394			
Rapkiewicz Włodzimierz	387			
Rataj Franciszek, ppłk, „2808”, „Paweł”	24	24 / 24		
Rawski Bogdan, „Sęp”	316	316		
Rayzacher Maciej	211			
Regulski Stefan, por., „Niedźwiedź”	268	268		
Reicher Kazimierz, „Gryf”, „Pomian”	18, 394- 395	18, 394- 395 / 18, 394-395		
Reicher Maria	394			
Reicher Stanisław	394, 396			
Reicher- Urbanowicz Aniela	395			

Reszczycki Wojciech, „Jerzy”	346	346	Rowiński Jerzy, „Rybowicz”	347	347
Reszczyk Stanisław Konrad, „Baśka”	347	347	Rozmierski Czesław, pchor., „Hryniewicz”	403	403
Retinger Józef	299		Rozparzyńska Elżbieta	302	
Reutt A.	303		Rómmel Juliusz, gen.	416	
Reutt Ignacy	422		Różycki Zenon, kpr.	84	
Reutt Jerzy, „Orzeł”	422		Ruciński Stefan	297, 303	
Rębalski Aleksander, kpr., „Mesar”	155, 157	155, 157	Rudenko Roman	330, 336	
Rębkowska Genowefa	287		Rudnicki-Boleszczyk Janusz, „Orzeł”	347	347
Richter Janos, kpt.	160		Rudziński Stanisław, ks.	133	
Robinson Richard William, st. sierż.	66-67		Runge Tadeusz Maciej, kpt., „Osa”	405	405
Rodowicz Andrzej, „Anoda”	232-233	232-233	Rupprecht Herman	182	
Rogowski Jan, por., „Czarka”	405	405	Rurka Michał	373	
Rokicki Józef, ppłk., „Karol”	25, 59, 63	25, 59, 63	Rusiński Stefan	296	
Rokossowski Konstanty, marsz.	202		Russiwa-Krocibaszowa Olga	71	
Rola-Żymierski Michał, gen.	320		Ruszaszwili Micheil	31	
Romanowska-Mazur Bronisława	257, 261, 265, 271		Rybicki Józef Roman, ppor., „Andrzej”	24	24
Romański Eugeniusz, por., „Rawicz”	228	228	Rybiński Dionizy, sierż., „Betka”, „Gładzisz”	250-252	250-252 / 250, 252
Romocki Andrzej, „Morro”	273, 275, 278	273, 275, 278	Rychłowski Ant.	303	
Ronczewski Włodzimierz	391		Rygiel Iwo, „Bogusław”	347	347
Roosevelt Franklin Delano	327		Rymar Ferdynand	140	
Rose Leon	348		Rzayev Samir	77	
Rossiński Czesław, ppor., „Kocioł”	299	299	Rzeczkowski Piotr	109-111	
Rowecki Stefan, płk, „Grot”	416	416	Rzemek-Czyżewski Jan, ppor., „Brzoza”	403	403
			Rzepecki Jan, płk, „Wolski”	113, 141, 144-145	144

Rzepecki Jerzy, por., „Piotr”	118	118	Schussler Otton	404	
Rzepka Józef	104, 107		Seeman Tadeusz, ppor., „Garbus”	299	299
Rzeszotarski Adam, rtm., „Żmija”, „Junosza”, „Sum”	24, 63	24 / 24 / 24, 63	Sejko-Degórska Halina, łącz., „Iga”	228	228
S					
Sadlik Karol, „Eugeniusz Witkowski”	151	151	Senger Marian, „Cichy”	351	351
Sakowski Jerzy, kpr. pchor., „Pilot”	36	36	Shaw Forrest D., ppor., „Doc”	355-359	356, 358
Salimov Habib bej, gen. mjr	72		Shimshock Walter P., sierż., „Wally”, „Shim”, „Smeezhak”	357	357 / 357 / 357
Salwin Edmund, „Duży”	405	405	Shook Marcus L., st. sierż., „Shooky”	355, 357-358	357-358
Salwowska-Dudek Władysława	384		Sibińska Grażyna	192	
Sasin Kazimierz, kpr., „Bełdowski”	413	413	Sibiński Janusz	192	
Sawa, metropolita	81		Sibiński Krzysztof, prof.	192	
Sawicki Jacek Zygmunt	22, 257, 261, 165, 271, 287, 370, 389		Sidorow Czesław, „Wicher”	303	
Sawicki Mieczysław, por., „Maciej”	245, 284, 287	245, 284	Sieczko Halina, „Hala”	155	155
Sawicki Zygmunt, kpt., „Samulik”, „Krzemień”, „Dżyn”	290, 293-295, 299	290, 293-295, 299 / 290 / 290	Siemoniak Tomasz	101	
Schilberg Eugeniusz	351		Sienkowski Wiesław, „Wicher”	422	422
Schirtładze Arkadiusz, kpt. pil.	221-222, 224		Siennicki Ryszard, „Ryś”	422	422
Schirtładze Irena, sanit., „Irka”	12, 27, 221-222, 224	221-222, 224	Sieńko Stanisława Alina	187	
Schirtładze Janina z d. Kicińska	221		Sieradzki Stanisław, „Świst”	14, 275- 277	275, 277
Schlicht, oficer SS	280		Sierow Iwan Aleksandrowicz, gen., „gen. płk Iwanow”	326-327, 336-338	326-328
Schollenderger Tadeusz, rtm., „Rakowski”	25	25	Sikora Marian, ppor., „Przepiórka”	235	235
Scholtz Alina	195		Sikorski Czesław	360	
			Sikorski Józef, sierż., „Józef”	250, 253	250, 253
			Sikorski Ryszard	348	
			Sikorski Witold, „Boruta”	121	121

Siła-Nowicki	237-238	237	Smerek	259, 263	259, 263
Władysław, „Stefan”			Mieczysław, por., „Czibor”		
Sindakiewicz	30	30	Smolak Kazimierz, ppor., „Nurek”	235	235
Edward, strz., „Kolejarz”			Smolencew, sędzia	331	
Siudowski Bogdan	121		Smoleński Józef, gen.	73	
Siwak Joanna	352		Smolicz Stefan, rtm., „Wrak”	25	25
Siwek Stanisław, sierż., „Zadziora”	373	373	Smoliński Stefan	290	
Siwiński Jerzy	269		Smorągiewicz	56	56
Skałon Geоргij Antonowicz, gen.	53		Ryszard, ułan, „Ryś”		
Skibniewski	24	24	Smysłowski- Holmston Boris Aleksiejewicz, płk	95	
Stanisław, kpt., „Cubryna”			Sobczyńska Danuta	33	
Skłodowska-Curie Maria	417		Sobczyńska Maria, sanit., „Tessa”	31	31
Skowron	347		Sobczyński Stanisław	238	
Władysław			Sobolewski	207	207
Skowroński	299	299	Kazimierz, mjr., „Cyrus”		
Stanisław, ppor., „Widelec”			Sochacki Zbigniew, „Zbyszek”	240, 242	240
Skraiński Tadeusz, „Jadziniek”		237	Sochalski	240	240
Skrodzki Dominik, ppor., „Grzmot”	403	403	Aleksander, „Duch”		
Skrzyniarz	372, 383	372, 383	Soczewa Marian, kpr.	340	
Stanisław, kpt., „Dębicz”			Sokołowski	25, 181, 246, 346, 349	25, 181, 246, 346, 349
Skrzywany	88		Mieczysław, ppłk, „Grzymała”		
Stanisław			Sokołowski	371-372, 380, 382, 385-386, 390	371-373, 380, 382, 384-386, 390
Skudlarski Wiesław, „Benito”	347	347	Zygmunt, por., „Zetes”		
Skultety Jozsef (Józef), strz.	30		Sokół Marlena	296, 303	
Sławiński	307	307	Sorokin, śledczy	329	
Franciszek, ppor., „Puchacz”			Sosabowski J.	303	
Słuszkiewicz Anna	80		Sosnkowski	74	
Służewski	268	268	Kazimierz, gen.		
Eugeniusz, ppor., „War”					
Smela Jan, kpt., „Wist”	298	298			

Sott Kazimierz, „Sokół”	351-353	351-352	Stefańczyk Stefan, plut. pchor., „Czajka”	268	268
Sowiński Tadeusz	253		Steller Józef	331	
Sowiński Władysław, por., „Jaszczur”	184	184	Stelmaszczyk Eugeniusz	403, 412	
Sowiński Zygmunt, „Ostoja”	98-99	98	Stemler Józef	328	
Spadło Czesław, „Mały”	340	340	Stępień Jan, ks. Pptk., „Szymon”	160	160
Spielmann Otto	182		Stępnowski Mieczysław, kpr. pchor., „Alfa”	13, 247, 255-256, 258	13, 255- 256, 258
Sroczyński Ludwik	308		Stomma Stanisław	395	
Srokowska- Ołtuszevska Barbara, „Alina”	155	155	Strachalski Witold, por. inż., „Orawski”, „Krzysztof”	155	155 / 155
Srzednicki Stanisław, ppor., „Stach”	23	23	Stranc, agent Gestapo	404	
Stachewicz Piotr	22		Strumpf Witold, ppor., „Sud”	299	299
Stadnik Hanna	19		Struś Wacław, „Hal”	422	422
Staff Leopold	395		Strużycki Marian	92	
Stalin Józef	239, 327, 330-331, 336		Stryjek Jarosław	407	
Stanek Agnieszka z d. Nowak	131		Strzałkowski Jerzy, por., „Jerzy”		377
Stanek Bolesław	133		Studziński Tadeusz, „Bystry”	348	348
Stanek Józef	131		Stykowski Wacław, kpt., „Hal”	25	25
Stanek Józef, kpt. SAC, ks., „Rudy”	8, 27, 130-136	130-132, 135	Stypułkowski Zbigniew	328, 330, 332	
Stanek Ryszard, ks.	133		Suda Walenty, kpt., „Młot”, „Dąb”	287, 299-300, 304	300 / 299
Stanisławiak Kazimierz	340		Sudlitz Czesław, kpt. inż., „Kalina”	148	148
Staniszki Jerzy	108, 111		Sukniewicz Mikołaj, mjr, „Odyniec”	26	26
Starzyński Stefan	57, 367		Surik Stano, strz., „Ruka”	30	30
Steczkowski Stanisław, mjr, „Zagończyk”	24	24	Suski Kazimierz, ppłk, „Rewera”	206	206
Stefaniak Stanisław, kpt., „Stefan”	25, 398	25, 398			
Stefańczyk Kazimierz, plut., „Sokół”	242	242			

Suszanaszwili Juri	30, 32, 35		Sznajder	372,	372, 375,
Suszczyński	207	207	Franciszek, kpr. pchor., „Dąb II”	375, 382	382
Hieronim, płk., „Szeliga”			Sznajder Helena, „Pokrzywa”	373	373
Sutka Ryszard, strz., „Rysiek”	228	228	Sznajder Jadwiga	17, 247, 372-373	
Swaradzi	31	31	Szostak Jan, kpr., „Fab”	379	379
Hieronim, plut., „Kogut”			Szot Leon, ks. kmdr	314	
Szabatowska	148,	148,	Szpunar Stanisław, st. sierż., „Robak”	268	268
Janina, inż., „Janka”	150-152	150-152	Szramka- Gliszczyński	25	25
Szablewski Stefan	149		Konrad, ppłk, „Zawisza”		
Szabó László, gen.	161		Szternal Kazimierz, mjr, „Zryw”	25	25
Szaniawski Jan, kpt., „Szwed”	185	185	Szukalska	385	
Szaniawski Jerzy, „Słoń”	306	306	(Szókalska) Joanna		
Szczepanik Izabela	4, 19		Szukalski	385	
Szczerbiński	379		(Szókalski) Jan Nepomucen		
Kazimierz, st. strz.			Szukalski Marian	386	
Szczęśny Kazimierz, st. strz., „Kuc”	275	275	Szulc Stanisław, kpt., „Kania”	245, 285-286, 288	245, 285-286, 288
Szczęśny Stanisław	308-309		Szulcowa, krawcowa	332	
Szczubetek	25	25	Szymańska Helena	210	
Melchior Czesław, por., „Jaszczur”			Szymańska	138	138
Szczur Piotr	180		Jadwiga, „Wiga”		
Szelestowski Stefan	172		Szymańska Olimpia z d. Protessowicz	205	
Szemelowski	315, 319	315, 319	Szymański Hilary	205	
Mieczysław, ppor., „Miłosz”			Szymański	209	
Szendzielarz	187-188,	187-188,	Kazimierz		
Zygmunt, mjr., „Łupaszka”	192, 341, 410	192, 339, 341, 410	Szymański Leon, kpr. pchor., „Kula”	416-417	416-417
Szeremietiew	202		Szymański	11, 27, 205-212	205-208 / 205 / 205
Romuald			Lucjan Antoni, ppłk, „Janczar”, „Kamiński”, „Garda”		
Szewera Tadeusz	21				
Szlaski Janusz, mjr, „Prawdzic”	25	25			
Szlendek Czesław, inż. arch.	421				

Szymański Stanisław	387		Tabeau Jan, dr	148	
Szymański Tadeusz	209		Tabortowski Jan, mjr., „Bruzda”	187	187
Szymański Walerian, ks. kan.	209		Tamaradze Józef (Ioseb Tamradze), por.	31, 32	
Szymkiewicz Bolesław, por., „Znicz”	246	246	Tarnowski Artur, hr.	234	
Szymkiewicz Zenon, por., „Smuga”	403	403	Tarnowski Jan, pptk, „Lelek”, „Waligóra”	25	25 / 25
Szymkiewicz-Drzymulska Maria, „Rysia”	24	24	Taszkhan Marcin, ppor., „Tur”	379	379
Szymonowicz Kazimierz, por.	208		Tataj Jan, ptk.	237	
Szyperek Antoni, sierż., „Żubr”	268	268	Teofilak Czesław, „Zadra”		306, 309
Ś			Tokaj Alicja	270	
Ślaski Jerzy, kpr. pchor., „Nieczuja”	11, 27, 201-205	201, 203-204	Tokaj Antoni	270	
Śląska Aleksandra	362-362		Tokaj Bronisław, por., „Woźny III”, „Bolesław III”, „Bogdan”	13, 247, 266-272	267, 272 / 267 / 267-268
Śliwczyński Mieczysław, kpt. sap., „Hanka”	50	50	Tokaj Bronisława	267	
Śmietański Piotr, st. sierż.	238		Tokaj Elżbieta	270	
Śmigły Edward, gen., „Rydz”	206, 212	206	Tokarska Zofia, „Luna”	298	298
Śreniawa-Szypowski Romuald	126		Tolak Henryk, „Kaczan”	347	347
Światło Józef, ppor.	207		Tomczyńska Wanda, por., „Ala”	13, 247, 258-262	258-259
Światopełk-Mirski Leon, kpt. „Tomasz Łuczniczka”	25	25	Tomtera Jan, ks.	314	
Świdorski Edmund, por., „Wicher”	302	302	Tongiyev pptk	72	
Świdorski Henryk	22, 312		Traczyk-Stawska Wanda	194, 197, 200	
Świtalski Adam, ptk	331		Trojańczyk Henryk, mjr., „Miecz”	23	23
T			Tronowski, ppor., „Trąbczyński”	402	402
Tabaczyński Sławomir, pchor., „Kar”	154, 157	154, 157	Trump Donald	122, 125-126	
			Tuchaczewski Michał	330	
			Tucholski Jędrzej	21, 293, 295	

Tudruj Edmund, por., „Mundek”	237	237	Urbaniak Zygmunt, ppor., „Jurand”	405	405
Tulińska Elżbieta	418		Urbanowicz Aniela z d. Reicher	395-396	
Tulińska Jadwiga Halina z d. Kozaczuk, „Halka”	18, 247, 415, 417-421	417-418	Urbański Franciszek	328, 331	
Tulińska Michalina	418		Uszycki Jerzy, mjr	48	
Tuliński Andrzej	418		V		
Tuliński Ludwik Jerzy, por., „Stanisław”	18, 247, 415-421	415-416, 418	Valcini Alceo	128	
Tumanowicz Issak	225		Vattay Antal, gen.	160, 163	
Tumanowicz Maria z d. Piotrowicz	225		Veidt Mieczysław, por., „Manowski”		118
Tumanowicz Walerian Józef, „Jagodziński”	12, 27, 224-227	225	Voelnagel Antoni, por.	404	
Tumidajski Kazimierz, płk	331		von dem Bach- Zelewski Erich, SS- Obergruppenführer	60, 246, 391, 394-396	
Turowicz Jerzy	395		von Trips	417	
Tuwim Julian	395		Norberd, SS- Obersturmführer		
Twardo Andrzej, sanit., „Wacuś”	156	156	von Vormann Nico- laus, gen.	159-160	
Twardowski Edmund	290		Vörös Janos, gen.	160	
Twardowski Sylwester, „Jacek”	186	186	W		
Tyrajski Eugeniusz, „Sęk”	41	41	Wagiński Włodzi- mierz, kpr. pchor., „Konrad”	19	19
Tyszkiewicz Aleksander, por., „Góral”	50	50	Wajda Andrzej	60	
Tyszyńska Maria, sierż., „Mariola”	156	156	Wajszczuk	346	
U			Wojciech		
Ulrich Wasilij, gen.	330, 336		Wakary Aleksy	88	
Uniewski Jan, „Lumeński”	228	228-229	Walczewski	182	
Urbanek Bożena	22		Tadeusz		
Urbanek Zbigniew, „Tadek”	347	347	Walecki Władysław, plut., „Gruby”	274, 277	274, 277
Urbaniak Stanisław, ppor., „Trzaska”	405	405	Walicki Marian, por.	363	
			Walusiak Józef, ks.	340	
			Wałęga Mieczysław	103	
			Wałęsa Lech	96, 336	
			Wandel Henryk, „Jakub”	316	316

Waniek Henryk, „Pływak”	405	405	Wierzba Waław, por., „Odrawą”	403, 406, 413	403-404, 406, 413
Warecki Aleksander, płk.	104		Wierzbicki Tadeusz, pchor., „Nieczuja”	56	56
Warmiński Janusz (Lewandowski- Warmiński), kpr. pchor., „Murzyn”	360-363, 365	360	Wierzyński Kazimierz	328, 331	
Warnke Jan, por., „Błysk”	309	309	Wiktorczyk Zenon, ppor., „Wilk”	120	119-120
Warszawski Józef, ks., „Ojciec Paweł”	132	132	Winter John, sierż.	66, 68	
Wasilewska Halina	384		Wiśłocka Zofia, „Piasecka”	314	314
Wasilewski Arkadiusz, por., „Biały”	237	237	Wiszniewski Antoni, ppor., „Topola”	299	299
Wasilewski Edward, ppor., „Wichura”	300, 302	300, 302	Wiśniewska Marianna, „Marta”	149-150	149-150
Ważyński Antoni, por., „Stefan”	347	347	Wiśniewski Andrzej, por., „Wicz”	402	402
Wądołkowski Mieczysław	307		Wiśniewski Jan, sierż., „Wilk”	255	255
Wądołkowski Stanisław	307		Wiśniewski Jerzy	149	
Wąsowski Grzegorz	203, 240		Wiśniewski Kazimierz	385	
Weber Stanisław, mjr, „Chirurg”	23	23	Wiśniewski Stanisław, „Morski”	309	309
Wejrzanowski Zygmunt, kpr., „Smukły”	274	274	Wiśniewski Władysław, ppor., „Wróbel”	299	299
Wereszczako Witold, strz., „Olgierd”	156	156	Wiśniewski Wojciech	179	
Wernikowski Jan, sierż.	289		Wiśniewski Zygmunt, „Kozioł”	149	149
Widlicki Jan, por., „Orski”	403, 406	403, 406	Witkowski Ludwik, por., „Kosa”	24	24
Widlicki Mirosław	19, 60, 300, 407		Witkowski Ryszard, „Orliński”	164, 252	252
Wieniawa- Długoszowski Bolesław	127		Wiwatowski Tadeusz, ppor., „Olszyna”	24	24
Wierszołt Bolesław	290		Własiński Czesław, „Czermak”	348	348
			Włazeński Ignacy	373	

Włodarczyk	316	316	Wróblewski, inż..	180	
Władysław, „Blondyn”			Wróblewski Karol, ppor., „Wron”	54	54
Włodzimierski, śledczy	330		Wrześniowski Zbigniew, „Wrzos”	54	54
Wnuk Stanisław, „Opal”	236-237	236-237	Wunsche Kazimierz, kpt.	405	
Wodo Kazimierz, sierż.	84		Wycech Stanisław	409	
Wojciechowski Mieczysław, plut. pchor., „Milan”	30	30	Wyrzykowski Tadeusz	195, 197-198	
Wojciechowski Stanisław, „Jemioła”	413	413	Wysocki Józef, gen.	158	
Wojdanowski Sylwester	308-309		Wysocki Ludomir, ppłk, „Rosa”, „Mróz”	25	25 / 25
Wojdyna Aniela, „Aldona”	60	60	Wyszyński Hieronim	409	
Wojewódzki Janusz Edward, „Mruczek”	347	347	Wyszyński Miroslaw, ppor., „Dothun”	403, 406, 413	403, 406, 413
Wojnarowski Stefan, por., „Miś”	120	120	Wyszyński Stefan, ks., „Radwan III”	42, 361	42
Wojtyś Halina, sanit., „Ryta”	31	31	Wyszyński Tadeusz, ppor., „Grey”	315	315
Wolański Ludwik, por., „Lubicz”	301	301	Z		
Woliński Zygmunt, ppor., „Brodnica”	403	403	Zabierek Lech, por., „Wulkan”	377, 380	377-378, 380
Wolska Wincentyna	412		Zabłocki, Wojciech, „Derkacz”	133	133
Wolski, inż..	180		Zacheja Ryszard, ppor., „Sędziwój”	414	414
Wolski Aleksander, por., „Jastrząb”	377, 380-381	377, 380-381	Zajęc Stanisław, sierż., „Czarny”	268	268
Wolski Bolesław	412		Zajęc Tadeusz	290	
Wolski Stanisław	412		Zajączkowski	23	23 / 23
Wolski Stanisław, „Pomian”	413	413	Zdzisław, płk, „Grzywa”, „Cieślak”		
Worobiew, grabarz	332		Zajdler Zdzisław, „Żbik”	280	280
Woyzbun Hanna	215		Zakrzewski	31	31
Woyzbun Jerzy	219		Mieczysław, strz., „Bomba”		
Woźniak Jerzy, strz., „Brązowy”	379	379	Zakrzewski Stanisław, kpr. pchor., „Zenon”	118	118

Zaleski Tadeusz, kpr., „Wir”	361	361	Zawadzki Michał, ks. płk	238	
Załęska- Niewiarowska Janina, san., „Małgorzata”	48-49	48-49, 51-52	Zawadzki Mieczysław, „Lotnik”	149-150	149-150
Załęski Aleksander, „Kindzior”	149-150	149-150	Zawadzki Tadeusz, „Zośka”	273	273
Zambrowski Piotr, „Piotruś”	347	347	Zawadzki Wacław Janusz	346	
Zamełka Barbara, łącz., „Pagoda”	31	31	Zawadzki Zelimir, strz., „Hermes”	31	31
Zamojski Bogdan	339		Zawarczyński Marian, mjr	207	
Zan Helena	173, 176		Zawieyski Jerzy	395	
Zan Tomasz	173, 176		Zbichorski	228	228
Zan Tomasz, mjr, „Tomasz”, „Oleś”, „Sęk”, „Michał”, „Gajowy”, „Borek”, „Sęk-Motor”	10, 28, 173-179	173 / 173 / 173 / 173 / 173 / 173-174, 177-179	Zygmunt, por., „Zygmunt”		
Zapolski Jan	171		Zbiegieniewski Andrzej	133	
Zapotoczny Stanisław, ppor., „Płomień”	299	299	Zbierzchowski Andrzej, „Zerwikaptur”	255	255
Zaremba Feliks, „Żmudzin”	201, 280	201, 280	Zdrowski Jerzy, por., „Kwarciany”	185-186	185-186
Zaręba-Rychwalski Wiesław, „Orzeł”	346	346	Zdrojek Jan, st. sap., „Łęg”	308	308
Zarębski Zygmunt, ppor., „Marian”	316	316	Zdunek Józef	389	
Zaruski Lucjan, por., „Władysław”	23	23	Zemła Gustaw	197	
Zaryan Aga	55		Zenka Jan, kpr., „Walek”	228	228-229
Zastawny Jerzy, plut., „Pręgas”	274-275, 277	274-275, 277	Zeydler-Zborowski Przemysław, sap., „Wiewiórka”		118
Zatwarnicki Tomasz	379		Ziegler, urzędnik	280	
Zawadzki Felicjan	306		Zieja Jan, ks., „Rybak”	36, 42	36, 42
Zawadzki Henryk	118, 123		Zieliński Jan, ppor., „Skrzetuski”	191	191
Zawadzki Jerzy, kpr. pchor., „Zapora”	373	373	Zieliński Zdzisław, „Mietek”	422	422
Zawadzki Jerzy, strz., „Kri”	379	379	Zielonka Józef, kpr., „Gryf”	145	145
			Zielonka Maria, „Zofia”	138	138

Ziemiński Stanisław, „Dziadek”, „Staszek”	308	308 / 308	Żukowski Leszek, prof. dr hab.	4	
Ziemski Karol, ptk, „Wachnowski”	99, 321, 391	99, 185, 214, 321, 391	Żuławska Kazimiera	142	
Zienkiewicz Witold, „Witek”	316	316	Żuławski Jerzy	142	
Zinowiew Grigorij	330		Żuławski Juliusz	142	
Ziółkowski Edward, kpt., „Zośka”	307	307	Żuławski Wawrzyniec	142	
Zmysłowska Barbara, „Beata”	274	274	Żurowski Antoni, ppłk, „Bober”, „Papierz”	25, 111, 116	25 / 25, 111, 116
Zomberg Władysław	290		Żychiewicz Antoni, ppor., „Przerwa”	299	299
Zug Szymon Bogumił	46		Życiński Aleksander, por., „Wilczur”	340	340
Zwierzynski Aleksander	328, 331		Żygnierski Stanisław, „Rom”	149-150	149-150
Zwoliński Janusz Euzebiusz, „Karp”	347	347			
Zych Antoni	372-374				
Zych Józef, „Sosna”	377	377			
Ż					
Żabik Henryk	412				
Żakowicz Józef, pchor., „Tabu”	405	405			
Żarski Karol	325				
Żebrowski Leszek	203, 240				
Żelazny Szczepan, por., „Żaba”	242	242			
Żmuda Jan	297				
Żóttek Zygmunt, „Mors”	298	298			
Żórawski Bogusław, kpt., „Mistral”	299	299			
Żórawski Michał	331				
Żuchowicz Kazimierz	136, 139				
Żuchowicz Walery, sierż., „Opończa”	380	380			
Żukow Georgij, marsz.	326, 338				

UZUPEŁNIENIA

1. WYKORZYSTANIE ZAMIESZCZONYCH OPISÓW

Z 65 Miejsc Pamięci opisanych w niniejszej książce dla 18 opracowano już strony internetowe. Do 9 z tych stron wstawiono pytania testowe i miejsca te wraz z lokalizacją wprowadzono do gry 15 października 2017 roku. Do 19 listopada 2017 roku w 9 Miejscach Pamięci, dla których opracowano strony internetowe, umieszczono tabliczki z kodem QR (nie jest to warunek wprowadzenia do gry). Stan przeprowadzonych działań przedstawiono w poniższej tabeli ¹.

Lp.	Miejsce Pamięci	Adres strony internetowej	Wprowadzenie do gry	Data umocowania tabliczki
1.	Pomnik „Aresztowani przywódcy Polskiego Państwa Podziemnego”	309		21.06.2017
2.	Pomnik „Bitwa z oddziałem RONA”	345		19.11.2017
3.	Pomnik „Pięciu poległych żołnierzy AK”	346		19.11.2017
4.	Pomnik „Rodzina Fedorońko”	334	X	
5.	Pomnik „Słowacy w Powstaniu Warszawskim”	333	X	
6.	Pomnik „Veli bej Jedigar” ²	313	X	10.10.2017
7.	Pomnik „Węgierscy Honwedzi, którzy wsparli Powstańców Warszawskich”	339	X	
8.	Tablica „Leon Koźmiński”	316		23.06.2017
9.	Tablica „Lucjan Antoni Szymański”	318		
10.	Tablica „Ryszard Łazarzski”	347		
11.	Tablica „Tomasz Zan”	311		
12.	Tablica „Irena Schirtladze”	338	X	
13.	Tablica „Jadwiga Sznajder i Zofia Raciborska”	344	X	11.11.2017
14.	Tablica „Józef Krzyckowski”	343		19.11.2017
15.	Tablica „Kazimierz Leski”	335	X	11.10.2017
16.	Tablica „Obrona przekopu i barykady powstańczej”	336	X	
17.	Tablica „Stanisław Jankowski” ³	341	X	29.09.2017
18.	Tablica „Wiktor Basmakow”	337	X	

¹ W tabeli podano część adresu XXX, pełny adres to: <http://armiakrajowa.org.pl/tabliczki/XXX.html>

² Przewiduje się umocowanie kolejnej tabliczki z kodem QR na grobie Veli bej Jedigara na Muzulmańskim Cmentarzu Tatarskim.

³ Tabliczka z kodem QR została przyklejona na tablicy pamiątkowej w Centrum Personalizacji Dokumentów Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji. W grze jako Miejsce Pamięci przyjęto grób Stanisława Jankowskiego na Cmentarzu Ewangelicko-Augsburskim w Warszawie – umieszczenie kolejnej tabliczki jest przewidywane wspólnie z rodziną Stanisława Jankowskiego.

Poniżej zamieszczono w kolejności chronologicznej zdjęcia z dziewięcioma umocowanymi tabliczkami.

Pomnik „Aresztowani przywódcy Polskiego Państwa Podziemnego”

Tablica „Leon Koźmiński”

Pomnik „Veli bej Jedigar”

Tablica „Kazimierz Leski”

Tablica „Stanisław Jankowski”

Tablica „Jadwiga Sznajder i Zofia Raciborska”

Pomnik „Bitwa z oddziałem RONA”

Pomnik „Pięciu poległych żołnierzy AK”

Tablica „Józef Krzyczkowski”

W poniższej tabeli podano liczbę odwiedzin oraz średnią liczbę poprawnych odpowiedzi dla 9 Miejsc Pamięci wprowadzonych do gry 15 października (stan na 14 listopada 2017 roku, czyli przez 4 tygodnie).

Lp.	Przedmiot upamiętnienia	Liczba odwiedzin	Średnia liczba poprawnych odpowiedzi
1.	Wiktor Baszszakow	22	4,27
2.	Veli bej Jedigar	19	4,05
3.	Rodzina Fedorońko	22	3,95
4.	Stanisław Jankowski	18	3,83
5.	Kazimierz Leski	20	4,10

Lp.	Przedmiot upamiętnienia	Liczba odwiedzin	Średnia liczba poprawnych odpowiedzi
6.	Irena Schirtlądze	24	4,08
7.	Obrona przepokopu i barykady powstańczej	23	3,74
8.	Słowacy w Powstaniu Warszawskim	28	3,50
9.	Węgierscy Honwedzi, którzy wsparli Powstańców Warszawskich	20	3,25
Razem		196	3,85

Planuję wprowadzenie do gry pozostałych Miejsc Pamięci w 2018 roku. Wymaga to wstawienia pytań testowych, zmierzenia współrzędnych oraz aktualizacji oprogramowania. Tabliczki z kodem QR będą umieszczane po uzyskaniu stosownych zezwoleń.

Na stronach internetowych sukcesywnie będą zamieszczane nagrania lektorów w języku polskim i angielskim oraz streszczenia w języku angielskim.

2. KOLEJNE MIEJSCA PAMIĘCI

Realizowane jest opracowanie opisów dla kolejnych Miejsc Pamięci, będą one wprowadzane do gry w następnej kolejności. Aktualnie zaplanowane są 64 kolejne miejsca, dla 10 z nich są już opracowane opisy lub biogramy. Lista miejsc może zostać poszerzona – licząc na propozycje.

Kolejne Miejsca Pamięci w Warszawie

Lp.	Dzielnica	Opis Miejsca Pamięci	Opis
1.	Bielany	Grób Jerzego Wojciecha Grochowskiego, Cmentarz Wawrzyszewski, ul. Wólczyńska 64	X ⁴
2.	Mokotów	Pomnik upamiętniający obronę reduity „Magnet” przez kompanię O-2 Pułku „Baszta”, skraj parku Morskie Oko – Promenada	
3.	Mokotów	Tablica upamiętniająca zaciekle walki toczone przez żołnierzy Pułku „Baszta” w obronie zespołu klasztorowego siostr nazaretanek, ul. Czerniakowska 137	
4.	Mokotów	Pomnik „Mokotów Walczący”, park Dreszera	
5.	Ochota	Tablica upamiętniająca Jana Stanisława Jankowskiego ps. „Soból”, Delegata Rządu RP na Kraj w latach 1943–1945, ul. Raszyńska 52	
6.	Ochota	Tablica upamiętniająca siedzibę sztabu IV Obwodu AK „Ochota”, ul. Juliana Ursyna Niemcewicza 5	
7.	Rembertów	Pomnik upamiętniający 10 rozstrzelanych żołnierzy Armii Krajowej i członków Szarych Szeregów, skraj lasu u zbiegu ul. Zesłańców Syberyjskich i Magenta	
8.	Śródmieście	Tablica upamiętniająca żołnierzy Zgrupowań AK „Kryśka” i „Radosław”, którzy wraz z żołnierzami 9. Pułku Piechoty 1. Armii WP bronili ostatniej reduity Czerniakowa w Powstaniu Warszawskim, ul. Solec 57	
9.	Śródmieście	Tablica pamiątkowa w miejscu, gdzie znajdowało się wyjście z kanałów, którymi 1 i 2 września 1944 roku przedostali się obrońcy Starego Miasta do Śródmieścia, ul. Nowy Świat 53	
10.	Śródmieście	Tablica upamiętniająca żołnierzy oddziału „Pegaz” poległych w akcji „Stamm”, al. Szucha 16	
11.	Śródmieście	Tablica upamiętniająca Pála Domszky’ego współpracującego z Komendą Główną Armii Krajowej, ul. Nowogrodzka 36	X ⁵
12.	Śródmieście	Tablica upamiętniająca reductę powstańczą, a także konspiracyjną wytwórnię broni i tajną szkołę podchorążych AK, ul. Królewska 16	X ⁶

4 Biogram dostępny jest pod adresem: <http://armiakrajowa.org.pl/pdf/grochowski.pdf>

5 Biogram dostępny jest pod adresem: <http://armiakrajowa.org.pl/pdf/domszky.pdf>

6 Opis dostępny jest pod adresem: <http://armiakrajowa.org.pl/pdf/krolewska16.pdf>

Lp.	Dzielnica	Opis Miejsca Pamięci	Opis
13.	Śródmieście	Tablica upamiętniająca „Antka Rozpylacza”, Aleje Jerozolimskie 11/19	
14.	Śródmieście	Tablica upamiętniająca działalność Harcerskiej Poczty Polowej, ul. Wilcza 35/41	
15.	Śródmieście	Tablica upamiętniająca żołnierzy Legii Akademickiej ze Szkoły Podchorążych NSZ walczących w baonie „Gozdawa”, ul. Długa 18/20:	
16.	Ursus	Mogiła – Pomnik kpt. Mariana Krawczyka ps. „Janos”, dowódcy 10. kompanii „Kordian” AK, cmentarz parafii św. Józefa w Ursusie, ul. Ryżowa	
17.	Ursus	Tablica upamiętniająca por. Stanisława Bodycha ps. „Rawicz”, remiza Ochotniczej Straży Pożarnej w Ursusie ul. Rynkowa 8	X ⁷
18.	Ursus	Tablice pamiątkowe poświęcone żołnierzom AK Zgrupowań „Kordian”, „Madagaskar-Garłuch” oraz „Radosław”, kościół św. Józefa Oblubieńca NMP, ul. Cierlicka	
19.	Ursus	Pomnik upamiętniający działalność tajnych drużyn harcerskich na terenie Ursusa i okolic w latach 1939–1945 oraz tablice poświęcone dowódcom batalionu AK „Miotła”, kpt. Franciszkowi Mazurkiewiczowi ps. „Niebora” i por. Witoldowi Przyborowskiemu ps. „Kulesza”, poległym w Powstaniu Warszawskim, ul. Walerego Sławka 9 (teren szkoły podstawowej)	
20.	Wawer	Zbiorowa mogiła 5 żołnierzy Armii Krajowej poległych w walce z Niemcami 8 listopada 1943 roku w Miedzeszynie, cmentarz rzymskokatolicki w Radości, ul. Izbicka	
21.	Wawer	Tablica poświęcona żołnierzom Armii Krajowej Oddziału Dywersji Bojowej „Radość” w IV Rejonie „Koralewo-Fromczyn”, kościół parafialny Matki Boskiej Anielskiej, ul. Wilgi 14 (Radość)	
22.	Wola	Grób Zdzisława Dyląga, Cmentarz Powązkowski, ul. Powązkowska 14	X ⁸
23.	Żoliborz	Tablica upamiętniająca „szczury kanałowe” - młodocianych powstańców utrzymujących łączność kanałową od 8 sierpnia do 29 września 1944 r. Żoliborza ze Starówką i Śródmieściem, ul. Ks. Jerzego Popiełuszki, róg ul. Zygmunta Krasińskiego 22	

Kolejne Miejsca Pamięci poza granicami Warszawy

Lp.	Powiat	Miejscowość	Opis Miejsca Pamięci	Opis
1.	Grodziski	Podkowa Leśna	Mogiły 3 żołnierzy węgierskich rozstrzelanych przez Niemców za pomoc udzielaną powstańcom, cmentarz przy ul. Ogrodowej	
2.	Grodziski	Pociecha	Pomnik ku czci poległych żołnierzy Powstańczych Oddziałów Specjalnych AK „Jerzyki”	
3.	Grodziski	Budy Zosiny	Cmentarz partyzancki położony w pobliżu pola bitwy stoczonej przez Zgrupowanie AK „Kampinos” 29 września 1944 roku pod Jaktorowem	
4.	Legionowski	Legionowo	Pomnik Polski Walczącej, rondo Armii Krajowej	X ⁹
5.	Legionowski	Legionowo	Tablica poświęcona pamięci ppłk. Romana Kłoczkowskiego ps. „Grosz”, dowódcy I Rejonu „Marianowo-Brzozów” VII Obwodu „Obroża” Armii Krajowej, przy skrzyżowaniu ulic Polnej i Kwiatowej	X ¹⁰
6.	Legionowski	Legionowo	Miejsce pamięci walk żołnierzy AK podczas Powstania Warszawskiego, przy skrzyżowaniu ulic Kościuszki i Wrzesińskiej	X ¹¹
7.	Legionowski	Legionowo	Pomnik harcerzy poległych 2 sierpnia 1944 roku, Osiedle Batorego	X ¹²
8.	Legionowski	Chotomów	Tablica poświęcona por. Stefanowi Krasińskiemu ps. „Kacper”, poległemu w bohaterskiej walce z okupantem w Chotomowie dnia 3 sierpnia 1944 roku, na frontowej ścianie szkoły podstawowej ul. Partyzantów	
9.	Miński	Mińsk Mazowiecki	Pomnik Szarych Szeregów, na skraju pałacowego parku posiadłości Dernałowiczów	

7 Biogram dostępny jest pod adresem: <http://armiakrajowa.org.pl/pdf/bodych.pdf>

8 Biogram dostępny jest pod adresem: <http://armiakrajowa.org.pl/pdf/dylag.pdf>

9 Opis dostępny jest pod adresem: <http://armiakrajowa.org.pl/pdf/legionowo1.pdf> - autor Wojciech Jeute

10 Biogram dostępny jest pod adresem: <http://armiakrajowa.org.pl/pdf/legionowo2.pdf> - autor Wojciech Jeute

11 Opis dostępny jest pod adresem: <http://armiakrajowa.org.pl/pdf/legionowo3.pdf> - autor Wojciech Jeute

12 Opis dostępny jest pod adresem: <http://armiakrajowa.org.pl/pdf/legionowo4.pdf> - autor Wojciech Jeute

Lp.	Powiat	Miejscowość	Opis Miejsca Pamięci	Opis
10	Miński	Mińsk Mazowiecki	Krzyż ku czci żołnierzy Armii Krajowej obwodu „Mewa”	
11	Miński	Stanisławów	Grób Nieznanych Żołnierzy, poległych w Wojnie Obronnej 1939 i AK 1940-1947, cmentarz parafialny	
12	Nowodworski	Polesie Nowe	Tablica upamiętniająca walkę oddziału „Motora” z batalionu por. „Znicza” (Rejon Legionowo) z patrolem żołnierzy niemieckich w dniu 21 września 1944 roku	
13	Nowodworski	Wiersze	Pomnik „Niepodległa Rzeczpospolita Kampinoska” i cmentarz partyzancki, gdzie spoczywają żołnierze AK Zgrupowania „Kampinos” oraz żołnierze ze Zgrupowania Stołpecko-Nalibockiego AK, w kościele pamiątkowe tablice	
14	Nowodworski	Pomieczówek	Pomnik upamiętniający żołnierzy Armii Krajowej oraz NSZ, BCh, AL i wszystkich, którzy zostali zamordowani w latach II wojny światowej w Forcie III w Pomieczówku	
15	Nowodworski	Palmiry	Grób Janusza Kusocińskiego, cmentarz - mauzoleum	
16	Otwocki	Józefów	Tablica poświęcona żołnierzom AK IV Rejonu „Koralewo-Fromczyn”, kościół pw. Maksymiliana Kolbego, ul. Ks. W. Malinowskiego 34	
17	Otwocki	Józefów	Tablica poświęcona Józefowi Stemlerowi, jednemu z przywódców Polskiego Państwa Podziemnego w okresie II wojny światowej, uczestnika procesu 16 w Moskwie, mieszkańcy Józefowa, teren kościelny i kościół parafialny pw. Matki Bożej Częstochowskiej, ul. Piotra Skargi 24	
18	Otwocki	Malcanów	Tablica poświęcona ppor. Marianowi Mazowieckiemu ps. „Ludomir” – dowódcy 4. kompanii IV Rejonu „Koralewo-Fromczyn”, budynek szkoły podstawowej	
19	Otwocki	Józefów	Pomnik ku czci Żołnierzy Armii Krajowej, ul. Słoneczna 16	
20	Otwocki	Józefów	Pomnik łączniczek Armii Krajowej, skwer nieopodal Urzędu Miasta ul. Kardynała Wyszyńskiego 1	
21	Piaseczyński	Magdalena	Tablica upamiętniająca żołnierzy Armii Krajowej 4. kompanii „Polesie” VI Rejonu „Helenów” VII Obwodu „Obroza”, wschodni filar kościoła w Magdalence	X ¹³
22	Piaseczyński	Piaseczno	Obelisk w miejscu rozstrzelania w 1944 roku 40 powstańców, skrzyżowanie ul. Chyliczkowskiej, Julianowskiej i Armii Krajowej	
23	Piaseczyński	Zalesie Górne	Tablica poświęcona pamięci rozstrzelanych w 1943 roku 12 członków Szarych Szeregów z terenu V Rejonu „Gątyń”	
24	Piaseczyński	Pilawa	Pomnik Pułku AK „Baszta” na polanie w Pilawie	
25	Piaseczyński	Chojnów	Płyta z piaskowca upamiętniająca 23 Polaków zamordowanych przez Niemców w odwecie za nieudaną akcję zniszczenia oddziałów AK w Lasach Chojnowskich 25 sierpnia 1944 roku pod Zimnymi Dołami	
26	Piaseczyński	Konstancin-Jeziorna	Tablica upamiętniająca walki w czasie Powstania Warszawskiego Samodzielnego Batalionu Narodowych Sił Zbrojnych im. brygadiera Czesława Mączyńskiego, ul. Słoneczna, kościół parafialny Św. Bożej Rodzicielki Maryi	
27	Piaseczyński	Piskórka	Obelisk z tablicą upamiętniający bitwę stoczoną w czasie Powstania Warszawskiego 11 sierpnia 1944 roku z atakującymi Niemcami przez powstańcze oddziały VII Obwodu AK „Obroza” V Rejon „Gątyń”, batalionu „Krawiec” oraz kompanii leśnej „Szary” Samodzielnego Batalionu NSZ im. Czesława Mączyńskiego	
28	Piaseczyński	Słomczyn	Pomnik poświęcony pamięci żołnierzy II wojny światowej i żołnierzy AK V Rejonu „Gątyń” VII Obwodu „Obroza”, na miejscowym cmentarzu	
29	Piaseczyński	Słomczyn	Tablica poświęcona żołnierzom AK ze Słomczyna i okolic z plutonu 1700 Rejonu V „Gątyń” Obwodu VII „Obroza” walczącym w latach 1939–1945 z okupantem hitlerowskim w podziemiu i Powstaniu Warszawskim, kościół p.w. św. Zygmunta.	

13 Opis dostępny jest pod adresem: <http://armiakrajowa.org.pl/pdf/magdalenka1.pdf>

Lp.	Powiat	Miejscowość	Opis Miejsca Pamięci	Opis
30	Piaseczyński	Zimne Doły	Obelisk upamiętniający potyczkę stoczoną 25 sierpnia 1944 roku przez kompanię leśną „Szarego” z Samodzielnego Batalionu NSZ im. Czesława Mączyńskiego z Niemcami	
31	Pruszkowski	Pruszków	Tablica upamiętniająca tragiczną śmierć żołnierza AK hm. Stanisława Bema, budynek stacji PKP, ul. Sienkiewicza	
32	Pruszkowski	Raszyn	Grób trzech braci Kąckich, cmentarz w Raszynie, Al. Krakowska 6	X ¹⁴
33	Pruszkowski	Pruszków	Tablica poświęcona ppłk. Edmundowi Krzywdzie Rzewuskiemu ps. „Paweł”, komendantowi VI Rejonu „Pruszków”, ul. Ignacego Daszyńskiego 7	
34	Pruszkowski	Pruszków	Tablica poświęcona powstańcowi warszawskiemu, płk. AK Bronisławowi Chajęckiemu, ul. Niecała róg ul. Wojciecha	
35	Pruszkowski	Pęcice	Tablica poświęcona komendantowi Pruszkowskiego Hufca Szarych Szeregów „Zielony Dąb”, druhowi Stefanowi Kowalskiemu ps. „Jaroń”, uczestnikowi Powstania Warszawskiego, kościół parafialny, ul. Parkowa	
36	Pruszkowski	Piastów	Obelisk ku pamięci gen. bryg. Leopolda Okulickiego ps. „Niedźwiadek”, ostatniego Komendanta Głównego Armii Krajowej, przy wiadukcie drogowym im. gen. Leopolda Okulickiego	
37	Warszawski Zachodni	Kielpin	Pomnik Lotników Amerykańskich na miejscowym cmentarzu; 18 września 1944 roku w rejonie Dziekanowa Polskiego, niosąc pomoc powstańczej Warszawie, został zestrzelony bombowiec B-17 z 6. Armii Powietrznej USAAF, ul. Rolnicza	
38	Warszawski Zachodni	Dziekanów Polski	Obelisk upamiętniający partyzanckie Zgrupowanie Stołpecko-Nalibockie AK	
39	Warszawski Zachodni	Leszno	Pomnik poległych w walkach z okupantem partyzantów grupy „Kampinos” i mieszkańców gminy Leszno, którzy zginęli w latach 1939–1945, na skwerze miejskim	
40	Wołomiński	Zielonka	Tablica poświęcona żołnierzom AK VII Obwodu „Obroża” II Rejonu „Celków”, ul. Jagiellońska 10, kościół parafialny Matki Bożej Częstochowskiej	
41	Wołomiński	Marki	Tablica poświęcona mjr Henrykowi Okirzycowi ps. „Bill” - komendantowi II Rejonu „Celków”, Kościół parafialny MB Królowej Polski, ul. Jutrzenki	

Miejsca te będą sukcesywnie wprowadzane do gry.

Podsumowanie opracowywania opisów

Poniżej podano etapy opracowywania opisów Miejsc Pamięci.

Lp.	Wykorzystanie w grze	Wykonane/Zaplanowane	Razem	Uwagi
1.	Pierwsza edycja	50	50	Opisy zamieszczone w poprzedniej książce ¹⁵
2.	Druga edycja	73	123	
3.	Druga edycja – uzupełnienie	9	132	Opisy zamieszczone w niniejszej książce
4.	Trzecia edycja	56	188	
5.	Czwarta edycja	64	252	Wykaz zamieszczony powyżej

Na zakończenie podano wykaz Miejsc Pamięci, dla których sporządzono już opisy lub zaplanowano ich opracowanie.

¹⁴ Opis wydarzeń dostępny jest pod adresem: <http://armiakrajowa.org.pl/pdf/kaccy.pdf>

¹⁵ Przewodnik do Patriotycznej Gry Komunikacyjnej, red. Marek Cieciora, Warszawa 2017.

Miejsca Pamięci w Warszawie

Lp	Dzielnica	3 edycja	Następne	Razem
1.	Bemowo	3	0	3
2.	Białołęka	2	0	2
3.	Bielany	3	1	4
4.	Mokotów	15	3	18
5.	Ochota	14	2	16
6.	Praga Południe	4	0	4
7.	Praga-Północ	12	0	12
8.	Rembertów	3	1	4
9.	Śródmieście	41	8	49
10.	Targówek	4	0	4
11.	Ursus	2	4	6
12.	Ursynów	4	0	4
13.	Wawer	4	2	6
14.	Wesoła	2	0	2
15.	Wilanów	5	0	5
16.	Włochy	8	0	8
17.	Wola	15	1	16
18.	Żoliborz	19	1	20
	Razem	160	23	183

Miejsca Pamięci poza Warszawą

Lp	Powiat	3 edycja	Następne	Razem
1.	Grodziski	1	3	4
2.	Legionowski	4	5	9
3.	Miński	1	3	4
4.	Nowodworski	0	4	4
5.	Otwocki	4	5	9
6.	Piaseczyński	3	10	13
7.	Pruszkowski	4	6	10
8.	Warszawski zachodni	8	3	11
9.	Wołmiński	3	2	5
	Razem	28	41	69

3. DALSZE ZAMIERZENIA

- Jako podsumowanie prac planuję wydanie pod koniec 2018 roku książki pod roboczym tytułem: *Historia Armii Krajowej – działalność Okręgu Warszawa*. Planowana książka będzie zawierać dotychczas opracowane opisy ponad 200 Miejsc Pamięci Armii Krajowej, ponad 1000 pytań testowych oraz indeks osobowy ponad 5 tysięcy żołnierzy AK, przede wszystkim z Okręgu Warszawa. Dla każdego Miejsca Pamięci, oprócz opisu i pytań testowych, zostaną podane streszczenia w języku polskim i angielskim.

- W celu zwiększenia zainteresowania grą w szkołach i kształtowania postaw patriotycznych uczniów rekomenduję przeprowadzanie lokalnych gier patriotycznych na wzór gry, która odbyła się 25 października 2017 roku w Zespole Szkół nr 26 na Ochocie przy ul. Urbanistów w Warszawie z inicjatywy Haliny Grabowskiej, nauczycielki informatyki.

Organizatorom gry zostały przekazane te same kody QR, które są umocowane w 9 Miejscach Pamięci AK na terenie dzielnicy: Zieleniak, Antonin, budynek ul. Spiska 14, Reduta „Wawelska”, Reduta „Kaliska”, Instytut Radowy, Dom Akademicki, głąz upamiętniający 16. WDH i budynek ul. Filtrowa 68.

Kody te zostały wydrukowane i naklejone na plansze ze zdjęciami Miejsc Pamięci. Plansze były rozstawione na 2 kondygnacjach budynku szkoły.

W grze wzięło udział 10 pięcioosobowych drużyn z 4 szkół. Drużyny odnajdywały plansze, uczniowie skanowali kody i odpowiadali na pytania zawarte w opisach miejsc – po 5 pytań z 3 wariantami odpowiedzi dla każdego.

Po zakończeniu gry organizatorzy w krótkim czasie obliczyli wyniki na podstawie automatycznie tworzonego zestawienia wyników gry. Suma zdobytych punktów za poprawne odpowiedzi decydowała o zajętych miejscach.

Pierwsze miejsce w grze zajęła drużyna z Technikum nr 24, zdobywając 63 punkty, drugie miejsce zajęła drużyna z LXIX Liceum Ogólnokształcącego, zdobywając 61 punktów, natomiast trzecie miejsce zajęła drużyna z Technikum nr 24 ze zdobytymi 60 punktami.

Plansza „Instytut Radowy”

- W celu kształtowania postaw patriotycznych studentów proponowane będzie wprowadzenie do programu studiów w uczelniach warszawskich przedmiotu „Historia Armii Krajowej” jako przedmiotu do wyboru (przedmiotu fakultatywnego).

W zajęciach przewidziane jest wykorzystywanie:

- systemu dydaktycznego E-NAUKA <http://e-nauka.net> udostępniającego krzyżówki, zadania z lukami i testy – zawierające wiedzę o Armii Krajowej oraz informacje z biogramów wykładowców i absolwentów uczelni, którzy byli żołnierzami Armii Krajowej;
- Patriotycznej Gry Komunikacyjnej <http://armiakrajowa.org.pl/ztm>.

Z modułem studenta dla opisu „System E-NAUKA” oraz przedmiotów „Umiejętności akademickie” i „Historia Armii Krajowej” można zapoznać się po zalogowaniu do systemu, wybierając opcję *Uczelnia Demonstracyjna* i podając login: student oraz hasło: student2017.

Zajęcia mogłyby przeprowadzić członkowie Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej – ŚZŻAK lub osoby rekomendowane. Możliwe będzie także prowadzenie zajęć przez wykładowców uczelni na podstawie udostępnionych pomocy dydaktycznych na zewnętrznym serwerze.

Opinie o systemie dydaktycznym można przeczytać na dole strony systemu dydaktycznego.

W tym momencie gra jest włączona jako przykład systemu e-learningowego do programu przedmiotu „Podstawy e-learningu” w Wyższej Szkole Technologii Informatycznych. Zapewniono automatyczny eksport wyników gry do systemu, co ilustruje poniższy rysunek. Dalsze informacje na stronach 17 i 18 w http://cieciura.net/e-nauka_opis/e-nauka_srodek.pdf

Gra została bardzo dobrze przyjęta przez studentów, świadczą o tym: opinie <http://armiakrajowa.org.pl/ztm/gb/> oraz wyniki znacznie przekraczające ustalone wymagania: <https://armiakrajowa.org.pl/ztm/schools/?iu=1>

Przykładowe, anonimowe wpisy studentów:

- *Bardzo dobra i jeszcze bardziej użyteczna gra. Radzę wszystkim, którzy kochają historię i aktywny wypoczynek.*
- *Uważam, że ta gra naucza nas nowych wiadomości dotyczących AK. Nowym doświadczeniem jest też odwiedzanie całej Warszawy, a także jej wszystkich dzielnic.*
- *Zasady są proste :) Punktacja przejrzysta... Materiały są obszernie co powoduje większą możliwość zapoznania się z danymi wydarzeniami... Rankingi i zestawienia świetnie dopracowane... Co do dodawania nowych miejsc do gry świetny pomysł z uwagi na fakt, że gra nie „stoi w miejscu” lecz cały czas się rozwija :).*
- *Gra jest bardzo dobra. Ludzie się dowiedzą wiele o historii. Dziękuję za taką możliwość.*
- *Uważam, że całość gry jest wykonany w sposób rozsądny w najdrobniejszych szczegółach. Pozwala ona na głębsze zapoznanie się z historią naszego narodu, poruszając wydarzenia, które do tej pory nie były znane wielu osobom. Ranking jest najbardziej przydatny, z pewnością motywuje uczestników do dalszej eksploracji. Jediną niedogodnością, moim zdaniem, jest problem z osobistym „stawianiem się” przy miejscach pamięci, gdyż czasochłonna podróż może sprawiać kłopoty dla osób niemieszkających w pobliżu Warszawy (ja sam jestem taką osobą), dlatego popieram pomysł z możliwością odpowiedzi przez internet mimo dużo mniejszej ilości punktów. Reasumując, uważam ten pomysł za bardzo dobry.*
- *Mój ojciec, żołnierz, pokochał tę grę i teraz za każdym razem, jak jesteśmy w Warszawie, to chce mnie wyciągnąć na zwiedzanie.*
- *„Bawiąc uczy, ucząc bawi”; bardzo przystępny i zachęcający sposób zdobywania informacji.*
- *Bardzo dobry sposób na spędzenie wolnego czasu na świeżym powietrzu, a przede wszystkim na zapoznanie się z historią.*

- *Ciekawy sposób na spędzenie wolnego czasu, a przy okazji na poznanie paru ciekawych historii z powstania. Dobra robota!*
- *Świetny pomysł dla ludzi spoza Warszawy. Gra nie tylko uczy historii, ale i pozwala poznać miasto i spojrzeć na nie z zupełnie innej strony.*
- *Świetna i interesująca przygoda historyczna.*
- *Wymagająca ale interesująca gra. Fajny sposób na spędzenie czasu, nawet w większym gronie osób.*
- *Ciekawy sposób na przekazanie wiedzy i zachęcenie do zwiedzania miejsc i poznawania informacji ważnych dla każdego Polaka.*
- *Trasa długa i wyczerpująca, dużo pkt, testy fajne.*
- *Super pomysł, zajęcia z w-f, historia połączona z e-nauką.*
- *Świetna gra. Fajny sposób na dowiedzenia się czegoś więcej o historii Warszawy przy dodatkowej możliwości jej zwiedzenia. Motywuje do ruszenia się z domu przed komputera, a jednak związana z technologią. Jako harcerka z doświadczeniem organizowania oraz uczestniczenia w różnego typu grach terenowych mogę też powiedzieć, że gra jest bardzo fajnie zrobiona i przyjemna w uczestniczeniu. Pozdrawiam :)*
- *To świetny sposób, aby poznać Warszawę i jej heroiczną historię. Twórcy gry zrobili wspomniałą robotę. Dziękuję.*
- *Cieszę się, że takie gry powstają. Dzięki nim nasza pamięć narodowa jest wzmacniana. A poza tym jest pretekst, aby wyjść na spacer :)*

W grze w ramach przedmiotu „Podstawy e-learningu” w kategorii „Dodatkowe aktywności” były przyznawane wirtualne odznaki za zgłaszane uwagi i propozycje (punkty były przydzielane według uznania prowadzącego, do 20 punktów) oraz za udział w grze: zarejestrowanie się – 10 pkt, anonimowy wpis do książki gości – 20 pkt i odpowiedzi na pytania testowe (w każdym miejscu było 5 pytań z 3 odpowiedziami, prawidłowa odpowiedź – przy miejscu 3 pkt, a przez Internet 1 pkt). Poniżej podano zasady przyznawania odznak i liczby studentów, którym je otrzymali:

Lp.	Rodzaj odznaki		Warunki przyznawania	Liczba przyznanych odznak
1.	Złota odznaka		Liczba punktów ≥ 150	55
2.	Srebrna odznaka		$100 \leq$ Liczba punktów < 150	22
3.	Brązowa odznaka		$50 \leq$ Liczba punktów < 100	15

Wśród studentów, którzy otrzymali złote odznaki, było 16, którzy przekroczyli 200 punktów, a 3 najlepszych uzyskało odpowiednio: 927, 829 i 626 punktów.

